

СТЕНДАЛ

ЧЕРВЕНО И ЧЕРНО

НАРОДНА КУЛТУРА

СТЕНДАЛ ЧЕРВЕНО И ЧЕРНО

Превод: Атанас Далчев

chitanka.info

Героят на Стендал от знаменития му роман „Червено и черно“ Жулиен Сорел често е наричан от критиците литературния Наполеон. За него акад. Ефрем Каранфилов проникателно отбелязва: „Великата трагедия на Жулиен Сорел е, че твърде дълго трябва да носи над белите лебедови криле, над извитата царствена шия, устремена към небето като у древните статуи на Аполон, клоунските пера на патица, да плува сред блатата, да кълве нечистотии, да произнася свещени текстове на латински език.“

ПЪРВА ЧАСТ

Истината, горчивата истина.

Дантон

ПЪРВА ГЛАВА ГРАДЧЕТО

*Put thousands together Less bird,
But the cage less gay.*^[1]
Хобс

Градчето Верьер може да мине за едно от най-красивите във Франш-Конте. Белите му къщи с островърхи стрехи, покрити с червени керемиди, се ният по склона на един хълм, дето китки от могъщи кестени бележат и най-малките извивки. На няколкостотин стъпки под укрепленията му, някога построени от испанците, а сега превърнати в руини, тече Ду.

Висока планина, едно разклонение на Юра, залявя Верьер откъм север. Назъбените върхове на Вера се покриват със сняг още с първите октомврийски студове. От планината се спуща един поток, прекосява Верьер, преди да се влее в Ду, и движи голям брой дъскорезници; тази проста промишленост дава поминък на мнозинството от жителите, които са по-скоро селяни, отколкото граждани. Ала не с тези дъскорезници се е замогнало градчето. На фабриките за щампосани или както ги наричат мюлузки платове се дължи общото благосъстояние, което след падането на Наполеон е позволило да се възобновят фасадите на, кажи-речи, всички къщи във Верьер.

Едва влязъл в града, оглушава те грохотът на една боботеща и страхотна на вид машина. Повдигани от едно колело, което водата на потока върти, двадесет тежки чука падат с трясък, от който настилката на улицата се тресе. Всеки един от тези чукове произвежда всекидневно по не знам колко хиляди гвоздеа. Млади, свежи и красиви девойки подлагат под ударите на огромните чукове късчета желязо, които тозчас се превръщат в гвоздеи. Тази работа, толкова груба наглед, е едно от онези неща, които най-много учудват пътешественика, проникнал за пръв път в планините, които отделят

Франция от Швейцария. Ако, когато влиза във Верьер, пътешественикът запита чия е тази хубава фабрика за гвоздеи, която оглушава възлизащите по главната улица хора, ще му отговорят провлечено: „Хе, че тя е на господин кмета!“

И ако пътешественикът се спре макар и за няколко минути на главната улица на Верьер, която се изкачва от брега на Ду чак до върха на хълма, можеш да се обзаложиш сто срещу едно, че той ще срещне един едър мъж с угрижено и важно лице.

Щом се появи той, всички бързо свалят шапки. Косите му са посивели, облеклото — сиво. Той е кавалер на няколко ордена, има високо чело, орлов нос и изобщо лицето му се отличава с донейде правилни черти: при пръв поглед човек намира дори, че то съчетава достойнството на селския кмет с оня вид приятност, която още може да се срещне у четиридесет и осем — петдесетгодишни хора. Но скоро пътешественикът-парижанин бика неприятно изненадан от израза на самодоволство и самомнителност, примесени с някаква ограниченост и липса на въображение. Той схваща най-сетне, че дарбата на тоя човек се изчерпва със способността му да заставя другите да му плащат точно това, което му дължат, а сам да плаща дълга си колкото се може по-късно.

Такъв е кметът на Верьер — господин дьо Ренал. Пресякъл улицата с важна походка, той влиза в кметството и се изгубва от очите на пътешественика. Но ако пътешественикът продължи разходката си, ще съзре сто крачки по-нагоре една доста хубавичка къща и през решетчатата желязна ограда до нея — великолепни градини. Отвъд тях се вижда линията на кръгозора, очертана от хълмовете на Бургундия и създадена сякаш нарочно за наслада на очите. Тази гледка кара пътешественика да забрави отровената от дребните парични интереси атмосфера, в която започва да се задушава.

Той научава, че къщата е на господин дьо Ренал. Верьерският кмет дължи на парите, спечелени от голямата фабрика за гвоздеи, това хубаво жилище от дялан камък, което се довършва в тоя момент. Неговият род, казват, бил испански, старинен и уж се бил преселил в тия места, много преди да бъдат те завоювани от Луи XIV.

От 1815 година той се срамува, че е индустриалец: 1815 година го направи кмет на Верьер. Терасовидните стени, които крепят различните площи на тази великолепна градина, слизаща от тераса на

тераса до река Ду, са също награда на господин дьо Ренал за умението му в железарската търговия.

Съвсем не очаквайте да намерите във Франция онези живописни градини, които заобикалят промишлените градове на Германия: Лайпциг, Франкфурт, Нюрнберг и др. Във Франш-Конте колкото повече зидове градите, колкото с повече камъни, наредени едни върху други, отрупвате имота си, толкова повече право на уважение придобивате в очите на съседите си. Градините на господин дьо Ренал, накръстосани със зидове, предизвикват такова възхищение и затова, че той е купил със злато някои и други малки парцели, на които те се простират. Ето например дъскорезницата, чието необикновено местоположение на брега на Ду ви е поразило при влизането ви във Верьер и на която сте видели името Сорел, написано с исполински букви върху една дъска над покрива, се намиреше преди шест години на това място, върху което издигат сега стената на четвъртата тераса от градината на господин дьо Ренал.

Въпреки гордостта си господин кметът трябваше да уговаря дълго стария Сорел, твърдоглав и упорит селянин; той трябваше да му брои не малко жълтици, за да го склони да премести дъскорезницата си другаде. Що се отнася до общинската вада, която караше триона, господин дьо Ренал с влиянието, па което се радва в Париж, успя да издействува да я отбият. С това благоволение той се сподоби след изборите от 182? г.

Той даде на Сорел два хектара срещу половина на петстотин крачки по-долу до брега на Ду. И макар това място да беше много по-изгодно за търговията му с елови дъски, бай Сорел, както го наричат, откакто е станал богат, съумя да измъкне от нетърпението и собственическата страст, която бе обхванала съседа му, една сума от шест хиляди франка.

Наистина умните глави на градчето не одобряваха тази спогодба. Веднъж, преди четири години, един неделен ден, когато се връщаше от черква, облечен в кметското си одеяние, господин дьо Ренал видя отдалеч как старият Сорел, заобиколен от тримата си сина, го гледа и му се подсмива. Тази усмивка хвърли съдбоносна светлина в душата на господин кмета, оттогава той мисли, че е могъл да направи размяната на по-евтина цена.

За да заслужиш общественото уважение във Вериер, твърде важно е, когато зидаш много стени, да не приемеш някакъв план, донесен от италианските зидари, които напролет преминават клисурите на Юра на път за Париж. Подобно нововъведение би спечелило на неблагоприятния строител навеки славата на луда глава и той би бил завинаги загубен в очите на благоразумните и умерени хора, от които зависи уважението във Франш-Конте.

Право да си кажем, тези умници упражняват най-досаден деспотизъм; и поради тази гнусна дума животът в малките градове е непоносим за всеки, който е живял в голямата република, наречена Париж. Тиранията на мнението — и какво мнение само! — е също тъй глупава в малките френски градчета, както и в Съединените американски щати.

[1] Дори да сложиш заедно хиляда птички, те пак ще бъдат тъжни в кафеза. ↑

ВТОРА ГЛАВА

КМЕТЪТ

Общественото значение! Та малко ли е това, господине? Почитта на глупците, смайването на децата, завистта на богатите, презрението на мъдреца.

Барнав

За щастие на господин дьо Ренал и неговото име като администратор дотрябва да се издигне една грамадна подпорна стена покрай булеварда за разходка, който минава по хълма, па стотина стъпки над река Ду. Благодарение на това прекрасно местоположение оттук се виждат едни от най-живописните изгледи на Франция. Но всяка пролет дъждовните води разравяха булеварда, изкопаваха трапища по него и го правеха непроходим. Това неудобство, чувствувано от всички, по една щастлива случайност накара господин дьо Ренал да обезсмърти управлението си с изграждането на една степа, висока двадесет стъпки и седемдесет-осемдесет метра дълга.

Парапетът на тази стена, за която господин дьо Ренал трябваше да пътува три пъти до Париж, защото предпоследният министър на вътрешните работи се обяви за смъртен враг на Вериерския булевард, парапетът на тази стена се издига сега на четири стъпки над земята. И сякаш напук на всички сегашни и минали министри в тоя момент го украсяват с плочи от дялан камък.

Колко пъти, унесен в спомени за парижките балове, напуснати предната вечер, опрял гърди върху тези големи каменни блокове с хубав сив цвят, преливащ към синкав, аз потапях взор в долината на Ду! Отгатак, върху левия бряг, лъкатушат пет-шест долинки, в дъното на които окото различава много ясно малки поточета. След като са тичали от водопад на водопад, те се вливат най-сетне в Ду. Слънцето в тия планини е много силно и когато то грее отвесно, пътешественикът намира подслон за своите мечти върху тази тераса под великолепните явори. Своя бърз растеж и хубава, биеща на синьо зеленина те дължат

на докараната пръст, която господин кметът е заповядал да наслагат зад огромната подпорна стена, защото, въпреки съпротивата на общинския съвет, той разшири булеварда повече от шест стъпки (аз го похвалявам за това, макар той да е ултрароялист, а аз — либерал); затова по негово мнение и по мнението на господин Валено, щастливия директор на приюта за бедни във Вериер, тази тераса не отстъпва по нищо на терасата в Сен-Жермен-ан-Ле.

Що се отнася до мен, аз намирам само един недостатък в *Алеята на верността* — това официално наименование се чете на петнадесет-двадесет места, написано върху мраморни плочи, за които господин дьо Ренал получи още един кръст, — не харесвам аз в Алеята на верността варварския начин, по който властта нарежда да се кастрят и стрижат до кора тези могъщи явори. Вместо да наподобяват с ниските си, кръгли и приплеснати корони най-просташките градинарски зеленчуци, те биха могли спокойно да добият онези великолепни форми, които имат яворите в Англия. Но волята на господин кмета е непреклонна и два пъти годишно всички дървета, принадлежащи на общината, биват безжалостно осакатявани. Местните либерали приказват — ала те преувеличават, — че ръката на общинския градинар е станала още по-жестока, откакто викарият господин Маслон се е научил да си присвоява добива от това стрижене.

Този млад духовник бе изпратен от Безансон преди няколко години, за да наблюдава абата Шелан и още няколко свещеници в околностите. Един стар полкови хирург, участник от похода в Италия, оттеглил се на почивка във Вериер, който бил приживе според господин кмета едновременно якобинец и бонапартист, се осмели един ден да се оплаче пред него за редовното обезобразяване на тези хубави дървета.

— Обичам сянката — отвърна господин дьо Ренал с онази отсянка от високомерие в гласа, която подхожда, когато се говори с един хирург, кавалер на Почетния легион, — обичам сянката, затова нареждам да подрязват *моите* дървета, за да дават те сянка, и не разбирам за какво служи едно дърво, ако не може, както полезният орех, да носи доход.

Ето великата дума, която решава всичко във Вериер: да носи доход. До нея, само до нея се свеждат мислите на повече от трите четвърти от обитателите.

Да носи доход — ето основанието, което решава всичко в това градче, което ви се е сторило толкова красиво. Чужденецът, който дохожда, пленен от красотата на околните прохладни и дълбоки долини, си въобразява отначало, че жителите му са възприемчиви за хубавото: те говорят много често за хубостта на своя край: не може да се откаже, че те държат много на нея; но затова, защото тя привлича чужденци, чиито пари обогатяват стопаните на ханищата, а това по силата на градските налози автоматично *носи доход за града*.

През един хубав есенен ден господин дьо Ренал се разхождаше по Алеята на верността, хванал под ръка жена си. Слушайки мъжа си, който говореше с важен вид, госпожа дьо Ренал следеше с неспокойно око движенията на три момченца. Най-голямото, което можеше да има единадесет години, се доближаваше много често до парапета с явното намерение да се покачи на него. Един мек глас изричаше тогава името Адолф и детето се отказваше от честолюбивия си замисъл. Госпожа дьо Ренал изглеждаше жена на тридесет години, но още доста красива.

— Да гледа само да не се разкайва после тоя господинчо от Париж — казваше господин дьо Ренал с оскърбен тон и неговите бузи изглеждаха още по-бледи от обикновено. — Аз все имам някой и друг приятел при двора...

Но макар и да се каня да ви говоря за провинцията в продължение на двеста страници, все пак не съм такъв варварин, че да ви мъча с дългия ход и *сложните усуквания* на един провинциален разговор.

Тоя господинчо от Париж, тъй омразен на вериерския кмет, бе не друг, а господин Апер, който преди два дни беше се изхитрил да проникне не само в затвора и приюта за бедни във Верьер, но и в болницата, управлявана безвъзмездно от кмета и най-видните собственици в града.

— Но — отвърна плахо госпожа дьо Ренал — какво лошо може да ви направи този господин от Париж, щом като вие управлявате имота на бедните с такава добросъвестност и честност?

— Той е дошъл само за да ни охули, а после ще помести статии в либералните вестници.

— Та вие не ги четете никога, друже мой.

— Но хората ни приказват постоянно за тези якобински статии; всичко това ни отвлича и *ни пречи да правим добро*^[1]. Колкото за мен,

аз никога няма да простя това на кюрето.

[1] Исторически израз. — Б. а. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

ИМОТЪТ НА БЕДНИТЕ

Един добродетелен свещеник, чужд на сплетните, е цяло провидение за селото.

Фльори

Трябва да кажем, че свещеникът на Вериер, който, макар и осемдесетгодишен старец, беше запазил благодарение пресния въздух на планините желязно здраве и железен характер, имаше правото да посещава във всяко време затвора, болницата и дори приюта за бедни. И господин Апер, който носеше препоръчително писмо от Париж до свещеника, има благоразумието да дойде в това малко любопитно градче точно в шест часа заранта. Начаса той отиде в свещеническия дом.

Като четеше писмото, което му беше писал маркизът господин дьо Ла Мол, пер на Франция и най-богатият собственик в областта, отец Шелан се замисли.

„Аз съм стар и мене ме обичат тук — каза си най-сетне той полугласно, — няма да посмеят!“ И веднага, като обърна към дошлия парижанин очи, дето въпреки напредналата му възраст гореше свещеният огън, който свидетелствуваше за радостта, с която бе готов да извърши една добра, макар и малко опасна постъпка, каза:

— Елате с мен, господине, но, моля ви се, пред тъмничаря и главно пред надзирателите на приюта за бедни недейте казва нищо за това, което ще видим.

Господин Апер разбра, че има работа със сърцат човек: той тръгна с почтения свещеник, посети затвора, болницата, приюта, зададе не малко въпроси и въпреки странните отговори не си позволи да изкаже ни най-малък укор.

Посещението трая няколко часа. Свещеникът покани господин Апер на обед, но господин Апер отказа под предлог, че трябвало да пише писма: той не желаше да компрометира повече своя

великодушен водач. Към три часа тия господа се отправиха да завършат прегледа на приюта за бедни, а след това се върнаха пак в затвора. Там те намериха на вратата тъмничаря — кривоног гигант, шест стъпки висок; грозната му физиономия от страха беше станала отвратителна.

— Ах, господине — каза той на свещеника, щом го зърна, — този господин, който виждам с вас, не е ли господин Апер?

— Та що от това? — каза свещеникът.

— Ама аз от вчера имам най-строгото нареждане — господин префектът го е изпратил с един стражар, който е трябвало да препуска цяла нощ — да не пущам господин Апер в затвора.

— Заявявам ви, господин Ноару — каза свещеникът, — че този гост, който е дошъл с мене, е господин Апер. Признавате ли, че аз имам право да влизам в затвора по всяко време на деня и на нощта и мога да взема със себе си, когото поискам?

— Така е, господин свещеник—отвърна тъмничарят глухо, навел глава като булдог, когото страхът от пръчката кара да се покори по неволя, — само че, господин свещеник, аз имам жена и деца и ако някой ме обади, ще ме уволнят; аз живея само от службата си.

— И на мене ще ми е жал да загубя моята — подзе добрият свещеник с все по-развълнуван и по-развълнуван глас.

— Но има разлика между нас! — възкликна живо тъмничарят. — Всички знаят, господин свещеник, че вие имате осемстотин франка доход, хубавичък имотец...

Ето такива събития, тълкувани, преувеличавани по най-различни начини, разжегваха от два дена всички долни страсти в градчето Вериер. И в тоя миг те бяха предмет на малката препирня между господин дьо Ренал и жена му. Заранта, заедно с господин Валено, директор на приюта за бедни, той бе отишъл у свещеника, за да му изрази силното си недоволство. Господин Шелан нямаше никакъв покровител; той почувствува цялата заплаха на техните думи.

— Добре, господа, аз ще бъда третият свещеник, когото на осемдесетгодишна възраст уволняват в тоя край. От петдесет и шест години служа тук; кръстил съм комай всички жители на града, който беше обикновена паланка, когато дойдох. Венчавам всеки ден млади хора, чиито дядовци съм венчал едно време. Вериер е моето семейство; но когато видях чужденеца, казах си: „Тоя човек, дошъл от

Париж, може и наистина да е либерал; такива се навъдиха много; но какво лошо може да направи той на нашите бедняци и на нашите затворници?“

Но нападките на господин дьо Ренал и главно нападките на господин Валено, директора на приюта за бедни, ставаха все по-обидни и по-обидни.

— Добре тогава, господа, уволнете ме — провикна се старият свещеник с разтреперан глас. — Аз, все едно, няма да напусна тоя край. Всички знаят, че преди четиридесет години наследих една нива, която ми донася осемстотин франка. Ще живея от тоя приход. Не правя никакви спестявания от службата си, господа, и затова може би не се плаша много, когато ми казват, че ще ми я вземат.

Господин дьо Ренал живееше много сговорно с жена си; но като не знаеше какво да отговори на въпроса, който тя му повтаряше плахо: „Какво лошо може да стори този господин от Париж на затворниците?“, той беше готов да се разсърди съвсем, когато тя изведнъж нададе вик. Вторият от синовете им беше се покачил върху парапета на стената и тичаше по него, макар тази стена да се издигаше на повече от двадесет стъпки над лозето, което се намираще от другата страна. От страх да не стресне сина си и да не го накара да падне, госпожа дьо Ренал не се решаваше да му извика. Най-сетне детето, което се радваше на своето юначество, се озърна към майка си и като я видя побледняла, скочи на алеята и се затече към нея. Скараха му се както трябва.

Това малко събитие промени предмета на разговора.

— Искам без друго да взема Сорел, сина на дъскорезеца — каза господин дьо Ренал, — той ще надзирава децата, защото те почнаха вече да вършат пакости. Той е млад свещеник или нещо такова, знае латински порядъчно и ще помогне на децата да напреднат в учението; кюрето казва, че имал твърд характер. Ще му дам триста франка и храната. Имах някакви съмнения относно нравствеността му; тъй като беше любимец на оня стар хирург, кавалер на Почетния легион, който под предлог, че е роднина на Сореловци, беше се поселил у тях. Твърде възможно тоя човек да е бил всъщност таен агент на либералите; той казваше, че планинският въздух помагал на задуха му; но кой знае дали беше така. Беше участвувал във всички походи на *Буонапарте* в Италия и дори когато гласуваха на времето за империята, разправят,

бил писал не. Този либерал учеше на латински Сореловия син и му остави грамадата книги, които беше донесъл със себе си. Затова аз нямаше да се реша никога да довеждам сина на дърводелеца при децата ни; но кюрето, тъкмо в навечерието на случката, поради която се скарах завинаги с него, ми каза, че тоя Сорел от три години изучавал богословие и се канел да постъпи в семинарията; значи, той не е либерал и знае латински.

За тая спогодба имам и други съображения — продължи господин дьо Ренал, като изгледа жена си с дипломатичен вид. — Валено се гордее страшно с двата хубави нормандски коня, които наскоро купи за каляската си. Но на, децата му си нямат възпитател.

— Че той би могъл да ни го отнеме.

— Значи, ти одобряваш моя план? — каза господин дьо Ренал, като благодари с усмивка на жена си за прекрасната мисъл, която ѝ беше дошла на ум. — И така, значи, решено е.

— Ах, боже мой, колко бързо решаваш ти, друже, работите!

— Защото аз съм човек с характер. На, и кюрето се убеди в това. Нека не се лъжем, заобиколени сме тук отвсякъде с либерали. Всички тези търговци на платове ни завиждат, сигурен съм; двама-трима са станали богаташи; нека тогава видят как децата на господин дьо Ренал отиват на разходка, водени от *своя възпитател*. Това ще им внуши уважение. Моят дядо ни разказваше често, че на младини имал възпитател. Тая работа ще ми струва навярно стотина екюта, но трябва да смятаме, че това е необходим разход за поддържане на нашето обществено положение.

Това внезапно решение накара госпожа дьо Ренал силно да се замисли. Тя беше снажна, добре сложена жена, която някога е минавала, както се казва, за първа хубавица в тоя планински край. Тя имаше нещо просто в облика си и нещо младежко в походката си; о тази наивна грация, пълна с невинност и живост, тя би могла дори да събуди у един парижанин представата за някаква скрита страст. Но ако узнаеше, че би могла да има подобен успех, госпожа дьо Ренал би умряла от срам. Кокетството и предвзетостта не бяха навестявали никога сърцето ѝ. Мълвеше се, че господин Валено, богатият директор на приюта за бедни, я ухаждал, но безуспешно, и това беше спечелило необикновена слава за добродетелта ѝ; защото този господин Валено, млад едър мъж, с могъщо телосложение, с румено лице и грамадни

черни бакенбарди, беше един от тези груби, безсрамни и шумни хора, които в провинцията наричат хубави мъже.

Госпожа дьо Ренал, извънредно плахо същество, с много неравен, види се, характер, се дразнеше особено от постоянната врътливост и оглушителните възгласи на господин Валено. И тъй като тя странеше от всичко, което във Вериер наричаха веселие, за нея разправяха, че твърде много се гордеела с произхода си. Тя дори не помисляше за това, но беше много доволна, че жителите на града идваха по-рядко у нея. Няма да скрием, че тя минаваше за глупачка в очите на *техните* дами, защото не правеше никаква политика на мъжа си и изпускаше най-сгодните случаи да го накара да ѝ купи хубави шапки от Париж или Безансон. Да я оставят да скита сама из хубавата си градина — тя не искаше нищо друго.

Това бе наивна душа, която никога не беше се одързостявала да съди мъжа си и да си признае, че се отегчава с него. Тя предполагаше, без да се замисля върху това, че между мъж и жена не съществуват понежни отношения. Обичаше най-вече господин дьо Ренал, когато той ѝ говореше за своите планове относно децата им, едното от които предназначаваше за военен, другото за чиновник, а третото за служител на черквата. Изобщо намираще, че господин дьо Ренал е много по-малко отегчителен от всички нейни познайници...

Това беше разумно съпружеско мнение. Кметът на Вериер беше се прославил с духовитостта си и главно с добрия си тон благодарение на половин дузина шеги, които беше наследил от чичо си. Старият капитан дьо Ренал преди революцията служеше в пехотинския полк на негова светлост Орлеанския дук и когато отиваше в Париж, биваше приет в салоните на принца. Там той беше видял госпожа дьо Монтесон, знаменитата госпожа дьо Жанлис, господин Дюкре, изобретателя на Пале-Роял. Тези лица се явяваха постоянно в анекдотите на господин дьо Ренал. Но малко по малко за него стана истинско мъчение да си спомня тия неудобни за разказване работи и от известно време той повтаряше само при тържествени случаи своите истории за Орлеанския дом. Тъй като покрай другото беше много вежлив, освен в случаите, когато ставаше дума за пари, той минаваше с право за най-аристократичната личност във Вериер.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА БАЩА И СИН

E sara mia colpa, Se cosi e?^[1]

Макиавели

„Жена ми е наистина голяма умница! — казваше си на другата заран в шест часа кметът на Вериер, като слизаше към дъскорезницата на бай Сорел. — Каквото да й казах, за да запазя превъзходството, което ми принадлежи, не ми дойде и на ум, че ако не взема тоя малък абат Сорел, който, разправят, знаел латински като ангел, директорът на приюта, този неспокоен дух, би могъл като мене да дойде до същата мисъл и да ми го отнеме. С какво самодоволство би говорил тогава за възпитателя на децата си!... Но тоя възпитател, когато постъпи при мене, ще носи ли расо, или не?“

Господин дьо Ренал беше погълнат от съмнения по тоя въпрос, когато видя отдалеч един селянин, човек, кажи-речи, шест стъпки висок, който още от съмнало, личеше си, беше се заловил да мери трупите, наслагани покрай Ду върху пътя. Селянинът, изглежда, не остана много доволен, като видя да се приближава към него господин кметът, защото трупите задръстваха пътя и стоенето им на това място не бе позволено.

Бай Сорел — това беше той — се учуди много и се зарадва още повече на необикновеното предложение, което му направи господин дьо Ренал за сина му Жулиен. При все това той го изслуша с оня недоволено-тъжен и равнодушен израз на лицето, с който така умело прикриват хитростта си тукашните планинци. Роби по време на испанското владичество, те са запазили и досега тази черта на египетския фелах.

В отговор Сорел отпърво преповтори надълго и нашироко всички почтителни изрази, които знаеше наизуст. Докато ломотеше тези безсмислени думи, с несръчна усмивка, която още по-силно подчертаваше коварния и почти измамнически вид, присъщ на

физиономията му, будният ум на стария селянин се мъчеше да открие каква причина кара този толкова почтен човек да иска да вземе при себе си неговия син-нехранимайко. Той беше много недоволен от Жулиен, а тъкмо за него господин Ренал му предлагаше изневиделица триста франка заплата на година, с храна, та дори и облекло. Това последно условие, което по някакво вдъхновение бай Сорел се досети да предяви, беше също прието от господин дьо Ренал.

Това искане порази кмета. „Щом Сорел не е възхитен и доволен от предложението ми, както би трябвало да се очаква, явно е — каза си той, — че е получил такива предложения от другаде; а от кого могат да дойдат те, ако не от господин Валено?“ Напразно господин дьо Ренал настояваше пред Сорел да даде съгласието си веднага: лукавият стар селянин отказваше упорито; искал, разправяше той, да се посъветва със сина си, като че в провинцията един богат баща се съветва с голия си като тояга син освен така, за очи.

Водната дъскорезница се състои от навес до брега на някоя вада. Покривът му се крепи на дървен скелет, опрян на четири дебели дървени стълба. На осем-десет стъпки височина на сред навеса се вижда един трион, който се движи нагоре-надолу, докато един много прост механизъм придвижва към този трион дървен труп. Водата върти колелото, а то привежда в действие този двоен механизъм, който, от една страна, издига и спуща триона, а от друга — бута полекичка гредата към триона, който я разбичва на дъски.

Като се приближи до работилницата си, бай Сорел повика Жулиен с гръмовит глас; никой не се обади. Той видя само големите си синове, същински исполини, които одялваха с тежките си брадви еловите дънери, за да ги отнесат после при триона. Като се стараеха да следват точно черната черта, отбелязана върху трупите, те с всеки удар на брадвата отделяха огромни трески. Те не чуха гласа на баща си. Той се отправи към навеса; като влезе вътре, подири напразно Жулиен на мястото, където трябваше да стои при триона. Зърна го пет-шест стъпки по-нагоре, яхнал една от гредите на покрива. Вместо да следи внимателно действието на целия механизъм, Жулиен четеше. Нямаше нищо по-омразно от това за стария Сорел; той би простил може би на Жулиен тънката му снага, не много пригодна за тежка физическа работа и тъй различна от снагата на по-големите му братя; но тази страст към четене му бе противна; той самият не знаеше да чете.

Той извика два-три пъти Жулиен, но напразно. Вниманието, с което младежът четеше книгата си, повече от шума на триона, му попречи да чуе страшния глас на баща си. Най-сетне, въпреки годините си, баща му рипна пъргаво върху дървото, сложено под триона, а оттам върху напречната греда, която поддържаше покрива. Един силен удар запрати във вадата книгата, която държеше Жулиен; друг също тъй силен удар се стовари върху главата му и го накара да загуби равновесие. Той щеше да падне на дванадесет или петнадесет стъпки по-долу сред лостовете на работещата машина, които щяха да го надробят, но баща му го задържа, както падаше, с лявата си ръка.

— Ах ти, мързеливецо! Така ли винаги ще четеш проклетите си книги, вместо да наглеждаш триона? Чети ги, колкото щеш, вечер, когато отиваш да си губиш времето при кюрето.

Жулиен, макар и зашеметен от силния удар и целият окървавен, се приближи до отреденото му място при триона. На очите му бяха избликнали сълзи не толкова от телесна болка, колкото заради загубата на любимата му книга.

— Слез, говедо, искам да поприказвам с тебе.

Гърмолът на машината попречи и тоя път на Жулиен да чуе заповедта. Баща му, вече слязъл, като не искаше да се качва пак горе, грабна един дълъг прът, с който брулят орехи, и го удари с него по рамото. Щом Жулиен скочи на земята, старият Сорел го избута грубо пред себе си и го погна към къщи. „Бог знае какво ще прави с мен!“ — мислеше си младият човек. Пътем той погледна тъжно във вадата, дето беше паднала книгата му; тя беше най-любимата от всичките му книги — *Спомените от Света Елена*.

Той вървеше с пламнали бузи, навел очи. Беше дребничък младеж на осемнадесет-деветнадесет години, хилав наглед, с неправилни, но нежни черти и орлов нос. Големите му черни очи, които в минути на спокойствие свидетелствуваха за размисъл и страст, горяха в тоя миг от най-свирепа омраза. Тъмнокестенявите му коси изникнали ниско, закриваха челото му и в минути на гняв му придаваха зъл вид. Между безкрайните разновидности от човешки физиономии едва ли ще се намери друга, която да се отличава с толкова поразително своеобразие. Стройният му и пристегнат стан показваше повече гъвкавост, отколкото сила. От най-ранна младост прекомерно замисленият му вид и голямата му бледнина навеждаха баща му на

мисълта, че син му няма да живее дълго или ще живее, за да бъде бреме на семейството. Презиран от всички домашни, той ненавиждаше братята и баща си; в неделните игри на площада винаги го надвиваха.

Но от година насам той разхубавя и някои измежду момичетата взеха да се обаждат съчувствено за него. Презиран от всички като слабо същество, Жулиен обожаваше стария полкови хирург, който един ден се беше осмелил да говори на кмета за яворите.

Този хирург откупваше понякога от бай Сорел сина му за цял ден и му преподаваше латински и история, тоест онова, което знаеше по история — похода от 1796 година в Италия. Преди смъртта си той му завеща кръста на Почетния легион, остатъка от пенсията си и тридесет-четиридесет тома книги, най-ценната от които беше паднала преди малко в общинската вада, отбита благодарение на връзките, които имаше господин кметът.

Едва влязъл в къщи, Жулиен усети на рамото си могъщата ръка на баща си; той затрепера, очаквайки нови удари.

— Отговори ми, без да лъжеш — извика му на ухото старият селянин със суров глас и ръката му го завъртя, както ръката на детето завъртва оловно войниче. Големите черни очи на Жулиен, налени със сълзи, се срещнаха със сивите и зли очички на стария дърводелец, който сякаш искаше да вникне до дъно в душата му.

[1] И виновен ли съм аз, ако е така? ↑

ПЕТА ГЛАВА СПАЗАРЯВАНЕ

Cunstanto restituitrem^[1]

Ений

— Отговори ми, без да лъжеш, ако можеш, книжен плъх, откъде познаваш госпожа дьо Ренал, кога си разговарял с нея?

— Никога не съм разговарял с нея — отвърна Жулиен, — само в черква съм виждал тази дама.

— Значи, тогава си я гледал, безсрамнико!

— Никога! Вие знаете, че в черква аз виждам само бога — додаде Жулиен с престорено набожен вид, с който се надяваше да избегне юмруците на баща си.

— Но тук все пак има нещо — възрази хитрият селянин и замлъкна за миг. — Но аз няма да изкопча от тебе нищо, проклети лицемерецо! Както и да е, аз ще се отърва от тебе и моят трион от това ще тръгне само по-добре. Ти си подлъгал кюрето или някой друг, който ти е издействувал доходното място. Иди се стегни и аз ще те отведа в дома на господин дьо Ренал, дето ти ще възпитаваш децата му.

— А какво ще получавам за това?

— Храна, облекло и триста франка заплата.

— Не искам да ставам слуга.

— Говедо, кой ти казва да ставаш слуга, та съгласен ли съм аз син ми да стане слуга?

— Но с кого ще се храня аз?

Този въпрос обърка стария Сорел, той разбра, че ако продължава да говори, може да извърши някакво неблагоприятие; кипна срещу Жулиен, обсипа го с псувни, обвини го в лакомия, най-сетне го остави и тръгна да се посъветва с другите си синове.

Малко по-късно Жулиен ги видя да се съвещават, опрени на своите брадви. Жулиен ги погледа-погледа и като видя, че нищо не може да отгатне, избиколи дъскорезницата и седна от другата ѝ страна,

за да не го издебнат пак. Искаше му се да помисли за това неочаквано съобщение, което променяше съдбата му, но се почувствува неспособен да мисли разумно; въображението му беше изцяло заето с представите за това, което щеше да види в хубавия дом на господин дьо Ренал.

„По-скоро ще се откажа от всичко това — каза си той, — отколкото да се съглася да ям на една софра със слугите. Баща ми ще се опита да ме принуди; по-добре да умра. Спестил съм петнадесет франка и осем су, ще избягам още тая нощ; за два дни по най-преките пътища, дето няма опасност да срещна никакъв стражар, ще се озова в Безансон; там ще се запиша войник и ако потръбва, ще мина в Швейцария. Но тогава ще трябва да се простя с всякакъв напредък, с всякакви честолюбиви надежди, с доброто свещеническо звание, което ми открива пътя към всичко.“

Ужасът, че ще се храни заедно със слугите, не бе в природата на Жулиен; той бе готов да върши много по-тежки неща, за да се възмогне. Това отвращение той бе почерпил от „Изповедите“ на Русо. Те бяха единствената книга, с помощта на която въображението му си представяше света. Сборникът от комюникетата на Великата армия и „Спомените от Света Елена“ допълваха неговия коран. Той беше готов да отиде на смърт за тези три произведения. Никога не повярва в друго. По думите на стария полкови хирург той смяташе всички останали книги на света за лъжливи и написани от измамници, които са се стремили да се издигнат.

Надарен с пламенна душа, Жулиен притежаваше удивителна памет, каквато много често се среща и у глупците. За да разположи в своя полза стария свещеник Шелан, от когото, както виждаше ясно, зависете бъдещата му участ, той беше научил наизуст целия Нов завет на латински; знаеше и книгата на господин дьо Местр — „Папата“, но вярваше на едната книга толкова малко, колкото и на другата.

Като да бяха се наговорили, Сорел и син му избягваха да си приказват през целия този ден. Привечер Жулиен отиде да вземе урока си по богословие при свещеника, но не сметна за благоразумно да му каже нещо за необикновеното предложение, което бяха направили на баща му. „Може да е примка — мислеше си той, — трябва да се престоря, че съм забравил това.“

На другия ден още рано господин дьо Ренал изпрати да повикат стария Сорел, който, след като накара да го чакат час-два, най-после пристигна и още от прага на вратата изсипа цял куп извинения, примесени с още толкова поклони. След цял низ от всевъзможни възражения Сорел разбра, че синът му ще се храни заедно с господаря и господарката на къщата, а през дните, когато имат гости, самичък в отделна стая с децата. Като виждаше нетърпелив господин кмета, Сорел ставаше все по-придирчив и изпълнен с недоверие и учудване, поиска да види стаята, дето ще спи синът му. Тя беше голяма, наредена много прилично, и в нея по това време вече пренасяха леглата на трите деца.

Това обстоятелство сякаш просветли ума на стария селянин; веднага с увереност той поиска да види дрехите, които ще получи синът му. Господин дьо Ренал отвори писалищната си маса и взе оттам сто франка.

— Ето с тия пари нека вашият син отиде при господин Дюран, сукнаря, и си поръча един черен костюм.

— Ами когато си го прибера от вас — попита селянинът, забравил почтителните си обноски, — черният костюм ще остане ли негов?

— Разбира се.

— Хубаво тогава! — каза Сорел с провлечен глас. — Остава, значи, да се спогодим още върху едно нещо: колко пари ще му плащате?

— Как? — провикна се господин дьо Ренал възмутен. — Та нали се спогодихме за това още вчера: аз давам триста франка; мисля, че е достатъчно, а може би и много.

— Такова беше вашето предложение, не отричам — каза старият Сорел, като започна да говори още по-бавно; и с гениално прозрение, което ще учуди само онези, които не познават селяните от Франш-Конте, додаде, вгледан втренчено в господин дьо Ренал: — Другаде ще намерим повече.

При тези думи лицето на кмета се сгърчи. Ала той се окопоти и след ловък разговор, който трая цели два часа и през който нито една дума не бе казана на вятъра, хитростта на селянина взе връх над хитростта на богатия човек, който не се нуждае от нея, за да живее. Всички многобройни условия, които трябваше да уредят новото

съществуване на Жулиен, бяха установени; не само заплатата му беше повишена на четиристотин франка, но бяха длъжни да му я плащат в аванс всеки месец на първо число.

— Добре де, ще му дам тридесет и пет франка — каза господин дьо Ренал.

— За да закръгли сумата-, такъв богат и великодушен човек като нашия кмет — каза селянинът с угоднически глас — няма да се поскъпи да даде и тридесет и шест франка.

— Съгласен съм — каза господин дьо Ренал, — но да свършим с това.

Обхваналият го гняв тоя път придаде на гласа му твърдост. Селянинът разбра, че трябва да престане да се пазари повече. Тогава на свой ред господин дьо Ренал мина в настъпление. В никакъв случай той не искаше да даде първия месец тридесет и шест франка на стария Сорел, който много настояваше да ги получи за сина си. Господин дьо Ренал си спомни изведнъж, че ще дотрябва може би да разкаже на жена си каква роля е играл в това спазаряване.

— Върнете ми стоте франка, които ви дадох — каза тон сърдито. — Господин Дюран има да ми дава. Аз ще ида с вашия син да купя черно сукно за костюма му.

След тази проява на сила Сорел сметна за благоразумно отново да изкаже почитанията си; те заеха цял четвърт час. Накрай, като видя, че няма да спечели вече нищо, той се оттегли. Последният му поклон завърши

с думите:

— Ще изпратя сина си в замъка.

Така гражданите, управлявани от господин кмета, наричаха къщата му, когато искаха да му се харесат.

Когато се върна в работилницата си, Сорел напразно търси сина си. Страхувайки се да не го сполети някаква беда, Жулиен беше излязъл от къщи посред нощ. Той поиска да скрие на сигурно място книгите си и кръста на Почетния легион. Затова пренесе всичко у един млад търговец на дърва, негов приятел, на име Фуке, който живееше горе в планината, властваща над Верьер.

Когато Жулиен се яви отново, баща му каза:

— Господ знае, проклети мързеливецо, дали някога ще бъдеш толкова честен, да ми платиш за храната, която съм ти давал толкова

години! Хайде, вземай си партакешите и върви при господин кмета.

Зачуден, задето не го бият, Жулиен побърза да тръгне. Но щом се изгуби от погледа на своя страшен баща, той забави крачките си. Сметна, че за да подкрепи лицемерието си, добре ще е да се отбие в черква.

Тая дума ви учудва, нали? Ала преди да стигне до тази страшна дума, душата на младия селянин беше изминала не малък път.

Още от ранно детство видът на неколцина завърнали се от Италия драгуни от шестия полк в дълги пелерини и каски с дълга черна грива, които Жулиен видя да връзват конете си за решетката на прозореца в бащината му къща, събуди у него безумно желание да стане военен. По-късно той слушаше прехласнат разказите на стария полкови хирург за боевете при моста на Лоди, Арколе и Риволи. Той улови пламенните погледи, които старецът хвърляше към ордена си.

Но когато Жулиен бе на четиринадесет години, във Верьер започнаха да градят една черква, твърде великолепна за едно такова мъничко градче. В нея имаше особено четири мраморни колони, чийто изглед поразя Жулиен; те станаха прочути в областта с омразата, която породиха между мировия съдия и младия викарий, изпратен от Безансон и смятан за шпионин на конгрегацията. Съдията насмалко не загуби мястото си — така поне приказваха всички. Не беше ли се той одързостил да завърже спор с един свещенослужител, който почти всеки две седмици отиваше в Безансон, където, както се мълвеше, се срещал с негово високопреосвещенство епископа?

Между това мировият съдия, човек с многобройна челяд, издаде няколко присъди, които се сториха несправедливи: те всички бяха заведени против онези от гражданите, които четяха вестник „Конститусионел“. Благомислещите възтържествуваха. Наистина работата бе за някакви си три или пет франка; но един от тези, които платиха такава глоба, бе кръстникът на Жулиен, търговец на гвоздеи. В гнева си тоя човек се провикна: „Виж как се обърнаха работите! Като си помисля само, че от двадесет години наред мировият съдия минаваше за такъв честен човек!“ По това време полковият хирург, приятел на Жулиен, беше вече умрял.

Отведнъж Жулиен престана да говори за Наполеон; той заяви, че иска да стане свещенослужител и оттогава хората постоянно го виждаха в бащината му дъскорезница да чете и наустява латинската

библия, която свещеникът му беше дал. Добрият старец, изумен от успехите му, прекарваше по цели вечери с него да му преподава богословие. Жулиен показваше пред него само благочестиви чувства. Кой би могъл да отгатне, че това хубаво моминско лице, толкова бледо и кротко, таи непоклатимо решение да приеме хиляди пъти смъртта, но да се издигне.

Да се издигне, за Жулиен означаваше преди всичко да напусне Верьер; той ненавиждаше родното си място. Всичко, което виждаше там, смразяваше въображението му.

Още от ранно детство спохождаха го мигове на унес. Тогава той мечтаеше до забрава, че един ден ще бъде представен на красивите парижанки и ще съумее да привлече вниманието им с някакъв необикновен подвиг. Защо една от тях да не го обикне, както блестящата госпожа дьо Боарне беше обикнала Бонапарт, когато той е бил още сиромас? От много години в живота на Жулиен не минаваше нито един час, без той да си каже, че Бонапарт, неизвестен и беден лейтенант, стана господар на света само с помощта на сабята си. Тази мисъл го утешаваше в нещастията му, които му се струваха големи, и удвояваше радостта му, когато му се случеше да се радва.

Постройката на черквата и присъдите на мировия съдия озариха ума му отведнъж; новестилата го мисъл сякаш го подлуди за няколко седмици и най-сетне го обсеби с всемогъщието, присъщо на първата мисъл, която страстната душа мисли, че е открила сама.

„Когато Бонапарт накара света да заговори за него, Франция се страхуваше от нашествие; военната доблест беше необходима и на мода. Днес на четиридесет години някои свещеници получават сто хиляди франка заплата, сиреч тройно повече, отколкото най-именитите дивизионни генерали на Наполеон. На тия свещеници им трябва помощници. Ето, да речем, оня мирови съдия, тъй умен и честен досега, толкова стар, се опозорява от страх да не би да не се хареса на един млад тридесетгодишен викарий. Трябва да стана свещеник.“

Веднъж, в разгара на новото си благочестие — от две години вече той изучаваше богословието, — Жулиен се издаде с едно ненадейно избухване на оня огън, който разяждаше душата му. Това се случи у господин Шелан; на един обяд между свещеници, на който доброто кюре беше го представило като чудо на учението, той изведнъж започна да възхвалява яростно Наполеон. Той си привърза

дясната ръка върху гърдите, заяви, че си я е изкълчил, когато обръщал един елов дънер, и така я носи в това мъчително положение два месеца подред. След това наказание той си прости. И ето този деветнадесетгодишен, наглед хилав момък, комуто човек не би дал повече от седемнадесет, мушнало малко вързопче под мишница, влезе сега във великолепната черква на Верьер.

Тя му се стори мрачна и пуста. По случай някакъв празник всички прозорци на храма бяха завесени с тъмночервен плат, поради което от слънчевите лъчи се получаваше вътре някаква особена светлина, тържествена и едновременно благочестива. Жулиен изтръпна. Самичък в черквата, той седна на стола, който му се видя най-хубав. На него личеше гербът на господин дьо Ренал.

Върху молитвеното столче Жулиен съгледа едно печатно листче, разгънато там като че нарочно, за да го прочетат. Той впери поглед и прочете:

„Подробности по смъртното наказание и последните минути от живота на Луи Жанрел, посечен в Безансон на...“

Листчето беше скъсано. Върху обратната страна се четяха двете първи думи от един ред: „Първата стъпка“.

„Кой ли е сложил тук това листче? — запита се Жулиен. — Клетникът! — додаде той с въздишка. — Името му свършва също като моето...“ — и той смачка листчето.

Когато излизаше, на Жулиен се стори, че вижда кръв край съда със светена вода — до нето бяха разлели малко от светената вода: от отражението на червените завеси, които се спущаха върху прозорците, тя изглеждаше като кръв.

Най-сетне Жулиен го досрамя от неговия таен ужас.

„Нима съм страхливец? — каза си той. — *На оръжие!*“

Този повик, тъй често повтарян от стария хирург при бойните му разкази, се струваше на Жулиен героичен. Той стана и се запъти бързо към къщата на господин дьо Ренал.

Въпреки твърдото си решение, щом я зърна на двадесет крачки пред себе си, обхвана го непреодолим страх. Желязната решетчеста врата беше отворена; тя му се стори великолепна, той трябваше да влезе вътре.

Жулиен не беше единственият, чието сърце почувствува смут от пристигането му в този дом. Прекомерно свенлива, госпожа дьо Ренал се чувствуваше потисната от мисълта, че някакъв чужденец по силата на своята длъжност непрестанно ще стои между нея и децата ѝ. Тя беше свикнала децата ѝ да спят в нейната стая. Сутринта тя проля не малко сълзи, когато видя да пренасят малките им легла в стаята, отредена за възпитателя. Напразно се моли тя на мъжа си да върнат пак в нейната стая леглото поне на най-малкия ѝ син Станислав-Ксавие.

Присъщата на жените чувствителност у госпожа дьо Ренал стигаше до крайност. Тя си представяше един отвратителен, груб и чорлав човек, натоварен да хока децата ѝ само затова, защото знаел латински, и за тоя варварски език той щеше да бие синовете ѝ.

[1] С мудността си спаси положението. ↑

ШЕСТА ГЛАВА НЕПРИЯТНОСТ

Non piû cosa son, cosa facio.^[1]

Моцарт (Фигаро)

С живостта и прелестта, които ѝ бяха свойствени, когато не се страхуваше, че я гледат, госпожа дьо Ренал излизаше от стъклената врата на гостната в градината, когато съзря близо до входната врата един селски момък, кажи-речи, още дете, с извънредно бледо и разплакано лице. Той бе облечен в съвсем бяла риза и носеше под мишница много чист елек от къдраво виолетово сукно.

Лицето на този селски юноша беше тъй бяло, очите му тъй смирени, че с малко романтично настроения си ум госпожа дьо Ренал отначало помисли, че някоя предрешена девойка е дошла да моли за нещо господин кмета. Тя почувствува жалост към клетото момче, което, спряло на входната врата, очевидно не смееше да вдигне ръка и да позвъни на звънеца. Госпожа дьо Ренал се приближи, забравила за миг огорчението от мисълта, че ще пристигне възпитателят. Жулиен, обърнат към вратата, не я видя как се приближи до него. Той трепна, когато един благ глас каза до самото му ухо:

— Какво търсите тук, мое дете?

Жулиен се възви живо и поразен от изпълнения със съчувствие поглед на госпожа дьо Ренал, забрави отчасти срамежливостта си. А после, учуден от красотата ѝ, забрави всичко, дори за какво беше дошъл тук. Госпожа дьо Ренал повтори питането си.

— Ида да стана възпитател, госпожо — промълви той най-сетне, засрамен страшно от сълзите си, които бършеше, както можеше.

Госпожа дьо Ренал стоеше втрещена; те бяха съвсем близо един до друг и се гледаха. Жулиен никога не беше срещал толкова хубаво облечено същество, особено пък жена с такава ослепително бяла кожа на лицето да му говори с такъв ласкав глас. Госпожа дьо Ренал гледеше едрите сълзи, повиснали на отначало бледите, а сега поруменели бузи

на младия момък. Изведнъж тя прихна да се смее безумно-весело, досущ като младо момиче; тя се смееше на себе си и не можеше да се опомни от щастие. Как, това ли беше възпитателят, когото тя си представяше мръсен и опърпан поп, дошъл да хока и да бие децата ѝ.

— Как, господине — каза му тя най-последно, — знаете ли вие латински?

Думата „господине“ зачуди тъй Жулиен, че той за миг се замисли.

— Да, госпожо — каза той плахо.

Госпожа дьо Ренал беше тъй щастлива, че се реши да каже на Жулиен:

— Вие няма да се карате много на клетите деца, нали?

— Да им се карам ли? Аз? — попита учуден Жулиен. — И защо?

— Нали, господине — додаде тя след късо мълчание и в гласа ѝ звучеше от минута на минута по-голямо вълнение, — нали ще бъдете добър към тях, обещавайте ми това?

Да чуе как отново го нарича съвсем сериозно „господине“ една толкова добре облечена дама — това надминаваше всички очаквания на Жулиен: при всичките си младежки блянове той знаеше, че никоя знатна дама не ще благоволи да разговаря с него, докато не вадене блестящата офицерска униформа. Госпожа дьо Ренал от своя страна се заблуди напълно от нежния цвят на лицето, от големите черни очи на Жулиен и неговите прекрасни коси, по-къдрави от обикновено, защото той по пътя, за да се разхлади, беше потопил главата си в басейна на градския фонтан. За своя голяма радост тя откри моминска свенливост в тоя злокобен възпитател, от чиято строгост и неприветлив вид тя се беше страхувала толкова за децата си. Контрастът между тоя страх и това, което виждаше, бе цяло събитие за тихата душа на госпожа дьо Ренал. Най-сетне тя се свързе от изненадата си. Учуди се, като се видя застанала така до къщната врата с този младеж, почти по риза и толкова близо до него.

— Да влезем, господине — каза му тя доста смутено.

Никога през живота такава чисто и приятно чувство не беше вълнувало тъй дълбоко госпожа дьо Ренал; никога такива тревоги и страхове не са се сменяли с такава чудесна действителност. И тъй нейните мили дечица, гледани с такава обич от нея, нямаше да попаднат в ръцете на някой мръсен и свадлив поп. Щом влезе във

вестибюла, тя се обърна към Жулиен, който вървеше плахо след нея. Неговата почуда при вида на такава хубава къща му придаде още повече прелест в очите на госпожа дьо Ренал. Тя не можеше да повярва на очите си, на нея все още ѝ се струваше, че възпитателят трябва да носи черни дрехи.

— Но вярно ли е, господине — попита го тя, като се спря пак, страхувайки се смъртно, че се е излъгала, толкова нейната мисъл я правеше щастлива, — вие наистина ли знаете латински?

Тези думи засегнаха гордостта на Жулиен и разсеяха чара, в който той живееше от четвърт час.

— Да, госпожо — отвърна ѝ той, като се помъчи да си придаде студен вид, — аз знам латински така добре, както и господин свещеникът, и дори той понякога има добрината да каже, че го зная по-добре от него.

На госпожа дьо Ренал се стори, че лицето на Жулиен има твърде зъл израз; той беше се спрял на две крачки от нея. Тя се приближи и му каза полугласно:

— Нали през първите дни вие няма да пляскате децата ми дори и ако те не си знаят уроците?

Този толкова благ и почти умолителен тон на тази прекрасна дама накара Жулиен да забрави завчас какво дължи на славата, която има като латинист. Лицето на госпожа дьо Ренал беше досам неговото, той усети уханието, което излъхват летните дрехи на една жена, нещо замайващо за един беден селянин. Жулиен се изчерви до уши и каза с въздишка и прималнял глас:

— Не се страхувайте от нищо, госпожо, аз ще ви слушам за всичко.

Чак в тоя миг, когато тревогата за нейните деца се разсея напълно, госпожа дьо Ренал бе поразена от изключителната красота на Жулиен. Неговите почти женствени черти и смутеният му вид не се сториха никак смешни на тази жена, която сама бе извънредно свенлива. Мъжественият вид, които изобщо се смята за необходим на мъжката красота, би я уплашил.

— На каква възраст сте, господине? — запита тя Жулиен.

— Скоро ще навърша деветнадесет години.

— Големият ми син е на единадесет — подзе госпожа дьо Ренал, вече съвсем успокоена, — той ще бъде почти ваш другар, вие ще

можете да го учите на ум и разум. Веднъж баща му рече да го набие; детето боледува цяла седмица, баща му едва беше го ударил.

„Каква разлика от мене — помисли Жулиен. — Та и вчера дори баща ми ме наби. Колко щастливи са тия богати хора!“

Госпожа дьо Ренал се стараеше да долавя и най-малките отсенки на онова, което ставаше в душата на възпитателя; тя взе изблика на тъга за свенливост, и поиска да го насърчи.

— Как се казвате, господине? — попита го тя с тон и грация, чарът на които Жулиен почувствува, без да може да си даде сметка за това.

— Наричат ме Жулиен Сорел, госпожо; треперя от страх, тъй като влизам за пръв път през живота си в чужда къща, нуждая се от вашето покровителство и вие трябва да ми прощавате много неща през първите дни. Аз никога не съм ходил в колеж, бях много беден; никога не съм говорил с друго освен с роднината си полковия хирург, кавалер на Почетния легион, и свещеника Шелан. Той ще ви даде добри сведения за мен. Братята ми ме биеха винаги, не им вярвайте, ако ви кажат нещо лошо за мен, простете ми грешките, госпожо, лоши намерения няма да имам никога.

Жулиен се успокои малко по малко през време на тая дълга реч и почна да оглежда госпожа дьо Ренал. Такова е въздействието на съвършеното обаяние, когато то е свързано с характера и главно, когато съществото, което то краси, не мисли за това обаяние; Жулиен, който разбираше от женска красота, бе готов да се закълне в този миг, че тя е едва на двадесет години. И изведнъж му хрумна смелата мисъл да ѝ целуне ръка. Той се уплаши тозчас от своята мисъл; миг след това си каза: „Ще проявя страхливост, ако не сторя това, което може да ми помогне, и не намаля презрението, което тази прекрасна дама храни навярно към един беден, току-що захвърлил триона работник“. Може би Жулиен се беше покуражил от думите „красив момък“, които от шест месеца насам чуваше да казват за него в неделя няколко млади момичета. Докато у него траеше тази вътрешна борба, госпожа дьо Ренал с няколко думи се постара да му посочи как трябва да се държи в началото с децата. Усилието, с което се мъчеше да се овладее Жулиен, го накара отново да побледнее силно; той каза смутено:

— Никога, госпожо, няма да бия децата ви; кълна се пред бога!

И като каза тия думи, той се одързости да вземе ръката на госпожа дьо Ренал и да я поднесе към устните си. Тя се учуди на тая постъпка, а после, като размисли, се обиди. Тъй като беше много горещо, ръката ѝ беше съвсем гола под шала и Жулиен, като я поднесе към устните си, я заголи цялата. След няколко мига тя сама се укори, стори ѝ се, че не се е възмутила начаса.

Зачул да се говори, господин дьо Ренал излезе от кабинета си; със същия величав и бащински вид, с който сключваше браковете в кметството, той каза на Жулиен:

— Необходимо е да поговоря с вас, преди децата да са ви видели.

Той въведе Жулиен в една стая и задържа жена си, която искаше да ги остави сами. Щом се затвори вратата, господин дьо Ренал седна важно.

— Свещеникът ми каза, че сте благонадежден момък, всички тук ще се отнасят към вас с уважение и ако аз остана доволен, по-късно ще ви помогна да си намерите някоя службица. Искам да не се виждате ни с роднини, пи с приятели, техните обноски не подхождат за децата ми. Ето ви тридесет и шест франка за първия месец; но дайте ми дума, че на баща си няма да дадете нито едно су от тези пари.

Господин дьо Ренал се беше ядосал на стареца, който в тази сделка се показва по-хитър от него.

— Сега, *господине* — по мое нареждане тук всички ще ви наричат „господине“ и вие ще почувствувате каква предимство е да влезе човек в дома на благовъзпитани хора, — сега, господине, не е удобно децата да ви видят по елек. Видяха ли го слугите? — обърна се господин дьо Ренал към жена си.

— Не, друже мой — отвърна тя дълбоко замислена.

— Толкова по-добре. Облечете това — каза той на стеснения момък, като подаде своя редингот. — Хайде сега да идем при господин Дюран, сукнаря.

След час и нещо, когато господин дьо Ренал се върна с новия възпитател, целият облечен в черно, той завари жена си да седи на същото място. Тя се почувствува успокоена, когато видя Жулиен; като го гледаше, тя забравяше страха си. Жулиен не мислеше за нея; въпреки недоверието си към съдбата и хората в душата си тоя миг той приличаше на дете; струваше му се, че са изминали години от минутата, когато, само преди три часа, трепереше ох страх в черквата.

Той забеляза ледения израз по лицето на госпожа дьо Ренал, разбра, че тя се сърди, задето беше се осмелил да ѝ целуне ръката. Но гордостта, с която го изпълваше допирането на дрехите, толкова различни от онези, които беше свикнал да носи, го потапяше в такъв възторг, а той тъй силно желаше да скрие радостта си, че във всичките му движения имаше нещо припряно и лудо. Госпожа дьо Ренал го гледаше с учудени очи.

— Повече сериозност, господине — каза му господин дьо Ренал, — ако искате децата и слугите ми да ви уважават.

— Господине — отговори Жулиен, — новите дрехи ме стесняват; аз съм беден селянин и винаги съм носил само елеци; ще ида, ако позволите, да се затворя в стаята си.

— Как ти се струва новата ни придобивка? — запита господин дьо Ренал жена си.

Гласната от един почти инстинктивен подтик, за който, разбира се, не си даваше сметка, госпожа дьо Ренал скри истината от мъжа си.

— Не съм чак толкова очарована от това селянче, колкото вас; с вашите любезности вие ще го направите нахалник и ще се принудите да го изпъдите още преди да е изтекъл месец.

— И така да е, ще го изпъдим; това ще ми струва стотина франка, но затова пък Верьер ще свикне да вижда децата на господин дьо Ренал с възпитател. Тази цел нямаше да постигнем, ако оставех Жулиен с работническите му дрипи. Като го изпъдя, то се знае, ще задържа черните дрехи, за които купих плат от сукнарят. Ще му оставя само онези, които намерих готови у шивача и с които го облякох.

Жулиен прекара един час в стаята си, но тоя час се стори миг на госпожа дьо Ренал. Децата, на които съобщиха за идването на новия възпитател, обсипваха майка си с въпроси. Най-сетне Жулиен се яви. Той беше друг човек. Жалко е да се каже, че се държеше сериозно; той беше въплътена сериозност. Представиха го на децата и той им говори с такъв тон, че смая и самия господин дьо Ренал.

— Аз съм дошъл, господа — каза им той, като завършваше напътствието си, — да ви уча на латински. Вие знаете какво значи да си кажете урока. Ето светата библия — каза им той, като им посочи един малък том, 32 част от кола, с черна подвързия. — Това тук е историята на нашия Господ Исус Христос, оная част, която наричат

Новия завет. Аз често ще ви карам да казвате уроците си, поискайте сега аз да кажа своя.

Най-голямото от децата, Адолф, пое книгата.

— Разтворете я наслуки — продължи Жулиен — и ми кажете първата дума от някой стих. Аз ще казвам наизуст Свещеното писание, ръководство за държането на всички ни в живота, докато ме спрете.

Адолф разтвори книгата, прочете една дума и Жулиен каза наизуст цялата страница с такава лекота, както би говорил френски. Господин дьо Ренал попоглеждаше жена си тържествуващ. Видели учудването на родителите си, децата опулиха очи. До вратата на салона се приближи един слуга. Жулиен продължаваше да говори латински. Слугата отначало остана неподвижен, после изчезна. Скоро на вратата застанаха камериерката на госпожата и готвачката; по това време Адолф беше отворил вече книгата на осем места и Жулиен разказваше наизуст все със същата лекота.

— Ах, Господи, какво хубавко попче! — възкликна готвачката, добра и набожна мома.

Самолюбието на господин дьо Ренал беше засегнато; вместо да поиска да изпита възпитателя, той търсеше трескаво в паметта си поне няколко латински думи; най-после той успя да каже един стих от Хораций. Жулиен не знаеше на латински нищо освен библията. Той отговори, като начумери вежди:

— Светото звание, на което се посвещавам, ми забранява да чета такъв нечестив поет.

Господин дьо Ренал приведе още доста стихове, уж от Хораций. Той обясни на децата си кой е бил Хораций; но децата, прехласнати от възхищение, не слушаха какво им казва той. Те гледаха Жулиен.

Тъй като слугите все още стояха на вратата, Жулиен сметна, че изпитът трябва да продължи.

— Трябва — обърна се той към най-малкото от децата — и господин Станислав-Ксавие да ми посочи един пасаж от светата книга.

Малкият Станислав, силно възгордян, прочете криво-ляво първата дума от един стих и Жулиен повтори цялата страница. Като че нарочно, за да бъде пълно тържеството на господин дьо Ренал, докато Жулиен разказваше наизуст, влязоха господин Валено, притежателят на двата прекрасни нормандски коня, и господин Шарко дьо Можирон, помощник-префект на окръга. Благодарение на тази среща Жулиен

получи окончателно титлата „господине“; дори слугите не се осмелиха да му я оспорят.

Вечерта целият Вериер се стече у господин дьо Ренал, за да види чудото. Жулиен отговаряше на всички с мрачно лице, което държеше хората на разстояние. Славата му се разпространи тъй бързо из града, че няколко дена след това господин дьо Ренал, страхувайки се да не му го отнемат, му предложи да подпише договор за две години,

— Не, господине — отговори студено Жулиен, — ако вие искате да ме уволните, аз ще трябва да си отида. Един договор, който ме обвързва, без да носи някакво задължение за вас, не е равен, аз се отказвам от него.

Жулиен съумя да се постави така добре, че преди да мине месец от пристигането му в дома, господин дьо Ренал сам вече го уважаваше. Тъй като кюрето се беше скарало с господата Ренал и Валено, никой не можеше да издаде някогашната страст на Жулиен към Наполеон, а той говореше за него само с ужас.

[1] Не знам вече какво съм, какво правя. ↑

СЕДМА ГЛАВА РОДСТВО ПО ИЗБОР

Те не са способни да досегнат сърцето, без да го наранят.

Съвременен писател

Децата го боготворяха, той не ги обичаше никак; мисълта му беше другаде. Каквото и да стореха тия хлапета, той не губеше търпение. Студен, справедлив, безстрастен и все пак обичан, защото дохождането му беше кой знае как прогонило досадата от къщата, той бе добър възпитател. Що се отнася до него, той изпитваше само омраза и отвращение към висшето общество, където наистина бе приет, но в долния край на трапезата, с което може би се обясняваше и неговата омраза и отвращение. Понякога на някой тържествен обед той съдържаше с голяма мъка омразата си към всичко, което го окръжаваше. Веднъж на празника на св. Луи, когато господин Валено се бе разприказвал у господин дьо Ренал, Жулиен насмалко не се издаде; той избяга в градината под предлог, че иска да нагледа децата. „Какви славословия на честността! — провикна се той. — Човек би помислил, че това е единствената добродетел на света и все пак каква почит, какво раболепие пред тоя човек, който явно е удвоил и утроил състоянието си, откакто управлява имота на бедните! Обзалагам се, че той печели дори от средствата, предназначени за подхвърлените деца, тези клетници, чиято бедност е още по-неприкосновена от бедността на другите! Ах, чудовища, чудовища! Пък и аз съм също тъй някакво подхвърлено дете, мразят ме баща ми, братята ми, цялото ми семейство.“

Няколко дни преди празника на свети Луи, когато се разхождаше сам и четеше молитвеника си в горичката, наречена Белведере, която се възвишава над Алеята на верността, той беше се помъчил напразно да избегне двамата си братя, които видя да идат отдалеч по една пуста пътека. Хубавите черни дрехи, извънредно благоприличният вид на

брат им, искреното презрение, което той хранеше към тях, предизвикаха такава завист у тези груби дърводелци, че те го биха дотогава, докато припадна, и го оставиха целия в кръв. По една случайност в горичката попадна и госпожа дьо Ренал, която се разхождаше с господин Валено и помощник-префекта; тя видя Жулиен прострян на земята и помисли, че е умрял. Нейното вълнение беше толкова силно, че събуди ревността на господин Валено.

Но тревогата на господин Валено бе предивременна. Жулиен намираще госпожа дьо Ренал за много хубава, но я ненавиждаше заради хубостта ѝ; това беше първият подмолен камък, който насмалко не спря възхода му. Той разговаряше с нея колкото се може по-рядко, за да може тя да забрави изблика на чувства, който го бе тласнал първия ден да ѝ целуне ръката.

Елиза, камериерката на госпожа дьо Ренал, не закъсня да се влюби в младия възпитател; тя приказваше за него често на господарката си. Любовта на госпожица Елиза навлече на Жулиен омразата на един от слугите. Един ден той чу как този човек казваше на Елиза: „Вие не искате да приказвате вече с мен, откакто този мръсен възпитател влезе в къщи.“ Жулиен не заслужаваше тази хулна дума, но като всеки красив момък инстинктивно засили грижите за външността си. Засили се и омразата на господин Валено. Той заяви пред всички, че на един млад абат не подобава такова кокетство. И наистина Жулиен с черния си костюм приличаше на млад абат, липсваше му само расото.

Госпожа дьо Ренал забеляза, че той разговаря по-често от обикновено с госпожица Елиза; тя научи, че причината на тези разговори беше оскъдицата, в която се намираще Жулиен откъм дрехи. Той имаше толкова малко бельо, че трябваше много често да го дава за пране вън от къщи, а в тези дребни грижи Елиза му беше полезна. Тази крайна, неподозирана от нея бедност трогна госпожа дьо Ренал; поиска ѝ се да му направи някои подаръци, но не се реши; тази вътрешна съпротива бе първото мъчително чувство, което ѝ причини Жулиен. Дотогава името на Жулиен за нея беше синоним на чиста и всецяло духовна радост. Измъчвана от мисълта за сиромашията на Жулиен, госпожа дьо Ренал помоли мъжа си да му подари бельо.

— Глупости! — отвърна той. — За какво ще правим подаръци на човек, от когото сме напълно доволни и който ни служи отлично. Виж,

ако той занемареше работата си, тогава би трябвало да се подтикне към усърдие.

На госпожа дьо Ренал това схващане се стори унижително; тя не би го забелязала преди дохождането на Жулиен. Винаги, когато виждаше необикновено чистото, инак доста просто облекло на младия абат, тя си казваше: „Горкото момче, как насмогва?“

Малко по малко всичко, което липсваше на Жулиен, будеше жалост у нея, вместо да я дразни.

Госпожа дьо Ренал бе една от тези провинциални дами, които човек може лесно да вземе за глупачки в първите две седмици от запознанството си с тях. Тя нямаше никакъв житейски опит и не се стараеше да блесне в разговор. Надарена с нежна и горда душа, по един присъщ на всички същества стремеж към щастие тя най-често не забелязваше постъпките на грубите същества, сред които случаят я беше захвърлил.

Ако беше получила какво-годе възпитание, тя щеше да обръща внимание върху себе си с непринудеността и живия си ум. Но като богата наследница, тя се бе възпитала при монахините, страстни поклоннички на „Светото Исусово сърце“, вдъхновявани от силна омраза към онези французи, които бяха врагове на йезуитите. Госпожа дьо Ренал беше намерила в себе си достатъчно здрав смисъл, за да забрави скоро всички нелепици, на които бяха я научили в манастира; но тя не постави на тяхно място нищо и накрай изпадна в пълно неведение. Предивременните ласкателства, с които я обсипваха като наследница на голямо богатство, и безспорната склонност към пламенна набожност я бяха накарали да се затвори в своя вътрешен свят. Въпреки привидната си съвършена отстъпчивост и самоотверженост, които мъжете във Вериер даваха за пример на жените си и с които се гордееше господин дьо Ренал, тя живееше обикновено в едно душевно състояние, което беше плод на дълбоко високомерие. Княгинята, споменавана заради нейната гордост, е проявявала безкрайно повече внимание върху това, което нейните придворни са вършили около нея, отколкото тази кротка и скромна на вид жена проявяваше към всичко, което казваше или правеше мъжът ѝ. До пристигането на Жулиен тя наистина се грижеше само за децата си. Техните незначителни болести, техните скърби, техните малки радости поглъщаха цялата чувствителност на тази душа, която в живота си

беше обожавала единствено само бога, когато е била в манастира на „Светото Исусово сърце“ в Безансон.

Без да склони да каже никому за това, достатъчно беда се разболея някое от децата ѝ, и тя изпаднаше в такова състояние, като че детето е умряло. С груб смях и повдигане на рамене, придружени с някоя изтъркана поговорка върху малоумието на жените, тя бе посрещана всеки път, когато, тласкана от нуждата да открие сърцето си, се опитваше да сподели тия тревоги с мъжа си през първите години на тяхната женитба. Тия шеги, особено когато се отнасяха до болестите на децата, се забиваха като нож в сърцето на госпожа дьо Ренал. Ето какво намери тя на мястото на медените и угодливи ласкателства в йезуитския манастир, дето беше прекарала младостта си. Нея я бе възпитало страданието. Твърде горда, за да каже тия си тревоги никому, дори на приятелката си госпожа Дервил, тя си въобрази, че всички хора са като нейния мъж, господин Валено и помощник-префекта Шарко дьо Можирон. Простащината и грубата безчувственост към всичко, което, не се отнасяше до парични интереси, до постове или ордени, сляпата омраза към всяко противоположно съждение ѝ се сториха свойствени на тези пол също както носенето на ботуши и плъстена шапка.

След толкова години госпожа дьо Ренал и досега не беше свикнала с тези хора на парата, сред които ѝ бе съдено да живее.

Оттук идеше успехът на тоя млад селянин Жулиен. В съчувствието си към тази благородна и горда душа тя намери някаква тиха наслада, проникната от сияйния чар на новото. Госпожа дьо Ренал скоро му прости прекомерното невежество, в което тя откри още една прелест, и грубостта на обноските му, която тя успя да посмекчи. Тя намери, че заслужава да го слуша дори когато говореха за най-обикновени неща, дори когато ставаше дума за някое псе, смазано, както е пресичало пътя, от препускащата селска кола. Зрелището на това нещастие би извикало у мъжа ѝ груб смях, докато сега тя виждаше как се сбърчват хубавите черни и силно извити вежди на Жулиен. Малко по малко започна да ѝ се струва, че великодушието, душевното благородство и човеколюбието съществуват само у тоя млад абат. Тя изпитваше само към него съчувствието и възхищението, които тези добродетели събуждат у благородните по рождение души.

В Париж отношенията на Жулиен към госпожа дьо Ренал щяха да се опростят много бързо; но в Париж любовта е дете на романите. В три-четири романа и дори в песничките на театър „Жимназ“ младият възпитател и неговата свенлива господарка щяха да намерят обяснение за своите отношения. Романите щяха да им подсказват каква роля да играят, щяха да им посочат пример, на който трябва да подражават; и веднъж даден този пример, Жулиен рано или късно, макар и без никаква наслада, а може би и с намусено лице, щеше да го последва само от пустославие.

В някое малко градче в Авейрон или Пиренеите и най-малката случайност би могла да се окаже съдбоносна при този огнен климат. Под нашите мрачни небеса бедният момък, честолюбив само защото нежното му сърце го кара да търси някои от насладите, които парите дават, вижда спокойно всеки ден една тридесетгодишна жена, искрено целомъдрена, която е заета с децата си и не черпи в романите никакви образци за поведението си. Всичко върви бавно, всичко става полека-лека в провинцията, там има повече непринуденост.

Често пъти, като мислеше за бедността на младия възпитател, госпожа дьо Ренал се умиляваше до сълзи. Един ден Жулиен я свари да плаче с глас.

— Ах, госпожо, да не се е случило с вас някое нещастие?

— Не, приятелю мой — отвърна му тя, — повикайте децата, да идем да се разходим.

Тя го хвана под ръка и се облегна на него някак странно, както се стори на Жулиен. За пръв път тя го наричаше свой приятел.

Към края на разходката Жулиен забеляза, че тя се изчервява силно. Тя забави крачките си.

— Сигурно са ви разказали — каза тя, без да го гледа, — че съм единствената наследница на много богата леля, която живее в Безансон. Тя ме обсипва с подаръци. А синовете ми постигат такива успехи... толкова удивителни... че бих ви помолила да приемете един малък подарък в знак на моята благодарност. Всичко на всичко няколко луидора, за да си купите бельо. Само че... — додаде тя, изчерви се още повече и замлъкна.

— Какво, госпожо? — запита Жулиен.

— Не е необходимо — продължи тя, навела глава — да говорите за това на мъжа ми.

— Аз съм дребен, госпожо, но не съм низък — подзе Жулиен, като се спря с пламнали от гняв очи и се изправи в целия си ръст, — и затова вие не сте помислили достатъчно. Бих стоял по-долу от слуга, ако си позволях да скрия от господин дьо Ренал каквото и да е относно моите *пари*.

Госпожа дьо Ренал се почувствува смазана.

— Господин кметът — продължи Жулиен — ми е дал пет пъти по тридесет и шест франка, откакто живея у вас, и аз съм готов да покажа разходната си книга на господин дьо Ренал и на когото и да е друг; дори на господин Валено, който ме мрази.

След този рязък отговор госпожа дьо Ренал вървеше вече бледа и разтреперана и разходката свърши, без да могат нито единият, нито другият да намерят предлог да възобновят разговора. Любовта към госпожа дьо Ренал стана още по-невъзможна за гордото сърце на Жулиен; колкото за нея, тя го уважаваше, възхищаваше се от него; той я беше нахокал.

Под предлог, че иска да заглади неволната обида, която беше му нанесла, тя си позволи да го ограда с най-нежни грижи. Новотата на тези обноски направи: щастлива госпожа дьо Ренал за цяла седмица. Тия обноски успокоиха отчасти гнева на Жулиен; на него и на ум не му идваше да подозре в тях нещо, прилично на лично предпочитание.

„Ето — каза си той — какви са богатите хора, оскърбяват те, а после мислят, че могат да изгледят всичко с няколко превземки!“

Сърцето на госпожа дьо Ренал беше тъй препълнено и още тъй невинно, че тя въпреки решението си не можа да не разкаже на мъжа си какво предложение е направила на Жулиен и как то е било отблъснато.

— Как сте могли — подзе господин дьо Ренал, жегнат силно — да понесете отказа на един *слуга*?

И тъй като госпожа дьо Ренал възнегодува при тези думи, той обясни:

— Говоря, госпожо, като покойния принц Конде, когато е представял камерхерите си на своята нова съпруга: „*Всички тия хора — казал й той — са наши слуги.*“ Аз ви четох това място от „Спомените“ на Безанвал, много важно за чиновначалието. Всеки, който не е благородник, живее у вас и получава заплата, е ваш слуга. Аз ще поприказвам с тоя господин Жулиен и ще му дам сто франка.

— Ах, друже мой — каза госпожа дьо Ренал разтреперана, — не правете това поне пред слугите!

— Да, те биха могли да му завидят и с право — каза мъжът ѝ, като се отдалечи, мислейки за размера на сумата.

Госпожа дьо Ренал се отпусна на един стол почти примряла от мъка. „Ето на, той ще оскърби Жулиен, и то по моя вина!“ Тя почувствува отвращение към мъжа си и скри лице в ръцете си. Зарече се никога да не споделя нищо с никого.

Когато видя пак Жулиен, тя трепереше цялата — тъй беше се свило сърцето ѝ, че не можеше да промълви нито дума. В смущението си тя взе ръцете му и ги стисна в своите.

— Е, какво, приятелю мой — каза му тя най-сетне, — доволен ли сте от мъжа ми?

— Как няма да съм доволен? — отговори Жулиен с горчива усмивка. — Той ми даде сто франка.

Госпожа дьо Ренал го погледна, сякаш се колебаеше.

— Дайте ми ръката си — каза му тя най-сетне в изблик на смелост, какъвто Жулиен не беше виждал никога у нея.

Тя се осмели да отиде чак при книжаря на Верииер въпреки лошата му слава на либерал. Там тя избра за десет луидора няколко книги и ги раздаде на синовете си. Бяха все такива книги, които тя знаеше, че Жулиен желае да има. Още там, в книжарницата, тя поиска всяко дете да напише името си върху книгите, които беше получило. През това време, когато госпожа дьо Ренал се чувствуваше щастлива от начина, по който се беше осмелила да възнагради Жулиен, той се чудеше, като виждаше толкова книги в книжарницата. Никога не бе се одързостявал да влезе в такова нечестиво място; сърцето му биеше трескаво. Вместо да поиска да отгатне какво става в сърцето на госпожа дьо Ренал, той мислеше усилено по какъв път би могъл един млад студент по богословие като него да си, достави някои от тези книги. Най-сетне хрумна му с малко хитрост да убеди господин дьо Ренал, че ще трябва да даде за тема на синовете му животоописаннето на прочутите благородници, родени в тоя край. След един месец старания Жулиен успя да осъществи този замисъл и така сполучливо, че след известно време се осмели в един разговор с господин дьо Ренал да му намекне за друга постъпка, която бе още по-трудна за благородния кмет: искаше се от него да спомогне за обогатяването на

един либерал, като се абонира в книжарницата му. Господин дьо Ренал се съгласи напълно, че е разумно да се запознае големият му син de visu с някои произведения, за които би могъл да чуе в разговор, когато постъпи във военното училище; но Жулиен видя, че господин кметът не искаше да отиде по-далеч от това. Той подозираше някаква тайна причина за упорството му, но не можеше да я отгатне.

— Аз мисля, господине — каза му той един ден, — че ще бъде крайно непристойно, ако името на един знатен благородник като Ренал попадне в мръсния тефтер на книжаря.

Челото на господин дьо Ренал се проясни.

— Би било също тъй много голямо петно — продължи Жулиен с по-смирен тон — за един беден студент по богословие, ако един ден се разкрие, че името му е било вписано в тефтера на един книжар, който дава книги за в къщи. Либералите ще могат да ме обвинят, че съм искал най-безсрамните книги; кой знае дали не биха написали под името ми и заглавията на тия развратни книги.

Но Жулиен се отдалечаваше от дирята. Той видя как върху лицето на кмета се изписа отново смущение и гняв. Жулиен млъкна. „Хванах го най-сетне“ — каза си той.

След няколко дни най-голямото от децата в присъствието на господин дьо Ренал запита Жулиен за една книга, за която имаше обявление в „Котидиен“.

— За да не дадете никакъв повод на якобинската партия да злорадствува — каза младият възпитател — и при все това да ми помогнете да отговоря на господин Адолф, при книжаря би могъл да се запише за абонат кой и да е от хората ви.

— Виж, това не е лоша идея — каза господин дьо Ренал явно възраждан.

— Все пак ще трябва да се уточним — каза Жулиен с важен и почти нещастен вид, който така добре подхожда на някои хора, когато виждат постигнати отдавна желаните си цели, — ще трябва да се уточним: слугата не бива да взема никакви романи. Попаднат ли в къщи, тези опасни книги могат да покварят прислужничките на госпожата, па и самия слуга.

— Вие забравяте политическите памфлети — додаде господин дьо Ренал високомерно. Той искаше да скрие възхищението си от

„средния път“, който възпитателят на децата му бе тъй ловко измислил.

Животът на Жулиен преминаваше така в редица малки нагаждания; и техният успех го занимаваше много повече от явното предпочитание, което той, стига да поискаше, можеше да прочете в сърцето на госпожа дьо Ренал.

Душевното състояние, в което беше прекарал целия си живот, го завладя отново и в дома на вериерския кмет. И тук, както в дъскорезницата на баща си, той дълбоко презираше хората, с които живееше, пък и те го мразеха. Всеки ден в изказванията на помощник-префекта, на господин Валено и на другите гости за нещата, които ставаха пред очите им, той виждаше колко малко техните схващания съответствуват на действителността. Тъкмо тая постъпка, от която той се възхищаваше, привличаше порицанието на заобикалящите го хора. Той непрестанно казваше на себе си: „Какви чудовища или какви глупци!“ Забавното беше, че като проявяваше толкова гордост, той често не разбираше нищо-нищичко от това, за което се говори.

През живота си той беше разговарял чистосърдечно само със стария полкови хирург; малкото знания, с които разполагаше, се отнасяха до походите на Бонапарт в Италия или до хирургията. На младежката му смелост допадаха описания за най-мъчителни операции; той си казваше: „На мене нямаше да ми трепне окото.“

Първия път, когато госпожа дьо Ренал се опита да поговори с него за нещо извън възпитанието на децата, той започна да разказва за хирургически операции; тя побледня и го помоли да престане.

Извън това Жулиен не знаеше нищо. И макар да прекарваше живота си в непрекъснато общуване с госпожа дьо Ренал, странно мълчание се въдворяваше помежду им, щом останеха сами. В гостната, колкото и смирено да беше държането му, тя съзираше в очите му съзнание за духовно превъзходство над всички, които идеха при нея. Останеше ли за миг сама с него, виждаше, че той явно се смуцава. Това я безпокоеше, защото със своя женски инстинкт разбираше, че това смущение не произтича ни най-малко от нежни чувства.

По не знам каква представа, почерпана от някой разказ за висшето общество, каквото го беше видял старият полкови хирург, щом замлъкнеха на някое място, където той се намираше с жена, Жулиен се чувствуваше унижен, като че той бе лично виновен за това

мълчание. Това усещане беше стократно по-мъчително, когато се намираще с жената насаме. Въображението му, натъпкано с най-преувеличени, наистина испански възгледи за това, което човек трябва да каже, когато е сам с една жена, му подсказваше в смущението недопустими мисли. Духът му летеше в облаците, а той не можеше да излезе от унижителното мълчание. Поради това неговият вид през дългите разходки с госпожа дьо Ренал и децата ставаше от тия жестоки страдания още по-суров. Той се презираше страшно. Ако за нещастие се насилеше да говори, случваше се да каже нещо много смешно. Нещастieto му беше още по-голямо от това, че той виждаше и преувеличаваше глупостта си; но той не виждаше израза на очите си; те бяха тъй хубави и разкриваха такава пламенна душа, че подобно на добрите актьори влагаха понякога в думите му очарователен смисъл, какъвто те нямаха. Госпожа дьо Ренал забеляза, че насаме с нея, той не можеше да каже никога нищо свястно освен тогава, когато, отвлечен от някое непредвидено събитие, не мислеше как ще каже по-добре някой комплимент. Тъй като гостите ѝ не бяха я разгледали с нови и блестящи идеи, тя се радваше от сърце на хрумванията, блеснали в ума на Жулиен.

След падането на Наполеон в провинциалните нрави е непозволена всяка проява на галантност. Всеки се бои да не загуби службата си. Мошениците търсят подкрепа в конгрегацията; и лицемерието почна да прави завоевания дори сред либералните слоеве. Скуката нараства. Единствените останали удоволствия са четенето и земеделието.

Госпожа дьо Ренал, богата наследница на набожна леля, омъжена на шестнадесет години за един благонравен благородник, не беше изпитвала, нито видяла в живота си нищо, прилично от малко-малко на любов. Само нейният изповедник, добрият свещеник Шелан, ѝ беше говорил за любовта по повод задирванията на господин Валено и беше нарисувал пред нея такава отвратителна картина, че тази дума се беше свързала в съзнанието ѝ с мисълта за най-отвратителния разврат. А на любовта, каквато я беше открила в малкия брой романи, попаднали случайно пред очите ѝ, тя гледаше като на нещо изключително и свръхестествено. Благодарение на това неведение госпожа дьо Ренал, напълно щастлива, погълната непрекъснато от Жулиен, не мислеше да си отправя ни най-малкия укор.

ОСМА ГЛАВА ДРЕБНИ СЪБИТИЯ

*Then there were sighs, the deeper for suppression,
And stolen glances, sweeter for the theft;
And burning blushes, though for no transgression.*^[1]

Байрон — „Дон Жуан“, п. I, ст. 74

Ангелската кротост, която госпожа дьо Ренал дължеше на своя характер и на сегашното си щастие, ѝ изменяше малко, когато тя помисляше за камериерката си Елиза. Тази девойка получи наследство, отиде при свещеника Шелан и му изповяда, че има намерение да се омъжи за Жулиен. Свещеникът се зарадва истински на щастieto на своя приятел, но безкрайно бе учудването му, когато Жулиен му каза решително, че предложението на госпожица Елиза съвсем не му подхожда.

— Пазете се, чадо мое, от това, което става в сърцето ви — каза свещеникът, смръщил вежди, — аз ви поздравявам за призиванието ви, ако само заради него се отказвате от това предостатъчно богатство. Минаха петдесет и шест години, откак съм свещеник във Верьер, а при все това мене, по всичко личи, ще ме уволнят. Това ме огорчава, но аз все таки имам осемстотин франка годишен доход. Съобщавам ви тази подробност, за да не се самоизмамвате върху това, което ви очаква, когато станете свещеник. Ако мислите да се подмазвате на хората, които са на власт, вие неизбежно се обричате на вечна гибел. Вие ще можете да достигнете благоденствие, но ще трябва да тъпчете нещастните, да ласкаете помощник-префекта, кмета, всеки влиятелен човек и да угаждате на прищевките им: това поведение, което във висшия свят наричат „умение да живееш“, може за мирянина да не е непременно несъвместимо със спасението; но в нашето звание ние трябва да избираме: ще трябва да благоденствуваш или в тоя свят, или в другия; среден път няма. Идете, скъпи ми приятелю, размислете и се върнете след три дни да ми дадете окончателния си отговор. Аз с мъка

съзирам във вашия характер някакъв мрачен огън, който не ми говори за сдържаност и пълно отказване от земните блага, а това е необходимо за един свещеник; аз вярвам, че вие ще се издигнете с вашия ум; но позволете ми да ви кажа — додаде добрият свещеник със сълзи на очи, — треперя за вашето спасение, ако станете свещеник.

Жулиен се засрами от вълнението си; за пръв път в живота си видя, че е обичан. Той се разплака от радост и отиде да скрие сълзите си в гъстите гори над Верриер.

„Откъде у мене това вълнение? — запита се той най-сетне. — Аз чувствавам, че съм готов да отдам сто пъти живота си за този добър свещеник Шелан, а между това той току-що ми доказа, че съм глупак. Тъкмо него трябваше да излъжа, а той прочете в душичката ми. Този таен огън, за който говори, е моята жажда да се издигна. Той ме смята недостоеен да стана свещеник и точно тогава, когато аз си въобразявах, че като жертвувам петдесетте луидора годишен доход, ще му покажа колко високо е моето благочестие и моето призвание.

Занапред — продължи Жулиен — ще се осланям само върху ония черти от моя характер, които съм изпитал. Кой можеше да ми каже, че ще чувствавам удоволствие, като лея сълзи, че ще обичам човека, който ми доказа, че съм глупак!“

След три дни Жулиен намери предлога, с който трябваше да се въоръжи още първия ден; този предлог беше една клевета, но какво от това? Той призна на свещеника след много колебания, че една причина, която не може да му обади, защото ще навреди на трето лице, го е отклонила още в началото от възнамерявания брак. Това бе обвинение срещу поведението на Елиза. Господин Шелан откри в държанието на Жулиен само светска пламенност, напълно различна от пламъка, който би трябвало да въодушевява един млад левит.

— Приятелю мой — каза му той пак, — станете по-добре един добър селски жител, почитан и образован, отколкото свещеник без призвание.

Жулиен съумя да отговори на тези нови укори много добре, ако се имат пред вид думите му: той подбираше тия изрази, които би употребил един млад ревностен семинарист; но тонът, с който ги изговаряше, и нескриваният огън, който проблясваше в очите му, плашеха господин Шелан.

Ала не бива от това да съдим лошо за Жулиен; той измисляше старателно думи, изпълнени с лукаво и предпазливо лицемерие. И за неговата възраст това не беше малко. Колкото за тона и жестовете, той живееше със селяни и нямаше пред очите си достойни примери. По-късно, щом получи възможност да се приближи до тези благородници, той стана достоен за възхищение толкова в жестовете, колкото и в думите.

Госпожа дьо Ренал се зачуди, че полученото наследство не направи камериерката по-щастлива; тя виждаше как девойката ходи непрекъснато при кюрето и се връща оттам с разплакани очи; най-сетне Елиза ѝ разправи за своята женитба.

Госпожа дьо Ренал помисли, че се разболява; някаква треска не ѝ даваше да спи; тя живееше само когато виждаше своята камериерка или Жулиен. Не можеше да мисли за нищо друго освен за тях и за щастието, което те щяха да намерят в семейното огнище. Сиромашката къщурка, където те щяха да живеят с петдесет луидора годишен доход, ѝ се рисуваше в пленителни багри. Жулиен би могъл лесно да стане адвокат в Бре, околийски град на две левги от Верьер; в такъв случай тя би могла да го вижда сегиз-тогиз.

Госпожа дьо Ренал повярва искрено, че ще полудее; тя каза това на мъжа си и най-сетне легна болна. Същата вечер, когато камериерката ѝ поднасяше вечерята, тя забеляза, че девойката плаче. Тя възненавидя Елиза в тая минута и я нагруби; после ѝ поиска прошка за това. Елиза се разплака още повече и каза, че ако господарката позволи, ще ѝ разкаже пилото си нещастие.

— Говорете — отвърна госпожа дьо Ренал.

— Знаете ли, госпожо, той не ме иска; зли хора са му казали навярно нещо лошо за мене и той им вярва.

— Кой не ви иска? — попита госпожа дьо Ренал, като едва си поемаше дъх.

— Че кой друг, госпожо, ако не господин Жулиен? — отговори, хълцайки, камериерката. — Господин свещеникът не можа да надвие упорството му; защото господин свещеникът намира, че той не бива да отхвърля едно честно момиче, задето било камериерка. В края на краищата бащата на Жулиен е прост дърводелец; пък и самият той как си е изкарвал хляба, преди да дойде при госпожата?

Госпожа дьо Ренал не я слушаше вече; прекомерното щастие я почти лиши от способността да разсъждава. Тя накара девойката да повтори няколко пъти, че Жулиен и е отказал окончателно, без надежда, че ще вземе друго, по-разумно решение.

— Искам да направя последен опит — каза тя на камериерката, — сама ще говоря на господин Жулиен.

На другия ден след закуската госпожа дьо Ренал си достави неизмерима наслада, като защищаваше интересите на съперницата си и виждаше как Жулиен отхвърля отново и отново ръката и богатството на Елиза в продължение на цял час.

Полека-лека Жулиен остави настрана предпазливостта си и накрая отговори остроумно на мъдрите увещания на госпожа дьо Ренал. Тя не можа да устои на пороя от щастие, който заля душата ѝ след толкова дни на отчаяние-, и загуби съзнание. Когато се съвзе и се видя положена върху леглото в стаята си, тя отпрати всички. Обхвана я дълбока почуда.

„Наистина ли обичам Жулиен?“ — запита се тя най-сетне.

Това откритие, което във всяко друго време щеше да я потресе издъно и да събуди угризения у нея, сега бе за нея само нещо странно, на което тя гледаше безразлично, сякаш отвън. Изтощена от преживяното, душата ѝ не беше вече способна да се вълнува от никакви страсти.

Госпожа дьо Ренал рече да поработи, но се унесе в дълбок сън; когато се събуди, случилото се не ѝ се стори толкова ужасно, колкото би трябвало. Беше много щастлива и затова не можеше да мисли лошо за нищо. Простодушна и невинна, тази добра провинциалистка никога не беше измъчвала душата си, за да я накара да усети някаква нова отсянка на чувство или огорчение. Всецяло погълната преди идването на Жулиен от безкрайната работа, която извън Париж е принудена да върши всяка добра майка и домакиня, госпожа дьо Ренал мислеше за страстите, както ние мислим за лотарията: за нея те бяха сигурна измама и късмет, които могат да търсят само луди хора.

Удари звънецът за обед; госпожа дьо Ренал пламна, когато чу гласа на Жулиен, който довеждаше децата. Станала малко по-хитра, откакто беше почнала да обича, тя се оплака, че я боли ужасно глава, за да обясни червенината си.

— Ето какви са всички жени — отговори господин дьо Ренал с гръмък смях. — В тия машини винаги нещо не е в ред!

Макар и свикнала с тоя род духовитости, тоя тон подействува неприятно на госпожа дьо Ренал. За да се разсее, тя погледна лицето на Жулиен: да беше и най-грозният човек, в този миг той щеше да ѝ се хареса.

Зает усърдно да подражава обичаите на дворцовите хора, още с първите хубави дни на пролетта господин дьо Ренал се премести във Вержи, едно село, станало прочуто поради трагичното „приключение на Габриела“. На няколкостотин крачки от живописните руини на старинната готическа черква господин дьо Ренал притежаваше стар замък с четири кули и една градина, разпределена като градината на Тюйлери, с много чемширени плетове и кестенови алеи, които кастреха два пъти на годината. Съседният парцел, засаден с ябълки, служеше за разходка. В края на овощната градина тъмнееха осем или десет великолепни ореха, огромният им листак се издигаше, кажи-речи, на осемдесет стъпки височина.

— Всеки един от тия проклети орехи — казваше господин дьо Ренал, когато жена му ги гледаше с възхищение — ни струва реколтата на тридесет ара; житото не може да узрее под тяхната сянка.

Госпожа дьо Ренал виждаше сякаш за пръв път природата; нейният възторг нямаше граници. Обзелото я чувство я правеше находчива и решителна. Още на втория ден от пристигането си във Вержи, щом господин дьо Ренал се върна в града, дето го викаха работите му в кметството, госпожа дьо Ренал нае на свои разноски работници. Жулиен ѝ беше дал идея да прокара тясна, насипана с пясък пътечка, която ще криволи из овощната градина под грамадните орехи и ще позволява на децата да се разхождат още от сутрин, без да мокрят обувките си от росата. Тази идея бе турена в изпълнение за по-малко от двадесет и четири часа, след като беше хрумнала. Госпожа дьо Ренал прекара весело целия ден заедно с Жулиен, като даваше напътствия на работниците.

Когато кметът на Вериер се върна от града, той се изненада много, като видя готова пътеката. Неговото пристигане изненада и госпожа дьо Ренал; тя беше забравила за съществуването му. Два месеца подред той говори с възмущение за дързостта, която са имали, да извършат такова важно *нововъведение*, без да се допитат до него; но

госпожа дьо Ренал го беше извършила на свои разноски и това го утешаваше донейде.

Тя тичаше по цял ден с децата из овощната градина и ловеше пеперуди. Бяха ушили големи качулки от светъл тюл, с които хващаха тия клетки лепидоптери^[2]. На тази варварска дума Жулиен научи госпожа дьо Ренал. Тя беше изписала от Безансон прекрасното произведение на господин Годар; и Жулиен ѝ разказваше за чудноватите нрави на тези нещастни насекоми.

Забождаха ги безмилостно с карфици на голяма картонена рамка, приготвена също от Жулиен.

Най-сетне имаше тема за разговор между госпожа дьо Ренал и Жулиен, той не беше вече изложен на ужасните мъчения, които изпитваше в минути на мълчание.

Те разговаряха непрестанно и с голямо увлечение, макар и винаги за много невинни неща. Този деен, изпълнен със занимания и весел живот допаднаше на всички, с изключение на госпожица Елиза, която се изпотрепваше от работа. „Никога през време на карнавала — казваше тя, — когато има бал във Вериер, госпожата не се е грижила толкова за тоалета си; тя си сменя роклите два-три пъти на ден.“

Тъй като не възнамеряваме да ласкаем никого, няма да отречем, че госпожа дьо Ренал, надарена с великолепна кожа, почна да си шие рокли, които откриваха доста ръцете и гърдите ѝ. Тя беше много добре сложена и в тия дрехи изглеждаше пленителна.

— Никога *не сте били толкова млада*, госпожо — казваха ѝ приятелките от Вериер, които дохождаха да обядват във Вержи. (Така се изразяват в тоя край.)

Но странно нещо, на което малцина между нас ще повярват: госпожа дьо Ренал се отдаваше на тия свои грижи без някакъв умисъл: тя намираще в тях удоволствие; и без да мисли много за това, през цялото време, когато не ловеше пеперуди с децата и Жулиен, тя кроеше заедно с Елиза рокли. Единственото си пътуване до Вериер тя предприе от желание да купи нови летни дрехи, каквито бяха донесли от Мюлуза.

Тя доведе във Вержи една своя млада сродница. Още от сватбата си госпожа дьо Ренал се беше привързала неусетно към госпожа Дервил, някогашна нейна дружка от манастира „Светото Исусово сърце“.

Госпожа Дервил се смееше много над разните, както тя ги наричаше, безразсъдни приумици на братовчедка си. „На мене самата никога не би ми дошло на ум това“ — казваше тя. Тези ненадейни приумици, които в Париж биха нарекли остроумия, госпожа дьо Ренал смяташе за глупости и се срамуваше от тях, когато беше заедно с мъжа си; но присъствието на госпожа Дервил я окуражаваше. Тя ѝ казваше отначало с плах глас мислите си; когато дамите останеха дълго сами, умът на госпожа дьо Ренал се оживяваше и дългата самотна утрин развеселяваше силно двете дами и минаваше като миг. При това свое гостуване благоразумната госпожа Дервил намери братовчедката си не тъй весела, но много по-щастлива.

Жулиен от своя страна живееше като истинско дете, откакто беше дошъл на село, и тичаше подир пеперудите, честит като учениците си. След като беше правил толкова усилие над себе си и беше водил такава изкусна политика, сега сам, далеч от погледите на хората, без да се страхува по инстинкт от госпожа дьо Ренал, той се отдаваше на радостта от живота, която е толкова буйна в тази възраст, пък и сред най-дивните планини на света.

Още щом пристигна, госпожа Дервил се стори на Жулиен негова приятелка; той побърза да ѝ посочи гледката, която се открива от края на новата алея под грамадните орехи; и наистина тази гледка може да се сравни, ако не ги и надминава, с най-възхитителните гледки, които човек вижда в Швейцария и езерата на Италия. Ако се изкачите по стръмния скат, който започва на няколко крачки оттам, ще стигнете скоро до дълбоки пропасти, оградени с дъбрави, които се спущат почти досам реката. По върховете на тези отвесно отсечени канари, щастлив, свободен и нещо повече — чувстваващ се като повелител на дома, Жулиен водеше двете си приятелки и се радваше на техния възторг пред величествените изгледи.

— За мене това е като Моцартова музика — казваше госпожа Дервил.

Прелестта на природата около Вериер бе похабена за Жулиен от завистта на братята му и близостта на деспотичния му и вечно сърдит баща. Във Вержи той не намираще тези горчиви спомени; за пръв път в живота си той не виждаше около себе си враг. Когато господин дьо Ренал заминаваше за града, а това се случваше често, той се осмеляваше да чете; скоро, вместо да чете нощем, като скрива лампата

си под една обърната саксия, той можеше да се отдава спокойно на съня; денем в почивките между занятията с децата той се катереше по тези канари с книгата, която бе единственото му ръководство в живота и предмет на възторзите му. Той черпеше от нея едновременно щастие, вдъхновение и утеха в минути на отчаяние.

Някои изречения на Наполеон за жените, някои разсъждения за достойнствата на модните през неговото царуване романи му навяха сега за пръв път мисли, които у всеки друг младеж на негова възраст биха се появили много отдавна.

Настъпиха големите горещини. Стана обичай да прекарват вечерите под огромната липа на няколко крачки от къщи. Под дървото цареше дълбок мрак. Една вечер Жулиен разказваше нещо с жар. Той се радваше от душа на умението си да говори хубаво, и то пред млади жени; както ръкомахаше, той докосна ръката на госпожа дьо Ренал, която беше се опряла върху облегалото на един боядисан дървен стол, каквито слагат по градините.

Ръката се отдръпна тутакси; но Жулиен реши, че негов дълг е да постигне това, че тази ръка да не се дръпва, когато той я достига. Мисълта за дълга, който трябваше да извърши, и страхът да не се покаже смешен, ако не успее, или по-скоро чувството за малоценност пропъдиха начаса всяка радост от сърцето му.

[1] След това дойдоха въздишките, които бяха тъй дълбоки, защото трябваше да бъдат сподавяни, и тайните погледи, които бяха тъй нежни, защото трябваше да бъдат прикривани; лицата им пламваха от свян, без те самите да чувствуват някаква вина. ↑

[2] Люспокрили. — Б. пр. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА ВЕЧЕР НА СЕЛО

„Дидона“ на господин Герен — каква очарователна скица!

Стромбек

Когато на другия ден той видя госпожа дьо Ренал, погледът му беше особен; той я гледаше като враг, с когото му предстои да се сражава. Тоя поглед, тъй различен от погледа, с който я гледаше вечерта, обърка съвсем госпожа дьо Ренал: тя беше ласкава към Жулиен, а той, изглежда, се сърдеше. Тя не можеше да откъсне погледа си от неговия.

Присъствието на госпожа Дервил позволяваше на Жулиен да говори по-малко, а повече да мисли върху това, което си беше наумил. За да укрепи волята си, през целия този ден той беше чел само вдъхновената книга, която каляваше духа му.

Той съкрати много занятията си с децата, а после, когато присъствието на госпожа дьо Ренал го върна изцяло към стремежите му за слава, реши, че трябва без друго да я накара да остави доброволно ръката си в неговата.

Когато слънцето почна да клони на запад и наближи решителният миг, сърцето на Жулиен заби лудо. Нощта се спусна. Той видя зарадван, че тя е доста тъмна и му се стори, че от гърдите му падна някакъв товар. Небето, обложено с тежки, гонени от топлия вятър облаци, изглежда, предвещаваше буря. Двете приятелки се разхождаха до късно. Във всичко, което те правеха тази вечер, Жулиен виждаше нещо особено. Те се радваха на лошото време, което у някои нежни души сякаш усилва жаждата за обич.

Най-сетне седнаха — госпожа дьо Ренал до Жулиен, а госпожа Дервил — до приятелката си. Погълнат от това, което щеше да предприеме, Жулиен не намираше за какво да говори. Разговорът не вървеше.

„Така ли ще треперя и ще се чувствавам жалък и при първия си дуел?“ — питаше се Жулиен, защото той беше твърде недоверчив и към себе си, и към другите, за да не вижда душевното си състояние.

Той би предпочел коя и да е опасност пред това смъртно безпокойство. Колко пъти само пожела да се случи на госпожа дьо Ренал някоя работа, която да я накара да се прибере в къщи и да напусне градината! Усилието, което Жулиен бе принуден да направи над себе си, бе толкова силно, че гласът му се бе изменил съвсем; скоро и гласът на госпожа дьо Ренал почна да трепери, но Жулиен не забеляза това. Жестокият двубой между дълга и нерешителността беше толкова мъчителен, че той не виждаше нищо извън себе си. Часовникът на замъка удари десет без четвърт, а той още не се осмеляваше да направи нищо. Възмутен от страхливостта си, Жулиен си каза: „Точно когато удари десет часът, аз ще изпълня онова, което през целия ден се заричах да направя тая вечер, или ще се кача в стаята си и ще си пръсна черепа.“

След последния миг на очакване и мъка, през който от силно вълнение Жулиен не се помнеше вече, часовникът високо над главата му прозвъня десет. Всеки удар на тази съдбоносна камбана отекваше в гърдите му и го караше почти да потрепери.

Най-сетне, докато последният удар на часовника още продължаваше да ехти, той протегна ръката си и хвана ръката на госпожа дьо Ренал, която я дръпна веднага. Без да съзнава ясно какво прави, Жулиен я улови отново. Колкото и да бе сам развълнуван, порази го ледената студенина на хванатата ръка; той я стисна конвулсивно и силно; едно последно усилие да се изтръгне и ръката най-сетне остана в неговата.

Блаженство изпълни душата му не защото обичаше госпожа дьо Ренал, но защото свърши това ужасно мъчение. За да не забележи госпожа Дервил нищо, той сметна за свой дълг да говори; гласът му тогава прозвуча силен и гръмък. Гласът на госпожа дьо Ренал, напротив, издаваше такова вълнение, че нейната приятелка я помисли за болна и предложи да се приберат вътре. Жулиен почувствува опасността: „Ако госпожа дьо Ренал си влезе в гостната, аз ще изпадна в същото ужасно положение, в което прекарах деня. Много малко държах тази ръка, за да се смята това като извоювана от мене победа.“

В мига, когато госпожа Дервил поднови предложението си да се приберат в гостната, Жулиен стисна отдадената му покорно ръка.

Госпожа дьо Ренал се готвеше да стане, но седна пак и каза със замрял глас:

— Наистина се чувствавам малко болна, но на чист въздух ми е по-добре.

Тя думи потвърдиха щастието на Жулиен и в тая минута то беше безкрайно: той се разприказва, забрави преструвките си и на двете заслушани в него приятелки се стори, че няма по-мил човек от него. Ала в това сполетяло го отведнъж красноречие имаше още някакъв дял от малодушие. Той се боеше страшно да не би, измъчена от вятъра, който се надигаше и предвещаваше буря, госпожа Дервил да поиска да се прибере сама в гостната. Тогава той щеше да остане очи в очи с госпожа дьо Ренал. Преди малко по една случайност той бе проявил сляпа смелост, достатъчна, за да действа човек; но сега чувствуваше, че не е по силите му да каже и най-простата дума на госпожа дьо Ренал. Колкото и леки да бяха нейните укори, той щеше да бъде бит, а победата, която току-що бе извоювал — изгубена.

За негово щастие тая вечер неговите прочувствени и надути речи намериха съчувствие у госпожа Дервил, която много често го намираще непохватен като дете и не много забавен. Що се отнася до госпожа дьо Ренал, тя, оставила ръката си в ръката на Жулиен, не мислеше за нищо; тя живееше като че в самозабрава. Тия часове, прекарани под голямата липа, която според преданието в тоя край била посадена от Шарл Смели, си останаха за нея време на най-голямо щастие. Тя слушаше с наслада въздишките на вятъра в гъстия листак на липата и ромона от първите капки, които затупаха по долните листа. Жулиен не забеляза едно обстоятелство, което би го успокоило доста: госпожа дьо Ренал стана да помогне на братовчедка си да повдигне една саксия, съборена от вятъра в краката им, и бе принудена да си отдръпне ръката, но щом седна отново, веднага му отдаде ръката си почти без борба, като че това бе нещо уговорено между тях.

Полунощ бе отзвънила отдавна; трябваше най-сетне да напуснат градината; разделиха се. Госпожа дьо Ренал, упоена от любовното си щастие, тънеше в такова неведение, че дори не се укоряваше в нищо. Щастието пъдеше съня от клепачите ѝ. Дълбок сън налегна Жулиен,

изнурен до смърт от борбите, които целия ден свянът и гордостта бяха водили в сърцето му.

На другия ден заранта събудиха го в пет часа; и — колко жесток удар би било за госпожа дьо Ренал, ако тя узнаеше това! — той дори не си спомни за нея. Той беше извършил *дълга си, своя героичен дълг!* Щастлив от това съзнание, той се заключи в стаята си и с някаква нова наслада се зачете в подвизите на своя герой.

Когато звънецът за закуска удари, той, вдълбочен в бюлетините на великата армия, беше забравил всичките си снощни победи. Като слизаше в гостната, той си каза шеговито: „Трябва да кажа на тази жена, че я обичам.“

Вместо натегналите от страст погледи, които очакваше да срещне, той видя суровото лице на господин дьо Ренал, който, дошъл преди два часа от Верьер, не криеше недоволството си, загдето Жулиен не се е занимавал цялата сутрин с децата. Нямахше нищо по-грозно от този надут човек, когато се сърдеше и смяташе, че може да показва яда си.

Всяка остра дума на мъжа й пронизваше сърцето на госпожа дьо Ренал. А Жулиен беше толкова потънал във възторга си, беше тъй погълнат от великите събития, които през тия няколко часа преминаваха пред очите му, че изпърво му бе трудно да се спусне на земята и да слуша грубите думи, които му отправяше господин дьо Ренал. Най-сетне той му отговори доста грубичко:

— Аз бях болен.

Тонът на този отговор би жегнал и един много по-необидчив човек от кмета на Верьер; на господин дьо Ренал му се прищя да натири Жулиен начаса. Задържа го само правилото, което си беше създал — никога да не избързва в работите.

„Този млад глупак — помисли той веднага — си е спечелил известно име в дома ми; Валено може би ще го вземе при себе си или пък той ще се ожени за Елиза — и в двата случая ще може да ми се подиграва скритом в душата си.“

Въпреки тия благоразумни разсъждения недоволството на господин дьо Ренал се разрази в цял поток груби ругатни, които полека-лека озлобиха Жулиен. Госпожа дьо Ренал насмалко не се обля в сълзи. Щом свърши закуската, тя помоли Жулиен да й даде ръка, за да излязат на разходка; тя се облегна приятелски на него. Но на всичко,

което госпожа дьо Ренал му говореше, Жулиен отговаряше само полугласно:

— *Ето на какви са богатите хора!*

Господин дьо Ренал вървеше редом с тях; неговата близост усилваше гнева на Жулиен. Изведнъж той забеляза, че госпожа дьо Ренал се обляга на ръката му някак си твърде явно; това му се видя противно, той я оттласна силно и освободи ръката си.

За щастие господин дьо Ренал не видя тая нова дързост, забеляза я само госпожа Дервил; приятелката ѝ се обля в сълзи. Тъкмо в тази минута господин дьо Ренал започна да замерва с камъни едно селско момиче, което, поело по една забранена пътека, пресичаше един кът от овощната градина.

— Господин Жулиен, за бога, сдържайте се; спомнете си, че всички имаме понякога лошо настроение — пошепна му бързо госпожа Дервил.

Жулиен я изгледа студено с поглед, в който личеше безкрайно презрение.

Този поглед зачуди госпожа Дервил и би я изненадал още повече, ако отгатнеше какво точно изразяваше той; тя би прочела в него нещо като смътна надежда за свирепо отмъщение. Сигурно подобни мигове на унижение са създали робеспьеровци.

— Вашият Жулиен е страшно буен, плаши ме — пришепна госпожа Дервил на приятелката си.

— Той е прав да се сърди — отвърна ѝ госпожа дьо Ренал. — След тоя изумителен напредък, който е направил с децата, голяма работа, че една сутрин не ги е занимавал; трябва да признаем, че мъжете са много груби.

За пръв път в живота си госпожа дьо Ренал почувствува някакво желание да отмъсти на мъжа си. Безграничната омраза, която гореше в душата на Жулиен против богатите, можеше да избухне всеки миг. За щастие господин дьо Ренал повика градинаря си и те се заловиха да преграждат с наръчи бодливи пръти забранената пътека през овощната градина. Жулиен не отговори нито дума на любезностите, с които бе обсипван през останалото време от разходката. Щом господин дьо Ренал се отдалечи, приятелките, под предлог, че са уморени, го хванаха под ръка от двете страни.

Между тези две дами с объркани и зачервени от крайно смущение лица високомерната бледност, мрачният и решителен вид на Жулиен представяше странен контраст. Той презираше тия жени и всички нежни чувства на света.

„Как! — мислеше си той. — Да имам поне петстотин франка на година, за да завърша образованието си! Ах, тогава бих го пратил по дяволите!“

Погълнат от тези мрачни мисли, той слушаше едва ласкавите думи на двете приятелки и малкото, което разбираше, му бе противно, защото му се струваше лишено от смисъл, глупаво, безпомощно, с една дума, *женска приказка*.

Само за да говори нещо и да поддържа разговора, госпожа дьо Ренал спомена по едно време, че мъжът ѝ е дошъл от Верьер, защото купил царевична шума от един наемател на чифлика си. (В тоя край пълнят сламениците на леглата с царевична шума.)

— Мъжът ми няма да дойде с нас — додаде госпожа дьо Ренал. — Той е повикал градинаря и камериера и те заедно ще продължат да пълнят с нова шума всички сламеници в къщи. Тая заран са натъпкали всички легла на първия етаж, сега са на втория.

Жулиен побледня; той изгледа госпожа дьо Ренал със странен поглед и ускорил крачките си, бързо я отведе настрана. Госпожа Дервил ги остави да се отдалечат.

— Спасете ми живота — каза Жулиен на госпожа дьо Ренал, — едничка вие сте в състояние да сторите това; вие знаете, че камериерът ме мрази до смърт. Трябва да ви призная, госпожо, аз имам един портрет; скрил съм го в сламеника на леглото си.

Като чу това, госпожа дьо Ренал пребледня на свой ред.

— Само вие, госпожо, можете сега да влезете в стаята ми; поразровете, без да се забележи, в оня ъгъл на сламеника, който е най-близо до прозореца, и ще намерите в него една кутийка от черен гладък картон.

— И в нея има портрет! — възкликна госпожа дьо Ренал, като едва се държеше на крака.

Жулиен забеляза нейното отчаяние и тозчас се възползува от него:

— Още една молба имам към вас, госпожо: умолявам ви в името на бога да не поглеждате тоя портрет, това е моя тайна.

— Тайна! — повтори госпожа дьо Ренал с помръкнал глас.

Но макар и да бе възпитана между хора, които се гордеят с богатството си и мислят само за пари, любовта, разцъфтяла в душата ѝ, я бе научила вече на великодушие. Колкото жестоко да бе наранена, госпожа дьо Ренал със саможертвена готовност почна да разпитва Жулиен, за да може да изпълни правилно поръчката.

— И тъй — каза му тя, тръгнала, — малка кръгла кутийка от черен, съвсем гладък картон.

— Да, госпожо — отговори Жулиен с оня суров вид, който мъжете добиват пред опасността.

Тъй бледа, като че отиваше на смърт, тя се изкачи на втория етаж на замъка. Напаногон на всичките си мъки, тя почувствува, че ѝ призлява, но съзнанието, че трябва да помогне на Жулиен, ѝ върна силите.

„Аз трябва да намеря тази кутия“ — каза си тя и забърза още повече.

Тя чу как приказва мъжът ѝ с камериера тъкмо в стаята на Жулиен. За щастие те влязоха в стаята на децата. Тя повдигна сламеника и толкова припряно мушна ръка в сламеника, че си одра пръстите. Но макар и да беше много чувствителна към подобна малка болка, тя не я усети, защото почти в същия миг напипа гладката повърхност на картонената кутия. Тя я грабна и избяга.

Едва освободена от страха, че мъжът ѝ може да я свари, ужасът, който будеше у нея тази кутия, я хвърли в такъв смут, че тя насмалко не припадна.

„Значи, Жулиен е влюбен и аз държа в ръцете си портрета на обичаната от него жена!“

Разкъсвана от всички страдания на ревността, госпожа дьо Ренал се отпусна на един стол в преддверието на апартамента. Нейното безкрайно неведение ѝ помагаше и в тази минута, почудата уталожваше мъката ѝ. Влезе Жулиен, сграбчи кутията и без да поблагодари, без да продума нито дума, се затече в стаята си, дето запали огън и изгори кутията начаса. Той беше бледен, смазан, преувеличаваше големината на застрашаващата го преди малко опасност.

„Портретът на Наполеон — мислеше си той, като клатеше глава, — намерен скрит у един човек, който храни такава омраза към

узурпатора! Намерен от господин дьо Ренал, тоя отчаян роялист, който е тъй озлобен срещу мене! И като връх на моята непредпазливост върху белия картон от опаката на портрета цели редове, написани с моята ръка, които не оставят никакво съмнение за преклонението ми! И всяко от тези любовни излияния е датирано! Едното е дори от завчера.

Цялото ми добро име щеше да рухне и да изчезне в един миг! — казваше си Жулиен, като гледаше как гори кутията. — А моето име е всичко, което имам, аз живея само с него... И какъв живот е моят, господи боже!“

Един час по-късно, смазан от умора и жалост към себе си, Жулиен съвсем се разчувствува. Той пресрещна госпожа дьо Ренал, взе ръката ѝ и я целуна по-чистосърдечно, отколкото кога да е по-рано. Тя пламна цялата от щастие и почти в същия миг отблъсна Жулиен, обзета от ревност. Гордостта на Жулиен, неопомнила се още от неотдавнашия удар, заслепи разсъдъка му в тая минута. Той видя в лицето на госпожа дьо Ренал само една богата жена, пусна ръката ѝ с презрение и отмина. Отиде да се разхожда замислен в градината, но скоро горчива усмивка се появи на устните му.

„Разхождам се спокойно, като да съм господар на времето си. Не се занимавам с децата! Господин дьо Ренал пак ще ме обсипе с ругатните си, и с право.“ Той изтича в стаята на децата.

Най-малкото от тях, което той обичаше много, почна да се милва около него и това посмекчи лютата му мъка.

„То не ме презира още — помисли си Жулиен. Но тозчас се укори за мекото си сърце — това бе нова проява на слабост. — Тия деца ме милват също както биха милвали младото ловджийско куче, купено вчера.“

ДЕСЕТА ГЛАВА

ГОЛЯМО СЪРЦЕ И МАЛКО БЛАГОСЪСТОЯНИЕ

*But passion most dissembles yet betrays.
Even by its darkness; as the blackest sky
Foretells the heaviest tempest.*^[1]

Байрон, „Дон Жуан“, п. I, ст. 73.

След като обиколи всички стаи на замъка, господин дьо Ренал се върна пак в стаята на децата, придружен от слугите, които носеха сламениците. Внезапното появяване на този човек бе за Жулиен като капката вода, която препълва чашата.

По-бледен, по-мрачен от всякога, той се спусна към него. Господин дьо Ренал се спря и се озърна към слугите.

— Господине — каза му Жулиен, — смятате ли, че с друг възпитател децата ви щяха да направят същия напредък както с мен? Ако кажете „не“ — продължи Жулиен, без да остави време на господин дьо Ренал да отговори, — как се осмелявате да ме осъждате, че съм ги занемарил?

По странния тон, с който му говореше този селски момък, господин дьо Ренал, съвзел се едва от своята уплаха, заключи, че той има в джоба си някое изгодно предложение и се готви да го напусне. Гневът на Жулиен нарастваше с всяка негова дума.

— Аз мога да живея и без вас, господине — додаде той.

— Наистина съжалявам, че ви виждам тъй възбуден — измънка господин дьо Ренал. На десет крачки от него стояха слугите и оправяха леглата.

— Нямам нужда от вашите съжаления, господине — подзе Жулиен извън себе си, — спомнете си какви срамни думи ми наговорихте, и то пред жени!

Господин дьо Ренал разбираше отлично какво искаше Жулиен и мъчителна борба разкъсваше душата му. По едно време Жулиен, наистина побеснял от гняв, извика:

— Аз знам къде да отида, господине, когато изляза от къщата ви.

При тия думи господин дьо Ренал си представи Жулиен вече настанен у господин Валено.

— Добре, господине — каза му той най-сетне с въздишка и с такъв вид, с какъвто би повикал хирурга да му направи най-мъчителната операция, — приемам вашето искане. Начиная от други ден — тъкмо тогава се пада първо число на месеца, — ще ви давам по петдесет франка на месец.

Жулиен се слиса и едва не прихна от смях: целият му гняв изчезна.

„Не съм презирал достатъчно това говедо — помисли си той. — Сигурно това ще да е най-голямото извинение, на което е способна тая низка душа.“

Децата, които слушаха тази сцена със зяпнали уста, отърчаха в градината да разкажат на майка си, че господин Жулиен се разгневил, но че отсега нататък ще получава по петдесет франка на месец.

Жулиен по навик ги последва, без да погледне дори господин дьо Ренал, когото остави силно ядосан.

„Господин Валено ми струва вече сто и осемдесет франка — казваше си кметът. — Ще трябва без друго да му кажа няколко порешителни думички за доставките на провизии за подхвърлените деца.“

Не мина минута и Жулиен пак се озова пред господин дьо Ренал:

— Ще трябва да ида да се изповядам на господин Шелан; имам честта да ви предупредя, че ще отсъствам няколко часа.

— Ех, скъпи ми Жулиен — каза господин дьо Ренал с извънредно престорен смях, — отсъствавайте цял ден, ако щете, и целия утрешен ден, добри ми приятелю. Вземете коня на градинаря, за да отидете във Верьер.

„Ето — каза си господин дьо Ренал, — той отива да даде отговора си на Валемо, не ми е нищо обещал, но трябва да оставя тая гореща глава да поизстине.“

Жулиен се измъкна бързо и завъзлиза към гъстите гори, през които можеше да се отиде от Вержи във Верьер. Никак не му се искаше да стигне скоро при господин Шелан. Вместо желание да разиграва нова лицемерна сцена, той чувствуваше нужда да види ясно

какво става в душата му и да даде воля на рояка напираници в него чувства.

„Аз спечелих едно сражение — каза си той, щом се озова сред горите, дете никой не можеше да го види, — и тъй, аз спечелих едно сражение!“

Тази дума представяше в благоприятна светлина цялото му положение и върна донейде душевното му спокойствие.

„Ето че сега ще получавам петдесет франка заплата на месец, навярно господин дьо Ренал се е уплашил здравата. Но от какво ли?“

Жулиен се питаше какво ли е могло да уплаши този преуспяващ и могъщ човек, срещу когото преди, час кипеше от гняв, и това размишление разведри окончателно душата му. За миг, сърцето му като че се отвори пак за пленителната красота на горите, сред които вървеше. Огромни блокове от оголени канари бяха паднали някога от планините наред гората. Високи буки се извисяваха почти до върха на тези канари, чиято сянка разливаше чудна прохлада, додето на три крачки оттам слънчевите лъчи жареха тъй, че не можеше човек да се застои.

Жулиен си пое дъх една минута под сянката на тези грамадни скали и пак се закатери нагоре. Скоро по една тясна, едва забележима пътека, по която вървят само козарите, той се покачи върху една шеметна чука, дете бе сигурен, че се е уединил от всички хора. Тази височина го накара да се усмихне, тя му показваше висотата, която жадуваше да достигне духът му. Чистият въздух на тези високи планини изпълни с ведрина и радост душата му. Вериерският кмет продължаваше да олицетворява за него всички богаташи и нахалници на земята; но Жулиен чувствуваше, че омразата, която доскоро пламтеше в душата му, въпреки бурните си пориви не крие в себе си нищо лично. Ако престанеше да вижда господин дьо Ренал, той за една седмица щеше да забрави и него, и замъка му, и кучетата му, и децата му, и цялото му семейство. „Не знам как го принудих да направи такава голяма жертва. Малко ли е? Повече от петдесет екюта на година! А само преди миг едва се изскубнах от най-голямата опасност. Ето ти две победи в един ден; втората е незаслужена; ще трябва да отгатна на какво я дължа. Но да оставим за утре тия мъчителни търсения.“

Изправен върху високата канара, Жулиен гледаше небето, нажежено от августовското слънце. В полето под канарата свиреха щурци; млъкнеха ли те, навред околоръст настъпваше тишина. Той виждаше под краката си местността на двадесет левги далеч. Един ястреб, излетял от високите скали над главата му, се виеше във висините и Жулиен от време на време съзираше как описва безшумно своите огромни кръгове. Окоето на Жулиен следеше неволно хищната птица. Нейните спокойни и могъщи движения го поразяваха, той завиждаше на нейната сила, завиждаше на нейната самота.

Ето такава бе съдбата на Наполеон, ще бъде ли такава един ден неговата?

[1] Но страстта твърде често мами и заблуждава, дори когато е мрачна. Така най-черните облаци предвещават най-силната буря. ↑

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА ЕДНА ВЕЧЕР

*Yet Julia's very coldness still war kind,
And tremulously gentle her small hand
Withdrew itself from his, but left behind
A little pressure, thrilling, and so bland
And slight, so very slight that to the mind,
Twas but a doubt.*^[1]

Байрон, „Дон Жуан“, п. I, ст. 71

Ала той трябваше все някак да се мерне във Верьер. На излизане от свещеническия дом Жулиен по една щастлива случайност срещна господин Валено, комуто побърза да разправи, че са му увеличили заплатата.

Когато се върна във Вержи, Жулиен слезе в градината чак когато се смрачи напълно. Душата му беше уморена от многото силни чувства, които я бяха вълнували през този ден. „Какво да им кажа?“ — помисли си той с безпокойство, като си спомни за дамите. И на ум не му идваше, че душевното му състояние е тъкмо на равнището на тия дребни случки, с които обикновено се ограничава интересът на жените. Госпожа Дервил и дори приятелката ѝ често не разбираха Жулиен, а и той сам наполовина разбираше онова, което те му казваха. Такова въздействие имаше силата и, позволявам си да се изразя така, величието на страстните пориви, които разтърсваха душата на този млад честолюбец. В тази необикновена душа почти всеки ден вилнееше буря.

Когато влезе тая вечер в градината, Жулиен бе склонен да се приобщи към мислите на двете красиви братовчедки. Те го очакваха с нетърпение. Той зае обикновеното си място до госпожа дьо Ренал. Скоро съвсем се стъмни. Той се опита да вземе бялата ръка, която отдавна виждаше до себе си, опряна върху облегалото на стола. Госпожа дьо Ренал се поколеба малко, но накрая я изтръгна силно —

явно бе сърдита. Жулиен бе склонен да не настоява и да продължи да бърби весело, когато изведнъж чу да се приближава господин дьо Ренал.

В ушите на Жулиен още звучаха тазсутрешните ругатни. „Няма ли да бъде — каза си той — най-добрата подигравка с този човек, обсипан тъй щедро с всички блага на съдбата, ако овладее ръката на жена му точно пред очите му? Да, аз ще го направя това, аз, когато той оплю с такова презрение.“

От този миг спокойствието, тъй несвойствено на Жулиеновия характер, бързо го напусна; обзе го такова мъчително желание, че той престана да мисли за всичко друго, освен да накара госпожа дьо Ренал да му отдаде доброволно ръката си.

Господин дьо Ренал приказваше с негодувание върху политиката: двама-трима вериерски индустриалци ставаха решително по-богати от него и искаха да се опълчат срещу него в изборите. Госпожа Дервил го слушаше. Разядосан от неговите речи, Жулиен приближи стола си до стола на госпожа дьо Ренал. Тъмнината скриваше движенията му. Той дръзна да сложи ръката си досам красивата ръка, която се подаваше гола от роклята. Обзе го трепет, мислите му се объркаха, той доближи бузата си до тая прекрасна ръка и се осмели да прилепи устни върху нея.

Госпожа дьо Ренал изтръпна. Мъжът ѝ беше на четири крачки от нея, тя побърза да даде ръката си на Жулиен и в същото време лекичко го поотблъсна. Докато господин дьо Ренал сипеше хули срещу тия нищожества и яkobинци, които трупаша пари, Жулиен покриваше протегнатата ръка със страстни целувки — поне такива се струаха те на госпожа дьо Ренал. А между това клетата жена в този съдбоносен ден държеше в ръцете си доказателство, че мъжът, когато тя обожаваше, без да си признае това, обича друга. През целия ден, докато Жулиен го нямаше, тя се чувствуваше безкрайно нещастна и това бе я накарало да поразмисли.

„Как! Нима аз обичам — казваше си тя, — нима аз съм обикнала! Аз, омъжената жена, съм влюбена! Но — казваше си тя — аз никога не съм изпитвала към мъжа си това безпросветно безумие, което не ми дава да си откъсна мисълта от Жулиен. А той всъщност е само едно дете, изпълнено с уважение към мене! Това безумие ще мине. Не е ли все едно за мъжа ми какви чувства изпитвам към този

момък! Господин дьо Ренал би се отегчавал от разговорите, които водяха с Жулиен върху въображаеми неща. Той мисли за работите си. И аз не му отнемам нищо, за да го дам на Жулиен.“

Никаква преструвка не помрачаваше чистотата на тази невинна душа, заблудена от никога неизпитвана дотогава страст. Тя се лъжеше, но без да знае това, и все пак в нея инстинктивната ѝ добродетел надаваше тревога. Ето такава вътрешна борба я вълнуваше, когато Жулиен се яви в градината. Тя го чу да говори и почти в същия миг го видя да сядва до нея. Душата ѝ трепна цялата, сякаш грабната от това чудесно щастие, което от две седмици повече я учудваше, отколкото я съблазняваше. Всичко беше неочаквано за нея. „Достатъчно е — каза си след няколко мига тя — да видя Жулиен, за да забравя всичките му грехове?“ Стана ѝ страшно; и ето тогава тя издърпа ръката си от неговата.

Палещите от страст целувки, каквито тя никога не бе получавала, я накараха изведнъж да забрави, че той навярно обича друга жена. За минута той престана да бъде виновен в очите ѝ. Изчезна унизителната скръб, рожба на подозрението, и щастие, за което никога не бе дори мечтала, я изпълни с любовен възторг и безумна радост. Тази вечер се стори омайна на всички, с изключение на вериерския кмет, който не можеше да забрави забогателите индустриалци. Жулиен не мислеше вече за тъмните си честолюбиви помисли, нито за мъчно изпълнимите си планове. За пръв път в живота си той се почувствува покорен от властта на красотата. Унесен в неясни и сладки блянове, тъй чужди на неговия характер, той стискаше нежно ръката, която го пленяваше с божествената си хубост, и смътно слушаше как шумолят листата на липата, поклащани от лекия нощен ветрец, и как лаят в далечината кучетата от мелницата на брега на Ду.

Ала това чувство беше наслада, а не страст. Когато се прибра в стаята си, той мислеше само за едно: какво щастие е да се зачете отново в любимата си книга; на двадесет години мисълта за света и за впечатлението, което ще направи в него, е по-силна от всичко.

Но скоро той остави книгата настрана. Като размишляваше върху победите на Наполеон, той откри нещо ново в своята. „Да, аз спечелих едно сражение — каза си той, — но трябва да се възползувам от него, трябва да смажа гордостта на този надменен благородник, докато се намира в отстъпление. Това е чисто по наполеоновски. Аз трябва да

поискам тридневен отпуск, за да навестя приятеля си Фуке. Ако господин дьо Ренал ми откаже, ще го оставя да реши сам какво да прави, но той ще отстъпи.“

Госпожа дьо Ренал не можа да затвори очи. Струваше ѝ се, че не е живяла досега. Тя преживяваше отново и отново блаженството, което я бе обхванало, когато почувствува пламенните целувки, с които Жулиен покриваше ръката ѝ.

И от един път в ума ѝ се мярна тая ужасна дума: „Прелюбодеяние.“ Всичко отворително, което най-низкото разпътство може да вложи в представата за плътската любов, изникна вкупом пред въображението ѝ. И тези мисли като че се стремяха да очернят нежния и божествен образ на Жулиен и щастието да го обича. Бъдещето ѝ се рисуаше в зловеци краски. Тя виждаше вече как всички я презират.

Тази минута бе непоносима; душата ѝ блуждаеше, запокитена в непознати области. Доскоро още тя вкусваше неизпитано щастие, а сега отведнъж тънеше в нечовешки мъки. Никога не беше си представяла, че може човек така да страда; разумът ѝ се помрачи. За миг ѝ мина мисълта да признае на мъжа си, че се бои да не се влюби в Жулиен. Но това би значело да разкаже всичко за него. За щастие спомни си наставлението, което ѝ беше дала леля ѝ преди сватбата. Леля ѝ беше я предупредила колко е опасно да се споделя всичко с мъжа, който в края на краищата си остава господар. Обзета от безмерно страдание, тя закърши ръце.

Противоречиви и мъчителни образи възникваха разбъркано в съзнанието ѝ. Госпожа дьо Ренал ту се страхуваше, че не е обичана, ту ужасната мисъл за грях я терзаеше, като че на другия ден щяха да я приковат върху позорния стълб на площада във Вериер с дъсчица, дето сганта щеше да чете за нейното прелюбодеяние.

Госпожа дьо Ренал нямаше никакъв житейски опит; дори ако бе съвсем будна и обладаваше всички способности на разума си, тя нямаше да разбере, че да съгреси пред бога, не е същото, както да е охулена и подхвърлена на всеобщо презрение.

Когато ужасната мисъл за прелюбодеянието и за цялото безчестие, което по нейно схващане това престъпление влечеше след себе си, я оставяше за минута и тя почваше да мисли колко сладко е да живее с Жулиен невинно, както в миналото, тогава я сполиташе непоносимата мисъл, че Жулиен обича друга жена. Тя сякаш отново

виждаше колко побледня той, когато се уплаши, че ще изгуби портрета на тая жена и ще я изложи, ако остави да го видят. За пръв път беше съзряла страх върху това спокойно и тъй благородно лице. Той никога не беше се тревожил така за нея или за децата ѝ. И тази нова мъка, когато тя не знаеше къде да се дене от скръб, преля чашата на страданията, която е дадено на една човешка душа да понесе. От гърдите на госпожа дьо Ренал неволно се изтръгнаха викове, които събудиха камериерката. Изведнъж тя видя до леглото си пламъка на една свещ и позна Елиза.

— Вас ли обича той? — извика тя обезумяла.

Учудена от ужасното състояние, в което заварваше господарката си, камериерката за щастие не обърна внимание на нейните странни думи. Госпожа дьо Ренал съзна начаса непредпазливостта си: „Тресе ме — каза ѝ тя — и ми се струва, че блънувам; останете при мене.“ Принудена да се сдържа, тя се опомни съвсем, стана ѝ по-леко; разумът си възвърна властта, която полусънното състояние му беше отнело. За да се освободи от втренчения поглед на камериерката си, тя ѝ заповяда да чете вестника и успокоена от монотонния глас, с който момичето четеше някаква дълга статия от „Котидиен“, госпожа дьо Ренал взе добродетелното решение да се държи с Жулиен съвсем студено, когато го види пак.

[1] Но вхладността на Жулия имаше благосклонност; треперейки, тя издърпа своята малка ръка из неговата, а той с трепет почувствува лекото притискане по пръстите ѝ. То беше толкова нежно и леко, толкова безкрайно леко, че остави в душата му само съмнение.

↑

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА ПЪТУВАНЕ

В Париж можеш да намериш елегантни хора, в провинцията попадат кора с характер.

Сийес

На другия ден още в пет часа, преди госпожа дьо Ренал да се покаже, Жулиен вече получи от мъжа ѝ тридневен отпуск. Неочаквано за себе си Жулиен почувствува желание да я види пак, спомни си прелестната ѝ ръка. Той слезе в градината, госпожа дьо Ренал се забави дълго. Но ако я обичаше, Жулиен би я видял зад полупритворените прозоречни капаци на първия етаж, долепила чело върху стъклото. Тя го гледаше. Най-сетне, въпреки решението си, тя се осмели да слезе в градината. Вместо привичната ѝ бледност на лицето ѝ бе избила ярка руменина. Тази простосърдечна жена очевидно се вълнуваше силно: някаква напрегнатост и дори гняв нарушаваха обичайния израз на невъзмутимо и сякаш възмогнало се над всички суетни грижи на живота спокойствие, което придаваше толкова чар на това небесно лице.

Жулиен пристъпи към нея припряно; той гледаше с възторг хубавите ѝ ръце, които се виждаха изпод набързо метнатия шал. Свежият утринен въздух сякаш усилваше още повече блясъка на лицето ѝ, върху което след преживените през нощта вълнения още по-пълно се отразяваха всички впечатления. Нейната скромна и трогателна красота, едновременно съживена от мисли, които не можеш да видиш в низшите обществени слоеве, сякаш пробуди у Жулиен някакво душевно свойство, което той никога дотогава не беше усетил в себе си. Прехласнат от прелестите, които откриваше неговият жаден поглед, Жулиен не се съмняваше, че ще го посрещнат приятелски и дори не мислеше за това. И тъкмо по тая причина учуди го преднамерената ледена студенина, в която той дори долови желание да го турят на мястото му.

Радостната усмивка угасна завчас на устните му; той си спомни какво положение заема в обществото, особено в очите на тая знатна и богата наследница. За миг лицето му се промени, на него бе изписано сега само високомерие и злоба против самия себе си. Обхвана го силен яд, че е забавил заминаването си повече от час — и това, за да го посрещнат и унижат така.

„Само глупакът — каза си той — може да се сърди на другите: камъкът пада, защото е тежък. Завинаги ли ще си остана такава дете? Кога ще се науча да давам от душата си на тези хора толкова, колкото се полага за парите им? Ако искам да ме уважават те и да се уважавам сам, трябва да им покажа, че само моята сиромашия встъпва в сделка с тяхното богатство, но че сърцето ми витае на хиляди левги от тяхното безочие, на шеметна висота, дето не могат да го достигнат тяхното жалко презрение и благоволение.“

Докато тези чувства се тълпяха в душата на младия възпитател, подвижното му лице доби израз на страдаща гордост и на свирепа злоба. Госпожа дьо Ренал съвсем се смути, като видя това. Добродетелната студенина, с която тя искаше да го посрещне, се смени на лицето ѝ с участие, изпълнено от учудване пред внезапната промяна, която беше видяла у него. Безсмислените думи, които си разменят хората сутрин за здравето и за времето, замряха едновременно върху устните на двамата. Жулиен, чийто разсъдък не бе смутен от никаква страст, намери много бързо начин да покаже на госпожа дьо Ренал, че не се смята ни най-малко в приятелски отношения с нея; той не ѝ каза нищо за малкото пътуване, което се готвеше да направи, поклони ѝ се и си тръгна.

Додето тя го гледаше как си отива, смазана от мрачната гордост, която бе прочела в неговия тъй мил до вчера поглед, най-големият ѝ син дотича от градината и като я прегърна, каза:

— Ние имаме ваканция, господин Жулиен заминава.

Като чу това, госпожа дьо Ренал усети в сърцето си смъртен студ; тя бе нещастна заради добродетелта си, но сега бе още по-нещастна заради слабостта си.

Това ново събитие погълна цялото ѝ въображение; всичките ѝ благоразумни решения, взети през изтеклата страшна нощ, се изпариха в миг. Тя трябваше да мисли сега не как да устои на този обаятелен изгорник, а че го губи завинаги.

Но тя трябваше да отиде на закуската. Като напук господин дьо Ренал и госпожа Дервил приказваха през цялото време за заминаването на Жулиен. На вериерския кмет беше се сторил необичаен решителният той, с който Жулиен бе поискал отпуск.

— Това селянче има несъмнено в джоба си предложение от някого. Но който и да е той, дори да е Вадено, ще се пообезсърчи сега, когато трябва да покачи годишната заплата на шестстотин франка. Вчера във Верьер сигурно са му поискали три дни срок, за да поразмислят, и тая сутрин, за да не бъде принуден да ми даде отговор, нашият приятел заминава за планината. Да бъдеш принуден да се съобразяваш с някакъв нищожен дърводелец, който нахалничи — ето докъде сме достигнали ние!

„Щом мъжът ми, който не знае колко дълбоко е оскърбил Жулиен, смята, че той ще ни остави, какво трябва да мисля аз? — каза си госпожа дьо Ренал. — Ах, всичко е свършено!“

За да може поне да си оплаче на свобода и да не отговаря на запитванията на госпожа Дервил, тя каза, че я боли ужасно глава и отиде да си легне.

— Ето на какви са жените — повтори господин дьо Ренал, — винаги нещо скърца в тези сложни машини.

И той стана от масата с присмех на уста.

През това време, докато госпожа дьо Ренал, жертва на една жестока страст, в която я беше оплел случаят, преживяваше най-ужасни мъки, Жулиен следваше весело своя път сред най-хубавите гледки, които могат да открият пред човешкия поглед планините. Той трябваше да превали голямата планинска верига на север от Вержи. Пътеката, по която той възлизаше полека-лека между големите букаци, лъкатушеше безкрайно по склона на високата планина, която огражда от север долината на Ду. Скоро пред очите на пътника, минал най-ниските бърда, между които Ду извива към юг, се разстлаха плодородните равнини на Бургундия и Божоле. Колкото и безчувствена да беше душата на този млад честолубец към тоя род красота, той неволно се спираше от време на време, за да погледа просторната и величава картина.

Най-сетне той се добра до върха на голямата планина, покрай която трябваше да мине, за да се спусне най-бързо в усамотената долина, дето живееше неговият приятел, младият търговец на дърва

Фуке. Жулиен не бързаше да види нито него, нито кое да е друго човешко същество. Укрил се като хищна птица сред голите скали, които увенчават високата планина, той можеше да види от много далеч всекиго, който се приближеше насам. Посред почти отвесния склон на една от канарите той откри малка пещера. Запъти се към нея и скоро се разположи в това убежище. „Тук — каза си той със светнали от радост очи — хората не могат вече да ми сторят нищо лошо.“ Хрумна му, че би могъл тук спокойно да запише мислите си, нещо навсякъде другаде опасно за него. Един квадратен камък му послужи вместо маса. Перото му хвърчеше: той не виждаше нищо наоколо. Опомни се, когато слънцето залязваше зад далечните планини на Божоле.

„Защо да не прекарам нощта тук? — каза си той. — Имам хляб, пък и съм свободен!“ При звука на тази велика дума душата му трепна от възторг, лицемерието му пречеше да се чувствава свободен дори при Фуке. Подпрял глава на двете си ръце, Жулиен лежеше в пещерата пощастлив, отколкото кога да е в живота си, опит от бляновете си и щастието, че е свободен. Без да мисли, той гледаше как гаснат една след друга последните зари на вечерта. Сред настъпилия безкраен мрак душата му прехласната съзерцаваше хората и нещата, които си въобразяваше, че ще срещне един ден в Париж. Най-напред това бе една жена, много по-хубава и по-възвишена от всички, които беше видял в провинцията. Той я обичаше страстно и беше обичан от нея. Ако се отделяше от нея за няколко, минути, то беше само за да се покрие със слава и да заслужи нейната още по-голяма обич.

Един млад човек, израсъл сред тъжната действителност на парижкото общество, дори да имаше въображението на Жулиен, би спрял на това място от романа си, пробуден от студената ирония; великите подвизи заедно с надеждата да ги достигне биха се стопили пред общоизвестната истина: „Оставиш ли си любовницата, да знаеш, че ще те мамят по два-три пъти на ден.“ Но младият селянин мислеше, че само липсата на стоден случай го отделя от героичните дела.

Дълбока нощ бе сменила отдавна деня, а му оставаха още две левги до колибата на Фуке. Преди да напусне пещерата, Жулиен запали огън и изгори грижливо всичко написано.

Той зачуди много приятеля си, когато похлопа на вратата му в един часа след полунощ. Фуке не спеше и пишеше сметките си. Той

беше висок младеж, доста тронав, с едри груби черти, с грамаден нос, но под тази отблъскваща външност се криеше голямо добродушие.

— Да не си се скарал с тоя господин дьо Ренал, че ми идеш така неочаквано?

Жулиен му разказа, само че както смяташе за необходимо, събитията от предишния ден.

— Остани с мен — каза му Фуке, — виждам, че си разбрал добре господин дьо Ренал, господин Валено, помощник-префекта Можирон, кюрето Шелан; проникнал си във всички хитрости на тези хора; сега ти можеш вече да участвуваш в публичните търгове. Знаеш аритметиката по-добре от мене, ще водиш сметките ми. Аз не печеля малко от моята търговия. Но тъй като не мога да върша всичко сам и се боя човекът, когото ще взема за съдружник, да не излезе някой мошеник, изпускам всеки ден по някоя изгодна сделка. Преди около месец докарах шест хиляди франка печалба на Мишо от Сен-Аман, не бях го виждал от шест години и го сварих случайно при продажбата на Понтарлие. Защо да не спечелиш ти тези шест хиляди франка или поне три хиляди? Ако тоя ден ти беше с мене, щях да наддам за това сечище и то щеше да остане на мен. Стани ми съдружник.

Това предложение разстрои Жулиен, то разбъркваше безумните му кроежи. През цялата вечеря, която двамата приятели си приготвиха сами като Омировите герои, тъй като Фуке живееше сам, той посочваше сметките си на Жулиен и му доказваше колко изгодна е търговията с дърва. Фуке ценеше високо ума и характера на Жулиен.

Когато остана най-сетне сам в мъничката си стая от елови греди, Жулиен си каза: „Вярно е, че тук мога да спечеля няколко хиляди франка, а после да се заловя по-успешно с военното или свещеническо звание според това — коя мода ще господства във Франция. Малкото състояние, което спестя, ще ме избави от всички други затруднения. Усамотен в тия планини, аз ще се освободя от страшното неведение спрямо маса неща, от които се интересуват салонните хора. Но ето че Фуке не иска да се ожени, а току повтаря, че се чувствувал нещастен от самотата. Явно е, че той взема за съдружник човек, който няма да внесе капитал в неговата търговия само защото се надява да си намери другар за цял живот.“

„Но как ще излъжа аз приятеля си?“ — провикна се Жулиен с негодувание. Този чудак, за когото лицемерието и безчувствието бяха

обикновени средства за замогване, не можеше сега и да помисли, че ще си позволи най-малка грубост спрямо човека, който го обичаше.

Но изведнъж Жулиен просия: той намери предлог да откаже. „Как? Да изгубя безславно седем-осем години! Тогава ще бъда на двадесет и осем години; ами че на тази възраст Бонапарт е извършил вече най-великите си подвизи! А когато, неизвестен никому, аз спечеля малко пари, като тичам по тия търгове и се домогвам до благоволението на някакви си там мошеници-писарушки, кой може да ми каже, че ще запазя още свещения огън, с който човек си създава име?“

На другия ден заранта Жулиен отговори хладнокръвно на Фуке, който смяташе въпроса за сътрудничеството приключен, че влечението му към светата служба пред олтара не му позволява да приеме предложението му. Фуке просто не можеше да му се начуди.

— Но ти помисли — повтори му той, — аз те вземам за свой съдружник или, ако предпочиташ, ти давам четири хиляди франка на година. А ти искаш да се върнеш при твоя господин дьо Ренал, който те презира като калта на обуцата си! Когато имаш двеста луидора на ръка, какво ще ти пречи да влезеш в семинарията? Ще ти кажа нещо повече: аз се наемам да ти издействувам най-добрата енория в областта. Защото — додаде Фуке, като сниши глас — аз доставям дърва за огрев на господин... на господин... на господин... Давам им първокачествен дъб, за който те ми плащат колкото за върба, но парите си аз не съм влагал никога в нищо по-изгодно.

Нищо не можа да отклони Жулиен от призиванието му. Фуке накрай сметна, че той се е малко побъркал. На третия ден, още не бе се разсъмнало, Жулиен напусна приятеля си, искаше му се да прекара деня сред скалите горе в планината. Той намери пак малката пещера, но нямаше вече предишното душевно спокойствие, предложенията на приятеля му бяха го нарушили. Той трябваше да избира като Херкулес, но не между порока и добродетелта, а между посредствеността, която даваше сигурно благосъстояние, и всички героични блянове на младостта си. „Значи, липсва ми истинска твърдост — помисли си той; и ето това съмнение го измъчваше най-много. — Аз не съм от онова тесто, от което излизат великите хора, защото се боя, че осемте години, през които ще си изкарвам хляба, ще ми отнемат оная чудесна сила, която ражда необикновените дела.“

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА АЖУРЕНИТЕ ЧОРАПИ

Романът е едно огледало, с което вървиш по пътя.
Сен Реал

Когато Жулиен зърна живописните развалини на старата черква във Вержи, той си спомни, че от три дни не беше помислял нито веднъж за госпожа дьо Ренал. „Оня ден на тръгване тази жена ми припомни какво грамадно разстояние ни разделя, отнесе се към мене като към сина на дърводелец. Ясно е, искаше и се да ми даде да разбере, че се е разкаяла, задето е оставила вечерта ръката си в моята... Но все пак колко е хубава тази ръка! И какъв чар, какво благородство има в погледа на тази жена.“

Възможността да се замогне с помощта на Фуке окриляше Жулиеновите размишления; не ги помрачаваше вече както по-рано гневът, нито острото съзнание за сиромашията и нищожеството му в очите на околните. Възправен сякаш върху някаква крайбрежна канара, той можеше да съди и властвуваше, така да се каже, над плачевната бедност и охолството, което за него се сливаше с богатството. И на ум не му идваше да гледа на положението си като философ, но бе достатъчно прозорлив, за да почувствува, че след краткото си пътуване в планината той е вече друг.

Порази го необикновеното вълнение, с което госпожа дьо Ренал го слушаше, когато по нейна молба ѝ разказа за своето пътуване.

Фуке някога смяташе да се жени и няколко пъти се беше разочаровал в любовта; дълги изповеди на тази тема изпълваха разговорите на двамата приятели. Неведнъж ощастливен преди време, Фуке беше откривал, че не той едничък е бил обичаният. Всички тези разкази учудиха Жулиен; той научи много нови неща. Неговият самотен живот, изграден само върху въображението и недоверието, беше го откъснал от всичко, което можеше да го просветли в това отношение.

През времето, докато го нямаше, животът за госпожа дьо Ренал се бе превърнал в поредица от различни мъчения, едно от друго непоносими, тя наистина беше се разболяла.

— Да не си помислила — каза ѝ госпожа Дервил, когато видя, че си иде Жулиен — да слизаш тази вечер, както си неразположена, в градината; ще се разболееш още повече от влажния въздух.

Госпожа Дервил с почуда забеляза, че приятелката ѝ, укорявана неведнъж от господин дьо Ренал, че се облича прекомерно просто, беше обула сега ажурени чорапи и прекрасни малки пантофки, изписани от Париж. От три дни насам единственото развлечение на госпожа дьо Ренал беше да крои една лятна рокля от хубав тънък, станал много на мода плат и да кара Елиза да ѝ я ушие колкото се може по-бързо. Роклята бе довършена едва няколко минути преди пристигането на Жулиен и госпожа дьо Ренал завчас я облече. За приятелката ѝ не оставаше вече никакво съмнение. „Тя е влюбена, нещастницата!“ — каза си госпожа Дервил. Всички странни прояви на болестта, от която страдаше нейната приятелка, ѝ станаха ясни.

Тя видя как госпожа дьо Ренал говори с Жулиен. Лицето ѝ ту побледняваше, ту пламваше в ярка червенина. В очите ѝ, приковани в очите на младия възпитател, личеше тревога. Госпожа дьо Ренал очакваше всеки миг, че той ще се обясни и ще ѝ каже напуска ли ги, или остава. Жулиен не мислеше да казва нищо по този въпрос, той и не се сещаше за това. Най-сетне, след жестоки колебания, госпожа дьо Ренал се осмели да го запита с треперещ глас, който издаваше всичката ѝ страст:

— Ще оставите ли учениците си, за да постъпите другаде?

Неувереният глас и погледът на госпожа дьо Ренал поразиха Жулиен. „Тази жена ме обича — каза си той, — но след като си позволи този бегъл миг на слабост, за който гордостта ѝ ще се укори, и престане да се страхува, че ще замина, тя ще стане отново надменна с мен.“ Тази мисъл за бъдещото му положение блесна у Жулиен като светкавица; той отговори колебливо:

— Много ще ми е мъчно да се разделя с децата, те са тъй мили и от такова *благородно потекло*, но може би това ще се наложи. Човек има задължения и към себе си.

Като изрече думите „благородно потекло“ (едни от тези аристократични изрази, които Жулиен беше научил отскоро), обзе го

дълбоко чувство на неприязън.

„В очите на тази жена — каза си той — аз, то се знае, не съм от благородно потекло.“

Госпожа дьо Ренал го слушаше и се възхищаваше от ума му, от хубостта му, а мисълта за заминаването, за което той загатваше, ѝ пронизваше сърцето. Всичките ѝ вериерски приятели, които през отсъствието на Жулиен бяха дохождали на обед във Вержи, се надпреварваха да я облажават за удивителния човек, който нейният мъж е имал щастieto да изрови. Не че разбираха нещо от успехите на децата. Но знанието на библията наизуст, и то на латински, изпълни жителите на Вериер с възхищение, което ще трае може би един век.

Тъй като не разговаряше с никого, Жулиен не знаеше нищо за това. Ако госпожа дьо Ренал имаше мъничко хладнокръвие, тя щеше да го похвали за името, което беше си спечелил, и веднъж утолена гордостта му, Жулиен би бил благ и любезен към нея, още повече, че новата рокля му се струваше омайна. Госпожа дьо Ренал, също доволна от красивата си рокля и от това, което Жулиен ѝ каза по тоя повод, поиска да обиколят заедно градината; скоро призна, че не е в състояние да върви. Тя хвана подръка спътника си, ала допирането на неговата ръка, вместо да подкрепи силите ѝ, отне ѝ ги напълно.

Свечери се; едва-що седнаха и Жулиен, възползуван от завоюваното си право, се осмели да доближи устни до ръката на прелестната си съседка и да хване ръката. Той мислеше за смелостта, с която Фуке се бе държал към любовниците си, а не за госпожа дьо Ренал; думите „от благородно потекло“ все още тегнеха на сърцето му. Изведнъж усети, че стискат ръката му; но това не му достави никакво удоволствие. Вместо да бъде горд или поне признателен за чувството, което госпожа дьо Ренал така явно показваше тая вечер, той остана почти безчувствен към красотата, елегантността и свежестта ѝ. Душевната чистота, отсъствието на каквито и да са неприятни чувства несъмнено спомагат за продължаването на младостта. У повечето красиви жени остарява най-напред лицето.

Жулиен се мръщи цялата вечер; досега той се сърдеше само от случая и обществото; откакто Фуке му предложи тоя низък начин да забогатее, той почна да се ядосва на себе си. Отдаден на мислите си, макар сегиз-тогиз да казваше по някоя дума на дамите, Жулиен най-накрая, неусетно за себе си, пусна ръката на госпожа дьо Ренал. Тази

постъпка потресе душата на клетата жена; в него тя видя своята присъда.

Ако беше уверена в привързаността на Жулиен, може би нейната добродетел би намерила сили да устои против него. Треперейки да не го загуби навеки, тя се увлече в страстта си дотам, че хвана сама ръката на Жулиен, която той в разсеяността си беше опрял върху облегалото на един стол. Тази постъпка събуди младия честолубец от вцепенението му: как му се искаше да я видят сега всички тия горди благородници, които на трапезата, когато той седеше на долния ѝ край с децата, го гледаха с покровителствена усмивка. „Тази жена не може вече да ме презира: в такъв случай — каза си той — аз трябва да се покажа отзивчив към нейната хубост; и мой дълг спрямо самия мен е да ѝ стана любовник.“ Подобна мисъл едва ли би му дошла по-рано, преди да бе чул простодушните изповеди на приятеля си.

Внезапно взетото решение го поразвлече. „Трябва — каза си — да имам една от тези две жени.“ — Той долови в себе си желание да ухажда по-скоро госпожа Дервил не че тя беше по-приятна, но беше го виждала винаги като възпитател, почитан заради учеността си, а не работник-дърводелец със сгънат шаячен елек под мишница, както беше се явил пред госпожа дьо Ренал.

А тъкмо като млад работник, изчервен до корена на косите си, спрял на вратата на къщата, без да смее да позвъни, си го представяше с най-голямо очарование госпожа дьо Ренал.

Като продължи прегледа на позициите си, Жулиен видя, че не бива да мисли за завладяването на госпожа Дервил, която навярно се досещаше за влечението на госпожа дьо Ренал към него. Принуден да се върне на госпожа дьо Ренал, Жулиен се запита: „Какво зная аз за характера на тази жена? Само едно: преди заминаването си аз ѝ хващах ръката, тя я отдръпваше, сега аз отдръпвам моята, тя я улавя и стиска. Тъкмо случай да ѝ върна презрението, което показа към мен. Бог знае колко любовници е имала; може би тя е благосклонна към мене само заради това, че ѝ е лесно да се среща с мен.“

Ето какво е, уви, злото от прекалената култура! На двадесет години душата на младия човек, ако той има някакво образование, е на хиляди левги от непосредствеността, без която любовта се превръща често в най-досадно задължение.

„Аз съм длъжен — продължи Жулиен в своето дребно самолюбие — да успея пред тази жена и за това, защото ако един ден се издигна и някой ме укори за низкото ми възпитателско занятие, аз ще мога да му подметна, че любовта ме е довела на това място.“

Жулиен отстрани отново ръката си от ръката на госпожа дьо Ренал, а после хвана ръката ѝ и я стисна. Когато към полунощ влизаха в салона, госпожа дьо Ренал му каза шепнешком:

— Вие ни оставяте, вие ще заминете, нали?

Жулиен отговори с въздишка:

— Трябва да замина, защото ви обичам страстно, това е грях... и какъв грях за един млад свещеник!

Госпожа дьо Ренал се облегна на ръката му, и тъй всеотдайно, че бузата ѝ усети топлината на Жулиеновата.

Двамата прекараха нощта различно. Госпожа дьо Ренал тънеше в упоение, обзета от възторзите на най-възвишена духовна страст. Една млада кокетлива девойка, познала отрано любовта, свиква с любовния смут; когато стигне възрастта на истинската страст, очарованието на новотата е изгубено за нея. Но за госпожа дьо Ренал, която не беше чела никога романи, всички отсенки на щастието бяха пови. Не я смразяваше никаква печална истина, нито дори призракът на бъдещето. Струваше ѝ се, че ще бъде и след десет години тъй щастлива, както бе в тази минута. Дори мисълта за добродетелта и верността, в която се беше клела на господин дьо Ренал, тая мисъл, която я вълнуваше толкова, силно преди няколко дни, се появи в ума ѝ напразно, тя я отпъди като досадна гостенка. „Никога нищо няма да позволя на Жулиен — каза си госпожа дьо Ренал, — ш:е ще живеем и занапред, както живеем от един месец насам. Той ще ми бъде приятел.“

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА АНГЛИЙСКИТЕ НОЖИЧКИ

Лицето на младата шестнадесетгодишна девойка бе розово и при все това тя слагаше червило.

Полидори

Предложението на Фуке уби наистина всяка радост у Жулиен; топ не можеше да се спре на никакво решение.

„Уви, може би не ми достига характер, аз щях да бъда лош войник на Наполеон. Поне — додаде той — моите похождения с господарката на къщата ще ме развлекат за някое време.“

За негово щастие дори в този малозначителен случай вътрешното му душевно състояние не отговаряше на разюздания му език. Госпожа дьо Ренал вселяваше у него страх с красивата си рокля. Тази рокля беше за него нещо като авангард на Париж. Гордостта му не му позволяваше да се осланя на случая и на мигновеното вдъхновение. По разказите на Фуке и малкото, което беше чел върху любовта в библията, той си състави подробен боен план. Тъй като беше много смутен, макар и да не си признаваше това, той си записа тоя план.

На другия ден заранта в салона госпожа дьо Ренал остана за миг с него.

— Освен Жулиен нямате ли друго име? — запита го тя.

На този толкова ласкав въпрос нашият герой не знаеше какво да отговори. В плана му това обстоятелство не беше предвидено. Ако не беше тоя глупав план, умът би помогнал на Жулиен, а изненадата би съживила само мисълта му.

Той се показа несръчен и забелязал това, стана още по-несръчен. Госпожа дьо Ренал му прости начаса неговото смущение. За нея то бе последица от неговото трогателно чистосърдечие. А тъкмо израз на чистосърдечие липсваше според нея у този човек, когото всички намираха за много умен.

— Твоят млад възпитател ми вдъхва много недоверие — казваше ѝ понякога госпожа Дервил. — Той има такъв вид, като че постоянно мисли и действа само с умисъл. Той е потаен човек.

Жулиен се почувствува дълбоко унижен, задето се обърка и не съумя да отговори на госпожа дьо Ренал.

„Такъв човек като мене, — каза си той — е длъжен пред себе си да заглади своя неуспех“ и като издебна мига, когато минаваха от една стая в друга, решил, че това е негов дълг, той целуна госпожа дьо Ренал.

Нищо по-неуместно, нищо по-неприятно и за него, и за нея, нищо по-неблаго разумно! Насмалко не ги видяха. Госпожа дьо Ренал го помисли за луд. Тя се уплаши много, а още повече се възмути. Тази глупост ѝ напомни за господин Валено.

„Какво ли щеше да стане — каза си тя, — ако бях сама с него?“ Всичката ѝ добродетел се възвърна, щом любовта ѝ се затъмни.

Тя нареди така, че винаги едно от децата да остава при нея.

Денят мина досадно за Жулиен, през цялото време той се мъчеше със своята неловкост да привежда в изпълнение своя план за прелъстяване. Нито веднъж не погледна госпожа дьо Ренал, без да вложи някакъв намек в погледа си; ала той не беше толкова глупав и разбра, че не му се удава да бъде любезен, още по-малко — съблазнителен.

Госпожа дьо Ренал не можеше да се начуди, че е толкова несръчен и същевременно толкова смел. „Така срамежлив е умният човек, когато обича! — помисли си тя най-сетне с неизказана радост. — Но възможно ли е моята съперница да не го е обичала?“

След закуската госпожа дьо Ренал влезе в гостната, за да посрещне дошлия на гости господин Шарко дьо Можирон, помощник-префект на Брей. Тя взеше на един малък, доста висок гергеф. До нея седеше госпожа Дервил. И ето в това положение, посред бял ден, нашият герой намери за сгодно да приближи ботуша си да настъпи красивия крак на госпожа дьо Ренал, чийто ажурен чорап и красива парижка пантофка привличаха очевидно погледите на галантния помощник-префект.

Госпожа дьо Ренал се уплаши не на шега; тя изпусна нарочно ножиците, кълбото с вълнените конци, иглите, за да може движението на Жулиен да мине за несръчен негов опит да прихване плъзналите се

ножици. За щастие стоманените английски ножички се счупиха и госпожа дьо Ренал започна да съжالياва, че Жулиен е бил по-близо до нея.

— Вие забелязахте преди мене падането на ножичките и можехте да ги хванете; вместо това вие с вашето усърдие само ме ритнахте силно.

Всичко това заблуди помощник-префекта, но не и госпожа Дервил. „Тоя хубав момък има много глупави обноски! — помисли си тя. — Благовъзпитаността в един провинциален средищен град не прощава подобно нещо.“ Госпожа дьо Ренал издебна сгодна минута и каза на Жулиен:

— Бъдете благоразумен, заповядвам ви.

Жулиен видя своята неловкост, ядоса се. Той дълго се пита дали трябва да се разсърди от тези думи: „Заповядвам ви!“ В своята глупост той продължаваше да разсъждава: „Тя би могла да ми каже само аз заповядвам това, ако то се отнасяше до нещо около възпитанието на децата, но щом отговаря така на моята обич, тя предполага равенство между нас. Невъзможна е обич без равенство...“ и той напрегна целия си ум да търся изтъркани мисли върху равенството. Той яростно си повтаряше стиха на Корней, който госпожа Дервил му беше казала преди няколко дни:

*...Любовта
не търси равенство, а го сама създава.*

Жулиен продължаваше да играе упорито ролята на донжуан и тъй като в живота си нямаше никога любовница, държа се като нелоправим, глупак през целия ден. Едно само проумя правилно; отегчен от себе си и от госпожа дьо Ренал, той виждаше с ужас, че приближава вечерта и той ще трябва да седи в градината до нея в мрака. Той каза на господин дьо Ренал, че ще иде във Верьер да види свещеника; тръгна веднага след обедата и се върна чак през нощта.

Във Верьер Жулиен завари господин Шелан тъкмо когато той се изнасяше от къщи; свещеника го бяха най-последно уволнили, на негово място идеше викарият Маслон. Жулиен се зае да помага на добрия свещеник и изведнъж му хрумна да напише на Фуке, че

непреодолимата му наклонност към свещеническото звание му е попречила да приеме отначало любезното му предложение, но той току-що е видял такава несправедливост, че може би ще бъде полезно за спасението на душата му да не става духовник.

Жулиен бе във възторг от хитрата си мисъл да се възползува от уволнението на вериерския свещеник, за да си остави отворена вратичката и да се зърне към търговията, ако в неговия дух жалкото благоразумие вземе връх над героизма.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА ПЕТЕЛЪТ ПРОПЯ

*Амор е на латински любовта;
от нея произлиза гибелта,
и грижата хаплива, и скръбта,
плачът и примките, и съвестта...
„Герб на любовта“*

Ако Жулиен имаше от малко-малко хитрост, каквато неоснователно си приписваше, той не би изпуснал да се поздрави на другия ден с резултата, който има пътуването му до Верьер. Отсъствието му накара да се забравят всичките му грешки. И този ден той беше мрачен; привечер му дойде на ум една смешна мисъл и той я съобщи на госпожа дьо Ренал с рядко безстрашие.

Едва седнаха в градината и Жулиен, без да чака да се стъмни съвсем, приближи уста до ухото на Госпожа дьо Ренал и с риск да я изложи безвъзвратно, ѝ каза:

— Госпожо, тая нощ в два часа ще дойда във вашата стая, трябва да ви кажа нещо.

Жулиен трепереше от страх да не би молбата му да бъде приета; ролята му на съблазнител му тежеше толкова много, че ако можеше да следва влечението, си, би се оттеглил в стаята си за няколко дни и не би виждал вече тези дами. Той разбираше, че със своето много изкусно държане вчера, беше провалил всички хубави, изгледи на предния ден и наистина не знаеше вече какво да прави.

На дръзкото предложение, което се осмели да ѝ направи Жулиен, госпожа дьо Ренал отговори с искрено и ни най-малко преувеличено възмущение. Той като че долови в нейния къс отговор презрение. Но в този отговор, пришепнат съвсем ниско, имаше без друго едно „тфу“. Под предлог, че иска да каже нещо на децата, Жулиен отиде в стаята им и когато се върна, седна откъм госпожа Дервил, колкото се може по-далече от госпожа дьо Ренал. По тоя начин той се лиши от всяка

възможност да ѝ хване ръката. Разговорът беше сериозен и Жулиен го поддържа с чест, като се изключат няколкото минути мълчание, когато той отново си блъскаше ума. „Как да измисля някой хубав стратегически ход — мислеше си той, — за да накарам госпожа дьо Ренал да прояви пак недвусмислено своята нежност, която преди три дни ме караше да мисля, че тя е моя!“

Жулиен беше прекомерно сломен от това почти отчаяно положение, до което беше довел работите си. А успехът между това би го объркал още повече.

Когато в полунощ се разотидоха, той с мрачна увереност реши в себе си, че госпожа Дервил го презира и че вероятно положението му не е по-добро и с госпожа дьо Ренал.

Испаднал в крайно лошо настроение, дълбоко унижен, Жулиен не можа да заспи. И на ум не му дохождаше да се откаже от всякаква преструвка, от всякакви планове и да заживее от ден на ден с госпожа дьо Ренал, задоволявайки се като дете от щастиято, което му носи всеки нов ден.

Той се насилваше да измисля изкусни стратегични ходове. Миг след това те му се струваха безсмислени; с една дума, той се чувствуваше страшно нещастен, когато часовникът на замъка изведнъж удари два часа.

Този звън го стресна, както някога пропелият петел стреснал свети Петър. Той стоеше пред мъчителна развръзка. От минутата, когато бе направил дръзкото си предложение, не беше помислял за него; та то бе посрещнато с такъв гняв!

„Казах ѝ, че ще отида при нея в два часа — мислеше той, като стана, — може да съм неопитен и груб, както приляга да бъде един син на селянин, госпожа Дервил ми даде ясно да разбере това, но поне няма да се покажа слаб.“

Жулиен с право можеше да се гордее със своята смелост, никога той не беше се подлагал на по-мъчително насилие. Когато отваряше вратата на стаята си, той трепереше тъй, че коленете му се подгъваха, и бе принуден да се облегне на стената.

Той тръгна без обуца. Прислуша се на вратата на господин дьо Ренал, отдето долови хъркането му. Обзе го отчаяние. Той нямаше вече предлог да не отива при нея. Но, господи боже, какво ще прави там?

Нямаше никакъв план, па и дори и да имаше, беше толкова смутен, че не би могъл и да го следва.

Най-сетне, измъчен хиляди пъти повече, отколкото ако отиваше на смърт, той сви в малкия коридор, който водеше към стаята на госпожа дьо Ренал. С трепереща ръка отвори вратата, тя изскърца пронизително.

В стаята светеше, нощна лампичка гореше притулена на камината; той не очакваше тая нова беда. Като го видя да влиза, госпожа дьо Ренал скочи в миг от леглото си.

— Нещастнико! — извика тя.

Настъпи малко объркване. Жулиен забрави пустославните си планове и се върна към природата си: да не се харесва на такава очарователна жена, му се стори най-голямото нещастие. В отговор на укорите ѝ той се хвърли в краката ѝ и обгърна с ръце коленете ѝ. Тъй като тя продължаваше да му се кара сурово и безмилостно, той се разплака.

Когато няколко часа по-късно Жулиен излизаше от стаята на госпожа дьо Ренал, за него, както е прието да се говори в романите, бихме могли да кажем, че нямаше какво повече да желае. И наистина любовта, която беше вдъхнал, и онова неочаквано впечатление, което бяха произвели върху него съблазнителните прелести, му бяха дарили победа, до която нямаше да го доведе цялата му тъй неловка ловкост.

Но и в най-сладостните мигове, жертва на странна гордост, той искаше още да играе ролята на покорител на женските сърца: той правеше невероятни усилия да развали всичко, което бе у него привлекателно. Вместо да се опие от възторзите, събудени от него, и разкаянията, които усилваха тяхната страстност, той непрекъснато мислеше за своя дълг. Страхуваше се да не го гризе съвестта и да не стане навеки смешен, ако се откъсне от идеалния образец, който се беше зарекъл да следва. С една дума, тъкмо това, което правеше Жулиен висше същество, му пречеше да вкуси щастието, което само се изпречваше на пътя му. Така млада шестнадесетгодишна девойка с прекрасен цвят на бузите, отивайки на бал, смята за нужно да си сложи червило.

Изплашена до смърт от появата на Жулиен, госпожа дьо Ренал скоро изпадна в най-жестоко безпокойство. Сълзите и отчаянието на Жулиен я объркаха съвсем.

Дори когато нямаше какво да му отказва, тя отблъскваше Жулиен от себе си с истинско негодувание и веднага след това се хвърляше в прегръдките му. В цялото това нейно поведение нямаше никакъв умисъл. Тя се смяташе за осъдена безвъзвратно на вечни мъки и търсеше да скрие от очите си вида на ада, като обсипваше Жулиен с бурни милувки. С една реч, за щастието на нашия герой нищо не би липсвало — дори изгарящата страст у жената, която беше завладял, ако той само умееше да се наслади на това. Дори когато си отиде Жулиен, тя трепереше от страстни възторзи и замираще, от ужас, разкъсвана от угризения.

„Боже мой, това ли е щастието и любовта, нима всичко е това?“ Такава бе първата мисъл на Жулиен, когато влезе в стаята си. Той се намираше в онова състояние на учудване и тревожен смут, в което изпада душата, когато я постигне онова, за което е копняла толкова дълго. Тя е свикнала да желае, но няма какво да желае вече, а няма още спомени. Като войник, върнал се от парад, Жулиен прекарваше старателно през ума си всички подробности на поведението си. „Не изпуснах ли аз нещо от онова, което ми повелява моят дълг? Добре ли изиграх ролята си?“

И каква роля? Ролята на човек, свикнал да бъде съблазнителен за жените.

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА НА ДРУГИЯ ДЕН

*He turn'd his lip to hers, and with his hand
Call'd back the tangles of her wandering hair.^[1]
Don Juan, C. 1, st, /70*

Добре, че за чест на Жулиен госпожа дьо Ренал беше тъй развълнувана, тъй смаяна, че не можа да забележи глупавото държане на човека, който в един миг беше станал за нея всичко на света.

Когато видя, че се развиделява, тя почна да го увещава да си отиде.

— Ох, боже мой — каза тя, — ако мъжът ми е чул шума, изгубена съм.

Жулиен, който през цялото време успя да намисли не малко красиви фрази, си спомни една от тях:

— Ще съжалявате ли за живота?

— Ах, много в този миг! Но не съжалявам, че ви срещнах.

Жулиен сметна, че ще е достойно за него да се върне в стаята си тъкмо когато стане съвсем светло, без всякакви предпазвания.

Неотслабващото внимание, с което следеше и най-малките си постъпки, обзет от безумната мисъл да изглежда опитен, мъж, се оказа полезно само в едно отношение: когато видя пак госпожа дьо Ренал на закуската, неговото държане бе връх на предпазливост.

Що се отнася до нея, тя не можеше да го погледне, без да се изчерви до корена на косите, а не можеше и да живее нито миг, без да го погледне; тя съзнаваше, че се смущава, и усилията ѝ да скрие това само удвояваха смущението ѝ. Жулиен повдигна само веднъж очи към нея. Отпърво госпожа дьо Ренал се възхити от самообладанието му. Ала като видя, че този единствен поглед не се повтаря, тя се разтревожи. „Нима не ме обича вече? — питаше се тя. — Уви, аз съм много стара за него; с десет години съм по-възрастна.“

Когато слизаха от трапезарията в градината, тя стисна ръката на Жулиен. Изненадан от тая необикновена проява на любов, той я погледна със страст, защото на закуската тя му се видя много красива и той, навел очи, през цялото време прекарваше през ума си подробно всичките ѝ прелести. Този поглед утеша госпожа дьо Ренал; той не я освободи от всичките ѝ опасения; но нейните опасения я, току-речи, освободиха съвсем от угризенията, които изпитваше към мъжа си.

На закуската този мъж не забеляза нищо; същото не можеше да се каже за госпожа Дервил: тя реши, че госпожа дьо Ренал е пред прага на падението си. През целия ден, тласкана от смела и решителна дружба, тя не преставаше да я преследва с намеци, които ѝ рисуваха в отвратителни краски опасността, на която се подхвърляше.

Госпожа дьо Ренал гореше от желание да остане насаме с Жулиен; искаше ѝ се да го попита обича ли я още. Въпреки неизменната си доброта на няколко пъти тя бе готова да даде на приятелката си да разбере колко ѝ досажда.

Вечерта в градината госпожа Дервил нареди така, че успя да седне между госпожа дьо Ренал и Жулиен. Госпожа дьо Ренал, която мечтаеше с упоение как ще стисне ръката на Жулиен и ще я поднесе до устните си, не смогна дори да му продума дума.

Тази пречка усили вълнението ѝ. Гризеше я съвест. Тя беше се скарала на Жулиен, задето неблагоприятно беше дошъл в стаята ѝ миналата нощ, а сега трепереше от страх, че той няма да дойде тая нощ. Тя напусна градината рано и отиде да си легне в своята стая. Но безсилна да сдържа нетърпението си, стана и отиде да долепи ухо на вратата на Жулиен. Макар и да я измъчваха съмнението и страстта, тя не се осмели все пак да влезе. Тази постъпка ѝ се стори отвратителна низост, защото за нея се говори в една провинциална поговорка.

Всички слуги не бяха си легнали още. Благоразумието я накара най-сетне да се прибере. Двата часа очакване бяха за нея два века непрекъснати мъчения.

Но Жулиен беше много верен на това, което наричаше дълг, за да си позволи да не изпълни точка по точка всичко предназначено.

Когато удари един часът, той се измъкна тихичко от стаята си, увери се, че господарят на къщата спи дълбоко и се яви при госпожа дьо Ренал. Този ден той изпита повече щастие при любимата си, защото не мислеше постоянно за ролята, която трябва да играе. Този

път той имаше очи да гледа и уши да чува. Онова, което госпожа дьо Ренал му каза за своята възраст, му вдъхна известна увереност.

— Уви, аз съм с десет години по-стара от вас! Как можете да ме обичате? — повтаряше му тя без никаква преднамереност, просто само защото тази мисъл я гнетеше.

Жулиен не разбираше на какво се дължи огорчението ѝ, но виждаше, че то е искрено и почти, съвсем забрави страха си, че изглежда смешен.

Глупавото опасение, че на него поради тъмното му потекло гледат като на любовник-слуга, се разсея също. Полека-лека страстните изблици на Жулиен успокоиха плахата му възлюбена и тя отново почна да се радва и доби способност да разбира любимия си. За щастие този ден той почти нямаше угрижен вид, който беше направил от снощната му среща победа, но не наслада. Ако тя забележеше старанието му да играе роля, това печално откритие би отровило цялото ѝ щастие. Тя би видяла, че то е само плачевна последица от неравенството в годините им.

Макар госпожа дьо Ренал да не размишляваше никога върху въпросите на любовта, разликата във възрастта, след разликата в богатството, е в провинцията една от най-честите теми за подигравки, колчем стане дума за любов.

Минаха няколко дни и Жулиен с всичката жар на своята младост се влюби лудо.

„Трябва да се признае — каза си той, — че тя е ангелски добра и няма по-хубава от нея.“

Щукна му съвсем от ума мисълта да играе роля. В един миг на откровеност той дори ѝ призна всичките си опасения. Неговата изповед възпламени до последния предел страстта на госпожа дьо Ренал. „Значи, не съм имала щастлива съперница“ — помисли си госпожа дьо Ренал зарадвана. Тя се реши да го попита за портрета, който той скъпеше толкоз много; Жулиен ѝ се закле, че портретът е на мъж.

Когато госпожа дьо Ренал имаше достатъчно хладнокръвие и можеше да размишлява, обземаше я безкрайно учудване, че може да съществува такова щастие и че тя не го е подозирала никога.

„Ах — казваше си тя, — защо не срещнах Жулиен преди десет години, когато можех още да мина за красива!“

На Жулиен не идваха и на ум подобни мисли. Неговата обич все още беше честолюбие; за него, беден и презрян клетник, тя се изчерпваше с радостта, че обладава такава благородна и прекрасна жена. Преклонението и възторзите му пред прелестите на възлюблената му най-сетне разсеяха донейде страховете ѝ за разликата в годините им. Ако тя притежаваше от малко-малко житейския опит, който една тридесетгодишна жена в по-културните страни има отдавна, тя би треперела за трайността на тая любов, която сякаш се подхранваше само от новотата и възторзите на задоволеното самолюбие.

Когато забравяше честолюбивите си стремежи, Жулиен се възхищаваше до прехлас дори от шапките, дори от роклите на госпожа дьо Ренал. Той не можеше да се насити на удоволствието, което изпитваше, като вдъхва техния парфюм. Разтваряше гардероба ѝ, на който имаше огледало, и по цели часове се любуваше на красотата и реда на всичко, което виждаше там. Облегната на него, любимата му го съзерцаваше; а той гледаше скъпоценностите, премените, с които в навечерието на венчавката напълват сандъка на невестата.

„Аз можех да се омъжа за такъв човек! — мислеше понякога госпожа дьо Ренал. — Каква пламенна душа! И как чудесно бихме живели заедно!“

Що се отнася до Жулиен, никога не бе му се случвало да бъде толкова близо до тези страхотни оръдия на женската артилерия. „Невъзможно е — казваше си той — в Париж да се намери нещо похубаво!“ Тогавата той не виждаше вече в нищо пречка за щастията си. Често пъти искреното възхищение и възторжените изблици на любовницата му го караха да забрави нелепите възгледи, които го бяха направили толкова пресметлив и почти смешен в първите часове на тяхната връзка. Имаше минути, когато, въпреки навика си да се преструва, доставяше му неизказана радост да изповяда на тази обожаваша го знатна дама, че не знае цял куп дребни правила на благоприличие. Общественото положение на любовницата му сякаш го възвишаваше над самия него. Госпожа дьо Ренал от своя страна намираща истинска духовна наслада да наставлява в куп разни дреболии този одарен младеж, комуто всички предвиждаха един ден бляскаво бъдеще. Дори помощник-префектът и господин Валено не можеха да не се възхищават от него; затова сега те не ѝ се струваха

толкова глупави. Само госпожа Дервил съвсем не мислеше да изразява подобни чувства. Отчаяна от онова, за което се досещаше, като виждаше, че мъдрите ѝ предупреждения са омръзнали на тая жена, която буквално беше си изгубила ума, тя напусна Вержи, без да даде никакви обяснения, пък такива обяснения се въздържаха и да ѝ поискат. Госпожа дьо Ренал пророни няколко сълзи, но скоро ѝ се стори, че е още по-щастлива от преди. След заминаването на госпожа Дервил тя почти целия ден прекарваше насаме с любимия си.

Жулиен се отдаваше на сладка дружба със своята любима, още повече, че останеше ли много дълго насаме със себе си, злокобното предложение на Фуке не му даваше мира. В първите дни на този нов живот имаше минути, когато той, който никога не беше обичал и никога от никого не бе обичан, изпитваше такова сладко блаженство да бъде искрен, че бе готов да признае на госпожа дьо Ренал честолюбието си, което досега съставяше същността на съществуването му. Искаше му се да се посъветва с нея за предложението на Фуке, което го изкушаваше странно, но едно незначително събитие възпря всяка откровеност.

[1] Устните му се приближиха до нейните, а с ръка той прибра разпилените ѝ къдри. ↑

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА ПЪРВИЯТ ПОМОЩНИК

*O, how this spring of love resembleth
The uncertain glory of an April day;
Which now shows all the beauty of the sun.
Ang bu and'by a cloud takes alaway!^[1]
Two gentlemen of Verona*

Една вечер, по залез-слънце, седнал до любимата си в дъното на овощната градина, далеч от досадни свидетели, той се отдаде на бляновете си. „Ще имам ли — мислеше си той — такива блажени минути винаги?“ Умът му усилено размишляваше върху трудността да си намери някаква професия, той се окайваше за голямата несрета, която завършва детството и помрачава първите години от младостта на бедняка.

— Ах — провикна се той, — наистина Бог е проводил Наполеон за младите французи! Кой ще го замести? Какво ще правят без него всички тези клетници, дори по-богати от мен, които имат само няколко екюта, необходими, за да получиш добро образование, но нямат достатъчно пари, за да откупят един двадесетгодишен младеж да служи вместо тях, а сами те да се впуснат в някое поприще! Каквото и да правим — добави той с дълбока въздишка, — този съдбоносен спомен няма никога вече да ни позволи да бъдем щастливи!

Изведнъж той видя, че госпожа дьо Ренал се намръщи и лицето ѝ стана студено и надменно; според нея този начин на мислене подобаваше на слуга. Възпитана в убеждението, че е много богата, струваше ѝ се от само себе си ясно, че и Жулиен е също богат. Тя го обичаше хиляди пъти повече от живота и не отдаваше никакво значение на парите.

Жулиен и не подозираше у нея тези мисли. Когато видя как тя се намръщи, той се намери отново на земята. Но той се овладя и като довърши фразата си, намекна на знатната дума, седнала до него върху

чимовата скамейка, че думите, които току-що ѝ е повторил, той е чул още когато е отишъл при своя приятел, търговеца на дърва. Ето как разсъждават нечестивците.

— Добре тогава, не се събирайте с тия хора — каза госпожа дьо Ренал, запазила все още студения си израз, който бе сменил изведнъж на лицето ѝ дълбоката нежност.

Намръщването на госпожа дьо Ренал или по-скоро разкаянието ѝ за собствената ѝ непредпазливост нанесе първия удар върху илюзиите на Жулиен. Той си каза: „Тя е добра и мила, любовта ѝ към мене е силна, но тя е възпитана във вражеския лагер. А там сигурно се страхуват най-много от тази пасмина смели хора, които, получили добро възпитание, не могат да си пробият път, защото нямат достатъчно пари. Какво би станало с тези благородници, ако с тях ни позволяха да се сражаваме с равно оръжие? Ето например аз съм кмет на Верьер, благонамерен, честен, какъвто е всъщност и господин дьо Ренал! Как бих се разправил аз с викария, с господин Валено и всички техни мошеничества! Тогава във Верьер би възтържествувала справедливостта! Не техните способности биха ме спрели. Та те сами, се лутат слепешката непрекъснато.“

Щастието на Жулиен този ден можеше да стане трайно. Но на нашия герой не достигаше смелост да бъде искрен. Трябваше да бъде само мъжествен и да влезе в сражение, но начаса; думите на Жулиен поразиха госпожа дьо Ренал, защото хората от нейното общество повтаряха, че връщането на Робеспьер е възможно, докато съществуват прекалено образовани младежи от низшите съсловия. Госпожа дьо Ренал запази на лицето си този студен израз доста дълго време и както се стори на Жулиен, нарочно. Отвратена от неуместните му думи, тя се страхуваше сега, че му е казала нещо неприятно, макар и не направо. И това огорчение се отразяваше живо на лицето ѝ, тъй чисто и простодушие всякога, когато тя бе щастлива и далеч от досадни хора.

Жулиен не смееше вече да се унася в мечти. По-спокоен и не така влюбен вече, той сметна, че е непредпазливо да вижда госпожа дьо Ренал в стаята ѝ. По-добре е тя да дохожда при него; ако някой слуга я зърнеше, когато тича из къщи, нейната постъпка можеше да се обясни с най-различни причини.

Но и това имаше също своите неудобства. Жулиен беше получил от Фуке книги, които той, студент по богословие, нямаше никога да

поиска в книжарниците. Той се осмеляваше да ги отвори само нощем. Пък и често не му се искаше да го прекъсват с посещения, в очакване на които, доскоро преди тази малка сцена в овощната градина, той не бе способен да чете.

Благодарение на госпожа дьо Ренал той откри много нови неща в книгите. Той не се стесняваше да я разпитва за най-различни дреболии, незнанието на които спъва отведнъж ума на един младеж, роден извън висшето общество, с каквито и дарби да е надарен от природата.

Това възпитание, което му даваше чрез любовта една крайно несведуща жена, бе щастие за Жулиен. Той получи изведнъж възможността да вижда обществото такова, каквото е днес. Умът му не бе затрупан от разкази за състоянието на това общество някога, преди две хиляди години или само преди шестдесет години, във времето на Волтер и Людовик XV. За негова неизказана радост от очите му сякаш падна пелена и той разбра най-сетне това, което ставаше във Верииер.

На пръв план излязоха извънредно сложните интриги, които се плетяха от две години около префекта на Безансон. Те се подкрепяха с писма от Париж, и то от най-знатни хора. И цялата работа бе в това — да се направи господин дьо Моаро, той беше най-набожният човек в областта, първи, а не втори помощник на вериерския кмет.

Негов съперник беше някакъв си много богат фабрикант, когото трябваше да изтикат без друго на мястото на втори помощник.

Най-сетне Жулиен разбра загатванията, доловени на обедите у господин дьо Ренал, на които идеше местното висше общество. Това привилегировано общество бе дълбоко заинтересовано от избора на първи помощник, за когото останалите жители на града и най-вече либералите дори не подозираха. На него се отдаваше такова значение, защото, както всеки знае, източната страна на главната вериерска улица трябва да се отдръпне девет стъпки навътре, тъй като тая улица бе станала кралски път.

И ето, ако господин дьо Моаро, притежател на три къщи в участъка, който се сечеше, сполучеше да стане първи помощник, а по-сетне кмет, в случай че изберяха господин дьо Ренал за депутат, той щеше да си затвори очите и на къщите, които излизаха на обществения път, щяха да могат да се направят дребни незабележими поправки, с помощта на които те щяха да останат още сто години. Въпреки

дълбоката набожност и общопризнатата честност на господин дьо Моаро всички бяха уверени, че той *ще бъде отстъпчив*, защото имаше много деца. А от къщите, които трябваше да се отдръпнат навътре, девет принадлежаха на най-видните хора във Вериер.

В очите на Жулиен тази интрига беше много по-значителна, отколкото историята на битката при Фонтеноа, името на която видя за пръв път в една от книгите, изпратени от Фуке. Много неща учудваха Жулиен вече пет години, откакто беше почнал да ходи вечер на занятия у свещеника. Но тъй като въздържаността и душевното смирение са основни качества на един ученик по богословие, винаги му се струваше невъзможно да задава каквито и да е въпроси.

Един ден госпожа дьо Ренал даваше някакво нареждане на камериера на своя мъж — същия, който беше враг на Жулиен.

— Но днес, госпожо, е последният петък от месеца — ѝ отговори слугата, като я изгледа многозначително.

— Вървете — каза госпожа дьо Ренал.

— Така, значи — каза Жулиен, — той отива в склада за сено, някога там беше черква, а сега отново служат; но какво ще прави там? Ето една от тия тайни, които никога не съм смогнал да разгадая.

— Това е някакво ново благотворително, макар и твърде особено заведение — отговори госпожа дьо Ренал. — В него не пушат жени: аз знам само, че всички там си говорят на ти. Ето например слугата ще намери там господин Валено и този толкова горд и глупав човек няма никак да се сърди, че Сен-Жан се обръща към него на ти, и сам ще му отговори по същия начин. Ако настоявате да узнаете какво правят там, ще поискам подробности от господин дьо Можирон и господин Валено. Ние плащаме по двадесет франка на слуга, за да не ни изколят те някой ден.

Времето летеше. Споменът за прелестите на любимата му отвличаха Жулиен от черното му честолюбие. Невъзможността да разговаря с нея за тъжни и дълбокомислени неща, защото те бяха от два противоположни лагера, увеличаваше, без той да подозира това, щастието, което ѝ дължеше, и властта, която тя придобиваше над него.

Когато в присъствието на децата, станали прекалено умни, те бяха принудени да говорят само с езика на студения разум, Жулиен, втренчил в нея искрящи от любов очи, слушаше покорно обясненията ѝ за хода на обществото. Често пъти, както разказваше за някое хитро

мошеничество във връзка с прокарването на някое шосе или някоя доставка, госпожа дьо Ренал изведнъж се забравяше; и Жулиен трябваше да я мъмри, тъй като тя си позволяваше с него същите интимни ласки както с децата си. И наистина имаше дни, когато ѝ се струваше, че го обича като свое дете. Та не се ли случваше безспирно да отговаря на наивните му въпроси за хиляди най-прости неща, които едно дете от добро семейство знае отлично на петнадесет години? Миг след това тя се възхищаваше от него като от свой учител. Неговият ум понякога дори я плашеше; на нея ѝ се чинеше, че вижда всеки ден по-ясно бъдещия велик човек в този млад абат. Тя си го представяше папа, представяше си го пръв министър, като Ришельо.

— Дали ще доживея да те видя прославен? — говореше тя на Жулиен. — Мястото на един велик човек чака открито; монархията и религията имат нужда от него; нашите господа само за това приказват всеки ден. Ако един Ришельо не спре пороя на личните мнения, изгубено е всичко.

[1] Колко много любовната пролет прилича на непостоянния блясък на априлския ден, сияещ, от слънце и неусетно помрачен от облак! ↑

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА КРАЛЯТ ВЪВ ВЕРИЕР

*Нима сте годни само за да ви изхвърлят като леш —
народ, останал без душа, в чиито жили не тече вече кръв?*

Проповед на епископа
в параклиса „Свети Климент“

На трети септември, в десет часа вечерта, един стражар, препуснал в галоп нагоре по главната улица, разбуди целия Верьер; той носеше известието, че негово величество крал ??? ще пристигне в неделя, а сега беше вторник. Префектът разрешаваше, т.е. искаше да се състави почетна стража; трябваше на посрещането да се даде колкото се може по-голям блясък. Пратен бе веднага куриер във Вержи. Господин дьо Ренал пристигна през нощта и завари целия град във вълнение. Всеки предявяваше искания; тия, които не бяха тъй заети с работа, наемаха балкони, за да гледат влизането на краля.

Кой щеше да командува почетната стража? Господин дьо Ренал тозчас разбра колко важно е в интерес на къщите, подлежащи на събаряне, господин дьо Моаро да получи това командуване. Това можеше да му даде право да заеме мястото на първи помощник. Нямаше никакво възражение срещу благочестието на господин дьо Моаро, то беше над всяко сравнение. Но той никога не беше яздил кон. Той беше тридесет и шест годишен човек, страхлив във всяко отношение, който се боеше както да не падне, тъй и да не стане смешен.

Кметът заповяда да го повикат още в пет часа сутринта. —

— Вие виждате, господине, че аз търся вашите съвети, все едно, че заемате вече поста, на който почтените хора искат да ви видят. В нашия злочест град фабриките процъфтяват, либералната партия печели милиони, тя се домогва до властта и ще съумее да изкове оръжие от всичко. Нека помислим за интереса на краля, за интереса на

нашата религия. Кому мислите вие, господине, че можем да поверим командването на почетната стража?

Въпреки безумния си страх от конете господин дьо Моаро прие в края на краищата тая чест като мъченичество.

— Аз ще съумея да се държа, както подобава — каза той на кмета.

Едва оставаше време да приведат в ред униформите, в които преди седем години бяха посрещали във Верьер един принц по кръв.

В седем часа от Вержи пристигна госпожа дьо Ренал заедно с Жулиен и с децата. Тя завари гостната си пълна с жени на либерали, които проповядваха обединение на партиите и я молеха да склони мъжа си да отстъпи едно място за техните в почетната стража. Една от тях уверяваше, че ако не изберат мъжа ѝ, той ще фалира от мъка. Госпожа дьо Ренал скоро изпроводи всички. Тя изглеждаше силно угрижена.

Жулиен се зачуди и още повече се разсърди, задето тя крие причината на своите тревоги. „Аз така и предвиждах — мислеше си той с огорчение. — Нейната любов ще замлъкне след щастиято, че ще приеме у дома си крал. Цялата тая връва я зашеметява. Тя ще ме обикне пак, когато тия идеи на нейната каста престанат да ѝ мътят ума.“

И странно нещо — той я обикна за това още повече.

Тапицери заизпълняха къщата, той дълго и напразно търси случай да ѝ каже една дума. Най-сетне я издебна, когато излизаше от неговата стая с някаква негова дреха в ръка. Те бяха сами. Той поиска да ѝ говори. Тя не пожела да го слуша и побягна. „Аз съм голям глупак, че обичам такава жена, пустославието е побъркало нея също както мъжа ѝ.“

Тя се бе побъркала още повече: едно от нейните съкровени желания, конто тя никога не изповяда на Жулиен от страх да не го докачи, беше да го види свалил дори само за един ден своя печален черен костюм. С една ловкост, наистина удивителна у такава естествена жена, тя предума отначало господин дьо Моаро, а после и господин помощник-префекта дьо Мажирон да назначат Жулиен в почетната стража, макар за това място да претендираха пет-шест млади хора, синове на извънредно богати фабриканти, двама от конто поне се отличаваха с безпримерно благочестие. Господин Валено,

който възнамеряваше да покани в каляската си най-хубавите жени от града и да се поперчи пред всички с хубавите си нормандски жребци, се съгласи да даде един от конете си на Жулиен, когото мразеше най-много на света. Но всички участници в почетната стража имаха свои или взети назаем разкошни небесносини мундири със сребърни полковнишки еполети, в които почетните гвардейци от блестели преди седем години. Госпожа дьо Ренал искаше да намери нов мундир, а ѝ оставаха само четири часа, за да прати човек в Безансон и да получи оттам униформа, оръжие, шапка и т.н. — всичко, потребно за един почетен гвардеец. Забавното бе, че тя се опасяваше да поръча мундира на Жулиен във Вериер. Тя искаше да изненада и него, и града.

Когато се свършиха грижите около почетната стража и общественото настроение, кметът трябваше да се занимае с тържествената религиозна церемония; на минаване през Вериер крал ??? не искаше да изпусне случая да посети прочутите мощи на свети Климент, които се пазят в Брей-льо-О, на половин левга само от града. Желателно бе да се събере колкото се може по-многобройно духовенство, а това се оказа мъчна работа; новият свещеник господин Маслон искаше на всяка цена да избегне участието на господин Шелан. Напразно господин дьо Ренал го убеждаваше, че това ще е непредпазливо. Маркиз дьо Ла Мол, чиито прадеди са били дълго управители на тази област, бе определен да съпровожда крал ???. Той познаваше от тридесет години абат Шелан и без друго щеше да поиска да се осведоми за него, когато дойде във Вериер; ако научеше, че е в немилост, той беше човек, способен да го навести заедно с цялата свита, която има, в къщичката, дето се беше оттеглил. Каква плесница щеше да бъде това!

— А за мене ще е позор и тук, и в Безансон — отговаряше абат Маслон, — ако той се яви в моя клир. Та той е янсенист, прости ми, боже!

— Каквото и да казвате, скъпи ми абате — възрази му господин дьо Ренал, — аз няма да допусна управата на Вериер да получи такова оскърбление от господин дьо Ла Мол. Вие не го познавате, той при двора е благомислещ; но тук, в провинцията, той е злъчен, зъл шегобиец, присмехулник и търси само да създаде неприятности на хората. Само за да се позабавлява, способен е да ни направи за смях в очите на либералите.

Едва през нощта в събота срещу неделя, след тридневни преговори, гордостта на абат Маслон отстъпи пред страхливостта на кмета, която се беше превърнала в смелост. Стана нужда да се напише на абат Шелан любезно писмо, с което го молеха да участва в тържественото поклонение пред мощите в Брей-льо-О, ако, разбира се, неговата преклонна възраст и неговата немощ му позволяват това. Господин Шелан поиска и получи покана за Жулиен, който трябваше да го придружава като иподякон.

В неделя още сутринта хиляди селяни, надошли от съседните планини, заляха улиците на Вериер. Грееше силно слънце. Най-сетне към три часа цялата навалица се раздвижи; върху една скала на две левги от Вериер лумна голям огън. Този сигнал възвестяваше, че кралят е вече навлязъл в пределите на окръга. Веднага в знак на радост от това голямо събитие забиха всички камбани и загърмя често-често един стар испански топ, принадлежащ на града. Половината от населението се покачи на покривите. Всички жени стояха по балконите. Почетната стража потегли. Народът се любуваше на блестящите униформи, кой познаваше свой роднина, кой — приятел. Наоколо се подиграваха над страха на господин дьо Моаро, който с трепереща ръка току се хващаше за лъка на седлото. Но нечия бележка накара посрещачите да забравят всичко друго: първият конник от деветата редица беше много красив, тънък момък и отначало никой не го позна. Но скоро вик на възмущение у едни, мълчание от учудване у други изразиха общото изумление. В този млад човек, яхнал един от нормандските коне на господин Валено, всички познаха младия Сорел, сина на дърводелеца. Почнаха да роптаят срещу кмета в един глас, особено либералите. Как, само защото този малък дърводелец, пременен като абат, е възпитател на неговите хлапета, се одързостил да го назначи в почетната стража вместо еди-кой си и еди-кой си господата, такива богати фабриканти!

— Защо нашите господата — говореше една bankerка — не научат както трябва този млад нахалник, излязъл от калта.

— Той е коварен и носи сабя — отговори ѝ нейният съсед, — току-виж, че му скимнало да им насече лицето.

Разговорите сред благородното общество бяха още по-опасни. Дамите се питаха само на кмета ли е тая непристойна дързост. Изобщо оправдаваха неговото презрение към долното потекло.

През това време, докато за него се водеха толкова разговори, Жулиен се чувствуваше най-щастливият от смъртните. Смел по природа, той яздеше на коня по-добре от повечето младежи на този планински град. По очите на жените виждаше, че си приказват за него.

Еполетите му блестяха по-ярко от всички, защото бяха нови. Конят му току се изправяше на задните си крака, той беше на седмото небе от радост.

Щастието му нямаше граници, когато, минавайки покрай старата крепостна стена, гърмежът на малкото топче накара коня му да изскочи от строя. По една голяма случайност той не падна; от тази минута се почувствува герой. Беше адютант на Наполеон и атакуваше една неприятелска батарея.

Една душа беше още по-щастлива от него. Отначало тя го видя от един прозорец на кметството; после, като се качи на каляската и направи бързо голям завой, тя стигна тъкмо навреме, за да замре от ужас, когато конят му го повлече извън редицата. Най-сетне, когато каляската излезе в силен галоп от другата градска порта, тя успя да се добере до пътя, през където щеше да мине кралят, и сега вече можеше да следва почетната стража, която препускаше на двадесет крачки отпред всред величествен облак от прах. Десет хиляди селяни извикаха: „Да живее кралят!“, когато кметът се удостои с честта да поздрави негово величество с приветствена реч. Един час по-късно, след като изслуша всички речи, кралят влизаше в града и малкият топ зачести гърмежите си. Но тук се случи нещастие не с канонирите, които бяха доказали опитността си при Лайпциг и Монмирай, а с бъдещия пръв помощник-кмет господин дьо. Моаро. Неговият кон го изтърси леко в единствената локва на главната улица и това предизвика бъркотия, защото трябваше да го измъкват оттам, за да направят път на кралската каляска.

Негово величество слезе пред хубавата нова черква, която този ден бе украсена с всичките си пурпурни завеси. Кралят трябваше да обядва и веднага след това да се качи на каляската си, за да отиде да се поклони пред прочутите мощи на свети Климент. Едва влезе кралят в черквата и Жулиен препусна към къщата на господин дьо Ренал. Там, въздишайки, свали своя разкошен небесносин мундир, своята сабя и своите еполети и надяна пак изтъркания си черен костюм. После отново се метна на коня и за няколко мига се озова в Брей-льо-О,

разположен на върха на един китен хълм. „Какво въодушевление! Прииждат ли, прииждат селяни — помисли Жулиен. — Във Вериер не можеш мръдна от народ, а ето и около този стар манастир са се събрали повече от десет хиляди души.“ Наполовина разрушен от варварството на революцията, той беше възстановен след реставрацията в цялото си великолепиe и наоколо бяха почнали да приказват за чудеса. Жулиен намери абат Шелан, който му се скара строго и му даде расо и стихар. Жулиен се облече набързо и се упъти заедно с абат Шелан при младия Агдски епископ. Този епископ, ръкоположен отскоро, се падаше племенник на господин дьо Ла Мол и беше натоварен да покаже на краля мощите. Но те не можах да го намерят.

Целият клир бе изгубил търпение. Той чакаше своя владика под мрачните готически галерии около старинния манастирски двор. За да представят някогашния канонически съвет на абатството Брей-льо-О, състоящ се преди 1789 година от двадесет и четирима каноници, бяха се събрали двадесет и четирима свещеници. След като окайваха в продължение на три четвърти час младостта на епископа, свещениците решиха, че ще е удобно старейшината на съвета да отиде и уведоми негово високопреосвещенство, че кралят всеки миг може да пристигне и че е време да се отправят в хора на черквата. Благодарение на своята преклонна възраст старейшина излезе господин Шелан; и макар да се сърдеше на Жулиен, той му направи знак да го последва. Жулиен носеше отлично своя стихар. С помощта на не знам какъв похват, известен на свещениците, той беше силно пригладил прекрасните си къдриви коси; но от нехайство, което усили гнева на Шелан, изпод дългите дипли на расото му се виждаха шпорите му на почетен страж.

Когато стигнаха до покоите на епископа, едрите, нагиздени лакеи едва благоволиха да отговорят на стария свещеник, че не може да види негово високопреосвещенство. Те го взеха на смях, когато се опита да им обясни, че като старейшина на благородния канонически съвет на Брей-льо-О има право да влиза през всяко време при служещия литургия епископ.

Гордият нрав на Жулиен се възмути от безочието на лакеите. Той се спусна към килиите на старинния манастир и почна да разтърсва всички врати, които му се изпречиха на пътя. Една мъничка врата отстъпи под натиска му и той се намери в една килия сред камериерите

на негово преосвещенство, облечени в черни дрехи, с верига на шията. Като го видяха така забързал, те помислиха, че епископът го е повикал и го пуснаха. Той пристъпи няколко крачки и се озова в грамадна, необикновено мрачна готическа зала, цялата облицована с черен дъб; всички дъгообразни прозорци освен един бяха зазидани с тухли. Грубата зидария не беше прикрита с нищо и представляваше жалка картина наред с древното великолепие на ламперията. По двете надлъжни стени на тази зала, известна на бургундските антиквари, която дук Шарл Смели беше построил около 1470 година за изкупление на някакъв грях, се редяха столове, разкошно украсени с резби. На тях се виждаха изобразени с дърво, боядисано в различни цветове, всички тайнства на Апокалипсиса.

Това печално великолепие, опорочено от вида на голите тухли и от белия още гипс, покърти Жулиен. Той се спря смълчан. На другия край на залата, до единствения прозорец, през който проникваше светлина, видя неподвижно огледало в рамка от махагоново дърво. Млад човек, облечен във виолетово одеяние и дантелен стихар, но гологлав, стоеше на три крачки от огледалото. Тази мебел изглеждаше неуместна в такова място и несъмнено беше донесена от града. Жулиен забеляза, че младият човек има разгневен вид; с дясната си ръка той важно благославяше и правеше кръстни знаци към огледалото.

„Какво може да означава това? — помисли си Жулиен. — Някакъв предварителен ли обред извършва този млад свещеник! Може би е помощник на епископа... той ще бъде безочлив като лакеите... Ех, взел го дяволът, все едно, нека опитаме.“

Той се запъти към него и премина полека залата по цялата ѝ дължина с все тъй вперен поглед към единствения прозорец, загледан в младия човек, който продължаваше да благославя все така бавно, ала безкрайно, без да си почине нито миг.

Колкото по се приближаваше към него, толкова по-ясно различаваше сърдитото му лице. Пищността на украсения му с дантели стихар накара Жулиен да спре неволно на няколко крачки от великолепното огледало.

„Мой дълг е да му кажа“ — помисли си той най-сетне; но красотата на залата го беше потресла и той отнапред се чувствуваше докачен от грубите думи, които очакваше да му отправят.

Младият човек го зърна в огледалото, обърна се, от лицето му изчезна мигновено сърдитият израз и го запита със съвсем благ глас:

— Е, как, господине, готова ли е най-сетне?

Жулиен се вцепени. Когато младият човек се обърна към него, Жулиен видя големия кръст на гърдите му: беше Агдският епископ. „Колко е млад — помисли си Жулиен. — Най-много да е седем-осем години по-стар от мен! ...“

И го досрамя за шпорите.

— Ваше високопреосвещенство — отговори той плахо, — прати ме при вас старейшината на съвета господин Шелан.

— Ах, него ми препоръчаха горещо — каза епископът с такъв вежлив тон, че възхищението на Жулиен стана още по-голямо. — Но моля да ме извините, господине, аз ви взех за човека, който трябва да ми донесе митрата. Опаковали я много лошо в Париж; сърмата отгоре е страшно похабена. Тя ще направи отвратително впечатление — добави младият епископ тъжно, — а отгоре на това ме карат да чакам!

— Ваше високопреосвещенство, аз ще ида да подиря митрата, ако ваша милост позволи това.

Хубавите очи на Жулиен произведоха своето въздействие.

— Идете, господине — отвърна епископът с очарователна учтивост, — трябва ми веднага. Много съжалявам, че карам господата от съвета да ме чакат.

Когато Жулиен стигна досред залата, той се извърна и видя, че епископът е захванал отново да благославя и да прави кръстни знаци. „Че какво може да е това? — запита се Жулиен. — Сигурно ще да е някакъв предварителен църковен обред, предхождащ днешната церемония.“ Той влезе в килията, дето стояха камериерите, и видя митрата в ръцете им. Отстъпили неволно пред властния поглед на Жулиен, те му подадоха митрата на негово високопреосвещенство.

Той я понесе с гордост: когато прекосяваше залата, вървеше бавно; държеше в ръцете си митрата със страхопочитание. Епископът седеше пред огледалото, но от време на време дясната му ръка, макар и уморена, понечваше да благославя пак. Жулиен му помогна да си сложи митрата. Епископът разтърси глава.

— Ах, ще се държи — каза той на Жулиен доволен. — А сега ще бъдете ли добър да се поотстраните?

Тогава епископът се запъти бързо-бързо към средата на помещението, после, като се приближаваше към огледалото с бавни крачки, доби отново сърдития си вид и почна тържествено да благославя наляво и надясно.

Жулиен стоеше вкаменен от учудване; изкушаваше го мисълта, че почва да разбира, но не се осмеляваше да повярва. Епископът се спря и изгубил отведнъж своята строгост, го изгледа:

— Какво ще кажете, господине, за моята митра, добре ли ми стои?

— Много добре, ваше високопреосвещенство.

— Не е ли килната малко назад? Това би ми придало глупавичък вид; но не трябва пък да я нахлупвам над очите си като офицерски кивер.

— На мене ми се струва, че ви стои много добре.

— Крал ??? е свикнал да вижда почтено и не ще и дума, много сурово духовенство. Не бих желал, най-вече заради моята възраст, да изглеждам лекомислен.

И епископът отново закричи и почна да раздава благословии.

„Ясно е — каза си Жулиен, одързостил се най-сетне да допусне догадката си, — той се упражнява да благославя.“

Минаха няколко минути.

— Аз съм готов — каза епископът. — Идете, господине, да обадите на старейшините и господата от съвета.

Скоро след това господин Шелан, придружен от двама също престарели свещеници, влезе през голямата, разкошно украсена с чудесни резби врата, която Жулиен не беше съгледал по-рано. Но този път, както се полагаше по чин, той остана зад всички и можеше да вижда епископа само през раменете на свещенослужителите, които се тълпяха на вратата.

Епископът премина бавно залата; когато стигна до прага, свещениците образуваха пред него шествие. След кратък миг, в който настъпи бърканица, шествието потегли, като запя един псалом. Епископът пристъпваше в края между господин Шелан и един друг престарял свещеник. Жулиен се промъкна досам негово високопреосвещенство като командировано към абат Шелан лице. Шествието вървеше през дългите коридори на манастира Брей-льо-О; макар да светеше ослепително слънце, те бяха мрачни и влажни. Най-

сетне стигнаха до притвора. Жулиен бе прехласнат от възхищение пред тази чудно хубава церемония. Честолюбиетр му, събудено от младостта на епископа, и очарованието от приветливостта и пленителната учтивост на този прелат се бореха в сърцето му. Тази учтивост беше съвсем различна от вежливостта на господин дьо Ренал дори и в добрите му дни. „Колкото повече се издигаш към върха на обществото — каза си Жулиен, — толкова по-често срещаш такива приветливи обноски.“

Шествието влезе в черквата през една странична врата; отведнъж един страхотен грохот отекна в старинните сводове; Жулиен помисли, че те се събарят над него. Гърмеше пак малкото топче; то бе току-що пристигнало, теглено от осем препускащи коня, и едва пристигнало, поставено на позиция от канонирите на Лайпциг, даваше по пет изстрела на минута, като че пред него се намираха прусаците.

Но този чудесен тътнеж не вълнуваше вече Жулиен, той не мислеше сега нито за Наполеон, нито за военната слава. „Колко млад — мислеше той, — и вече Агдски епископ! Но къде е тази Агда? И колко заплата получава той — може би двеста-триста хиляди франка?“

Лакеите на негово високопреосвещенство донесоха един великолепен балдахин, господин Шелан хвана една от дръжките му, но носеше го всъщност Жулиен. Епископът застана отдолу. Той беше успял наистина сега да изглежда стар; възхищението на нашия герой нямаше граници. „Какво не може да направи човек с умение и хитрост!“ — помисли си той.

Влезе кралят. Жулиен се сподоби с щастието да го види съвсем отблизо. Епископът го приветствува с тържествена реч, а после го мироса, като се погрижи да придаде на гласа си леко смущение, ласкаещо силно негово величество.

Няма да повторим описанията на церемонията в Брей-льо-О; с тях се пълнеха колоните на всички областни вестници две седмици поред. От речта на епископа Жулиен научи, че кралят е потомък на Шарл Смели.

Много по-късно Жулиен по служебно задължение трябваше да провери сметките за тази церемония. Господин дьо Ла Мол, който беше издействувал епископство на своя племенник, за да му покаже любезността си, бе благоволил да поеме върху себе си всички разходи.

И само церемонията в Брей-льо-О струваше три хиляди и осемстотин франка.

След речта на епископа и отговора на краля негово величество застана под балдахина; после с най-голяма набожност коленичи върху една възглавка пред самия олтар. Около клироса се редяха столове, издигнати с две стъпала от пода. Жулиен седеше върху долното стъпало, в краката на господин Шелан, досущ като шлейфносец до своя кардинал в Сикстинската капела в Рим. После се раздаде благодарствен молебен сред вълни от тамян и непрекъснати пушечни залпове и топовни гърмежи; селяните бяха пияни от радост и благочестие. Подобен ден разваля делото на сто броя от яacobинските вестници.

Жулиен се намираше на шест крачки от краля, който наистина се молеше ревностно. Тук за пръв път той забеляза един нисичък човек с пронизателен поглед, в мундир почти без никаква везба. Но върху тази скромна дреха той носеше небесносиня лента. Той стоеше по-близо до краля от мнозина други велможи, чиито мундири бяха толкова отрупани със злато, че под него, както се изрази Жулиен, не се виждаше сукното. След няколко минути той научи, че това е господин дьо Ла Мол. На Жулиен той се стори надменен и дори безочлив.

„Едва ли този маркиз ще да е тъй любезен, както моят красавец-епископ — помисли си той. — Ах, духовническото звание прави човека благ и мъдър. Но кралят е дошъл да се поклони пред мощите, а аз не виждам никакви мощи. Къде ли е свети Климент?“

Неговият съсед, един дребен свещеник, му съобщи, че свещените мощи се намират в горния кат на сградата, в един *пламтящ параклис*.

„Какъв ли е тоя пламтящ параклис?“ — питаше се Жулиен.

Но не поиска да му обяснят тази дума. Вниманието му се удвои.

При посещение на коронована особа етикетът изисква канониците да не придружават епископа. Но когато тръгна за пламтящия параклис, негово високопреосвещенство Агдският епископ повика със себе си абата Шелан; Жулиен се реши да го последва.

Те се изкачиха по една дълга стълба и стигнаха пред съвсем мъничка врата, чийто готически корниз беше разкошно позлатен. Позлатата като че беше сложена едва вчера.

Пред вратата стояха коленичили двадесет и четири девойки от най-личните семейства във Верьер. Преди да отворят вратата,

епископът застана на колене сред младите девойки, които всички до една бяха хубави. Докато се молеше на висок глас, те сякаш не можеха да се нагледат на прекрасните му дантели, на хубавата му осанка, на младото му и благо лице. Това зрелище накара нашия герой да изгуби и тоя здрав разум, който му бе останал. В тоя миг той бе готов да се сражава за инквизицията от цялата си душа. Ненадейно вратата се разтвори. Пред очите на всички се разкри малък параклис, сякаш запален от светлина. Върху олтара горяха повече от хиляда свещи, поставени в осем редици, отделени една от друга с букети цветя. Нежното благоухание на най-чист тамян нахлу на кълба, на кълба от вратата на светилището. Прясно позлатеният параклис беше малък, но много висок. Жулиен забеляза, че върху олтара някои свещи са повече от петнадесет стъпки високи. От гърдите на девойките неволно се изтръгна възторжен вик. В малкото преддверие на параклиса бяха допуснати само тия двадесет и четири девойки, двамата свещеници и Жулиен.

Скоро дойде и кралят, придружен само от господин дьо Ла Мол и своя първи шамбелан. Дори телохранителите му останаха отвън на колене, с обнажени за чест саби.

Негово величество по-скоро се хвърли, отколкото се отпусна върху молитвеното столче. Едва тогава Жулиен, прислонен на позлатената врата, съзря под голата ръка на една девойка прекрасната статуя на свети Климент. Светецът лежеше, скрит под олтара, в облеклото на млад римски войник. На шията му зееше широка рана, отдето сякаш течеше кръв. Ваятелят беше надминал себе си; умиращите очи на светеца, още пълни с благодат, бяха полупритворени. Едва наболи мустаци засенчваха неговата прекрасна уста, която, полузатворена, сякаш шъпнеше още молитви. При тази гледка девойката, която стоеше до Жулиен, се разрида и една от нейните топли сълзи падна върху ръката на Жулиен.

След като се помолиха още една минута посред дълбоко мълчание, нарушавано само от далечния звън на камбаните във всички села на десет левги околоръст, Агдският епископ поиска от краля позволение да говори. Той произнесе къса и извънредно трогателна проповед, думите бяха прости, но потресоха слушателите:

— Не забравяйте никога, млади християни, че сте видели един от най-великите крале на земята, коленичил пред служителите на нашия

всемогъщ и страшен Бог. Слаби, преследвани, убивани на земята, както виждате по още кървавата рана на свети Климент, тези служители тържествуват на небето. Нали, млади християнки, ще си спомняте през целия си живот за този ден? Вие ще възненавидите безчестието. Завеки ще останете верни на нашия велик, страшен, но и всеблаг господ!

И с тези думи епископът се изправи властно.

— Обещавате ли ми това? — запита той, прострял вдъхновено ръка напред.

— Обещаваме — казаха девойките, задавени от сълзи.

— Аз приемам обета ви в името на страшния Бог! — добави епископът с прокълтял глас. И церемонията свърши.

Сам кралят плачеше. И едва дълго след това Жулиен се съвзе и можа да попита къде са костите на светеца, изпратени от Рим на Филип Добрия, дук на Бургундия. Обясниха му, че са скрити вътре в прекрасната восъчна фигура.

Негово величество благоволи да разреши на госпожиците, които го бяха придружили в параклиса, да носят черпена панделка с извезани върху нея думи; „Омраза към безчестието, преклонение до гроб“.

Господин дьо Ла Мол нареди да се раздадат на селяните десет хиляди бутилки вино. Вечерта във Верьер либералите намериха повод да устроят сто пъти по-големи илюминации от роялистите. Преди да си замине, кралят посети господин дьо Моаро.

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА МИСЛЕНЕТО Е СТРАДАНИЕ

Чудатото във всекидневните събития крие от вас истинското нещастие на страстите.

Барнав

Когато преместваше обикновените мебели в стаята, заемана от господин дьо Ла Мол, Жулиен намери лист дебела хартия, сгънат на четири. Долу на първата страница той прочете:

„До негово превъзходителство господин маркиз дьо Ла Мол, пер на Франция, кавалер на кралските ордени“ и т.н. и т.н.

Това беше прошение, написано с едрия почерк на някоя готвачка.

„Господин маркизе,

Цял живот съм се придържал о благочестивите правила. През време на обсадата в 1793 година, да бъде проклета, живях в Лион под бомбите. Причестявам се; отивам всяка неделя на литургия в енорийската черква. Никога не съм пропуснал пасхата, дори в 93-та година, да бъде проклета. Моята готвачка — преди революцията аз имах прислуга, — моята готвачка готви постно в петък. Във Вериер се радвам на всеобщо и, смея да кажа, заслужено почитание. Вървя под балдахина във време на шествията редом с господин свещеника и господин кмета. А при тържествени случаи нося дебела свещ, купена на мои разноски. Удостоверение за всичко това има в министерството на финансите в Париж. Аз моля господин маркиза да ми даде да завеждам лотарийното бюро във Вериер, което така или иначе скоро ще се оваканти, тъй като

началникът му е тежко болен, пък и гласува против нашите в изборите и т.н.

дъо Шолен“

Отстрани на това прошение върху бялото поле стоеше препоръка с подписа на господин дъо Моаро, която започваше с този ред:

„Имах честта да ви говоря вчера за благонадеждния гражданин, който е подал тази молба“ и т.н.

„Ето на, дори този смахнат Шолен ми показва по какъв път трябва да вървя“ — помисли си Жулиен.

Мина седмица от посещението на краля във Верииер и от всички многобройни лъжи, глупави одумки, смешни спорове и т.н. и т.н., предмет на които бяха последователно кралят, Агдският епископ, маркиз дъо Ла Мол, десетте хиляди бутилки вино, осрамилият се сиромаш дъо Моаро, който, надявайки се да получи орден, не излиза цял месец след падането си, оцеля единствено нечуваното безсрамие, с което бе пробутан в почетната стража тоя дърводелски син Жулиен Сорел. Трябваше да се чуят по този случай богатите фабриканти на щампосани платове, които от сутрин до вечер крещяха до прегракване в кафенетата и проповядваха равенство. Тази горделивка госпожа дъо Ренал — тя беше измислила това безобразие. Но по каква ли причина? Хубавите очи и свежите бузи на младичкия абат Сорел казваха защо.

Не дълго след завръщането във Вержи най-малкото от децата, Станислав-Ксавие, се разболя; ужасни угризения обхванаха внезапно госпожа дъо Ренал. За пръв път тя се укори последователно и жестоко за своята любов; като по чудо тя сякаш разбра в какъв страшен грях я бе въвлякла страстта. Макар и да беше по нрав дълбоко вярваща, до тая минута не й се беше случвало да помисли колко голямо е нейното прегрешение пред бога.

Някога в манастира „Светото Исусово сърце“ тя обичаше бога до полуда, също тъй до полуда се страхуваше от него тя сега. Мъчителната борба, която разкъсваше душата й, бе още по-ужасна за това, защото в нейния страх нямаше нищо разумно. Жулиен се убеди, че и най-малкото разсъждение я дразни, вместо да я успокоява; то й се

струваше сатанинско изкушение. Но тъй като той сам обичаше много малкия Станислав, тя само с Жулиен можеше да говори за болестта на момчето, която скоро се влоши. Тогава госпожа дьо Ренал, измъчвана от непрекъснато гризене на съвестта, престана да спи: тя не излизаше от дивото мълчание, в което бе изпаднала: ако отвореше уста, щеше да признае греха си пред бога и хората.

— Заклевам ви — казваше й Жулиен, когато останеха сами — да не говорите никому; нека аз бъде единственият довереник на мъките ви. Ако още ме обичате, не говорете. Вашето признание няма да излекува треската на вашия Станислав.

Но утешенията му не постигаха своята цел; той не знаеше, че госпожа дьо Ренал си е вгълпила, че ако иска да умилюва гнева на ревнивия Бог, трябва да намрази Жулиен или да види как умира синът й. Тя бе толкова нещастна тъкмо защото чувствуваше, че не може да мрази любовника си.

— Бягайте от мене — каза тя един ден на Жулиен. — Моля ви в името на бога — идете си от тоя дом: вашето стоене тук убива сина ми. Бог ме наказва — додаде тя шепнешком, — той е справедлив; прекланям се пред неговата справедливост; аз извърших страшен грях, а живеях, без да се разкая! Това е първият признак, че Бог ме е оставил: аз заслужавам двойно наказание.

Жулиен бе дълбоко потресен. Той виждаше, че това не е нито преструвка, нито преувеличение. „Тя мисли, че убива сина си, задето ме обича, и при все това, клетницата, ме обича повече от сина си. За мене няма съмнение в това — разкаянието я убива; ето колко възвишени са нейните чувства. Но как съм могъл да вдъхна такава любов аз, тъй беден, тъй невъзпитан, тъй необразован, понякога тъй груб в обноските си?“

Една нощ на детето стана съвсем зле. Към два часа сутринта господин дьо Ренал дойде да го види. Страшно почервеняло, детето изгаряше от треска и не можеше да познае баща си. Изведнъж госпожа дьо Ренал се хвърли в краката на мъжа си: Жулиен видя, че ей сега тя ще каже всичко и ще се погуби навеки.

За щастие тая безсмислена постъпка ядоса господин дьо Ренал.

— Сбогом, сбогом — каза той и тръгна да си отива.

— Не, изслушай ме — коленичила пред него, извика жена му, като се мъчеше да го задържи. — Узнай цялата истина. Аз убивам сина

си. Аз му дадох живота и аз му го вземам. Небето ме наказва; виновна съм пред бога за това убийство. Ще трябва да се предам на позор и да се унизя сама; може би тая жертва ще умилостиви господата.

Ако господин дьо Ренал бе човек с повече въображение, той щеше да разбере всичко.

— Романтични фантазии — възкликна той, като отстрани жена си, която се стараеше да обгърне с ръце коленете му. — Романтични фантазии и нищо друго! Жулиен, повикайте лекаря, щом се съмне.

И той отиде пак да си легне. Госпожа дьо Ренал падна на колене, полупримряла, като отблъсна конвулсивно Жулиен, който искаше да я подкрепи. Жулиен се втрени от учудване.

„Ето, значи, прелюбодеянието! — каза си той. — Възможно ли е тия мошеници — поповете... да са прави? Потънали до гуша в грехове, знаят ли те какво е истински грях? Каква нелепост!...“

Минаха двадесет минути, откак господин дьо Ренал се прибра в стаята си, и през цялото това време Жулиен виждаше любимата жена, опряла чело върху малкото легло на детето, неподвижна и почти в безсъзнание. „Ето тази във висша степен надарена жена — каза си той — е изпаднала в отчаяние само защото се е запознала с мен.“

Часовете течаха бързо. „Какво мога да направя за нея? Трябва да реша. Тук не става вече дума за мене. Какво значение имат за мен хората и техните плоски превземки? Какво мога да направя аз за нея?... Да я напусна ли? Но аз ще я оставя тогава сам-сама в нейната жестока скръб. Този автомат, нейният мъж, ще й пакости повече, отколкото ще й помага. Какъвто си е груб, той ще я наскърби с някоя лоша дума; тя може да полудее, да се хвърли от прозореца.

Ако я оставя, ако престана да бдя над нея, тя ще му признае всичко. И, кой знае, може би въпреки наследството, което тя ще му донесе, той ще вдигне скандал. Та тя е способна да каже, господи боже мой, всичко на този негодник абат Маслон, който ще се възползува от болестта на шестгодишното дете, за да не мръдне вече от тази къща, и не без умисъл. В своята мъка и в своя страх от бога тя забравя всичко, което знае за този човек; вижда в него само свещеника.“

— Иди си — каза му изведнъж госпожа дьо Ренал, като отвори очи.

— Бих дал хнядократно живота си, за да узная с какво бих могъл да ти помогна — отвърна Жулиен; — никога не съм те обичал

толкова, скъпи ми ангеле, или не — от тази минута само аз почвам да те обожавам, както ти заслужаваш. Какво ще стане с мене далеч от тебе, когато знам, че ти заради мен си нещастна! Но да не говорим за моите страдания. Аз ще замина — да, моя любов. Но оставя ли те, престана ли да бдя над тебе, да стоя непрекъснато между тебе и твоя мъж, ти ще му кажеш всичко, ти ще се погубиш. Не забравяй, че той ще те натири позорно от къщата си; целият Верьер, целият Безансон ще приказват за този скандал. Само тебе ще набедят; ти никога няма да се повдигнеш от този срам...

— Тъкмо това искам аз — извика тя, като се изправи. — Нека страдам, толкова по-добре.

— Но с този отвратителен скандал ти ще причиниш нещастие и нему!

— Но аз ще опозоря само себе си, ще се овалям в калта; но така може би ще спася сина си. Този позор пред очите на всички не е ли публично наказание? Доколкото мога да съдя с моя слаб разсъдък, не е ли това най-голямата жертва, която мога да принеса на бога?... Може би той ще се смили, ще приеме унижението ми и ще ми остави сина! Посочи ми друга, по-мъчителна жертва и аз с готовност ще я дам.

— Остави аз да се накажа. И аз съм също виновен. Искаш ли да се оттегля при трапистите? Този суров живот може би ще умилостиви твоя бог! ... Ах, небе, защо не мога да взема аз върху себе си болестта на Станислав...

— Ах, ти, значи, го обичаш — каза госпожа дьо Ренал, като се вдигна и се хвърли в прегръдките му.

И в същия миг с ужас го оттласна.

— Вярвам ти, вярвам ти — продължи тя, след като падна отново на колене, — о, мой единствени приятелю, о, защо не си ти баща на Станислав? Тогава това не би било такъв ужасен грях — да те обичам повече от своя син.

— Съгласна ли си да остана и отсега нататък да те обичам само като брат? Това е единственото разумно изкупление, то може да умилостиви гнева на всевишния.

— А аз — извика тя, като стана и взела главата над Жулиен между дланите си, я държеше отдалечена пред очите си, — ще те обичам ли аз като брат? В моя власт ли е да те обичам като брат?

Жулиен се обливаше в сълзи.

— Аз ще те слушам — каза той, като падна в краката ѝ, — аз ще те слушам, каквото и да ми заповядаш; само това ми остава да правя сега. Умът ми е заслепен; аз не виждам какво решение да взема. Напусна ли те, ти ще разкажеш всичко на мъжа си, ще опозориш и себе си, и него. Никога след такъв срам него няма да го изберат за депутат. Остана ли, ти ще смяташ, че заради мен е загинал твоят син и сама ще умреш от скръб. Искаш ли да опитаме какво ще стане, ако аз замина? Ако искаш, за изкупление на нашия грях ще те напусна за седмица. Ще ида да живея в оная обител, дето кажеш. Например в манастира на Брей-льо-О; но закълни ми се, че през време на моето отсъствие няма да издаваш нищо на твоя мъж. Помни, че няма да мога да се върна, ако ти кажеш.

Тя обеща, той тръгна, но не минаха и два дни, тя го повика назад.

— Не мога без тебе да сдържа клетвата си. Ако ти не си тук непрекъснато, за да ми заповядваш с поглед да мълча, ще разкажа всичко на мъжа си. Всеки час от този отвратителен живот ми се струва дълъг като ден.

Най-после небето се смили над злочестата майка. Малко по малко болестта на Станислав мина. Но ледът беше разчупен, тя разбра колко голям е нейният грях и не можа вече да си върне предишното равновесие. Угризенията на съвестта останаха и те бяха тъй жестоки, както трябва да бъдат за такова искрено сърце. Животът ѝ беше рай и ад: ад, когато не виждаше Жулиен, рай — когато беше в краката му.

— Не искам да се мамя ни най-малко — казваше му тя в минутите, когато се осмеляваше да се отдаде всецяло на любовта си: — аз съм погинала, безвъзвратно погинала. Ти си млад, ти се поддаде на моята съблазън, небето ще ти прости; но аз съм проклета навеки. Познавам това по един сигурен знак; боя се и кой не би се боял, когато види пред себе си ада? Но всъщност аз съвсем не се разкайвам. Бих извършила отново прегрешението си, ако трябваше да го извърша. Нека само небето не ме наказва още на този свят чрез децата ми, и това ще бъде повече, отколкото заслужавам. Но ти поне, Жулиене мой — провикваше се тя в други минути, — ти щастлив ли си? Намираш ли, че те обичам достатъчно?

Подозрителността и болезнената гордост на Жулиен, комуто тъкмо бе нужна самоотвержена любов, не устояваха пред тази тъй голяма, тъй неоспорима и ежеминутна саможертва. Той започна да

боготвори госпожа дьо Ренал. „Макар тя да е благородница, а аз работнически син, тя ме обича... Аз не съм за нея никакъв лакей, който изпълнява службата на любовник.“ Когато се избави от този страх, Жулиен се отдаде на всичките безумства на любовта, на всичките ѝ мъчителни съмнения.

— Поне — провикваше се тя, като виждаше, че той се съмнява в любовта ѝ — нека те направя щастлив през малкото дни, които ни остават да прекараме заедно! Да побързаме; утре може би аз няма да бъда вече твоя. Ако небето ме накаже чрез децата ми, напразно ще се мъча да живея само за да те обичам, без да мисля, че моят грях ги убива. Аз няма да мога да надживея този удар. Дори и да искам, няма да мога, аз ще полудея. Ах, ако можех да взема върху себе си твоя грях, както ти ми предлагаше великодушно да вземеш изгарящата треска на Станислав!

Този силен нравствен потрес промени чувството, което свързваше Жулиен с неговата възлюбена. Любовта му не беше вече само възхищение от нейната красота и гордост, че я обладава.

Отсега нататък тяхното щастие беше по-възвишено, пламъкът, в който изгаряха, по-силен. Обхванало ги бе като че безумие. Отстрани щастиято им можеше да изглежда по-голямо. Но те не намериха вече сладостното спокойствие, безоблачното щастие, лекото блаженство от първите дни на своята любов, когато госпожа дьо Ренал се страхуваше само, че Жулиен не я обича достатъчно. Тяхното щастие понякога приличаше на престъпление.

— Ах, велики боже, аз виждам ада — провикваше се изведнъж в най-щастливите и сякаш най-спокойни минути госпожа дьо Ренал, като стискаше ръката на Жулиен конвулсивно. — Какви ужасни мъки! Аз напълно ги заслужих.

И тя го притискаше в прегръдките си, увиваше се около него като бръшлян около някой зид.

Напразно Жулиен се опитваше да успокои тази потресена душа. Тя му вземаше ръката, покриваше я с целувки. После потъваше отново в мрачен унес.

— Адът — казваше тя, — адът ще бъде милост за мене; аз ще мога още няколко дни да прекарам с него на земята, но адът на този свят, смъртта на децата ми... Ала само на такава цена може би моят грях ще ми бъде простен... Ах, велики боже! Не ми давайте прошка на

такава цена. Тези клетки деца не са ви оскърбили с нищо: аз, аз съм единствената виновница; обичам мъж, който не е мой съпруг.

Жулиен виждаше след това как в някои минути госпожа дьо Ренал като че се успокоява. Тя се мъчеше да се овладее, не искаше да трови живота на онзи, когото обичаше.

Сред тези смени на любов, угризения на съвестта и наслада дните им минаваха бързи като светкавици. Жулиен изгуби навика да разсъждава.

Един ден госпожица Елиза отиде да види какво става с малкото дело, което водеше във Верьер. Тя срещна господин Валено страшно разярен срещу Жулиен. Тя мразеше възпитателя и често му говореше за него.

— Вие ще ме погубите, господине, ако ви кажа истината!... — каза тя един ден на господин Валено. — Господарите се крепят един друг, когато работите станат сериозни. На клетите слуги те никога няма да простят, ако се изгърват да признаят нещо...

След тези обичайни думи, които нетърпеливото любопитство на господин Валено съумя да съкрати, той научи от нея нещо, твърде оскърбителни за неговото самолюбие.

Тази забележителна в града жена, която той шест години подред ограждаше с такова внимание — и то за зла чест пред очите на цял свят, — тази толкова горда жена, чието презрително обръщение го бе карало толкова пъти да се изчервява, беше си взела за любовник един калфа, възведен във възпитател. И като че за да бъде пълна обидата на господин директора на приюта, госпожа дьо Ренал обожаваше този любовник.

— И — добави камериерката с въздишка — господин Жулиен дори не се е мъчил да я спечели, той се държи студено и с госпожата, както с всички.

Само когато бяха на село, Елиза се бе убедила окончателно, но тя смяташе, че любовната им връзка бе започнала от много отдавна.

— Затова навярно — додаде тя с яд — на времето той отказа да се ожени за мен. И аз, глупачката, отидох да се посъветвам с госпожа дьо Ренал, помолих я да говори на възпитателя!

Още същата вечер господин дьо Ренал получи от града заедно с вестника си едно дълго анонимно писмо, в което му съобщаваха с най-малки подробности каква става у дома му. Жулиен го видя как

побледня, докато чете това писмо, написано върху синкава хартия, и как мята зли погледи към него. Цялата вечер кметът не се справи от своето смущение, напразно Жулиен го ухажваше, като го разпитваше за родословието на най-добрите семейства в Бургундия.

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА АНОНИМНИТЕ ПИСМА

*Do not give dalliance.
Too much the rich: the strongest oaths are straw.
To the fire i`the blood.^[1]*
Tempest

Когато към полунощ излизаха от гостната, Жулиен издебна сгодна минута да пришепне на любимата си:

— Нека не се виждаме тая нощ, вашият мъж има някакви подозрения; готов съм да се закълна, че голямото писмо, над което той въздишаше, е анонимно писмо.

За щастие Жулиен се заключи в стаята си. На госпожа дьо Ренал ѝ хрумна безумната мисъл, че предупреждението е само предлог, за да не дойде той при нея... Тя обезумя съвсем и в уречения час се запъти към вратата. Зачул стъпки в коридора, Жулиен духна лампата тозчас. Някой се мъчеше да отвори вратата му; беше ли госпожа дьо Ренал или ревнивият ѝ мъж?

На другия ден много рано сутринта готвачката, която закриляше Жулиен, му донесе книга, върху корицата на която той прочете следните думи на италиански: „Guardat`e alla pagina 130.“^[2]

Жулиен изтръпна, като видя тази непредпазливост, разтвори книгата на сто и тридесета страница и намери там заиглено следното писмо, написано набързо, наквасено от сълзи и пълно с правописни грешки. Обикновено госпожа дьо Ренал пишеше правилно и тази подробност го трогна и го накара да забрави за малко страшната непредпазливост на любимата си.

„Ти не пожела да ме приемеш тази нощ, така ли? Има минути, когато ми се струва, че никога не съм прониквала до глъбините на душата ти. Твоите погледи ме плашат. Аз се боя от тебе. Велики боже, нима ти никога не си ме обичал? Тогава нека мъжът ми узнае всичко за

нашата любов и ме затвори навеки в тъмница на село, далеч от децата ми. Може би така иска Бог. Аз ще умра скоро. Но ти ще бъдеш истинско чудовище.

Не ме ли обичаш ти? Омръзнаха ли ти моите безумства, моите угризения, нечестивецо? Искаш да ме погубиш ли? Аз ти давам едно лесно оръжие в ръцете. Иди покажи това писмо в целия Верьер, а най-добре покажи го само на господин Валено. Кажу му, че те обичам, но няма защо да изричаш такова богохулство, кажи му, че те обожавам, че животът за мене е започнал в деня, когато съм те видяла; че в най-безумните минути на младостта си не съм никога бленувала за такова щастие, каквото ти ми даде; че съм ти пожертвувала живота си, че ти жертвувам и душата си. Ти знаеш, че жертвувам за тебе и много повече.

Но разбира ли от жертви този човек? Кажу му, за да го ядосаш, че не ме е страх от никакви злоезичници и че в света за мене има само едно нещастие — да видя, че е изстинал към мене единственият човек, който ме задържа в живота. Какво щастие е за мен да изгубя живота си, да го принеса в жертва и да не се страхувам вече за децата си!

Ако има някакво анонимно писмо, не се съмнявай, приятелю мой, че то иде от оня омразник, който шест години подред ме преследваше с дебелия си глас, с разказите си за това как се мятал на коня, с перченията си и непрекъснатото изреждане на всичките си достойнства.

Но има ли наистина анонимно писмо? Зло момче, ето за кое бих искала да поговоря с тебе, но не — ти постъпи добре. Притиснала те в прегръдките си може би за сетен път, аз нямаше да мога да разсъждавам хладнокръвно, както правя това сега сама. Отсега нататък нашето щастие няма да бъде вече тъй лесно. Ще ви огорчи ли това? Да, в дните, когато няма да получите от господин Фуке някоя забавна книга. Жертвата е направена; утре, все едно има ли, или няма анонимно писмо, аз ще кажа на мъжа си, че съм получила анонимно писмо и че е необходимо веднага под някакъв почтен предлог незабавно да те изпрати при родителите ти, като те награди богато.

Уви, скъпи приятелю, ние ще се разделим за две седмици, а може би и за месец! Аз знам, ти ще страдаш, колкото и аз. Но в края на краищата това е единственият начин да предотвратим последиците от

анонимното писмо; то не е първото, което мъжът ми е получил, и пак срещу мене. Уви, колко съм се смяла над това по-рано!

Моята цел сега е да накарам мъжа си да мисли, че писмото е от господин Валено; аз не се съмнявам, че той е неговият автор. Ако ти ни напуснеш, помъчи се непременно да се настаниш във Верриер. Аз ще наредя така, че моят мъж сам да поиска да прекараме там две седмици, за да докаже на глупците, че отношенията между него и мене не са охладнели. Веднъж, поселил се във Верриер, сприятели се с всички, дори с либералите. Аз знам, че всички наши дами ще те подирят.

Не се карай с господин Валено, не му отрязвай ушите, както ти се закани веднъж; гледай, напротив, да бъдеш колкото се може любезен с него. Най-важното е всички във Верриер на повярват, че ти постъпваш у Валено или у някой друг, за да възпитаващ децата му.

Ето това моят мъж няма да понесе никога. Дори и да се реши — все едно, ти поне ще живееш във Верриер и аз ще те виждам сегиз-тогиз. Децата ми те обичат толкова, че ще дохождат да те виждат. Господи боже мой, чувствавам, че и децата си обичам повече, защото те хранят обич към теб. Какъв грях! Как ще свърши всичко това? ... Мислите ми се объркват... Нищо, ти разбираш как да се държиш; бъди благ, учтив, не показвай презрение към тези грубияни, моля те коленопреклонно: те ще бъдат съдници на нашата съдба. Бъди напълно уверен, че моят мъж ще се съобразява в отношението си към тебе с това, което повелява *общественото мнение*.

Ти ще ми доставиш анонимното писмо; въоръжи се с търпение и с едни ножици. Изрежи от някоя книга думите, които ще ти напиша; след това залепи ги върху синкавата хартия, която ти изпращам; получила съм я от господин Валено. Очаквай обиск в стаята си; изгори страницата на книгата, която си орязал. Ако не намериш готови думите, имай търпение да ги стъкмиш буква по буква. За да ти спестя труда, написах съвсем късо анонимното писмо. Уви, ако не ме обичаш вече, както се боя, колко дълго ще ти се стори моето писмо!“

АНОНИМНОТО ПИСМО

„Госпожо!

Известни са всичките ви лукавства; но лицата, които имат интерес да ги осуетят, са предупредени. Подтикнат от приятелски чувства, които все още храня към вас, аз ви предлагам да скъсате напълно с това селянче. Ако вие сте достатъчно благоразумна и сторите това, вашият съпруг ще помисли, че предупреждението, което е получил, е лъжливо, а ние така и ще го оставим в тая заблуда. Помнете, че аз знам вашата тайна: треперете, нещастнице; вие трябва сега да ми се покорявате.“

„Щом залепиш всички думи от това писмо (позна ли в тях слога на директора?), излез от къщи, аз щете пресрещна.

Аз ще ида в селото и ще се върна със смутено лице, аз наистина ще бъда смутена. Велики боже, на каква опасна крачка се решавам и всичко това само защото на тебе ти се е *сторило*, че е получил анонимно писмо. Та ето така, с разстроено лице — аз ще подам на мъжа си това писмо, което ми е връчил уж някой непознат. Ти иди с децата да се разходите по пътя към голямата гора и се върни чак на обед.

От върха на скалите ти ще можеш да видиш гълъбарника. Ако нашите работи вървят благополучно, аз ще окача там бяла кърпичка; в противен случай няма да има нищо.

Твоето сърце, неблагодарнико, няма ли да ти подсказе някакъв начин да ми обадиш, че ме обичаш, преди да тръгнеш на разходка? Каквото и да се случи, бъди сигурен в едно: аз няма да живея нито един ден след нашата окончателна разлъка. Ах, каква лоша майка съм аз! Тия няколко думи пиша напразно, скъпи Жулиен. Аз не ги чувствавам; аз не мога в този миг да мисля за никого друго освен за тебе и ги написах само за да не ме укориш. Сега, когато виждам, че мога да те загубя, защо да се преструвам? Да, нека по-добре ти се сторя жестока, отколкото да лъжа пред човека, когото уважавам. И без това достатъчно вече съм лъгала в живота си. Тъй да е, прощавам ти и да не ме обичаш вече. Нямам време да препрочета писмото си. Нищо не е за мен да платя с живота си блажените дни, които прекарах в твоите прегръдки. Ти знаеш, че те ще ми струват много по-скъпо.“

[1] Не се увличайте прекомерно в любовната игра! Какво са най-горещите клетви пред огъня в кръвта ни? ↑

[2] Погледнете на стр. 130. — Б. пр. ↑

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА ДИАЛОГ С ЕДИН ГОСПОДАР

*Poz such as we are made of, such we be.
Alas, our frailty is the cause, not we:*^[1]
Twelith Nicht

Цял час Жулиен с детинско увлечение сглобяваше думи. Излязъл от стаята си, той срещна учениците си с майка им; тя пое писмото толкова просто и смело, че той се уплаши от спокойствието ѝ.

— Лепилото изсъхнало ли е добре? — запита го тя.

„Тази ли е същата жена, която се измъчваше до лудост от угризения? — помисли си той. — Какво ли е намислила сега?“ Стори му се унижително да я запита; но никога може би тя не бе му харесвала повече.

— Ако това завърши лошо — додаде тя със същото хладнокръвие, — ще ми вземат всичко. Закопайте това ковчеже някъде в планината; един ден може би то ще бъде единственото, което ще ми остане.

Тя му предаде едно стъклено ковчеже в червено сахтианено кальфче, напълнено със злато и няколко диаманта.

— Сега тръгнете — каза му тя.

Тя целуна децата, а най-малкото два пъти. Жулиен стоеше вцепенен. Тя тръгна с бързи крачки, без да го погледне.

Съществуването на господин дьо Ренал, откакто отвори анонимното писмо, беше станало ужасно. Той не беше се вълнувал така от онова време — в 1816 година, когато насмалко не се би на дуел, и трябва да му признаем, тогава дори възможността да получи куршум в главата бе го разстроил по-малко. Той разглеждаше писмото от всички страни: „Не е ли това женски почерк? — запита се той. — В такъв случай коя ли жена го е написала?“ Той прекарваше през ума си всички жени, които познаваше във Вериер, без да може в подозренията си да се спре на никоя. „Дали някой мъж не е диктувал това писмо? Но

кой е този мъж?“ И тук същите съмнения. Завиждаха му и несъмнено го мразеха повечето от неговите познати. „Трябва да поприказвам с жена си“ — каза си той по навик, като стана от креслото, дето бе потънал.

„Господи боже мой — едва станал, каза си той, като се плесна с ръка по челото, — та тъкмо на нея не бива да се доверявам; тя е мой враг сега.“

И сълзи от гняв изскочиха на очите му.

Като справедливо възмездие за сърдечната му сухост, с която се изчерпва и цялата провинциална мъдрост, двамата мъже, от които в тази минута господин дьо Ренал най-много се страхуваше, бяха неговите двама най-близки приятели.

„Освен тях аз имам може би още десетина приятели“ — и той ги изреди в ума си един след друг, като се мъчеше да си представи на колко съчувствие би могъл да разчита от всеки. „Всички — извика той яростно, — всички ще злорадствуват, като научат моята ужасна история.“ За щастие той смяташе, не без право, че всички му завиждат много. Освен великолепната къща в града, която крал ??? ощастливи навеки, като преспа в нея, той беше обзавел богато замък си във Вержи. Фасадата беше боядисана бяла, а прозорците — украсени с красиви зелени капаци. Мисълта за този разкош го утеши за миг. И наистина този замък се виждаше от три-четири левги далеч, в ущърб на всички съседни селски къщи или тъй наречени замъци, останали в своята скромна външност, посивяла от времето.

Господин дьо Ренал можеше да разчита на сълзите и съчувствието само на един свой приятел — енорийския епитроп, но той пък беше един глупак, който плачеше над всичко. И все пак той беше единственият човек, на когото можеше да се опре.

„Чия злочестина може да се сравни с моята! — провикна се той побеснял. — Каква самота!“

„Възможно ли е — питаше се този наистина достоен за окайване човек, — възможно ли е в нещастieto си да нямам приятел, с когото да се посъветвам? Защото умът ми, аз чувствавам, се обърква. Ах, Фалкоз! Ах, Дюкро!“ — извика той горчиво. Така се наричаха двамата му приятели от детинство, които беше отблъснал с високомерието си в 1814 година. Те не бяха от благородно потекло и той бе поискал да промени равенството, в което те живееха от детинство.

Единият от тях — Фалкоз, умен и сърдечен, търговец на хартия във Верьер, купи една печатница в окръжния град и започна да издава вестник. Конгрегацията реши да го разори: вестникът му беше забранен, позволителното за печатницата му — отнето. В тия тъжни обстоятелства той се опита да пише на господин дьо Ренал за пръв път от десет години. Верьерският кмет сметна за необходимо да отговори като древен римлянин: „Ако министърът на краля ме удостоеше с честта да иска мнението ми, бих му отговорил: съсипете безмилостно всички провинциални печатари, а върху печатарството сложете монопол както върху тютюна.“ Тия думи от писмото си до своя близък приятел, от което на времето се възхищаваха всички във Верьер, господин дьо Ренал си припомняше сега с ужас. „Кой би могъл да каже, че с моето положение, с моето състояние, с моите ордени аз ще съжалявам за тях един ден?“ В такива пристъпи на гняв ту против себе си, ту против всичко, което го заобикаляше, той прекара цялата ужасна нощ; но за щастие не му дойде на ум да проследи жена си.

„Аз съм свикнал с Луиз — казваше си той, — тя знае всичките ми дела; дори и да остана свободен и да мога да се ожения утре, няма да намеря друга жена като нея.“ И тогава си помисли с радост, че жена му е невинна; такова отношение към работата не го принуждаваше да показва твърдост на характера и бе за него най-удобно от всичко; колко наклеветени жени има на света!

„Но какво приказвам? — провикна се той изведнъж и се залута из стаята в треска. — Да не съм нищожество или някакъв голтак, та да претърпя тя да се гаври над мене с любовника си! Ще трябва ли целият Верьер да ми се подиграва в очите за моето овчедушие? Какво не разказваха за Шармие (това беше общоизвестен в тоя край рогоносец)? Само като го споменат, и усмивка цъфва на всички уста. Той е добър адвокат, но кой говори някога за неговото дар-слово? «Ах, Шармие — казват всички, — Бернардовият Шармие!» Така го назовават с името на човека, който го е опозорил.“

„Слава богу — казваше си господин дьо Ренал в други минути, — че нямам дъщеря и както и да накажа майката, това няма да навреди на задомяването на синовете ми: аз мога да издебна това селянче с жена си и да ги убия двамата; в такъв случай трагичността на случката може би ще измие срама ми.“ Тази мисъл му допадна и той почна да я обмисля във всичките ѝ подробности. „Наказателният закон е на моя

страна, а и каквото да се случи, нашата конгрегация и приятелите, които имам между съдебните заседатели, ще ме спасят.“ И той опита своя ловджийски нож — беше много остър; но представата за кръвта го стресна.

„Аз мога да смажа от бой тоя нахален възпитател и да го натиря; но каква врява ще се вдигне във Вериер и дори в целия окръг! След като вестникът на Фалкоз бе забранен, а неговият главен редактор излезе от затвора, аз съдействувах да го лишат от службата, дето изкарваше шестстотин франка. Разправят, че тоя драскач се одързостил да се покаже отново в Безансон, той може да ме охули тъй умело, че да не мога да го подведа под съд. Какви ли не работи ще измисли този нахалник, за да докаже, че е казал истината. Един благородник, който поддържа своето положение, както правя аз, буди омраза у всички плебеи. Аз ще видя името си в тези мръсни парижки вестници; боже мой, какво падение! Да видиш старинното име на Реналовци затъпкано в калта на позора... Ако ми се случи да пътувам някога, ще трябва да си променя името; как да се откажа от това име, на което дължа славата и могъществото си! Има ли по-голямо нещастие от това?

Ако не убия жена си, а я напъдя най-позорно, тя има леля в Безансон, която ще ѝ даде от ръка на ръка цялото си богатство. Жена ми ще замине да живее в Париж с Жулиен; във Вериер ще научат за това и всички ще ме смятат отгоре на всичко за изигран.“ Едва тогава този нещастник забеляза по побледнялата светлина на лампата, че почва да се зазорява. Той слезе в градината да подиша свеж въздух. В тази минута бе почти решил да не прави скандал — ръководен главно от мисълта, че такъв скандал би изпълнил с радост добрите му приятели във Вериер.

Разходката из градината го поуспокои малко. „Не — извика той, — аз няма да се откажа от жена си, тя ми е много полезна.“ Той си представи с потрес на какво би се превърнала неговата къща без жена му; единствената му останала роднина беше маркиза дьо Р., стара смахната и зла жена.

Хрумна му една разумна мисъл, но за да се осъществи тя, необходима бе голяма сила на характера, която надвишаваше далеч оскъдния дял, който притежаваше клетникът. „Ако оставя жена си — каза си той, — аз познавам себе си: един ден в някоя минута тя ще ме извади от търпение и аз ще ѝ натякна нейната вина. Тя е горда, ние ще

се скараме и това може да се случи, преди тя да е получила наследството от леля си. И тогава как ще се подиграят с мене! Жена ми обича децата си и в края на краищата всичко ще се падне на тях. А аз ще стана за смях във Верьер. «Гледай го — ще кажат, — той дори не можа да отмъсти на жена си!» Не е ли по-добре да си остана със съмненията и да не проверявам нищо? Но тогава ще си вържа ръцете и няма да мога по-късно да й натяквам за нищо.“

Една минута след това господин дьо Ренал, завладян отново от раненото си самолюбие, си припомни старателно всички средства за изобличаване на измяната, които се разправят около билиярда в *Казиното* или *Клуба на благородниците* във Верьер, когато някой сладкодумец прекъсне играта, за да се повесели на гърба на някой излъган съпруг. Колко жестоки му се струваха сега тези шеги!

„Боже, защо жена ми не е умряла! Тогава никой не би могъл да ми се смее. Защо не съм вдовец! Бих прекарал шест месеца в Париж сред най-отбраното общество.“ След това минутно щастие, наваяно от мисълта за вдовството, въображението му се върна отново на средствата, с които би могъл да се увери в истината. Дали няма да е добре посред нощ, след като всички са легнали да спят, да насипе лек слой от трици пред вратата на Жулиен: на другата сутрин ще види отпечатъка от стъпките.

„Но това средство не струва нищо — извика той изведнъж побеснял, — тази проклетница Елиза ще забележи и скоро всички в къщи ще узнаят, че съм ревнивец.“

В друга една история, която беше чул в Казиното, се разказваше как един съпруг се уверил в нещастията си, като с един косъм и малко въськ затворил като с печат вратата на жена си и тази на нейния любовник.

След толкова часа съмнения това средство да изясни своята участ му се стори решително най-доброто и той мислеше да си послужи с него, когато на един завой на алеята срещна тази жена, която му се искаше да види мъртва.

Тя се връщаше от селото. Беше отишла на литургията в черквата на Вержи. По едно предание, много съмнително за студения философ, но на което тя вярваше, малката черква, дото днес служат, е била параклис в замъка на господаря на Вержи. Госпожа дьо Ренал мислеше за това цялото време, през което тя се готвеше да се моли в тая черква.

Тя си представяше непрекъснато как мъжът ѝ убива Жулиен на лов уж случайно, а след това вечерта ѝ дава да изяде сърцето му.

„Съдбата ми — казваше си тя — зависи от това, което ще помисли той, когато ме слуша. След този съдбоносен четвърт час може би аз няма да имам вече случай да разговарям с него. Той не е някой мъдър и ръководен от разума човек. Аз бих могла в такъв случай с помощта на слабия си ум да предвидя какво ще направи и ще каже. Той ще, реши нашата обща съдба, тя е в негова власт. Но тази съдба зависи и от моята ловкост, от моето умение да насоча мислите на този избухлив човек, комуто гневът заслепява очите и пречи да види цялата истина. Велики боже! Трябва ми за това дарба, самообладание; отде да ги взема?“

Щом влезе в градината и видя отдалеч мъжа си, тя изведнъж като по някое вълшебство се успокои. По разбърканите му коси и дрехи личеше, че не е спал.

Тя му подаде едно разпечатано, но пак сгънато писмо. Той, без да го отвори, изгледа жена си с обезумял поглед.

— Ето тая мръсотия — каза му тя. — Един неприветлив човек, който разправя, че ви познава и ви дължи благодарност, ми го даде, когато минавах зад градината, на нотариуса. Аз искам от вас едно — да изпратите на родителите му начаса, без отлагане, този господин Жулиен.

Госпожа дьо Ренал побърза да каже тези думи може би малко по-рано, отколкото трябваше, само за да се освободи от ужасната необходимост да ги каже.

Тя затрепера от радост, като видя как се зарадва мъжът ѝ. По втренчения му поглед, прикован върху нея, тя разбра, че Жулиен е отгатнал вярно. И вместо да се огорчи от това явно нещастие, тя си помисли: „Какъв ум, какъв съвършен усет! И у един още съвсем неопитен момък! Докъде ли ще стигне отпосле? Уви, тогава неговите успехи ще го накарат да ме забрави.“

И благодарение на това възхищение към човека, когото обожаваше, тя можа да се съвземе напълно от своето смущение.

Тя се похвали за тоя свой ход. „Аз се показах достойна за Жулиен“ — каза си тя със сладостна и затаена радост.

Без да продума дума, от страх да не се издаде, господин дьо Ренал разглеждаше второто анонимно писмо, съставено, ако читателят

си спомня, с печатните думи, налепені върху възсиня хартия. „Подиграват се с мене непрекъснато — каза си господин дьо Ренал, сломен от, умора. — Пак нови оскърбления, ще трябва да си блъскам главата над тях, и все заради жена ми!“ Той бе готов да я обсипе с най-груби ругатни, но като си спомни наследството от Безансон, можа с голяма мъка да се въздържи. Като не знаеше върху какво да излее злобата си, той смачка второто анонимно писмо и взе да се разхожда с широки крачки; потребно му беше да се отдалечи от жена си. След няколко минути той пак се върна при нея поуспокоен.

— Трябва да вземем решение и да отпратим Жулиен — каза му тя веднага. — В края на краищата той е дърводелски син. Вие ще му дадете обезщетение няколко екюта, пък и той е ловък и лесно ще успее да си намери място, например у господин Валено или у помощник-префекта дьо Можирон, които имат деца. Така че вие съвсем няма да му навредите...

— Приказвате като истинска глупачка — извика господин дьо Ренал със страшен глас. — Какъв здрав смисъл можеш да очакваш от жена? Вие никога не обръщате внимание на сериозните неща; как ще проумеете тогава нещо? С вашата небрежност, с вашата леност вие сте способна да ловите само пеперуди. Слаби същества сте вие и голямо нещастие е, че ви имаме в семействата си! ...

Госпожа дьо Ренал го остави да говори и той говори дълго време; *изливаше гнева си*, както се казва в тукашния край.

— Господине — отвърна му най-сетне тя, — аз говоря като жена, която са оскърбили в нейната чест, сиреч в онова, което ѝ е най-скъпо.

Госпожа дьо Ренал запази нерушимо хладнокръвие през целия този мъчителен разговор, от който зависеше дали ще може да живее още под един и същ покрив с Жулиен. Тя търсеше ония думи, които смяташе, че ще предизвикат най-лесно слепия гняв на мъжа и. Тя бе безчувствена към всички обидни размишления, които той ѝ отправяше, не ги чуваше, мислеше в това време за Жулиен. „Ще бъде ли доволен от мене той?“

— Това селянче, което сме обсипали с любезности и дори подаръци, може и да не е виновно — каза тя най-сетне, — но то е в края на краищата причината да бъда осрамена за първи път в живота си... Когато прочетох тази отвратителна хартийка, господине, зарекох се — или той, или аз да излезем от вашата къща.

— И вие искате да вдигнете скандал, за да ме опозорите, а и себе си също? Вие вкарвате вода във воденицата на много хора във Вериер.

— Така е, всички завиждат на благоденствието, което вие с мъдрото си управление съумяхте да създадете за себе си, за своето семейство и за града... Хубаво тогава, аз ще накарам Жулиен да ви поиска отпуск и да прекара един месец у този търговец на дърва в планината, достоен приятел на такъв калфа като него.

— Да не сте посмели да предприемате нещо — подзе господин дьо Ренал, вече доста спокоен. — От вас искам преди всичко да не приказвате с него. Вие ще се разсърдите и ще ме скарате с него, а знаете колко обидчив е този господинчо.

— Този момък няма никакъв такт — подхвана госпожа дьо Ренал, — той може да е учен, вие можете да съдите за това, но в дъното на душата си е същински селянин. Аз поне нямам вече добро мнение за него, откакто отказа да се ожени за Елиза — тя щеше да му донесе сигурно богатство — само за това, че тя е спохождала понякога скришом господин Валено.

— А, така ли? — възкликна господин дьо Ренал, като вдигна прекомерно високо едната си вежда. — Жулиен ли ви каза това?

— Не, не точно това; той винаги ми е разправял за призванието, което го влече към свещеническия сан; но вярвайте ми, първото призвание на тези хорица е да си изкарат хляба. Той ми даваше да разбере добре, че знае за тези нейни тайни посещения.

— А аз, аз не знаех нищо за тях! — разсвирепял отново, провикна се господин дьо Ренал, като натъртваше на думите си. — У дома ми стават неща, които аз не зная... Казвайте, имало ли е нещо между Елиза и Валено?

— Ех, това е стара история, мили ми друже — каза госпожа дьо Ренал, като се засмя, — а може би между тях да не е станало нищо лошо. Това започна в онова време, когато вашият добър приятел Валено нямаше да се разсърди, ако във Вериер хората помислеха, че между мене и него има нещо като платонична любов.

— И на мене ми мина през ума това веднъж — извика господин дьо Ренал, като се плесна яростно по челото, той правеше едно откритие след друго — и вие не сте ми казали нито дума?

— Струваше ли си да скарвам двама приятели заради някаква суетна прищявка на нашия мил директор? Има ли жена от нашето

общество, на която той да не е изпра-

тил няколко извънредно духовити и дори малко любовни писма?

— Той писал ли ви е на вас?

— Той пише много.

— Покажете ми веднага тези писма, заповядвам ви! — и господин дьо Ренал сякаш израсна с шест стъпки по-високо.

— Това няма да направя сега — кротко, дори безгрижно му отговори тя. — Ще ви ги покажа някой друг ден, когато бъдете по-благоразумен.

— Веднага, дявол да го вземе! — извика господин дьо Ренал, побеснял от гняв и заедно с това по-честит, отколкото беше от дванадесет часа насам.

— Ще ми се закълнете ли — попита госпожа дьо Ренал със сериозен глас, — че никога няма да се скарате с директора на приюта заради тия писма?

— Все едно ще се карам, или не, аз мога да му отнема подхвърлените деца, но — продължи той яростно — искам веднага да ми дадете тези писма; къде са те?

— В едно чекмедже на моята писмена маса; но аз, разбира се, няма да ви дам ключа.

— Аз знам и да го разбия — извика той и хукна към стаята на жена си.

И той наистина разби с един железен лост скъпата писмена маса от пъстро червено дърво, докарано от Париж, която често пъти бършеше с пеща на сюртука си, щом съглеждаше на нея някое петно.

Госпожа дьо Ренал се изкачи тичешком по сто и двадесетте стъпала на гълъбарника; тя завърза крайчеца па една бяла кърпичка за една от железните пръчки на прозорчето. Чувствуваше се най-щастлива от всички жени на света. Със сълзи на очи се вираше в гъстите гори на планината. „Сигурно — мислеше си тя — под някоя от тия шумнати буки Жулиен дебне тоя щастлив знак.“ Дълго се вслушва тя, после прокле еднозвучното скрибуцане на щурците и чуруликането на птиците. Ако не беше този досаден шум, до нея, излетял от високите скали, би достигнал радостният му вик. Нейният жаден поглед шареше по този огромен склон от мрачна и равна като ливада зеленина, които образуват върхарите на дърветата. „И как не се сеца той — казваше си тя разнежена — да измисли някой знак, за да ми

обади, че се радва колкото мен?“ Тя слезе от гълъбарника чак когато почувствува страх, че мъжът ѝ може да дойде да я потърси.

Завари го побеснял. Той трескаво пробягваше с очи сладникавите фрази на господин Валено, които бе неуместно човек да чете с такова вълнение.

Издебнала минута, когато възгласите на нейния мъж ѝ позволиха да вмъкне няколко думи, госпожа дьо Ренал каза:

— Връщам се пак на моята мисъл, налага се Жулиен да замине. Каквато и дарба да има за латински език, той си остава в края на краищата прост селянин, често груб и лишен от такт; всеки ден, мислейки се за вежлив, той ми отправя преувеличени и нескопосани комплименти, които наизустява от някой роман...

— Той не чете никога романи — извика господин дьо Ренал. — Аз зная това сигурно. Да не мислите, че съм сляп и не зная какво става в къщата ми?

— И така да е, ако не чете никъде тези комплименти и ги измисля сам — толкова по-зле за него. Той ще говори за мене със същия тон и във Верьер ... и без да отиваме толкоз далече — каза госпожа дьо Ренал с такъв глас, като че беше направила някое откритие, — ще говори така и пред Елиза, а това е, кажи-речи, все едно, ако би говорил пред господин Валено.

— Ах! — изкрещя господин дьо Ренал и удари по масата с пестник така, че тя се разтърси. — Та това печатно анонимно писмо и писмата на Валено са писани на една и съща хартия!

„Най-сетне! ...“ — помисли госпожа дьо Ренал; тя се показва съкрушена от това откритие и без да се осмели да прибави нито дума, седна на канапето далеч в дъното на гостната.

Битката вече можеше да се смята за спечелена; госпожа дьо Ренал трябваше да употреби не малко усилия, за да задържи господин дьо Ренал да не отиде да се разправя с предполагаемия автор на анонимното писмо.

— Как не разбирате, че да направите сцена на господин Валено, без да имате достатъчно доказателства, е страшна грешка? На вас ви завиждат, господине; но кой е виновен за това? Вашите способности: вашето мъдро управление, вашите построени с вкус сгради, зестрата, която ви донесох, и главно значителното наследство, което ние може да

очакваме от добрата ми леля — неговият размер се преувеличава безкрайно, — направиха от вас първия човек във Вериер.

— Вие забравяте моя род — каза господин дьо Ренал, като се поусмихна леко.

— Вие сте един от най-личните благородници в областта — подзе горещо госпожа дьо Ренал. — Ако кралят беше свободен и можеше да отдаде дължимото внимание на произхода, вие несъмнено щяхте да бъдете в камарата на перовете и т.н. И ето в това блестящо положение вие искате да дадете на завистниците повод да злословят? Да говорите с господин Валено за анонимното му писмо, значи да разгласите из целия Вериер, какво казвам — из Безансон, из цялата област, че този нищожен буржоа, допуснат непредпазливо може би да стане близък на *един Ренал*, е съумял да го оскърби. Дори и ако тия писма, които вие взехте от мене, докажеха, че съм отговорила на любовта на господин Валено, вие би трябвало да ме убиете — аз стократно заслужавам това, — но не да показвате гнева си пред него. Не забравяйте, че всичките ви съседи дебнат само да ви отмъстят за вашето превъзходство; не забравяйте, че в 1816 година вие спомогнахте за някои арести. Оня човек, който се беше укрив на своя покрив...

— Виждам, че вие нямате нито уважение, нито обич към мене — извика господин дьо Ренал с всичката горчивина, която този спомен събуди у него. — А мене така и не ме направиха пер!...

— Мисля, друже мой — подзе с усмивка госпожа дьо Ренал, — че аз ще бъда по-богата от вас, че съм ваша другарка от дванадесет години и че на това основание трябва да имам глас, особено в работи като днешната. Ако вие предпочитате пред мен някакъв си господин Жулиен — додаде тя с нескриван яд, — готова съм да ида при леля си и да прекарам зимата при нея.

Тези думи бяха казани много на място. В тях имаше твърдост, която се мъчеше да се ограда с вежливост; те определиха решението на господин дьо Ренал. Ала по провинциален обичай той говори още дълго, като се връщаше отново и отново на всичките си доводи; жена му не му пречеше да се изкаже — в гласа му звучеше все още гняв. Най-сетне безполезният брътвеж, траял два часа, изтощи силите на този човек, който цялата нощ бе беснял от ярост. Той определи твърдо

линията, която трябваше да следва в отношенията си спрямо господин Валено, Жулиен и дори Елиза.

На два-три пъти през тази дълга сцена госпожа дьо Ренал насмалко не изпита съчувствие към очевидно искрената мъка на този човек, който бе неин другар в продължение на дванадесет години. Но истинските страсти са егоистични. Пък и тя очакваше всеки миг той да ѝ признае за анонимното писмо, което беше получил вечерта, а това признание тя така и не чу. За да бъде сигурна в своята безопасност, госпожа дьо Ренал трябваше да знае какви мисли са могли да бъдат внушени на човека, от когото зависеше нейната съдба. Защото в провинцията мъжете са господари на общественото мнение. Един съпруг, който се оплаква, се превръща в посмешище, но това става с всеки ден все по-малко опасно за Франция; докато жена му, ако той не ѝ даде пари, е принудена да слугува за петнадесет су на ден, па и добрите души се колебаят дали да я вземат на работа.

Една одалиска в сарая може да обича колкото си иска султана; той е всемогъщ и тя няма никаква надежда да се измъкне от властта му, до каквито и хитрини да прибегне. Отмъщението на господаря е страхотно, кърваво, но войнствено, великодушно: кинжалът завършва всичко. А в деветнадесетия век мъжът убива жена си с кинжала на общественото презрение: като ѝ затваря вратите на всички гостни.

Когато се върна в къщи, госпожа дьо Ренал почувствува изведнъж колко опасно е било положението ѝ; тя остана поразена от безредието, което намери в стаята си. Ключалките на всичките ѝ изящни ковчезета бяха строшени: няколко плочки от паркета бяха изкъртени. „Той щеше да бъде безпощаден към мене! — каза си тя. — Да развали така този паркет от оцветено дърво, на което толкова държи; когато някое от децата стъпи на него с мокрите си обувки, почервява от яд. А ето сега този паркет е похабен завинаги!“ Зрелището на това свирепо буйство пропъди мигом последните укори, които бе събудила у нея прекалено бързата ѝ победа.

Малко преди да удари звънецът за обед, Жулиен се върна с децата. На десерта, когато слугите се бяха вече оттеглили, госпожа дьо Ренал му каза много сухо:

— Вие изказвахте желание да прекарате две седмици във Вериер, господин дьо Ренал е съгласен да ви даде отпуск. Вие може да заминете, когато поискате. Но за да не губят децата времето си

напразно, всеки ден ще ви се изпращат техните писмени упражнения и вие ще ги поправяте.

— То се знае — додаде господин дьо Ренал троснато, — аз няма да ви пусна за повече от една седмица.

Жулиен съзря на лицето му безпокойството на дълбоко измъчен човек.

— Той още не се е спрял на някакво решение — пошепна Жулиен на възлюблената си, когато за миг останаха сами в гостната.

Госпожа дьо Ренал му разказа набързо всичко, което беше направила от заранта.

— Тази нощ ще чуете подробностите — добавя тя, като се засмя.

„Какво женско коварство! — помисли Жулиен. — Какво желание, какъв инстинкт ги кара да ни изменят!...“

— Аз намирам, че любовта ви е едновременно просветлила и заслепила — каза той студено. — Вашето днешно поведение беше възхитително; но благоразумно ли ще бъде да искаме да се видим тази нощ? Къщата е пълна с врагове; помислете каква силна омраза храни към вас Елиза.

— Тази омраза прилича много на силното равнодушие, което вие, изглежда, имате към мене.

— Нека съм равнодушен, аз съм длъжен да ви спася от една опасност, в която сам ви хвърлих. Ако по някаква случайност господин дьо Ренал поприказва с Елиза, той може от една нейна дума да научи всичко. Защо да в е се скрие близо до стаята ми, въоръжен както трябва...

— Така, значи! Вие дори нямате смелост! — възкликна госпожа дьо Ренал с надменността на една благородническа щерка.

— Аз няма да се унижа никога да говоря за своята смелост — каза студено Жулиен, — това би било низост. Нека светът съди по делата. Но вие — добави той, като я хвана за ръката, — вие не разбирате колко съм привързан към вас и колко се радвам, че ще мога да се сбогувам с вас преди тази жестока разлъка.

[1] За жалост причината е в слабостта на нашата природа, а не в нас. Ние сме такива, каквито сме създадени. ↑

ДВАДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА ТАКА ПОСТЪПВАХА В 1830 ГОДИНА

Словото е дадено не човека, за да скрива мисълта си.
Преподобният отец *Малагрида*

Едва пристигнал във Верьер, Жулиен се разкая за своята несправедливост към госпожа дьо Ренал. „Бих я презирал като нищожна женица, ако от слабост не беше издържала сцената с господин дьо Ренал! Но тя се измъкна от нея като дипломат и аз съчувствувам на победения, макар и да е мой враг. В това има нещо подличко и еснафско; самолюбието ми е засегнато, защото господин дьо Ренал е мъж; няма що, славно и велико сдружение, към което и аз имам честта да принадлежа; какъв глупак съм аз!“

Господин Шелан беше се отказал от всички жилища, които най-почтените местни либерали се надпреварваха да му предлагат, когато, уволнен, бе изгонен от свещеническият дом. Двете стаи, наети сега от него, бяха затрупани от книгите му. В желанието си да покаже на Верьер как трябва да се отнасят към един свещеник Жулиен отиде при баща си, взе от него двадесетина елови дъски и сам ги мъкна на гръб по цялата главна улица. Той зае инструменти от един свой предишен другар и надве-натри сглоби нещо като библиотека, в която нареди книгите на господин Шелан.

— Аз мислех, че мирската суета те е покварила — каза му старецът, просълзен от радост. — Ето сега ти изкупваш момчешката история с блестящата униформа, която ти създаде толкова неприятели.

Господин дьо Ренал бе заповядал на Жулиен да живее в дома му. Никои не подозираше какво бе станало. На третия ден от пристигането си Жулиен видя как се изкачва чак до стаята му не друг, а сам помощник-префектът господин дьо Можирон. След като слуша цели два часа блудкавия му брътвеж и гръмогласните му оплаквания от хорската злоба, от недостатъчната честност на хората, натоварени с управлението на обществените средства, от опасностите, които

застрашават клетата Франция и т.н. и т.н., Жулиен най-сетне почна да се досеща коя е причината за посещението. Те бяха вече излезли върху площадката на стълбите и бедният наполовина изпъден възпитател изпращаше с подобаващо почитание бъдещия префект на някой честит окръг, когато гостенинът благоволи да се интересува от участва на Жулиен, да похвали неговите скромни искания, колчем се отнася до пари и т.н. и т.н.... Най-сетне, като го стисна в прегръдките си с бащинска нежност, господин дьо Можирон му предложи да напусне господин дьо Ренал и да постъпи у един чиновник, който имал деца за възпитаване и който като крал Филип щял да благодари на небето не толкова задето му ги е дало, колкото задето отредило да се родят в съседство с господин Жулиен. Техният възпитател би получавал осемстотин франка заплата, платима не ежемесечно — „това не е честно“, каза господин дьо Можирон, — а на тримесечие и винаги в предплата.

Сега дойде ред на Жулиен, който от час и половина чакаше с нетърпение да вземе думата. Отговорът му беше прекрасен и главно дълъг като пастирско послание; той оставяше да се подразбира всичко и все пак не казваше нищо ясно. В него можеше да се намери и уважение към господин дьо Ренал, и благоговение пред обществото на Верьер, и признателност към прославения помощник-префект. Учуден, че е намерил по-голям йезуит от себе си, помощник-префектът се опита напразно да изкопче нещо определено. Жулиен, очарован от това, че му се е паднал случай да поупражни, повтори отговора си с други думи. Никога ни един сладкодумен министър, който е искал да доведе докрай заседанието, когато камарата е била готова да се пробуди от дрямката си, не е казал по-малко с повече думи. Едва-що излезе господин дьо Можирон и Жулиен почна да се смее като луд. За да не изстине напразно обзелият го йезуитски жар, той написа на господин дьо Ренал писмо от девет страници, дето му съобщаваше всичко, което му бяха казали, и го молеше смирено за съвет. „Този мошеник не ми обади обаче името на лицето, което ми прави това предложение! Сигурно ще е господин Вадено, който тълкува моето, изгнание във Верьер като последица от анонимното си писмо.“

Щом изпрати бързото си писмо, доволен като ловец, който в шест часа заранта през някой ясен есенен ден е попаднал в изобилствуваща с дивеч поляна, Жулиен влезе, за да се посъветва с

господин Шелан. Но преди да стигне у добрия свещеник, небето, което му готвеше и други радости, изпречи на пътя му господин Валено, от когото той не скри, че сърцето му се къса; ето един такъв клет момък като него жадува да се посвети изцяло на призванието, което небето е вложило в сърцето му, но само призванието не е достатъчно в този низък свят. За да се труди достойно на лозето на господата и да не излезе съвсем недостоен за толкова учени свои събрата, трябва му образование; той трябва да прекара в Безансонската семинария две години, свързани с не малко разноси; следователно необходимо е да поспести малко парици, а това е по-лесно да се направи, ако получаваш осемстотин франка, платими на тримесечие, отколкото шестстотин франка, които изяждаш от месец на месец. От друга страна, небето, като го е поставило близо до децата на Ренал и главно му е вдъхнало към тях особена обич, не му ли посочва с това, че не бива да изоставя тяхното възпитание, за да иде другаде? ...

Жулиен достигна до такова съвършенство в тоя род красноречие, заменило светкавичните действия от времето на империята, че най-накрая се отегчи сам от приказките си.

Когато се върна в къщи, той завари слугата на господин Валено, облечен в празнична ливрея, който го беше търсил из целия град, за да му предаде покана за обед в същия ден.

Жулиен не беше ходил никога у този човек; само до преди няколко дни той мечтаеше как по-добре да го набие с бастуна си, без да има работа с изправителната полиция. Макар обедът да бе определен за един часа, Жулиен сметна за по-почтително да се яви още в дванадесет и половина в работния кабинет на господин директора на приюта. Завари го важно седнал посред купища папки. Големите му черни бакенбарди, огромната му гъста коса, гръцката му капа, кривната на темето, грамадната му лула, везаните му пантофи, дебелите златни верижки, накръстосани във всички посоки на гърдите му, и целият този салтанат на провинциален финансист, който се смята за неотразим победител на женските сърца, не внушиха уважение на Жулиен; наопаки, събудиха у него желание да го напердаши с бастуна, както заслужава.

Той помоли да му направят чест да го представят на госпожа Валено; но тя в това време се занимаваше с тоалета си и не можеше да го приеме. В замяна на това той получи удоволствието да присъства

при тоалета на господин директора на приюта. След това те минаха при госпожа Валено, която със сълзи на очи му представи децата си. Тази дама, една от най-влиятелните жени във Верьер, имаше грубо мъжко лице, на което беше сложила червило по този тържествен случай. Тук тя прояви целия си майчински патос.

Жулиен си спомни за госпожа дьо Ренал. Неговата недоверчивост му позволяваше да се предава само на този вид спомени, които възникват по противоположност, но сега той бе обхванат така силно от тях, че изпадна в умиление. Това настроение се усили още повече от това, което видя в къщата на директора на приюта. Домакините го разведоха из нея. Всичко тук бе великолепно и ново и при всяка мебел веднага му съобщаваха цената ѝ. Но Жулиен във всичко намираше нещо гнусно, от което миришеше на откраднати, пари. Всички, дори и слугите, като че се мъчеха отнапред да се защитят от презрението.

Бирникът на преките данъци, бирникът на косвените налози, жандармерийският комендант и двама-трима други чиновници дойдоха с жените си. След тях пристигнаха и няколко богати либерали. Поканиха ги на трапезата. На Жулиен, и без това вече зле настроен, му дойде изведнъж на ум, че отгатак стената на трапезарията седят задържаните клетници и сигурно от тяхната дажба месо са задигнали, за да купят целия този безвкусен разкош, с който искаха да го слисат.

„Сигурно сега те са гладни“ — каза си той: гърлото му се сви, той не можеше да яде и дори да говори. След четвърт час се почувствува още по-зле; до него сегиз-тогиз долитаха звуци от улична и, трябва да се признае, малко непристойна песен, пееше някой от затворените. Господин Валено погледна един от лакеите си, облечени в празнични ливреи, лакеят изчезна, а малко след това песента секна. Тъкмо в това време един слуга наливаше на Жулиен рейнско вино в зелена чаша и госпожа Валено не изпусна случая да му събщи, че това вино струва на мястото девет франка бутилката. Жулиен вдигна зелената чаша и каза на господин Валено: — Ето че спряха да паят тази мръсна песен.

— Тъй ами, дявол да го вземе — отговори тържествуващ, директорът, — аз заповядах да млъкнат тези голтаци.

Тези думи бяха много тежки за Жулиен; той бе усвоил обноските на своето съсловие, но не и чувствата му. Въпреки своето лицемерие,

към което прибягваше често, той почувствува как една едра сълза се търкулва по бузата му.

Опита се да я скрие със зелената чаша, но не бе никак в състояние да отпие от рейнското вино. „Да им забрани да пеят! — повтаряше той на себе си. — О, боже мой! И ти търпиш това!“

За щастие никой не забеляза, че се е разчувствувал неприлично. Бирникът на преките данъци запя една роялистка песен. Когато всички в хор подеха шумния припев, съвестта на Жулиен започна да му нашепва: „Ето го мръсното благосъстояние, до което и ти можеш да се добереш, но ти ще му се наслаждаваш само при такова условие и в ей такава компания! Може би ти ще получиш служба с двадесет хиляди франка заплата, но докато се тъпчеш с меса, ще трябва да забраняваш на клетия затворник да пее: ти ще даваш обеди с парите, които ще крадеш от оскъдния му залък, и когато обядваш, той ще бъде още по-нещастен! О, Наполеоне! Колко хубаво е било в твоето време, когато хората са си извоювали положение в опасностите на битката; но да се възмогваш с подлост, като умножаваш страданията на бедняка!“

Трябва да призная, че слабостта, проявена от Жулиен в този монолог, не ми внушава много добро мнение за него. Той би бил достоен събрат на тези съзаклятници в жълти ръкавици, които възнамеряват да променят издъно целия живот на една голяма страна, а не искат да вземат върху съвестта си и най-малката драскотина.

Но Жулиен изведнъж бе принуден да се върне към своята роля. Не за да бленува и да мълчи бяха го, поканили, да обядва в такава изискана среда.

Един бивш фабрикант на щампосани платове, член-кореспондент на Безансонската и Узеската академия, се обърна към него от другия край на трапезата с въпроса: вярно ли е това, което всички приказват за неговите удивителни успехи в изучаването на Новия завет?

Тозчас се въдвори дълбоко мълчание; като по някакво вълшебство Новият завет на латински език се оказа в ръцете на учения, член на двете академии. По искане на Жулиен той прочете наслуки началото от едно изречение. Жулиен го продължи наизуст: паметта му не бе му изневерила и това чудо извика всеобщо възхищение, изразено с шумен изблик от енергия, каквато хората имат в края на обедата. Жулиен гледеше поруменелите лица на дамите; някои

от тях не бяха лоши. Той спря погледа си върху жената на бирника, голям песнопоец.

— Мене наистина ми е съвместно да говоря толкова дълго време на латински пред дамите — каза той, загледан в нея. — Ако господин Рюбиньо (така се казваше членът на двете академии) бъде тъй добър да прочете наслуки някое латинско изречение, аз, вместо да продължа латинския текст, ще се опитам да го превода направо.

Това второ изпитание го издигна още повече в очите на всички.

Между гостите имаше няколко богати либерали, но тия щастливи бащи разчитаха да получат стипендии за своите деца и по тази причина, отстъпили на последните духовни увещания, се бяха приобщили към правителството. Но въпреки този техен тънък политически ход господин дьо Ренал не беше пожелал никога да ги приеме у себе си. Тези почтени хора, които познаваха Жулиен само по слух и бяха го видели яхнал на кон при пристигането на крал ???, бяха сега негови най-горещи почитатели. „Кога най-сетне на тези тъпаци ще им омръзне да слушат библейския език, от който не разбират нищо?“ — мислеше си той. Но излизаше обратното: този език ги забавляваше със своята необичайност; те се смееха над него. Но на самия Жулиен той омръзна.

Той стана важно, когато удари шест часът, и каза, че има да учи една глава от новото богословие на Лигорио, която трябва да разправи следния ден на господин Шелан.

— Защото моето занятие — добави той приветливо — е не само да карам другите да казват, но и сам да казвам уроци.

Всички се смяха много и бяха във възторг от него; подобно остроумие е по вкуса на Вериер. Жулиен стоеше вече нрав, всички наставаха от местата си въпреки благоприличието; такава е могъществото на дарованието. Госпожа Валено го задържа още четвърт час; той непременно трябваше да чуе как децата казват наизуст своя катехизис; те правеха най-невероятни грешки, които той едничък забелязваше. Но той и не помисли да ги поправи. „Какво невежество — те не знаят дори основните начала на вярата!“ — помисли си той. Най-сетне се поклони и се надяваше вече да се измъкне; но дотрябва да чуе и една басня от Лафонтен.

— Този писател е много безнравствен — каза Жулиен на госпожа Валено. — В известната басня например за Жан Шуар той се осмелява

да се подиграе над всичко най-свято. Най-добрите тълкуватели го порицават остро.

Преди да излезе, Жулиен получи четири-пет покани за обед. „Този младеж прави чест на нашия окръг!“ — извикаха в хор, силно повеселели, всички сътрапезници. Те се разприказваха дотам, че поискаха да се гласува сума за пансион от общинските фондове, за да му се даде възможност да продължи учението си в Париж.

Докато трапезарията кънтеше от спорове около това непредпазливо предложение, Жулиен вече излизаше пъргаво от пътната врата. „Ах, мръсници, мръсници!“ — тихичко се провикна той три-четири пъти подред, като вдъхваше с наслада пресния въздух.

В тая минута той се чувствуваше истински аристократ, макар че дълго време така се дразнеше от презрителната усмивка и високомерието, което откриваше зад всички любезности, отправяни му в дома на господин дьо Ренал. Той не можеше да не почувствува колко голяма разлика има между двата дома. „Да забравим дори за парите — говореше си той из пътя, — откраднати от клетите затворници, на които отгоре на това забраняват да пеят! Никога на господин дьо Ренал не му е дохождало на ум да каже на гостите си цената на всяка бутилка вино, която им поднася. И този господин Валено, който непрекъснато изброява своите имоти, не може да говори за къщата си, за имението си и т.н., ако жена му е до него, без да каже «твоята къща», «твоего имение».“

Тази дама явно се наслаждава до такава степен на чувството си за собственост, че направи на обедата отвратителна сцена на един слуга, който беше строшил една чаша с подложка и беше ѝ развалил една от дузините; и този слуга ѝ отговори с невероятно нахалство.

„Ама компания! — мислеше си Жулиен. — Да ми дадат и половината от всичко, което крадат, и тогава не бих желал да живея с тях. В някой прекрасен ден бих се издал; не бих могъл да съдържа презрението, което ми вдъхват.“

Ала при все това по наставленията на госпожа дьо Ренал той трябваше да отиде още на няколко такива обеда; Жулиен стана на мода; простиха му мундира от почетната стража, може би тъкмо това безразсъдство бе истинската причина за неговите успехи. Скоро във Вериер разговорите се въртяха само около това — кой ще вземе връх и ще привлече учения момък, господин дьо Ренал или директорът на

приюта? Тези господа заедно с господин Маслон образуваха триумвират, който от редица години тиранизираше града. На кмета завиждаха, либералите имаха не малко причини да се оплачат от него; но в края на краищата той все пак беше благородник и роден да началствува, докато бащата на господин Валено не беше му оставил и шестстотин франка годишен доход. Не беше лесно за него да мине от състраданието, което той будеше в младините си със своята опърпана дрешка, зеленикава като неузряла ябълка, до завистта, която внушаваше сега с нормандските си коне, със златните си верижки, с купените си от Париж костюми, с цялото си днешно благополучие.

Във водовъртежа на това ново за него общество Жулиен намери, както му се стори, един честен човек; този човек беше математик, наричаше се Гро и минаваше за якобинец. Заклел се да говори само това, което е лъжливо и за самия него, Жулиен беше принуден да не спазва това правило в разговорите си с господин Гро. От Вержи той получаваше дебели пакети с писмените упражнения на децата. Съветваха го да се вижда по-често с баща си и той се съобразяваше с тая тягостна необходимост. С една дума, той доста умело поправяше създалото се за него мнение, когато една сутрин се събуди изведнъж, почувствувал как две ръце затварят очите му.

Беше госпожа дьо Ренал, която бе дошла в града. Тя остави децата си долу да се занимават с любимия им заек, който бяха донесли със себе си, и като прескачаше по четири стъпала, влезе в стаята на Жулиен една минута преди тях. Тази минута беше възхитителна, но много къса: госпожа дьо Ренал се скри, щом децата се втурнаха при своя приятел да му покажат заека. Жулиен посрещна радостно всички, дори заека. Той сякаш отново намери семейството си; почувствува, че обича тези деца и че му е приятно да бърби с тях. Учудваше го сладостта на техния глас, простотата и благородството на техните детски обноски; изпитваше нужда да очисти въображението си от всички просташки постъпки, от всички неприятни мисли, сред които беше живял във Верииер. Там се чувствуваше вечен страх да не се изтърве нещо, вечна борба между разкоша и сиромашията. Хората, у които обядваше, се впускаха по повод на печеното в изповеди, унижителни за тях и отвратителни за оня, който ги чуеше.

— Вие, благородниците, имате право да се гордеете — каза той на госпожа дьо Ренал. После ѝ разказа за всичките обеда, които е

трябвало да изтърпи.

— Вие сте, значи, на мода! — И тя се смееше от все сърце, като си спомняше за червилото, което госпожа Валено е смятала за нужно да слага всеки път, когато очаквала Жулиен. — Мисля, че тя има нападателни намерения спрямо сърцето ви — додаде тя.

Закуската беше прекрасна. Децата, които би трябвало да ги стесняват, всъщност засилваха общата радост. Клетите, не знаеха как да изразят своята радост, че виждат пак Жулиен. Слугите не бяха пропуснали да им разкажат, че му предлагат двеста франка повече, само да се съгласи да възпитава малките Валено.

Неочаквано посред закуската Станислав-Ксавие, още бледен от тежката прекарана болест, запита майка си колко струва неговият сребърен прибор и чашата, от която пиеше.

— Защо питаш?

— Искам да ги продам и да дам парите на господин Жулиен, та той да не бъде гламав, като остане с нас.

Жулиен го разцелува със сълзи на очи. Майка му плачеше с глас, докато Жулиен, турил Станислав на коленете си, му обясняваше, че не бива да казва гламав, както говорят лакеите. Като виждаше какво удоволствие доставя това на госпожа дьо Ренал, той се помъчи да обясни с няколко живописни примера, които развеселиха децата, какво значи гламав.

— Разбирам — каза Станислав, — гламава е враната, защото изпуснала сиренето; а го грабнала лисицата, затова тя е ласкателка.

Госпожа дьо Ренал, извън себе си от радост, покриваше децата си с целувки, а това тя не можеше да стори, без да се пооблегне на Жулиен.

Внезапно вратата се отвори: влезе господин дьо Ренал. Неговото строго и недоволно лице представяше странен контраст с нежната радост, която той пропъди с дохождането си. Госпожа дьо Ренал побледня; тя почувствува, че е неспособна да отрича нищо. Жулиен взе думата и много високо започна да разказва на господин кмета за чашата от сребро, която Станислав искаше да продаде. Несъмнено тази история нямаше да се хареса. Отначало господин дьо Ренал намръщи вежди просто по навик, като чу думата сребро. „Споменаването на този метал — казваше той — е винаги увод към някакъв опит да се измъкне нещо от кесията ми.“

Но този път работата не бе само до пари; у него се засилиха съмненията. Радостното оживление на семейството му в негово отсъствие не допаднаше на този човек, обсебен от такова болно самолюбие. Жена му похвали пред него Жулиен за милия и остроумен начин, по който той даваше нови понятия на учениците си.

— Да, да, знам — каза господин дьо Ренал, — така той отблъсква от мене децата ми. За него е лесно да бъде към тях стократно по-мил, отколкото съм аз, защото аз съм тук всъщност господарят. Всичко днес като че се стреми да направи омразна законната власт. Нещастна Франция!

Госпожа дьо Ренал не бе никак склонна да вниква в отсенките на това недоволство, с което я посрещна съпругът ѝ. В душата ѝ проблесна само надеждата да прекара дванадесет часа заедно с Жулиен. Тя имаше да направи маса покупки в града и заяви, че иска непременно да обядва в кръчма; и каквото и да ѝ възразяваше мъжът, колкото и да се сърдеше, тя не отстъпи, Децата ѝ изпаднаха във възторг само като чуха думата кръчма, която днешните лицемерни моралисти произнасят с такова упоение.

Господин дьо Ренал остави жена си в първия магазин, дето тя влезе, и отиде да се види с някои хора. Върна се още по-начумерен от сутринта; той се убеди, че целият град говори само за него и Жулиен. Наистина никой още не беше му загатнал за обидните подробности в градските сплетни. Онова, което бяха казали на господин кмета, се отнасяше само до любопитството на всички да узнаят ще остане ли Жулиен у него с шестстотин франка, или ще приеме осемстотинте франка, предложени му от директора на приюта.

Срещнал господин дьо Ренал в обществото, този директор се отнесе към него студено. Това поведение не бе лишено от ловкост; в провинцията лекомислието е рядко; там впечатленията са тъй малко, че хората могат Дълго да мислят над тях.

Господин Валено беше онова, което на сто километра от Париж наричат конте, един особен грубиянин и нахалник по природа. Непрекъснатото му издигане от 1815 година насам беше засилило тия прекрасни заложби у него. Той, може да се каже, царуваше във Верьер под началството на господин дьо Ренал; но тъй като беше по-деен от него, не се срамуваше от нищо, месеше се във всичко, непрекъснато сновеше, пишеше, говореше, забравяше униженията и не искаше нищо

за себе си; той успя накрая да разколебае авторитета на своя кмет в очите на църковната власт. Господин Валено един вид каза на бакалите от областта: „Дайте ми двамата най-големи глупци измежду вас“; на съдиите: „Посечете ми двамата най-големи простаци“; на лекарите: „Назовете ми двамата най-големи шарлатани.“ И когато събра сметта от всеки занаят, той им предложи: „Хайде да господствуваме сега заедно.“

Държането на тези хора нараняваше господин дьо Ренал. Дебелашкият нрав на Валено понасяше всичко, дори публичните изобличения, на които го подхвърляше безпощадно нисичкият абат Маслон.

Но посред цялото това благополучие на господин Валено бе необходимо да се брани с някакви дребни дързости срещу големите истини, които всеки — той ясно съзнаваше това — имаше право да му каже в лицето. Страховете, събудени от посещението на господин Апер, удвоиха дейността му, той ходи три пъти в Безансон; с всяка поща пращаше по няколко писма; други провождаше по непознати хора, които наминаваха у дома му по мръкнало. Той беше сбъркал може би, като спомогна за уволнението на стария свещеник Шелан; защото за тази отмъстителна постъпка много набожни дами от висшето общество почнаха да гледат на него като на неизлечимо зъл човек. Пък и като направи тази услуга, той попадна в пълна зависимост от главния викарий дьо Фрилер и получаваше от него странни поръчки. Ето докъде бяха стигнали работите му, когато отстъпи на изкушението да съчини анонимното писмо. На всичко отгоре и жена му заяви, че иска да има Жулиен в къщи; а неговото честолюбие това и чакаше.

При това положение на нещата господин Валено разбираше, че не може да избегне едно решително обяснение със своя бивш съюзник господин дьо Ренал. Все едно му беше, че господин, дьо Ренал щеше да му наговори обидни думи; но кметът можеше да пише в Безансон и дори в Париж. Току-виж, че някой братовчед на министър кацне изведнъж във Вериер и грабне приюта за бедни. Господин Валено реши да се сближи с либералите; затова беше поканил някои от тях на обеду, на който Жулиен приведе наизуст откъси от библията. Те щяха да му дадат могъща подкрепа срещу кмета. Но можеха да се състоят избори и в такъв случай съвсем очевидно бе, че да запазиш приюта и

да гласуваш не за тоя, за когото трябва, са две несъвместими неща. Госпожа дьо Ренал бе вникнала много добре в тази политика и я обясняваше на Жулиен, докато под ръка с него преминаваше от един магазин в друг; увлечени в разговора, те навлязоха в Алеята на верността, дето прекараха много часове почти тъй спокойно, както някога във Вержи.

През това време господин Валено се опита да отложи решителното обяснение с предишното си началство, като си придаде безстрашен вид спрямо него. Неговият похват сполучи този ден, но засили настроението на кмета против него.

Никога борбата между пустославието и най-алчното и дребнаво сребролюбие не е довеждала човека до по-жалко състояние от онова, в което бе изпаднал господин дьо Ренал, когато влизаше в кръчмата. И никога, обратно, децата му не са били по-радостни и по-весели. Този контраст го озлоби съвсем.

— Аз, както виждам, съм излишен в семейството си! — влизайки, каза той, като искаше да придаде внушителност на гласа си.

В отговор на това жена му го отведе настрана и му каза, че е необходимо да отдалечи Жулиен. Щастливите часове, които бе прекарала с него, ѝ бяха възвърнали непринудеността и твърдостта, необходими, за да осъществи обмисления от две седмици план на поведение. Покрай всичко друго страшно измъчваше клетия вериерски кмет и това обстоятелство: той знаеше, че в града се шегуват открито с неговата страст към *парата*. Господин Валено беше щедър като всички крадци, а той се беше държал по-скоро сдържано, отколкото блестящо, при последните пет-шест събирания на помощи за братството „Свети Йосиф“, за дружеството „Света Богородица“, за дружеството „Светото причастие“ и т.н., и т.н.

В списъка на големците от Верьер и околностите, подредени хитро от братята, които събираха помощите, според размера на техните пожертвования, името на Ренал неведнъж заемаше последно място. Напразно се оправдаваше той с това, че *не печелел нищо*. Духовенството не се шегува в тия работи.

ДВАДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

ОГОРЧЕНИЯТА, КОИТО НОСЯТ ГОЛЕМИТЕ СЛУЖБИ

Il piacere di alzar la testa tutto l'anno e ben pagato da certi quarti d'ora che bisogna passar.^[1]

Casstf.

Но нека оставим този жалък човек да се занимава със своите жалки страхове; кой му е крив, че е прибрал в къщата си сърцат мъж, когато му е трябвало лакейска душичка? Кой му е крив, че не знае да подбира слугите си? Така става обикновено в ХІХ век, че когато някоя могъща и знатна особа се сблъска с някой сърца мъж, тя го убива, праща го на заточение, затваря го или го подлага на такива унижения, че другият не може да измисли друго по-умно нещо, освен да умре от скръб. По една случайност тук страдаше не сърцатият човек. Голямото нещастие на малките френски градчета, както и на изборните управления, каквото е управлението на Ню Йорк, е невъзможността да забравят, че на света съществуват личности като господин дьо Ренал. В един град от двадесет хиляди жители тъкмо тия хора определят общественото мнение, а общественото мнение е страшно в една конституционна страна. Човек, дарен с благородна доблестна душа, който би могъл да бъде ваш приятел, но живее на сто левги далеч от вас, съди за вас по общественото мнение на вашия град, създадено от глупци, които по една случайност са се родили знатни, богати и умерени. Тежко на този, който се отличи от тях!

Веднага след обета цялото семейство замина за Вержи; но след един ден Жулиен ги видя отново всички във Верриер.

Не мина час и той за своя голяма почуда забеляза, че госпожа дьо Ренал крие от него нещо. Щом се появеше той, тя прекъсваше разговора си и като че желаше той да си отиде. Жулиен не чака да му повторят. Той стана студен и сдържан; госпожа дьо Ренал схвана това, но не поиска обяснение. „Дали не ми е намерила приемник? — помисли Жулиен. — А до завчера още се държеше тъй нежно с мен!

Но разправят, че така постъпвали светските дами. Така и кралете не отрупват никога с толкова благоволение министъра, както в деня, когато, завърнал се в дома си, той намира указа с уволнението си.“

Жулиен забеляза, че в тези разговори, които секваха отведнъж при неговото приближаване, често се споменаваха за една голяма къща, принадлежаща на вериерската община, стара, но просторна и удобна, разположена точно срещу черквата, в най-прелестния кът на града. „Какво общо може да има между тази къща и новия любовник?“ — питаше се Жулиен. И в своята мъка той си повтаряше хубавите стихове на Франсоа I, които му се струваха нови, защото нямаше месец, откак ги бе чул от госпожа дьо Ренал. С колко клетви, с колко милувки бе опровергаван тогава всеки един от тези стихове!

*Жената често своя нравменява,
глупец е, който ѝ се доверява.*

Господин дьо Ренал замина с пощенска кола за Безансон. Това пътуване бе решено в два часа; той изглеждаше много угрижен. Когато се върна, хвърли на масата дебел вързоп, загънат в сива хартия.

— Ето я тази глупава работа — каза той на жена си.

След един час Жулиен видя как човекът, който разлепва обявите, взе този голям вързоп; Жулиен веднага го сподори. „Ей сега ще науча тайната при първия ъгъл на улицата.“

Той почака нетърпелив, докато човекът мажеше с голямата си четка върху опаката страна на обявата. Щом обявата бе залепена, Жулиен, изгарящ от любопитство, видя извънредно подробното обявление, в което се съобщаваше, че се дава под наем на публичен търг същата тази голяма и стара къща, която така често се споменаваха в разговорите на господин дьо Ренал и жена му. Присъждането на търга щеше да стане на другия ден в два часа, в залата на кметството, в минутата, когато изгасне третата свещ. Жулиен бе ужасно разочарован; срокът му се виждаше извънредно къс: как ще могат до това време да бъдат предупредени всички, които искат да вземат участие? Впрочем тази обява, която носеше дата от преди две седмици, макар той да я прочете отгоре додолу на три различни места, не му обясни нищо.

Той отиде да види къщата, давана под наем. Вратарят, който не видя, че той се приближи, разправяше тайнствено на един съсед:

— Хайде де! Напразен труд! Господин Маслон му обеща, че ще го получи за триста франка; и тъй като кметът се инатеше, повикаха го в епископството при главния викарий господин дьо Фрилер.

Щом зърнаха Жулиен, двамата приятели се смутиха силно и не обелиха вече нито дума.

Жулиен не забрави да отиде и на търга. В едва осветената зала се тълпеше много народ; но всички някак особено се споглеждаха. Всички очи бяха втренчени в една маса, дето Жулиен видя, залепени върху едно калаено блюдо, три мънички запалени свещички. Съдебният пристав извика:

— Триста франка, господа!

— Триста франка! Прекаляват — каза ниско един човек на съседа си. Жулиен седеше между двамата. — Та тя струва повече от осемстотин; аз ще наддам.

— Не плюй срещу вятъра. Какво ще спечелиш, като наостриш против себе си господин Маслон, господин Вадено, епископа, неговия страшен главен викарий дьо Фрилер и цялата шайка?

— Триста и двадесет франка — извика другият.

— Ама че си говедо! — сопна му се неговият съсед. — А на, гледай, тъкмо тук имаш шпиони на кмета — додаде той, като посочи Жулиен.

Жулиен се извърна живо, за да накаже нахалника; но двамата франшконтейци не му обръщаха вече никакво внимание. Тяхното хладнокръвие възвърна и неговото. В този миг последната свещичка угасна и провлеченият глас на съдебния пристав обяви, че къщата се дава под наем за седем години на господин дьо Сен-Жиро, началник канцелария в префектурата на ??? за триста и тридесет франка.

Щом кметът излезе от залата, и одумките започнаха.

— Ето на, неблагоприятието на Грожо струва тридесет франка на общината — каза един.

— Но господин дьо Сен-Жиро — отговориха му. — няма да ги прости на Грожо, той ще му ги припомни.

— Какво безсрамие! — рече един дебелак вляво от Жулиен. — Аз за тая къща бих дал осемстотин франка, ще я пригодя за фабрика и пак ще ми излезе евтина.

— Почакай — отвърна му един млад фабрикант-либерал, — господин дьо Сен-Жиро не е ли от конгрегацията? И четирите му деца не са ли получили стипендия? Няма що, сиромаш! Трябваше и общината на Вериер да му додаде петстотин франка — това си е.

— И като си помислиш само, че кметът дори не може да спре тая работа! — забеляза трети. — А той е роялист, и какъв още; ама на, не краде.

— Не краде ли? — подзе друг. — Само мъничко попипва. Те имат обща кесия, турят всичко в нея, а в края на годината си го поделят. Но ето го Сореловия син; хайде да си вървим.

Жулиен се върна в отвратително настроение; той завари госпожа дьо Ренал много натъжена.

— Идете от търга ли? — запита го тя.

— Да, госпожо, аз имах честта да мина там за шпионин на господин кмета.

— Да беше ме послушал той и да заминеше някъде!

В този миг влезе господин дьо Ренал; той беше много мрачен. Обедът мина в пълно мълчание. Господин дьо Ренал заповяда на Жулиен да придружи децата във Вержи; пътуването беше тъжно. Госпожа дьо Ренал утешаваше мъжа си:

— Вие би трябвало да свикнете вече с това, друже мой.

Вечерта насядаха мълчаливо около домашното огнище; едничко пращенето на пламналите букови цепеници ги развличаше. Такива минути на тъга настъпват и в най-сговорните семейства. Изведнъж едно от децата извика радостно:

— Звънят! Звънят!

— Поврага! — провикна се кметът. — Ако господин Сен-Жиро идва да ме главоболи под предлог, че иска да ми благодари, ще му кажа истината право в очите; това е вече прекалено. На Валено дължи той благодарност, а аз съм опозореният. Какво ще стане, ако тези проклети якобински вестници подхванат тази история и ме направят за посмешище?

В този миг влезе слугата, а подир него — един много красив мъж с гъсти черни бакенбарди.

— Господин кмете, аз съм синьор Джеронимо. Ето ви писмо от кавалера Бовези, аташе при неаполитанското посолство; той ми го предаде за вас, когато заминавах; оттогава има девет дни — добави

весело синьор Джеронимо, като погледна госпожа дьо Ренал. — Синьор дьо Бовези, ваш братовчед и мой добър приятел, ми каза, госпожо, че сте знаели италиански.

Благодарение на веселия неаполитанец вечерта от тъжна стана весела. Госпожа дьо Ренал настоя да дадат на гостенина непременно да вечеря. Тя вдигна цялата къща на крак; искаше ѝ се на всяка цена да накара Жулиен да забрави прозвището шпионин, което два пъти през този ден беше прокълтяло на ухото му. Синьор Джеронимо беше знаменит певец, светски човек и заедно с това голям веселяк — качества, днес вече несъвместими във Франция. След вечерята той изпя един малък дует с госпожа дьо Ренал. Разказа чудесни истории. Когато в един часа след полунощ Жулиен предложи на децата да отидат да си легнат, те възроптаха.

— Още тази история само — каза най-голямото.

— В тази история се говори за мен, синьорино — подзе синьор Джеронимо. — Преди осем години, когато бях млад ученик като вас, учех в Неаполската консерватория: казвам: бях на ваша възраст, но нямах честта да имам за баща именития кмет на прелестния град Верьер.

При тези думи господин дьо Ренал въздъхна и погледна жена си.

— Синьор Цингарели — продължи младият певец, като позасили малко акцента си и с това накара децата да се пръснат от смях, — синьор Цингарели беше ужасно строг учител. В консерваторията не го обичаха; но той искаше всички да се държат така, като че го обичат. Аз се измъквах колкото се може по-често. Ходех в мъничкия театър „Сан-Карлино“, където слушах божествена музика; но, господи боже мой, отде да намеря осемте су, които трябва да платя за входен билет в партера? Каква грамадна сума! — каза той, като изгледа децата, и децата се засмяха. — Синьор Джованоне, директорът на „Сан-Карлино“, чу как пея. Бях па шестнадесет години. „Това дете е цяло съкровище“ — каза той.

— Искаш ли да те взема при себе си, мили момко? — каза ми веднъж той.

— А колко ще ми дадете?

— Четиридесет дуката месечно.

Това прави сто и шестдесет франка, Господи! Стори ми се, че пред мене се отварят небесата.

— Но как ще издействувате — казах аз на Джованоне — от строгия Цингарели да ме пусне?

— *Lascia fare a me.*

— Остави това на мене! — извика най-голямото от децата.

— Точно тъй, млади ми господарю. И ето синьор Джованоне ми казва: „*Caro*^[2], подпиши най-напред този мъничък договор.“ Аз подписвам: той ми дава три дуката. Никога не бях виждал толкова пари. После той ми казва какво трябва да сторя.

На другия ден аз искам от страшния синьор Цингарели да ме приеме. Неговият стар камериер ме въвежда при него.

— Какво искаш ти от мен, обеснико? — пита Цингарели.

— Маестро — думам му аз, — разкайвам се за моите лудории; никога няма да бягам от консерваторията и да се прекачвам през железната ограда. Ще се уча още по-прилежно.

— Ако не се боях да разваля най-хубавия бас, който някога съм слушал, бих те турил две седмици в затвора на хляб и вода, уличнико.

— Маестро — подхващам, — аз ще стана най-примерният ученик в цялото училище, *credete a me*^[3]. Но, моля ви, направете ми това добро: ако някой поиска от вас да пея вън, не ме пущайте. За бога, кажете му, че не можете.

— Но кой ще поиска такъв нехранимайко като тебе? Пък и ще позволя ли аз някога ти да напуснеш консерваторията? Да не си намислил да се подиграваш с мен? Я си обирай крушите! Пръждосай се оттука! — вика той и се мъчи да ме ритне в задника. — Гледай да не попаднеш в затвора само на сух хляб.

След час синьор Джованоне пристига при директора:

— Дойдох с молба до вас, помогнете ми да забогатея — казва той, — дайте ми Джеронимо. Само да попее той в театъра ми и аз още тази зима ще омъжа дъщеря си.

— Но какво искаш да правиш с този обесник? — пита го Цингарели. — Не желая и да чуя това; ти няма да го имаш; пък и да се съглася, той, все едно, няма да иска да напусне консерваторията; ей сега ми се закле в това.

— Ако зависи това само от неговата воля — отвърща важно Джованоне и изважда от джоба си моя договор, — но *carta canta*^[4]! — ето подписа му.

Побеснял, Цингарели насмалко не откъсва звънеца.

— Изпъдете Джеронимо от консерваторията! — вика той и целият кипи от гняв.

И ето, изпъждат ме, аз умирам от смях. Същата вечер пях арията del Moltiplico. Полишинел се кани да се жени, изрежда на пръсти какво трябва да купи за домакинството си и току се забърква в сметките си.

— Ах, бъдете така добър, господине, изпейте ни тази ария — каза госпожа дьо Ренал.

Джеронимо пя и всички се смяха до сълзи. Синьор Джеронимо отиде да си легне чак в два часа след полунощ, като омая цялото семейство с добрите си обноски, с приветливостта и веселието си.

На другия ден заранта господин и госпожа дьо Ренал му дадоха писмата, които му трябваха, за да се представи на френския двор.

„И така, навсякъде двуличие — каза си Жулиен. — Ето сега синьор Джеронимо потегля за Лондон с шестдесет хиляди франка заплата. Ако не беше умението на директора на «Сан-Карлино», хората щяха да узнаят възхитителния му глас може би чак след десет години... Бога ми, бих предпочел да бъда Джеронимо, отколкото Ренал. Наистина в обществото не го почитат толкова, но затова [пък няма неприятността да провежда търгове като днешния и животът му е весел.“

Едно нещо учудваше Жулиен; през седмиците, които бе прекарал сам във Верииер, в къщата на господин дьо Ренал, той се чувствуваше щастлив. Отвращението и тъжните мисли го обземаха само на обедите, на които бяха го канили; самичък в пустата къща, той можеше да чете, да пише и да размишлява, без да го смущава никой. Неговите ослепителни мечти не се нарушаваха всеки миг от жестоката необходимост да отгатва движенията на низката душа, нито да я мами с лицемерни постъпки и думи.

„Може би щастието е тук, близо до мен? ... Такъв живот не изисква много разноси; аз мога по своя воля да се ожения за госпожица Елиза или да стана съдружник на Фуке...“ Но пътникът, възлязъл на някоя стръмна планина, сяда с голямо удоволствие да си почине на върха ѝ. Ще бъде ли щастлив той, ако го накарат да почива вечно?

Съдбоносни мисли се рояха в ума на госпожа дьо Ренал. Въпреки решението си тя разправи на Жулиен цялата история с търга. „Заради него аз съм готова да забравя всичките си клетви!“ — помисли си тя.

Тя би пожертвувала без колебание живота си, за да спаси живота на мъжа си, ако го видеше в опасност. Тя бе една от тези благородни и романтични души, които, ако видят възможност да извършат великодушна постъпка и не я извършат, се измъчват от угризения, като да са сторили престъпление. И при все това имаше злокобни дни, когато тя не можеше да отпъди мисълта за щастието, което би вкусувала, ако, внезапно овдовяла, можеше да се омъжи за Жулиен.

Той обичаше синовете й много повече, отколкото ги обичаше баща им; и те, въпреки строгостта му, го обожаваха. Тя много добре разбираше, че като се омъжи за Жулиен, ще трябва да напусне Вержи, чиито дървета и сенки й бяха така скъпи. Тя си представяше как ще живее в Париж, дето синовете й биха продължили да получават такова образование, че цялото общество би се възхищавало от тях. Децата, тя, Жулиен — всички биха били безгранично щастливи.

Странно въздействие на брака, какъвто го е създал XIX век! Досадата от брачния живот погубва любовта без друго, ако любовта е предшествувала брака. И все пак, би казал някой философ, бракът довежда хората, които могат да не работят, защото са доста богати, дотам, че им дотягат до смърт всички мирни семейни радости. А между жените само сухите души не почват да мечтаят за любов.

Това философско размишление ме кара да простя госпожа дьо Ренал, но във Верииер хората не й прощаваха и целият град, макар и тя да не подозираше това, се занимаваше само със скандалната история на нейните любовни похождения. Поради тази голяма история нея есен животът не бе тъй досаден, както обикновено друг път.

Есента и част от зимата минаха много бързо. Дойде време да се разделят с горите на Вержи. Висшето вериерско общество полека-лека почна да се възмущава, задето неговите анатели правеха толкова слабо впечатление на господин дьо Ренал. Не мина седмица и някои важни особи, които, за да се възнаградят за своята привична сериозност, се нагърбват с радост за подобен род услуги, се постараха да му внушат най-жестоки съмнения, но като си послужиха с най-отмерени изрази.

Господин Валено, който играеше предпазливо, беше настанил Елиза в благородно и твърде почтено семейство, дето имаше пет жени. Елиза, понеже се боеше, както тя казваше, да не намери място през зимата, се съгласи да постъпи в това семейство, кажи-речи, само за две трети от заплатата, която получаваше у господин кмета. Тази девойка

сама има превъзходната мисъл да отиде да се изповяда и на предишния свещеник Шелан, и на новия, за да разкаже и на двамата с подробности любовните похождения на Жулиен.

На следния ден от пристигането на Жулиен, още в шест часа заранта, абат Шелан прати да го повикат.

— Не ви питам за нищо — каза му той, — моля ви и ако трябва, заповядвам ви да не ми разправяте нищо; от вас искам само в срок от три дни да заминете за Безансонската семинария или при приятеля ви Фуке, който е винаги готов да ви създаде великолепно положение. Предвидих всичко, уредих всичко, но вие ще трябва да заминете и да не се връщате една година във Верьер.

Жулиен не отговори нищо; той се питаше дали за да запази своята чест, трябва да се почувствува оскърбен от грижите, които проявява към него господин Шелан, тъй като той в края на краищата не му беше баща.

— Утре по същия час ще имам честта да дойда пак при вас — каза той най-сетне на свещеника.

Господин Шелан, който разчиташе, че с авторитета си ще се наложи на тоя младеж, говори дълго. Застанал смирено пред него, с дълбоко смирение на лицето, Жулиен не отвори уста.

Най-сетне той излезе и се затече да предупреди госпожа дьо Ренал, но я завари отчаяна. Нейният мъж ѝ беше говорил доста откровено. Естествената нерешителност на характера му, подсилена от надеждите да получи наследство от Безансон, го склони да поддържа, че тя е съвсем невинна. Той беше ѝ признал колко странно бе настроено общественото мнение на Верьер. Обществото грешеше, то бе заблудено от завистници, по в края на краищата какво можеше да се прави?

Госпожа дьо Ренал се утеши за миг с мисълта, че Жулиен ще може да приеме предложението на господин Валено и да остане във Верьер. Но сега тя не беше вече онази проста и срамежлива жена, каквато бе миналата година; нейната съдбоносна страст, нейните угризения я бяха вразумили. Като слушаше мъжа си, тя скоро с мъка на душата сама се убеди, че една раздяла, поне временна, е неизбежна. „Далеч от мен, Жулиен отново ще се увлече от своите честолюбивии замисли и това е тъй естествено, когато човек няма нищо. А аз, велики боже, съм тъй богата, но моето богатство е безполезно за моето

щастие! Той ще ме забрави! Той е тъй обаятелен, че в него ще се влюбят и той ще се влюби. Ах, нещастница аз... От какво да се оплача? Небето е справедливо; аз дори нямах сили да престана да греша и то ми отне разсъдъка. Аз трябваше само да спечеля на своя страна Елиза, като я подкупя — имаше ли нещо по-лесно от това? Но аз дори не се постарях да поразмисля една минута, лудите мечти за любов поглъщаха цялото ми време. Аз съм загинала.“

Когато съобщи на госпожа дьо Ренал ужасната новина за заминаването си, едно нещо порази Жулиен: тон не срещна никакво егоистично възражение. Очевидно тя правеше усилия, за да не се разплаче.

— Ние се нуждаем от твърдост, приятелю мой.

Тя отрязва една къдрица от косите си и му я даде за спомен.

— Не знам какво ще стане с мен — каза му тя, — но ако умра, обещавай ми никога да не забравяш децата ми. Отдалеч или отблизо, помъчи се да направиш от тях честни хора. Ако избухне нова революция, всички благородници ще бъдат изклани, баща им ще емигрира може би заради онзи селянин, когото убиха на покрива. Бди над децата ми... Дай ми ръката си. Сбогом, приятелю! Това са последните минути. Когато извърша тази голяма жертва, надявам се, че ще имам сред хората смелост да мисля за своето добро име.

Жулиен очакваше да види отчаяние. Простотата на тия прощални думи го покърти.

— Не, не искам да се разделя с вас така. Аз ще замина; те искат това; и вие сама го искате. Но три дни след като замина, ще се върна да ви видя ноще.

За госпожа дьо Ренал светът се преобрази. Жулиен, значи, наистина я обича, щом сам поиска да я види пак! Ужасната ѝ мъка се превърна в един от най-живите изблици на радост, които бе изпитвала през живота си. Всичко стана лесно за нея. Увереността, че ще види още веднъж любимия си, закри всичко мъчително, което имаше в последните минути. От тоя миг държането, както и лицето на госпожа дьо Ренал добиха благородство, твърдост и пълна благопристойност.

Господин дьо Ренал се върна скоро; той беше извън себе си. Най-сетне той каза на жена си за анонимното писмо, получено преди два месеца.

— Аз ще занеса това писмо в Казиното, нека всички видят, че е от този безсрамник Валено, когото избавих от просяшка тояга, за да го направя един от най-богатите вериерски буржоа. Аз ще го засрамя пред всички, а после ще се дуелирам с него. Това минава всяка мярка.

„Аз мога да овдовея, велики боже!“ — помисли госпожа дьо Ренал. Но почти в същия миг си каза: „Ако не попреча на този дуел — а аз несъмнено мога да сторя това, ще стана убийца на мъжа си.“

Тя никога не беше ласкала с такава ловкост честолюбието му. За по-малко от два часа тя успя да го убеди, все с помощта на собствените му доводи, че той трябва да се държи по-приятелски от всеки друг път с господин Валено и дори да прибере отново Елиза в дома си. Не малко смелост бе потребна на госпожа дьо Ренал, за да се реши да види отново тази девойка, виновница за всичките ѝ нещастия. Но тази мисъл ѝ даде Жулиен.

Най-сетне, след като три-четири пъти го насочваха по правия път, господин дьо Ренал стигна сам до крайно тежката в парично отношение мисъл, че най-неприятното ще бъде за него, ако Жулиен сред озлоблението и сплетните на целия Верьер остане да възпитава децата на господин Валено. Очевидно Жулиен щеше да приеме изгодното предложение, което бе му направил директорът на приюта за бедни. Напротив, за тържеството на господин дьо Ренал бе потребно Жулиен да напусне Верьер и да постъпи в Безансонската или Дижонската семинария. Но как да го убеди да замине и после с какви средства ще може да живее той там?

Виждайки, че се налага да пожертвува пари, господин дьо Ренал беше по-отчаян от жена си. А тя след този разговор се чувствуваше като безстрашния човек, който, уморен от живота, е глътнал една доза страмониум; той действава, тъй да се каже, само по инерция и не се интересува вече от нищо. Така Людовик XIV, умирайки, казал: „Когато бях крал.“ Изумителни думи!

На другия ден още призори господин дьо Ренал получи анонимно писмо. Този път то бе написано с най-оскърбителен език. Всеки ред съдържаше най-груби подмятания за неговото положение. То беше дело на някой долен завистник. Това писмо извика у него отново желание да се дуелира с господин Валено. Обзе го такава смелост, че той реши да тури в изпълнение това желание незабавно.

Излезе от къщи и отиде да купи от търговеца на оръжие пистолети, които заповяда да напълнят.

„Наистина — каза си той, — ако се възстанови строгото управление на император Наполеон, на съвестта ми няма да тежи нито едно откраднато су. Най-многого ще ме обвинят, че съм си затварял очите; но аз имам солидни писма, които ще ме оправдаят.“

Госпожа дьо Ренал се уплаши от студената ярост на мъжа си, отново почна да я изкушава зловещата мисъл за вдовство, която с такава мъка бе пропъждала от себе си. Тя се затвори с мъжа си в стаята. В продължение на няколко часа тя го предумва напразно; новото анонимно писмо го беше накарало да вземе твърдо решение. Най-сетне тя смогна да повлияе на смелостта му и да го накара, вместо да удари плесница на господин Валено, да предложи шестстотин франка на Жулиен за едногодишна издръжка в семинарията. Като проклинаше хиляди пъти деня, в който му хрумна злополучната мисъл да вземе възпитател в дома си, господин дьо Ренал забрави за анонимното писмо.

Поутеши го донейде една мисъл, която той не сподели с жена си: той се надяваше с хитрост, като се възползува от романтичните мечти на младежа, да го убеди да отхвърли и за по-малка сума предложението на господин Валено.

С много по-голям труд госпожа дьо Ренал успя да докаже на Жулиен, че като жертвува в угода на мъжа ѝ службата от осемстотин франка, която му предлага на всеослушание директорът на приюта, той може, без да се стеснява, да приеме това обезщетение.

— Но — повтаряше Жулиен — аз никога, нито за минута, не съм помислял да приемам това предложение. Вие така ме приучихте на този изящен живот, че грубостта на тия хора би ме убила.

Но жестоката необходимост сломи с желязната си ръка волята на Жулиен. Той зальгваше гордостта си с надежда, че ще приеме от вериерския кмет тази сума заем и че ще му даде разписка със задължение да изплати дълга в срок от пет години заедно с лихвите.

Госпожа дьо Ренал имаше все още скътани няколко хиляди франка в малката пещера горе в планината.

Тя му ги предложи, треперейки от страх, че той ще ги отхвърли с възмущение.

— Мигар вие, искате — каза ѝ Жулиен — споменът за нашата обич да ми стане отвратителен?

Най-сетне Жулиен напусна Верьер. Господин дьо Ренал беше безкрайно щастлив: в съдбоносната минута, когато трябваше да приеме парите от него, тази жертва се оказа непосилна за Жулиен. Той отказа направо. Господин дьо Ренал се хвърли на шията му. Когато Жулиен му поиска удостоверение за добро държане, той във възторга си не намираще достатъчно силни думи, за да възхвали поведението му. Нашият герой беше си спестил пет луидора и се надяваше да заеме още толкова от Фуке.

Той беше силно потресен. Но извървял една левга от Верьер, където бе оставил толкова любов, той не мислеше вече за нищо, представяше си само какво щастие е да видиш един голям град, една истинска крепост като Безансон.

През тази къса тридневна разлъка госпожа дьо Ренал се поддаде на една от най-жестоките измами на любовта. Животът ѝ бе сносен, между него и безграничното нещастие занапред я очакваше последното ѝ свиждане с Жулиен. Тя броеше часовете, минутите, които я отделяха от това свиждане. Най-сетне на третия ден през нощта тя чу отдалеч уречения сигнал. Минал през хиляди опасности, Жулиен се яви пред нея.

От този миг тя мислеше само за едно: „Аз го виждам за последен път.“ Вместо да отговори на страстните милувки на своя приятел, тя стоеше досущ като бездушен труп. Ако се насилеше да му каже, че го обича, думите ѝ звучаха неубедително и сякаш доказваха обратното. Нищо не можеше да я отвлече от жестоката мисъл, че се разделят навеки. В своята подозрителност Жулиен помисли за миг, че е вече забравен. Когато той ѝ каза нещо ядовито по този повод, тя не му отговори нищо, само едри сълзи закапаха по нейните бузи и ръката ѝ стискаше конвулсивно неговата.

— Но, велики боже, как искате да ви вярвам? — отвърна Жулиен на хладните уверения на своята възлюблена. — Вие бихте показали сто пъти повече приятелски чувства към госпожа Дервил или към някоя обикновена ваша позната.

Госпожа дьо Ренал, окаменяла, не знаеше какво да отговори.

— Невъзможно е човек да страда повече... Надявам се, че скоро ще умра... Чувствувам как сърцето ми се вледенява...

И това бяха най-дългите отговори, които той можа да изтръгне от нея.

Когато сипналата се зора им напомни, че е време Жулиен да замине, сълзите на госпожа дьо Ренал секнаха отведнъж. Тя го гледаше как връзва за прозореца въжето с възли, без да промълви нито дума, без да отвърне на целувките му. Напразно Жулиен ѝ каза:

— Ето ние стигнахме до това състояние, което вие толкова много желяхте. Отсега нататък няма вече да ви гризе съвестта. При най-малкото неразположение на децата си няма да ги виждате в гроба.

— Жал ми е, че не можахте да целунете Станислав — каза му тя студено.

Накрай Жулиен си отиде така, дълбоко поразен от безчувствените прегръдки на този жив мъртвец, и в продължение на много левги той не можеше да мисли за нищо друго. Сърцето му се късаше и преди да премине планината, докато още можеше да вижда камбанарията на вериерската черква, все се озърташе назад.

[1] Удоволствието да вириш глава цяла година се плаща скъпичко с някой и друг мъчителен четвърт час. Касти. ↑

[2] Драги. ↑

[3] Повярвайте ми. ↑

[4] Има думата документът. ↑

ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА ЕДНА СТОЛИЦА

Каква врява! Колко угризени хора! Колко много мисли за бъдещето в главата на един двадесетгодишен момък! Как всичко това отвлича от любовта!

Барнав

Най-сетне далеч пред себе си върху една планина той зърна някакви черни стени: беше Безансонската цитадела. „Колко различно щеше да е — каза си той, като въздъхна, — ако пристигах в тази благородна крепост да постъпя като поручик в някой от полковете, натоварени да го защищават!“

Безансон не е само един от най-хубавите градове на Франция, в него можеш да срещнеш и много умни и благородни хора. Ала Жулиен беше само едно селянче и нямаше никаква възможност да се запознае с личните люде.

Той беше взел от Фуке граждански дрехи и в този костюм премина през подвижните мостове. Той толкова бе чел за обсадата от 1674 година, че му се прищя, преди да се затвори в семинарията, да разгледа крепостните стени и цитаделата. На два-три пъти насмалко часовете не го арестуваха; той се завираше и в места, където военните не пущаха народа, за да могат да продават скришом сено и да изкарат по дванадесет-петнадесет франка годишно.

Той гледа високите стени, дълбоките ровове, страшните топове в продължение на няколко часа, додето най-сетне мина по булеварда пред едно голямо кафене. Той се спря във възторг; прочете няколко пъти думата „Кафене“, написана с едри букви над две огромни порти, и все не можеше да повярва на очите си. Най-сетне надви свенливостта си, влезе и попадна в дълга тридесет-четиридесет стъпки зала, чийто потон се издигаше поне на двадесет стъпки. Този ден всичко му се виждаше очарователно.

На билиярда се играеха две партии. Маркьорите извикваха колко точки са спечелени; играчите тичаха около билиярните маси, около които бяха се стълпили зрители. Кълба тютюнев пушек, който излизаше от всяка уста, обвиваше всички със син облак. Снажността на тези хора, окръглените им рамене, тежкия им вървеж, грамадните им бакенбарди, широките дългополи сюртуци — всичко привличаше вниманието на Жулиен. Тези благородни синове на древния Бизонциум можеха да разговарят само виком; те се представяха за страшни воители. Жулиен замръзна от възхищение; необятността и великолепието на тоя голям столичен град Безансон го бяха омаяли. Той не намираще в себе си смелост да поиска чаша кафе от едного от тези господата с надменен поглед, които около билиярда извикваха от време на време спечелените точки.

Но касиерката на тезгяха беше забелязала миловидното лице на този млад селянин, който, спрял на три крачки от печката, с вързопче под мишница, гледаше бюста на краля от превъзходен бял гипс. Тази девойка, едра напета франшконтейка, пременена, както подобава за таква кафене, вече два пъти със слаб глас, за да я чуе само той, беше повикала Жулиен: „Господине, господине!“ Срещнал с погледа си две големи сини и необикновено нежни очи, Жулиен разбра, че тя се обръща към него.

Той се запъти бързо към тезгяха и красивата девойка като че тръгна срещу някой неприятел. При това рязко движение вързопчето му падна.

Колко жалък би се сторил нашият провинциалист на младите парижки лицеисти, които на петнадесет години знаят вече как да влизат изящно в едно кафене! Но тия деца, тъй обучени на петнадесет години, стават на осемнадесет *пошли*. Страстната срамежливост, която човек среща в провинцията, понякога превъзмогва себе си и тогава тя възпитава волята. Като се приближи до младата и тъй хубава девойка, която сама благоволи да го заговори, Жулиен, станал смел, след като успя да надвие плахостта си, помисли: „Ще трябва да й кажа истината.“

— Госпожо, за пръв път през живота си идвам в Безансон; бих желал да получа хляб и чаша кафе, ще си платя.

Девойката се поусмихна и изчерви; тя се страхуваше да не би този млад, хубав момък да привлече насмешливото внимание и шегите

на билиардните играчи. Той ще се уплаши и няма да дойде вече.

— Седнете ей тук, близо до мене — каза му тя и му посочи една мраморна маса, почти цялата потулена зад грамадния тезгях от червено дърво, който се издаваше напред в залата.

Девојката се пресегна през тезгяха и това ѝ даде възможност да източи великолепната си снага. Жулиен я забеляза; всичките му мисли добиха друга насока. Хубавата госпожица сложи пред него чаша, захар и едно малко хлебче. Тя се поколеба дали да извика келнера, за да му налее кафе, защото разбираше ясно — дойде ли той, ще настъпи край на нейния разговор с Жулиен насаме.

Замислен, Жулиен сравняваше тази руса и весела хубавица с някои спомени, които непрестанно възкръсваха в паметта му. Цялата му плахост изчезна, когато си помисли каква страст бе вдъхнал той към себе си. А за хубавицата бе достатъчен и един миг, за да прочете това в погледа на Жулиен.

— Този тютюнев пушек ви кара да кашляте, елате да закусите утре сутринта преди осем часа; по това време аз съм почти сама.

— Как се наричате? — с ласкава усмивка на възхитена срамежливост я запита Жулиен.

— Аманда Бине.

— Позволявате ли ми да ви изпратя след час един малък вързоп колкото ей този?

Хубавата Аманда се позамисли.

— Следят ме: това, което ми искате, може да ме изложи; все пак аз ще напиша адреса си на тази картичка; вие ще я поставите върху вашия вързоп и можете без страх да ми го изпратите.

— Казвам се Жулиен Сорел — рече момъкът, — аз нямам ни роднини, ни познати в Безансон.

— Ах, разбирам — каза тя зарадвано, — вие постъпвате в правното училище.

— Уви, не — отвърна Жулиен, — пращат ме в семинарията.

Пълно разочарование помрачи чертите на Аманда; тя повика един келнер: сега тя не се боеше. Келнерът наля кафе на Жулиен, без да го погледне.

Аманда получаваше парите на тезгяха; Жулиен беше горд, че се е осмелил да говори; около една от билиардните маси се скараха. Виковете и протестите на играчите, отекнали в огромната зала, се

сливаха в някаква глъчка, която учудваше Жулиен. Аманда стоеше замечтана, с наведени очи.

— Ако искате, госпожице — каза ѝ той изведнъж уверено, — ще кажа, че съм ваш братовчед.

Тази забавна самоувереност се хареса на Аманда. „Това не е нищо и никакъв момък“ — помисли си тя. И му каза много бързо, без да го гледа, тъй като нейният поглед през това време следеше дали някой не се приближава до тезгяха:

— Аз съм от Жанлис, близо до Дижон; кажете, че и вие сте от Жанлис и братовчед на майка ми.

— Няма да забравя.

— Лете всеки четвъртък в пет часа семинаристите минават оттук пред кафенето.

— Ако вие си спомните за мене, когато минавам, вземете китка теменужки в ръката.

Аманда го изгледа учудено; този поглед превърна смелостта на Жулиен в безстрашие; ала все пак се изчерви до ушите, когато ѝ каза:

— Чувствувам, че ви обичам лудо.

— Говорете по-тихо — каза му тя уплашено.

Жулиен се стараеше да си спомни няколко фрази от един изпокъсан том на „Новата Елоиза“, който беше намерил във Вержи. Неговата памет му служеше добре; десетина минути той повтаряше наизуст „Новата Елоиза“ на омаяната госпожица Аманда и сам беше във възторг от храбростта си, когато изведнъж лицето на хубавата франшконтейка доби леден израз. Един от нейните любовници се появи на вратата на кафенето.

Той се приближи до тезгяха, разкършил плещи, като подсвиркваше; поизгледа Жулиен. В един миг въображението на Жулиен, склонно да преувеличава всичко, бе обзето от мисълта за дуел. Той побледня силно, отмести чашата, придаде си самоуверен вид и изгледа съперника си втренчено. Когато съперникът му се наведе, за да си налее свойски чаша ракия на тезгяха, Аманда с поглед заповяда на Жулиен да спусне очи. Той я послуша и две минути стоя, без да мръдне, бледен, решен, мислейки само за това, което ей сега щеше да се случи: той беше наистина хубав в тази минута. Съперникът се учуди от погледа на Жулиен; като гаврътна на един дъх чашката ракия, той каза нещо на Аманда, мушна ръцете си в страничните джобове на

грамадния си сюртук и се приближи до една билиардна маса, като подсвиркваше и гледаше Жулиен. Жулиен, побеснял от гняв, стана; но той не знаеше как да постъпи, за да го предизвика. Сложи вързопчето на пода и с най-нехайния вид, който можеше да си придаде, тръгна към билиярда.

Напразно благоразумието му казваше: „Ако завържеш дуел още с пристигането си в Безансон, свършено е със свещеническото ти поприще.“

— Все едно, затуей пък няма да кажат, че съм се уплашил от един нахалник.

Аманда видя неговата смелост; тя се хвърляше в очи наред с простодушните му обноски; той веднага ѝ се понрави повече от снажния младеж в сюртук. Тя стана и като се преструваше, че следи някакъв минувач на улицата, застана бързо между него и билиярда:

— Не гледайте накриво този господин, той ми е зет.

— Та какво от това? Той пръв ме погледна.

— Искате да ме направите нещастна ли? Вярно, той ви погледна пръв, но той може би ще дойде и да поприказва с вас. Аз му казах, че сте роднина на майка ми и дохождате от Жанлис. Той е франшконтеец и никога не е отивал в Бургундия по-далеч от Дол; тъй че кажете му, каквото ви дойде на ума, не се страхувайте от нищо.

Жулиен се колебаеше още; тя добави много бързо — нейното въображение на касиерка я снабдяваше изобилно с всякакви лъжи:

— Вярно, той ви погледна пръв, но тъкмо тогава той ме питаше кой сте; той си е такъв грубичък с всички хора, съвсем не е искал да ви обиди.

Жулиен следеше с очи мнимия зет; видя го как купи номер, за да участва в играта на по-отдалечената от двете билиардни маси. Чу го как извика с дебелия си глас заплашително: „Ей сега ще ви покажа как се играе!“ Жулиен бързо се шмугна зад госпожица Аманда и пристъпи към билиярда. Аманда го хвана за ръката.

— Елате по-напред да ми платите — каза му тя.

„Права е — помисли Жулиен, — тя се страхува да не се измъкна, без да платя.“ Аманда беше също тъй развълнувана като него и почервеняла; тя му върна остатъка колкото се може по-бавно, а през това време повтаряше нисичко:

— Излезте веднага от кафенето или няма да ви обичам вече; а аз все пак ви обичам много.

Жулиен наистина излезе, но бавно. „Дали не съм длъжен — питаше се той непрестанно — да отида и аз, да погледна на свой ред, подсвирквайки, този грубиянин?“ И това съмнение го накара да престои един час на булеварда пред кафенето; той поглеждаше дали онзи човек няма да излезе. Но човекът не се яви и Жулиен си тръгна.

Той беше прекарал в Безансон едва няколко часа и вече изпитваше някакво угризение. Стариият полкови лекар, въпреки подаграта си, му беше дал някога няколко урока по фехтовка; и това беше всичкото изкуство, на което Жулиен можеше да се опира в яростта си. Но това затруднение нямаше да го спре, ако той знаеше как може да покаже възмущението си, без да удари плесница; а ако работата стигнеше до юмруци, неговият съперник, какъвто бе грамаден, щеше да го набие и с това работата щеше да се свърши.

„За такъв сиромас като мен — каза си Жулиен, — без покровители и без пари, между семинарията и затвора няма голяма разлика; ще трябва да оставя гражданските си дрехи в някой хан, дето ще мога да навлека отново черния си костюм. Ако някога сполуча да се измъкна за няколко часа от семинарията, ще мога лесно в гражданските си дрехи да се видя пак с госпожица Аманда.“ Това бе добре намислено; но колкото и ханища да се изпречваха на пътя му, Жулиен не се осмеляваше да влезе нито в един от тях.

Най-сетне, когато минаваше втори път край „Хотела на посланиците“, угриженият му поглед се-срещна с погледа на една дебела, доста млада още, червендалеста жена с весело и живо лице. Той се приближи до нея, разказа ѝ своята история.

— Разбира се, мой малък хубав абате — каза му стопанката на „Хотела на посланиците“, — ще запазя гражданските ви дрехи и дори честичко ще ги изтупвам. По това време не е хубаво да се оставя сукнена дреха така, без да се поизтърси.

Тя взе един ключ, сама го заведе в една стая и го посъветва да запише на едно листче всичко, което ѝ оставя.

— Господи боже, колко хубав изглеждате в тези дрехи, господин абат Сорел! — каза му дебелата жена, когато той слезе в кухнята. — Ей сега ще ви нагостя с добър обед; и той — добави тя шепнешком —

ще ви струва само двадесет су вместо петдесет, колкото плащат всичките; зер трябва да се щади вашата кесийка.

— Аз имам десет луидора — възрази Жулиен не без гордост.

— Ах, господи боже — отговори разтревожена добрата стопанка, — не говорете така високо; в Безансон има много лоши хора. Ще ви оберат, дорде се обърнете. Главно не влизайте никога в кафенетата, те са пълни с негодници.

— Така е! — каза Жулиен, когото тези думи накараха да се замисли.

— Дохождайте само при мене, аз ще ви правя кафе, помнете, че винаги ще намерите тука свой човек и добър обед за двадесет су; разбираме се, надявам се. Хайде, сядайте на масата, аз сама ще ви подам яденето.

— Аз не мога да ям — каза й Жулиен, — много се вълнувам, отивам от вас право в семинарията.

Милозливата жена го пусна чак след като напълни джобовете му с разни неща за ядене. Най-сетне Жулиен се запъти към страшното място; стопанката от прага на хотела му сочеше пътя.

ДВАДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА СЕМИНАРИЯТА

Триста тридесет и шест обеды по осемдесет и три сантиметра, триста тридесет и шест вечери по тридесет и осем сантиметра, шоколад — комуто се пада право; колко можеш да спечелиш при тази оферта?

Безансонският **Валено**

Той зърна отдалеч железния позлатен кръст върху портата; приближи се полека; краката му сякаш се подкосяваха. „Ето го този земен ад, от който няма вече да изляза!“ Най-сетне той се реши да позвъни. Звънът на камбанката проехтя като в пусто място. След десетина минути отвори му един бледен човек, облечен в черно. Жулиен го погледна и тозчас наведе очи. Странно лице имаше този вратар. Изпъкналият и зелен гледец на очите му се разширяваше като на котка; неподвижните очертания на клепачите му изключваха всякакво съчувствие; тънките му устни се разтягаха в полукръг над щръкналите му напред зъби. Ала на това лице не бе изписан никакъв порок, на него се четеше по-скоро онова пълно безчувствие, което много повече плаши младежта. Единственото чувство, което беглият поглед на Жулиен смогна да отгатне върху това дългнесто набожно лице, бе дълбокото презрение към всичко, за каквото и да му заговореха, ако то не бе свързано с облаги на небето.

Жулиен повдигна с мъка очи и с треперещ глас, с разтуптяно сърце обясни, че иска да говори с директора на семинарията господни Пирар. Без да промълви дума, черният човек му кимна да го последва. Те се изкачиха на втория етаж по една широка стълба с дървено перило и изкривени стъпала, които висяха съвсем от противоположната на стената страна и сякаш всяка минута можеха да рухнат. Малката вратичка, над която бе закован голям гробарски кръст от просто дърво, боядисано черно, се откряна с мъка и вратарят го въведе в мрачна, ниска стая с варосани стени, на които бяха окачени две големи

картини, почернели от времето. Тук Жулиен остана сам; той стоеше, потиснат от ужас, сърцето му биеше до пръсване; той щеше да бъде щастлив, ако можеше да плаче. Гробно мълчание цареше в целия дом.

След четвърт час, който му се стори ден, вратарят със зловещото лице се появи отново на вратата, която се намираше на другия край на стаята, и без да каже дума, му стори знак да тръгне след него. Жулиен влезе в стая, още по-голяма от първата, дето едва се виждаше. Стените и тук бяха белосани, но нямаше никаква покъщнина. Само в ъгъла, до вратата, Жулиен, минавайки, забеляза легло от небоядисано дърво, два сламени стола и малко кресло от чамови дъски, нетапицирано. На другия край на стаята, до едно прозорче с пожълтели стъкла и перваз, затрупан с омърсени саксии, той съзря един човек в орфанно расо, седнал пред една маса; този човек изглеждаше разсърден, вземаше едно по едно цял куп малки квадратни листчета, написваше на тях по няколко думи и след това ги нареждаше на масата. Той не забелязваше Жулиен. А младежът стоеше неподвижно, прав наред стаята, дето го беше оставил вратарят, който излезе и затвори след себе си вратата.

Така минаха десетина минути; лошо облеченият човек продължаваше да пише. Жулиен беше силно развълнуван и уплашен, струваше му се, че ха-ха, ще падне. Някой философ би казал (и сигурно би се излъгал): „Такова е непоносимото въздействие на грозното върху душата, създадена да обича хубавото.“

Човекът, който пишеше, вдигна глава; Жулиен забеляза това не отведнъж, но дори и след като го видя, продължаваше да стои неподвижен, като че поразен смъртно от страшния поглед, устремен върху него. Замъглените очи на Жулиен с мъка различаваха някакво дълго лице, покрито цялото с червени петна, с изключение на челото, което се отделяше с мъртвешка бледнина. Между тези червени бузи и това бяло чело святкаха две черни оченца, способни да ужасят и най-храбрия човек. Гъсти, гладко причесани и черни като ахат коси ограждаха огромното му чело.

— Ще благоволите ли да се приближите, да или не? — каза най-сетне нетърпеливо този човек.

Жулиен пристъпи с несигурни крачки и най-сетне, готов да падне, побледнял както никога в живота си, се спря на три крачки от небоядисаната дървена масичка, отрупана с четвъртити листчета.

— По-близо — каза човекът.

Жулиен пристъпи още, като простря напред ръка, сякаш търсеше да се облегне на нещо.

— Името ви?

— Жулиен Сорел.

— Много закъсняхте — каза му той, впил отново страшното си око в него.

Жулиен не можа да понесе този поглед; изпружил напред ръка, сякаш да се хване за нещо, той се просна в целия си ръст върху пода.

Човекът позвъни. Жулиен беше загубил само способността да вижда и да се движи; той чу приближаващите се стъпки.

Повдигнаха го, поставиха го на малкото кресло от небоядисано дърво. Той чу как страшният човек каза на вратаря:

— Очевидно той страда от епилепсия, само това липсваше.

Когато Жулиен най-сетне можа да отвори очи, човекът с червеното лице продължаваше пак да пише; вратарят беше изчезнал. „Трябва да намеря в себе си смелост — каза си нашият герой — и главно да скрия това, което чувствавам (сърцето му примираше от болка); ако ми се случи нещо, бог знае какво ще помислят за мен.“ Най-сетне човекът престана да пише и изгледа криво Жулиен.

— В състояние ли сте да ми отговорите?

— Да, господине — каза Жулиен с отпаднал глас.

— Е, хубаво тогава.

Черният човек се приповдигна, отвори със скърцане чекмеджето на чамовата си маса и затършува нетърпеливо в него някакво писмо. Най-сетне го намери, седна бавно и се вторачи в Жулиен отново с такъв поглед, като че искаше да му изтръгне последния остатък от живота.

— Вие сте ми препоръчан от господин Шелан; той е най-добрият свещеник в епархията, човек добродетелен, какъвто рядко има, и мой приятел от тридесет години.

— Ах, значи, аз имам честта да говоря с господин Пирар — промълви Жулиен с примрял глас.

— Изглежда — отвърна троснато директорът на семинарията и го изгледа сърдито.

Мъничките му очички засвяткаха още по-силно, угълчетата на устните му затрепкаха неволно. Той приличаше на тигър, който предвкусва удоволствието от разкъсването на жертвата си.

— Писмото на Шелан е късо — каза той, като да говореше на себе си. — *Itelligenti рауса*^[1]; в наше време трябва да се пише колкото се може по-кратко.

Той прочете на глас:

„Провождам Ви Жулиен Сорел от моята енория, когото съм кръстил преди около двадесет години; син на богат дърводелец, който не му дава нищо, Жулиен ще бъде бележит работник на господнето лозе. Памет и схватливост не му липсват, има и разум. Но дълготрайно ли ще е неговото призвание? Искрено ли е то?“

— *Искрено!* — повтори абат Пирар учудено, като изгледа Жулиен; но погледът на абата сега не беше до такава степен лишен от човеколюбив. — *Искрено!* — повтори той, като сниши глас, и зачете по-нататък:

„Аз ви моля да дадете на Жулиен стипендия; той ще я заслужи, като положи необходимите изпити. Аз съм го обучавал малко по богословие, онова някогашно и добро богословие на Бссюе, Арно и Фльори. Ако момъкът не ви допада, пратете ми го обратно назад; директорът на приюта за бедни, когото добре познавате, му предлага осемстотин франка, за да стане възпитател на децата му. Съвестта ми е спокойна, слава богу. Почвам да привиквам към сполетелия ме страшен удар. *Vale et me ama.*“^[2]

Абат Пирар се позапъна, когато дойде до подписа, и с въздишка изговори думата Шелан.

— Той е спокоен — каза абат Пирар, — и наистина неговата добродетелност заслужава тази награда; дано Бог я даде и на мен, когато дойде моят час!

Той погледна към небето и се прекръсти. Видял кръстния знак, Жулиен почувствува, че почва да му преминава дълбокият ужас, който, откакто влезе в тоя дом, бе го смразил.

— Аз имам тук триста двадесет и един човека, очакващи да получат свещенически сан — каза най-сетне абат Пирар със строг, но не зъл глас. — Само седем-осем от тях са препоръчани от такива хора като абат Шелан; така че между триста двадесет и един човека вие ще бъдете деветият. Но моето покровителство не е нито благоволение, нито слабост, то е удвоена грижа и строгост против пороците. Идете да заключите тази врата.

Жулиен тръгна с усилие и сполучи да се задържи на крака. До входната врата той зърна едно прозорче, което гледаше към полето. Той погледна дърветата и техният вид го поуспокои, като да беше видял стари приятели.

— Loquerisne linguam latinam? (Говорите ли латински?) — го запита абат Пирар, когато той се върна.

— Ita, pater optime (Да, преподобни отче) — отговори Жулиен, като се посъвзе. То се знае, никой човек на света не му се струваше по-малко преподобен от господин Пирар през този половин час.

Разговорът продължи на латински. Изразът в очите на абата постепенно се смекчи; Жулиен си възвърна донейде самообладанието. „Колко съм слаб — помисли си той, — щом може да ми подействува това привидно благочестие. Този човек ще да е чисто и просто мошеник като господин Маслон“ — и Жулиен се зарадва в душата си, задето е скрил почти всичките си пари в ботушите.

Абат Пирар изпита Жулиен по богословие и се изненада от обширните му познания. Учудването му порасна, когато го разпита подробно по Светото писание. Но когато стигна до учението на църковните отци, видя, че Жулиен не знаеше дори имената на свети Йероним, на свети Августин, на свети Бонавентура, на свети Василий, и т.н., и т.н.

„Така си е — помисли абат Пирар, — личи онова гибелно влечение към протестантството, в което винаги съм укорявал Шелан; вдълбочено, прекалено вдълбочено познаване на Светото писание.“

(Жулиен току-що му бе говорил, без да го питат по този въпрос, за времето, когато *действително* са били написани Битието, Петокнижието и т.н.).

„Докъде води това безкрайно размишление върху Светото писание — помисли абат Пирар, — ако не до *личното тълкуване*, сиреч до най-отявленото протестантство? И наред с това небезопасно незнание нито дума за църковните отци, което би могло да уравни това увлечение.“

Но учудването на директора на семинарията мина всяка граница, когато, запитал Жулиен за духовната власт на папата, очаквайки да чуе положенията на древната галиканска църква, младият човек му приведе почти цялата книга на господин дьо Местър.

„Странен е този Шелан — помисли си абатът, — дали не му е показал тази книга само за да го научи да се подиграва с нея?“

Напразно разпитваше той Жулиен в желанието си да узнае дали той сериозно вярва в учението на господин дьо Местър. Младежът отговаряше само по памет. От тази минута Жулиен се почувствува наистина уверен в себе си и се овладя напълно. След този много дълъг изпит стори му се, че господин Пирар се държи към него строго само за очи. И наистина, ако не бяха началата на важността и строгостта, о които от петнадесет години се придържаше в отношението си към своите ученици по богословие, директорът на семинарията би целунал с радост Жулиен в името на логиката — такава яснота, точност и бистрота откри той в неговите отговори.

„Ето един смел и здрав дух — каза си той, — но *corpus debile* (тялом слаб).“

— Често ли припадате така? — запита той Жулиен на френски, като му посочи с пръст пода.

— За пръв път в живота. Лицето на вратаря ме вледени — отвърна Жулиен и се изчерви като дете.

Абат Пирар почти се усмихна.

— Ето докъде води суетният светски разкош; вие, види се, сте свикнали със засмените лица, тия истински маски на лъжата. Истината е сурова, господине. Но нима нашата задача тук долу на земята не е също тъй сурова? Ще трябва да бдите над вашата съвест, за да не я съблазни тази слабост: *прекомерната чувствителност към суетната прелест на външното*.

— Ако не беше ви препоръчал — каза абат Пирар, който премина с явно удоволствие пак на латински език, — ако не беше ви препоръчал такъв човек като абат Шелан, аз щях да ви говоря на този суетен светски език, с който, изглежда, сте свикнал. Пълна стипендия, каквато искате, е, ще ви кажа, най-трудното нещо, което може да се получи на света. Но много малка би била заслугата на абат Шелан през петдесет и шест годишната му апостолска дейност, ако не може да разполага с една стипендия в семинарията.

След тези думи абат Пирар посъветва Жулиен да не влиза в никакво тайно общество или братство без негово съгласие.

— Давам ви честна дума — отговори Жулиен с чистосърдечието на честен човек.

Директорът на семинарията се усмихна за първи път.

— Тази дума тук е съвсем неуместна — каза му той, — тя напомня много суетливата чест на светските хора, която ги води към толкова заблуди, а често и престъпления. Вие ми дължите безпрекословно подчинение по силата на параграф седемнадесети от булата *Unam Ecclesiam* на свети Пий V. Аз съм ваш духовен ръководител. В този дом да слушаш, възлюбени ми сине, значи да се покоряваш. Колко пари имате?

„Ето че си го каза най-сетне — помисли си Жулиен, — затова станах «възлюблен син».“

— Тридесет и пет франка, отче.

— Записвайте си грижливо за какво ще харчите тия пари; вие ще ми дадете после сметка за това.

Този мъчителен разпит трая три часа; Жулиен повика вратаря.

— Настанете Жулиен Сорел в килия 103 — каза абат Пирар на този човек.

По свое голямо благоволение той даваше на Жулиен отделно помещение.

— Занесете там сандъка му — добави той.

Жулиен наведе очи и съзря сандъка точно пред себе си; той го гледаше от три часа и не можеше да го познае.

Когато стигнаха в № 103 (беше малка стаица от осем квадратни стъпки в последния етаж на сградата), Жулиен забеляза, че тя гледа към крепостните стени, а отвъд тях се разстиляше красива равнина, която Ду отделя от града.

„Каква прекрасна гледка!“ — възкликна Жулиен. Но макар да си каза това, той не разбираше добре какво изразяваха тези думи. Необикновено силните чувства, които беше изпитал за толкова късо време, откакто дойде в Безансон, бяха изчерпали напълно силите му. Той седна до прозореца върху единствения дървен стол, който имаше в килията, и се унесе тутакси в дълбок сън. Той съвсем не чу камбаната за вечеря, нито камбаната за вечернята; бяха забравили за него.

Когато първите лъчи на слънцето го събудиха на другата заран, той се видя легнал върху пода.

[1] За разбирация не трябва много. ↑

[2] Много поздрави и не ме забравяй. ↑

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА

ЧОВЕШКИЯТ РОД ИЛИ ТОВА, КОЕТО ЛИПСВА НА БОГАТИЯ

Аз съм сам на земята, никой не помисля за мене. Всички, които виждам как се стремят да се възмогнат, се отличават с безсрамие и коравосърдечие, а това аз не чувствавам в себе си. Те ме мразят заради моята отстъпчива доброта. Ах, аз скоро ще умра било от глад, било от мъка, че хората са толкова жестоки.

Юнг

Той набързо изчетка дрехите си и слезе, беше закъснял. Един надзирател му се скара строго; вместо да се оправдае, Жулиен скръсти ръце на гърдите си:

— *Рессаві, pater optime* (Сгреших, признавам си вината, отче) — каза той със съкрушен глас.

Това начало има голям успех. Ония от семинаристите, които бяха по-хитри, видяха, че имат работа не с някой неопитен новак. Удари междучасие, Жулиен бе заобиколен с любопитство от всички. Но от негова страна срещнаха само сдържаност и мълчание. Следвайки правилата, които си беше изработил, той гледаше на своите триста двадесет и един другари като на врагове; най-опасният от всички беше според него абат Пирар.

След няколко дни Жулиен трябваше да си избира изповедник; дадоха му списък.

„Ех, господи боже мой, за кого ме вземат те — каза си той. — Мислят, че не се сецам ли?“ — И той избра абат Пирар.

И на ум не му дохождаше, че тази крачка бе решителна за него. Едно дребничко, съвсем младо семинаристче, родом от Верьер, което още от първия ден се обяви за негов приятел, му откри, че ако беше избрал господин Кастанед, помощник-директора на семинарията, щеше да постъпи може би по-благоразумно.

— Абат Кастанед е враг на господин Пирар, когото подозират в янсенизъм — додаде дребното семинаристче, наведено над ухото му.

Всички първи стъпки на нашия герой, който се смяташе за много предпазлив, се оказаха, както и изборът на изповедник, необмислени. Заблуден от самомнителността, присъща на всички хора с въображение, той вземаше намеренията си за станали неща и се мислеше за ненадминат лицемер. В своето заслепение той отиваше дотам, че се укоряваше за успехите си в това изкуство на безсилието.

„Уви! Това е единственото ми оръжие! В друго време — разсъждаваше той — *бих си печелил хляба* с дела, които биха говорили сами за себе си пред лицето на врага.“

Доволен от поведението си, Жулиен се оглеждаше наоколо; всичко тук му се стори, че свидетелствува с вида си за най-чиста добродетел.

Осем или десет семинаристи бяха окръжени с ореола на светостта и имаха видения като света Тереза и свети Франциск, когато той е получил стигмати на планината Верна в Апенините. Но това беше велика тайна и техните приятели я криеха. А клетите младежи с виденията почти не излизаха от лазарета. У около стотина други крепката вяра се съчетаваше с неуморно прилежание. Те се трудеха толкова, че се поболяваха, без да научат нищо особено. Двама-трима се отличаваха с истинска дарба и между другите един на име Шазел; но Жулиен странеше от тях, а и те — от него.

Останалите от триста двадесет и един семинаристи бяха обикновени простаци, не много сигурни, че разбират латинските думи, които повтаряха от сутрин до вечер. Почти всички бяха селски синове и предпочитаха да изкарват залька си, като зазубрят някоя и друга латинска дума, отколкото като копаят земята. Въз основа на тия наблюдения Жулиен още от първите дни се зарече да постигне бързо успех. „Във всяка служба са необходими умни хора, защото работата трябва да се върши навсякъде — казваше си той. — При Наполеон щях да бъда сержант; между тия бъдещи свещеници ще стана главен викарий.“

Всички тия сиромаси — добави той, — работници още от деца, са живели, додето дойдат тук, с извара и черен хляб. Месо са виждали в колибите си само пет-шест пъти в годината. Както римските

войници, които смятали войната време за почивка, тия груби селяни са омаяни от сладостите на семинарията.“

В техния мрачен поглед Жулиен не прочиташе никога нищо освен задоволена физическа нужда след обета и предвкушване на физическа наслада преди ядене. Такива бяха хората, сред които той трябваше да изпъкне; ала Жулиен не знаеше, па и никой не искаше да му каже, че да бъдеш пръв по догматика, църковна история и по разните други предмети, които се учат в семинарията, е в техните очи само блестящ порок. От времето на Волтер, от времето на управлението с две камари, което всъщност е недоверие и лично съждение и насажда у народите лошата привычка да не се доверяват, френската черква, изглежда, проумя, че истинските ѝ врагове са книгите. Смирението на сърцето в нейните очи е всичко. Преуспяването в науките, дори свещените науки, е за нея подозрително, и с право. Кой ще попречи на просветения човек да премине на неприятелска страна като Сийес или Грегоар? Разтърсена, църквата се залавя за папата като за единствен спасителен изход. Едничък папата може да пресече личното съждение и с благочестивото великолепие на придворните си церемонии да направи някакво впечатление върху отегчения и болен ум на светските хора.

Жулиен, проникнал само наполовина в тия многообразни истини, старателно опровергавани от всичко, което се говореше в семинарията, изпадна в дълбока тъга. Той се занимаваше усилено и успя бързо да научи много неща, които бяха твърде полезни за един свещеник, но твърде лъжливи според него, и в които той не влагаше никакъв интерес. Той мислеше, че няма какво друго да прави.

„Мигар ме забравиха всички на земята?“ — мислеше той. Той не знаеше, че господин Пирар беше получил и хвърлил в огъня няколко писма, носещи щемпела на Дижон, в които, въпреки похватите на високоблагопристойния слог, прозираше най-пламенна страст. Големи угризения, изглежда, подавяха тази любов. „Толкова по-добре — помисли си абат Пирар, — поне този момък е обичал една благочестива жена.“

Един ден абат Пирар разтвори едно писмо, което изглеждаше полузаличено от сълзи: това беше прощаване с Жулиен навеки. „Най-сетне — пишеше в писмото — небето се смили над мен и ме научи да мразя не виновника за моите прегрешения, той ще ми бъде винаги най-

скъпото в света, но самото прегрешение. Жертвата е принесена, приятелю мой. Не без сълзи, както виждате. Мисълта за спасението на тези същества, на които принадлежа и които вие толкова обичахте, надви у мен. Справедливият, но страшен Бог сега няма вече да си отмъщава над тях за греховете на майка им. Сбогом, Жулиен, бъдете справедлив към хората.“

Краят на писмото бе почти невъзможно да се прочете. Посочваше се адресът в Дижон, макар да се изразяваше надежда, че Жулиен няма да отговори никога или ако отговори, ще си послужи с думи, които една върнала се към добродетелта жена би могла да чуе, без да се черви.

Тъгата на Жулиен, подсилена от оскъдната храна, с която снабдяваше семинарията доставчикът на обедите за осемдесет и три сантима, започна да се отразява върху здравето му, когато една заран Фуке изведнъж се появи в стаята му.

— Най-сетне можах да вляза. Пет пъти, не ти го казвам, за да те укоря, дохождам в Безансон да се видя с тебе. И всеки път намирам вратата затворена. Турих един човек да караули пред вратата на семинарията; защо ти, дявол да го вземе, не излизаш никога?

— Аз си наложих това изпитание.

— Ти си се променил много според мен. Най-сетне те виждам пак. Две звънки монети от по пет франка ей сега ме просветлиха: голям глупак съм бил, дето не съм ги дал още при първото си идване.

Разговорът между двамата приятели нямаше край. Жулиен побледня, когато Фуке му каза:

— Да не забравя. Знаеш ли ти, че майката на твоите ученици е изпаднала в страшна набожност?

И с онзи непринуден тон, който ранява толкова дълбоко обзетата от страст душа, че без да подозира, преобръща всичко най-скъпо за нея, той почна да разказва:

— Да, приятелю мой, в най-пламенна набожност. Разправят, че ходила на поклонение. Но за вечен срам на господин Маслон, който шпионираше толкова дълго нещастния господин Шелан, госпожа дьо Ренал не поискала да има работа с него. Тя ходила да се изповядва в Дижон или в Безансон.

— Тя дохожда, значи, в Безансон? — запита Жулиен и руменина заля челото му.

— Доста често — отговори Фуке, като го изгледа въпросително.

— Имаш ли броеве от „Конститусионел“ в себе си?

— Какво казваш? — запита Фуке.

— Питам те имаш ли броеве от „Конститусионел“ — подзе Жулиен невъзмутимо. — Те се продават тук по тридесет су броят.

— Как? Дори в семинарията либерали! — извика Фуке. — Нещастна Франция! — додаде той, като подражаваше лицемерния глас и сладникавия тон на абат Маслон.

Това свиждане би произвело дълбоко впечатление на нашия герой, ако още на другия ден една думичка, подхвърлена от дребничкия семинарист от Вериер, който му се струваше глупаво момче, не го наведе на важно откритие. Откакто Жулиен влезе в семинарията, поведението му беше редица от погрешни стъпки. Той горчиво се надсмя сега над себе си.

Наистина всяка важна постъпка в живота му бе умело провеждана; но той не се грижеше за подробностите, а семинарските хитреци гледаха само подробностите. Затова между другарите си той минаваше вече за *волнодумец*. Множество дребни простъпки го бяха издали.

В техните очи той беше се провинил в страшен грях: *мислеше, съдеше със своя ум*, вместо да следва сляпо *авторитета* и примера. Абат Пирар не му помагаше решително в нищо; той дори не заговори с него нито веднъж извън изповеднята, където слушаше повече, отколкото говореше. Всичко би било съвсем иначе, ако Жулиен беше избрал абат Кастанед.

От минутата, когато разбра безразсъдството си, Жулиен престана да се отегчава. Нужно му бе да узнае колко далеч е оставил да отиде злото и за тази цел поотстъпи от високомерното и упорито мълчание, с което отблъскваше другарите си. И ето тогава почнаха да си отмъщават върху него. Неговите опити да ги заговори бяха посрещнати с презрение, което стигаше до присмех. Той узна, че откакто е постъпил в семинарията, нямаше нито минута — главно през междучасията, — която да не е имала за него някаква добра или лоша последица, която да не е увеличила броя на враговете му или да не е разположила в негова полза някой искрено добродетелен семинарист или поне някой не такъв невежа като другите. Злото, което той трябваше да поправи, беше огромно, задачата — много тежка. Отсега нататък вниманието на

Жулиен бе непрекъснато нащрек; той трябваше да се покаже съвсем друг човек.

С голяма мъка той например съдържаше очите си да не шарят наоколо. Не току-така в тия места ги държат наведени. „Колко самонадеян съм бил във Верьер! — мислеше си Жулиен. — Въобразявах си, че живея, а само съм се готвил за живота; ето ме найсетне в света, такъв, какъвто ще го виждам докрай, докато изиграя ролята си, заобиколен от върли врагове. Каква безкрайна мъка е — добави той — да се преструваш така всяка минута! Подвизите на Херкулес бледнеят пред това лицемерие, Херкулес на новите времена е Сикст Пети; той е мамил петнадесет години подред със смирението си четиридесетте кардинали, които са го виждали в младините му жизнерадостен и надменен.“

„И тъй, знанието не струва тук нищо — говореше си той с яд, — успехите по догматика, по свещена история и т.н. се ценят само привидно. Всичко, което се говори по този повод, е само капан, в който падат безумци като мен. Уви, единствената ми заслуга бяха бързите ми успехи, способността ми леко да схващам всички тези нелепици. Дали наистина те им дават цена? Съдят за тях като мен? И аз, глупакът, се гордеех! Тъкмо с това, че винаги излизах на първо място, аз си спечелих, само люти врагове. Шазел, който знае повече от мене, пуца винаги в съчиненията си по някоя глупост и поради това остава на петдесето място; а достигне ли първо — то е от разсеяност. Ах, една дума, една-единствена дума на господин Пирар би ме избавила!“

Откакто Жулиен откри грешката си, дългите упражнения в аскетично благочестие, като например молитвите по броеница пет пъти в седмицата, песнопенията в параклиса на Исусовото сърце и т.н., и т.н., които му се струваха отегчителни до смърт, станаха за него найинтересните занятия. Като разсъждаваше строго над постъпките си и гледаше главно да не надценява възможностите си, Жулиен не се стремеше отведнъж подобно примерните семинаристи да върши всеки миг *значителни* деяния, сиреч да показва някакво християнско съвършенство. В семинарията по това как ядеш рохко яйце съдят за напредъка ти по пътя на благочестивия живот.

Нека читателят, у когото това може би ще предизвика усмивка, си спомни колко грешки против приличието е допуснал абат Делил,

когато е ял яйце, поканен на закуска у една знатна дама от двора на Луи XVI.

Жулиен се помъчи отначало да постигне *pop culpra*^[1]; т.е. такова състояние, при което вървежът на младия семинарист, начинът, по който движи ръцете си, очите си и т.н. свидетелствуват за пълно отказване от всичко светско, но не показват още човек, погълнат от мисълта за отвъдния живот и тленността на земния.

Жулиен виждаше постоянно по стените на коридорите написани с въглен такива изречения като следното: „Какво са шестдесет години изпитания в сравнение с вечното блаженство или вечните мъки в кипящия катран на преизподнята!“ Сега тия изречения не будеха у него презрение; той разбра, че трябва да ги има непрестанно пред очите. „Какво ще правя целия си живот? — питаше се той. — Ще продавам на верующите място в рая. А как ще представя нагледно това място? Само с разликата между моята външност и външността на един мирянин.“

Ала след много месеци ежеминутно прилежание човек можеше по вида на Жулиен да познае, че той мисли. Начинът, по който повдигаше очи и мърдаше устни, не свидетелствуваше за сляпа вяра, готова да приеме всичко и да поддържа всичко, дори с цената на мъченичество. Жулиен с яд виждаше, че и най-недодяланите селянчета го превъзхождат в това. За тях бе много лесно да нямат вид, че мислят.

Колко старания положи той, за да придобие този лик, изпълнен с ревностна и сляпа вяра, готова да приеме всичко и да претърпи всичко — лик, който се среща тъй често в италианските манастири и за който Гуерчино остави на нас, миряните, прекрасни образци в своите църковни картини^[2].

През големите празнични дни на семинаристите даваха наденици с кисело зеле. Съседите на Жулиен по трапеза забелязаха, че той е безчувствен към този род блаженство; това беше едно от първите му прегрешения. Другарите му видяха в това отвратителна проява на най-глупаво лицемерие; с това той си създаде най-много врагове. „Вижте този буржоа, вижте този горделивец — говореха те, — преструва се, че презира най-хубавото ядене — наденици с кисело зеле! Пфу, безобразник! Надут хлапак! Проклетник!“

„Уви, невежеството на тези селски момчета, мои другари, е за тях грамадно предимство — провикваше се Жулиен в минути на

отчаяние. — Когато дойдат в семинарията, не е необходимо учителят да им избива от главата това безчетно множество от светски мисли, които аз нося и които те прочитат на лицето ми, както и да се мъча да ги скрия.“

Жулиен изучаваше внимателно, почти със завист, най-недодяланите от селянчетата, дошли в семинарията. От мига, когато им сваляха шаячните дрехи и им навличаха черното расо, цялото им възпитание се заключаваше в огромно, безгранично преклонение пред *звонката и суха пара*, както казват във Франш-Конте.

С тия тайнствени и високопарни думи се изразява възвишеното понятие за *налични пари*.

Щастието за тези семинаристи, както и за героите от романите на Волтер, се състоеше главно в доброто ядене. У почти всички Жулиен откриваше вродено благоговение пред всеки, който носи дрехи от тънко сукно. Това чувство ни посочва как се цени или дори подценява справедливостта спрямо разпределението на земните блага, установени от нашите съдилища. „И какво ще спечелиш — повтаряха често помежду си те — да се караш с някой gras?“

С тази дума в долините на Юра наричат богаташа. Можем да си представим какво е тяхното уважение към онзи, който е най-богатият от всички — към правителството.

Да не се разтопиш в почтителна усмивка само като чуеш името на господин префекта — това е в очите на селяните от Франш-Конте неблагоприятие; а за неблагоприятие сиромаша бързо го лишават от хляб.

Отпърво Жулиен едва не се задушаваше от презрение, но накрай започна да изпитва жалост: зер бащите на повечето негови другари се връщат неведнъж през зимните вечери в колибите си и не намират там ни хляб, ни кестени, ни картофи. „Какво чудно има — казваше си Жулиен, — ако щастлив човек в техни очи е най-напред онзи, който си е хапнал добре, а след това онзи, който има хубава дреха! Другарите ми имат твърдо призвание, сиреч са убедени, че свещеническият сан ще им даде възможност да продължат това щастие: да ядат добре и да имат топли дрехи зиме.“

Веднъж Жулиен чу как един млад семинарист, надарен с въображение, каза на своя другар:

— Защо да не стана папа като Сикст Пети, който е пасъл свине?

— Папи стават само италианците — отвърна приятелят му, — но сигурно между нас ще теглят жребие за главни викарии, каноници, а може би и епископи. Господин П..., шалонски епископ, е син на бьчвар: такъв е занаятът и на баща ми.

Един ден, посред урока по догматика, абат Пирар прати да повикат Жулиен. Клетият момък се зарадва, че ще може да се измъкне от тази физическа и нравствена атмосфера, в която беше затънал.

Жулиен намери у господин директора същия прием, който го беше уплашил толкова много в деня, когато постъпваше в семинарията.

— Обяснете ми какво е написано на тази карта за игра — каза му той и го изгледа тъй, че Жулиен поиска да потъне в дън земя.

Жулиен прочете:

„Аманда Бине, в кафене «Жираф», преди осем часа.
Да каже, че е от Жанлис и роднина на майка ми.“

Жулиен разбра колко голяма опасност го застрашава: шпионите на абат Кастанед му бяха откраднали този адрес.

— В деня, в който постъпих тук — отговори той, като гледаше челото на абат Пирар, защото не можеше да понесе страшния му поглед, — аз треперех от страх: господин Шелан ми беше казал, че тук е място, пълно с издайничества и всевъзможни гонения, дето доносничеството и клеветничеството се насърчават между другарите. Небето иска това, за да покаже на младите свещеници живота такъв, какъвто е, и да им вдъхне отвращение към света и неговите суети.

— На мене ли ги разправяте тези приказки — каза абат Пирар побеснял. — Мръсно такъв!

— Във Вериер — подзе спокойно Жулиен — моите братя ме биеха, щом се случеше да ми завидят за нещо...

— На въпроса! На въпроса! — извика господин Пирар почти извън себе си.

Без да се стресне ни най-малко, Жулиен продължи разказа си.

— В деня, когато пристигнах в Безансон към пладне, огладнял, аз влязох в едно кафене. Сърцето ми бе изпълнено с отвращение към това нечестиво място; но аз мислех, че там ще мога да закуся по-евтино,

отколкото в някой хан. Една жена, изглежда, стопанката на заведението, като видя, че съм новак, ме съжали. „Безансон е пълен с лоши хора — каза ми тя, — боя се за вас, господине. Ако ви се случи някоя неприятност, обърнете се към мене, пратете някого при мене преди осем часа. Ако вратарите на семинарията откажат да изпълнят вашата поръчка, кажете им, че сте мой роднина, роден от Жанлис...“

— Целия този брътвеж ще проверим — извика абат Пирар, него не го сдържаше на едно място и той се разхождаше из стаята. — Веднага назад в килията!

Абатът тръгна подир Жулиен и го заключи вътре. Жулиен тозчас се спусна да претърси сандъка си, на дъното на който беше скрита грижливо злополучната карта. Нищо не липсваше в сандъка, но много неща не бяха на мястото, дето ги беше турил, макар той да носеше винаги ключа със себе си. „Какъв късмет — каза си Жулиен, — че през времето, когато бях заслепен, никога не се възползувах от позволенията да изляза, а това господин Кастанед ми предлагаше тъй често, едва сега разбирам неговата доброта. Може би щях да се помамя да се преоблека и да ида на свиждане с хубавата Аманда и тогава с мене щеше да е свършено. Когато се отчаяли да научат нещо по тоя начин, те, за да ме погубят, са направили този донос.“

След два часа директорът го повика пак при себе си.

— Вие не ме излъгахте — каза му той, като не го гледаше вече така строго. — Но пазенето на подобен адрес е такова неблагоприятие, че вие не можете да си представите какви тежки последици можеше да има то. Нещастно момче! И подир десет години то може да ви напакости.

[1] Безгрешност. ↑

[2] Виж в Лувърския музей картината „Франсоа, Аквитански дук, сваля желязната си ризница и облича монашеското расо“, № 1130. ↑

ДВАДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА ПРЪВ ЖИТЕЙСКИ ОПИТ

Днешното време, боже прави, е същински кивот на завета. Тежко томува, който се допре до него.

Дидро

Читателят ще ни прости, че даваме толкова малко ясни и точни факти от живота на Жулиен за това време. Не че ни липсват, тъкмо обратното; но онова, което той видя в семинарията, е може би твърде мрачно за умерения колорит, който ние се постаряхме да запазим в тези страници. Съвременниците ни, които страдат от някои и други неща, не могат да си спомнят за тях без ужас и той отравя за тях всяко друго удоволствие, дори удоволствието от четенето на един разказ.

Жулиен успяваше слабо в своите опити да лицемери с жестовете си; навремени го обхващаше отвращение и дори пълно отчаяние. Той нямаше успех дори и в това гнусно поприще. Най-малката помощ отвън би могла да подкрепи духа му, тъй като не беше чак толкова голяма мъчнотията, която трябваше да се преодолее; но той беше сам-самичък като изоставена лодка сред океана. „И да успея — казваше си той, — пак ще трябва да прекарам цял живот сред тази мръсна тайфа! Между лакомци, които мечтаят само как да излапат на обед пържените яйца със сланина, и хора като абат Кастанед, които няма да се спрат и пред най-черното престъпление! Те ще се докопат до властта; но на каква цена, велики боже!

Човешката воля е могъща, аз чета това навсякъде; но стига ли тя, за да преодолее човек толкова отвращение? Лесно е на великите хора да вървят по своя път; колкото и страшна опасност да ги е заплашвала, тя им се е струвала прекрасна; а кой освен мене може да разбере колко е уродливо онова, което ме заобикаля?“

Тази минута беше най-тежката в живота му. За него бе толкова лесно да се запише в един от хубавите полкове, които стояха на гарнизон в Безансон! Той можеше да стане учител по латински; много

ли му бе потребно, за да поминува? Но тогава с кариерата му щеше да бъде свършено, щеше да бъде свършено с бъдещето, с което живееше въображението му: това значеше за него да умре. Ето подробно описание на един от неговите тъжни дни.

„Как се възхищавах в самонадеяността си, че се различавам от другите селски момчета! Добре, аз поживях достатъчно, за да видя, че *различието ражда омраза*“ — каза си той една заран. Тази велика истина му се откри при една от неговите най-обидни несполуки. Той цяла седмица залягаше да се хареса на един ученик, когото окръжаваше ореолът на светостта. Той се разхождаше с него из двора, като слушаше покорно такива глупости, от които човек може да заспи прав. Изведнъж се изви буря, забоботи гръмотевица и светият семинарист, като отблъсна Жулиен грубо, изкрещя:

— Я слушайте; всеки да мисли за себе си в този свят, не искам да бъда изпепелен от светкавицата; а вас Бог може да ви порази, защото сте нечестивец като Волтер.

Стиснал зъби от ярост и вдигнал очи към небето, по което лъкатушеше светкавицата, Жулиен се провикна:

— Така ми се и пада да се удавя, щом съм спал през такава буря! Нека се опитаме поне да завоюваме някой друг педант!

Удари звънецът за урока по свещена история, която преподаваше абат Кастанед.

Този ден на тези селянчета, наплашени от тежкия труд и немотията на бащите си, абат Кастанед обясняваше, че правителството, което им се представяше като някакво страшно същество, притежава действителна и законна власт само по силата на това, че тя му е прехвърлена от божия наместник на земята.

— Станете достойни за милостта на папата със светостта на вашия живот, с вашето послушание, *бъдете като посох в ръцете му* — добави той — и вие ще получите великолепно място, дето ще командувате сами, далеч от всякакъв надзор; едно пожизнено място, дето една трета от заплатата ще ви плаща правителството, а останалите две трети — папството ви, напътвано от вашите проповеди.

Когато излезе от своя урок, господин Кастанед се спря в двора.

— Тъкмо за свещеника е казано: какъвто човекът, такава и службата му — разправяше той на учениците, които го бяха наобиколили. — Аз, който ви говоря това, съм видял с очите си

планински енории, дето се пада да събереш повече доход, отколкото много градски свещеници. Получаваш толкова пари, колкото тях, а освен това тлъсти пилета, яйца, прясно масло и какво ли още не щеш; свещеникът там е безспорно първото лице: няма обед, на който да не го поканят, него го тачат и т.н.

Едва господин Кастанед си отиде горе в стаята и учениците се разделиха на групи. Жулиен не се присъедини към никоя от тях; страняха от него като от шугава овца. Във всички групи той видя как учениците един по един хвърляха монета във въздуха и ако ученикът отгатнеше точно дали ще падне ези или тура, другарите му заключаваха от това, че той ще получи скоро някоя От тези енории с богат доход.

После се заредиха разни истории. Еди-кой си млад свещеник, ръкоположен едва от една година, предложил един свой заек на слугинята на стария свещеник, който после го повикал за викарий, а след няколко месеца, когато свещеникът умрял, получил неговата добра енория. Друг пък успял да бъде назначен за приемник в енорията на едно много богато градче, защото, когато парализираният стар свещеник сядал да яде, той винаги дохождал и му нарязвал ловко пилетата.

Както всички млади хора във всички поприща семинаристите преувеличаваха успеха на тези дребни хитрости, защото в тях има нещо необикновено, което поразява въображението.

„Трябва да свикна с тези разговори“ — казваше си Жулиен. Когато не говореха за наденици и изгодни енории, те приказваха за светската страна на църковното учение; за препирните между епископи и префекти, между кметове и свещеници. И тук Жулиен откриваше у тях понятието за един втори бог, за бог, много по-страшен и по-могъщ от Другия; този втори бог беше папата. Шепнешком — и то когато бяха уверени, че няма да ги чуе господин Пирар — те приказваха, че ако папата не си дава труд да назначава всички префекти и всички кметове във Франция, то е, защото е натоварил с тази грижа френския крал, като го е нарекъл първороден син на църквата.

Тъкмо около това време Жулиен сметна, че може да се възползува от книгата на господин дьо Местр „Папата“, за да изпъкне. Да си кажем правичката, той смая другарите си; но това пак се

превърна в негово нещастие. На тях не им хареса, че той излага по-добре от тях собственото им мнение. Господин Шелан беше непредпазлив към Жулиен както и към себе си. След като го беше приучил да разсъждава правилно и да не се задоволява с празни приказки, той беше забравил да му каже, че у незначителния човек този навик се смята за престъпление; защото всяко здраво разсъждение е само по себе си оскърбително.

По този начин красноречието на Жулиен бе ново престъпление от негова страна. Като съдеха за него, другарите му най-сетне успяха да изразят с една-едничка дума целия ужас, който той им вдъхваше: те му дадоха прякор — Мартин Лутер. „Това му приляга — казваха те, — заради дяволската му логика, с която толкова се гордее.“

Много млади семинаристи имаха по-свежи бузи от Жулиен и можеха да минат за по-красиви момци от него; но той имаше бели ръце и не умееше да скрие своите навици към прекомерна чистота. Това предимство не се смяташе за такова в печалното заведение, където го беше захвърлила съдбата. Мръсните селянчета, сред които живееше, заявиха, че той бил човек с разпуснати нрави. Ние се страхуваме да не уморим читателя, ако му разкажем хилядите неволи на нашия герой. Така например най-яките от неговите другари намислиха да го бият; той беше принуден да се въоръжи с един железен пергел и да им даде да разберат, наистина само със знаци, че ще си послужи с него. Защото в един донос знаците далеч не са такава изгодна улика както думите.

ДВАДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА ПРОЦЕСИЯТА

Всички сърца бяха потресени. Сякаш сам Бог беше слязъл в тези тесни и готически улици, накичени отвсякъде и гъсто посипани с пясък благодарение грижите на верующите.

Юнг

Колкото и да се стремеше да се показва жалък и глупав, Жулиен не можеше да се хареса, той твърде много се различаваше от всички. „Все пак — казваше си той — всички наши началници са хора много умни, а избрали са ги между хиляди; защо не им е по сърне моето смирение?“ Един-единствен, както му се струваше, бе помамен от неговата готовност да вярва във всичко и да се преструва на глупец. Това беше абат Ша-Бернард, разпоредител на всички обреди в катедралата, гдето от петнадесет години му бяха обещавали да го правят каноник; а сега той преподаваше църковно красноречие в семинарията. Този предмет беше един от тези, по които Жулиен през времето на заслепението си излизаше обикновено пръв. Още тогава абат Ша му засвидетелствува приятелството си и на излизане от занятия го хващаше на драго сърне под ръка, за да обиколят заедно няколко пъти градината.

„Каква цел преследва той?“ — питаше се Жулиен. Той с почуда виждаше, че абат Ша по цели часове му разправяше за църковната утвар и одеждите, които притежаваше катедралата. Само обшити със сърма имаше седемнадесет епитрахила, извън траурните одеяния. Големи надежди възлагаха на старата председателка дьо Рюампре; тази деветдесетгодишна дама пазеше най-малко седемдесет години своите сватбени рокли от великолепни лионски платове, изтъкани със злато.

— Вие само си представете, приятелю мой — казваше абат Ша, като се спираше изведнъж и изблещваше очи, — тези платове не се

мачкат, толкова злато има по тях. Всички в Безансон вярват, че по завещанието на председателката към съкровищата на катедралата ще се прибавят повече от десет епитрахила извън четирите-петте мантии за големите празненства. Аз отивам по-далеч — настояваше абат Ша, като снишаваше глас, — аз имам основание да предполагам, че председателката ще ни остави осем великолепни светилника от позлатено сребро, които, разправят, били купени от бургундския дук Шарл Смели, чийто любим министър бил един от прадедите ѝ.

„Но каква цел преследва този човек с всичките тия вехтории? — мислеше Жулиен. — Вече цял век се точи тази изкусна подготовка, а още нищо не излиза наяве. Очевидно той никак не ми доверява! Той е по-умел от всички, чиято тайна цел можеш да отгатнеш в две седмици. Разбирам, честолюбието на абата страда вече петнадесет години!“

Една вечер посред урока по фехтовка Жулиен бе повикан при абат Пирар, който му каза:

— Утре е празникът на *Corpus Domini* (Тяло господне). Господин абат Ша-Бернард има нужда от вашата помощ при украсяването на катедралата, идете при него и му се подчинявайте.

Абат Пирар го върна от вратата и със състрадателен глас додаде:

— Вие ще трябва да решите дали ще се възползвате от този случай, за да се отбиете в града.

— *Incedo per ignis* (имам тайни врагове) — отговори Жулиен.

На другия ден, още щом се развидели, Жулиен се запъти за катедралата с наведени очи. Когато видя улиците и трескавия живот, който полека-лека се възцаряваше в града, на сърцето, му стана полеко. Навсякъде украсяваха фасадите на къщите за процесията. Цялото това време, което беше прекарал в семинарията, му се стори сега само миг. Мисълта му летеше към Вержи и към красивата Аманда Бине, която той можеше да срещне, защото нейното кафене не беше много далеко. Отдалеч той зърна абат Ша-Бернард, застанал на портата на свидната му катедрала; той беше дебел мъж със засмяно лице и открит поглед. Днес той ликуваше.

— Аз ви очаквах, скъпо мое чадо — извика той още от много далеч, щом съгледа Жулиен. — Добре дошъл! Днес ни предстои дълга и тежка работа, нека се подкрепим с първа закуска; втората ще имаме в десет часа през време на тържествената служба.

— Аз желая, господине — каза му Жулиен важно, — да не остана нито минута сам; благоволете да отбележите — додаде той, като посочи часовника горе над главите им, — че съм дошъл в пет часа без една минута.

— Ах, вие се боите от калпазанчетата в нашата семинария! Струва ли си да мислите за тях — каза абат Ша. — Нима пътят става по-лош, задето има тръни по плетищата от двете му страни? Пътниците вървят по пътя и остават злите тръни да стърчат по местата си. И тъй, на работа, скъпи ми приятелю, на работа!

Абат Ша с право беше казал, че работата ще е тежка. Предния ден в катедралата бе се състояла тържествена погребална церемония и затова не бяха подготвили нищо; сега трябваше само за една заран да облекат всички готически стълбове, които образуват трите кораба на черквата, с червена дамаска коприна догоре, на височина тридесет стъпки. Епископът беше докарал от Париж четирима тапицери, които дойдоха с пощенската кола, но тези господа не можеха да насмогнат навсякъде, а вместо да насърчават непохватните си безансонски събратя, те още повече ги обезсърчаваха с подигравките си.

Жулиен видя, че ще трябва сам да се изкачи по стълбата, неговата пъргавина му помогна. Той се зае да ръководи местните тапицери. Абат Ша с възторг ги гледаше как летят от стълба на стълба. Когато всички стълбове бяха обвити с дамаска коприна, почнаха да обмислят как да забучат пет грамадни букета от пера върху големия балдахин, над главния олтар. Един пищен венец от позлатено дърво се крепеше на осем високи вити колони от италиански мрамор. Но за да се стигне до средата на балдахина, над дарохранителницата, трябваше да се мине по един стар дървен корниз, може би прояден от червеите, на четиридесет стъпки над пода.

Видът на тази главоломна пътека угаси шумната преди това веселост на парижките тапицери; те попоглеждаха отдолу, препираха се горещо, но никой не се качваше. Жулиен грабна букетите от пера и се покатери тичешката по стълбата. Той ловко ги прикрепил над венеца във форма на корона, тъкмо в средата на балдахина. Когато слезе от стълбата, абат Ша-Бернард го стисна в прегръдките си.

— Optime^[1] — извика добрият свещеник, — ще разправа за това на негово високопреосвещенство.

В десет часа закуската мина много весело. Никога абат Ша не беше виждал своята черква толкова хубава.

— Скъпи ми ученико — каза той на Жулиен, — майка ми даваше под наем столове в тази тачена от всички базилика, тъй че аз бях отгледан в тази огромна сграда. Терорът на Робеспьер ни разори; но осемгодишен, колкото бях тогава, аз прислужвах вече при литургиите, които отслужвах по домовете, и в тия дни мене ме хранеха. Никой не умееше да сгъне по-добре от мене епитрахила, никога у мене нямаше пречупен нито един сърмен пискюл. Откакто Наполеон възстанови богослужението, на мене ми се усмихна щастието и аз ръководя всичко в почтената митрополия. Пет пъти в годината очите ми я виждат нагиздена с тези хубави украшения. Но никога тя не е бивала тъй великолепа, както днес, никога дамаската коприна не е падала в такива широки дипли, нито е прилепвала тъй около стълбовете.

„Ей сега най-сетне ще ми каже тайната си — помисли Жулиен. — Ето че заговори за себе си; сега ще излее това, което е на сърцето му.“ Но въпреки явната си възбуда тоя човек не изпусна нито една непредпазлива дума. „А той работи много, радва се — каза си Жулиен. — И доста винце си е пийнал. Какъв човек! Какъв пример за мене! На него се пада медальт.“ (Този некрасив израз. Жулиен беше научил от стария хирург.)

Когато, камбаните зазвъниха Sanctus на голямата литургия, Жулиен рече да надене един стихар и да последва епископа във величествената процесия.

— Ами крадците, приятелю мой, ами крадците! — извика абат Ша. — Вие не мислите за тях. Процесията ей сега ще излезе; черквата ще остане пуста; ние двамата с вас ще трябва да бдим. Все още голямо щастие ще е за нас, ако после ни липсват само един-два аршина от тази сърма, с която са обвити долу стълбовете. Тя е също подарък от госпожа дьо Рюбампре; и произхожда от прочутия граф, нейния прадядо; от чисто злато е, скъпи ми приятелю — пришепна с явно възхищение абатът на ухото му, — никаква преправка! Аз ви възлагам да наглеждате северното крило, не излизайте оттам. А аз запазвам за себе си южното крило и главния кораб. Не изпускайте от очи изповедните; там точно съгледвачките на крадците се крият и дебнат минутата, когато ние се обърнем с гръб към тях.

Тъкмо той свърши да говори, удари дванадесет без четвърт и тозчас голямата камбана се обади. Тя звънеше с всичка сила: тия пълни тържествени звуци разтърсиха от дъно Жулиен. Въображението му полетя далече от земята.

Благовонието на тамян и розови листенца, които малки деца, облечени като свети Йоан, хвърляха пред светите дарове, го опияни окончателно.

Величавите звуци на камбаната би трябвало да събудят у Жулиен само мисълта, че това е плод от работата на двадесетте души, на които плащат по петдесет сантима и на които помагат може би петнадесет-двадесет енорияши. Той би трябвало да помисли за това, че възетата са протрити, а скелето — прогнило, че камбаната също представя опасност, защото пада всеки два века, и да разсъди как би могла да се намали надницата на звънарите или да им се плати с някоя индулгенция или друга милост, почерпена от богатствата на черквата, която да не изпразни кесията ѝ.

Вместо да се отдаде на такива мъдри размишления, душата на Жулиен, опиянена от пълните и мъжествени звуци, витаеше в просторите на въображението. Никога не ще излезе от него нито добър свещеник, нито голям началник. От душите, способни така да се вълнуват, може най-много да се роди някой човек на изкуството. И ето тук проличава в цялата си голота самонадеяността на Жулиен. Навярно петдесетина от неговите другари-семинаристи, свикнали да насочват вниманието си върху реалността на живота от страх пред народната омраза и якобинството, което им сочат залегнало в пусия зад всеки плет, чули голямата камбана на катедралата, не биха мислили за нищо друго, освен каква надница да платят на звънарите. Те биха изследвали с гениалността на Барем струва ли вълнението на народа парите, които се дават на звънарите. Но и ако Жулиен рече да се позамисли за материалните изгоди на черквата, въображението му, надвишило целта, би го накарало пак да мисли как да спести четиридесетте франка от черковния пангар и той би изпуснал случая да избегне разхода от двадесет и пет сантима.

През това време, когато в този сияен ден процесията минаваше бавно през Безансон и се спираше пред разкошните привременни олтари, издигнати изобилно от разните градски власти, черквата тънеше в дълбоко мълчание. В нея цареше полумрак, приятна

прохлада; и всичко бе пропито още от благоуханието на цветята и тамяна.

Тишината, дълбоката самота и прохладата на дългите черковни кораби потапяха Жулиен в сладки блянове. Той не се боеше, че ще го смути абат Ша, който беше зает в другата част на храма. Душата му беше почти напуснала тленната си обвивка, която бродеше с бавни крачки в северното крило на черквата, поверено на неговия надзор. Той беше съвсем спокоен, защото беше се уверил, че в изповедните има само няколко благочестиви жени; окото му гледаше, без да вижда.

Ала той все пак излезе от разсеяността си, когато зърна две много хубаво облечени жени, коленичили едната в изповеднята, а другата близо до нея на един стол. Той гледаше, без да вижда; ала подбуден било от смъртното съзнание за възложените му задължения, било от възхищението към благородното и просто облекло на дамите, той забеляза, че няма свещеник в изповеднята. „Странно — помисли той, — защо тия прекрасни дами, ако са набожни, не са коленичили пред някой уличен олтар; или ако са от висшето общество, не са се наместили по-изгодно за себе си в първия ред на някой балкон? Колко хубаво й приляга тази рокля! Каква грация!“ Той забави крачките си, за да може да ги види.

Онази, която беше коленичила в изповеднята, произвърна глава, като за чу стъпките на Жулиен сред безкрайната тишина. Изведнъж тя извика слабо и припадна.

Изгубила сили, коленичилата дама се килна назад; приятелката ѝ, която беше до нея, се спусна да ѝ помогне. В същото време Жулиен видя раменете на падащата възник дама. В очите му се хвърли една добре позната огърлица от едри изящни бисери. Какво стана с него, когато той позна косите на госпожа дьо Ренал! Беше тя. А другата дама, която се мъчеше да подкрепи нейната глава и да не я остави да падне съвсем, беше госпожа Дервил. Вън от себе си, Жулиен се устреми към тях. Госпожа дьо Ренал може би щеше да повлече в падането си и своята приятелка, ако Жулиен не ги подкрепи. Той видя главата на госпожа дьо Ренал пребледняла, изгубила напълно чувства, да се люшка на рамото му. Помогна на госпожа Дервил да опре Тази прекрасна глава върху облегалото на един сламен стол; той беше коленичил.

Госпожа Дервил се обърна и го позна.

— Бягайте, господине, бягайте! — каза му тя със силен гняв в гласа. — Нека само тя да не ви види. И как няма да се ужаси при вашия вид, тя беше толкова щастлива, преди да ви познава! Вашето поведение е жестоко. Бягайте; вървете си, ако у вас има още капка срам.

Тези думи бяха казани тъй властно, а Жулиен беше толкова безпомощен в тази минута, че се отдалечи: „Тя ме е мразила винаги“ — каза си той, мислейки за госпожа Дервил.

В същия миг гъгнивото пение на свещениците, които вървяха в началото на процесията, екна в черквата; процесията се връщаше. Абат Ша-Бернард повика няколко пъти Жулиен, който отначало не го чу: най-сетне той се доближи до него и го изведе за ръка иззад един стълб, дето Жулиен се беше притаил ни жив, ни умрял. Абатът искаше да го представи на епископа.

— Лошо ли ви е, чадо мое? — запита го абатът, като го видя тъй бледен и почти безсилен да върви. — Вие много работихте. — Абатът го хвана под ръка. — Елате, седнете ей на тази малка пейка до съда със светената вода зад мене; аз ще ви закриям. — Те се намираха тогава отстрани на главната порта. — Успокойте се, ние имаме още двадесет минути, докато дойде негово високопреосвещенство. Постарайте се да се посъвземете; когато мине, аз ще ви повдигна — зер аз съм силен и як въпреки възрастта си.

Но когато мина епископът, Жулиен тъй трепереше, че абат Ша се отказа от мисълта да го представи.

— Не се огорчавайте много — каза му той, — аз ще намеря друг случай.

Вечерта абатът нареди да занесат в параклиса на семинарията пет килограма свещи, спестени, както каза той, благодарение грижите на Жулиен и бързината, с която ги гасил. Нищо по-невярно от това. Клетият момък сам бе угаснал; откакто видя госпожа дьо Ренал, той не можеше да мисли за нищо.

[1] Отлично. ↑

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА ПЪРВОТО ПОВИШЕНИЕ

Той изучи своя век, изучи своя окръг и сега е богат.
Предвестник

Жулиен не беше дошъл на себе си от дълбоката замисленост, в която беше го потопила случката в катедралата, когато една заран суровият абат Пирар изпрати да го повикат.

— Ето господин Ша-Бернард ми пише благосклонно за вас. Взето изцяло, аз съм доста доволен от вашето поведение. Вие сте извънредно непредпазлив и дори лекомислен, макар и да не личи това изведнъж; ала и досега сърцето ви е добро и дори великодушно, а умът — отличен. Изобщо аз виждам във вас някаква искра, която не бива да се пренебрегва.

След петнадесет години труд аз трябва да се разделя с това учебно заведение: моето престъпление е, че съм предоставил на семинаристите свобода на волята и че не съм закрилял, нито притеснявал онова тайно общество, за което ми говорихте в изповеднята. Преди да си отида отгук, ще ми се да направя нещо за вас, бих се погрижил за това още преди два месеца, защото заслужавате, ако не беше доносът по повод адреса на Аман-да Бине, намерен у вас. Аз ви назначавам репетитор по Новия и Стария завет.

Жулиен, преизпълнен от признателност, понечи да коленичи и да благодари на бога; но отстъпи на друг по-искрен подтик. Приблужи се до абат Пирар, взе ръката му и я поднесе към устните си.

— Какво е това? — извика директорът разсърден, но очите на Жулиен говореха още по-красноречиво от неговата постъпка.

Абат Пирар го изгледа учудено, както гледа човек, който отдавна е отвикнал да среща такива тънки душевни вълнения. Това внимание издаде директора; гласът му трепна.

— Е да, чадото мое, аз се привързах към тебе. Небето знае, че това стана против волята ми. Моят дълг е да бъда справедлив и да не храня

към никого ни омраза, ни обич. Тежък ще е твоят жизнен път. В тебе аз виждам нещо, което обижда простолюдието. Завистта и клеветата ще те преследват. Където и да те запрати провидението, другарите ти няма да могат да те гледат без омраза; и ако се преструват, че те обичат, то ще е само за да те погубят по-сигурно. Против това има само един цяр: не се уповавай никому освен на бога, който в наказание за твоята самонадеяност ти е дал способност да будиш омраза към себе си; нека твоето поведение бъде чисто — в това е единственото ти спасение. Ако ти се придържаш неотклонно о истината, рано или късно враговете ти ще бъдат сразени.

Отдавна Жулиен не беше слушал дружелюбен глас, затова трябва да му простим тази слабост: той се разплака. Абат Пирар го взе в прегръдките си; този миг беше много сладостен и за двамата.

Жулиен не се помнеше от радост; това беше първото повишение, което получаваше; облагите бяха огромни. За да ги оцени, човек трябва да е бил осъден да живее цели месеци, без да може да се уедини нито минута, в непосредствен досег с другари, които най-малко са досадни, а в повечето случаи са непоносими. Еднички техните викове само могат да разстроят една чувствителна натура. Шумната радост на тези хубаво охранени и добре облечени селяни намираще изход, чувствуваше се пълна само тогава, когато те можеха да крещат с всичките си сили на дробовете си.

Сега Жулиен обядваше сам или почти сам, един час след другите семинаристи. Той имаше ключ от градината и можеше да се разхожда там през часовете, когато беше пуста.

За своя голяма почуда Жулиен откри, че почнаха да го мразят по-малко; а той, наопаки, очакваше, че омразата ще се удвои. Сега не смятаха вече за смешна надменност тайното му нежелание да не влиза в разговор с тях, което беше много очевидно и му струваше толкова врагове. На тия недодялани същества, които го заобикаляха, то сега се струваше напълно справедливо чувство за собствено достойнство. Омразата чувствително намаля, особено между най-младите от другарите му, станали сега негови ученици, към които той се отнасяше много учтиво. Малко по малко той дори придоби привърженици; стана признак на неприличие да го наричат Мартин Лутер.

Но защо да изреждаме приятелите и неприятелите му? Всичко това е отвратително и толкова по-отвратително, колкото по-правдиво е

изображението. А между това те са единствените наставници по нравственост, които има народът, и без тях какво ще стане с него? Ще може ли някога вестникът да замени попа?

Откакто Жулиен получи новото назначение, директорът на семинарията се стремеше да не говори с него никога без свидетели. Това беше предпазливост както за учителя, тъй и за ученика; но то беше преди всичко изпитание. Суровият янсенист Пирар имаше един неизменен принцип: притежава ли някой човек достойнства пред очите ти, сложи преграда на пътя му към всичко, което той жадува, към всичко, което той предприема. Ако има достойнство, той ще смогне да, катурне или обходи преградите.

Настъпи време за лов. Фуке намисли да изпрати в семинарията от името на Жулиеновите родители един елен и един глиган. Убитите зверове бяха сложени в коридора между кухнята и трапезарията. И там ги виждаха всички семинаристи, когато отиваха на обед. Те ги разглеждаха с голямо любопитство. Глиганът, макар и мъртъв, плашеше по-младите; те докосваха плахо зъбите му. Цяла седмица се говореше само за това.

Този дар, който поставяше Жулиеновото семейство в онзи слой на общество, към който хората трябва да се отнасят с уважение, нанесе смъртен удар на завистта. Той даваше на Жулиен превъзходство, осветено от богатството. Шазел и най-добрите от семинаристите почнаха да му се докарват и почти му се сърдеха, че не ги е предупредил за благосъстоянието на родителите си и по този начин ги е накарал да покажат неуважение към парите.

През това време бе свикан набор, от който Жулиен бе освободен като семинарист. Това обстоятелство го потресе дълбоко. „Ето че мина завинаги минутата, в която преди двадесет години би започнал за мен героичният живот!“

Той се разхождаше сам в градината на семинарията и чу какво си приказваха помежду си зидарите, които поправяха оградата.

— Няма що, ще трябва да се върви. Ето свикват новия набор.

— Когато беше оня, защо да не отидеш? Зидарят тогава ставаше офицер, ставаше генерал, виждали са това.

— А я виж това сега! Само голтаците отиват. Тоя, който има нещичко, си стои дома.

— Който се е родил сиромах, сиромах ще си остане, това си е.

— Ами вярно ли е, както разправят, че оня умрял? — подзе трети зидар.

— Червивите с пари казват това, разбираш ли? Оня беше ги наплашил.

— Каква разлика! Как работите вървяха в негово време! И като си помислиш, че неговите маршали го предадоха! Има ги такива изменници!

Този разговор утеши донейде Жулиен. Той си тръгна и като въздишаше, си повтаряше:

— Единственият крал, запомнен от народа!

Дойдоха изпитите. Жулиен отговаряше блестящо, той видя, че и Шазел дори се старае да покаже всичките си знания.

В първия ден членовете от изпитната комисия, назначени от небезизвестния главен викарий дьо Фридлер, бяха силно раздразнени, задето трябва всеки път да поставят в списъка си на първо или поне на второ място този Жулиен Сорел, за когото им бяха донесли, че е любимец на абат Пирар. В семинарията се хващаха на облог, че в крайния изпитен списък Жулиен ще излезе пръв, а това ще му даде почетното право да обядва с негово високопреосвещенство епископа. Но в края на един изпит, когато той говореше върху отците на черквата, един хитър екзаминатор, след като запита Жулиен за свети Йероним и неговото пристрастие към Цицерон, заприказва за Хорацій, Вергилий и другите езически писатели. Жулиен, скришом от другарите си, беше научил наизуст много стихове от тези автори. Увлечен от успеха си, той забрави къде се намираше и на повторния въпрос на екзаминатора почна с жар да казва и преразказва няколко Хорациеви оди. След като го остави да се омотае в примката двадесет минути, екзаминаторът изведнъж промени лице и започна да го кори сурово, задето си е изгубил времето с тия нечестиви занимания и си е тъпкал главата с безполезни и греховни мисли.

— Аз съм глупец, господине, вие имате право — смирено каза Жулиен, разбрал сръчната маневра, на която беше станал жертва.

Тази хитрост на екзаминатора се видя дори на семинаристите мръсна, но тя не попречи на абат дьо Фрилер, този ловък човек, който беше организирал изкусно мрежата на Безансонската конгрегация и чиито донесения в Париж караха да треперят съдиите, префектът и

дори висшите офицери от гарнизона, да сложи с всемогъщата си ръка срещу името на Жулиен номер 198. Той се радваше, че уязвява по този начин своя враг — янсениста Пирар.

Ето вече десет години как той се стремеше с всички сили да му отнеме ръководството на семинарията. Абат Пирар, следвайки плана на поведение, който беше обрисувал пред Жулиен, беше искрен, благочестив, не се занимаваше със сплетни и обичаше задълженията си. Но в гнева си небето го беше надарило със злъчен нрав, създаден да чувства дълбоко обидите и омразата. За тази душа нито едно от нанесените й оскърбления не минаваше безследно. Той би дал сто пъти досега оставката си, но смяташе, че е полезен на този пост, дето беше го поставило провидението. „Аз възпирам разпространението на йезуитството и идолопоклонството“ — казваше си той.

По времето на изпитите той може би вече два месеца не беше разговарял с Жулиен и при все това боледува цяла седмица, когато получи официалния доклад, дето бяха оповестени резултатите от конкурса, и видя номера 198 срещу името на оня ученик, когото смяташе гордост на училището. Единствената утеха за този суров характер бе да съсредоточи върху Жулиен цялата си бдителност. И за своя най-голяма радост откри, че у Жулиен няма ни злоба, ни намерения да си отмъщава, ни обезсърчение.

Няколко седмици по-късно Жулиен изтръпна, когато получи едно писмо; то носеше парижки щемпел. „Най-сетне — помисли си той — госпожа дьо Ренал си е спомнила за обещанието си.“ Някакъв си господин, който беше се подписал Пол Сорел и заявяваше, че е негов роднина, му изпращаше чек от петстотин франка. В писмото се казваше още, че ако Жулиен и занапред учи все тъй успешно добрите латински писатели, всяка година ще му се изпраща подобна сума.

„Тя е, само тя може да бъде тъй добра! — каза си Жулиен трогнат. — Тя иска да ме утеши; но защо няма нито една дружеска дума?“

Той се лъжеше относно писмото; госпожа дьо Ренал, напътвана от приятелката си госпожа Дервил, се отдаваше всецяло на дълбоко разкаяние. Против волята й случваше й се често да мисли за необикновеното съществуване, срещата с което бе пречупила съществуването й, но не си позволяваше за нищо на света да му пише.

Ако поискаме да говорим на семинарски език, бихме могли да признаем изпращането на тия петстотин франка за чудо и да кажем, че небето си е послужило със самия господин дьо Фрилер, за да направи този подарък на Жулиен.

Преди дванадесет години господин абат дьо Фрилер пристигна в Безансон с мъничък куфар, който според хорската клюка съдържаше цялото му състояние. Сега той беше станал един от най-богатите собственици в окръга. В постоянното си обогатяване той беше закупил половината от някакъв имот, а другата половина се беше паднала в наследство на господин дьо Ла Мол. Оттук се заведе една голяма тъжба между тези две особи.

Въпреки блестящото си положение в Париж и придворните си задължения господин маркиз дьо Ла Мол почувствува, че не е безопасно да се бори в Безансон срещу главния викарий, за когото се говореше, че качвал и свалял префектите. Но вместо да си изходатайствува петдесет хиляди франка възнаграждение под нечие чуждо име, предвидено в бюджета, и да отстъпи на абат дьо Фрилер в тази дребна тъжба за петдесет хиляди франка, маркизът се заинати. Той смяташе, че правото е на негова страна: хубаво право!

И тъй нека ни бъде позволено да се попитаме: кой съдия няма син или най-малко сродник, комуто трябва да помогне Да си пробие път в живота?

За да вразуми и най-слепите, господин абат дьо Фрилер, една седмица след като получи първата присъда, взе каретата на негово високопреосвещенство епископа и отиде сам да занесе на своя адвокат кръста на Почетния легион. Господин дьо Ла Мол, пообъркан от това държане на противната страна, почувствувал, че адвокатите му се огъват, се обърна за съвет към абат Шелан, който го постави във връзка с господин Пирар.

По времето, за което се разказва в нашата история, тези връзки траеха вече от няколко години. Абат Пирар вложи цялата си страстна натура в това дело. Като се срещаше постоянно с адвокатите на маркиза, той изучи иска му и убедил се, че е справедлив, открито взе страната на господин дьо Ла Мол срещу всемогъщия главен викарий. Абат дьо Фрилер се оскърби от подобна дързост, и то на един нищожен янсенист!

— Полюбувайте се на тези придворни аристократи, които си въобразяват, че са всесилни! — казваше на близките си абат дьо Фрилер. — Господин дьо Ла Мол не се е помъчил дори да изпрати един жалък кръст на своя безансонски агент, а и ще го остави така да го уволнят глупаво. А между това, както ми пишат, този благороден пер не пропуска седмица да не отиде да се поперчи със синята си лента в гостната на пазителя на държавния печат, който И да е той.

Въпреки всичкото старание на абат Пирар господин дьо Ла Мол, макар да беше винаги в най-добри отношения с министъра на правосъдието, а още повече с неговата канцелария, можа след шест години главоболие да направи само това — да не загуби съвсем делото си.

В постоянна преписка с абат Пирар по това дело, което и двамата следяха ревностно, маркизът в края на краищата оцени своеобразния ум на абата. Малко по малко, въпреки огромното разстояние в социалното положение, тяхната преписка доби приятелски тон. Абат Пирар съобщаваше на маркиза, че искат с всевъзможни унижения да го накарат да си даде оставката. Възмутен от безсрамната измама, употребена според него срещу Жулиен, той разправи неговата история на маркиза.

Въпреки богатството си този голям велможа съвсем не бе скъперник. Той досега не бе успял да накара абат Пирар да приеме от него дори пощенските разноски, свързани с процеса. И ето, дойде му на ум да изпрати петстотин франка на любимия му ученик.

Господин дьо Ла Мол се потруди сам да напише съпроводителното писмо. Това го накара да си спомни за абата.

Един ден абатът получи записка, в която го молеха да намине незабавно по спешна работа в един хан, в предградията на Безансон. Там той завари управителя на господин дьо Ла Мол.

— Господин маркизът ме натовари да ви докарам каляската му — каза му този човек. — Той се надява, че след като прочетете това писмо, ще се съгласите да тръгнете за Париж след четири-пет дни. През това време, което ще ви е угодно да определите, аз ще обиколя земите на господин маркиза във Франш-Конте. А след това, когато пожелаете, ние ще заминем за Париж.

Писмото беше късо:

„Освободете се от всички провинциални разправи, драги ми господине, и елате да си поотдъхнете в Париж. Изпращам ви колата си, която има заповед да чака вашето решение четири дни. Сам аз ще ви чакам в Париж до вторник. От ваша страна, господине, трябва ми само едно «да», за да приема от ваше име една от най-добрите енории в околностите на Париж. Най-богатият от вашите бъдещи енорияши не ви е виждал никога, но ви е предан повече, отколкото може да си помислите; той е маркиз дьо Ла Мол.“

Без да подозира това, суровият абат Пирар обичаше своята семинария, населена с враговете му, на която от петнадесет години насам посвещаваше всичките си мисли. Писмото на господин дьо Ла Мол му повлия, както ако пред него се явеше хирург, за да извърши някаква жестока, но необходима операция. Неговото уволнение беше неизбежно. Той даде на управителя свиждане след три дни.

Четиридесет и осем часа подред той прекара в трескави колебания. Най-сетне писа на господин дьо Ла Мол и съчини за негово високопреосвещенство епископа едно писмо, образец на църковен стил, но малко дълъжко. Мъчно биха могли да се намерят по-безукорни изрази, надъхани с по-искрена почит. И все пак това писмо, предназначено да застави господин дьо Фрилер да прекара един тежък час насаме със своето началство изброяваше всички основания за сериозни оплаквания и се внушеше дори в малките мръсни закачки, които, след като ги беше търпял безропотно шест години, караха абат Пирар да напусне епархията.

Крадяха му дървата от дърварника, отровили му бяха кучето и т.н., и т.н.

Когато свърши това писмо той заповяда да събудят Жулиен, който, както всички семинаристи, вече спеше в осем часа вечерта.

— Знаете ли къде е епископството? — запита го той на безукорен латински език. — Занесете това писмо ма негово високопреосвещенство. Няма да скрия от вас, че ви пращам между вълците. Бъдете цял очи и уши. Не допускайте никаква лъжа във вашите отговори; но не забравяйте, че оня, който ще ви разпитва, сигурно ще почувствува истинска радост, ако сполучи да ви навреди. Аз много се радвам, чадо мое, че ви давам възможност да минете през

това изпитание, преди да ви напусна, защото, няма да скрия от вас, писмото, което носите, е моята оставка.

Жулиен замръзна на мястото си. Той обичаше абат Пирар. Напразно благоразумието му казваше:

„Когато този честен човек си отиде оттук, партията на «Исусовото сърце» ще ме понижи, а може би и ще ме прогони.“

Той не можеше да мисли за себе си. Той стоеше объркан, защото искаше да изрази по-учтиво една мисъл, а не се сецаше как.

— Е, приятелю мой, защо не тръгвате?

— Но разправят, господине — рече плахо Жулиен, — че вие през дългото си управление не сте скътали нищо настрана. Аз имам шестстотин франка.

Сълзите не му дадоха да продължи.

— *И това ще бъде взето под внимание* — каза студено бившият директор на семинарията. — Идете в епископството, ще закъснеете.

По една случайност тая вечер дежурен в гостната па епископа бе господин абат дьо Фрилер; негово високопреосвещенство бе на вечеря в префектурата. По тази причина Жулиен предаде писмото на самия господин дьо Фрилер, но той не знаеше това.

Жулиен видя с почуда как абатът отвори смело писмото, адресирано до епископа. Хубавото лице на главния викарий изрази тутакси изненада, смесена с най-живо удоволствие, и стана още по-сериозно. Докато той четеше, Жулиен, поразен от прекрасната му външност, смогна да го разгледа добре. Това лице би било още по-внушително, ако в някои негови черти не прозираше прекомерна хитрост, която дори би издавала двуличие, ако притежателят на тази красива физиономия престанеше поне за миг да се занимава с нея. Носът, издаден силно напред, обрисуваше съвършено права линия и даваше за нещастие на този профил, инак твърде благороден, непоправима прилика на лисица. Впрочем абатът, когото, изглежда, тъй заинтересува Оставката на господин Пирар, беше облечен с голяма елегантност и това много се хареса на Жулиен, който не беше виждал подобно нещо у никой друг свещеник.

Жулиен научи едва по-късно в какво се заключава особената дарба на абат дьо Фрилер. Абатът умееше да забавлява своя епископ, един любезен старец, който бе свикнал да живее в Париж и се чувствуваше в Безансон като на заточение. Епископът имаше много

слабо зрение, а обичаше страстно рибата. Абат дьо Фрилер вадеше костите от рибата, поднасяна на негово високопреосвещенство.

Жулиен гледаше мълчаливо абата, който препрочиташе оставката, когато вратата отведнъж се разтвори е трясък. Влезе бързо един богато облечен лакей. Жулиен едва успя да се обърне към вратата; той видя едно дребно старче с кръст на гърдите. Жулиен се поклони смирено: епископът му се усмихна благо и отмина. Хубавецът абат тръгна подире му и Жулиен остана сам в гостната, дето можеше сега свободно да се любува на заобикалящото го благолепие.

Безансонският епископ, човек с ум, изпитан, но неугаснал от дългите несгоди на изгнанието, беше на седемдесет и пет години и извънредно малко се безпокоеше какво ще се случи след десет години.

— Какъв е този семинарист с умен поглед, когото видях, мисля, сега на минаване? — запита епископът. — Не са ли длъжни те, според моя правилник, да спят вече по това време?

— Този е, кълна се, ваше високопреосвещенство, съвсем буден и носи важна новина: оставката на единствения янсенист, останал във вашата епархия. Най-сетне този страшен абат Пирар е разбрал какво искат от него.

— Добре тогава — каза епископът, като се засмя, — аз се съмнявам дали ще можете да го заместите с човек, който струва колкото него. И за да ви покажа цената на този човек, ще го поканя утре на обед.

Главният викарий поиска да вмъкне няколко думи за избора на приемника. Но прелатът не бе разположен да говори за работа и му каза:

— Преди да позволим да дойде новият, нека видим как ще си отиде този. Доведете ми семинариста, истината е на устата на децата.

Повикаха Жулиен. „Аз ще попадна между двама инквизитори“ — помисли си той. Никога досега той не беше чувствувал в себе си такава голяма смелост.

В тази минута, когато влезе, двама едри камериери, облечени по-богато от самия господин Валено, събличаха негово високопреосвещенство. Преди да заговори за Пирар, прелатът сметна за свой дълг да поразпита Жулиен за успехите му в учението. Той го запита върху догматиката и остана поразен. Скоро стигна до класиците — до Вергилий, до Хораций, до Цицерон. „Ето тези имена — помисли

си Жулиен — ме докараха до номер 198. Сега няма какво повече да губя, да се опитаме да блеснем!“ И той наистина блесна; прелатът, сам превъзходен познавач на класиците, остана очарован.

На вечерята в префектурата една млада девойка, която се ползуваше справедливо с известност, беше декламираше поема за Магдалина. На епископа се искаше да поприказва за литература и той забрави много бързо абата Пирар и всичките си дела, за да обсъди със семинариста въпроса — бил ли е Хораций богат или беден? Прелатът приведе някои и други оди, но паметта понякога му изневеряваше и Жулиен тозчас със съвсем скромнен вид повтаряше цялата ода; епископът бе поразен особено от това, че Жулиен не излизаше от тона на разговора и казваше своите двадесет-тридесет латински стиха така, както би говорил за това, което става в семинарията. Двамата разговаряха дълго за Вергилий, за Цицерон. Най-сетне прелатът не можа да се въздържи и да не похвали младия семинарист:

— Невъзможно е човек да напредне повече в учението.

— Ваше високопреосвещенство — отвърна му Жулиен, — вашата семинария може да ви представи сто деветдесет и седем ученика, още по-достойни за вашето високо одобрение.

— Как така? — запита прелатът, учуден от цифрата.

— Аз мога да потвърдя с официален документ онова, което имах честта да кажа пред ваше високопреосвещенство. На годишния изпит в семинарията аз отговорих по същите тия предмети, които в тая минута ми спечелиха одобрението на ваше високопреосвещенство, и получих номер 198.

— Аха, това е любимецът на абат Пирар! — провикна се епископът, като се засмя и изгледа господин дьо Фрилер. — Ние трябваше да очакваме нещо такова; но това е честна война. Нали, приятелю мой — додаде той, като се обърна към Жулиен, — вас са ви събудили, за да ви пратят тук?

— Да, ваше високопреосвещенство. Аз не съм излизал сам от семинарията освен веднъж в живота си, за да помогна на абата Ша-Бернард при украсяването на катедралата в деня на празника Тяло господне.

— Ортиме — каза епископът, — как, вие ли сте оня, който е показал толкова смелост, като е забучил букетите с пера над балдахина? Те ме карат да треперя всяка година. Аз винаги се

страхувам да не би да ми струват живота на някой човек. Приятелю мой, вие ще отидете далече; но аз не искам да прекъсна вашето поприще, което ще бъде бляскаво, като ви оставя да умрете от глад.

И по заповед на епископа донесоха бисквити и малага, които Жулиен удостои с вниманието си, а още повече абат дьо Фрилер, който знаеше, че неговият епископ обича да гледа как хората ядат весело и охотно.

Прелатът, все по-доволен и по-доволен от края на вечерта, поговори една минута върху църковната история. Той видя, че Жулиен не го разбира. Прелатът мина към душевното състояние в Римската империя при императорите от века на Константин. Краят на езичеството е бил придружен със същото състояние на безпокойство и съмнение, което в XIX век опустошава разочарованите и отегчени духове. Негово високопреосвещенство забеляза, че Жулиен не познаваше Тацит дори по име.

Когато прелатът изрази своето учудване, Жулиен му отговори чистосърдечно, че този автор не се намира в библиотеката на семинарията.

— Аз се радвам много за това — весело каза епископът. — Вие ме изваждате от затруднение; ето десет минути вече се мъча да намисля как да ви се отблагодаря за приятната вечер, която ми доставихте, и главно тъй ненадейно. Аз не очаквах да намеря учен у един питомец на моята семинария. Макар подаръкът да не е много каноничен, искам да ви подаря един Тацит.

Прелатът заповяда да му донесат осем разкошно подвързани тома и пожела собственоръчно да напише върху заглавната страница на първия том похвала за Жулиен Сорел на латински. Епископът се гордееше с тънко познаване на латински език; накрай той му каза със сериозен тон, който рязко се отличаваше от останалия разговор:

— Млади момко, *ако бъдете разумен*, вие ще получите един ден най-хубавата енория от моята епархия, и не на сто левги от моя епископски дворец; но трябва да *бъдете разумен*.

Биеше дванадесет часът, когато Жулиен, много учуден, излезе от епископството, натоварен с тези толове.

Негово високопреосвещенство не беше му казал нито дума за абат Пирар. Особено учуден бе Жулиен от необикновената любезност на епископа. Той не си представяше, че такава учтивост в обноските

може да се съчетава с такова непринудено достойнство. И него неволно го порази контрастът, когато видя мрачния абат Пирар, който го очакваше с нетърпение.

— *Quid tibi dixerunt?* (Какво ти казаха?) — извика му той силно още отдалеч, щом го зърна.

Жулиен се позапъна малко, когато предаваше на латински разговора си с епископа.

— Говорете на френски и повторете дума по дума всичко, което ви е казал негово високопреосвещенство, без да прибавите, нито да изпуснете нещо — рече бившият директор на семинарията със своя суров глас, какъвто си беше, непоправимо груб.

— Какъв странен подарък от един епископ на млад семинарист — промълви той, като прелистваше великолепния Тацит, чиито позлатени ръбове като че му вдъхваха ужас.

Удари два часът след полунощ, когато, изслушал подробния отчет за всичко, той позволи на своя любим ученик да се върне в стаята си.

— Оставете ми първия том от вашия Тацит с похвалния надпис на негово високопреосвещенство епископа — каза му той. — Този латински ред ще бъде вашият гръмоотвод в това училище, когато си замина. *Erit tibi, fili mi, successor meus tanquam leo quem devorit.* (Защото за тебе, чадо мое, моят наследник ще бъде като разярен лъв, готов да те разкъса.)

На другия ден заранта Жулиен откри нещо странно в начина, по който другарите му разговаряха с него. И стана още по-сдържан. „Ето — помисли си той — последицата от оставката на господин Пирар. За нея знаят всички в училището, а аз минавам за негов любимец. В тяхното поведение трябва да има злорадство“, но той не можеше да открие такова. Напротив, в очите на всички, които срещаше из спалните, нямаше нито следа от неприязън: „Какво значи това? Сигурно ще е някой капан, нека бъдем нащрек.“ Най-сетне малкият семинарист от Верьер му каза, като се смееше:

— *Cornelii Taciti opera omnia.* (Пълно събрание съчиненията на Тацит.) —

При тия думи, казани високо, всички сякаш в преваря почнаха да честитят на Жулиен не само за великолепния подарък, който беше получил от негово високопреосвещенство, но и за двучасовия

разговор, с който бяха го удостоили. Те знаеха и най-малките подробности. От тази минута нямаше вече завист към него; започнаха да му се подмилкват: абат Кастанед, който до вчера още се държеше извисоко с него, сега го хвана под ръка и го покани на закуска.

По една злочеста черта в характера на Жулиен нахалството на тези недодялани същества му беше причинило не малко мъки; а тяхната низост сега предизвиква у него отвращение и не му достави никакво удоволствие.

Около пладне абат Пирар се раздели с учениците си, но не пропусна да се обърне към тях със строго напътствие.

— Ще искате ли светски почести — каза им той, — обществени облаги, удоволствието да повелявате, да се подигравате със законите и безнаказано да оскърбявате всички? Или ще се стремите към вечното си спасение? Достатъчно е и на най-изостаналите измежду вас да разтворят очи, за да различат тези два пътя.

Едва излезе и благочестивците от „Светото Исусово сърце“ се спуснаха в параклиса да изпеят „Тебе хвалим, господи“. Никой в семинарията не взе сериозно наставленията на бившия директор. „Сърди се люто на уволнението“ — говореха от всички страни; нито един семинарист не излезе такъв простак, че да повярва в доброволната оставка от един пост, който даваше толкова връзки с разни едри доставчици.

Абат Пирар се премести в най-хубавия безансонски хан; и под предлог, че има работа, каквато всъщност нямаше, пожела да прекара там два дни.

Епископът го покани на вечеря и за да се пошегува с главния си викарий дьо Фрилер, помъчи се да даде на абат Пирар възможност да блесне. Ядяха десерта, когато от Париж пристигна странното известие, че абат Пирар е назначен във великолепната енория Н ... на четири левги от столицата. Добрият прелат му честити от все сърце. В цялата тази история той видя една хубава игра, която го развесели и остави у него високо мнение за дарбите на абата. Той му даде великолепно латинско свидетелство, а на абат дьо Фрилер, който си позволи някои строги бележки, заповяда да млъкне.

Вечерта негово високопреосвещенство отиде да сподели възхищението си с марки за дьо Рюбампре. Тази голяма новина порази висшето общество на Безансон; всички се губеха в догадки за това

необикновено благоволение. Абат Пирар едва не провъзгласиха за епископ. По-досетливите сметнаха, че господин дьо Ла Мол е станал министър и си позволиха този ден да се посмеят над властническия вид, който господин абат дьо Фрилер си даваше в обществото.

На другия ден заранта подир абат Пирар из улиците вървеше маса народ и търговиите излизаха на прага на дюкяните си, когато той отиде да ходатайствува пред съдиите по работите на маркиза. За Първ път те го приеха учтиво. Суровият янсенист, възмутен от всичко, което виждаше, поработи дълго с адвокатите, които беше избрал за маркиз дьо Ла Мол, и отпътува за Париж. Той има слабостта да каже на двама-трима свои училищни приятели, които го придружиха до каляската и не можеха да се налюбуват на гербовете ѝ, че след като е управлявал семинарията в продължение на петнадесет години, напуска Безансон с петстотин франка — всичко, което е успял да спести. Тези приятели го прегърнаха разплакали, а после си казаха помежду си: „Добрият абат можеше да не казва тази лъжа, той и без това е доста смешен.“

Низката душа, заслепена от сребролюбие, не е способна да разбере, че в своето чистосърдечие абат Пирар беше намерил силата, необходима, за да се бори сам шест години поред против Мария Алакокска, „Светото Исусово сърце“, йезуитите и своя епископ.

ТРИДЕСЕТА ГЛАВА ЕДИН ЧЕСТОЛЮБЕЦ

Има само една благородническа титла — титлата на дук; маркиз е нето смешно, при думата дук всеки обръща глава.

„Единбургски преглед“

Маркиз дьо Ла Мол прие абат Пират без всичките тия предвзети церемонии на голям велможа, уж учтиви, но твърде оскърбителни за онзи, който ги разбира. Това щеше да бъде загубено време, а маркизът беше доста затънал в сериозни дела и поради това нямаше време за губене.

От шест месеца насам той водеше голяма интрига, за да накара едновременно и краля, и народа да приемат един определен министерски кабинет, който пък от благодарност щеше да го направи дук.

В продължение на дълги години маркизът безуспешно искаше от своя адвокат в Безансон ясно и точно изложение за делата му във Франш-Конте. Но как можеше прочутият адвокат да му ги обясни, когато сам не ги разбираше?

Малкото четвъртито листче, което му връчи абатът, обясняваше всичко.

— Скъпи ми абате — каза му маркизът, след като свърши в по-малко от пет минути с всички формули на вежливост и всички въпроси за личните работи, — скъпи ми абате, при всичкото си привидно благополучие аз нямам време да се заема сериозно с две прости и при това доста важни неща: със семейството си и делата си. Аз се грижа не малко за благоденствието на семейството си и мога да го издигна много; аз се грижа и за удоволствията си и това трябва да стои над всичко поне в очите ми — додаде той, като улови учудения поглед на абат Пирар.

Макар и умен човек, абатът се зачуди, като чу такъв старец да говори с такава откровеност за удоволствията си.

— Работливи хора съществуват несъмнено в Париж — продължи големият велможа, — но те са накацали по петите етажи; и щом приближа до себе си някой човек, той веднага наема апартамент във втория етаж, а жена му си определя приеман ден; с други думи, свършено е с работата му, свършено е с всичките му усилия, той се стреми само да стане или да изглежда светски човек. Такава е единствената им грижа, щом си осигурят хляба.

За моите съдебни процеси и дори — да говорим поточно — за всяко мое дело поотделно аз имам адвокати, които се трепят от усърдие; завчера един умря от туберкулоза. Но за делата ми изобщо ще ми повярвате ли, господине, ето вече три години аз се отчаях да намеря човек, който, заловил се да води моята преписка, би благоволил да помисли капчица сериозно за това, което върши? Впрочем всичко това е предисловие.

Аз ви уважавам и ще се осмеля да добавя, макар да ви виждам за първи път, обичам ви. Искате ли да станете мой секретар и да получавате осем хиляди франка заплата или пък двойно повече? И пак ще спечеля аз от това, кълна ви се; при това ще направя всичко да ви запазя вашата хубава енория до деня, в който няма да се разбираме вече.

Абатът отказа; но към края на разговора истинското затруднение, в което виждаше, че се намира маркизът, го наведе на една мисъл.

— Аз оставих в моята семинария един беден младеж, когото, ако се не лъжа, ще преследват там жестоко. Да беше прост послушник, отдавна биха го турили *in pace* Сега за сега този момък знае само латински и Светото писание; но не е изключено един ден да прояви големи дарби било като проповедник, било като наставник на души. Не знам какво ще излезе от него; но той има в себе си свещен пламък и може да отиде далеч. Аз разчитах да обърна върху него вниманието на нашия епископ, ако някога дойдеше някой, който би имал донейде вашия възглед върху хората и нещата.

— От каква среда иде вашият младеж? — запита маркизът.

— Разправят, че бил син на дърводелец от нашите планини, но мисля, че е по-скоро незаконороден син на някой богаташ. Веднъж

видях как получи едно писмо, безименно или подписано с чуждо име, с чек от петстотин франка.

— Аха! Това е Жулиен Сорел — каза маркизът.

— Отде знаете името му? — запита абатът смаян. И тозчас се изчерви от въпроса си.

— Това няма да ви кажа — отвърна маркизът.

— Добре тогава — подзе абатът, — вие бихте могли да се опитате да направите от него ваш секретар; у него има енергия, ум; с една дума, заслужава да се опита.

— Защо не? — каза маркизът. — Но не е ли човек, който може да бъде подкупен от началника на полицията или някой друг, за да ме шпионира? Това е единственото ми възражение.

Успокоен от благоприятния отзив на абат Пирар, маркизът извади една банкнота от хиляда франка.

— Изпратете тези пари на Жулиен Сорел за път; нека той се яви при мен.

— Личи си — каза абат Пирар, — че живеете в Париж. Вие не знаете каква тирания тежи над нас, клетите провинциалисти, а особено над свещениците, които не дружат с йезуитите. Те няма да поискат да пуснат Жулиен Сорел, ще съумеят да; измислят най-хитри предлози, ще ми отговорят, че е болен, писмата ще се губят в пощата и т.н., и т.н.

— Аз ще взема тези дни от министъра писмо до епископа — каза маркизът.

— Забравих да ви предупредя върху едно обстоятелство — каза абатът: — този младеж, макар и от низко потекло, притежава възвишено сърце и вие няма да имате никаква полза от него, ако засегнете гордостта му; с това ще го превърнете само в глупак.

— Това ми харесва — каза маркизът, — аз ще направя от него другар на моя син, ще бъде ли достатъчно това?

След някое време Жулиен получи писмо с непознат почерк, което носеше щемпела на Шалон, в него намери чек до един безансонски търговец и съобщение да замине незабавно за Париж. Писмото беше подписано с измислено име, но когато го отвори, Жулиен потрепера: един лист от дърво падна в краката му; това беше знакът, който бяха условили с абат Пирар.

Не мина час и Жулиен повикаха в епископството, където го приеха наистина с бащинска доброта. Като превеждаше Хораций,

негово високопреосвещенство с твърде изискани изрази го поздрави за високото бъдеще, което му предстоеше в Париж, и очакваше да чуе за благодарност някои обяснения по този повод. Но Жулиен не можа да му каже нищо, най-напред защото не знаеше нищо, и негово високопреосвещенство се проникна от голямо уважение към него. Един от малките свещеници в епископството писа на кмета, който побърза да донесе самолично подписания паспорт, дето беше оставено празно място за името на пътника.

Същата нощ, преди дванадесет часа, Жулиен пристигна при Фуке, който със своя здрав ум повече се учуди, отколкото се зарадва на бъдещето, което, изглежда, очакваше приятеля му.

— Това ще свърши за тебе — каза му този привърженик на либералите — с някоя служба в управлението и тази служба ще те доведе до постъпка, за която ще те охулят във вестниците. Аз ще науча за тебе нещо само когато се опозориш. Запомни, дори от финансово гледище по-добре е да спечелиш сто луидора с честна търговия на дърва, дето сам си господар, отколкото да получаващ четири хиляди франка от правителство, па било то и на цар Соломон.

Във всичките тия разсъждения Жулиен видя само духовната ограниченост на един селски богаташ. Най-сетне за него бе дошло време да се яви на сцената на големите събития. Щастиято, че ще отиде в Париж, който си въобразяваше населен с умни люде, извънредно коварни и лицемерни, но и тъй учтиви като безансонския и агдския епископ, затъмняваше всичко пред очите му. Той представи пред своя приятел, че действа не по своя воля, а съгласно писмото на абат Пир ар.

На другия ден около пладне той пристигна във Верьер, чувствувайки се най-щастливият човек в света; надяваше се да се види пак с госпожа дьо Ренал. Най-напред отиде у своя пръв покровител, добрия абат Шелан. Абатът го посрещна сурово.

— Смятате ли, че сте ми що-годе задължен? — запита го господин Шелан, без да отговори на поздрава му. — Ей сега ще закусите с мен, а през това време ще отидат да ви намерят друг кон и вие ще напуснете Верьер, *без да се видите с никого.*

— Да слушаш, значи да се покоряваш — отговори Жулиен със смирението на семинарист; и в техния разговор не стана вече дума за нищо друго освен за богословие и хубав латински език.

Той възседна коня, измина една левга, след това, като съзря една гора и се увери, че никой не го вижда, задълба в нея. На залез слънце отпрати назад коня. А по-късно влезе у един селянин, който се съгласи да му продаде една стълба и тръгнал заедно с него, да я занесе в горичката, която се намира над „Алеята на верността“ във Верьер.

— Аз съм нещастен беглец от войската... и контрабандист — каза селянинът, като се сбогува с него. — Ех, какво ме е грижа! За стълбата вие ми платихте щедро, пък и аз на няколко пъти в живота си съм преминавал през такива изпитни.

Нощта беше тъмна като рог. Към един часа след полунощ Жулиен, нарамил стълбата, влезе във Верьер. Той бързо-бързо се спусна в коритото на потока, който пресича великолепните градини на господин дьо Ренал и тече между две стени, на десет стъпки дълбоко. Жулиен се покатери лесно по стълбата. „Как ли ще ме посрещнат кучетата? — помисли си той. — Всичко зависи от това.“ Кучетата залаяха и се юрнаха към него; но той свирна тихичко и те се заумилкваха около него.

Като се прекачваше тогава от тераса на тераса, макар всички врати на желязната ограда да бяха затворени, той лесно се добра до прозореца от спалнята на госпожа дьо Ренал, която се намираще откъм градината само на осем или десет стъпки от земята.

В капците имаше малък сърцевиден отвор, добре познат на Жулиен. За негово голямо огорчение този малък отвор не беше осветен извътре от светлината на лампа.

„Велики боже! — каза си той. — Тази нощ госпожа дьо Ренал не е в стаята си! Къде ли е отишла да спи? Семейството е във Верьер, иначе тук нямаше да бъдат кучетата; но аз мога да се натъкна в тази стая без лампа на самия господин дьо Ренал или на някой чужд човек и ето ти тогава скандал!“

Най-благоразумно беше да се оттегли; но тази мисъл ужаси Жулиен. „Ако е някой чужд човек, аз ще оставя стълбата и ще побягна, колкото ми крака държат; но ако е тя, как ли ще ме посрещне? Тя е обхваната от разкаяние и най-дълбоко благочестие, в това не може да има съмнение; но в края на краищата тя все пак още си спомня за мене, щом като ми писа наскоро.“ Това съображение го накара да се реши.

С разтуптяно сърце, но все пак решен или да загине, или да я види, той почна да хвърля камъчета в капака на прозореца; отговор не

последва. Той опря стълбата отстрани до прозореца и почука сам по капака, отначало тихо, после по-силно. „Колкото и да е тъмно, могат да ме застрелят с пушка“ — помисли Жулиен. Тази мисъл превърна лудата му приумица в дело на доблест.

„В стаята няма никой тази нощ — помисли той — или този, който спи в нея, все едно кой е, се е събудил сега. Така че няма какво да се церемоня с този човек; трябва само да се помъча да не ме чуят онези, които спят в другите стаи.“

Той слезе, опря стълбата срещу един от капаните, покачи се пак и като пхна ръка през сърцевидния отвор, успя той път да напипа доста бързо железния тел, вързан за куката, с която се затваряше капакът. Дръпна железния тел и с неизразима радост усети, че капакът, незадържан от нищо, отстъпва под неговия натиск. „Трябва да го отворя малко по малко и да се помъча тя веднага да познае гласа ми.“ Той притвори капака, колкото да провере глава, и промълви няколко пъти тихичко:

— Свой!

Вслушан, той се увери, че нищо не нарушава дълбоката тишина на стаята. Но решително никаква нощна лампа, макар и с наполовина снiшен фитил, нямаше на камината; това беше лош знак.

„Пази се да не те застрелят!“ Той поразмисли малко; после се реши да почука с пръст по капака: никой не се обади; почука по-силно.

„Дори и да счупя прозореца, ще трябва да доведе работата докрай.“ Той заудря доста силно и тогава сред непрогледната тъмнина му се стори, че една бяла сянка прекосява стаята. Най-сетне нямаше вече съмнение: той видя как сянката като че се приближава към него необикновено бавно. Изведнъж видя една буза, която се долепи до стъклото пред окото му.

Той потрепера и се поотдръпна. Но нощта беше толкова тъмна, че дори на това разстояние той не можа да разпознае дали това е госпожа дьо Ренал. Страхуваше се да не би тя в първия миг да извика от страх; чуваше как кучетата сноват и ръмжат изтихо долу около стълбата.

— Аз съм — повтори той доста високо, — свой.

Никакъв отговор; бялото привидение изчезна.

— Моля ви се, отворете ми, трябва да поговоря с вас, аз съм много нещастен.

И почна да чука така силно, че можеше да строши стъклото.

Зачу се слаб, сух шум; резето на прозореца се дръпна; той бутна прозореца и скочи лекичко в стаята.

Бялото привидение се отдалечаваше; той го хвана за ръцете; беше жена. Всичките му смели намерения се стопиха. Ако е тя, какво ли ще каже? Какво стана с него, когато по слабия ѝ вик той разбра, че е госпожа дьо Ренал?

Той я стисна в прегръдките си; тя трепереше и едва има сила да го отблъсне.

— Нещастнико, какво правите?

Нейният задавен глас едва можа да изговори тези думи. Жулиен почувствува в тях истинско негодувание.

— Дойдох да ви видя след четиринадесетмесечна жестока раздяла.

— Излезте, оставете ме веднага. Ах, господин Шелан, защо не ми дадохте да му пиша? Щях да предотвратя този ужас. — Тя го отблъсна с невероятна за нея сила. — Разкайвам се за моя грях; небето се смили и ме просветли — повтаряше тя с пресеклив глас. — Излезте! Бягайте!

— След четиринадесет месеца страдание аз, разбира се, няма да си отида, докато не поговоря с вас. Искам да знам всичко, което сте направили. Аз ви обичах толкова и заслужавам това доверие... искам да знам всичко.

Колкото и да се противеше госпожа дьо Ренал, този властен глас подействува на сърцето ѝ.

Жулиен, който до този миг я прегръщаше със страст и не ѝ даваше да се отскубне от него, колкото и да се мъчеше тя, престана да я притиска в прегръдките си. Това движение поуспокои госпожа дьо Ренал.

— Ще издърпам стълбата — каза той, — за да не ни издаде, ако някой слуга, събуден от шума, поиска да обиколи къщата.

— Ах, напротив, излезте, излезте — отговори му тя с истински гняв. — Какво ме е грижа за хората? Бог вижда отвратителната сцена, която ми правите, и ще ме накаже за това. Вие подло злоупотребявате с чувствата, които съм имала към вас, но сега нямам вече. Чувате ли, господин Жулиен?

Той изтегли стълбата бавно-бавно, за да не вдига шум.

— Мъжът ти в града ли е? — попита той не за да я предизвика, а просто по стар навик.

— Не говорете с мене така за бога или ще извикам мъжа си. Аз и без това съм вече много виновна, задето не ви изпъдих, каквото и да се случеше. Стана ми жал за вас — каза му тя, като се мъчеше да нарани гордостта му, която — тя знаеше — беше толкова болезнена.

Този отказ да му говори на ти, грубата ѝ решителност да скъса една тъй нежна връзка, в която той още вярваше, доведоха до изстъпление страстната любов на Жулиен.

— Как, възможно ли е да не ме обичате вече! — каза той с она глас, който иде от дълбочините на сърцето и който е мъчно да слуша човек равнодушно.

Тя не отговори; той заплака горчиво. Наистина той нямаше вече сили да говори.

— И така, аз съм напълно забравен от единственото същество, което ме е обичало някога! Защо да живея отсега нататък? — Цялото му мъжество го напусна сега, когато не го заплашваше вече опасност да срещне някой мъж; от сърцето му изчезна всичко освен любовта.

Той плака дълго в тишината. Взе ръката ѝ, тя поиска да я отдръпне и все пак след няколко почти конвулсивни движения тя му я остави. В стаята беше съвсем тъмно; двамата бяха седнали един до друг върху леглото на госпожа дьо Ренал.

„Каква разлика спрямо онова, което беше преди четиринадесет месеца! — помисли Жулиен; и сълзите му бликнаха още по-силно. — Значи, раздялата руши наистина всички чувства на човека!“

— Благоволете да ми кажете какво се е случило с вас — потиснат от нейното мълчание, промълви най-сетне Жулиен с прекъснат от ридания глас.

— Разбира се — отговори госпожа дьо Ренал троснато и в гласа ѝ Жулиен почувствува нещо сухо и укорно, — моите безпътства бяха известни в града, когато вие заминахте. Вие толкова непредпазливо се бяхте държали! След известно време — аз бях тъй отчаяна тогава — почтеният господин Шелан дойда да ме види. Той дълго време напразно се мъчи да изтръгне признание от мен. Един ден намисли да ме заведе в онази черква в Дижон, където съм се причестила за първи път. Там той се осмели да заговори пръв... — Сълзи прекъснаха госпожа дьо Ренал. — Какъв срам преживях в тази минута! Признах

всичко. Този добър човек се съжали и не се нахвърли върху мен с негодувание: той скърбеше заедно с мене. По това време аз ви пишех всеки ден писма, които не смеех да ви пращам; криех ги грижливо и когато бях много нещастна, затварях се в стаята и препрочитах тези писма.

Най-сетне господин Шелан ме склони да му ги дам... Някои, написани малко по-предпазливо, ви бяха изпратени; вие не ми отговорихте нищо.

— Никога, заклевам ти се, не съм получил нито едно писмо от тебе в семинарията.

— Велики боже, че кой ли ще ги е заловил?

— Представи си моята мъка: преди да те видя в катедралата, аз не знаех дали си още жива, или не.

— Бог се смили над мен и ми даде да разбера колко съм съгрешила пред него, пред децата си, пред мъжа си — подзе госпожа дьо Ренал. — Моят мъж никога не ме е обичал, както си въобразявах аз тогава, когато вие ме обичахте...

Жулиен се хвърли в прегръдките ѝ, наистина въвн от себе си, без каквото и да е умисъл. Но госпожа дьо Ренал го оттласна и продължи доста твърдо:

— Моят уважаем приятел господин Шелан ми даде да разбера, че щом съм се омъжила за господин дьо Ренал, аз съм му отдала всичките си чувства, дори и онези, за които не съм подозирала и които никога не съм изпитвала преди злополучната ни връзка... След великата жертва, когато се разделих с писмата си, които ми бяха тъй скъпи, животът ми затече ако не щастливо, поне доста спокойно. Не го смущавайте; бъдете ми приятел... най-добрият от приятелите ми. — Жулиен покри ръцете ѝ с целувки; тя усети, че той все още плаче. — Не плачете, вие ме карате да страдам толкова много... Разкажете ми сега вие какво сте правили. — Жулиен не можеше да говори. — Искам да зная какъв е бил вашият живот в семинарията — повтори тя, — а после вие ще си идете.

Без да мисли за това, което говореше, Жулиен почна да разправя за безбройните сплетни и завист, които е срещнал отначало, после за своя по-спокоен живот, когато бил назначен за репетитор.

— И ето тогава — добави той, — след дълго мълчание, което несъмнено трябваше да ми даде да разбера това, що виждам твърде

ясно днес: че не ме обичате вече и че съм ви станал безразличен... — госпожа дьо Ренал стисна ръцете му — и ето тогава вие ми изпратихте сумата от петстотин франка.

— Никога не съм ви пращала пари! — каза госпожа дьо Ренал.

— Това беше писмо с парижки щемпел, подписано от Пол Сорел, за да отвлече от всякакви подозрения.

Те почнаха да спорят върху това — кой е могъл да изпрати това писмо. Душевното им състояние се промени. Незабелязано за себе си госпожа дьо Ренал и Жулиен минаха от приповдигнатия тон към тона на нежното приятелство. Те не се виждаха — толкова мракът беше дълбок, но звукът на гласа казваше всичко. Жулиен обвини ръка около кръста на любимата си; този жест криеше много опасности. Тя се опита да отстрани ръката на Жулиен, който доста ловко привлече вниманието ѝ в тази минута върху едно любопитно обстоятелство в своя разказ. За ръката му като че забравиха и тя остана там, където си беше.

След множество догадки върху произхода на писмото с петстотинте франка Жулиен подзе отново своя разказ; той можа да се поовладее малко, докато говореше за семинарския си живот, който в сравнение с това, що преживяваше в тази минута, го интересуваше съвсем малко. Цялото му внимание се съсредоточи върху това — как ще свърши срещата му. „Вие сега ще си отидете“ — казваше му от време на време повелителният глас.

„Какъв позор за мен, ако ме прогонят Оттук! Целият ми живот ще бъде отровен от угризения на съвестта — казваше си той, — тя никога няма да ми пише вече. А бог знае кога ще се завърна пак в този край!“ От тази минута небесното упоение от тази близост изчезна в миг от сърцето на Жулиен. Седнал до жената, която боготвореше, заключил я почти в прегръдките си в същата тази стая, дето някога беше тъй щастлив, сред дълбокия мрак, виждайки ясно, че от една минута насам тя плаче, чувствувайки по повдигането на гърдите ѝ, че я задушават ридания, той, за свое нещастие, се превърна в хладен политик, почти тъй пресметлив и тъй хладен, какъвто беше в двора на семинарията, когато виждаше, че е прицел на някоя зла шега от страна на някой негов другар, по-силен от него. Жулиен нарочно удължаваше разказа си и описваше злочестия живот, който беше водил след заминаването си от Вериер. „Така — казваше си госпожа дьо Ренал, —

след цяла година разлъка, лишен почти от всякакво доказателство, че си спомням за него в това време, когато аз вече почвах да го забравям, той е живял само с честитите дни, които е прекарал във Вержи.“ Риданията ѝ се засилиха. Жулиен видя успеха на своя разказ. Разбра, че трябва да се реши на последен опит: той премина бързо върху писмото, което беше получил от Париж.

— Аз се сбогувах с негово високопреосвещенство епископа.

— Как, вие няма ли да се върнете пак в Безансон? Вие ни напуцате завинаги?

— Да — отвърна Жулиен с решителен тон, — да, аз напуцам този край, дето съм забравен дори от онази, която съм обичал най-много в живота си, и аз няма да се върна никога тук. Отивам в Париж...

— Отиваш в Париж! — извика високо госпожа дьо Ренал.

Гласът ѝ се задавяше от сълзи и издаваше безкрайното ѝ вълнение. Това насърчение чакаше само Жулиен: сега той можеше да опита стъпката, с която рискуваше да развали всичко; до това възклицание, като не виждаше нищо в тъмното, той съвсем не знаеше докъде може да го доведе тази стъпка. Той не се колебаеше вече; страхът от угризенията на съвестта му върна напълно самообладанието; той стана и добави студено:

— Да, госпожо, аз ви напускам навеки, бъдете щастлива, сбогом.

Той пристъпи няколко крачки към прозореца; взе да го отваря. Госпожа дьо Ренал се спусна към него и се хвърли в прегръдките му.

Така след три часа разговор Жулиен постигна онова, а което беше копнял с такава страст през първите два часа. Да бяха се случили малко по-рано това връщане към нежните чувства и замлъкналото разкажание на госпожа дьо Ренал, щяха да му доставят неземно блаженство; но постигнати с такова изкуство, те не му донесоха нищо освен наслада. Жулиен поиска, въпреки настояванията на любимата си, да запали непременно лампата.

— Нима ти искаш — каза ѝ той — да не ми остане никакъв спомен, че съм те видял? Любовта, която навярно свети в прекрасните ти очи, ще трябва ли да бъде загубена за мен? И тази хубава бяла ръка ще остане ли невидима? Не забравяй, чете напускам може би за много дълго време?

Госпожа дьо Ренал не можеше да му откаже нищо при мисълта за вечната раздяла, която я караше да се облива в сълзи. Но зората започна да обрисова ясно контурите на елите в планината, на изток от Верьер. Вместо да Си отиде, Жулиен, опиянен от страст, поиска от госпожа дьо Ренал да прекара целия ден, скрит в стаята ѝ, и да тръгне чак на следната нощ.

— Защо пък не? — отговори тя. — След това повторно и безвъзвратно падение у мен не остана капка самоуважение и аз съм навеки нещастна. — И тя го притисна до сърцето си. — Мъжът ми не е вече същият, обзели са го подозрения; той мисли, че съм го лъгала в цялата тази история и е силно озлобен срещу мене. Ако чуе и най-малкия шум, загубена съм, ще ме изпъди като последна негодница, пък аз съм и такава.

— Ах, това са изрази на господин Шелан — каза Жулиен, — ти не би ми говорила така преди проклетото ми заминаване за семинарията; ти ме обичаше тогава.

Жулиен бе възнаграден за хладнокръвието, което вложи в тези свои думи: той видя как възлюблената му тозчас забрави опасността от страна на мъжа си, който си беше в къщи, и се замисли върху друга, много по-голяма опасност: че Жулиен може да се усъмни в нейната любов. Денят се разгаряше бързо и ярко озаряваше стаята; Жулиен изпита наново всички наслади на гордостта, когато видя пак в прегръдките си и едва ли не в краката си тази очарователна жена, единствената, която беше обичал и която, само преди няколко часа, беше цялата обхваната от страх пред страшния Бог и отдадена на своя дълг. Решението ѝ, поддържано твърдо една година, не можа да устои пред неговия смел натиск.

Скоро в къщата се чу шум; и госпожа дьо Ренал се стресна отведнъж, като си спомни едно обстоятелство, за което не беше помислила по-рано.

— Това зло момиче Елиза сега ще влезе в стаята; какво да правим с грамадната стълба? — запита тя любимия си. — Къде да я скрием? Ще я отнеса на тавана — провикна се изведнъж повеселяла.

— Но ти ще трябва да минеш през стаята на слугата — каза Жулиен учуден.

— Аз ще оставя стълбата в коридора, ще повикам слугата и ще го пратя някъде.

— Помисли какво ще кажеш, ако слугата мине през коридора и забележи стълбата.

— Да, ангеле мой — отвърна му госпожа дьо Ренал, като го целуна. — А ти помисли да се скриеш веднага под леглото, ако Елиза влезе тук, докато ме няма.

Жулиен остана поразен от тази внезапна веселост. „И така — помисли си той, — приближаването на истинската опасност, вместо да я уплаши, я развеселява, защото тя забравя угризенията си! Наистина изключителна жена! Ах, ето едно сърце, над което е славно да владееш!“ Жулиен беше във възторг.

Госпожа дьо Ренал хвана стълбата; тя явно беше много тежка за нея. Жулиен се спусна да ѝ помогне; той се възхищаваше от тънката ѝ снага, в която съвсем не личеше сила, когато изведнъж, без ничия помощ, тя грабна стълбата и я вдигна, както би вдигнала стол. Тя я изнесе бързо в коридора на третия етаж, дето я положи край стената. После повика слугата и за да му даде време да се облече, качи се на гълъбарника. Когато след пет минути се върна в коридора, стълбата я нямаше. Какво беше станало с нея? Ако Жулиен не беше в къщи, тя не би обърнала никакво внимание на тази опасност. Но в тази минута, ако мъжът ѝ видеше стълбата, можеше да се случи нещо отвратително. Госпожа дьо Ренал се спусна да я търси из цялата къща. Най-сетне тя откри стълбата под покрива, дето слугата я беше занесъл и дори скрил. Това обстоятелство беше необичайно, в друго време то би я разтревожило. „Все ми е едно — помисли тя — какво може да се случи след двадесет и четири часа, когато Жулиен си замине? За мене тогава няма ли всичко да се превърне в отвращение и угризение?“

Тя съзнаваше смътно, че това ще е за нея смърт, но не беше ли все едно? След една разлъка, която си беше представляла вечна, съдбата беше ѝ го върнала, тя го видя пак и всичко, което беше направил той, за да стигне до нея, сочеше толкова любов!

Тя разправи на Жулиен случката със стълбата.

— Какво ще кажа на мъжа си — запита го тя, — ако слугата му разправи, че е намерил стълбата? — Тя помисли една минута. — На тях ще им трябват двадесет и четири часа, за да открият селянина, който ти я е продал. — И като се хвърли в прегръдките на Жулиен и го стисна конвулсивно, тя извика: — Ах, да умра, да умра така! — И го покри с целувки. — Но не бива ти да умреш от глад — каза тя през

смях. — Ела; най-напред ще те скрия в стаята на госпожа Дервил, която е винаги заключена. — Тя отиде да варди в края на коридора и Жулиен през това време претича. — Не отваряй, ако почукат — каза му тя, като го заключи, — най-вероятно ще са децата, които си играят.

— Ти ги доведи в градината под прозореца — каза Жулиен, — ще ми се да ги видя, накарай ги да приказват.

— Да, да — извика му госпожа дьо Ренал, като се отдалечаваше.

Тя се върни скоро пак с портокали, бисквити и една бутилка малага; не бе й се удало да открадне хляб.

— Какво прави мъжът ти? — запита Жулиен.

— Пише проекти за спогодби със селяните.

Но удари осем часът, в къщата шумът нарасна. Ако не се покажеше госпожа дьо Ренал, щяха да я търсят навсякъде; тя трябваше да остави Жулиен. Скоро против всяка предпазливост се върна пак и му донесе чаша кафе; трепереше от страх да не би той да умре от глад. След закуската тя сполучи да доведе децата под прозореца на стаята на госпожа Дервил. Той ги намери много пораснали, но те изглеждаха обикновени или пък неговите представи се бяха променили.

Госпожа дьо Ренал им заговори за Жулиен. Най-голямото си спомни с любов и съжаление за някогашния си възпитател; но оказа се, че по-малките го бяха почти забравили.

Тази заран господин дьо Ренал не излезе от къщи, той се качваше и слизаше непрекъснато по стълбите, зает от сделките си със селяните, на които продаваше реколтата си от картофи. До обяд госпожа дьо Ренал не можа да отдели нито една минута за своя затворник. Когато звънецът удари и поднесоха обеда, хрумна й да открадне за него чиния топла супа. Когато се Приближаваше безшумно до вратата на стаята, дето се криеше той, и носеше предпазливо чинията, тя се озова лице срещу лице със слугата, който беше скрил стълбата сутринта. В тази минута и той също тъй безшумно пристъпваше в коридора и сякаш се прислушваше. Навярно Жулиен беше се разхождал в стаята непредпазливо. Слугата се отдалечи посмутен.

Госпожа дьо Ренал влезе смело при Жулиен; тази нейна среща го накара да потрепери.

— Ти се страхуваш — каза му тя, — а аз не искам и да знам за всички опасности на света, не ми трепва окото. Аз се боя само от едно

нещо; от мига, когато ще остана сама, след като си заминеш. — И тя избяга навън.

„Ах — каза си Жулиен възхитен, — единствено угризенията на съвестта плашат тази възвишена душа!“

Най-сетне се свечери. Господин дьо Ренал отиде в Казиното.

Жена му заяви, че я боли ужасно глава, прибра се в стаята си, побърза да отпрати Елиза, но веднага скочи пак, за да отвори на Жулиен.

Излезе, че той наистина умираше от глад. Госпожа дьо Ренал отиде в кухнята да търси хляб. Жулиен чу силен вик. Госпожа дьо Ренал се върна и му разказа, че когато влязла в кухнята без свещ, доближила се до бюфета, където прибирали хляба, и простряла длан, тя напипала една женска ръка. Била Елиза, тя надала вика, който беше чул Жулиен.

— Какво правеше тя там?

— Крала е сладкиши или пък ни е следяла — отвърна госпожа дьо Ренал съвсем равнодушно. — Но за щастие аз намерих една баница и един голям самун.

— А какво е това там — каза Жулиен, като посочи джобовете на престилката ѝ.

Госпожа дьо Ренал беше забравила, че още на обяд ги беше натъпкала с хляб.

Жулиен я стисна в прегръдките си с пламенна страст; никога тя не беше му се струвала тъй хубава. „Дори в Париж — мина смътно през ума му — не ще срещна по-силен характер.“ Тя беше несръчна като жена, несвикнала с подобен род хитрости, и в същото време имаше истинското мъжество на човек, когото могат да уплашат само опасности от друго естество и в по-друг смисъл страшни.

Додето Жулиен вечеряше с голям апетит и неговата любима се шегуваше с простотата на вечерята му, защото се страхуваше да говори сериозно, някой изведнъж разтърси със сила вратата на стаята. Беше господин дьо Ренал.

— Защо си се заключила — викаше ѝ той.

Жулиен едва успя да се мушне под канапето.

— Как? Вие сте съвсем облечена — каза господин дьо Ренал влязъл. — Вечерята и сте заключили вратата.

В обикновени дни този въпрос, зададен с цялата съпружеска сухост, би объркал госпожа дьо Ренал, но сега тя знаеше, че достатъчно е мъжът ѝ да се понаведе, за да съгледа Жулиен; защото господин дьо Ренал се тръшна на стола, на който преди една минута Жулиен седеше точно срещу канапето.

Главоболието послужи за оправдание на всичко. Додето на свой ред мъжът ѝ разправяше надълго и нашироко как спечелил една партия на билиард в Казиното, „една партия за деветнадесет франка, ей богу!“ — добави той, тя зърна на един стол, на три крачки пред тях, шапката на Жулиен. Нейното хладнокръвие се удвои, тя почна да се съблича и в един сгоден миг, минала бързо зад мъжа си, хвърли роклята върху стола с шапката.

Господин дьо Ренал си отиде най-сетне. Тя помоли Жулиен да ѝ разкаже още веднъж за живота си в семинарията.

— Вчера не те слушах; докато приказваше, мислех само как да събера кураж, за да те пропъдя.

Тя съвсем забрави за предпазливостта. Те говореха много високо; и беше навярно към два часа след полунощ, когато един силен удар на вратата прекъсна разговора им. Беше пак господин дьо Ренал.

— Отворете ми веднага, влезли са крадци в къщата! — каза той. — Сен-Жан е намерил стълбата им тази заран.

— Ето края на всичко — извика госпожа дьо Ренал и се хвърли в прегръдките на Жулиен. — Той ѝ сега ще ни убие и двамата, не вярва в крадци; аз ще умра в прегръдките ти, по-щастлива в смъртта си, отколкото съм била някога през живота си. — Тя не отговаряше на мъжа си, който се сърдеше, и страстно целуваше Жулиен.

— Спаси майката на Станислав! — каза ѝ той с повелителен поглед. — Аз ще скоча в двора през прозореца на тоалетната и ще избягам в градината; кучетата ме познаха. Свий дрехите ми на вързоп и ги хвърли в градината, щом стане възможно това. Дотогава остави да издънят вратата. Главно — никакви признания, аз ти забранявам това, по-добре е той да подозира, отколкото да знае сигурно.

— Ще се убиеш, ако скочиш! — беше единственият ѝ отговор и единствената и тревога.

Тя се приближи с него до прозореца на тоалетната; после се зае да скрие дрехите му. И чак тогава отвори на мъжа си, който кипеше от гняв.

Той огледа стаята, огледа тоалетната и без да продума дума, изчезна. Тя хвърли дрехите на Жулиен, той ги хвана и се затече бързо към долния край на градината, откъм Ду.

Както тичаше, чу изсвирването на един куршум и тозчас след това пушечен гърмеж.

„Това не е господин дьо Ренал — помисли си той, — той стреля много лошо.“ Кучетата тичаха мълчаливо наспоред него, един втори изстрел строши очевидно крака на едното куче, то заквича жално. Жулиен скочи от стената на една тераса, измина петдесетина крачки под нейното прикритие и хукна пак в друга посока. Той чу гласове, които се зовяха, и видя ясно как слугата, неговият враг, гръмна с пушката си; един чифликчия-наемател също тъй започна да гърми напосоки от другата страна на градината, но Жулиен вече стигна брега на Ду и почна да се облича.

След час той беше на една левга далеч от Вериер по пътя за Женева. „Ако те имат някакви подозрения — помисли Жулиен, — ще ме дирят по пътя за Париж.“

ВТОРА ЧАСТ

ПЪРВА ГЛАВА СЕЛСКИ РАЗВЛЕЧЕНИЯ

O rus quando etgo te adspiciam!^[1]

Вергилий

— Господинът чака сигурно пощенската кола за Париж? — запита го стопанинът на странноприемницата, където се отби да закуси.

— Днес ли ще замине или утре — все едно — каза Жулиен.

Додето той се мъчеше да си придаде равнодушен вид, пристигна пощенската кола. В нея имаше две свободни места.

— Какво е това? Ти ли си, клети ми Фалкоз? — обърна се пътникът, който идеше от Женева, към оня, който се качваше в колата едновременно с Жулиен.

— Аз мислех, че си се настанил около Лион — каза Фалкоз, — в някоя райска долина край бреговете на Рона?

— Хубаво съм се настанил! Аз бягам оттам.

— Как? Ти ли бягаш, Сен-Жиро! С тази благообразна външност да не би да си извършил някакво престъпление? — каза Фалкоз през смях.

— Та това, ей богу, щеше да е по-добре. Аз, както знаеш, бягам от отвратителния живот, който водят в провинцията. Аз обичах прохладата на горите и полския покой; ти неведнъж си ме обвинявал в романтичност. Никога през живота си не съм искал и да чуя за политика, а ето, политиката ме куди.

— Но от коя партия си ти?

— От никоя, и тъкмо това ме погубва. Ето ти цялата моя политика... аз обичам музиката, живописата; добрата книга е събитие за мене; скоро ще навърша четиридесет и четири години. Колко ми остава да живея? Петнадесет, двадесет, най-много тридесет години. Туйто! Аз предполагам, че след тридесет години министрите ще бъдат малко по-ловки, но също тъй почтени хора, както днешните. Историята

на Англия ми показва като огледало нашето бъдеще. Винаги ще се намери някой крал, който ще поиска да разшири правата си; винаги стремежът за депутатско кресло, славата и стотината хиляди франка, спечелени от Мирабо, няма да дават сън на провинциалните богаташи; това за тях ще се нарича либерализъм и обич към народа. Винаги желанието да станат перове или камерюнкери ще пришпорва ултрароялистите. Всеки ще иска да държи кормилото на държавния кораб, защото за това се плаща добре. И мигар там никога няма да се намери скромно местенце за обикновения пътник?

— Разправяй, разправяй какво е станало. Това трябва да е много забавно, като се има пред вид твойт спокоен характер. Да не са те пропъдили от твоята провинция последните избори?

— Нещастията ми започнаха по-отдавна. Преди четири години бях на четиридесет години и имах петстотин хиляди франка. Днес имам четири години повече и навярно петдесет хиляди франка по-малко, които, изглежда, ще загубя при продажбата на моя замък Монфльори край Рона с великолепно местоположение.

В Париж ми опротивя тази непрестанна комедия, която ни задължава да играем тъй наречената от вас цивилизация на XIX век. Аз жадувам за добродушие и простота. И ето, купувам си земя в планините, близо до Рона, по-хубава няма да намериш под небето.

Селският свещеник и съседните боляри е обикалят цели шест месеца; аз ги каня на обеда. „Напуснах Париж — казвам им аз, — за да не говоря, нито да слушам през живота си за политика. Както виждате, не съм се абонирал нито за един вестник. Колкото по-малко писма ми носи раздавачът, толкова по-доволен съм.“

Но свещеникът имаше други сметки; скоро започват да ме обсаждат хиляди нескромни искания, придирки и т.н. Канех се да давам по двеста-триста франка годишно на бедните, поискват ми ги за някакви си богоугодни дружества: „Свети Йосиф“, „Света Богородица“ и т.н.; отказвам, тогава върху мене се посипват какви не хули. Аз, глупакът, се обиждам. Не мога вече да излизам сутрин от дома си и да скитам, любувайки се на красотата на нашите планини, без някоя неприятност да не наруши бляновете ми и по най-отвратителен начин да ми напомни за хората и тяхната злоба. Ето например при литиите за плодородие, дето ми харесва пеенето (навярно ще е някакъв гръцки напев), не благославят вече нивите ми, защото тези ниви, казва нашият

поп, били на безбожник. Умира кравата на една стара черковница-селянка, старицата казва, че това било, защото пасла край езерото, което принадлежи на мене, нечестивеца, парижкия философ, и след седмица аз намирам всичките си риби с корема нагоре, изтровени с вар. Всевъзможни такива грижи се трупат на главата ми отвсякъде. Мировият съдия, почтен човек, който обаче се страхува за мястото си, изкарва винаги мен крив. Покоят на полята се превръща за мене в ад. Веднъж видели, че съм отвергнат от попа, глава на конгрегацията в селото, и че не ме подкрепя капитанът в оставка, глава на тамошните либерали, срещу мен се опълчват всички, дори зидарят, когото издържах от една година, дори ковачът, който искаше да ме обере безнаказано, когато ми поправяше плуговете.

Най-сетне, за да имам някаква опора и да спечеля поне едно от моите дела, аз ставам либерал; но тъкмо тогава, както каза ти, дойдоха дяволски избори и от мене искат да гласувам...

— За някой непознат ли?

— Съвсем не, за човек, на когото познавам и зъбите. Аз отказвам — чудовищна непредпазливост! От тази минута ето че си навличам омразата и на либералите, положението ми става непоносимо. Аз мисля, че ако на попа беше хрумнало да ме обвини, че съм убил слугинята си, биха се намерили от двете партии двадесет свидетели, които биха се заклели, че са ме видели да извършвам престъплението.

— А ти искаш да живееш на село, без да угаждаш на съседите си, дори без да слушаш брътвежите има Каква грешка!...

— Но аз я поправих. Монфльори се продава; нека изгубя петдесет хиляди франка, ако дотрябва, но аз не мога да дойда на себе си от радост, че съм се измъкнал от този ад на лицемерие и разправии. Сега отивам да търся уединението и полската тишина в единственото място, дето те съществуват във Франция — на някой четвърти етаж с прозорци към „Елисейските полета“. И дори ще има да си помисля дали не ще е добре да започна политическото си поприще в Руския квартал, като раздавам нафора в енорията.

— Всичко това нямаше да ти се случи при Бонапарт! — рече Фалкоз със светнали от гняв и съжаление очи.

— Чудесно! А защо не си стоя мирно твоят Бонапарт? Всичко, от което страдам днес, той го направи.

На това място Жулиен се заслуша по-внимателно. Още от първите думи той се досети, че бонапартистът Фалкоз беше някогашният приятел на господин дьо Ренал от детинство, когато Господин дьо Ренал бе прокудил в 1816 година, а философът Сен-Жиро навярно беше брат на оня началник на канцелария в префектурата на..., който умееше на търгове да си присвоява евтино общинските къщи.

— И всичко това направи твоят Бонапарт — продължаваше Сен-Жиро. — Един честен човек на четиридесет години и с петстотин хиляди франка в джоба колкото и да е безобиден, не може да се настани в провинцията и да намери спокойствие; местните попове и благородници го изгонват оттам.

— Ах, не говори лошо за него! — провикна се Фалкоз. — Никога Франция не е била тъй високо почитана от народите, както през тринадесетте години на неговото царуване. Тогава във всичко, което се вършеше, имаше величие.

— Твоят император, да го вземе дяволът — подзе човекът на четиридесет и четири години, — беше велик само на полесраженията и когато възстанови финансите в 1802 година. Но какво означава цялото му по-сетнешно поведение? С шамбеланите си, с разкоша и приемите си в Тюйлери той даде само ново издание на всички монархически глупости. Това издание бе поправено и би могло да кара още век-два. На благородниците и свещениците се прищя да се върнат към старото, но те нямат потребната желязна ръка, за да го приподнесат на публиката.

— Ето на езика на някогашния печатар.

— Кой ме пъди от моята земя? — продължи разгневеният печатар. — Поповете, които Наполеон върна със своя конкордат, вместо да се отнесат към тях, както държавата се отнася към лекарите, адвокатите, астрономите, да ги смята за обикновени граждани, без да се интересува от занаята, с който те си изкарват хляба. Щеше ли да има днес нахални благородници, ако твоят Бонапарт не беше направил от тях барони и графове? Не, те си бяха изживели времето. След поповете тъкмо тези дребни селски благородници са ми създали най-много ядове и те ме принудиха да стана либерал.

Разговорът нямаше край; тази тема ще занимава Франция още половин век. Тъй като Сен-Жиро продължаваше да твърди, че е

невъзможно да се живее в провинцията, Жулиен му посочи плахо за, пример господин дьо Ренал.

— Намерихте кого да посочите и вие, ей богу, млади човече! — извика Фалкоз. — За да не бъде наковалня, господин дьо Ренал стана чук, и то какъв страшен чук! Но аз виждам как го измества вече Валено. Познавате ли този мръсник? Ето той вече е истински. Какво ще каже вашият господин дьо Ренал, когато, уволнен, в едно прекрасно утро види Валено да заеме мястото му?

— Той ще остане насаме с престъпленията си — каза Сен-Жиро. — Вие, значи, познавате Вериер, млади човече? Ето на, Бонапарт, да го накаже Бог за всичките му монархически мошеничества, позволи да царуват реналовци и шелановци, които пък докараха царството на валеновци и маслоновци.

Този мрачен разговор върху политиката озадачаваше Жулиен и го отвличаше от сладните му мечти.

Той не изпита особено вълнение, когато съзря Париж за първи път в далечината. Бляновете му за бъдещето се бореха с още пресния спомен за двадесет и четирите часа, прекарани във Вериер. Той се кълнеше, че никога няма да изостави децата на любимата си и ще захвърли всичко, за да ги закрили, ако безобразията на поповете ни доведат до република и гонения срещу благородниците.

Какво щеше да се случи оная нощ, когато пристигна във Вериер, ако в мига, в който опря стълбата срещу прозореца от спалнята на госпожа дьо Ренал, намереше в стаята някой чужд човек или господин дьо Ренал?

Но и колко сладостни бяха първите два часа, когато любимата му искрено искаше да го изгони, а той я увещаваше, седнал до нея в тъмното! В такава душа като Жулиеновата подобни спомени остават за цял живот. Останалите часове от срещата се преплитаха с първите дни на тяхната любов преди четиринадесет месеца.

Жулиен се пробуди от дълбокия си унес, защото колата спря. Бяха влезли в двора на пощенската станция на улица Жан-Жак Русо.

— Искам да ида в Малмезон — каза той, като видя приближилия се кабриолет.

— По това време ли, господине? Какво ще правите там?

— Това не е ваша работа! Карайте!

Истинската страст мисли само за себе си. Затова, струва ми се, страстите са тъй смешни в Париж, дето съседът ви си въобразява винаги, че мислите много за него. Аз няма да описвам възторзите на Жулиен в Малмезон. Той плака. Какво! — въпреки грозните бели стени, зидани тази година, с които са изпонасекли парка на парчета? Да, господине: за Жулиен, както и за потомството, не съществуваше нищо между Арколския мост, Света Елена и Малмезон.

Вечерта Жулиен дълго се колеба, додето влезе в театъра; той имаше странни схващания за това греховно място.

Дълбоко недоверие не му позволи да се възхищава и от живия Париж; направиха му впечатление само паметниците, останали от неговия герой.

„Ето ме, значи, в средището на козните и лицемерието! Тук властвуват покровителите на абат дьо Фрилер.“

На третия ден привечер любопитството надви над намерението, му да види всичко и той отиде при абат Пирар. Със студен тон абатът му обясни какъв живот го очаква при господин дьо Ла Мол.

— Ако след няколко месеца не се окажете полезен, вие ще се върнете в семинарията, но с чест. Вие ще живеете у маркиза, един от най-големите френски сановници. Ще носите черен костюм, но като човек в жалейка, не като свещенослужител. Аз държа три пъти в седмицата да продължавате заниманията, си по богословие в някоя семинария, където ще ви препоръчам. Всеки ден в дванадесет часа ще се явявате в библиотеката на маркиза, който възнамерява да ви възложи да водите писмата по тъжбите му и другите дела. Маркизът ще пише вкратце, с две думи, върху бялото поле на всяко получавано от него писмо какво трябва да отговорите. Аз заявих, че след три месеца вие ще можете да пишете тези отговори така, че от дванадесетте, които ще представяте на маркиза за подпис, той ще може да подписва осем или девет. Вечер в осем часа вие ще подреждате писмената му маса, а в десет ще бъдете свободен.

Възможно е — продължи абат Пирар — някоя стара дама или някой сладкодумен господин да ви обещаят огромни блага или пък съвсем грубо да ви предложат злато, за да им покажете получените от маркиза писма...

— Ах, господине — извика Жулиен изчервен.

— Странно е — каза абатът с горчива усмивка, — че при вашата бедност след едногодишен престой в семинарията у вас са се запазили тези пориви на благородно негодувание. Трябва да сте били съвсем слепец. — „Не е ли това силата на кръвта?“ — каза си абатът полугласно, като да разговаряше сам със себе си. — Най-странното е — додаде той, като погледна Жулиен, — че маркизът ви познава... Не знам откъде. Той ви дава в началото сто луидора заплата. Този човек върши всичко по прищявка — ето неговия недостатък; той ще спори с вас за детинщини. Ако е доволен, вашата заплата може да се покачи след време на осем хиляди франка.

Но вие разбирате добре — подзе абатът със злъчен глас, — че той ви дава тия пари не за черните ви очи. Вие трябва да станете полезен. На ваше място аз бих говорил много малко, главно не бих говорил никога за това, което не знам.

— Ах — каза абатът, — аз събрах за вас някои и други сведения: щях да забравя семейството на господин дьо Ла Мол. Той има две деца, дъщеря и син, деветнадесетгодишен момък, извънредно елегантен, някакъв халосник, който не знае на пладне какво ще направи в два часа. Той е умен, храбър; сражавал се е в Испания. Не знам защо маркизът се надява, че вие ще станете приятел на младия граф Норбер. Казах му, че вие сте голям познавач на латински език; може би той разчита, че вие ще научите сина му на няколко готови фрази за Цицерон и Вергилий.

На ваше място аз никога не бих позволил на този хубав младеж да се шегува с мен; и преди да отговоря на неговите любезности, които ще бъдат до немай-къде вежливи, но не без ирония, бих го накарал да ми ги повтори неведнъж.

Няма да скрия от вас, че младият граф дьо Ла Мол навярно ще ви презира преди всичко, защото вие сте дребен буржоа. Неговият праядо бил придворен и имал честта да му отсекаат главата на Гревския площад на 26 април 1574 година заради някаква политическа интрига. А вие, вие сте син на един вериерски дърводелец, и при това сте на заплата при баща му. Претеглете хубавичко тези разлики и проучете историята на семейството в книгата на Морери; всички ласкатели, които обядват у тях, загатват за нея от време на време с някой, както се изразяват, тънък намек.

Мислете хубаво, когато отговаряте на шегите на господин граф Норбер дьо Ла Мол, командир на хусарски ескадрон и бъдещ пер на Франция, за да не дохождате после при мен да ми се оплаквате.

— Струва ми се — каза Жулиен, като се изчерви силно, — че не би трябвало дори да отговарям на човек, който ме презира.

— Вие нямате представа какво е това презрение; то ще се проявява само в преувеличени любезности. Ако сте глупав, вие можете да се оставите да ви излъжат; ако искате да си създадете поприще, вие би трябвало да се оставите да ви излъжат.

— Един ден, когато всичко това престане да ми допада — каза Жулиен, — ще мина ли за неблагодарник, ако се върна в моята малка килия № 103?

— Разбира се — отговори абатът. — Всички любоугодници на дома ще ви оклеветят, но тогава ще се явя аз. *Adsim qui feci*^[2] Аз ще кажа, че това решение е мое.

Жулиен бе съкрушен от злъчния и почти зъл тон, който долавяше у господин Пирар; този тон напълно обезценяваше последния отговор на абата.

Работата беше там, че абатът се укоряваше за своята обич към Жулиен и с някакъв религиозен ужас се намесваше така пряко в чуждата съдба.

— Вие ще видите — додаде той все тъй неохотно, като да изпълняваше някакъв тежък дълг, — вие ще видите и госпожа маркиза дьо Ла Мол. Тя е снажна руса жена, набожна, надменна, много учтива, но още по-незначителна. Дъщеря е на стария Шонски дук, тъй известен с аристократическите си предразсъдъци. И тази великосветска дама е някакво съкратено, ярко изображение на това, което всъщност съставя характера на жените от нейното обществено положение. Тя и не крие, че единственото предимство, което цени, е да имаш прадеди, участвували в кръстоносните походи. Парите за нея стоят на много по-задно място; учудва ли ви това? Но ние с вас не сме вече в провинцията, приятелю мой!

Вие ще чуете в гостната и много големи велможи да говорят за нашите владетели с твърде пренебрежителен тон. Колкото за госпожа дьо Ла Мол, тя почтително снишава глас всеки път, когато назовава някой принц, а особено някоя принцеса. Не ви съветвам да кажете пред нея, че Филип II или Хенри VIII са били чудовища. Те са били крале и

това им дава неотменимо право да се ползват от уважението на всички, а още повече на такива прости хорица, каквито сме ние двамата. Ала — добави господин Пирар — ние сме свещеници — такъв ще ви смята тя и вас; а като свещеници ние сме за нея нещо като слуги, които са необходими за спасението на душата ѝ.

— Господине — каза Жулиен, — струва ми се, че аз няма да остана за дълго в Париж.

— На добър ви час; но забележете, че един човек от нашето съсловие може да се издигне само с помощта на големите велможи. С тези неопределими поне за мене черти, които има във вашия характер, ако вие не си създадете положение, вие ще бъдете преследван; няма среден път за вас. Не се самоизмамвайте. Хората виждат, че не ви доставят удоволствие, когато ви заговарят; а в една общителна страна като нашата вие сте обречен да бъдете несретник, ако не постигнете уважение.

Какво би станало с вас в Безансон, ако не беше прищявката на маркиз дьо Ла Мол? Един ден вие ще разберете колко необикновено е онова, което той прави за вас, и ако не сте чудовище, вие не може да не храните към него и семейството му вечна благодарност. Колко бедни абати, по-учени от вас, са живели с години в Париж, като са получавали по петнадесет су на треба и десет су за учен диспут в Сорбоната!... Спомнете си какво ви разказах миналата зима за първите години на тоя обесник кардинал Дюбоа. Или в гордостта си вие си въобразявате може би, че сте по-даровит от него?

Ето например аз, спокоен и посредствен човек, се уповавах да умра в моята семинария; с такова детинско безразсъдство бях се привързал към нея. И какво мислите — готвеха се да ме уволнят, когато аз си дадох оставката. Знаете ли какви бяха моите, средства тогава? Имах петстотин и двадесет франка капитал, ни повече, ни по-малко; нито един приятел, едва двама-трима познати. Господин дьо Ла Мол, когото не бях виждал никога, ме извлече от това затруднение; достатъчно беше да кажа една дума, и ми дадох енория, чиито енориаши са охолни хора, издигнали се над грубите пороци, и приходът ме кара да се срамувам — толкова малко съответствува на труда ми. Говорих ви тъй дълго, защото искам да вложа в главата ви малко здрав смисъл.

Още две думи: за свое нещастие аз съм сприхав човек; нищо чудно да престанем да си говорим.

Ако поради надменното държане на маркизата или лошите шеги на сина ѝ този дом ви опротивее съвсем, съветвам ви да завършите образованието си в някоя семинария на тридесет левги от Париж, и по-добре на север, отколкото на юг. На север народът е по-цивилизован и има по-малко несправедливости; и трябва да се признае — додаде той, като сниши глас, — съседството на парижките вестници плаши малките тирани.

Ако ние с вас намираме както по-рано удоволствие да се виждаме и ако домът на маркиза не ви допада, предлагам ви да станете мой викарий и аз ще разделя наполовина с вас онова, което ми дава тази енория. Аз ви дължа това и нещо повече — добави той, като прекъсна благодарностите на Жулиен — за онова необикновено предложение, което ми направихте в Безансон. Ако тогава вместо петстотин и двадесет франка няхах нищо, вие щяхте да ме спасите.

Свирепият глас на абата се посмекчи. За свой голям срам Жулиен усети сълзи на очите си; страшно му се искаше да се хвърли в прегръдките на приятеля си; той не се въздържа и му каза, като се мъчеше да придаде на гласа си колкото се може повече мъжественост:

— Баща ми ме мразеше още от люлка; това бе едно от най-големите ми нещастия; но аз вече няма да се оплаквам от случая, защото във вас намерих баща, господине.

— Хубаво, хубаво — избъбра абатът пообъркай. После, като си спомни овреме едно наставление, което даваше като директор на семинарията, добави: — Не бива да казвате никога „случаят“, чадо мое, казвайте винаги „провидението“.

Файтонът спря; коларят повдигна бронзовия чук на една грамадна врата: беше дворецът дьо Ла Мол; и за да не могат минувачите да се съмняват, тези думи се четяха върху една черна мраморна плоча над вратата.

Тази надутост не се хареса на Жулиен. Те толкова много се страхуват от якобинците! Зад всеки плет виждат Робеспьер и колата му; в страха си често стигат дотам, че можеш да умреш от смях, и излагат така на показ къщата си, за да може, ако има бунт, сганта да я познае и да я разграби. Той сподели мисълта си с абат Пирар.

— Ах, клето мое чадо, вие скоро ще станете мой викарий. Каква чудовищна мисъл ви е дошла на ума.

— Но това ми се струва толкова просто — каза Жулиен.

Важният вид на вратаря и особено чистотата на двора го смаяха. Грееше хубаво слънце.

— Каква великолепна архитектура! — каза той на приятеля си.

А това бе един от домовете с безвкусна фасада в предградието Сен-Жермен, строени по време на Волтеровата смърт. Никога модата и красотата не са били толкова далеч една от друга.

[1] О, село, кога ще те видя пак! ↑

[2] Аз сторих това. ↑

ВТОРА ГЛАВА

ПЪРВО ИЗЛИЗАНЕ В ОБЩЕСТВОТО

Забавен и трогателен спомен: първата гостна, дете осемнадесетгодишен се явяваш сам, без подкрепа! Достатъчен бе един женски поглед, за да ме смути. Колкото повече желяех да се харесам, толкова по-несръчен ставах. Съставях си за всичко погрешни възгледи; или се привързвах изведнъж, без причина, към някого, или виждах в човека враг само защото ме е погледнал важно. Но въпреки всички тези ужасни страдания от моя свян колко хубав беше тогава всеки хубав ден.

Кант

Жулиен се спря втрещен напред двора.

— Дръжте се благоразумно — каза абат Пнрар. — Дохождат ви на ум ужасни мисли, а после ставате истинско дете! Къде е Хорациевото *nil mirari* (не се възхищавай от нищо)? Не забравяйте, че тази тълпа лакеи, щом ви видят, че се настанявате тук, веднага ще се помъчат да се подиграят с вас; те ще виждат във вас един равен на тях човек, който несправедливо е поставен над тях. Под вида на добродушие, на добри съвети, на желание да ви напътят те ще се опитат да ви вкарат в някоя дебела глупост.

— Нека се опитат — отвърна Жулиен, прехапал устна, и у него отново се възвърна цялото недоверие.

Салоните на първия етаж, през които минаха нашите господа, преди да стигнат до кабинета на маркиза, биха ви се сторили, драги ми читателю, толкова тъжни, колкото и великолепни. Ако ви ги дадяха такива, каквито са, вие щяхте да се откажете да живеете в тях; това е идолът на прозявката и най-досадното резоньорство. Но когато ги видя, възхищението на Жулиен порасна още повече. „Как може човек да бъде нещастен — мислеше си той, — щом живее сред такъв блясък!“

Най-сетне нашите господа стигнаха до най-грозното от помещенията на този разкошен апартамент: в него едва влизаше светлина; там седеше един сух, дребен човечец с жив поглед и руса перука. Абатът се обърна към Жулиен и го представи. Това беше маркизът. Жулиен с голяма мъка го позна — толкова учтив му се стори сега. Той не беше вече оня надменен велможа от манастира на Брейль-О. На Жулиен се стори, че в перуката му има прекалено много косми: Благодарение на това впечатление той надмогна стеснението си. Потомъкът на оня, който бил приятел на Анри III, му се стори отначало доста невзрачен. Той беше извънредно мършав и се суетеше много. Но скоро Жулиен забеляза, че учтивостта на маркиза е за събеседника му още по-приятна от учтивостта дори на Безансонския епископ. Приемът не трая и три минути. На излизане абатът каза на Жулиен:

— Вие гледахте маркиза така, като че се готвите да го рисувате. Аз не разбирам много от онова, което тези хора наричат учтивост, скоро вие ще знаете за това повече от мене; но дързостта на вашия поглед съвсем не ми се стори учтива.

Двамата се качиха отново във фойтона; фойтонджията спря близо до булеварда; абатът въведе Жулиен в низ от просторни зали. Жулиен забеляза, че в тях няма мебели. Той се загледа в един великолепен позлатен часовник на стената, изобразяващ, както му се стори, неприличен сюжет, когато изведнъж към него се приближи засмян някакъв извънредно елегантен господин. Жулиен му кимна леко.

Господинът се усмихна и сложи ръка на рамото му. Жулиен трепна и отскочи назад. Той пламна от гняв. Абат Пирар, въпреки своята сериозност, се смя до сълзи. Господинът беше шивачът.

— Оставям ви свободен за два дни — каза му абатът на излизане, — едва тогава ще мога да ви представя на госпожа дьо Ла Мол. Друг на мое място би ви пазил като младо момиче през тези първи дни от идването ви в този нов Вавилон. Но ако трябва да загинете, загивайте веднага, така поне аз ще се избавя от слабостта си да се грижа за вас. В други ден този шивач ще ви донесе два костюма; ще дадете пет франка на момчето, което ще ви ги пробва. Впрочем помъчете се тези парижани да чуват по-малко гласа ви. Изпуснете ли някоя дума, те ще намерят над какво да ви се надсмеят. В това е тяхната дарба. В други

ден елате при мен към обед... Хайде, загивайте... Забравих: идете да си поръчате ботуши, ризи, шапка ей на тези тук адреси.

Жулиен гледаше почерка, с който бяха написани адресите.

— Това е ръката на маркиза — каза абатът. — Той е деен човек, който предвижда всичко и предпочита да направи всичко сам, отколкото да заповяда. Той затова ви взема при себе си, за да му спестите тези грижи. Ще ви стигне ли умът, за да изпълнявате всички неща, които този припрян мъж ще ви посочва с половин дума? Това ще покаже бъдещето: внимавайте!

Жулиен, без да продума дума, отиде при майсторите, посочени в адресите; той забеляза, че го приемат с уважение и ботушарят, когато вписваше името му в своя тефтер, написа: „господин Жулиен дьо Сорел“.

В гробищата Пер-Лашез някакъв си много любезен и още по-свободолюбив в приказките си господин се нае да покаже на Жулиен гроба на маршал Ней, на когото мъдрата политика бе отказала честта да има надгробен надпис. Но като се раздели с този либерал, който със сълзи на очи едва не го стисна в прегръдките си, Жулиен откри, че му няма часовника. Обогатен от този опит, след два дни по обяд той се представи на абат Пирар, който го оглежда дълго.

— Вие, току-виж, сте станали франт — каза му абатът строго. Жулиен имаше вид на много млад човек, който носи жалейка; той и наистина беше много хубав, но добрият абат беше самият твърде голям провинциалист и не можеше да види, че Жулиен, вървейки, все още имаше навика да олюлява рамене, което в провинцията минава едновременно за елегантност и важност.

На маркиза, когато видя Жулиен, неговата елегантност произведе съвсем друго впечатление, отколкото на добрия абат.

— Бихте ли имали нещо против — запита той абата, — ако господин Сорел взема уроци по танц?

Абатът се вкамени.

— Не — отвърна той най-сетне. — Жулиен не е свещеник.

Маркизът, като се изкачваше през две стъпала по една потайна стълбичка, сам въведе нашия герой в една хубавичка мансарда, която гледаше в грамадната градина на дома. Той го запита колко ризи е купил от шивачката на бельо.

— Две — отговори Жулиен, като се засрами, задето един такъв важен велможа слиза до такива подробности.

— Много добре — подзе маркизът със сериозен вид и отсечен, заповеднически тон, който накара Жулиен да се позамисли, — много добре! Вземете още двадесет и две ризи. Ето ви заплатата за първото тримесечие.

Слизайки от мансардата, маркизът повика един възрастен човек.

— Арсен — каза му той, — вие ще прислужвате на господин Сорел.

След няколко минути Жулиен се озова сам в една великолепна библиотека; този миг беше изпълнен за него с блаженство. За да не го изненада някой в такова вълнение, той се скри в най-тъмното кътче; оттам, прехласнат, съзерцаваше блестящия гръб на книгите.

„Всичко това аз ще мога да чета — казваше си той. — И как няма да ми хареса тук? Господин дьо Ренал би се сметнал опозорен навеки, ако направеше и стотната част от това, което маркиз дьо Ла Мол направи за мене... Но нека видим какво ще трябва да преписвам.“

След като свърши тази работа, Жулиен се осмели да се доближи до книгите; насмалко не обезумя от радост, когато откри едно издание на Волтер. Той изтича да отвори вратата на библиотеката, за да не го изненадат. После с наслада почна да разтваря един след друг всичките осемдесет тома. Те бяха подвързани великолепно — шедьовър на най-добрия лондонски подвързвач. Но и без това Жулиен бе вече на седмото небе от възторг.

След час влезе маркизът, прегледа копията на писмата и с почуда откри, че Жулиен пише „това“ с две вв — „товва“. „Дали всичко, което абатът ми каза за неговата ученост, не е чисто и просто басня!“ Силно обезсърчен, маркизът му каза меко:

— Не сте ли сигурен във вашия правопис?

— Да, вярно е — отвърна Жулиен, без да мисли ни най-малко на света колко си пакостеше с това признание; той беше се разчувствувал от добротата на маркиза, който извикваше в паметта му надутия и груб глас на господин дьо Ренал.

„Загубено време е целият опит с това франшконтейско абатче — помисли маркизът, — а аз се нуждаех толкова от верен човек!“

— „Това“ се пише само с едно „в“ — каза му маркизът. — Всеки път, когато свършвате преписването, търсете в речника думите, за

чийто правопис не сте сигурен.

В шест часа маркизът заповяда да повикат Жулиен; той изгледа с явно огорчение ботушите му.

— Виновен съм: забравих да ви кажа, че всеки ден в пет и половина часа вие ще трябва да се обличате.

Жулиен го гледаше, без да разбира.

— Искам да кажа — да обувате дълги чорапи. Арсен ще ви припомня за това; днес аз ще ви извиня.

След тези думи господин дьо Ла Мол въведе Жулиен в един светнал от позлата салон. В подобни случаи господин дьо Ренал винаги избързваше да мине през вратата. И поради тази дребна суетност на своя предишен господар сега Жулиен настъпи маркиза по крака и му причини не малка болка, тъй като маркизът страдаше от подагра. „Ах, той е напанакон на всичко и дебелак“ — каза си маркизът. Той го представи на една висока и внушителна жена. Беше маркизата. Жулиен намери, че тя с надутостта си напомня донейде госпожа дьо Мужирон, съпругата на помощник-префекта на Вериерската околия, когато тя беше на обед в Сен-Шарл. Посмутен от необикновената пищност на салона, Жулиен не чу какво каза господин дьо Ла Мол. Маркизата едва благоволи да го погледне. Наоколо стояха няколко души, между които Жулиен позна с иеизказана радост младия Агдски епископ, който беше благосклонно говорил с него преди няколко месеца на церемонията в Брей-льо-О. Младият прелат навярно се изплаши от умилениите очи, с които го гледаше втренчено свенливият Жулиен, и не помисли да си спомни за този провинциалист.

На Жулиен се стори, че събраните в гостната хора се държат някак тъжно и неестествено; в Париж приказват тихо и не преувеличават дреболиите.

Към шест и половина часа влезе един красив млад човек с мустаци, много блед и строен; той имаше извънредно малка глава.

— Вие винаги закъснявате — каза маркизата, на която той целуна ръка.

Жулиен разбра, че е граф дьо Ла Мол. Още от първия поглед той го намери за очарователен.

„Възможно ли е — каза си той — този човек с оскърбителните си шегички да ме пропъди от тоя дом!“

Като разглеждаше граф Норбер, Жулиен забеляза, че той носи ботуши с шпори. „А аз трябва да бъда с обуца, очевидно като по-долен.“ Всички насядаха около трапезата. Жулиен чу как маркизата, повишила глас, направи някому строга забележка. Почти в същия миг той съзря една млада особа, необикновено руса и стройна, която седна срещу него. Тя съвсем не му хареса; ала когато я разгледа внимателно, даде си сметка, че никога не е виждал такива хубави очи; но тези очи издаваха голяма душевна студенина. По-сетне Жулиен долови в тях израз на досада, която изпитателно се вглежда, но помни, че трябва да бъде внушителна. „И госпожа дьо Ренал имаше много хубави очи — каза си той, — всички я хвалеха за тях; но нейните очи нямат нищо общо с тези.“ Жулиен нямаше достатъчно опит, за да разбере, че пламъчетата, които блясваха сегиз-тогиз в очите на госпожица Матилд — той чу, че я наричат така, — са само огън на остроумието. А когато очите на госпожа дьо Ренал пламваха, това бе огънят на страстите или благородно възмущение при разказа за някоя лоша постъпка. Към края на обедата Жулиен намери най-сетне дума, за да изрази особената красота, която имаха очите на госпожица дьо Ла Мол. „Те искрят“ — каза си той. Инак тя приличаше страшно много на майка си, която все повече и повече му ставаше противна и той престана да я гледа. В замяна на това граф Норбер му се струваше възхитителен във всяко отношение. Жулиен беше до такава степен обаян от него, че и на ум не му дохождаше да завивда на младия граф и да го мрази, задето е по-богат и по-знатен от него.

Жулиен забеляза, че маркизът явно се отегчава.

Когато поднасяха второто ядене, маркизът каза на сина си:

— Норбер, моля те да бъдеш добър и любезен с господин Жулиен Сорел, когото взех в моя щаб и от когото възнамерявам да направя човек, ако *товва* е възможно.

— Той е мой секретар — каза маркизът на съседа си — и пише *това* с две „в“.

Всички изгледаха Жулиен, който се поклони по един малко подчертан начин на Норбер; но изобщо всички останаха доволни от неговия поглед.

Маркизът, види се, беше казал какво образование е получил Жулиен, защото един от сътрапезниците го закачи за Хораций. „Тъкмо с разговора за Хораций аз имах успех пред Безансонския епископ —

каза си Жулиен, — очевидно те знаят само този автор.“ От тази минута той се овладя. Това стана без всякакви усилия, защото той реши, че госпожица дьо Ла Мол никога не ще бъде жена в неговите очи. Към мъжете след семинарията той бе изгубил уважение и те мъчно можеха да го изплашат. Той щеше да е съвсем спокоен, ако трапезарията не беше така великолепно мебелирана. Цялата работа всъщност бе в двете огледала, всяко по осем стъпки високо, в които той виждаше навремени своя събеседник да говори за Хораций: те още мъничко го смущаваха. Фразите му не бяха чак толкова дълги за един провинциалист. Той имаше хубави очи и от свенливостта му, плаха и радостна, когато той отговореше сполучливо, техният блясък се разгаряше още повече. Всички намериха, че той е приятен. Този своеобразен изпит внесе малко разнообразие в тържествената вечеря. Маркизът направи знак на Жулиеновия събеседник, като го подкани да го попритисне по-силно. „Мигар наистина знае нещо!“ — помисли си той.

Жулиен отговори със свои мисли и надви толкова своето стеснение, че показа не остроумие — това е немислимо за оня, който не знае на какъв език говорят в Париж, — но нови схващания, макар и да ги представи малко тромаво и не на място, а освен това всички видяха, че той знае до съвършенство латински език.

Противник на Жулиен беше един член от Академията на надписите, който по една случайност знаеше латински; той откри у Жулиен добър познавач на класическите писатели и като престана да се страхува, че ще го накара да се изчерви, се помъчи наистина да го обърка. В горещината на двубоя Жулиен забрави най-сетне великолепната наредба на трапезата и почна да изказва за латинските поети възгледи, които събеседникът му не беше чел никак. Като честен човек, той похвали за това младия секретар. За щастие поведе се спор върху това — бил ли е Хораций беден или богат; любезен, сластолюбив и безгрижен човек, който съчинявал стихотворения за собствено развлечение както Шапел, приятеля на Молиер и на Лафонтен; или някой несретен поет-лауреат, който придружавал двора и пишел оди по случай рождения ден на краля като Сауди, обвинителя на лорд Байрон. Тук стана дума за състоянието на обществото при Август и Джордж IV; и в двете епохи аристокрацията е била всемогъща; но в Рим тя стигнала дотам, че властта ѝ била изтръгната

от Меценат, който бил прост конник; а в Англия тя довела Джордж IV почти до положението на венециански дож. Този спор сякаш изтръгна маркиза от вцепенението, в което бе потънал от досада в началото на вечерята.

Жулиен не разбираше нищо, като слушаше всички тези съвременни имена като Сауди, лорд Байрон, Джордж IV, защото ги чуваше за първи път. Но от никого не се изплъзна, че колчем станеше въпрос за събития, протекли в Рим, за които можеше да се узнае от произведенията на Хораций, Марциал, Тацит и пр., той показваше неоспоримо превъзходство. Жулиен, без много-много да му мисли, си присвои някои съждения, които беше научил от Безансонския епископ при знаменития си спор с този прелат; и те произведоха не малко впечатление.

Когато на всички омръзна да говорят за поетите, маркизата, която беше си поставила за закон да се възхищава от всичко, което забавляваше нейния съпруг, благоволи да погледне Жулиен.

— Зад непохватните обноски на този млад абат може би се крие образован човек — каза на маркизата академикът, който седеше до нея; и до ушите на Жулиен стигна нещо от тези думи.

Готовите фрази допадаха много на домакинята; тя усвои тази фраза за Жулиен и остана доволна от себе си, че е поканила на вечерята академика. „Той забавлява господин дьо Ла Мол“ — помисли тя.

ТРЕТА ГЛАВА ПЪРВИ СТЬПКИ

Тази неизгледна равнина, заляна от ярки светлини и изпълнена с хиляди хора, ослепи погледа ми. Нито една душа не ме познава, всички ме гледат извисоко. Аз губя ума и дума.

Поemi от Рейна

На другия ден още рано заранта Жулиен преписваше писма в библиотеката, когато изведнъж госпожица Матилд влезе през една странична вратичка, изкусно потулена с гърбовете на книгите. Додето Жулиен се възхищаваше от това изобретение, госпожица Матилд го гледаше с голямо учудване и беше явно доста ядосана, че го заварва тук. Тя беше навила косата си с книжки и се стори на Жулиен сурова, високомерна и почти прилична на мъж. Госпожица дьо Ла Мол скришом крадеше книги от бащината си библиотека, без никой да подозира това. И ето поради присъствието на Жулиен излизаше, че е напразно дошла тук тая заран и това я ядосваше още повече, защото идеше да вземе втория том от „Вавилонската принцеса“ на Волтер, достойно допълнение на високо религиозното и монархистко възпитание, с което се славеше манастирът на „Светото Исусово сърце“! Клетата деветнадесетгодишна девойка чувствуваше вече нужда от нещо духовито и парливо, за да се заинтересува от един роман.

В библиотеката към три часа се яви граф Норбер; той дойде да прегледа вестника, за да може да говори вечерта за политика, и се зарадва много, че вижда Жулиен, за съществуването на когото беше вече забравил. Той беше извънредно любезен с него; предложи му да отидат на езда.

— Баща ми ни пуца до вечерята.

Жулиен разбра това „ни“ и го намери очарователно.

— Ех, боже мой, господин графе — каза Жулиен, — ако работата беше да поваля едно дърво, осемдесет стъпки високо, да го одялам и да

го разбича на дъски, лесно, смея да кажа това, щях да се справя; но да яздя, ми се е случвало в живота едва ли шест пъти.

— Добре тогава, това ще бъде седмият — отвърна Норбер.

Жулиен си спомняше за посрещането на краля ??? във Вериер и в душата си смяташе, че язди превъзходно. Но когато се връщаха от Болонската гора, точно насред улица Бак, за да избегне един налетял кабриолет, той падна и се изцапа целият с кал. Добре, че имаше два костюма. На вечерята маркизът, като искаше да поговори с него, го попита как е минала разходката; Норбер побърза да отговори с общи фрази.

— Господин графът е извънредно любезен към мене — подзе Жулиен, — аз му благодаря за това и ценя добрината му. Той нареди да ми дадат най-кроткия и най-хубав кон, но не можеше да ме върже за него я; и тъкмо поради липсата на тая предпазливост аз паднах насред тая дълга улица, досами моста.

Госпожица Матилд, въпреки старанието си да се сдържи, прихна да се смее, а после без всякакво стеснение почна да разпитва за подробности. Жулиен разправи всичко с голяма простота; той се показва мил несъзнателно.

— Добро бъдеще очаква този млад свещеник — каза маркизът на академика. — Да се държи просто един провинциалист при подобно обстоятелство — това не е виждано и няма да се види занапред; и отгоре на всичко той разправя злополучието си пред дами!

Жулиен така разположи слушателите си с разказа за своето премеждие, че в края на вечерята, когато общият разговор взе друга насока, госпожица Матилд още разпитваше брат си върху някои подробности от нещастната случка. Тъй като нейните въпроси продължаваха, Жулиен, уловил на няколко пъти погледа й върху себе си, дръзна да й отговори сам, макар тя да не питаше, и тримата се разсмяха накрая досущ както трима селски младежи биха сторили това в някоя гора.

На другия ден Жулиен отиде да слуша две лекции по богословие и се върна да препише двадесетина писма. Той свари, седнал до неговото място в библиотеката, някакъв млад човек, много грижливо облечен, но с невзрачен вид и завистливо лице.

Влезе маркизът.

— Какво правите тук, господин Танбо? — запита той новодошлия строго.

— Предполагах... — подзе младият човек, като се усмихна раболепно.

— Не, господине, *вие не сте предполагали*. Това е опит, но злополучен.

Младият Танбо стана разярен и изчезна. Той беше племенник на академика, приятел на госпожа дьо Ла Мол, и възнамеряваше да се посвети на литературата. Академикът беше издействувал от маркиза да го вземе за секретар. Танбо работеше в една отдалечена стая, но узнал за благоволенieto към Жулиен, поиска сам да го има и тази заран беше домъкнал писмените си принадлежности в библиотеката.

В четири часа Жулиен, след малко колебание, се осмели да се яви при граф Норбер. Графът се канеше да отиде на езда и тъй като беше извънредно любезен, почувствува се в затруднено положение.

— Мисля — каза той на Жулиен, — че вие скоро ще почнете да се обучавате на езда в манежа; и след няколко седмици аз с голямо удоволствие ще яздя заедно с вас.

— Аз исках да ви поблагодаря за добрината ви към мене; повярвайте ми, господине — додаде Жулиен съвсем сериозно, — че разбирам колко ви дължа. Ако конят ви не е пострадал от вчерашната ми неловкост и е свободен, бих желал да пояздя на него тази сутрин.

— Вземете го, ей богу, драги ми Сорел, но на ваш риск и отговорност. Смятайте, че съм ви направил всички предупреждения, които изисква благоразумието; работата е там, че е четири часът и ние нямаме време за губене.

Възседнал коня, Жулиен попита младия граф:

— Какво трябва да правя, за да не падна?

— Много неща — отвърна Норбер, смеейки се от цяло гърло. — Например да държите тялото си назад.

Жулиен препусна в силен тръс. Те стигнаха площад Людовик XVI.

— Ах ти, млади смелчаго! — каза Норбер. — Тук има много коли и ги карат все смахнати хора. Паднете ли, техните двуколки завчас ще ви прегазят; кой ще иска да разкъса устата на коня си, като го спре изведнъж.

Двадесетина пъти Норбер видя как Жулиен ха-ха ще се строполи на земята; но в края на краищата разходката свърши благополучно. Когато се върнаха, младият граф каза на сестра си:

— Представям ви един отчаян лудетина.

На вечерята, когато разговаряше с баща си от единия край на трапезата на другия, той призна смелостта на Жулиен; единствено това можеше да се похвали в неговата езда. Младият граф беше чул заранта как конярите, които тимареха конете в двора, приказваха за падането на Жулиен и се подиграваха най-обидно с него.

Но въпреки цялата тази любезност Жулиен се почувствува скоро напълно, самотен сред това семейство. Всички техни обичаи му се струваха странни и той постоянно ги нарушаваше. Неговите грешки радваха слугите.

Абат Пирар беше заминал за енорията си. „Ако Жулиен е слаба тръстика, нека погине; ако е сърцат човек, нека се оправя сам в бедата“ — мислеше той.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА ДОМЪТ ДЪО ЛА МОЛ

*Какво прави той тук? Харесва ли му?
Смята ли да се хареса?*
Ронсар

Ако в знатната гостна в дома дьо Ла Мол всичко се струваше на Жулиен необикновено, и сам този бледен младеж, облечен в черно, изглеждаше на свой ред извънредно странен на лицата, които го удостояваха с вниманието си. Госпожа дьо Ла Мол предложи на мъжа си да го изпращат нейде с поръчка през дните, когато у тях са поканени на обед някои гости.

— Иска ми се да доведа опита докрай — отговори маркизът. — Абат Пирар твърди, че ние не сме прави, като тъпчем самолюбието на хората, които приемаме при себе си. *Човек може да се опре само на нещо, което се съпротивлява*, и т.н. А този е неудобен само защото никой не го знае, иначе той е един глухоням.

„За да мога да се ориентирам тук — каза си Жулиен, — трябва да записвам имената на хората, които идват в тази гостна, и с две думи да отбелязвам характера им.“

На първо място той тури пет-шест приятели на дома, които го ухажваха за всеки случай, предполагайки, че маркизът от прищявка го покровителствува. Това бяха бедняци, повече или по малко раболепни; но за чест на тази пасмина хора, които се срещат днес в аристократичните салони, трябва да се каже, че те не бяха раболепни еднакво към всички. Някои измежду тях бяха готови да търпят лошите обноски на маркиза, но само при една груба забележка на госпожа дьо Ла Мол се бунтуваха.

По нрав домакините бяха твърде горди и склонни да се отегчават; за да се развличат от досадата си, те бяха свикнали да оскърбяват хората, затова не можеха да разчитат на истински приятели.

Но като се изключат дъждовните дни и миговете на непреодолима досада, които бяха редки, те се показваха винаги крайно учтиви.

Ако тия пет-шест любоугодници, които засвидетелствуваха такава бащинска обич към Жулиен, напуснеха двореца дьо Ла Мол, маркизата би била обречена на самота дълги часове; за жени от нейното обществено положение самотата е нещо ужасно: тя е емблема на *немилост*.

Маркизът се държеше безукорно към жена си; той се грижеше гостната ѝ да блести достойно — не с перове, той намираше новите си колеги недостатъчно благородни, за да дохождат у дома му като приятели, и недостатъчно забавни, за да ги приемат като по-низши.

Във всички тези тайни Жулиен проникна много по-късно. За висшата политика, която е тема за разговори в буржоазните домове, говори се в съсловието на маркиза само в минути на бедствие.

Потребността на човек да се забавлява дори в нашия отегчаващ се век е толкова силна, че и в дните на тържествени вечери, щом маркизът напуснеше гостната, всички се разбягваха. Гостите не биваше да се шегуват с бога, със свещениците, с краля, със служебните лица, с покровителстваните от двора хора на изкуството, както и с всичко установено; не биваше да се изказват, ласкаво за Беранже, за опозиционните вестници, за Волтер, за Русо, нито за каквото и да е, което миришеше на свободомислие; не биваше главно никога да говорят за политика; за всичко друго можеха да разсъждават свободно.

Срещу тия салонни закони бяха безсилни да се борят и годишният доход от сто хиляди екюта, и синята лента. И най-малката жива мисъл изглеждаше простащина. Въпреки добрия тон, съвършената учтивост и желанието да бъде човек приятен, по всички лица бе изписана досада. Младите хора, които идеха да изкажат почитанията си, като се страхуваха да говорят за нещо, което би събудило подозрение в някакво мислене, или да издадат, че са чели някоя забранена книга, млъкваха след няколко изящни думи за Росини и за това — какво е времето навън.

Жулиен бе забелязал, че разговорът обикновено се поддържаше от двама виконта и пет барона, които господин дьо Ла Мол познаваше още от емиграцията. Тези господа притежаваха от шест до осем хиляди франка доход: четирима от тях държеха за в. „Котидиен“, а трима — за „Газет дьо Франс“. Единият от тях имаше в запас всеки

ден по някой дворецов анекдот, дето думата „възхитително“ се повтаряше всяка минута. Жулиен забеляза, че той има пет кръста, докато другите обикновено имаха само три.

Затова пък в преддверието стояха десет лакеи в ливреи и цялата нощ подаваха всеки четвърт час сладолед или чай; а към полунощ някаква закуска с шампанско.

Тази причина караше Жулиен да остане понякога до края; макар той да недоумяваше как могат да слушат хората сериозно обикновените разговори, които се водеха в тази тъй великолепно позлатена гостна. Понякога той се взираше в събеседниците си, за да се увери дали те сами не се подиграват над това, което говорят. „Моят господин дьо Местр, когото знам наизуст, е казал всичко това сто пъти по-добре — мислеше си той, — и при все това е страшно отегчителен.“

Не само Жулиен виждаше тази морална задуха. Едни се утешаваха, като се тъпчеха със сладоледи; други — с удоволствието да кажат по-късно: „аз идвам от дома на господин дьо Ла Мол, там научих, че Русия... и т.н.“

От един такъв блюдолизец Жулиен узна, че преди по-малко от шест месеца госпожа дьо Ла Мол назначила за префект бедния барон Льо Бургиньон, който бил помощник-префект след Реставрацията, в награда за двадесетгодишната му преданост.

Това велико събитие закали усърдието на тези господа; и по-рано те се оскърбяваха от много малко неща, сега не се оскърбяваха вече от нищо. Рядко пренебрежението към тях беше явно, но Жулиен беше вече дочул на трапезата два-три къси диалога между маркиза и жена му, твърде жестоки за седналите до тях гости. Тези знатни особи не криеха искреното си презрение към всеки, който не можеше да се похвали, че прадедите му са се возили в *каляските на краля*. Жулиен, забеляза, че думите *кръстоносен поход* единствени извикваха на лицата им израз на дълбока сериозност, примесена с уважение. А обикновеното уважение винаги имаше отсянка на снизходителност.

Сред това великолепие и тази досада Жулиен се интересуваше само от господин дьо Ла Мол; той с удоволствие го чу как един ден протестираше, че няма пръст в повишението на клетия Льо Бургиньон. Това беше от внимание към маркизата: Жулиен знаеше истината от абат Пирар.

Една заран абатът работеше заедно с Жулиен в библиотеката на маркиза по вечното дело с дьо Фрилер.

— Господине — ненадейно каза Жулиен, — вечерянето всеки ден с госпожа маркизата мое задължение ли е, или е благоволение към мен?

— То е рядка чест! — скара му се абатът възмутен. — Никога досега господин Н..., академикът, който от петнадесет години усърдно се подмилква, не е могъл да измоли това за племенника си господин Танбо.

— А за мен, господине, това е най-мъчителната част от службата ми; Дори в семинарията не се отегчавах така. Виждам понякога как се прозява дори госпожица дьо Ла Мол, която би трябвало да е свикнала с любезностите на домашните приятели. Боя се да не заспя, За бога, издействайте ми позволение да отивам да вечерям вън за четиридесет су в някоя забутана гостилничка.

Абатът, като всеки замогнал се еснаф, ценеше високо честта да вечеря с един голям велможа. Докато той се стараяше да обясни това чувство на Жулиен леко шумолене ги накара да се обърнат. Жулиен видя госпожица дьо Ла Мол, която слушаше. Той се изчерви. Тя беше дошла да вземе една книга и беше чула всичко; това я изпълни с известно уважение към Жулиен. „Този не е роден да пълзи — помислили тя — като стария абат. Боже, колко е грозен!“

На вечерята Жулиен не се решаваше да погледне госпожица дьо Ла Мол, но тя бе толкова любезна към него, че сама го заговори. Този ден чакаха много гости, тя го покани да остане. Младите парижки девойки не обичат много възрастните хора, особено когато те са нехайно облечени, и на Жулиен не бе потребна голяма прозорливост, за да забележи, че събратята на господин Льо Бургиньон, останали в гостната, се удостояваха с честта да бъдат прицел за шегите на госпожица дьо Ла Мол. Тази вечер дали се стараяше да блесне, или не, но тя беше безпощадна към тези досадни хора.

Госпожица дьо Ла Мол беше център на малка групичка, която почти всяка вечер се събираше зад грамадното кресло на маркизата. Тук беше маркиз дьо Кроазноа, граф дьо Кайлюс, виконт дьо Люз и двама-трима други млади офицери, приятели на Норбер и сестра му. Тези господа сядяха на едно голямо синьо канапе. До това канапе, точно срещу блестящата Матилд, мълчаливо седеше Жулиен на малко,

доста нисичко сламено столче. На това скромно място завиждаха всички поклонници на Матилд; Норбер любезно задържахше на него младия секретар на баща си, като го заговорваше или го назоваваше веднъж-дваж през цялата вечер. Този път госпожица дьо Ла Мол го запита колко висок е хълмът, на който е съградена Безансонската цитадела. Жулиен не можа да ѝ отговори по-висок ли е, или по-нисък този хълм от Монмартър. Често той от все сърце се смееше на това, което си бърбеха в малката групичка; но сам се чувствуваше неспособен да измисли нещо подобно. За него това беше като че някакъв чужд език, който той разбираше, но на който не можеше да говори.

Тази вечер приятелите на Матилд бяха през цялото време на нож срещу всички, които влизаха в просторната гостна. Най-напред си изпатиха приятелите на дома — тях познаваха по-добре. Можем да си представим с какво внимание слушаше Жулиен; интересуваше го всичко: и скритият смисъл на нещата, и начинът, по който се шегуваха с тях.

— Ах, ето и господин Декули — каза Матилд. — Той е сега без перука; да не иска да се добере до поста префект само с големия си ум? Той излага на показ плешивата си глава, изпълнена, както казва, с високи мисли.

— Този човек се познава с цял свят — каза маркиз дьо Кроазноа, — спохожда и моя чичо — кардинала. Той е способен да залъгва всекиго от приятелите си години наред и има двеста-триста приятели. Умее да подхранва приятелството — такава е дарбата му. Ето точно тъй, както го виждате, той кисне окалян пред вратата на някого от своите приятели още от седем часа заранта през зимата.

От време на време той се скарва с някого и съчинява по седем-осем писма, за да изрази сръдната си. После се сдобрява и тогава изпраща седем-осем писма, изпълнени с уверения в приятелските му чувства. Но това, в което той блести най-силно, са откровените и чистосърдечни излияния на честен човек, който не туря нищо на сърцето си. Към този похват той прибъгва винаги, когато трябва да поиска някаква услуга. Един от главните викарии на моя чичо разказва възхитително за живота на господин Декули след Реставрацията. Аз ще ви го доведа някой ден.

— Ба, аз много не вярвам на тези приказки; това е професионална завист между дребни хорица — каза граф дьо Кайлюс.

— Господин Декули ще остави име в историята — подзе маркизът, — той създаде Реставрацията заедно с абат дьо Прад и господата Талейран и Поццо ди Борго.

— Този човек някога е боравил с милиони, — каза Норбер — и аз не мога да проумея за какво иде тук да слуша подигравките на баща ми, твърде често нетърпими. „Колко пъти сте предавали приятелите си, драги ми Декули“ — извика му той оня ден през цялата трапеза.

— Но вярно ли е, че е предателствувал? — запита госпожица дьо Ла Мол. — А кой не е предателствувал?

— Как! — рече граф дьо Кайлюс на Норбер. — У вас дохожда този прословут либерал господин Сенклер; и какъв дявол търси тук? Ще ида да поприказвам с него, пък и да го разприказвам; разправят, че бил страшно духовит.

— Но как така го приема майка ти? — запита го господин дьо Кроазноа. — Той има такива чудати мисли, тъй смели, тъй независими...

— Гледайте — каза госпожица дьо Ла Мол, — ето че вашият независим човек се кланя доземи на господин Декули и му улавя ръката. Аз дори помислих, че ще я поднесе до устните си.

— Сигурно Декули е в много по-тесни връзки с властта, отколкото предполагаме — възрази господин дьо Кроазноа.

— Сенклер иде тук, за да влезе в Академията — каза Норбер. — Вижте, Кроазноа, как той поздравява барон Л.

— По-почтено щеше да е, ако коленичеше — възрази господин дьо Люз.

— Драги ми Сорел — каза Норбер, — вие сте умен човек, но вие дохождате от родните си планини; постарайте се да не се кланяте както този велик поет никога, дори ако пред вас е сам бог-отец.

— Ах, ето човека с ненадминатия ум, господин барон Батон^[1] — възкликна госпожица дьо Ла Мол, като подражаваше леко гласа на лакея, който току-що бе доложил за него.

— Струва ми се, че дори слугите ви се подиграват с него. Какво име — барон Батон! — каза господин дьо Кайлюс.

— Какво значи името — разправяше ми той оня ден — подзе Матилд. — Представете си, че възвестяваха за първи път пристигането

на Булонския дук; според мен на хората липсва само малко навик...

Жулиен се отдалечи от канапето. Още доста невъзприемчив към очарователната тънкость на леката подигравка, той можеше да се смее на една шега само ако тя беше разумно обоснована. В одумките на тези млади хора той виждаше само желание да се черни всичко и това го възмущаваше. Неговото провинциално, почти английско благонравие отиваше дотам, че виждаше в това завист, и той безспорно се лъжеше.

„Граф Норбер — казваше си той — изхаби, аз видях, три чернови, докато напише едно писмо от двадесет реда до своя полковник; той не би се помнил от радост, ако през живота си напишеше и една такава страница, каквито пише господин Сенклер.“

Незабелязан поради своята маловажност, Жулиен минаваше от една група към друга; той следеше отдалеч барон Батон и искаше да го чуе. Този човек с необикновен ум изглеждаше неспокоен и Жулиен го видя как се поокопоти малко чак когато му се удаде да каже три-четири забавни фрази. На Жулиен се стори, че подобен род ум се нуждае от известен простор.

Баронът не беше остър на думи; нужни му бяха поне четири фрази от по шест реда, за да може да блесне.

— *Този човек държи реч, а не разговаря* — каза някой зад Жулиен. Жулиен се обърна и се изчерви от удоволствие, когато чу да назовават граф Шалве. Това беше най-остроумният човек на века. Жулиен беше срещал неведнъж името му в „Спомените от Света Елена“ и в историческите откъси, продиктувани от Наполеон. Граф Шалве се изразяваше накъсо; неговите остроти бяха като светкавици — точни, пронизителни, дълбоки. Ако говореше по някой делови въпрос, веднага ставаше ясно, че работата прави стъпка напред. Той внасяше факти — удоволствие беше да го слушаш. Ала в политиката беше безсрамен циник.

— Аз, аз съм независим човек — казваше той на един господин с три звезди на гърдите, комуто очевидно се подиграваше. — Защо искате от мен да бъда днес на същото мнение, което съм имал преди шест месеца? В такъв случай моето мнение би било мой тиранин.

Четиримата сериозни млади хора, които го бяха наобиколили, се намръщиха; тези господа не обичаха шегите. Графът видя, че е отишъл много далече. За щастие той зърна почтения господин Балан, истински тартюф на честността. Графът се заприказва с него: всички се

приблжиха и разбраха, че сиромашът Балан ей сега ще бъде унищожен. С помощта на своята нравственост и своите нравствени поучения, въпреки чудовищната си уродливост, господин Балан, след първите си стъпки в обществото, трудни за описване, се ожени за една много богата жена, която почина; след това взе втора, много богата жена, която никой никога не бе виждал в обществото. Сега той с цялото си присъщо смирение се наслаждаваше на шестдесет хиляди франка годишен доход и сам имаше ласкатели. Граф Шалве му наговори за всичко това без капчица състрадание. Веднага около тях се образува кръг от тридесетина души. Всички се усмихваха, дори сериозните млади хора, надеждата на нашето време.

„Защо ли дохожда у господин дьо Ла Мол, дете явно служи за посмешище?“ — помисли си Жулиен — и отиде при абат Пирар да го попита за това.

Господин Балан се измъкна незабелязано.

— Чудесно! — каза Норбер. — Ето, че си отиде един от шпионите на баща ми; сега остава само куцичкият Напие.

„Не е ли това разгадката? — помисли Жулиен. — Но в такъв случай защо маркизът приема господин Балан?“

В един кът на гостната суровият абат Пирар се мръщеше, като слушаше как лакеите обаждат имената на пристигналите гости.

— Та това е истински вертеп — възкликваше той като Дон Базилио, — тук дохождат само покварени люде.

Работата беше там, че суровият абат не знаеше какво крепи висшето общество. Но от своите приятели янсенисти той беше получил много точни сведения за тези хора, които проникват в гостните само благодарение на изключителното си умение да угаждат на всички партии заедно или благодарение на богатството си, натрупано по съмнителни пътища. Тази вечер от наплив на чувства той няколко минути подред отговаряше на настойчивите въпроси на Жулиен, после изведнъж спря, отчаян от това, че трябва през цялото време да говори лошо за всички, защото си вменяваше това в грях. Този злъчен янсенист вярваше в повелите на християнското милосърдие и животът му в света беше непрекъсната вътрешна борба.

— Какво лице има този абат Пирар! — възкликна госпожица дьо Ла Мол, когато Жулиен се приближи до канапето.

Жулиен почувствува негодувание, ала все пак тя беше права. Безспорно господин Пирар беше най-честният човек в гостната, но лицето му, покрито с червени пришки, вълнувано от жестоките терзания на съвестта му, го правеше отвратителен в този миг. „Ха вярвай след това на физиономиите: тъкмо когато съвестта на абат Пирар се измъчва заради някоя дреболия, той има най-свиреп изглед; а ето върху лицето на този Напие, общоизвестен шпионин, свети чисто и спокойно щастие.“ Абат Пирар все пак беше направил големи отстъпки заради своите съмишленици, беше си взел слуга и се обличаше превъзходно.

Изведнъж Жулиен забеляза, че става нещо особено в гостната: всички погледи се обърнаха към вратата и разговорите позатихнаха. Лакеят обади за пристигането на прословутия барон дьо Толи, върху когото изборите бяха привлекли всеобщото внимание. Жулиен дойде по-близо и можа да го разгледа много добре. Баронът председателствуваше една от изборните колегии: беше го осенила блестящата мисъл да скрие малките четвъртити листчета, подадени за една от партиите. Но за да възстанови недостига, той беше ги заменил с други листчета, на които стоеше някое по-приятно за него име. Тази смела маневра бе забелязана от някои избиратели, които побързаха да поздравят за това барон дьо Толи. Сиромашът беше още бледен от своя голям подвиг. Злите езици говореха за каторга. Господин дьо Ла Мол го прие студено. Клетият барон избяга веднага.

— Щом ни напуца толкова бързо, отива при господин Конт^[2] — каза граф Шалве; и всички се разсмяха.

Сред това общество от няколко безгласни велможи и разни интриганти, повечето похабени хора, но всички надарени с остроумие, които тази вечер прииждаха един след друг в гостната на господин дьо Ла Мол (него го сочеха за министър), се подвизаваше за първи път малкият Танбо. Ако му липсваше още тънкост в съжденията, той се мъчеше да допълни това, както ще видим, с енергичността на изразите си.

— Защо не се осъди този човек на десет години затвор? — говореше той в мига, когато Жулиен се приближи до неговата група. — Влечугите трябва да се хвърлят в дъното на подземията; те трябва да измрат там в мрака, инак тяхната отрова ще стане по-силна и по-опасна. Какъв смисъл има да се осъжда на хиляди екюта глоба? Бил

беден — така да е, толкова по-добре; но партията му ще плати за него. Трябва да му наложат петстотин франка глоба и десет години затвор под земята.

„Ех ти, боже милостиви! За кое ли чудовище говори?“ — помисли си Жулиен, като се възхищаваше от необуздания тон и отсечените ръкомахания на своя колега. Със своето мършаво, изпито личице любимият племенник на академика беше отвратителен в тази минута. Скоро Жулиен разбра, че става дума за най-великия поет на епохата.

— Ах, уроде! — извика Жулиен едва ли не гласно и очите му се овлажниха от сълзи на благородно негодувание. „Ах, мръсно такъв! — помисли той. — Аз ще ти припомня тези думи.“

„А ето ти — помисли той — тези изгубени чада на партията, един от водачите на които е маркизът. И този велик човек, когото клеветят, с колко ордени, с колко синекури биха го отрупали, ако се продадеше не казвам на бездарния министър господин Нервал, но на кой и да е от тези горе-долу честни министри, които се изредиха?“

Абат Пирар кимна отдалеч на Жулиен; с него текущо бе разменил няколко думи господин дьо Ла Мол. Но когато Жулиен, който в тази минута слушаше с наведени очи оплакванията на един епископ, се освободи най-сетне и можа да се приближи до своя приятел, абатът се намираше в плен на малкия отвратителен Танбо. Това уродче мразеше абата като виновен за облагодетелствуването на Жулиен и тъкмо затова бе дошъл да му се умилква.

Кога ще ни освободи смъртта най-сетне от тази стара мърша? С такива изрази с истинска библейска ярост този дребен литератор говореше в тази минута за почтения лорд Холанд. Той имаше това достойнство, че знаеше отлично биографията на живите хора и току-що бе направил един бегъл преглед на всички люде, които можеха да разчитат на някакво влияние под скиптъра на новия английски крал.

Абат Пирар влезе в един съседен салон; Жулиен го последва.

— Маркизът не обича драскачите, предупреждавам ви; това е едничката му антипатия. Изучете латински, гръцки, ако можете, историята на египтяните, на персите и т.н. — той ще ви почита и покровителствува като учен. Но само да не се излъжете да напишете, па макар и една страница, на френски, още повече върху някой важен

въпрос, който надвишава общественото ви положение — той веднага ще ви нарече драскач и ще ви вземе на око. Как може, щом живеете в двореца на един голям велможа, да не знаете знаменитата фраза на дук дьо Кастри за Даламбер и Русо: „Тия Искат да разсъждават за всичко, а нямат хиляда екюта годишен доход!“

„Тук всичко се знае — помисли Жулиен — също както в семинарията!“ Тон беше написал осем или десет доста високопарни страници: това беше някаква възхвала на стария полкови хирург, който, както казваше той, беше го направил човек. „Тази тетрадчица — възкликна на себе си Жулиен — винаги съм държал под ключ!“ И тозчас се изкачи в стаята си, изгори ръкописа и се върна в гостната. Блестящите негодници бяха вече изчезнали, останали бяха само гостите с ордени.

Около трапезата, която слугите преди малко бяха донесли наредена, седяха седем-осем жени — много знатни, много благочестиви, много надути, на възраст от тридесет до тридесет и пет години. Блестящата маршалка дьо Фервак влезе, като се извини, че иде толкова късно. Минаваше полунощ; тя седна на трапезата до маркизата. Дълбоко вълнение обхвана Жулиен: тя имаше очите и погледа на госпожа дьо Ренал.

Групичката на госпожица дьо Ла Мол беше още доста людна. Тя и нейните приятели се подиграваха с увлечение над нещастния граф дьо Талер. Той беше единствен син на този знаменит евреин, известен с богатството си, което беше придобил, като заемаше пари на кралете за война срещу народите. Евреинът, наскоро умрял, беше оставил на сина си сто хиляди екюта доход на месец и едно име, уви, премного известно! При такова изключително положение на човек са нужни простосърдечен нрав или извънредно силна воля.

За зла чест графът беше добряк, но с всевъзможни претенции, подсказвани му от неговите ласкатели.

Господин дьо Кайлюс уверяваше, че по чуждо внушение щял да поиска ръката на госпожица дьо Ла Мол (която маркиз дьо Кроазноа, бъдещ дук със сто хиляди франка годишен доход, ухажваше).

— Ах, не го обвинявайте, че има такова желание — каза жалостиво Норбер.

На клетия граф дьо Талер може би тъкмо липсваше най-много способност да желае. С тази черта от своя характер той заслужаваше

да стане крал. Той се съветваше непрекъснато с всички, но нямаше смелост да следва докрай нито един съвет.

Само неговото лице стигало — казваше госпожица дьо Ла Мол, — за да я развесели навеки. Това била чудновата бърканица от безпокойство и разочарование, в която сегиз-тогиз проличавали напъни на важност и властна решителност, подобаващи на най-богатия човек във Франция, особено ако той е хубавичък и няма още тридесет и шест години. „Той е свенлив нахалник“ — казваше за него господин дьо Кроазноа. Граф дьо Кайлюс, Норбер и двама-трима млади хора с мустаци се гавреха до насита с него, без той да усети, и най-сетне го изпроводиха, когато удари един часът.

— Вашите прочути арабски коне ли ви чакат на вратата в това лошо време? — запита го Норбер.

— Не; това са други коне, много по-евтини — отвърна господин дьо Талер. — Левият кон ми струва пет хиляди франка, а десният — само сто луидора; но моля ви да ми повярвате — впрягат го само нощем. Работата е там, че той има досущ такъв ход, какъвто има другият.

Забележката на Норбер накара графа да помисли, че на един човек като него прилича да храни страст към коне и че не бива да оставя своите да гизнат под дъжда. Той си отиде, а миг след него нашите господа излязоха, като продължаваха да му се смеят.

„Ето — мислеше си Жулиен, слушайки как се смеят на стълбите, — аз можах да видя и другото положение, противоположно на моето. Аз нямам и двадесет луидора на година, а се озовах рамо до рамо с един човек, който има двадесет луидора доход на час и всички се подиграваха с него... Такова зрелище може да излекува човек от завистта.“

[1] Батон — на френски значи тояга, бастун. — Б. пр. ↑

[2] Знаменит фокусник. — Б. а. ↑

ПЕТА ГЛАВА

ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВИСОКОПОСТАВЕНАТА НАБОЖНА ДАМА

*Всяка малко по-жива мисъл изглежда дързост,
толкова са свикнали тук с изтърканите думи. Горко ономува,
който блесне с нови мисли в разговора!*

Фоблас

Ето докъде беше стигнал Жулиен след няколкомесечни изпитания, когато един ден домоуправителят му донесе заплатата от третото тримесечие. Господин дьо Ла Мол беше му поръчал да следи управлението на земите му в Бретан и Нормандия. Жулиен често пътуваше дотам. На него лично беше възложена преписката по прословутия процес с абат, дьо Фрилер. Господин Пирар беше го осведомил върху това дело.

По късите бележки, които маркизът дращеше върху белите полета на всевъзможните, отправяни до него книжа, Жулиен съставяше писма и маркизът бе подписал почти всички.

В богословското, училище учителите се оплакваха от неговото слабо прилежание, но въпреки това го смятаха за един от най-добрите си ученици. Всички тези разнообразни занятия, на които той се отдаваше с цялата жар на болезненото си честолюбие, бързо отнеха на Жулиен свежата руменина, с която той беше дошъл от провинцията. Неговата бледност беше заслуга в очите на неговите сегашни другари семинаристи; той намираще, че те не са тъй зли и не пълзят тъй пред парата, както безансонските семинаристи; а те го смятаха охтичав. Маркизът му беше подарил един кон.

Като се страхуваше да не го срещнат при неговите разходки на кон, Жулиен им беше казал, че ездата му е предписана от лекарите. Абат Пирар го въведе в някои янсенистки дружества. Жулиен бе смаян; понятието за религия в неговия ум беше неотделимо свързано с лицемерието и жаждата за забогатяване. Той се възхищаваше от тези

благочестиви и сурови хора, които не мислеха за доходи. Мнозина янсенисти се сприятелиха с него, даваха му съвети. Пред него се откри нов свят. У янсенистите той се запозна с някой си граф Алтамира, висок близо шест стъпки, либерал, осъден на смърт в отечеството си и силно вярващ човек. Това странно противоречие, набожност и свободолюбив го порази.

Отношенията на Жулиен с младия граф бяха хладни. Норбер намираше, че той прекалено остро отговаря на шегите на някои негови приятели. След като наруши веднъж-дваж правилата на благоприличието, Жулиен се беше зарекъл никога да не заговорва с госпожица Матилд. Всички бяха винаги безукорно учтиви с него в дома дьо Ла Мол; но той чувствуваше, че е паднал в очите им. Неговият провинциален здрав смисъл обясняваше това положение с народната поговорка: всяко чудо за три дни.

Може би той беше станал малко по-прозорлив, отколкото през първите дни, а може би беше минало очарованието, което имаше върху него на първо време парижката учтивост.

Престанеше ли да работи, налягаше го смъртна досада; такава е пресушаващото въздействие на изумителната учтивост, тъй строго измерена, тъй степенувана спроти положенията във висшето общество. Едно от малко-малко чувствително сърце усеща тази изкуственост.

Разбира се, провинцията може да се укори за някой просташки и не съвсем вежлив тон; но там хората, когато ви говорят, се поразгорещават. В дома на дьо Ла Мол никога не нараняваха честолюбието на Жулиен; но нерядко в края на деня му се искаше да си поплаче. В провинцията, ако нещо ви се случи, когато влизате в кафенето, келнерът веднага проявява интерес към вас; и ако в това произшествие има нещо обидно за честолюбието, той, окайвайки ви, ще повтори десет пъти думата, която ви измъчва. В Париж от деликатност се смеят скришом, но вие там сте винаги чужденец.

Ние отминаваме с мълчание множеството малки приключения, които биха направили Жулиен смешен, ако той не беше в известен смисъл недостоен да бъде осмян. Неговата безумна чувствителност го караше да извършва хиляди несъобразности. Всичките му развлечения бяха продиктувани от предпазливост: той всеки ден стреляше с пистолет, беше прилежен ученик на най-прочутите учители по фехтовка. Щом му останеше свободна минута, вместо да чете, както

някога, отърчаваше в манежа и искаше да му дадат най-буйните коне. В разходките си с учителя по езда той почти редовно падаше от коня.

Маркизът го намираше удобен заради упоритата му работа, заради мълчанието му, заради неговия ум и полека-лека му повери да води всички дела, в които трудно се оправяше. Когато честолюбивите замисли му позволяваха да си поотдъхне малко, маркизът уреждаше с голяма проникателност делата си; запознат с новините, той сполучливо играеше на борсата. Купуваше къщи, гори; но лесно се гневеше. Пилееше стотици луидори, а се съдеше за стотици франка. Богатите хора с широка душа търсят в делата развлечение, а не изгода. Маркизът се нуждаеше от своего рода началник-щаб, който да внесе ясен и лесно уловим ред във всичките му парични работи.

Госпожа дьо Ла Мол въпреки своя сдържан характер понякога се надсмиваше над Жулиен. Всичко *непредвидено*, породено от чувствителността, внушава ужас на великосветските дами; то е антипод на благоприличието. Маркизът два-три пъти се застъпваше за Жулиен: „Ако е смешен във вашата гостна, той блести на писалището си.“ Жулиен от своя страна смяташе, че е проникнал в тайната на маркизата. Тя ставаше благосклонна и почваше да се интересува от всичко, щом обаждаха за пристигането на барон дьо Ла Жумат. Това беше студен човек, с безстрастна физиономия. Беше дребничък, слабичък, грозен, превъзходно облечен, прекарваше живота си в двореца и обикновено не казваше нищо за нищо. Такъв беше неговият начин на мислене. Госпожа дьо Ла Мол би се почувствувала за пръв път в живота си дълбоко щастлива, ако сполучеше да го направи съпруг на дъщеря си.

ШЕСТА ГЛАВА

ОТСЕНКИ НА ПРОИЗНОШЕНИЕ

Тяхното високо предназначение е да съдят невъзмутимо за дребните събития във всекидневния живот на народите. По своята мъдрост те трябва да предотвратяват големите избухвания на гняв, предизвикани от дребни причини или от събития, които в устата на мълата се изопачават до неузнаваемост.

Гроциус

Макар и новодошъл, който от гордост не задава никога въпроси, Жулиен не направи прекомерни, глупости. Едни ден, когато внезапен проливен дъжд го накара да се скрие в едно кафене на улица Сент-Оноре, някакъв едър мъж в сюртук от дълговлакнесто сукно, учуден от неговия мрачен поглед, го изгледа на свой ред досущ както някога в Безансон любовникът на госпожица Аманда.

Жулиен толкова често се обвиняваше, задето е оставил ненаказана тази първа обида, че сега не се стърпя при този поглед. Той поиска обяснение. Човекът в сюртука тутакси го обсипа с най-мръсни ругатни; всички, които бяха в кафенето, ги наобиколиха; минувачите се спираха пред вратата. Жулиен, като провинциалист, от предпазливост носеше постоянно със себе си малки пистолети; ръката му ги стискаше конвулсивно в джоба. Ала той излезе благоразумен и се ограничи с това, че повтаряше всяка минута на своя противник:

— Вашият адрес, господине? Аз ви презирам. Упорството, с което той повтаряше тези шест думи, най-сетне порази навалищата.

— Наистина де: нека другият, който се е разкряскал, му даде своя адрес.

Човекът в сюртука, като слушаше този неведнъж повтарян въпрос, хвърли в лицето на Жулиен пет-шест визитни картички. За щастие нито една не го удари по лицето. Той беше се зарекъл да не прибегва до пистолетите си, освен ако не посегнат върху него.

Противникът си тръгна, но сегиз-тогиз се обръщаше, като му се заканваше с юмрук и го обсипваше с ругатни.

Жулиен плувна целият в пот. „Така, значи, и последният негодник е в състояние да ме развълнува до такава степен! — говореше си той побеснял. — Как да премахна от себе си тази унижителна чувствителност?“

Но откъде да вземе секунданти? Нямаше нито един приятел. Той беше завързал няколко познанства; но всички негови познати редовно след шест месеца се отдалечаваха от него. „Аз съм необщителен — помисли си той — и ето сега жестоко съм наказан за това.“ Най-сетне хрумна му да потърси някакъв бивш поручик от 96-ти полк, на име Лиевен, един сиромас, с когото той се упражняваше често на фехтовка. Жулиен му разказа искрено всичко.

— Съгласен съм да стана ваш секундант — каза Лиевен, — но при едно условие: ако не раните вашия противник, ще се биете с мене веднага, още там.

— Прието — каза Жулиен възхитен; и те се запътиха да търсят господин Ш. дьо Бовоази вдън Сенжерменското предградие, на адреса, посочен във визитните му.

Беше седем часът заранта. Чак когато заповядаха да се доложи за тях, Жулиен изведнъж се сети, че това може да е младият сродник на госпожа дьо Ренал, някога чиновник от посолството в Рим или Неапол, който бе дал препоръчително писмо на певеца Джеронимо.

Жулиен предаде на едрия камериер една от хвърлените му от вчера визитни картички и една от своите.

Накараха ги да чакат цели три четвърти час. Най-сетне ги въведеха в един апартамент, обзаведен с удивително изящество. Там завариха висок млад човек, нагизден като кукла; чертите му показваха съвършенството и неизразителността, които има гръцката красота. Неговата необикновено тясна глава бе увенчана с пирамида прекрасни руси коси. Те бяха накъдрени извънредно грижливо, нито едно косъмче не стърчеше нагоре. „Сигурно за да може да се накъдри така — помисли поручикът от 96-ти полк, — проклетият му фронт ни е карал толкова да чакаме.“ Пъстър халат, утринни панталони, всичко, дори везаните му пантофи, беше безукорно и удивително спретнато. Физиономията му, благородна и пуста, отразяваше благопристойни

оскъдни мисли: идеала на приветливия човек, ужаса от непредвиденото и от шегата, прекомерна важност.

Жулиен, комуто поручикът от 96-и полк обясни, че да го карат да чака толкова дълго, след като са му хвърлили грубо визитната картичка в лицето, е нова обида, се втурна при господин дьо Бовоази. Той имаше намерение да се отнесе дръзко, но в същото време му се щеше да спазва добрия тон.

Но меките обноски на господин дьо Бовоази, неговият сдържан и заедно с това важен и самодоволен вид, безподобното изящество на цялата обстановка го поразиха до такава степен, че той загуби в един миг всяко желание да бъде безочлив. Това не беше човекът, с когото се бе разправял предния ден. Неговото учудване, че вижда едно толкова изискано същество вместо грубиянина, който бе срещнал в кафенето, беше тъй голямо, че не можа да промълви нито дума. Той подаде една от хвърлените му визитки.

— Това е името ми — каза елегантният човек, комуто черният костюм на Жулиен още в седем часа сутринта не вдъхваше много уважение. — Но аз не разбирам, кълна се в честта си...

Особеният начин, по който произнесе тези последни думи, озлобиха отново Жулиен.

— Аз ида да се бия с вас, господине — и той изложи на един дъх цялата история.

Господин Шарл дьо Бовоази, след като размисли зряло, остана доста доволен от кройката на Жулиеновия черен костюм. „Той е явно от Щоуб — казваше си той, като слушаше разказа му. — Жилетката е същата с голям вкус, ботушите не са лоши; но, от друга страна, този черен костюм още от ранно утро! ... Това ще е сигурно, за да избегне куршума“ — каза си кавалерът дьо Бовоази.

Щом си намери това обяснение, той стана отново безукорно учтив и заприказва с Жулиен едва ли не като равен с равен. Разговорът продължи дълго, работата беше деликатна; но в края на краищата Жулиен не можеше да отрече очевидността. Младият благородник, който стоеше пред него, нямаше нищо общо с грубиянина, който беше го оскърбил вчера.

На Жулиен не му се искаше никак да си отиде така без нищо; той разтакаваше обяснението. Наблюдаваше самодоволството на кавалера

дъо Бовоази, който се беше назвал така, когато говореше за себе си, жегнат от това, че Жулиен го нарича просто господине.

Жулиен се любуваше на неговата сериозност, примесена с някаква лека надутост, която обаче не го напущаше нито за миг. Учудваше го неговият странен начин да движи езика си, когато произнасяше думите... Но в края на краищата във всичко това нямаше ни най-малко основание за свада.

Младият дипломат с най-голяма любезност предложи да се дуелират, но бившият поручик от 96-ти полк, който седеше от цял час разкрачен, сложил на бедрата си ръце с извърнати назад лакти, заяви, че приятелят му господин Сорел не е способен да се кара току-така с един човек само защото на този човек са откраднали визитните картички.

Жулиен излезе в извънредно лошо настроение. Каретата на кавалера дъо Бовоази чакаше в двора, пред входа; случайно Жулиен вдигна очи и позна в лицето на коларя вчерашния си оскърбител.

Едва го съзрял, той мигом го дръпна за дългия кафтан, свлече го от капрата и го зашиба с бича си. Двама лакеи се спуснаха да отърват другаря си и се нахвърлиха върху Жулиен с юмруци; в същия миг той напълни един от малките си пистолети и гръмна срещу тях; те удариха на бяг. Всичко това трая само минута.

Кавалерът дъо Бовоази, слизайки по стълбата, с шеговито важен вид повтаряше със своето аристократично произношение: „Какво е това? Какво е това?“ Очевидно той любопитствуваше много, но дипломатическата му важност не му позволяваше да прояви повече любопитство. Когато научи какво е станало, надменността върху лицето му се бореше още с леко насмешливото спокойствие, което не трябва никога да слиза от лицето на дипломата.

Поручикът от 96-и полк разбра, че господин дъо Бовоази гори от желание да се дуелира: той пожела да запази дипломатически за приятеля си предимството на почина.

— Ех, сега — провикна се той — има вече повод за дуел!

— Предполагам, достатъчно — подзе дипломатът. — Да се маха този негодник — каза той на лакеите си, — нека друг се качи на негово място.

Отвориха вратичката на каретата: кавалерът искаше без друго да окаже почит на Жулиен и неговия секундант. Те се отправиха да

намерят един приятел на господин дьо Бовоази и той посочи безопасно място. По пътя те разговаряха наистина мило. Само дипломатът изглеждаше странен в своя домашен халат.

„Макар и много знатни да са тези господа — помисли Жулиен, — те съвсем не са досадни както онези особи, които идват да вечерят у господин дьо Ла Мол; и аз разбирам защо — добави той след миг — те си позволяват да бъдат неблагопристойни.“ Говореха за танцовачките, които се бяха харесали на публиката във вчерашния балет. Господата постоянно загатваха за някои щекотливи историйки, които Жулиен и неговият секундант, поручикът от 96-и полк, не знаеха. Жулиен не бе такъв глупак, та да се престори, че ги знае; той драговошно призна неведението си. Неговата откровеност допадна на приятеля на кавалера; той разказа на Жулиен тези историйки с най-големи подробности и много забавно.

Едно обстоятелство порази безкрайно Жулиен. Насред улицата строяха временен олтар за процесията по случай празника Тяло господне и това задържа за минута каретата им. Господата си позволиха няколко шеги: попът според тях бил син на архиепископ. Никога в дома на маркиз дьо Ла Мол, който искаше да стане дук, никой не би се осмелил да издума нещо подобно.

Дуелът свърши в един миг: Жулиен получи куршум в ръката; превързаха му я с носни кърпи, наквасени в ракия, и кавалерът дьо Бовоази твърде вежливо поиска от Жулиен позволение да го откара в къщи със същата карета, която ги беше докарала. Когато Жулиен назова дома дьо Ла Мол, младият дипломат и неговият приятел се спогледаха. Фиакърът на Жулиен беше там, но разговорът на господата му се стори безкрайно по-занимателен от разговора на добрия поручик от 96-и полк.

„Боже мой! Та само това ли е било дуелът! — мислеше Жулиен. — Колко съм щастлив, че хванах този кочияш! Какво би било моето нещастие, ако се наложеше да претърпя и тази обида в кафенето!“ Забавният разговор почти не секна през целия път. Жулиен разбра тогава, че дипломатическата престореност е полезна в някои случаи.

„Значи, досадата не е нещо присъщо на разговора между знатни хора! — мислеше той. — Те се шегуват с шествието на празника Тяло господне, не се стесняват да разкажат твърде неприлични анекдоти, и то с такива живописни подробности. Липсват им само размишления

върху политиката, но тази липса напълно се изкупва с любезния им тон и изумителната точност на техните изрази.“ Жулиен чувствуваше горещо влечение към тях. „Колко щастлив бих бил, ако можех да ги виждам често!“

Веднага щом се разделиха, кавалер дьо Бовоази отърча да събере сведения: те не бяха блестящи.

Той гореше от любопитство да узнае нещо за своя противник; прилично ли ще е да го навести? Малкото сведения, които можа да получи, не бяха много насърчителни.

— Всичко това е ужасно! — каза той на своя секундант. — Немислимо е да призная, че съм се бил с някакъв прост секретар на господин дьо Ла Мол и само за това, защото моят кочияш ми е откраднал визитните картички.

— Можете да не се съмнявате, че това ще се стори сметно.

Още същата вечер кавалерът дьо Бовоази и неговият приятел разправиха навсякъде, че този господин Сорел, несъмнено безукорен млад човек, бил незаконороден син на един близък приятел на маркиз дьо Ла Мол. На тази история повярваха лесно. Веднъж утвърдена тя, младият дипломат и неговият приятел благоволиха да направят няколко посещения на Жулиен през двете седмици, които той прекара в стаята си. Жулиен им призна, че през живота си е ходил само веднъж в Операта.

— Това е невероятно — каза му те, — та всички ходят само там; трябва при първото си излизане да отидете при „Граф Ори“.

В Операта кавалер дьо Бовоази го представи на знаменития певец Джеронимо, който имаше по това време грамаден успех.

Жулиен едва не се влюби в кавалера; тази смесица от самоуважение, от тайнствена важност и младежка суетност го довеждаше до възторг. Така например кавалерът заекваше малко само защото имаше честта да се среща често с един важен велможа, който страдаше от същия недостатък. Никога още Жулиен не беше виждал в едно същество събрани заедно подобна забавна странност с такова съвършенство на обноските, на които един клет провинциалист трябва да се стреми да подражава.

Виждаха го в Операта с кавалера дьо Бовоази; това познанство накара хората да споменават името му.

— Хубаво! — каза му един ден господин дьо Ла Мол. — Значи, вие станяхте незаконороден син на един богат благородник от Франш-Конте, мой задушевен приятел?

Маркизът пресече Жулиен, когато той поиска Да възрази, че не е допринесъл с нищо за разпространяването на този слух.

— Господин дьо Бовоази не искаше да кажат за него, че се е бил със сина на дърводелец.

— Знам това — каза господин дьо Ла Мол. — Сега от мен зависи да затвърдя този разказ, удобен за мене. Но аз ще ви помоля за една услуга — тя ще ви отнеме само половин час от времето ви: всеки ден, когато Операта има представление, в единадесет и половина часа присъствайте във вестибюла при разотиването на отбраното общество. Аз виждам у вас понякога провинциални обноски, ще трябва да се отървете от тях; пък и не е зле да опознаете, дори само по лице, високопоставените сановници, до които може един ден да ви пратя с някоя поръка. Отбийте се в театралната каса, за да ви знаят там; даден ви е свободен пропуск.

СЕДМА ГЛАВА ПРИСТЪП ОТ ПОДАГРА

И аз получих повишение не защото го заслужавах, а защото моят господар страдаше от подагра.

Бартолотти

Читателят е може би изненадан от този непринуден, едва ли не приятелски тон; ние забравихме да кажем, че от шест седмици маркизът бе принуден да пази стаята, защото бе получил пристъп от подагра.

Госпожица дьо Ла Мол и майка ѝ бяха в Иер, при майката на маркизата. Граф Норбер се виждаше с баща си само за минута; те се намираха в много добри отношения помежду си, но нямаха какво да си кажат. Господин дьо Ла Мол, принуден да разговаря само с Жулиен, се учуди, като откри у него мисли. Той го караше да му чете вестниците. Скоро младият секретар бе сам в състояние да избира любопитните места. Имаше един нов вестник, който маркизът не можеше да понася; той беше се заклел да не го чете никога, а всеки ден говореше за него. Жулиен се смееше. Възмутен от днешното време, маркизът поиска да му четат Тит Ливий; импровизираният превод, направен от латински текст, го забавляваше.

Един ден маркизът каза с онази преувеличена учтивост, която често дразнеше Жулиен:

— Позволете ми, драги Сорел, да ви подаря един син фрак; когато ви се поиска да го облечете и дойдете у мене, вие ще бъдете в моите очи по-младият брат на граф дьо Шон, сиреч син на моя приятел стария дук.

Жулиен не разбра съвсем какво означаваше това; същата вечер той рече да отиде при маркиза в синия фрак. Маркизът се държа с него като с равен. Жулиен притежаваше сърце, способно да оцени истинската учтивост, но нямаше понятие за нейните отсенки. Преди тази приумица на маркиза той беше готов да се закълне, че е

невъзможно да бъде приет от него с по-голямо внимание. „Какъв изумителен талант!“ — каза си Жулиен, когато стана да си отиде и маркизът му се извини, че не може да го придружи поради подаграта.

Тази странна прищявка накара Жулиен да се замисли. „Не се ли подиграва с мене?“ — помнели той. И отиде да се посъветва с абат Пирар, който, не тъй учтив като маркиза, вместо да му отговори, подсвирна и заговори за друго нещо. На другия ден заранта Жулиен се представи на маркиза в черен костюм, с папка и писма за подпис. Маркизът го прие по старому. Вечерта, когато дойде в синия фрак, тонът на маркиза бе съвсем различен и напълно учтив, както предната вечер.

— Тъй като много не се отегчавате, като навестявате в своята доброта един клет болен старец — каза му маркизът, — вие ще трябва да му разкажете за всички малки случки от вашия живот, но откровено, без да мислите за друго освен за това — разказът ви да бъде ясен и занимателен. Защото трябва да се забавляваме — продължи маркизът, — всичко друго в живота е лъжовно. Един човек не може да ми спасява всеки ден живота на война или да ми подарява всеки ден по един милион; но ако имах тук при своя шезлонг Риварол, той би ме избавял всеки ден от един час мъки и досада. Аз често се виждах с него в Хамбург през време на емиграцията.

И маркизът разправи на Жулиен някои анекдоти за Риварол с хамбургците, които се събирали по четворица, за да могат да разберат някое негово остроумие.

Господин дьо Ла Мол, принуден да се задоволява с обществото на малкия абат, поиска да го поразмърда. Той закачи гордостта на Жулиен. Тъй като от него искаха истината, Жулиен реши да каже всичко, но да премълчи за две неща: за фанатичния си възторг към едно име, което сърдеше маркиза, и за пълното си безверие, което не подхождаше много на един бъдещ поп. Неговият малък сблъсък с кавалер дьо Бовоази дойде тъкмо навреме. Маркизът се смя до сълзи на сцената в кафенето на улица Сент-Оноре с кочияша, който го обсипал с мръсни ругатни. Това бе време на пълна искреност между господаря и неговия любимец.

Господин дьо Ла Мол се заинтересува от този своеобразен характер. Отначало той насърчаваше причудите на Жулиен, за да се забавлява с тях; ела скоро почна да му се струва по-забавно да поправя

лекичко някои погрешни схващания на младия човек. „Другите провинциалисти, дошли в Париж, се възхищават от всичко — мислеше маркизът, — този мрази всичко. Те преливат от възторзи, на този липсват достатъчно и глупците го вземат за глупак.“

Пристъпът от подагра продължи поради големите зимни студове и трая няколко месеца.

„На, човек се привързва към някоя хубава болонка — казваше си маркизът, — защо тогава се срамувам аз толкова, че съм се привързал към този малък абат? Той е своеобразен. Аз се отнасям към него като към син; та какво от това, къде е тук неудобството? Тази приумица, ако продължи, ще ми струва един диамант от петстотин луидора в завещанието ми.“

Веднъж разбрал твърдия характер на покровителствования от него младеж, не минаваше ден маркизът да не го натовари с някоя нова работа.

Жулиен с ужас забеляза, че този важен сановник понякога му дава противоречиви нареждания за една и съща работа.

Това можеше сериозно да изложи Жулиен. Отсега нататък, когато дохождаше при маркиза, той носеше тетрадка, дето вписваше нарежданията, а маркизът слагаше под тях подписа си. Жулиен на един писар, който преписваше решенията по всяко дело в отделна книга. В тази книга се нанасяха и копия от всички писма.

Отпърво този замисъл се стори на маркиза извънредно смешен и досаден. Но не минаха и два месеца и маркизът се убеди в предимствата му. Жулиен му предложи да наеме някой чиновник, служил по-рано у някой банкер, за да може да води двойно счетоводство по всички приходи и разходи от земите, които Жулиен беше натоварен да управлява.

Тези мерки изясниха за маркиза до такава степен собствените му дела, че той си позволи удоволствието да предприеме две-три нови сделки без помощта на своя агент, който го крадеше.

— Вземете три хиляди франка за вас — каза той един ден на своя млад служител.

— Господине, поведението ми може да ми навлече клевети.

— Какво искате тогава? — подзе сърдито маркизът.

— Да благоволите да вземете решение и да впишете собственоръчно в тетрадката; това решение ще ми даде трите хиляди

франка. — Впрочем господин абатът Пирар даде мисълта за това счетоводство. Маркизът с отегчения вид, който имал маркиз Дьо Монкад, когато изслушвал отчета на господин Поансон, своя домоуправител, вписа това решение.

Вечер, когато Жулиен се явяваше в синия си фрак, за дела не ставаше никога дума. Благоклонността на маркиза ласкаеше толкова вечно страдащото самолюбие на нашия герой, че скоро той неволно почувствува някаква привързаност към този мил старец. Не че Жулиен беше чувствителен, както това се разбира в Париж; но той не беше чудовище, а след смъртта на стария полкови хирург никой не му беше говорил с такава доброта. Той забелязваше с почуда, че маркизът щадеше честолюбието му с такова внимание, каквото не бе наблюдавал дори у стария хирург. И разбра най-сетне, че хирургът се гордееше повече със своя кръст за храброст, отколкото маркизът със своята синя лента. А бащата на маркиза беше голям велможа.

Един ден в края на утринния прием, когато Жулиен беше с черна дреха и те се занимаваха с текущи дела, той така забавлява господин дьо Ла Мол, че маркизът го задържа два часа и поиска без друго да му даде няколко банкноти, които неговият агент току-що бе му донесъл от борсата.

— Надявам се, господин маркизе, че няма да се отклоня от дълбокото си уважение към вас, ако ви помоля да ми позволите да кажа една дума.

— Говорете, приятелю мой.

— Нека господин маркизът бъде тъй добър и ми позволи да се откажа от този подарък. Той не е предназначен за човека в черен костюм и ще накърни съвсем обноските, които толкова милостиво се разрешаваха на човека в синия фрак.

Той се поклони извънредно почтително и излезе, без да се озърне.

Тази постъпка се стори забавна на маркиза. Вечерта той я разказа на абат Пирар.

— Аз трябва да ви призная най-сетне едно обстоятелство, скъпи ми абате. Мене ми е известен произходът на Жулиен и аз ви позволявам да не пазите в тайна това, което съм ви доверил.

„Неговото поведение тази заран е наистина благородно — помисли маркизът — и аз ще го направя благородник.“

Мина известно време и маркизът най-сетне почна да излиза.

— Идете да поживеете два месеца в Лондон — каза той на Жулиен. — Извънредни и други куриери ще ви донасят получените от мен писма заедно с моите бележки. Вие ще съставяте отговорите и ще ми ги пращате, като туряте всяко писмо при неговия отговор. Аз пресметнах: закъснението ще бъде само пет дни.

Като препускаше с пощенската кола по пътя за Кале, Жулиен се чудеше на тези нищожни дела, за които го изпращаха.

Ние няма да говорим с какво чувство на омраза и едва не на ужас той стъпи на английска земя. Читателят знае неговата безумна страст към Бонапарт. Във всеки офицер той виждаше сър Худсон Лоу, във всеки важен сановник — лорд Бетхърст, който заповяда безсрамията в Света Елена и получи в награда за тях министерски пост за десет години.

В Лондон той узна най-сетне какво е висшето пустославие. Той се свърза с млади руски дворяни, които го посветиха в тайните му.

— Ние сте предопределен от съдбата, драги Сорел — казваха му те. — Вие имате в природата си този студен израз на лицето, далечен и чужд на преживяваното от вас чувство, който ние се мъчим да си придадем.

— Вие не сте разбрали своя век — каза му княз Коразов; — *правете винаги обратното на това, което очакват от вас!* Ето, честна дума, единствената религия на епохата. Не бъдете нито безумец, нито лицемер, защото тогава ще чакат от вас безумства и преструвки и правилото ще бъде нарушено.

Един ден Жулиен се покри със слава в гостната на дук дьо Фиц-Фолке, който го беше поканил на обед заедно с княз Коразов. Те чакаха цял час. Сред двадесетте чакащи особи Жулиен се държа така, че, за него се споменава още между младите секретари на тогавашното лондонско посолство. Изразът на лицето му бе безподобен.

Въпреки приятелите си денди той поиска да види прочутия Филип Вен, единствения философ на Англия след Лок. Той го завари в затвора, дето прекарваше седмата година от затворничеството си. „Аристокрацията не се шегува в тази страна — мислеше Жулиен, — нещо повече: Вен е опозорен, охулен и т.н.“

Жулиен го намери жизнерадостен; яростта на аристокрацията го забавляваше. „Ето — каза си Жулиен на излизане от затвора —

единствения весел човек, когото видях в Англия.“

„Няма за тираните по-полезна идея от идеята за бога“ — му беше казал Вен.

Ние няма да излагаме останалата част от системата, защото е цинична.

— Какви интересни впечатления ми носите от Англия? — го запита господин дьо Ла Мол, когато Жулиен се върна.

Той не отговори.

— Какви впечатления носите, интересни, или не? — нетърпелива повтори маркизът.

— Първо — каза Жулиен, — и най-мъдрият англичанин е луд един час през деня; навестява го демонът на самоубийството, който е бог на тази страна.

Второ, умът и геният губят двадесет и пет на сто от своята стойност, когато слязат на английския бряг.

Трето, няма нищо на света по-хубаво, по-дивно, по-трогателно от английския пейзаж.

— Сега е мой ред — каза маркизът. — Първо, защо на бала у руския посланик сте казали, че във Франция има триста хиляди младежи по на двадесет и пет години, които страстно жадуват за война? Мислите ли, че това е приятно на кралете?

— Човек не знае какво да каже, когато говори с нашите велики дипломати — отвърна Жулиен. — Те имат мания да завързват сериозни спорове. Ако се придържаш към общите изтъркани мисли във вестниците, ще минеш за глупак. Ако си позволиш нещо вярно и ново, чудят се, не знаят какво да отговорят, а на другия ден още в седем часа заранта ти съобщават чрез първия секретар на посолството, че си се държал непристойно.

— Не е лошо казано — рече маркизът през смях. — Но ето, господине дълбоки мислителю, аз се обзалагам, че вие така и не сте отгатнали за какво сте отишли в Англия.

— Извинете — възрази Жулиен, — аз отидох там, за да обядвам един път седмично у кралския посланик, който е най-учтивият човек на света.

— Вие отидохте там ей за този орден — каза му маркизът. — Не искам от вас да се разделите с вашия черен костюм, но аз свикнах с по-забавния разговор, който вода с човека в синия фрак. Занапред до нова

заповед разберете хубавичко следното: когато видя на вас този орден, вие ще бъдете за мен по-младият син на моя приятел Шонския дук, който, без да подозира това, служи от шест месеца в дипломатическото тяло. Забележете — додаде маркизът много сериозно, като пресече начаса всякакви благодарности, — аз не искам да напуснете вашето звание. Това е било винаги заблуда и нещастие както за покровителя, тъй и за покровителствувания. Когато моите дела ми дотегнат или вие престанете да ми се харесвате, аз ще поискам за вас една добра енория, както онази на нашия приятел абат Пирар, и толкоз — добави маркизът много сухо.

Този орден задоволи гордостта на Жулиен; той стана много по-разговорчив. Не се смяташе вече тъй често оскърбен и не вземаше върху себе си тези думички, може би не съвсем учтиви, които в оживен разговор всеки може да изтърве.

Благодарение на този орден той има едно необикновено посещение: при него се яви господин барон дьо Вадено, който беше дошъл в Париж да благодари на министъра за баронството си и да се споразумее с него. Готвеха се да го назначат кмет на Верьер вместо господин дьо Ренал.

Жулиен се смя дълго на себе си, когато господин дьо Валено му даде да разбере, че господин дьо Ренал, както открили неотдавна, бил якобинец. Работата беше там, че в предстоящите избори новият барон беше кандидат на министъра, а в голямата избирателна колегия на окръга, наистина ултрароялистка, либералите поставяха за свой кандидат господин дьо Ренал.

Напразно Жулиен се опита да узнае нещо за госпожа дьо Ренал; баронът, изглежда, си спомни за тяхното някогашно съперничество и стана непроницаем. Накрай той поиска от Жулиен гласа на баща му в предстоящите избори. Жулиен обеща да пише.

— Вие би трябвало, господин кавалере, да ме представите на господин маркиз дьо Ла Мол.

„Наистина би трябвало — помисли Жулиен. — Но такъв мошеник!...“

— Да си призная истината — отговори той, — аз съм твърде мъничък човек в дома дьо Ла Мол, за да се нагърбя да представям когото и да е.

Жулиен казваше всичко на маркиза: вечерта той му разправи за желанието на Валено, а също тъй и за всичките му геройства и подвизи от 1814 година насам.

— Вие не само ще ми представите утре новия барон — подзе господин дьо Ла Мол с много сериозен вид, — но аз го каня и на вечеря в други ден. Той ще бъде един от нашите нови префекти.

— В такъв случай — подзе студено Жулиен — аз искам за моя баща поста директор на приюта за бедни.

— Чудесно — каза маркизът, повеселял отново, — съгласен съм; аз очаквах да чуя нравоучения. Вие почвате да се образовате.

Господин дьо Валено събщи на Жулиен, че управителят на лотарийното бюро във Верьер е умрял наскоро; Жулиен намери за забавно да даде това място на господин дьо Шолен, оня стар глупак, чието прошение беше прибрал някога от стаята на господин дьо Ла Мол. Маркизът се смя от все сърце на прошението, което Жулиен му приведе, когато му донесе за подпис писмото до министъра на финансите относно това място.

Едва излязло назначението на господин дьо Шолен, Жулиен научи, че депутация от окръга искала това място за господин Гро, прочутия геометър: този благороден човек имаше всичко на всичко хиляда и четиристотин франка годишен доход и всяка година даваше шестстотин франка на покойния управител на бюрото, за да му помогне да отхрани семейството си.

Жулиен се изуми от това, което беше направил. „Това не е нищо — каза си той, — аз ще трябва да извърша още сума несправедливости, ако искам да се издигна и да се науча да ги скривам под хубави, прочувствени думи: клетият господин Гро! Той заслужаваше ордена, а го получих аз и затова съм длъжен да действавам, както иска правителството, което го дава.“

ОСМА ГЛАВА

КОЙ ОРДЕН ОТЛИЧАВА ЧОВЕКА

— *Твоята вода не ме освежава — каза ожаднелият дух. — А това е най-прохладният кладенец в целия Диарбекир.*

Пелико

Един ден Жулиен се върна от прелестното имение във Вилкие по бреговете на Сена, на което господин дьо Ла Мол отделяше известно внимание, защото от всички негови имения то единствено бе принадлежало някога на знаменития Бонифас дьо Ла Мол. Той завари в къщи маркизата и дъщеря ѝ, които току-що бяха пристигнали от Иер.

Сега Жулиен беше истински денди и владееше изкуството да живее в Париж. Той се държа съвсем студено с госпожица дьо Ла Мол. Като че в душата си не бе запазил никакъв спомен от дните, когато тя с толкова радост го разпитваше подробно как е паднал от коня.

Госпожица дьо Ла Мол намери, че е израсъл и побледнял. В осанката му, в държането му нямаше вече нищо провинциално; а така не беше с разговора му: в думите му се чувствуваше още много сериозност, много положителност. Ала въпреки тези разумни качества, благодарение на неговата гордост те не издаваха подчиненост, чувствуваше се само, че той все още отдава значение на много неща. Но по всичко личеше, че няма да отстъпи от това, което е казал.

— Липсва му лекота, а не ум — каза госпожица дьо Ла Мол на баща си, когато веднъж се шегуваше с него за ордена, който беше дал на Жулиен. — Брат ми ви молеше за тоя орден-от година и половина, а той е Ла Мол! ...

— Да; но Жулиен проявява неочаквана находчивост, а това никога не се е случвало на Ла Мол, за когото ми говорите.

Доложиха за пристигането на господин дук дьо Рец.

Матилд почувствува, че я обхваща непреодолима прозявка; тя отново виждаше старинната позлата и старите посетители на бащината

си гостна. И си представяше непоносимо отегчителния живот, който почваше за нея пак в Париж. И при все това в Иер тя съжеляваше за Париж.

„А аз съм на деветнадесет години! — мислеше си тя. — Най-щастливата възраст, както казват ей всичките тия глупци в златни обреси.“ Тя погледна десетината тома с нови стихотворения, които се бяха натрупали през времето на нейното пътуване в Прованс върху масата в гостната. За свое нещастие тя бе по-умна от всичките тези господа дьо Кроазноа, дьо Кайлюс, дьо Люз и останалите си приятели. Тя си представяше всичко, което те щяха да й кажат за хубавото провансалско небе, за поезията, за юга и т.н. и т.н.

Нейните прекрасни очи, дето тлееше безгранична досада и нещо по-лошо — отчаяние, че ще камери някаква радост, се спряха върху Жулкен. Поне той не беше досущ както другите.

— Господин Сорел — каза тя с нетърпеливия, отсечен и съвсем не женствен глас, с който говорят младите жени от висшето съсловие, — господин Сорел, ще отидете ли тази вечер на бала у господин дьо Рец?

— Госпожице, аз не съм имал честта да бъда представен на господин дука (човек би казал, че тези думи и тази титла раздираха устата на горделивия провинциалист).

— Той е поръчал на брат ми да ви заведе у него; и ако дойдете, ще ми разкажете подробно за имението във Вилкие; ние възнамеряваме да отидем там напролет. Иска ми се да зная замъкът годен ли е за живеене и дали околностите са така красиви, както разправят. Толкова неща се славят незаслужено!

Жулиен не отговори.

— Елате на бала с брат ми — додаде тя съвсем сухо.

Жулиен ѝ се поклони почтително. „И така, дори на бала аз съм длъжен да давам отчет на всички членове на семейството. Но нали ми плащат, че ръководя делата им?“ Раздразнението му прибави: „Бог знае дали това, което кажа на дъщерята, няма да влезе в противоречие с плановете на бащата, на брата или на майката! Та това е истински двор на владетел. Човек трябва да бъде тук пълно нищожество и все пак да не дава повод за оплакване.“

„Как не ми харесва тази дълга мома! — помисли той, като съпроводи с поглед госпожица дьо Ла Мол, която майка ѝ повика, за да

я представи на няколко дами, свои приятелки. — Тя довежда до крайност всички моди, роклята ѝ пада от раменете... тя е още побледа, отколкото преди заминаването си... Косите ѝ са безцветни — толкова са руси! Ще речеш, светлината минава през тях. Колко високомерие в начина, по който поздравява, в нейния поглед, какви царствени движения!“

Госпожица дьо Ла Мол повика брат си тъкмо когато той се готвеше да напусне гостната.

Граф Норбер се приближи до Жулиен.

— Драги ми Сорел — каза му той, — откъде ще мога да ви взема в полунощ, за да идем заедно на бала у господин дьо Рец? Той ми поръча изрично да ви заведа.

— Знам добре на кого дължа тази голяма милост — отвърна Жулиен, като се поклони доземи.

Като не можа в своето лошо настроение да намери никакъв повод за заяждане в учтивия и дори внимателен тон, с който Норбер му беше заговорил, той се залови за собствения си отговор на любезната му покана. В този отговор той съзря някаква отсянка на низост.

Вечерта, когато пристигна на бала, той остана поразен от разкоша на двореца Рец. Дворът, през който се влизаше, беше покрит с огромен навес от тъмночервен плат със златни звезди: това бе върхът на изяществото. Под този навес дворът беше превърнат в гора от портокалови дървета и цъфнали олеандри. Тъй като бяха се погрижили да заровят дълбоко саксиите, олеандрите и портокаловите дръвчета изглеждаха поникнали от самата земя. Пътят, по който минаваха каретите, беше насипан с пясък.

Всичко това заедно се стори на нашия провинциалист необикновено. Той нямаше понятие за подобно великолепие; потресеното му въображение го отнесе в мир на хиляди левги от всякакви мрачни настроения. В каретата, когато отиваха на бала, Норбер беше весел, а той виждаше всичко черно; едва влезли в двора, те си размениха ролите.

Вниманието на Норбер се спираше само върху някои подробности, които сред целия този разкош не бяха доизкусурени. Той пресмяташе стойността на всяко нещо и колкото повече нарастваше общият сбор, Жулиен виждаше, че нещо като завист обзема спътника му и той почва да се озлобява.

А Жулиен, омаян, възхитен и едва ли не изплашен от тия силни усещания, влезе в първия салон, дето танцуваха. Всички се тълпяха на вратата на втория салон и там навалицата беше толкова голяма, че му беше невъзможно да си проправи път. Този втори салон беше украсен като Алхамбра в Гренада.

— Не може да се отрече, тя е кралицата на бала — каза един мустакат млад човек, чието рамо се забиваше в гърдите на Жулиен.

— Госпожица Фурмон, която беше цяла зима първата хубавица — отвърна неговият съсед, — чувствава, че отива на второ място: виж какъв странен вид има.

— Наистина тя заляга с всички сили да се хареса. Виж, виж тази прелестна усмивка, когато играе сама в кадрила. Честна дума, това е безподобно.

— А госпожица дьо Ла Мол не дава и вид, че я радва тържеството ѝ, което тя прекрасно съзнава. Като че се страхува да се понрави на оня, който разговаря с нея.

— Прекрасно! Ето истинското изкуство да пленяваш.

Жулиен се силеше напразно да съгледа тази пленителна жена; седем-осем мъже, по-едри от него, му пречеха да я види.

— В тази благородна сдържаност има голямо кокетство — подзе младият момък с мустачките.

— А тия големи сини очи, как бавно се навеждат те в мига, когато ти се струва, че, ха-ха, ще се издадат — подзе съседът. — Бога ми, няма нищо по-ловко от това.

— Гледай колко обикновена изглежда наред с кея хубавата Фурмон — каза трети.

— Този сдържан вид сякаш казва: „С колко ласки бих ви обсипала, ако сте мъж, достоен за мен!“

— А кой може да бъде достоен за величествената Матилд? — каза първият. — Само някой принц от кралска кръв — хубав, духовит, напет, герой от войната, който не е по-стар от двадесет години.

— Незаконнороденият син на руския император... комуто по случай тази сватба ще подарят някой престол; или чисто и просто граф Талер, който прилича на преоблечен селяк...

Вратата се поосвободи и Жулиен можа да влезе. „Щом тя изглежда толкова забележителна за тези кукли, заслужава да се

потрудя и да я поразгледам — помисли си той. — Така ще разбере какво смятат за съвършенство тези хора.“

Тъкмо я потърси с очи и Матилд го погледна. „Моят дълг ме зове“ — каза си Жулиен; но яд имаше само в думите му. Любопитството му го караше да се приближи до нея с удоволствие, което скоро силно оголените рамене на Матилд увеличиха и, трябва да се признае, това не бе много похвално за неговото самолюбие. „В красотата ѝ — помисли той — има младост.“ Пет-шест младежи — между тях Жулиен позна ония, които беше чул на вратата — се намериха между нея и него.

— Вие, господине, бяхте тук цялата зима — каза му тя; — не е ли вярно, че този бал е най-хубавият през сезона?

Той не отговори.

— Този кадрил на Кулон ми се струва чаровен и нашите дами го танцуват неподражаемо.

Младите хора се обърнаха да видят кой е щастливецът, от когото искаха да получат без друго отговор. Отговорът не съдържаше нищо насърчително.

— Едва ли бих могъл да бъда добър съдник, госпожице; живота си аз прекарвам на писалището; това е първият бляскав бал, който съм видял.

Мустакатите младежи се възмутиха.

— Вие сте мъдрец, господин Сорел — подзеха те с явно нараснало любопитство към него. — Вие гледате на всички тези балове, на всички тези празненства като философ, като Жан-Жак Русо. Тези безумства ви учудват, но не ви съблазняват.

Една дума от тази фраза в миг угаси въображението на Жулиен и пропъди от сърцето му всяка самоизмама. Устните му се изкривиха в презрение, може би малко преувеличено.

— Жан-Жак Русо — отговори той — е според мене глупак, когато се залавя да съди висшето общество; той не го е разбирал и се е стремил към него с душата на поиздигнал се лакей.

— Той е написал „Общественият договор“ — каза Матилд с благоговение.

— Като е проповядвал републиката и събарянето на монархическите тронове, този парвеню е губел ума и дума от щастие,

когато някой дук променял своята следобедна разходка, за да изпроводи някого от неговите приятели.

— Ах, да, дук дьо Люксембург в Монморанси изпровожда някой си господин Коанде по пътя за Париж... — подзе госпожица дьо Ла Мол, отдавайки се с възторг и упоение на първата радост от учеността. Тя беше опиянена от знанията и, кажи-речи, като академичка, който открил съществуването на крал Феретрий. Погледът на Жулиен си остана както преди пронизителен и суров. Матилд бе обзета за миг от въодушевление; хладината на нейния събеседник я обърка съвсем. Тя се учуди още повече за това, защото обикновено тя самата произвеждаше такова впечатление върху хората.

В тази минута маркиз дьо Кроазноа бързо-бързо напредваше към госпожица дьо Ла Мол. Той бе вече на три крачки от нея, но не можеше да си пробие път през навалищата. Гледаше я и с усмивка сочеше пречката. До него стоеше младата маркиза Рувре, братовчедка на Матилд. Тя бе хванала под ръка мъжа си, който се беше оженил за нея преди две седмици. Маркиз дьо Рувре, много млад като нея, бе влюбен до уши, както се случва с човек, който, встъпил в приличен брак, уреден изключително само от нотариусите, намира неочаквано в съпругата си една прекрасна жена. Господин дьо Рувре щеше да стане дук след смъртта на своя престарял чичо.

През това време, когато маркиз дьо Кроазноа, безсилен да си пробие път през навалищата, гледаше Матилд засмян, тя беше спряла грамадните си, пълни с небесна синева очи върху него и съседите му. „Какво може да има по-пошло на света — каза си тя — от цялото това сборище! Ето Кроазноа, който иска да се ожени за мене; той е кротък, вежлив, с безукорни обноски както господин дьо Рувре. Ако не беше досадата, която ми навяват, тези господа щяха да бъдат много мили. Ето и той ще ме придружава на баловете с такъв ограничен и самодоволен вид. Една година след женитбата моята карета, моите коне, моите рокли, замъкът ми на двадесет левги от Париж — всичко ще бъде от хубаво по-хубаво, тъкмо такова, че да накара да пукне от завист някоя новозамогнала се жена като графиня дьо Руавил например; е, ами после?“

Матилд се отегчаваше още отнапред. Маркиз дьо Кроазноа най-сетне смогна да се доближи до нея и я заговори, но тя продължаваше да мечтае, без да го слуша. Шумът от думите му се смесваше в ушите

й с глъчката на бала. Тя несъзнателно следеше сочи Жулиен, който се беше отдалечил от нея с почитителен, но горд и недоволен вид. В един кът, далеч от гъмжащата навалица, тя зърна граф Алтамира, осъден на смърт в родината си, с когото читателят вече се познава. През царуването на Луи XIV една негова роднина беше се се омъжила за принц Конти; споменът за тази женитба го закриляше донейде от полицията на конгрегацията.

„Само смъртната присъда, види се, отличава човека — помисли Матилд; — тя е единственото нещо, което не се купува.

Я виж, аз хубаво намислих това! Колко жалко, че тази мисъл не ми дойде на ум овреме, за да блесна с нея!“ Матилд беше надарена с достатъчно вкус, за да не вмъква в разговора острота, намислена отнапред; но тя беше и доста суетна и затова изпадна във възторг от себе си. Просиялата на лицето й радост смени върху него израза на досада. Маркиз дьо Кроазноа, който не спираше да й говори, помисли, че има успех и стана още по-велеречив.

„Какво би могъл да възрази един злословец срещу моята мисъл? — запита се Матилд. — Аз бих отговорила на този критик: «Титлата барон, титлата виконт се купуват; орденът се дава; ето брат ми го получи, а какво е направил? Чинът се добива. Двадесет години гарнизонна служба или някой военен министър родина и ти си командир на ескадрон като Норбер. Голямото богатство...» Това е може би най-мъчното и следователно най-похвалното. Ето кое е весело — излиза обратното на това, което се пише в книгите... Но в края на краищата, когато работата се отнася до богатство, човек се оженва за дъщерята на Ротшилд.

Действително моята мисъл не е лишена от дълбочина. Смъртната присъда е сега за него единственото нещо, до което никой не се е досетил да се домогва.“

— Познавате ли граф Алтамира? — попита тя господин дьо Кроазноа.

Тя сякаш се връщаше отнякъде много далеч и нейният въпрос беше толкова чужд на всичко, което горкият маркиз й разправяше от пет минути насам, че той, въпреки любезността си, се обърка. А той беше иначе човек остроумен и се славеше с находчивостта си.

„Матилд не е без странности — помисли си той. — Това е едно неудобство, но тя ще даде такова хубаво обществено положение на

мъжа си! Не знам какво прави този маркиз дьо Ла Мол; той е близък на личните люде във всички партии; този човек няма никога да пропадне. Пък и тези странности на Матилд могат да се вземат за самобитна природа. А когато човек има знатно потекло и голямо богатство, самобитността не е смешна, а, наопаки — отлика! Стига да поиска, и това съчетание от ум, характер и находчивост я прави неотразимо обаятелна...“ Тъй като е мъчно човек да върши едновременно две неща, маркизът, загледан в Матилд с отсъстващ поглед, ѝ отговаряше разсеяно, като да повтаряше някой заучен урок:

— Кой не познава този клет Алтамира? — И той разказа историята за неговия несполучлив заговор, смешен, безсмислен.

— Съвсем безсмислен! — каза Матилд, като да говореше на себе си. — Но той е действувал. Аз искам да видя един истински мъж; доведете ми го — рече тя на жегнатия маркиз.

Граф Алтамира беше един от най-отявлените поклонници на надменната и почти дръзка красота на госпожица дьо Ла Мол; според него тя беше една от най-хубавите жени в Париж.

— Колко хубава би била тя на някой трон! — каза той на господин дьо Кроазноа; и охотно го последва.

Не малко хора от светското общество искат да установят, че няма нищо по-неприлично от един заговор; това мирише на якобинство. А какво по-отвратително от несполучил якобинец?

Макар погледът, който Матилд разменяше с господин дьо Кроазноа, да се надсмиваше над либерализма на Алтамира, тя го слушаше с упоение.

„Съзаклятник на бал е прелестен контраст“ — мислеше тя. Граф Алтамира с черните си мустаци ѝ напомняше отдъхващ си лъв; но скоро тя откри, че той има на ум само едно: *полезното, преклонението пред полезното*.

С изключение на онова, което можеше да даде на родината му управление с две камари, младият граф не намираше нищо достойно за вниманието си. Той остави с видимо удоволствие Матилд, първата красавица на бала, щом зърна влезлия в салона перуански генерал.

Отчаян от Европа, нещастният Алтамира беше принуден да се утешава с мисълта, че държавите от Южна Америка, когато станат силни и могъщи, те върнат на Европа свободата, изпратена им от Мирабо^[1].

Вихрушка от млади мустакати хора се изви край Матилд. Тя беше видяла много добре, че не може да прелъсти Алтамира и беше ядосана, че той си отиде; тя виждаше как неговите черни очи засвяткаха, когато заговори с перуанския генерал. Госпожица дъо Ла Мол гледеше младите французи с такава дълбока сериозност, каквато не можеше да наподобни ни една от нейните съперници. „Кой измежду тях — мислеше си тя — би бил способен да си навлече смъртна присъда, дори да предположим, че има за това всички благоприятни изгледи?“

Нейният странен поглед се струваше ласкав на понедосетливите, но тревожеше другите. Те се бояха, че тя неочаквано ще ги стрелне с някоя подигравка, на която няма да знаят как да отговорят.

„Високият произход дава стотици качества, отсъствието на които би ме наскърбило; аз виждам това по Жулиен — мислеше Матилд, — но от този висок произход заличават ония качества на душата, с които човек заслужава смъртна присъда.“

В тази минута някой каза до нея:

— Този граф Алтамира е втори син на принц Сан-Назаро Пиментел; неговият працядо Пиментел се опитал да спаси Конрадин, обезглавен в 1268 година. Това е едно от най-благородните семейства в Неапол.

„Ето — каза си Матилд — прекрасно потвърждение на моята максима: знатният произход отнема силата на характера, без която човек не е способен да си навлече смъртна присъда! Значи, аз съм осъдена тази вечер да говоря нелепици. Щом и аз съм в края на краищата жена като другите, няма що — ще трябва да танцувам.“ И тя отстъпи пред настояванията на маркиз дъо Кроазноа, който от един час я молеше за един галоп. За да забрави своята несполука във философията, Матилд реши да бъде неотразимо обаятелна и господин дъо Кроазноа бе на върха на щастието.

Но ни танцът, ни желанието да се хареса на един от най-красивите мъже при двора — нищо не можа да развлече Матилд. Немислим бе по-голям успех от нейния. Тя беше кралица на бала, виждаше това, но бе равнодушна.

„Какъв безцветен живот ще прекарам с такова същество като Кроазноа! — казваше си тя, когато той я отвеждаше след един час на

мястото й. — Къде е насладата за мен — додаде тя тъжно, — ако след шестмесечна разлъка аз не я намирам сред този бал, който буди завистта на всички жени в Париж? А освен това аз съм оградена с почестите на едно общество, по-добро от което не мога да си представя. От буржоата тук има може би само няколко перове и един-двама като Жулиен. А все пак — додаде тя с нараснала тъга — с какво не ме е дарила съдбата: известност, богатство, младост — с всичко, уви, но само не с щастие.

От моите предимства най-съмнителни са тъкмо онези, за които ми говориха цялата вечер. Най-напред умът — уверена съм, — защото аз плаша очевидно всички. Ако се осмелят да досегнат някой сериозен въпрос, след пет минути разговор те стигат запъхтени, сякаш са направили някакво велико откритие, до това, което съм им повтаряла цял час. Аз съм хубава — имам това предимство, за което мадам дьо Стал би пожертвувала всичко, и все пак действително умирам от досада. И има ли някакво основание, че ще се отегчавам по-малко, когато сменя името си с името на маркиз дьо Кроазноа?

Но боже мои! — добави тя едва ли не разплакана. — Та не е ли той безукорен мъж! В наше време той е образец на възпитаност; не можете да го погледнете, без да намери да ви каже нещо мило и дори духовито; той е храбър... Но колко странен е този Сорел — каза си тя и скръбни до преди един миг, нейните очи запламтяха от гняв. — Аз го предупредих, че искам да говоря с него, а той и не благоволява да се яви!“

[1] Тази страница, написана на 25 юли 1830 г., бе отпечатана на август. — Бележка на издателя. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

БАЛЪТ

Разкошни тоалети, блеснали свеци, аромати: толкова красиви ръце, дивни рамене; букети, омайни арии от Росини, картини от Сисер. Не се чувствавам на земята!

Пътешествията на Узери

— Вие сте недоволна — каза ѝ маркиза дьо Ла Мол. — Предупреждавам ви, това прави на бала лошо впечатление.

— Боли ме просто глава — отвърна Матилд презрително, — тук е много топло.

В тази минута, като че за оправдание на госпожица дьо Ла Мол, на стария барон дьо Толи прилоша и той се строполи на пода; трябваше да го отнесат. Наоколо заговориха за удар, беше неприятно произшествие.

Матилд не му обърна никакво внимание. Тя отдавна беше се зарекла да не гледа никога старците и всички онези, които, известно е, говорят за печални неща.

Тя танцува, за да не слуша разговорите за тоя удар, какъвто съвсем нямаше, тъй като на другия ден баронът отново се появи в обществото.

„Но господин Сорел не дохожда никакъв“ — каза си тя пак, след като свърши танца. Тя едва не го търсеше с очи и изведнъж го съгледа в един друг салон. Странно нещо — той сякаш беше изгубил безстрастната студенина, която му беше тъй присъща; той сега съвсем не приличаше на англичанин.

„Той разговаря с граф Алтамира, с моя осъден на смърт! — каза си Матилд. — Очите му пламтят от някакъв мрачен огън; напомня предрешен принц, погледът му е станал още по-горд.“

Като продължаваше да разговаря с Алтамира, Жулиен се приближи към мястото, дето стоеше Матилд; тя го гледаше втрещено,

изучаваше чертите му и диреше в тях ония високи качества, с които човек може да заслужи честта да бъде осъден на смърт.

Те минаха покрай нея.

— Да — казваше той на граф Алтамира, — Дантон е бил мъж!

„О, небе, дали той не е Дантон? — запита се Матилд. — Но той има благородно лице, а този Дантон е бил тъй отвратително грозен, истински касапин, струва ми се.“ Жулиен беше още доста близо до нея; тя не се поколеба да го извика; със свойствената ѝ самоувереност и гордост тя му зададе въпрос, необикновен за една млада девойка.

— Дантон не е ли бил истински касапин? — запита го тя.

— Да, в очите на някои хора — отговори ѝ Жулиен с нескривано презрение и с пламнал още от разговора с Алтамира поглед. — Но за нещастие на благородниците той бил адвокат в Мери-сюр-Сен; с други думи, госпожице — добави той злобно, — той започнал както мнозина перове, които виждам тук. Вярно е, че Дантон е имал от гледище на красотата един голям недостатък: бил е страшно грозен.

Последните думи той изговори бързо, с необикновено странен и несъмнено съвсем неучтив тон.

Жулиен почака една минута, леко приведен и с надменно смирен вид. Той като че казваше: „Плащат ми да ви отговарям, а аз живея от заплатата си.“ Той не удостояваше да вдигне поглед към Матилд. А тя, вперила в него хубавите си, необикновено разширени очи, изглеждаше негова робиня. Тъй като мълчанието продължаваше, той най-сетне я погледна, както слугата поглежда своя господар, за да получи заповеди. И макар очите му да срещнаха отблизо очите на Матилд, все тъй втрещени в него с някакъв странен поглед, той се отдалечи с явна прибързаност.

„Как може той, който е наистина толкова хубав — каза си най-сетне Матилд, сепната от своя унес, — да превъзнася грозотата! Никога не напомня за себе си. Той не е като Кайлюс или Кроазноа. У този Сорел има нещо от израза, който добива баща ми, когато тъй добре подражава Наполеон на бала.“ Тя беше забравила съвсем за Дантон. „Положително тази вечер аз се отегчавам.“ Тя хвана брат си под ръка и за негово голямо огорчение го накара да обиколят заедно бала. Поиска ѝ се да послуша разговора на този осъден на смърт с Жулиен.

Навалицата беше огромна. Ала тя успя да го настигне тъкмо в тази минута, когато на две крачки пред нея Алтамира се доближи до един поднос да вземе чаша сладолед. Той говореше с Жулиен полуизвърнат. И видя една ръка с извезан ръкав, която посяга да вземе чашата сладолед до неговата. Тази везба като че привлече вниманието му; той се обърна съвсем, за да види лицето, на което принадлежеше тази ръка. В същия миг благородните му и невинни очи светнаха от едва забележимо презрение.

— Виждате ли този човек — пошепна той на Жулиен, — това е принц Арачели, посланик на ????. Тази заран той поиска моята екстрадиция от вашия министър на външните работи господин дьо Нервал. Гледайте, ето го там, играе на вист. Господин дьо Нервал е много склонен да ме предаде, защото в 1816 година ние също сме ви предали двама-трима съзаклятници. Ако ме предадат на моя крал, ще ме обесят в двадесет и четири часа. *И ще ме спина* някой от тези красиви господа с мустачки.

— Безсрамници! — извика Жулиен едва ли не високо. Матилд не изпускаше нито сричка от техния разговор.

Досадата ѝ беше изчезнала.

— Не са чак такива безсрамници — възрази граф Алтамира. — Аз ви заговорих за себе си, за да ви дам един жив наглед. Погледнете принц Арачели; той всеки пет минути поглежда своя орден на „Златното руно“; не може да се опомни от радост, като вижда тази дрънкулка на гърдите си. Този жалък човечец е всъщност някаква отживелица. Преди стотина години „Златното руно“ представляше завидна чест, но тогава той не можеше и да мечтае за него. Днес между знатните люде трябва да бъдеш Арачели, за да се възхищаваш от него. Той е готов да избеси цял един град заради този орден.

— На тая ли цена го е добил той? — запита Жулиен с голямо безпокойство.

— Ах, не, не точно така — отвърна Алтамира студено. — В родината си той може би е заповядал да хвърлят в реката тридесетина богати собственици, които са минавали за либерали.

— Какво чудовище! — възкликна пак Жулиен.

Госпожица дьо Ла Мол, привела глава от силно любопитство, беше се доближила толкова до него, че прекрасните ѝ коси почти докосваха рамото му.

— Вие сте много млад! — отговори Алтамира. — Казах ви, че имам омъжена сестра в Прованс; тя е още хубава, добра, кротка; прекрасна майка, предана на своя дълг, набожна, без да бъде лицемерка.

„Какво иска да каже с това?“ — помисли госпожица дьо Ла Мол.

— Тя е щастлива — продължи граф Алтамира. — Такава беше и в 1815 година. Тогава аз се укривах у нея, в имението ѝ край Антиб; и, знаете ли, когато научи за екзекуцията на маршал Ней, тя затанцува от радост.

— Възможно ли е? — промълви Жулиен втрещен.

— Такъв е духът на партията — подзе Алтамира. — В XIX век няма истински страсти; ето защо така се отегчават във Франция. Извършват най-големи жестокости, но без жестокост.

— Толкова по-зле! — каза Жулиен. — Ако човек върши престъпления, поне трябва да ги върши с наслада: нищо друго хубаво няма в тях и само с това те биха могли да се оправдаят донейде.

Госпожица дьо Ла Мол, напълно забравила подобава ли ѝ това, беше, кажи-речи, застанала между Алтамира и Жулиен. Брат ѝ, който беше я хванал под ръка, свикнал да ѝ се покорява, беше зареял поглед из залата и за да спази приличие, преструваше се, че ги е спряла навалицата.

— Вие сте прав — каза Алтамира. — Всичко днес се върши без удоволствие и никой не си спомня за нищо, дори за престъпленията. Ето на този бал мога да ви посоча навярно десетина души, които ще бъдат на оня свят прокълнати като убийци. Те са забравили за това, а и светът също.^[1]

Мнозина се разчувствуват до сълзи, ако кучето им си счупи крака. В Пер-Лашез, когато хвърлят цветя над гроба им, както вие тъй мило се изразявате в Париж, заявяват ни, че те са съчетавали в себе си всички добродетели на юначните рицари и разправят за великите подвизи на техния прадед, живял при Анри IV. Ако въпреки искрените старания на принц Арачели не са ме обесили и аз някога мога да се разпореждам със своето състояние в Париж, ще ви поканя на обед с осем или десет почтени, непознаващи никакво гризене на съвестта убийци.

На този обед вие и аз ще бъдем единствените, на които не ще тежи ничия кръв, но мене ще ме презират и почти мразят като

кръвопиец и якобинец, а вас ще ви презират просто като човек от народа, намъкнал се в доброто им общество.

— Напълно вярно — каза госпожица дьо Ла Мол.

Алтамира я изгледа с почуда; Жулиен не благоволи и да я погледне.

— Забележете, че революцията, начело на която аз се озовах — продължи граф Алтамира, — не успя само защото аз не пожелах да паднат три глави и да раздам на нашите привърженици седем-осем милиона държавни пари, намиращи се в една каса, ключът от която бе у мен. Моят крал, който днес гори от нетърпение да ме обеси и който преди бунта беше с мене на „ти“, щеше да ми даде голямата лента на своя орден, ако заповядах да паднат, тези три глави и да се раздадат държавните пари, защото тогава щях да постигна поне половин успех и моята родина щеше да има някаква конституция... Така върви светът: това е шахматна игра.

— Тогава — подзе Жулиен с пламнал поглед — вие още не сте знаели играта, но сега...

— Бих заповядал да паднат главите — това ли искате да кажете? И няма ли да бъда жирондинец, както ми намекнахте през денес? ... Аз ще поговоря с вас за това — скръбно каза Алтамира, — когато убиете човек на дуел, а това е къде по-малко гнусно, отколкото да го предадеш в ръцете на палача.

— Ех, знаете ли — каза Жулиен, — който иска целта, ще приеме и средствата; ако вместо да бъда прашинка, аз имах някаква власт, бих пратил на бесилото трима души, за да спася живота на четирима.

Очите му запламтяха с огъня на пълно убеждение и презрение към празните човешки съждения; те срещнаха отблизо очите на госпожица дьо Ла Мол и това презрение, вместо да отстъпи на любезна учтивост, сякаш порасна.

Тя се почувствува дълбоко възмутена; но нямаше сили да забрави Жулиен; отдалечи се ядосана, като повлече брат си.

„Трябва да пия пунш и да танцувам до премала — каза си тя. — Ей сега ще избира най-личния танцьор и ще се помъча да блесна, каквото ще да става. А ето и този знаменит нахалник — граф дьо Фервак.“ Тя прие неговата покана; те се впуснаха да танцуват. „Сега ще видим — помисли тя — кой от двамата ще е по-нахален, но за да му се подиграя до насита, трябва да го накарам да говори.“ Скоро

всички участници в кадрила танцуваха само от приличие. Никой не искаше да изгуби нито един от ядовитите отговори на Матилд. Господин дьо Фервак се обърка и като намираше само изящни думи, наместо мисли, мръщеше се недоволено. Ядосана, Матилд се държеше жестоко и си създаде от него враг. Тя танцува до зори и най-сетне си отиде, капнала от умора. Но и в каретата със сетни сили тя подлютяваше тъгата и огорчението си. Жулиен я беше презрял, а тя не можеше да го презира.

Жулиен беше упоен от щастие. Омаян, без да съзнава това, от музиката, от цветята, от хубавите жени, от окръжаващата го елегантност и най-вече от бляновете си да постигне слава за себе си и свобода за всички.

— Какъв чудесен бал! — каза той на графа. — Какво само няма!

— Няма мисъл — отговори Алтамира.

И на неговото лице се мярна презрение, което бе толкова по-остро, че се мъчеха от вежливост да го скрият.

— Но вие сте тук, господин графе. Не е ли това мисъл, при това заговорническа?

— Аз съм тук заради името си. Но във вашите гостни мразят мисълта. Тя не бива да се издига по-високо от остротата на някой водевилен куплет: тогава получава награда. Но ако мислещият човек прояви сила и новота в подигравките си, вие го наричате циник. Нали това име даде един от вашите съдии на Курие? Вие го хвърлихте в затвора, както и Беранже. Всеки, който у вас е нещо от гледище на ума, конгрегацията го предава на изправителната полиция; и порядъчните хора ръкопляскаат на това.

Защото за вашето остаряло общество най-ценно е спазването на приличието... Вие никога няма да се издигнете над военната храброст; у вас ще има мюратовци, но никога — вашингтоновци. Във Франция аз виждам само пустославие. Човек, който проявява изобретателност в разговора, лесно може да изпусне някое непредпазливо остроумие и ето, че домакинът на къщата се смята за опозорен.

Тъкмо в тази минута каретата на графа, която отвеждаше Жулиен, се спря пред дома дьо Ла Мол. Жулиен беше се влюбил в своя заговорник. Алтамира беше му направил един хубав комплимент очевидно от цялата си душа; „Вие нямате френското лекомислие и разбирате принципа на полезността.“ А тъкмо преди два дни Жулиен

беше видял „Марино Фалиеро“, трагедия от господин Казимир Делавин.

„У Израел Бертучо няма ли повече характер, отколкото у всички тези благородни венецианци? — питаше се нашият разбунтувал се плебей. — А знатният род на тези хора възлиза чак към 700-та година, цял век преди Карл Велики, додето родът и на най-големия аристократ, който се пъчеше тази вечер на бала у господин дьо Рец, стига едва-едва до XIII век. И ето че сред всички тези венециански благородници от толкова знатно потекло човечеството си спомня само за Израел Бертучо.

Един заговор унищожава всички титли, дадени по прищявка на обществото. Тук човек заема отведнъж мястото, което му отрежда неговата готовност да погледне смъртта в лицето. Умът дори губи своето могъщество...

Какво би бил Дантон днес, в този век на валеновци и реналовци? Не би бил дори помощник на кралския прокурор...

Какво приказвам? Той би се продал на конгрегацията; би станал министър, защото в края на краищата и великият Дантон е бил крадец. Мирабо също се продал. Наполеон наградил милиони в Италия — без това нямало да направи нито крачка напред от сиромашия, както Пишегрю. Едничък Лафайет не е крал никога. Тогава трябва ли човек да краде, трябва ли да се продаде?“ — помисли Жулиен. В този въпрос той се спъна отведнъж. Цялата останала нощ чете истерията на революцията.

На другия ден, докато пишеше писма в библиотеката, той все още мислеше за разговора си с граф Алтамира.

„Наистина — каза си той след дълъг размисъл, — ако тези испански либерали бяха въвлекли народа си в престъпления, нямаше да ги пометат толкова лесно. А те са били горди и бърбиви деца... като мене!“ — извика изведнъж Жулиен, сякаш се събуди внезапно.

„Какво съм извършил толкова трудно, че да имам право да съдя тези несретници, които най-сетне веднъж в живота са се одързостили, решили са да действуват? Аз приличам на човек, който, станал от трапезата, се провиква: «Утре няма да обядвам; но това съвсем няма да ми попречи да бъда силен и весел както днес. Кой знае какво преживява човек наред пътя към великото дело?...»“ Тези възвишени мисли прекъсна с неочакваното си появяване госпожица дьо Ла Мол,

която влезе в библиотеката. Той беше толкова въодушевен от великите качества на Дантон, Мирабо и Карно, които смогнаха да не се оставят победени, че спря очи върху госпожица дьо Ла Мол, но без да мисли за нея, без да ѝ се поклони и почти без да я вижда. Когато най-сетне неговите големи, широко разтворени очи я съзряха, погледът му изведнъж угасна. Госпожица дьо Ла Мол забеляза това с огорчение.

Напразно му поиска тя един том от „Историята на Франция“ на Вели, сложен на най-горната полица, което накара Жулиен да отиде да вземе по-голямата от двете стълби. Жулиен домъкна стълбата; намери тома, даде ѝ го, неспособен все още да мисли за нея. Когато отнасяше стълбата, той в залисията си удари с лакът едно от библиотечните стъкла; попадалите на пода отломъци най-сетне го стреснаха. Той побърза да се извини пред госпожица дьо Ла Мол; поиска да бъде учтив и бе учтив, но само толкова. Матилд ясно видя, че му е попречила и че той предпочита да мечтае за онова, което занимаваше мисълта му до пристигането ѝ, отколкото да разговаря с нея. Тя дълго го гледа, а после си отиде бавно, Жулиен я съпроводи с поглед. Зарадва го контрастът, който имаше между простотата на сегашната ѝ дреха и изисканото великолепие на вчерашния ѝ тоалет. И лицето днес също тъй поразително се отличаваше от лицето, което имаше вчера. Тази млада девойка, толкова надменна на бала у дук дьо Рец, в тази минута гледаше с някакъв почти умолителен поглед. „Действително — каза си Жулиен — тази черна рокля изтъква още по-силно красотата на снагата ѝ. Тя има царствена осанка; но защо ли е в жалейка?

Ако попитам някого коя е причината за тази жалейка, току-виж, че пак съм извършил някоя неловкост. — Жулиен беше се съвсем опомнил от своя дълбок унес. — Трябва да препрочета всички писма, които съчиних тази сутрин: бог знае колко изпуснати думи и глупости ще намеря в тях.“ През това време, когато, мъчейки се да се съсредоточи, четеше първото си писмо, той чу съвсем близо шумоленето на копринена рокля; бързо се възви: госпожица дьо Ла Мол стоеше на две крачки от масата му и се смееше. Жулиен се разсърди: прекъсваха го за втори път.

А Матилд почувствува живо, че тя не значи нищо за този млад човек; със смеха си тя се помъчи да скрие смущението си и успя.

— Вие очевидно мислите за нещо много интересно, господин Сорел. Да не сте си спомнили някоя любопитна историйка от заговора,

който ни е изпратил в Париж граф Алтамира? Разкажете ми какво е то; горя от нетърпение да го науча; няма да кажа никому, кълна ви се!

Като слушаше какво приказва, тя се чудеше на думите си. Как, тя моли своя подчинен! Смущението ѝ се усили, тя добави шеговито:

— Какво е могло да ви накара вас, обикновено тъй студен, да се превърнете във вдъхновено същество, в някакъв микеланджеловски пророк?

Този неочакван и нескромнен въпрос уязви Жулиен дълбоко и него го обхвана отново цялото му безумие.

— Добре ли е постъпил Дантон, като е крадял? — я запита ненадейно той и лицето му с всеки миг добиваше все по-освирепял и по-освирепял вид. — Пиемонтските и испански революционери трябваше ли да очернят народа си с престъпления, трябваше ли да раздават на хора без заслуги всякакви места във войската и всякакви ордени? И хората, които щяха да получат тези ордени, нямаше ли да се страхуват от връщането на краля? Трябваше ли да се остави да разграбят торинската хазна? С една реч, госпожице — каза той, като настъпваше към нея със страхотен вид, — човекът, който иска да премахне невежеството и престъплението от земята, трябва ли да мине като буря и да сее зло наслуки?

Матилд се уплаши, не издържа погледа му и се стъписа две крачки назад. Тя го гледа един миг; после, засрамена от страха си, с леки стъпки излезе от библиотеката.

[1] Това говори един недоволенник (бележка на Молиер към „Тартюф“). ↑

ДЕСЕТА ГЛАВА КРАЛИЦА МАРГЬОРИТ

*Любов, в какви ли безумства не ни караш ти да
намираме наслада?*

Писмо на една португалска монахиня

Жулиен препрочете писмата си. Когато звънецът за обед удари, той си каза: „Колко смешен ще да съм бил в очите на тази парижка кукла! Какво безумие ме налетя да й казвам за какво точно мисля! Но може би това безумие не е толкоз голямо. Истината в този случай бе достойна за мен.

И защо трябваше наистина да дохожда и да ме пита за такива лични работи? Това питане е нескромно от нейна страна. То бе против благоприличието. Моите мисли за Дантон не влизат в задълженията ми, за които баща й ми плаща.“

Като влезе в трапезарията, Жулиен забрави лошото си настроение, съгледал дълбокия траур на госпожица дьо Ла Мол, който го поразил още повече, защото никой друг от семейството не беше в черно.

Следобед той се съвзе окончателно от пристъпа на тоя възторг, който беше го обладал през целия ден. За щастие на обед беше академикът, който знаеше латински. „Ето този човек няма така да ми се надсмее — каза си Жулиен — ако, както предполагам, моят въпрос за жалейката на госпожица дьо Ла Мол излезе неуместен.“

Матилд го гледаше със странен израз на лицето. „Ето кокетството на тукашните жени, както вярно ми го беше описала госпожа дьо Ренал — каза си Жулиен. — Тази заран аз не бях учтив към нея, не отстъпих на прищявката й да разговаря с мен. И от това само израснах в очите й. Разбира се, дяволът няма да загуби нищо. По-късно със своето презрително високомерие тя ще съумее да ми отмъсти. Аз само я раздразних. Каква разлика в сравнение с оная, която загубих. Каква очарователна непринуденост! Какво

чистосърдечие! Аз знаех мислите ѝ преди нея; виждах как се раждат те; моят единствен съперник в сърцето ѝ беше страхът за смъртта на децата ѝ; но това беше оправдано и естествено чувство, приятно дори и за мен, който страдах от него. Глупак бях аз. Бляновете за Париж, с които се опивах, ми попречиха да оценя тази божествена жена.

Каква разлика, господи боже мой! А какво намирам аз тук? Сухо и надменно пустославие, всички отсенки на самолюбието и нищо повече.“

Всички настанаха от трапезата. „Нека не оставям друг да заприказва с моя академик“ — реши Жулиен. Той се приближи до него, когато всички слязоха в градината, придаде си кротък и покорен вид и се присъедини към неговото негодувание от успеха на „Ернани“.

— Ако живеехме още във времето на тайните заповеди за арести! ... — каза той.

— Тогава той не би се одързостил! — провикна се академикът и замахна с ръка като Талма.

По повод на някакво цвете Жулиен приведе няколко думи от „Георгиките“ на Вергилий и забеляза, че нищо не може да се сравни със стиховете на абат Делил. С една дума, той поласка академика, както можа. А след това с най-равнодушен вид му каза:

— Предполагам, госпожица дьо Ла Мол е получила наследство от някой чичо, от скръб по когото носи жалейка.

— Как! Вие живеете в този дом — каза академикът, като се спря отведнъж — и не знаете за нейната мания? Наистина странно е, че майка ѝ позволява подобни неща; но между нас казано, в този дом не блестят много със сила на характера. Госпожица Матилд има характер колкото за всички заедно и ги води за носа. Та днес е 30 април! — и академикът млъкна, като изгледа Жулиен хитро.

Жулиен се усмихна колкото се може по-многозначително.

„Каква връзка може да има между това водене на целия дом за носа, носенето на черна рокля и 30 април? — питаше се той. — Изглежда, че съм още по-недосетлив, отколкото съм мислил.“

— Да си призная, аз... — каза той на академика и впери въпросителен поглед в него.

— Да се поразходим из градината — отвърна академикът, зарадван от случая да блесне с дълъг, изискан разказ. — Как! Възможно ли е да не знаете какво е станало на 30 април 1574 година?

— Къде? — запита Жулиен учудено.

— На Гревския площад.

Жулиен бе тъй смаян, че дори и това име не го подсети. Любопитството, очакването на нещо трагично интересно, което беше в неговия характер, запалиха в очите му оня блясък, който разказвачът обича толкова много да вижда у слушателите си. Академикът, възхитен, че е намерил девствено ухо, се впусна надълго и нашироко да разказва на Жулиен как на 30 април 1574 година най-красивият момък на онова време, Бонифас дьо Ла Мол, и неговият приятел Анибал дьо Коконас, piemontски благородник, били обезглавени на Гревския площад.

— Ла Мол бил обожаваният любовник на кралица Маргьорит дьо Навар; и забележете — додаде академикът, — госпожица дьо Ла Мол се нарича Матилд-Маргьорит. По това време Ла Мол бил любимец на Алансонския дук и близък приятел на Наварския крал, покъсно Анри IV, и мъж на любовницата му. Тъкмо във вторник през Сирната седмица на 1574 година кралският двор се намирал в Сен-Жермен заедно с нещастния крал Шарл IX, който бил на умирање. Ла Мол намислил да отвлече приятелите си принцове, които кралица Катерина Медичи държала пленници в двора си. Той докарал двеста конника под стените на Сен-Жермен, Алансонският дук се уплашил и Ла Мол бил предаден на палача.

— Но най-много трогва госпожица Матилд, както ми призна сама преди седем-осем години, когато беше на дванадесет — тя е такава глава, такава глава!... — И академикът вдигна очи към небето. — Най-много в този политически провал я поразило това, че кралица Маргьорит дьо Навар, укрита в една къща на Гревския площад, се осмелила да прати свой човек при палача и да поиска главата на своя любовник. И следния ден, в полунощ, взела тази глава в каретата си и отишла да я погребее сама в един параклис, който се намирал в подножието на Монмартърския хълм.

— Възможно ли е това? — провикна се Жулиен покъртен.

— Госпожица Матилд презира брат си, защото той, както вие виждате, съвсем не мисли за тази стара история и не носи траур на 30 април. А от времето на това знаменито смъртно наказание, за да се помни тясната дружба на дьо Ла Мол с Коконас — Коконас бил италианец и се наричал Анибал, — всички мъже от семейството носят

това име. А този Коконас — додаде академикът шепнешком — бил по думите на самия Шарл IX един от най-жестоките главорези на 24 август 1572 година. Но как може, драги ми Сорел, да не знаете тези неща вие, който се храните на една и съща трапеза с домакините на този дом?

— Затова, значи, днес два пъти на обед госпожица дьо Ла Мол назова брат си Анибал. А аз мислех, че не съм чул добре.

— Това беше укор. Странно е, че маркизата търпи тези лудости... Мъжът на тази знатна девойка ще има да види и пати!

Пет-шест хапливи фрази последваха тези думи. Злорадството и фамилиарността, които проблясваха в очите на академика, възмутиха Жулиен. „Ето ние сме досущ като двама слуги, които злословят за господарите си — помисли той. — Но от този член на академията всичко може да се очаква.“

Един ден Жулиен го беше заварил коленичил пред маркизата дьо Ла Мол; той измолваше от нея длъжността бирник по тютюна за един свой племенник в провинцията. Вечерта младата камериерка на госпожица дьо Ла Мол, която се увърташе около Жулиен както някога Елиза, му даде да разбере, че господарката ѝ туря жалейка не за да привлича погледите. Нейната приумица произтичаше от самия ѝ характер. Тя действително обичаше този дьо Ла Мол, възлюблен изгорник на най-духовитата кралица на онова време, умрял, задето искал да върне свободата на приятелите си. И какви приятели: първият принц по кръв и Анри IV!

Свикнал с пълната естественост, която личеше в цялото държане на госпожа дьо Ренал, Жулиен виждаше в парижките жени само превземки; и когато го налегнаше тъга, той не знаеше за какво да говори с тях. Госпожица дьо Ла Мол се оказа изключение.

Най-напред той престана да смята за сухост на сърцето особената красота, свързана с благородната осанка. Сега той разговаряше дълго с госпожица дьо Ла Мол, която понякога следобед се разхождаше с него в градината покрай разтворените прозорци на гостната. Един ден тя му каза, че чете историята на д'Обинье и Брантом. „Странно четиво — помисли си Жулиен; — а маркизата не ѝ позволява да чете романите на Уолтър Скот!“

Веднъж със светнали от радост очи, доказателство за искреността на възторга ѝ, тя му разказа постъпката на една млада

жена през царуването на Анри III, за която беше чела в мемоарите на Етуал: като видяла измяната на мъжа си, била го прободла с кинжал.

Нейният разказ поласка самолюбието на Жулиен. Една особа, която бе обкръжена с такава почит и по думите на академика водеше по прищевките си цялата къща, го удостояваше да му говори с почти приятелски тон.

„Излъгах се — помисли след някое време Жулиен, — това не е близост, аз съм чисто и просто нещо като довереник от трагедиите — тя чувствава нужда да поговори с някого. Аз минавам за учен в това семейство. Ще трябва да прочета Брантом, д’Обинье, Етуал. Тогава ще мога да поспоря върху някои от тези истории, които ми разказва госпожица дьо Ла Мол. Искан ми се да изляза от ролята на мълчалив довереник.“

Малко по малко разговорите му с младата девойка, която се държеше с него важно и в същото време свободно, ставаха все по-интересни. Той забрави за своята печална роля на възбунтувал се плебей. Тя му се стори начетена и дори умна. Нейните съждения в градината бяха много различни от онези, които тя изказваше в гостната. Понякога тя говореше с жар и откровеност, които бяха в пълен разрез с обикновеното ѝ държане, тъй надменно и студено.

— Войните от Лигата са героичните времена на Франция — каза му тя един ден с разискрени от въодушевление и възторг очи... Тогава всеки се сражавал, за да изтръгне нещо, което ще донесе победа на съмишлениците му, а не за да спечели пошло някой кръст за храброст, както във времето на вашия император. Съгласете се, че тогава имало по-малко егоизъм и дребнавост. Обичам този век.

— И Бонифас дьо Ла Мол е бил негов герой — каза ѝ той.

— Поне той е бил обичан, както е сладко може би да бъдеш обичан. Ще се намери ли днес жена, която би се решила да се докосне до отрязаната глава на своя любим?

Госпожа дьо Ла Мол повика дъщеря си. Лицемерието, ако то иска да бъде полезно, трябва да се прикрива; а Жулиен, както виждаме, беше признал наполовина пред госпожица дьо Ла Мол своя възторг от Наполеон.

„Ето къде е тяхното безкрайно предимство пред нас — каза си Жулиен, останал сам в градината. — Историята на техните прадеди ги възвисява над обикновените чувства и те не са принудени да мислят

непрестанно за прехраната си! Каква нищета! — додаде той с горчивина. — Аз съм недостоен да разсъждавам върху тия високи въпроси. Животът ми е поредица от преструвки само защото нямам хиляда франка годишен приход за насъщния хляб.“

— За какво мечтаете, господине? — запита го Матилд, като се върна при него тичешката.

На Жулиен му беше омръзнало да се презира. От гордост той й каза откровено мисълта си. Той силно се изчерви, когато говореше за бедността си на една такава богата особа. Със своя надменен тон постара се, колкото може, да изрази, че не моли за нищо. Никога той не беше се сторил на Матилд толкова красив; тя долови в лицето му чувствителност и искреност, каквито често му липсваха.

Не мина месец и Жулиен се разхождаше замислен в градината на дама дьо Ла Мол; но на лицето му не личеше вече онази суровост и философска надутост, които отпечатваше върху него постоянното съзнание за собствената му малоценност. Той току-що бе изпроводил до вратата на гостната госпожица дьо Ла Мол, която му каза, че си е ударила крака, когато тичала с брат си.

„Тя се облегна на ръката ми някак особено странно! — размишляваше Жулиен. — Или аз съм самохвалко, или наистина й се харесвам? Тя ме слуша с такъв кротък вид дори когато аз й изповядвам какви мъки на гордостта изпитвам! А тя е толкова горда с всички други! В гостната биха се учудили много, ако я видеха с това лице. Аз съм напълно сигурен, че тя няма с никого този кротък и добър вид.“

Жулиен се мъчеше да не преувеличава тази необикновена дружба. Той сам я сравняваше с въоръжено примирие. Всеки ден, когато се срещаха, преди да минат на вчерашния си задушевен тон, и двамата сякаш се питаха: „Ще бъдем ли днес приятели или врагове?“ Жулиен беше разбрал, че ако само веднъж позволеше на тази толкова високомерна девойка да го обиди безнаказано, всичко щеше да бъде изгубено. „Ако трябва да се скараме, не е ли по-добре това да стане още в първата минута, когато защищавам законните права на своята гордост, отколкото после да отблъсвам проявите на презрението й, които скоро ще последват, река ли да направя и най-малкото отстъпление от личното си достойнство?“

Неведнъж, когато я нападаше лошо настроение, Матилд се опитваше да вземе с него тона на високопоставена дама; тя влагаше

рядко изкуство в своите опити, но Жулиен грубо ги отблъсваше.

Веднъж той я прекъсна рязко:

— Госпожица дьо Ла Мол има ли да заповяда нещо на бащиния си секретар? — запита я той. — В такъв случай той трябва да изслуша нейните заповеди и да ги изпълни почтително; но извън това не е длъжен да ви каже нито дума. На него не му плащат, за да ви съобщава мислите си.

Тези отношения и някои особени съмнения, възникнали у Жулиен, прогониха досадата, която изпитваше редовно в тази гостна, блестяща от разкош, но дето хората се страхуваха от всичко и дето се смяташе неприлично да се шегуваш с каквото и да е.

„Забавно би било, ако тя се е влюбила в мен! Но обича ли ме тя, или не — продължаваше да мисли Жулиен, — моята близка довереница е умна девойка, пред която виждам как трепери цялата къща и най-вече от всички маркиз дьо Кроазноа. Този толкова учтив, толкова приятен, толкова храбър младеж съчетава в себе си всички предимства на знатното потекло и богатството, едното от които само би изпълнило с радост сърцето ми! Той е влюбен до полуда в нея, той ще се ожени за нея. Колко писма ме е карал господин дьо Ла Мол да пиша на двамата нотариуси, които подготвят брачния им договор! И ето аз, обикновен служител, с перо в ръка, два часа по-късно тук, в градината, тържествувам над този премил момък: защото най-сетне предпочитанието е поразително, несъмнено. Може би тя мрази в него тъкмо бъдещия си съпруг. У нея има достатъчно високомерие за това. И благоразположението, което проявява към мене, аз го имам само като слуга-довереник! Но не: или съм полудял, или тя ме ухажда; колкото по-студено и почтително се държа с нея, толкова повече ме търси тя. Това може да е някакъв умисъл, някаква преструвка; но аз виждам как очите ѝ пламват, щом се явя неочаквано. Мигар жените в Париж умеят да се преструват до такава степен? Все едно! Привидно така изглежда за мене, нека се порадваме на тази привидност. Боже мой, колко е хубава тя! Как ми харесват нейните големи сини очи, когато ги видя отблизо, загледани, както става често, в мен! Каква разлика между тази пролет и миналогодишната, когато живеех злочест и само моята воля ме крепеше сред всички тези триста злобни и мръсни лицемери! И аз сам бях станал, кажи-речи, толкова зъл, колкото тях.“

В дните, когато го обхващаше недоверие, Жулиен си мислеше: „Тази девойка се подиграва с мен. Тя се е наговорила с брат си да ме направят за присмех. Но тя, изглежда, така презира брат си за неговото мекодушие! Той е храбър и нищо повече — казваше ми тя. — Той не смее да има нито една мисъл, която да отстъпва от общоприетото. Аз трябва винаги да го защитавам. А тя е млада деветнадесетгодишна девойка. Може ли на такава възраст да не измени нито минута на лицемерието, което си е наложила?“

От друга страна, втрени ли госпожица дьо Ла Мол в мене големите си сини очи с някакво особено изражение, граф Норбер винаги се отдалечава. В това има нещо подозрително; дали той не се възмуцава от това, че сестра му удостоява с вниманието си някакъв слуга от техния дом — така чух веднъж да се отзовава за мен Шонският дук.“ При този спомен гневът пропъждаше от душата му всяко друго чувство. „Няма ли този вманиачен дук пристрастие към старинния език?“

„Е, добре де, тя е красива! — продължи Жулиен о освирепял като на тигър поглед. — Аз ще я обладая, после ще избягам и тежко ономува, който се опита да ме спре!“

Тези мечти станаха единствено занятие на Жулиен. Той не можеше да мисли вече за нищо друго. Дните му хвърчаха като часове.

Всеки миг, когато се мъчеше да се залови за някаква сериозна работа, мисълта му го унасяше далеч и след четвърт час той се стрясваше с разтуптяно сърце, с помътена глава, погълнат от една-единствена мисъл: обича ли ме тя?

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА ВЛАСТТА НА ЕДНА МЛАДА ДЕВОЙКА

*Възхищавам се от красотата ѝ, но се боя от нейния
ум.*

Мерим

Ако Жулиен, вместо да превъзнася за себе си красотата на Матилд или да негодува срещу наследеното от семейството високомерие, което тя забравяше заради него, употребяваше това време да наблюдава онова, което ставаше в гостната, той щеше да разбере в какво се състои нейната власт над всички околни. Не се ли поправеше някой на госпожица дьо Ла Мол, тя умееше да го накаже с някоя тъй измерена, тъй подбрана, тъй благоприлична наглед, тъй уместно подхвърлена шега, че нанесената от нея рана растеше с всеки миг, колкото повече размишляваше над нея. Малко по малко тя ставаше непоносима за оскърбеното самолюбие. Тъй като за нея не представяха никаква цена много неща, които останалите членове от семейството желяеха силно, тя винаги им изглеждаше хладнокръвна. Аристократичните гостни са приятни с това, че излязъл оттам, можеш да си спомниш за тях, и това е всичко; учтивостта сама по себе си има някакво значение само на първо време. Жулиен изпита това; след първото очарование дойде първото учудване. „Вежливостта — казваше си той — е само отсъствие на гняв, който се проявява при лошо възпитание.“ Матилд се отегчаваше често, може би тя би се отегчавала и на всяко друго място. И ето защо измислянето на някоя острога беше за нея развлечение и истинско удоволствие.

Може би за да се надсмива над по-забавни жертви от своите знатни родители, академика и пет-шест хрантутеници, които им се подмилкваха, тя даваше надежди на маркиз дьо Кроазноа, граф дьо Кайлюс и двама-трима други във висша степен достойни младежи. Те бяха за нея само нови мишени за насмешки.

Ние ще признаем със съжаление, защото обичаме Матилд, че тя беше получавала писма от някои измежду тях и понякога беше им отговаряла. Но бързаме да добавим, че нашата героиня правеше изключение от нравите на онова време. Съвсем не в липса на благоразумие могат да се укорят изобщо възпитаничките на благородническият манастир „Светото Исусово сърце“.

Един ден маркиз дьо Кроазноа върна на Матилд едно доста излагащо я писмо, което тя му беше написала предния ден. С това високо благоразумие той се надяваше да придвижи силно работите си. А тъкмо неблагоразумието обичаше Матилд в своите преписки. На нея се харесваше да си играе със съдбата. Тя не му продума шест седмици.

Тя се забавляваше с писмата на тези млади хора; но според нея те всички си приличаха. Това е вечно вее същата дълбока, безутешна страст.

— Те всички представят един и същ безукорен човек, готов да тръгне за Палестина — говореше тя на братовчедка си. — Познавате ли нещо по-блудкаво от това? И такива писма аз ще получавам цял живот! Че тези писма сигурно се променят едва веднъж в двадесет години според рода на заниманията, които са на мода. Те ще да са били не тъй безцветни във времето на империята. Тогава всички тези младежи от висшето общество са видели или са били извършили дела, в които *действително* е имало величие. Моят чичо дук дьо Н. се е сражавал при Ваграм.

— Но няма е потребен ум, за да мушкаш някого със сабята си? И ако това им се е случило, те постоянно приказват за това! — каза госпожица дьо Сент-Ередите, братовчедка на Матилд.

— Какво пък! На мене тези разкази ми доставя удоволствие. Да участвувах в *истинска* битка, в наполеоновска битка, където са умирали с хиляди войници — това показва храброст. Опасността възвисява душата и я очиства от досадата, в която са затънали, изглежда, моите нещастни поклонници; а и тя е заразителна, тази досада. Кому от тях е хрумнало да извърши нещо необикновено? Ах, те се мъчат да получат ръката ми — какъв подвиг! Аз съм богата и баща ми ще създаде положение на своя зет. Дано той намери някой попе малко по-забавен!

Мисленето на Матилд, живо, ясно, картинно, покваряваше езика ѝ, както виждаме. Нерядко някоя нейна думичка я излагаше в очите на

учтивите ѝ приятели. И ако тя нямаше такъв успех, те щяха почти да признаят, че в нейния говор се промъкват някои цветисти изрази, несъвместими с женската нежност.

А тя от своя страна беше много несправедлива към красивите кавалери, от които гъмжи Болонската гора. Гледаше на бъдещето не с ужас — това би било силно чувство, а с рядко за нейната възраст отвращение.

Какво можеше да желае тя? Богатство, знатен род, ум, красота, както ѝ казваха и тя вярваше — с всичко я бяха отрупали ръцете на случая.

Ето на какви размисли се отдаваше най-завидната наследница в Сенжерменското предградие, когато тя изведнъж почувствува, че ѝ доставят удоволствие разходките ѝ с Жулиен. Порази я неговата гордост; тя се възхити от ловкостта на този дребен буржоа. „Той ще смогне да стане епископ като абат Мори“ — каза си тя.

Скоро искреният и неподправен отпор, с който нашият герой посрещаше някои нейни възгледи, я озадачи; тя се замисли над това, почна да разказва на приятелката си и най-малките подробности от своите разговори с него и чувствуваше, че никога не успява да предаде добре целия им характер. Изведнъж я озари една мисъл. „На мене се пада щастието да обичам — каза си тя един ден с неописуема радост. — Ясно е: аз обичам, обичам! Къде може да намери истински преживелици едно младо, хубаво и умно момиче на моята възраст, ако не в любовта? Каквото и да сторя, аз никога няма да обикна Кроазноа, Кайлюс и tutti quanti. Те са свършени, прекалено свършени може би; с една реч, те ме отегчават.“

Тя прекара през ума си всички описания на страстта, която беше чела в „Манон Леско“, „Новата Елоиза“, „Писмата на една португалска монахиня“ и т.н., и т.н. Ставаше дума, разбира се, за голямата страст; лекото любовно увлечение беше недостойно за девойка на нейната възраст и с нейното потекло. Любов тя наричаше само героичното чувство, което се срещало във Франция през времето на Анри III и Басомпнер. Тази любов не само не отстъпваше подло пред пречките, но, напротив, караше човека да върши велики дела. „Какво нещастие за мене, че днес не съществува истински кралски двор, както дворът на Катерина Медичи или на Людовик XIII! Аз се чувствавам способна на всичко най-смело и най-велико. Какво не бих направила от един такъв

доблестен крал като Людовик XIII, ако той въздишаше в краката ми! Бих го отвела във Вандея, както неведнъж е говорил барон дьо Толи, и оттам той би завоювал отново своето кралство; тогава няма да има вече конституции... и Жулиен би ми помогнал. Какво му липсва? Само име и богатство. Той би си създал име, би спечелил богатство.

Нищо не липсва на Кроазноа, но той ще си остане през целия си живот дук, ни роялист, ни либерал, едно нерешително същество, винаги далеч от крайностите и *следователно всякъде на второ място*.

Кое велико дело не е *крайност* в минутата, когато го предприемат? Чак когато е извършено, то изглежда възможно на обикновените хора. Да, любовта с всичките си чудеса ще се възцари в сърцето ми; чувствавам това по огъня, който гори в мене. Небето трябваше да ми изпрати тази милост. Ненапразно то е събрало в едно същество всички предимства. Моето щастие ще бъде достойно за мене. Всеки ден от моя живот няма да повтаря бездушно вчерашния ден. Да дръзнеш да обикнеш човек, който стои толкова далеч от тебе по социалното си положение — в това има вече величие и смелост. Да видим: ще бъде ли той достоен за мен и занапред? При първата слабост, която съзря у него, ще го напусна. Девойка от такъв знатен род и с такъв рицарски характер, какъвто ми приписват (така беше се изразил за нея баща ѝ), не бива да се държи като глупачка.

А няма ли да бъда обречена да играя тая роля, ако обикнех маркиз дьо Кроазноа? Това би било досущ повторение на щастиято, което имат моите братовчедки и което аз от душа презирам. Отнапред знам всичко, което би ми казал клетият маркиз, всичко, което ще му отговоря. А каква е тази любов, която те кара да се прозяваш? За предпочитане е да станеш някоя набожна лицемерка. Ще трябва да подпиша брачен договор, както стана с по-малката от братовчедките ми, и роднините ми ще изпаднат в умиление, ако само не се разсърдят заради последното условие, вмъкнато в навечерието от нотариуса на противната страна в договора.“

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА ДАЛИ НЕ Е НЯКОЙ ДАНТОН?

Нужда от безпокойство — такъв беше характерът на прекрасната Маргьорит дьо Валоа, моя леля, която скоро се омъжи за Наварския крал, царуващ във Франция днес под името Анри IV. В тази потребност да рискува се крие цялата тайна на характера, който имаше тази мила принцеса; оттук идеха нейните свади и одобрявания с братята ѝ още от шестнадесетгодишна възраст. А какво може да рискува една млада девойка? Най-скъпото у себе си: доброто си име, това, за което ще я тачат през целия ѝ живот.

*Спомени на Ангулемския дук,
извънбрачен син на Шарл IX*

„Между Жулиен и мене няма никакъв договор, никакъв нотариус; всичко е героично, всичко ще е рожба на случая. Ако не се смята благородническият произход, който му липсва, това е досущ като любовта на Маргьорит дьо Валоа към младия Ла Мол, най-личния човек на онова време. Виновна ли съм аз, че нашите млади придворни хора са такива слепи привърженици на приличието и побледняват само като си помислят за някое по-необикновено приключение? Едно малко пътешествие до Гърция или Африка им се струва връх на смелостта, а и на него се решават да тръгнат само вкупом. Щом се видят сами, уплашват се — не от копието на бедуина, но от смешното положение, в което могат да попаднат, и тоя страх ги влудява.

А моят мил Жулиен, напротив, обича да действа сам. Никога у това надарено същество не се мярва и мисъл да потърси опора и помощ у другите. Той презира другите и ето затова аз не го презирам.

Ако със своята бедност Жулиен беше благородник, моята любов би била низка глупост, пошъл, недостоен брак; не съм съгласна на

това; тогава в нея съвсем не би имало онова, с което се отличават великите страсти; нито безмерни непобедими мъчнотии, нито тъмната неизвестност на бъдещето.“

Госпожица дьо Ла Мол беше тъй увлечена в своите красиви размишления, че на другия ден, неусетно за себе си, почна да хвали Жулиен пред маркиз дьо Кроазноа и своя брат. Тя говореше с такъв жар, че ги засегна.

— Пазете се от този млад човек, който има толкова енергия — извика брат й, — Избухне ли революция пак, той ще ни прати всички на гилотината.

Тя се сдържа да отговори и побърза да се пошегува с брат си и с маркиз дьо Кроазноа заради страха, който им внушаваше енергията. Та това в края на краищата е страх да не се сближиш с непредвиденото, боязън да не се забъркаш пред непредвиденото...

— Вечно, вечно у вас, господа, този страх от смешното положение — страшилище, което за нещастие е умряло в 1816 година.

„Няма вече смешно положение в една страна, дето има две партии“ — казваше господин дьо Ла Мол.

Дъщеря му беше разбрала тази мисъл.

— И тъй, господа — каза тя на Жулиеновите врагове, — вие ще се страхувате целия си живот, а после ще ви кажат:

вълкът не беше то, а сянката му само.

Скоро Матилд ги остави. Думите на брат й я плашеха; те силно я разтревожиха; но още на другия ден тя видя в тях най-голяма възхвала.

„В наше време, когато е угаснала всяка енергия, неговата енергия ги плаши. Ще му кажа думите на брат ми; иска ми се да видя какво ще отговори. Трябва само да избира един от онези мигове, в които очите му пламтят. Тогава той не може да ме лъже.

Ами ако е Дантон? — добави тя, сепната от своя дълъг и неясен размисъл. — Добре де, да избухне пак революция. Каква роля ще играят тогава Кроазноа и моят брат? Знае се отнапред: възвишено примирение пред съдбата. Те ще се държат като героични овни и ще се оставят да ги затворят, без да кажат дума. Единственото, от което ще ги е страх, когато умираат, ще е пак неблагоприятното. А моят мил

Жулиен би пръснал черепа на якобинеца, който ще дойде да го арестува, стига да има някаква надежда да се спаси. Няма да го уплаши него неблагоприличието, не.“

Тези последни думи я накараха да се замисли; те събудиха у нея мъчителни спомени и цялата ѝ смелост изчезна изведнъж. Тези думи ѝ напомняха за шегите на господин дьо Кайлюс, дьо Кроазноа, дьо Люз и нейния брат. Тези господа коряха в един глас Жулиен заради неговия попски вид: смирен и лицемерен.

„Но — подзе тя изведнъж със светнал от радост поглед — техните горчиви и постоянни шегички доказват въпреки тях, че той е най-забележителният човек, когото видяхме през тази зима. Какво значение имат неговите недостатъци, неговите смешни чудатости? У него има величие и тъкмо това ги дразни, макар те инак да са тъй добри и тъй снизходителни. Разбира се, той е беден и се е учил, за да стане свещеник; а те са ескадронни командири и нямат нужда да учат; това е по-удобно.

И въпреки всички тия недостатъци — неизменния му черен костюм и попския му вид, които клетото момче трябва да има, ако не иска да умре от глад, неговото достойнство ги плаши, това е съвсем ясно. И този попски вид изчезва у него, щом ние останем сами няколко мига заедно. А когато тези господа кажат някое остроумие, което си въобразяват за тънко и неочаквано, не поглеждат ли те най-напред към Жулиен? Аз много добре забелязах това. И все пак те отлично знаят, че той никога не ще заговори с тях, докато сами не го попитат.

Само с мен заговорва той, смята ме за възвишена душа. А на възраженията ми отговаря само толкова, колкото изисква учтивостта. И веднага почтително млъква. С мен той спори по цели часове. И е сигурен в мислите си само когато не намирам срещу тях никакво възражение. В края на краищата цялата зима ние с него не се скарахме нито веднъж; само навремени си казвахме по някоя остра дума, за да привлечем вниманието върху себе си. Че какво пък, баща ми, необикновен човек, който ще издигне високо нашия дом, и той уважава Жулиен. Всички останали го мразят, но никой не го презира извън тези лицемерки, приятелките на майка ми.“

Граф дьо Кайлюс имаше или се преструваше, че има силна страст към конете; той прекарваше цялото си време в конюшната и често закусваше там. Тази голяма страст, а също и навикът да не се

смее никога му спечелиха дълбоко уважение сред приятелите: той беше орелът на тази групичка.

Щом се събраха на другия ден зад креслото на госпожа дьо Ла Мол — Жулиен не беше между тях, — господин дьо Кайлюс, подкрепен от Кроазноа и от Норбер, атакува остро доброто мнение на Матилд за Жулиен, и то без повод, почти веднага щом зърна госпожица дьо Ла Мол. Тя разбра тази късоумна хитрост и се зарадва.

„Ето ги — каза си тя — съюзени всички срещу един даровит човек, който няма десет луидора доход и не може да им отговори, докато не го попитат. Дори когато е в черния си костюм, те се страхуват от него. Какво би станало, ако той имаше еполети?“

Никога тя не е блестяла с такова остроумие. Още при първото им нападение тя обсипа с остри насмешки Кайлюс и неговите съюзници. Когато огънят от шегите на тези блестящи офицери бе задушен, тя каза на господин дьо Кайлюс;

— Ако утре някой болярин от планините на Франш-Конте открие, че Жулиен е негов извънбрачен син и му даде името си и няколко хиляди франка, той в шест месеца ще има мустаци като вас, господо; в шест месеца ще стане хусарски офицер като вас, господо. И тогава величието на характера му не ще бъде вече смешно. Аз виждам, господин бъдещи дук, че ви остава само остарелият и негоден довод: превъзходството на дворцовата аристокрация над провинциалната. Но какво ще ви остане, ако река да ви притисна до стената, ако се изхитря да дам за баща на Жулиен някой испански дук, военнопленник в Безансон от Наполеоново време, който от разкаяние го признава за свой син на смъртния си одър?

Всички тези предположения за незаконното рождение на Жулиен се сториха на господо дьо Кайлюс и дьо Кроазноа неприлични. Ето всичко, което те видяха в разсъжденията на Матилд.

Колкото и да беше свикнал да ѝ се подчинява Норбер, думите на сестра му бяха тъй ясни, че той взе важен вид, който, трябва да се признае, не прилягаше никак на неговата усмихната и блага физиономия. Той дори се осмели да каже няколко думи.

— Болен ли сте, приятелю мой? — отвърна му Матилд с престошена загриженост. — Трябва да сте много зле, щом отговаряте на шегите с нравоучения. Вие и нравоучения? Да не би да искате да станете префект?

Матилд забрави много скоро обиденото лице на граф дьо Кайлюс, недоволството на Норбер и мълчаливото отчаяние на господин дьо Кроазноа. Тя трябваше да разреши едно съдбоносно съмнение, което беше обсебило душата ѝ.

„Жулиен е доста искрен с мене — каза си тя. — На неговата възраст, при такова зависимо положение, измъчван като него от невероятно честолубие, човек се нуждае от приятелка. Може би аз съм тази приятелка; но аз не виждам у него никаква обич. Какъвто смел характер има, той не би се побоял да ми говори за своята любов.“

Тази неувереност, този спор със самата себе си, който от този миг изпълни всички мигове от живота на Матилд и за който, колчем Жулиен ѝ заговореше, у нея възникваха все нови и нови доводи, пропъди напълно досадата, от която тя страдаше толкова много досега.

Дъщеря на умен човек, който можеше да стане утре министър и да върне на духовенството горите му, госпожица дьо Ла Мол в манастира „Светото Исусово сърце“ беше обсипвана с прекомерни ласкателства. Това зло остана завинаги непоправимо. Внушили ѝ бяха, че благодарение на всичките си предимства — произход, богатство и т.н. — тя трябва да бъде по-щастлива от другите. Ето това е изворът за досадата на всички князе и техните безразсъдства.

Матилд не избягна гибелното влияние на това внушение. Какъвто и ум да имаш, мъчно е на десет години да устоиш срещу ласкателствата на цял манастир, при това наглед тъй здраво обосновани.

От минутата, когато реши, че обича Жулиен, тя престана да се отегчава. Всеки ден се възхищаваше от решимостта си да изпита една велика страст. „Това развлечение крие много опасности — мислеше тя. — Толкова по-добре! Хиляди пъти по-добре!“

Без тази силна страст аз чезнех от досада в най-хубавото време от живота си — от шестнадесет до двадесет години. Аз и тъй вече изгубих най-хубавите си години; всичките ми удоволствия се-състояха в това, че бях принудена да слушам глупавите разсъждения на майчините ми приятелки, които, както разправят, в Кобленц през 1792 година не са били толкова нравствени, колкото днешните им речи.“

През това време, докато тези големи съмнения вълнуваха Матилд, Жулиен не разбираше нейните дълги погледи, спрени върху него. Той забелязваше удвоена студенина в обръщението на граф

Норбер към него и нов пристъп на високомерие в отношенията на господата дьо Кайлюс, дьо Люз и дьо Кроазноа. С това той бе вече свикнал. Такива неприятности му се случваха неведнъж след някоя вечер, когато беше блеснал повече, отколкото прилягаше на положението му. Ако не беше изключителното внимание, което проявяваше към него Матилд, и любопитството да узнае какво се крие под всичко това, той щеше да се откаже да последва в градината тези блестящи млади хора с мустачки, когато следобед той съпровождаше там госпожица дьо Ла Мол.

„Да, не мога да скрия от себе си — казваше си Жулиен, — че госпожица дьо Ла Мол ме поглежда някак особено. Но дори и когато нейните прекрасни сини очи, устремени в мене, са отворени всеотдайно, аз чета винаги в дъното им някаква изпитателност, хладина и злоба. Възможно ли е това да е любов? Колко различни бяха погледите на госпожа дьо Ренал!“

Един ден следобед Жулиен, изпроводил господин дьо Ла Мол до кабинета му, се върна бързо в градината. Когато се приближи предпазливо до групичката на Матилд, той дочу няколко думи, произнесени доста високо. Матилд нападна брата си. Жулиен чу ясно името си два пъти. Той се показа; тозчас се въдвори дълбоко мълчание и те напразно се силеха да го прекъснат. Госпожица дьо Ла Мол и нейният брат се бяха силно разгорещили и не бяха способни да намерят друг предмет за разговор. Господата дьо Кайлюс, дьо Кроазноа, дьо Люз и още един техен приятел се сториха на Жулиен ледено студени. Той се отдалечи.

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА ЗАГОВОР

Несвързаните разговори, случайните срещи се превръщат в неопровержими доказателства за човек, надарен с въображение, ако в сърцето си крие някакъв огън.

Шилер

На другия ден той свари пак Норбер и сестра му да говорят за него. Щом се появи, настъпи гробно мълчание както вчера. Сега нищо не можа да възпре неговите подозрения. „Не са ли намислили тези любезни млади хора да се подиграят с мене? Да си призная, това е много по-вероятно и много по-естествено, отколкото някаква си въображаема страст на госпожица дьо Ла Мол към някакъв си жалък секретар. Но най-напред тия хора имат ли някаква страст? Да коват клюки — ето тяхната сила. Те завиждат на моето нещастно малко превъзходство в разговора. Завистта е също тяхно слабо място. В стратегията им всичко става ясно. Госпожица дьо Ла Мол иска да ме убеди, че държи на мене, само за да ме осмее пред очите на своя годеник.“

Това жестоко подозрение промени издъно душевното състояние на Жулиен. Тази мисъл завари в сърцето му зачатие от любов, което тя лесно уби. Любовта му беше предизвикана само от рядката красота на Матилд или по-точно от царствената ѝ осанка и изумителния ѝ тоалет. В това отношение Жулиен беше още новак. Ненапразно казват, че красивата светска жена най-силно поражява един селянин, издигнал се с ума си до горните слоеве на обществото. Не характерът на Матилд унасяше в блянове Жулиен през предшестващите дни. У него имаше достатъчно здрав смисъл, за да разбере, че съвсем не познава този характер. Всичко, което виждаше, можеше да е само привидност.

Ето например за нищо на света Матилд нямаше да пропусне неделната литургия; почти всеки ден тя придружаваше майка си в черква. Ако в гостната на дома дьо Ла Мол някой непредпазлив гост

забравяше къде се намира и си позволи, на шега и най-далечен намек против истинските или предполагаеми интереси на престола и олтара, Матилд ставаше начаса ледено сурова. Погледът ѝ, обикновено толкова закачлив, придобиваше изведнъж безстрастното високомерие на старинен фамилен портрет. Жулиен се беше уверил, че в стаята си тя има винаги един-два от най-философските томове на Волтер. Той и сам крадеше често по няколко тома от прекрасното издание с разкошна подвързия. Като поотместваше малко томовете един от друг, той скриваше отсъствието на оня, който отнасяше, но скоро забеляза, че друг също чете Волтер. Той прибягна до една семинарска хитрост. Постави няколко косъмчета върху ония томове, които смяташе, че могат да заинтересуват госпожица дьо Ла Мол. Те изчезнаха за цели седмици.

Господин дьо Ла Мол, ядосан на своя книжар, който му пращаше всички *подправени мемоари*, поръча на Жулиен да купи всички щогоде любопитни нови книги. Но за да не се разпространи отровата в къщи, на секретаря бе наредено да слага тези книги в библиотечката, която се намирал в самата стая на маркиза. И скоро той се увери, че ако тези нови книги се окажеха от малко малко враждебни на интересите на престола и на олтара, те незабавно изчезваха. Несъмнено четеше ги не Норбер.

Като преувеличаваше това откритие, Жулиен подозираше у госпожица дьо Ла Мол макиавелевско двуличие. Това предполагаемо от него коварство ѝ придаваше в очите му очарование, почти единственото духовно очарование, което според него тя имаше. Досадата от лицемерието и всички добродетелни разговори го тласкаха към такива преувеличения.

Той възбуждаше повече въображението си, отколкото беше се увлякъл от любовта си.

Едва след като беше мечтал до забрава по кръшната снага на госпожица дьо Ла Мол, по изисканите ѝ тоалети, по белоснежната ѝ ръка, по изумителните ѝ плещи, по непринудената прелест на нейните движения, той се почувствува влюбен. Тогава, за да довърши очарованието, той си я представи като Катерина Медичи. И на тоя характер, който той предполагаше у нея, прилягаше и най-дълбокото чувство, и най-голямото злодейство. Това беше идеалът на Маслоновци, Фрилеровци и Кастанедовци, от които той беше се

възхищавал на младини. С една дума, това беше за него парижкият идеал.

Съществувало ли е някога нещо по-забавно от тази представа за дълбочина и злодейство в парижкия характер?

„Възможно е това трио да се подиграва с мене“ — мислеше Жулиен. Всеки, който познава малко неговия характер, може да си представи с какъв мрачен и студен поглед отговаряше той на Матилдините погледи. С горчива ирония отхвърли той уверенията в приятелство, с които учудената госпожица дьо Ла Мол се осмели да се обърне два-три пъти към него.

Жегната от тази внезапна странност, сърцето на младата девойка, по природа студено, отегчено и послушно само на разсъдъка, пламна от такава страст, на каквата тя бе способна. Но в характера на Матилд имаше също много гордост и току-що родилото се у нея чувство, което правеше цялото ѝ щастие зависимо от друг човек, я потопи в мрачна скръб.

Жулиен беше понаучил доста работи, откакто пристигна в Париж, и виждаше добре, че това не е сухата скръб на досадата. Вместо да търси жадно както преди вечеринки, зрелища и всевъзможни забавления, тя сега ги избягваше.

Френското пение отегчаваше Матилд до смърт и все пак Жулиен, като смяташе за свой дълг да присъствува на излизането от операта, забеляза, че тя се стремеше да ходи там колкото се може по-често. Стори му се, че е загубила малко от оня съвършен такт, който имаше по-рано във всичките ѝ постъпки. Тя отговаряше понякога на приятелките си с обидни шеги, отличаващи се с прекомерна острога. Стори му се, че тя открито показва своето пренебрежение към маркиз дьо Кроазноа. „Навярно този млад човек обича до полуда парите — мислеше си Жулиен, — инак би захвърлил тази девойка, колкото и да е богата!“ И възмутен от гаврите ѝ над мъжкото достойнство, той ставаше два пъти по-студен към нея. Нерядко дори стигаше до съвсем неучтивни отговори.

Но макар и да бе решил, че няма да се остави да го заблудят белезите на вниманието, което му показваше Матилд, те ставаха някои дни толкова очевидни, а Жулиен, чиито очи започнаха да се отварят, я намираще толкова красива, че понякога се объркваше.

„Ловкостта и дългото търпение на тези млади хора от висшето общество най-сетне ще възтържествуват над моята неопитност — казваше си той. — Трябва да замина и да туря край на всичко това.“ Маркизът току-що му бе поверил управлението на множество малки имения и къщи, които притежаваше в долен Лангедок. Необходимо бе да се отиде там: господин дьо Ла Мол го пусна с мъка. С изключение на предмети, свързани с високи честолюбиви намерения, Жулиен беше станал нещо като негово второ „аз“.

„Така или иначе те не можах да ме хванат в своя капан — каза си Жулиен, като се готвеше за път. — Искрени ли са шегите на госпожица дьо Ла Мол над тези господата, или те целят само да ми вдъхнат доверие, вре едно, аз сам се забавлявах добре с тях.

Ако у тях няма заговор срещу сина на дърводелеца, поведението на госпожица дьо Ла Мол е необяснимо, но то е необяснимо за маркиз дьо Кроазноа толкова, колкото и за мене. Вчера например тя действително бе сърдита и аз с удоволствие чух как заради мен си изпати един богат и знатен младеж, пред когото аз изглеждам голтак и плебей. Ето това е забележителна победа; за нея с радост ще си спомням в пощенската кола, когато препускам по равнините на Лангедок.“

Той не беше говорил никому за заминаването си, но Матилд знаеше по-добре от него, че той на другия ден ще напусне Париж, и за дълго време. Тя се престори, че страда от страшно главоболие, което се било засилило от задухата в гостната. В градината, дето се разхожда дълго и така преследваше с хапливите си шеги Норбер, маркиз дьо Кроазноа, дьо Кайлюс, дьо Люз и други млади хора, вечеряли в дома дьо Ла Мол, че най-накрая ги принуди да си отидат. Тя гледаше Жулиен със странен поглед.

„Може би този поглед е преструвка — помисли Жулиен. — Но нейното зачестено дишане, но цялото това смущение! Ба — каза си той. — Кой съм аз, за да съдя за всички тия неща? Та пред мене стои най-умната, най-хитрата от жените в Париж. Това зачестено дишане, което насмалко не ме трогна, тя го е научила от Леонтин Фей, която толкова обича.“

Те бяха останали сами; разговорът явно замираще. „Не! Жулиен не чувства нищо към мене“ — каза си Матилд, почувствувала се наистина нещастна.

Когато той се сбогуваше с нея, тя му стисна силно ръката.

— Вие ще получите тази вечер писмо от мен — каза му тя с толкова променен глас, че той дори не можа да го познае.

Това начаса покърти Жулиен.

— Баща ми — продължи тя — цени извънредно много услугите, които вие му правите. *Не трябва* да заминавате утре; измислете някакъв предлог.

И тя побягна.

Снагата ѝ беше омайна. Невъзможно беше да си представиш по-красив крак, тя тичаше с такава грация, че Жулиен остана захласнат; но ще се досети ли читателят за какво помисли той, щом тя се скри от очите му съвсем? Обиди го повелителният тон, с който тя беше му казала тия думи „не трябва“. И Луи XV, когато умираше, бил силно докачен от думите „не трябва“, които изтървал несръчно придворният му лекар, а Луи XV тъй или инак не е бил парвеню.

След час един лакей връчи на Жулиен писмо; то беше чисто и просто любовно обяснение,

„Стильт не е чак толкоз надут!“ — каза си Жулиен, като се мъчеше с литературни забележки да сдържи радостта, която свиваше мускулите на бузите му и го караше да се смее неволно.

„И тъй, значи — възкликна той изведнъж, защото чувствата му бяха много силни и той не можеше да ги сдържа, — аз, бедният селянин, получих любовно обяснение от една знатна дама!

Но и аз не се посрамах — додаде той, като сподавяше колкото можеше радостта си. — Аз съумях, да запазя достойнството си. Не казах, че обичам.“ Той се залови да изучава формата на всяка буква; госпожица дьо Ла Мол имаше красив ситен английски почерк. Той почувствува нужда да се заеме с някаква телесна работа, за да се избави от радостта, стигаща до полуда.

„Вашето заминаване ме принуждава да говоря... Би било свръх силите ми да не ви виждам вече.“

Една мисъл озари Жулиен като откритие, накара го да прекъсне изследванията си над Матилдиното писмо и го зарадва още повече. „Аз възтържествувах над маркиз дьо Кроазноа — провикна се той, — макар да говоря с нея само сериозни неща! А той е толкова красив!

Има мустачки, бляскава униформа; сеца се да каже винаги точно навреме, някоя умна и духовита дума.“

Жулиен преживя блажени минути; той се луташе из градината, обезумял от щастие.

По-късно се качи в канцеларията си и заповяда да доложат за него на маркиз дьо Ла Мол, който за щастие не беше излязъл. Като му показва няколко облепени с марки писма, получени от Нормандия, Жулиен лесно го убеди, че грижите около нормандските дела го задължават да отложи заминаването си за Лангедок.

— Много се радвам, че не заминавате — рече му маркизът, когато те свършиха деловите си разговори, — *приятно ми е да ви виждам.*

Жулиен излезе; тези думи го смутиха.

„А аз се готвя да съблазня дъщеря му! И ще осуетя може би брака ѝ с маркиз дьо Кроазноа, върху който гради толкова надежди: ако той не стане дук, поне дъщеря му ще има столче при кралицата.“ И през ума на Жулиен мина мисълта да тръгне за Лангедок въпреки писмото на Матилд, въпреки обясненията си пред маркиза. Но този проблясък на добродетел угасна много скоро.

„Ама че добър съм и аз — каза си той. — Аз ли, плебеят, ще съжالياвам такова аристократично семейство! Аз ли, когото Шопският дук нарича слуга! Как маркизът увеличава огромното си богатство? Като продава рентата си, когато научи в двореца, че на другия ден привидно ще има държавен преврат. И аз, когото мащехата-съдба е захвърлила на последното стъпало и дала ми благородно сърце, ме е оставила дори без хиляда франка доход, сиреч без хляб, *буквално без къшей хляб*, аз ще се отрека от удоволствието, което само ми се изпречва на пътя? От бистрия извор, който ще утоли жаждата ми в палещата пустиня на посредствеността, през която преминавам с такава мъка? Ей богу, не съм толкоз глупав; всеки за себе си в тази пустиня на егоизма, наречена живот.“

И той си спомни няколкото погледа, изпълнени с презрение, които отправяха към него госпожа дьо Ла Мол и особено онези дами, нейните приятелки.

Удоволствието, че е възтържествувал над Кроазноа, задуши и този последен повик на добродетелта.

„Колко бих желал той да се разсърди! — помисли Жулиен. — С каква увереност сега бих му нанесъл удар с шпагата си. — И той направи движение, като да мушкаше. — Досега аз бях лакей, който злоупотребява низко с малкото смелост, която притежава. След това писмо аз съм му равен.

Да — казваше си той с безкрайна наслада, като изговаряше думите бавно. — Нашите достойнства, на маркиза и моите, са били претеглени и бедният дърводелец от Юра е победил.

Чудесно — извика той. — Ето, намислих отговора си и ще се подпиша. Не си въобразявайте, госпожице дьо Ла Мол, че съм забравил общественото си положение. Аз ще ви дам да разберете и хубавичко да почувствувате, че заради сина на един дърводелец вие отхвърляте потомъка на славния Ги дьо Кроазноа, който е придружавал Свети Людовик в кръстоносния поход.“

Жулиен не можеше да сдържа радостта си. Видя се принуден да слезе в градината. Стаята му, където беше се заключил, му се стори тясна, той не можеше да диша в нея.

„Аз, бедният селянин от Юра — безспирно повтаряше той, — обречен да мъкна вечно този печален чер костюм! Уви, преди двадесет години аз щях да нося униформа като тях! В онова време човек като мене или падаше убит, или ставаше *генерал на тридесет и шест години*.“ Това писмо, което стискаше в ръцете си, му даваше ръст и самочувствие на герой. Сега наистина с този черен костюм човек има на четиридесет години сто хиляди франка заплата и синя лента като епископа в Бове.

„Е какво пък — каза си той с мекфистофелски смях, — аз съм по-умен от тях; ето на, съумях да си избира униформата на своето време. — И той почувствува как пламва с двойна сила — неговото честолюбие и неговата привързаност към свещеническото расо. — Колко кардинали с по-ниско произхождение от моето са властвували! Ето например моят съгражданин Гранвел.“

Малко по малко възбудата на Жулиен се уталожил; благоразумието, му взе връх. Той си каза, както учителят си Тартюф, чиято роля знаеше наизуст:

Това аз мога взе за хитрина почтена.

.....

*На сладки приказки не ще повярвам аз,
дорде не ги скрепи, без страх от строги нрави,
със мъничко любов най-сетне прелестта ви.
„Тартюф“, действие IV, сцена V.*

„И Тартюф е бил погубен от една жена, а не е бил по-лош от който и да е друг... Моя отговор могат да покажат... но на това ние ще намерим цер — процеди той бавно със сдържана свирепост, — ние ще започнем с това, че в него ще повторим най-силните изрази от писмото на божествената Матилд.

Да, но ето, че четирима лакеи на господин дьо Кроазноа се нахвърлят върху мен и ми изтръгват първообраза на това писмо.

Не — аз съм добре въоръжен и както знаят всички, съм свикнал да стрелям срещу лакеите.

Добре де, но единият е смелчага; той се спуща върху ми. Обещали са му сто наполеона. Аз го убивам или го ранявам — прекрасно, те искат тъкмо това. Хвърлят ме в затвора, точно както повелява законът; попадам в изправителната полиция и съдиите справедливо и безпристрастно ме изпращат в Поаси да правя компания на господата Фонтан и Магалон. Там аз спя на земята един до друг с четиристотин насъбрани откъде не голтаци... И след това ще съжалявам ли аз тези хора! — извика той, като рипна стремително. — Имат ли те жал към хората от третото съсловие, когато ги хванат?“ Този вик беше предсмъртният въздъх на признателността му към господин дьо Ла Мол, която неволно го измъчваше досега.

„Полекичка, господата благородници, аз разбирам тази ваша макиавелевска хитрост; абат Маслон или господин Кастанед от семинарията не биха постъпили по-добре. Вие ще ми отнемете подмамилото ме писмо и аз ще разделя участта на полковник Карон в Колмар.

Една минутка, господата, аз ще изпратя това съдбоносно писмо в добре запечатан плик на съхранение у господин абата Пирар. Той е честен човек, янсенист и поради това над него нямат власт съблазните

на парите. Да, но той отваря писмата... На Фуке ще изпратя това писмо.“

Трябва да признаем, погледът на Жулиен беше свиреп, лицето му — отвратително; то дишаше откровено престъпление. Това беше нещастник, влязъл във война с цялото общество.

„*На оръжие!*“ — извика Жулиен. И с един скок прескочи външните стъпала на дома. Той се втурна в дюкянчето на един просбописец в ъгъла на улицата и го изплаши.

— Препишете това! — каза му той, като му подаде писмото на госпожица дьо Ла Мол.

Додето преписваше просбописецът, той сам писа на Фуке; молеше го да му запази този скъпоценен документ. „Но — сепна се той — цензурата в пощата ще отвори писмото ми и ще ви даде това, което търсите... не, господа.“ И той излезе да купи една грамадна библия от един протестантски книжар, скри много умело писмото на Матилд в подвързията, поръча да опаковат всичко това и неговият пакет тръгна с дилижанса, адресиран до един от работниците на Фуке, чието име не знаеше никой в Париж.

Като свърши това, той се върна весел и пъргав в дома дьо Ла Мол. „*Сега е наш ред!*“ — извика той, като се заключи в своята стая и хвърли сакото си.

„Възможно ли е това, госпожице — пишеше той на Матилд, — госпожица дьо Ла Мол чрез Арсен, лакея на баща си, да връчва такава съблазнително писмо на един беден дърводелец от Юра, несъмнено за да се подиграе с простотията му...“ И той преписа най-недвусмислените фрази от полученото писмо.

Неговото писмо би направило чест дори на дипломатичната съобразителност на кавалера дьо Бовоази. Беше едва десет часът; опиянен от щастие и от чувство за своята мощ, толкова ново за един сиромас, Жулиен влезе в Италианската опера. Пееше неговият приятел Джеронимо. Никога музиката не го е пленявала до такава степен. Той се чувствуваше бог^[1].

[1] Esprit per. pré. gul. II. A. 30. — Бележка на самия Стендал: esprit persécuté prédestine guillotine — дух преследван, обречен на гилотината ↑

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА МИСЛИ НА МЛАДА ДЕВОЙКА

Какви колебания! Колко безсънни ноци! Боже справедливи! Ще изпадна ли до такова унижение? Той сам ще ме презре. Но той тръгва, заминава надалеч.

Алфред дьо Мюсе

Матилд трябваше да се бори не малко със себе си, преди да се реши да му пише. От каквото и да възникна нейното увлечение към Жулиен, скоро то надви гордостта, която, откакто тя се помнеше, цареше пълновластно в сърцето ѝ. Тази надменна и хладна душа беше обсебена за пръв път от пламенно чувство. Но макар и да беше надвило гордостта ѝ, то все още следваше навиците на нейната гордост. Два месеца непрестанни борби и нови усещания обновиха, така да се каже, издъно душевното ѝ устройство.

Матилд вярваше, че пред нея се открива щастието. Това видение, което има такава безгранична власт над смелите души, съчетани с изключителен ум, се бори дълго с достойнството и всички чувства за общоприет дълг. Един ден, още в седем часа сутринта, тя влезе в стаята на майка си и я помоли да ѝ позволи да се уедини във Вилкие. Маркизата дори не пожела да ѝ отговори и я посъветва да си легне. Това беше последното усилие на житейската мъдрост и на уважението към насадените възгледи.

Страхът да не постъпи зле и да не погази правилата, които хора като Кайлюс, дьо Люз и Кроазноа смятаха за свещени, не гнетяха много душата и; подобни същества според нея не бяха способни да я разберат; тя бе готова да се посъветва с тях, ако се отнасяше до покупка на каляска или земя. Тя всъщност се страхуваше само от това — да не остане Жулиен недоволен от нея.

Ами ако на нея само ѝ се струва, че той е изключителен човек?

Тя ненавиждаше безхарактерността, това единствено я отвращаваше у хубавите млади хора, които се въртяха около нея.

Колкото повече изящни насмешки сипеха те над всичко, което се отклонява от общоприетото или несръчно го следва, въобразявайки си, че го следва, толкова по-ниско падаха в очите ѝ.

„Те са храбри и толкоз. Но в какво са храбри? — питаше се тя. — На дуел, но дуелът днес е само церемония. Всичко се знае отнапред, дори и онова, което трябва да кажеш, когато паднеш. Проснат на моравата, трябва, сложил ръка на сърцето, да простиш великодушно на противника и да споменеш за изгората си, често въобразяема или такава, която в този ден, когато умираш, ще отиде на бал от страх да не събуди подозрение за себе си.

Те ще се устремят срещу опасността начело на един ескадрон, блеснал от саби, но способни ли са да посрещнат един на един някоя необикновена, непредвидена, наистина отвратителна опасност?

Уви — казваше си Матилд, — само в двора на Анри III са се срещали люде, велики по характер и по род! Ах, ако Жулиен беше служил в Жарнак и Монконтур, тогава не бих се съмнявала вече. В тези времена на юначество и сила французите не са били кукли. Денят на битката е бил за тях ден, когато те най-малко са се колебали.

Техният живот не е бил като египетска мумия, завит в някаква пелена, за всички еднаква, вечно съща. Да — добави, тя, — имало е повече истинско мъжество да излезеш сам в единадесет часа вечерта от двореца на Соасон, дете е живяла Катерина Медичи, отколкото днес да пътуваш из Алжир. Човешкият живот е бил низ от случайности. Днес цивилизацията е пропъдила случайността, днес непредвиденото не съществува. Ако то се мерне в мислите, върху него веднага се нахвърлят с насмешки; ако то се яви в някое събитие, няма на света подлост, на която да не ни тласне страхът. До каквато и лудост да ни доведе страхът, ние сме готови да я оправдаем. Изроден и досаден век! Какво би казал Бонифас дьо Ла Мол, ако, повдигнал от гроба отсечената си глава, би видял в 1793 година как седемнадесет от неговите потомци се оставят да ги хванат като овце, за да ги гилотинират два дни по-късно? Смъртта им е била сигурна, но да се защищават, да убият поне един-двама якобинци, те са смятали за лош тон. Ах, в ония героични времена на Франция, във века на Бонифас дьо Ла Мол, Жулиен щеше да бъде ескадронен командир, а моят брат — млад благонравен свещеник с целомъдрие в очите и поучения на устата.“

Няколко месеца преди това Матилд беше изгубила всяка надежда, че ще срещне някога човек, който би се отличавал поне малко от общия модел. Тя намери малко развлечение, като си позволи да пише на няколко млади хора от обществото. Тази дързост, тъй осъдителна, тъй непредпазлива за едно младо момиче, можеше да я унижи в очите на господин дьо Кроазноа, на неговия баща Шонския дук и на целия Шопски дом, който, видял, че се разтрогва възнамеряваната женитба, би пожелал да узнае причините. В това време, през дните, когато пишеше някому писмо, Матилд не можеше да спи. А тогавашните ѝ писма бяха само отговори.

А тук тя се осмеляваше да каже, че обича. Тя пишеше първа (каква страшна дума!) на човек, който стоеше на последното стъпало на обществената стълба.

Това обстоятелство, ако го откриеха, би я опозорило навеки. Коя от жените, които дохождаха при майка ѝ, би се осмелила да вземе нейната страна! Пък и какво би могло да се измисли, за да го повтарят те и да отслабят удара на ужасното презрение в салоните?

А това признание беше ужасно да се каже, камо ли да се напише! „Има неща, които не се пишат“ — провикнал се Наполеон, когато научил за капитулацията на Байлен. И Жулиен ѝ беше разказал за това изречение, като че искаше отнапред да ѝ даде урок.

Но всичко това не беше още нищо, безпокойството на Матилд идеше от други причини. Забравяйки какво страшно въздействие би имало това върху обществото, какво незаличимо петно и презрение я очакваше, защото тя обиждаше своята каста, Матилд се реши да пише на едно същество с по-друга природа от тази на всички хора като Кроазноа, дьо Люз, дьо Кайлюс.

Дълбочината, *неизвестността* на Жулиеновия характер можеше да уплаши дори когато човек завържеше с него обикновени отношения. А тя се готвеше да го направи свой любовник, може би свой господар!

„А какви ли искания ще ми предяви той, ако някога добие пълна власт над мене? Нищо, тогава ще си кажа като Медея: *«Сред толкоз ужаси запазих своя АЗ»*».

Жулиен няма никакво уважение към благородството на кръвта — разсъждаваше тя. — Нещо повече: може би той не го обича!“

В тези последни мигове на ужасни съмнения изникнаха мислите за женската ѝ гордост. „Всичко трябва да е необикновено в съдбата на една девойка като мене“ — възкликна Матилд разгневена. И тогава гордостта, с която бяха я надъхали още от люлка, встана срещу добродетелта. И тъкмо в тази минута заминаването на Жулиен ускори всичко.

(Такива характери са за щастие много редки.)

Вечерта много късно на Жулиен му хрумна хитрата мисъл да се разпореди да свалят тежкия му куфар при вратаря; той поръча това на лакея, който се увърташе около камериерката на госпожица дьо Ла Мол. „Може би моята хитрост няма да доведе до нищо — каза си той, — но ако успее, Матилд ще помисли, че заминавам.“ Той заспа много доволен от своята шега. Матилд не склопи очи.

На другия ден, още призори, Жулиен излезе от дома незабелязано от никого, но се върна преди осем часа.

Едва влезе в библиотеката и на вратата се яви госпожица дьо Ла Мол. Той ѝ предаде отговора си. Мислеше, че негов дълг е да ѝ заговори; по-сгодно време не би се намерило от това, по госпожица дьо Ла Мол не пожела да го изслуша и изчезна. Жулиен бе във възторг; той не знаеше какво да ѝ каже.

„Ако всичко това не е игра, за която са се стговорили с граф Норбер, ясно е, че тъкмо моите студени погледи са запалили чудноватата любов, която тази знатна девойка е намислила да има към мен. Бих бил по-глупав, отколкото се полага, ако някога си позволя да се увлека по тази голяма руса кукла.“

Това разсъждение го накара да се почувствува по-студен и по-пресметлив от когато и да е било друг път.

„В сражението, което сега се готви — добави той, — родовата гордост ще бъде своего рода хълм, образуващ военната позиция между мене и нея. По него именно ще трябва да се маневрира. Аз постъпих много лошо, като останах в Париж; отлагането на заминаването ме унижава и ме излага, ако всичко това е само игра. Какво опасно имаше, ако заминех? В такъв случай аз се подигравах с тях, ако те се подиграват с мен. Ако пък тя действително се интересува от мен, нейният интерес щеше да порасне стократно.“

Писмото на госпожица дьо Ла Мол толкова поласка суетността на Жулиен, че той, макар и да се смееше над станалото, забрави да

мисли сериозно колко уместно е да замине.

Той бе извънредно чувствителен към грешките си и това бе злополучна черта в характера му. Сегашната му грешка го ядоса много, той почти не мислеше вече за невероятната победа, която предшествуваше малката му несполука, когато към девет часа на прага на библиотеката се яви госпожица дьо Ла Мол, хвърли му едно писмо и избяга.

„Изглежда, че това ще бъде роман в писма — каза си той, като повдигна от земята писмото. — Противникът иска да ме примами, но аз ще пусна в ход студенината и добродетелта.“

От него искаха решителен отговор с високомерие, което още повече развесели душата му. Той с удоволствие се впусна в цели две страници да заблуждава лицата, които навярно искаха да му се надсмеят, и в края на писмото си съобщи на шега, че е решил да замине утре заранта.

„Аз ще използвам градината, за да ѝ го предам“ — помисли той, когато свърши писмото, и отиде там. Той погледна прозореца на госпожица дьо Ла Мол.

Стаята ѝ беше на първия етаж, редом с апартамента на майка ѝ, но под него имаше висок антрсол.

Първият етаж беше толкова висок, че Жулиен, който се разхождаше в липовата алея, не можеше да бъде забелязан от прозореца на госпожица дьо Ла Мол. Закриваше го сводът от липите, които бяха грижливо подкастрени. „Но какво правя аз? — каза си с яд Жулиен. — Пак непредпазливост! Ако са намислили да се подиграят с мене, да се показвам тук с писмо в ръката, значи да помагам на враговете си.“

Стаята на Норбер беше точно над стаята на сестра му и ако Жулиен излезеше изпод свода, образуван от подкастрените клони на липите, графът и приятелите му можеха да наблюдават всичките му движения.

Госпожица дьо Ла Мол се появи на прозореца си; той показа крайчеца на писмото; тя кимна. Жулиен завчас се затича нагоре към стаята си и срещна случайно на парадното стълбище хубавата Матилд, която взе съвсем спокойно със засмени очи писмото от ръцете му.

„Колко страст имаше в очите на клетата госпожа дьо Ренал — спомни си Жулиен, — когато шест месеца, след като бяха станали

близки, се осмеляваше да получи писмо от мене! Струва ми се, че никога в живота си тя не ме е поглеждала със засмени очи.“

Той не се опита да си у ясни докрай мисълта; срамуваше ли се от суетността на подбудите си? „Но и каква разлика — не спираше мисълта му — в изяществото на утринната дреха, в изяществото на държането? Ако види госпожица дьо Ла Мол от тридесет крачки далеч, всеки човек с вкус ще отгатне какво положение заема тя в обществото. Ето това се нарича безспорно достойнство.“

Като се шегуваше така, Жулиен все още не се признаваше докрай в цялата си мисъл: та госпожа дьо Ренал нямаше маркиз дьо Кроазноа, когото да пожертвува за него, единственият негов съперник бе противният помощник-префект господин Шарко, който се наричаше дьо Мужирон, защото нямаше вече никой от Мужиронови.

В пет часа следобед Жулиен получи трето писмо; то му беше подхвърлено от вратата на библиотеката. И госпожица дьо Ла Мол избяга пак. „Какъв е този бяс за писане — каза си той през смях, — когато така удобно можем да си поговорим! Ясно е, врагът иска да има мои писма, и то повече!“ Той не бързаше да отвори писмото. „Пак изящни фрази“ — помисли той, но побледня, щом го зачете. В него имаше само осем реда.

„Необходимо ми е да говоря с вас: аз трябва да говоря с вас тази вечер; щом удари един часът след полунощ, излезте в градината. Вземете дългата стълба на градинаря, която е до кладенеца; опрете я на прозореца ми и се качете при мене. Има луна: все едно.“

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА НЕ Е ЛИ ЗАГОВОР ТОВА?

Ах, колко мъчителен е промеждутъкът между един велик замисъл и неговото изпълнение! Колко напразни страхове! Колко колебания! Поставен е на карта животът. Нещо много повече: честта.

Шилер

„Работата става сериозна — помисли Жулиен. — И май прекалено ясно — додаде той, след като поразмисли. — Какво е това! Тази хубава госпожица може да поприказва с мен в библиотеката и, слава богу, съвсем свободно; маркизът от страх да не му покажа сметките, не наминава там никога. Какво казвам! Господин дьо Ла Мол и, граф Норбер, единствените лица, които влизат тук, отсъствуват почти целия ден; и лесно е да се проследи кога дохождат те у дома; а безподобната Матилд, чиято ръка би бил щастлив да получи и един принц, иска от мен да извърша такава чудовищна непредпазливост!

Ясно, искат да ме погубят или най-малко да се погаврят с мене. Най-напред те разчитаха да ме погубят с помощта на моите писма; те се оказаха благоразумни; и на, сега им трябва някоя постъпка, ясна като бял ден. Изглежда, тези прекрасни мили господа ме смятат за голям глупак или за страшно влюбен в себе си простак. Ще има да вземат при такава луна, когато е светло като ден, да се качвам по стълба на първия етаж, на двадесет и пет стъпки от земята! Та мене ще могат да ме видят дори от съседните къщи. Няма що — хубав ще изглеждам на моята стълба!“ Жулиен се качи в стаята си и като си подсвиркуваше, се залови да стяга своя куфар. Бе решил да замине, без дори да отговоря.

Но това мъдро решение не донесе покой на душата му. „Ами ако случайно. — каза си той изведнъж, като затвори куфара — Матилд е искрена! Тогава в очите ѝ ще изляза най-големият страхливец. Аз нямам висок род; на мене са ми потребни истински достойнства,

налични, не основани на предположения, а доказани здраво с дела, които сами говорят за себе си.“

Той разсъждава така цял четвърт час. „Ех, какъв смисъл има да се отрича това? — каза си той най-сетне. — За нея аз ще бъда страхливец, ще загубя не само най-блестящата хубавица от висшето общество — така казваха всички на бала у господин дук дьо Рец, — но и божествената наслада да видя как пожертвуват заради мен маркиз дьо Кроазноа, син на дук и сам бъдещ дук. Един очарователен младеж с всички качества, които липсват на мен: съобразителност, знатност, богатство...“

Това разкажание после ще ме преследва през целия живот — не за нея: на света има толкова любовници!

...Ала честта една е! —

казва старият Дон Диего, и ето аз чисто и просто се стъписвам пред първата опасност, която ми се изпречва; защото дуелът с господин дьо Бовоази беше само забава. А това тук е съвсем друго. Мене може да ме застреля като нищо някой слуга, но това не е най-страшното; мене могат да ме опозорят.

Работата става сериозна, момчето ми — весело с гасконски говор додаде той. — Отнася се до честното ти име. Никога на един нещастник, захвърлен от съдбата на дъното като мене, не ще падне пак такъв случай; може би аз ще имам някога сполуки, но посредствомени...“

Той дълго размишляваше, като се разхождаше със забързани крачки и се спираше от време на време отведнъж. В стаята му бяха сложили великолепен мраморен бюст на кардинал Ришельо, на който неволно се спираше погледът му. Този бюст като че го гледаше строго и сякаш го укоряваше за липсата на онази смелост, която би трябвало да е присъща на френския характер. „В твое време, велики човече, нима бих се колебал?“

„Да вземем най-лошото — каза си най-сетне Жулиен, — да предположим, че всичко това е примка, но то е много мръсно и може да завърши много позорно за едно младо момиче. Те знаят, че аз не съм човек, който ще мълчи. Ще трябва, значи, да ме убият. Това е било хубаво през 1574 година във времето на Бонифас дьо Ла Мол, но днешните дьо Ла Моловци не биха се одързостили на такава крачка.“

Тези хора не са вече същите. На госпожица дьо Ла Мол така завиждат всички. Още утре за нейния позор ще издадат четиристотин гостни, и с какво удоволствие!

Слугите бъррят помежду си за явното предпочитание към мене — аз знам това, чух ги...

От друга страна — нейните писма! ... Те сигурно мислят, че ги нося със себе си. Те ме издебват в стаята й, грабват ми ги. Възможно е да стане нужда да се разправам с двама, трима, четирима души, кой знае? Но отде ще се вземат тези хора? Къде ще намерят в Париж слуги, способни да пазят тайна? Правосъдието ги плаши... Ех, дявол, та това могат да бъдат те самите — тези Кайлюсовци, Кроазноазовци, дьо Люзовци. Тях ги блазни тъкмо тази минута и глупавата фигура, която ще имам сред тях. Пази се от участта на Абеляр, господин секретарю!

Така, значи, дявол да го вземе! Но, господа, вие ще носите белези от мен, аз ще удрям по лицето, както войниците на Цезар при Фарсала... А писмата аз мога да скрия на сигурно място.“

Жулиен сне преписи от двете последни писма, скри ги в един том от разкошното издание на Волтер, взет от библиотеката, а оригиналите сам занесе на пощата.

„На какво безумие се готвя да се отдам!“ — възкликна той сепнат и ужасен, когато се върна. Цял четвърт час той не беше помислял нито веднъж за това, което щеше да направи тази нощ.

„Но ако се откажа, после сам ще се презирам! Цял живот ще се измъчвам от съмнение за тази си постъпка, а за мен такава съмнение е най-лютото страдание на този свят. Не го ли изпитах заради любовника на Аманда? Струва ми се, че по-лесно бих си простил едно истинско престъпление; призная ли го веднъж, бих престанал да мисля за него.

Как! Аз ще бъда съперник на човек, който носи едно от най-славните имена на Франция, и аз сам с леко сърце се обявявам за по-долен от него! Та в края на краищата подлост е да не отида. С тази дума е решено всичко — извика Жулиен, като скочи... — Пък и тя е такава хубавица!

Ако това не е предателство, на какво безумие се решава тя за мене! ... Ако то е измама, по дяволите, господа, от мене само зависи да направя тази шега сериозна, и така аз ще направя.

Ами ако ми вържат ръцете още щом вляза в стаята; те могат да сложат там някоя хитроумна клопка!

Това е както на дуел — каза си той, като се засмя, — всеки удар може да се отбие, казва моят учител по фехтовка, но добрият Бог, който желае да тури край на двубоя, нарежда така, че единият от двамата забравя да отбие удара. Впрочем аз имам с какво да им отговаря.“ Той измъкна от джоба си своите пистолети; и макар огниво да бе ново още, той го смени.

Имаше още много време напред; за да се записва о нещо, Жулиен писа на Фуке: „Приятелю мой, писмото, което прилагам тук, отвори само в случай на нещастие — ако чуеш, че нещо необикновено се е случило с мене. Тогава изтрий собствените имена в ръкописа, който ти пращам, извади осем преписа и ги разпрати на вестниците в Марсилия, Бордо, Лион, Брюксел и т.н.; десет дни след това дай да се отпечата този ръкопис, изпрати първия екземпляр на господин маркиз дьо Ла Мол; а след петнадесет дни пръсни другите екземпляри нощем по улиците на Верьер.“

В малката оправдателна бележка, стъкмена във формата на разказ, която Фуке трябваше да отвори само в случай на някое премеждие, Жулиен се постара, колкото бе възможно, да пощади доброто име на госпожица дьо Ла Мол, ала той все пак описа доста точно положението си.

Жулиен залепваше плика на писмото си, когато звънецът за обед удари; сърцето му заби силно. Неговото въображение, погълнато от току-що съчинения разказ, беше изпълнено със зловещи предчувствия. Той виждаше как го хващат слугите, как го омотават с въжетото, водят го в зимника със затикната в устата кърпа. Там го турят под зоркия надзор на един слуга и ако честта на знатното семейство налага приключението да добие трагичен край, лесно е да се уреди всичко с някоя отрова, която не оставя никаква следа; и тогава ще кажат, че е умрял от болест и ще го пренесат мъртъв в стаята му.

Развълнуван като някой драматичен автор от собственото си произведение, Жулиен действително трепереше от страх, когато влезе в трапезарията. Той гледаше всички тези слуги, облечени в парадни ливреи. Изучаваше лицата им. „Кои са избрани за похода през тази нощ? — питате се той. — В това семейство спомените за двора на Анри III са тъй живи, тъй често се повтарят, че сметнат ли се за

обидени, те са способни по-скоро от кой и да е друг из техния кръг да прибегнат до решителни действия.“ Той погледна госпожица дьо Ла Мол, като се мъчеше да прочете в очите ѝ замислите на семейството ѝ; тя беше бледа и лицето ѝ бе досущ като на средновековен портрет. Никога той не беше откривал у нея по-възвишен израз, тя беше наистина прекрасна и величествена в тоя миг, той едва не се влюби в нея. „Pallida morte futura.“^[1] — каза си той. (Нейната бледност издава големите ѝ помисли.)

Напразно след вечерята той дълго уж се разхожда в градината, госпожица дьо Ла Мол не дойде. Ако можеше да ѝ говори в тази минута, от сърцето му би паднала голяма тежест.

Защо да не признаем това? Той се страхуваше. Тъй като беше решил да действа, той се отдаваше на това чувство, без да се срамува. „Стига само тогава, когато ще действам, да имам потребното мъжество — казваше си той, — все едно е какво чувствавам сега.“ Той отиде да види какво е положението и тежка ли е стълбата.

„Писано ми е било, изглежда — каза си той през смях, — да се ползувам от това оръдие и тук, както във Вериер. Но каква разлика! Тогава — добави той с въздишка, — аз не бях принуден да подозирам жената, за която се излагах на опасност. Пък и далеч не беше такава опасността!

Ако ме убиеха в градините на господин дьо Ренал, върху мен не би паднало никакво безчестие. Моята смърт лесна щяха да припишат на някоя необяснима причина. А тук какви ли не отвратителни разкази ще съчинят за мене в гостните на Шонския дук, на дьо Кайлюс, на дьо Рец и т.н., с една дума, навсякъде. Аз ще стана чудовище за потомството.

За две или три години — подзе той през смях, като се подбиваше със самия себе си. Но тази мисъл го смазваше. — А с какво ще могат да ме оправдаят? Да допуснем, че Фуке напечата моя посмъртен памфлет, той още повече ще ме очерни. Помисли си само! Аз съм приет в един дом и в награда за гостоприемството, което получавам, за милостите, с които ме обсипват, аз обнародвам памфлет върху това, което става там, петня честта на жените! Ах, хиляди пъти по-добре е да остана изигран.“

Тази вечер беше ужасна.

[1] Бледа от бъдната смърт. ↑

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

ЕДИН ЧАСЪТ СЛЕД ПОЛУНОЩ

Тази градина беше много широка, подредена с голям вкус преди няколко години. Но дърветата бяха по-стари от едно столетие. Тя напомняше поле.

Месинджер

Жулиен се готвеше да пише на Фуке, за да отмени предишното си нареждане, когато удари дванадесет часът. Той щракна шумно няколко пъти ключалката от вратата на стаята си, като че уж се заключва отвътре. После отиде крадешком да види какво става в цялата къща, особено в четвъртия етаж, дето живееха слугите. Нямахше нищо необикновено. Една от камериерките на госпожа дьо Ла Мол даваше вечеринка, слугите развеселени пиеха пунш. „Тези, които се смеят така — помисли Жулиен, — навярно не участвуват в тази нощна засада, инак щяха да бъдат по-сериозни.“

Най-после той се спотаи в един тъмен кът от градината. „Ако те смятат да скрият тази работа от слугите на къщата, хората, които са натоварили да ме заловят, ще се прекачат през градинската ограда.

Ако господин дьо Кроазноа е обмислял хладнокръвно всичко, той трябва да е съобразил, че ще изложи по-малко младата особа, за която иска да се ожени, ако заповяда да ме хванат, преди да съм влязъл в стаята й.“

Той извърши истинско бойно разузнаване и твърде грижливо. „Отнася се до моята чест — помисли той: — ако извърша някоя грешка, не ще е оправдание за мене да си кажа: не помислих за това.“

Времето беше съвсем ясно — просто да се отчае човек. Към единадесет часа луната изгря, в дванадесет и половина тя осветяваше отгоре надолу фасадата на двореца откъм градината.

„Тя е полудяла!“ — каза си Жулиен; удари един часът, а прозорците на граф Норбер още светеха. Никога през живота си

Жулиен не беше преживявал такъв страх; той виждаше само опасностите от похода и не чувствуваше ни най-малък жар.

Той отиде да вземе грамадната стълба, почака пет минути, за да даде време да отменят заповедта си, и в един часа и пет минути опря стълбата под прозореца на Матилд. Заизкачва се полека, хванал пистолета в ръка, като се чудеше, че досега не са го нападнали. Когато доближи прозореца, той се отвори безшумно.

— Ето ви най-сетне, господине — каза му Матилд, силно развълнувана, — аз следя движенията ви от един час.

Жулиен беше се съвсем объркал, не знаеше как да се държи, не изпитваше никаква обич. В смущението си той реши, че трябва да бъде по-смел, опита се да прегърне Матилд.

— Пфу! — каза му тя и го отблъсна.

Много доволен, че го отпъждат, той набързо се огледа околоръст: луната блестеше тъй ярко, че сенките, отхвърлени от нея в стаята на госпожица дьо Ла Мол, бяха черни. „В нея може преспокойно да има скрити хора и аз да не ги виждам“ — помисли той.

— Какво имате в страничния джоб на самото си? — запита го Матилд, зарадвана, че намира тема за разговор.

Тя страдаше страшно; всички чувства на сдържаност и свян, тъй естествени у една знатна девойка, бяха я завладели отново и я измъчваха.

— Каквито щете оръжия и пистолети — отвърна Жулиен, не по-малко доволен от нея, че може да каже нещо.

— Трябва да приберем стълбата — каза Матилд.

— Тя е грамадна, да не счупи прозорците долу в гостната или в антрсола.

— Не бива да се чупят прозорците — подзе Матилд, като се опита напразно да заговори с тона на обикновените си разговори; — вие бихте могли, струва ми се, да свалите стълбата с едно въже, ако го завържете за първото стъпало. Аз имам тука винаги цял запас от въжета.

„И това било влюбена жена! — помисли Жулиен. — И се осмелява да казва, че обича! Такова самообладание, такава обмисленост във всички тези предпазни мерки показват, че аз не тържествувам над господин дьо Кроазноа, както глупаво си мислех, но че чисто и просто съм негов наследник. Но всъщност не е ли все едно,

мигар я обичам? Аз тържествувам над маркиза в този смисъл, че ще му стане много криво, когато узнае, че има наследник, и още по-криво, че този наследник съм аз. С какво високомерие ме изгледа той вчера вечер в кафене «Тортони», като се преструваше, че не ме познава, и с какъв зъл вид ме поздрави най-подир, когато бе невъзможно повече да се преструва.“

Жулиен завърза въжето за последното стъпало на стълбата и я заспуца полека, издаден силно извън балкона, за да не закачи с нея прозорците. „Тъкмо сгодна минута да ме убият — помисли си той, — ако някой е скрит в стаята на Матилд“; но дълбока тишина както преди цареше навсякъде.

Стълбата се допря до земята, Жулиен успя да я положи в лехата с екзотични цветя край стената.

— Какво ще каже майка ми — рече Матилд, — когато види хубавите си растения изпомачкани!... Трябва да хвърлим въжето — добави тя с голямо хладнокръвие. — Ако забележат, че виси от балкона, това ще бъде мъчно да се обясни.

— А аз как си отива оттука? — запита Жулиен шеговито, като подражаваше креолския говор. (Една от камериерките в къщата беше родом от Сан Доминго.)

— Вие ли — вие отива през вратата — каза Матилд, възхитена от тази приумица.

„Ах, колко достоен е този човек за моята любов!“ — помисли тя.

Жулиен пусна въжето в градината; Матилд го стисна за ръката над лакътя. Той помисли, че го е хванал враг, възви се живо и измъкна кинжала. А на нея беше й се сторило, че нейде са отворили прозорец. Те стояха неподвижно, притаили дъх. Луната ги озаряваше от глава до пети. Шумът не се повтори, нямаше от какво да се безпокоят вече.

Тогава отново настъпи смущението, то бе еднакво силно и у двамата. Жулиен се увери, че вратата е затворена на всички резета; много му се искаше да надзърне под леглото, но не смееше; там можеха да се скрият един, че и двама лакеи. Най-сетне уплашен, че ще съжالياва по-късно за непредпазливостта си, той погледна.

Матилд беше обзета от безгранично, мъчително чувство на свян. Тя се ужаси от положението, в което бе се озовала.

— Какво сторихте с писмата ми? — попита тя най-сетне.

„Какъв добър случай да обезсърча тези господа, ако подслушват, и да предотвратят битката!“ — помисли Жулиен.

— Първото е скрито в дебела протестантска библия, пощенската кола вчера вечер я отнесе далече-далече отгук.

Той говореше извънредно отчетливо, навлизайки в тези подробности, тъй че да го чуят хората, които можеха да се крият в двата големи шкафа от червено дърво, дето не беше се осмелил да надникне.

— Другите две са в пощата и следват същия път, както и първото.

— Ах, велики боже! Защо са всички тези предпазни мерки? — попита изумена Матилд.

„За какво пък да лъжа?“ — помисли Жулиен и ѝ призна всичките си подозрения.

— Ето, значи, защо са студени твоите писма! — извика Матилд и в гласа ѝ прозвуча по-скоро безумие, отколкото нежност.

Жулиен не забеляза тази отсянка. Това обръщение на „ти“ го замая или поне подозренията му се изпариха; окуражен, той стисна в прегръдките си тази дивна девойка, която му вдъхваше толкова уважение. Тя го отблъсна, но не съвсем решително.

Той прибягна отново към паметта си, както някога в Безапсон с Аманда Бине, и рецитира няколко прекрасни изречения от „Новата Елоиза“.

— Ти имаш мъжко сърце — отвърна му тя, без да се вслушва в думите му. — Исках, признавам ти, да изпитам твоята храброст. Твоите първи подозрения и твоята решителност показват, че си побезстрашен, отколкото съм мислила.

Матилд правеше усилия над себе си, за да му говори на „ти“ и явно това непривично обръщение поглъщаше повече вниманието ѝ, отколкото онова, което тя казваше. Това „ти“, лишено от всякаква нежност, не доставяше никакво удоволствие на Жулиен, той се учудваше, че не изпитва никакво щастие; и най-сетне, за да го почувствува, прибягна до разсъдъка. Та той беше вдъхнал уважение на младата горделивка, която никого не хвалеше, без да направи уговорка; това разсъждение го изпълни със самолюбива радост.

Наистина това не беше душевното блаженство, което бе изпитал някога с госпожа дьо Ренал. В първата минута нямаше нищо нежно в

чувствата му. Това беше просто бурният възторг на честолюбието, а Жулиен беше преди всичко честолюбец. Той й заговори отново за подозираните от него хора и за предпазните мерки, които беше измислил. И докато говореше, обмисляше как да се възползува от победата си.

Матилд, още съвсем объркана и потисната, види се, от своята постъпка, се зарадва, изглежда, от това, че е намерила тема за разговор. Заприказваха как да се виждат по-нататък. Жулиен отново блесна със своя ум и храброст в този разговор. Те имат работа с твърде проникателни хора, младият Танбо е без друго шпионин, но на Матилд и нему също не липсва хитрост.

Какво по-лесно от това да се срещнат в библиотеката и там да уговорят всичко?

— Аз имам възможност да отивам, без да събудя подозрения, навсякъде из вашия дом — додаде Жулиен, — дори в стаята на госпожа дьо Ла Мол. — Само през нейната стая можеше да се влезе в стаята на дъщеря й. Ако на Матилд се вижда по-добре той да се качва при нея със стълбата, тогава би се изложил с радост на тази дребна опасност.

Като го слушаше, Матилд се възмущаваше от неговия победоносен вид. „Значи, той е мой господар!“ — каза си тя. И разкаяние вече я измъчваше. Разумът й се ужасяваше от грамадната глупост, която беше извършила. Ако само можеше, би унищожила себе си и Жулиен. Когато навремени с усилието на волята си тя сподавяше угризенията, чувството на свян и наранено целомъдрие й причиняваше непоносими страдания. Тя не беше помисляла, че ще й бъде толкова ужасно.

„И все пак трябва да му говоря — каза си тя най-сетне, — прието е да се разговаря с любимия.“ И тогава, за да изпълни този дълг, тя с нежност, която личеше много повече в думите й, отколкото в гласа й, започна да му разказва какви най-различни решения вземала спрямо него през последните дни.

Тя беше решила: ако той се осмели да дойде при нея, като се изкачи по градинарската стълба, както му беше писала, тя ще стане всецяло негова. Но едва ли някога такива нежни слова са били казвани с по-студен и по-вежлив тон. Дотук срещата беше съвсем ледена — просто да възненавидиш любовта. Какъв поучителен урок за една

млада неблагоприятница! Струваше ли си да загубва цялата си бъдещност заради такава минута?

След дълги колебания, които на един повърхностен наблюдател можеха да се сторят плод на открита омраза — с такъв труд дори твърдата ѝ воля преодоляваше естествените женски чувства, — Матилд най-сетне си наложи да му стане нежна възлюбена.

Но, да си кажем истината, нейните любовни пориви бяха донейде *преднамерени*. Страстната любов беше за нея само образец, на който трябваше да подражава, отколкото действително чувство.

Госпожица дьо Ла Мол смяташе, че изпълнява дълг спрямо себе си и спрямо възлюбения си. „Клетото момче прояви безукорна храброст — казваше си тя, — аз трябва да го ощастливя или на мене ми липсва характер.“ Но тя бе готова да се обрече на вечни мъки, стига само да избегне жестоката необходимост, която си бе навлякла.

Въпреки страхотното насилие над себе си, тя напълно владееше езика си.

Никакво съжаление, никакъв укор не помрачиха тази нощ, която се стори на Жулиен по-скоро необикновена, отколкото щастлива. Каква разлика, велики боже, с последното денонощие, прекарано във Верьер! „Тези хубави парижки обноски са сполучили да развалят всичко, дори любовта“ — казваше си той и беше прекомерно несправедлив.

На тези размишления той се отдаваше прав в един от големите шкафове от червено дърво, дето бяха го накарали да се скрие, щом се чу шум от съседните стаи, в апартамента на госпожа дьо Ла Мол. Матилд отиде с майка си на литургия, прислужничките излязоха скоро и Жулиен се измъкна лесно, преди те да се върнат да довършат работата си.

Тон се метна на коня и задълба в най-самотните места на една от горите, съседна на Париж. Той беше много по-учуден, отколкото щастлив. Радостта, която от време на време спохождаше душата му, напомняше радостта на млад подпоручик, когото за някой удивителен подвиг главнокомандуващият е произвел отведнъж полковник; чувствуваше се издигнат на шеметна височина. Всичко, което по-рано стоеше над него, сега беше до него или много по-долу. Щастието на Жулиен растеше полека-лека, колкото по се отдалечаваше от него.

Ако в душата на Матилд не се събуди никаква нежност, причината за това беше, че тя в своето поведение спрямо него, колкото

и странно да изглежда, изпълняваше един дълг. Във всички събития от тази нощ за нея нямаше нищо неочаквано освен покрусата и срама, които я бяха обзели, вместо пълното блаженство, за което се разправя в романите.

„Не съм ли се излъгала, обичам ли го аз?“ — питаше се тя.

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА СТАРИННАТА САБЯ

*I now mean to be serious; — it
ir time, Sinse laughter now-a-days
ir deem'd too serious.
A jest at vice by vir tue's called a crime.^[1]
Байрон, „Дон Жуан“, п. XIII, стр. 1*

Тя не се яви на обеди. Вечерта дойде за миг в гостната, но дори не погледна Жулиен. Това поведение му се стори странно: „Но — помисли си той — аз не зная какви са техните обичаи; тя ще ми обясни всичко.“ При все това, изгарян от силно любопитство, той се вглеждаше в израза на Матилдино лице; не можеше да не си признае, че то е сухо и зло. Очевидно това не беше същата жена, която миналата нощ се отдаваше или се преструваше, че се отдава на любовните си възторзи, които бяха прекомерни, за да бъдат искрени.

И на другия ден, и на по-другия все същата студенина от нейна страна; тя не го гледаше, не забелязваше съществуването му. Разяждан от остро безпокойство, Жулиен беше много далеч от ония победоносни чувства, които еднички го въодушевяваха първия ден. „Дали — каза си той — тя не е решила да се върне към добродетелта?“ Но това предположение беше много еснафско за гордата Матилд.

„В обикновения живот тя съвсем не държи на религията — разсъждаваше Жулиен; — тя държи на нея само защото е полезна за интересите на нейната каста.

Но дали пък от женска срамежливост не се разкайва за грешката, която е извършила?“ Жулиен бе уверен, че е първият ѝ любовник.

„Но — казваше си той в други минути — трябва да призная, че в поведението ѝ аз не намирам нищо наивно, простодушно, нежно; никога не съм я виждал по-горда. Дали не ме презира? Та тя е способна само заради низкия ми произход да се разкае за това, което е направила за мен.“

Додето Жулиен, заслепен от лъжливите си възгледи, почерпани от книгите и вериерските спомени, лелееше в душата си мечта за нежна възлюбена, която не мисли вече за собственото си съществуване от мига, когато е ощастливила любимия си, пустославието на Матилд въставаше бясно против него.

Тъй като не скучаеше вече от два месеца, тя престана да се страхува от скуката; и по този начин Жулиен, без да подозира това, беше изгубил най-голямото си предимство.

„Аз си докарах господар! — казваше си госпожица дьо Ла Мол, нападната от безнадеждна скръб. — Той е пълен с доблест — чудесно; но засегна ли самолюбието му, той, за да си отмъсти, ще разгласи нашите отношения.“ Матилд не бе имала досега друг възлюбен и при това обстоятелство в живота, когато и у най-сухите души се пробуждат сладостни блянове, тя бе цялата обзета от най-сиви размишления.

„Той има над мен безкрайна власт, защото владее над мене с помощта на страха и може да ме накаже жестоко, ако го изкарам от търпение.“ Тази мисъл само стигаше, за да накара госпожица дьо Ла Мол да се нахвърли върху него. Смелостта беше основно качество на характера ѝ. Нищо не можеше тъй да я раздвижи и да я излекува от непрестанните пристъпи на досадата, както мисълта, че туря на карта цялото си съществуване.

На третия ден, виждайки, че госпожица дьо Ла Мол упорствува да не го гледа, Жулиен, явно против волята ѝ, я последва следобед в билиардната зала.

— Хубаво, господине, вие си въобразявате — каза му тя с едва сдържан гняв, — че сте добили над мене някакви големи права, щом против моето желание, изявено съвсем ясно, настоявате да ми говорите?... Знаете ли, че никой на света не е бил толкова дързък с мен?

Не можем да си представим нищо по-забавно от разговора на тези двама влюбени; без сами да подозират, те горяха от най-яръстна омраза един към друг. Тъй като нито единият, нито другият не се отличаваше с търпение, а и двамата бяха свикнали да се държат прилично, скоро те открито си заявиха, че между тях всичко е свършено завинаги.

— Кълна ви се да пазя вечна тайна — каза Жулиен, — ще добавя дори, че никога не бих ви продумал дума, ако вашето име не пострада

от тази явна промяна.

Той ѝ се поклони почтително и си отиде.

Той изпълняваше без особени усилия онова, което смяташе за свой дълг; нито за минута не помисляше, че е силно влюбен в госпожица дьо Ла Мол. Не ще и дума, той не я обичаше преди три дни, когато го скриха в големия шкаф от червено дърво. Но всичко бързо се промени в душата му, откакто видя, че са се скарали завинаги с нея.

Неговата безпощадна памет сега започна да му рисува и най-малките подробности от онази нощ, която всъщност беше го оставила съвсем хладен.

Дори на другата нощ, след като си казаха, че скъсват завинаги, Жулиен насмалко не полудя, принуден да си признае, че обича госпожица дьо Ла Мол.

Каква ужасна вътрешна борба се надигна в душата му с това откритие: сякаш се разбунтуваха всичките му чувства.

Два дни след това, вместо да се държи гордо с господин дьо Кроазноа, той едва ли не бе готов да го прегърне, обливайки се в сълзи.

Свикнал с нещастieto си, той смогна да прояви искрица здрав смисъл и реши да замине в Лангедок, стегна багажа си и отиде на пощата.

Той едва не припадна, когато на пощенската станция му казаха, че по някаква рядка случайност има едно място в пощенската кола, която тръгва на другия ден за Тулуза. Той го нае и се върна в дома дьо Ла Мол да обади на маркиза за своето заминаване.

Господин дьо Ла Мол беше излязъл. Жулиен ни жив, ни умрял отиде да го чака в библиотеката. Какво стана с него, когато завари там госпожица дьо Ла Мол?

Щом го видя да иде, на лицето ѝ се изписа злоба, в която той не можеше да се съмнява.

Тласнат от мъката си, объркан от изненадата, Жулиен не можа да се сдържи и ѝ каза с разчувствуван глас, който идеше от глъбините на душата му: — И тъй, значи, вие не ме обичате вече?

— Аз не мога да се опомня от ужас, че съм се отдала на първия срещнат — каза Матилд, като плачеше от ярост против себе си.

— *На първия срещнат!* — извика Жулиен и се спусна към старинната средновековна сабя, която се пазеше в библиотеката като рядкост.

Страданието, обхванало го в мига, когато той заговори с госпожица дьо Ла Мол, му се стори безпределно, но когато видя, че тя пролива сълзи от срам, то се усили стократно. Той би се чувствувал най-щастливият от всички смъртни, ако можеше сега да я убие.

В тази минута, когато той с известно усилие изтегли сабята от старинната ѝ ножница, Матилд, зарадвана от едно толкова ново усещане, пристъпи гордо към него; сълзите ѝ бяха изсъхнали на лицето.

Внезапно в съзнанието на Жулиен блесна ясно мисълта за маркиз дьо Ла Мол, неговия благодетел. „Аз убивам дъщеря му! — каза си той. — Какъв ужас!“ Той понечи да захвърли сабята. „Разбира Се, тя ще прихне от смях, като види това мелодраматично движение“ — помисли той; и тази мисъл възвърна цялото му самообладание. Той огледа любопитно острието на старата сабя, като да търсеше там някакво петно от ръжда, после я втична пак в ножницата и с невъзмутимо спокойствие я окачи на позлатения бронзов гвоздей, на който висеше.

Цялото това движение, което беше много бавно накрая, продължи повече от минута; госпожица дьо Ла Мол го гледаше изумена. „Значи, аз съм била на косъм от смъртта, щях да бъда убита от моя възлюбен!“ — каза си тя.

Тази мисъл я пренесе в дивните времена на Шарл IX и Анри III.

Тя стоеше неподвижно пред Жулиен, който беше окачил сабята на мястото ѝ, и го гледаше, но в очите ѝ нямаше вече омраза. Трябва да признаем, тя беше много съблазнителна в тази минута; несъмнено за нея съвсем не можеше да се каже, че прилича на парижка кукла. (С тази дума Жулиен изразяваше онова, което мразеше най-много у тукашните жени.)

„Дано не се поддам пак на някаква слабост към него — каза си Матилд. — Току-виж, помислил ме за мой стопанин ч господар, само да му отстъпя, и то сега, тъкмо след като съм говорила с него тъй непреклонно.“ И тя побягна.

„Боже мой, колко е хубава! — възкликна Жулиен, като видя как тя припкаше: — И това същество само преди седмица така буйно се хвърли в прегръдките ми... И тези мигове няма да се върнат вече никога! И по моя вина! А в самата минута на това толкова необикновено, толкова важно за мен събитие, аз бях безчувствен! ...

Трябва да призная, родил съм се с ужасно, пошъл и рядко нещастен характер.“

Влезе маркизът; Жулиен побърза да му обади за своето заминаване.

— За къде? — попита го господин дьо Ла Мол.

— За Лангедок.

— О, не, моля ви се, очакват ви по-високи задачи; ако тръгнете, то ще бъде на север... И дори да се изразя по военному, аз ви турям под домашен арест. Вие ще ми обещаете да не се отлъчвате никога повече от два-три часа на ден, може да ми потрябвате всеки миг.

Жулиен се поклони и се оттегли, без да каже дума, като остави маркиза много учуден; той не беше в състояние да приказва и се затвори в стаята си. Там той можеше да преувеличава, колкото му воля иска, жестокостта на съдбата си.

„Ето че сега аз не мога дори да се махна! — помисли той. — Един бог знае колко дни ще ме задържи маркизът в Париж; Господи, боже мой, какво ще стане с мен? И нямам нито един приятел, с когото да се посъветвам: абат Пирар ще ме прекъсне още на първото изречение, граф Алтамира ще ми предложи да встъпя в някое съзаклятие.

А аз полудявам, чувствавам това, полудявам!

Кой ще може да ме напъти, какво ще стане с мен?“

[1] Сега вече ще бъда сериозен; крайно време е да сторя това, защото в наши дни светът твърде сериозно осъжда смеха, а добродетелта нарича престъпление осмиването на пороците. ↑

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

ЖЕСТОКИ МИГОВЕ

И тя ми се признава в това! Разказва ми всичко до най-малките подробности! Нейните прекрасни очи, втренчени в моите, горят от любов, която тя чувствава към друг.

Шилер

Омаяна, госпожица дьо Ла Мол мислеше само за онази щастлива минута, когато насмалко не бе убита. Тя дори си каза: „Той е достоен да бъде мой господар, защото бе готов да ме убие. Колко хубави великосветски младежи е потребно да се стопят наедно, за да се получи такъв избух на страст!“

„Право да си кажа, той беше много красив, когато стъпи на стола, за да закачи сабята точно в същото живописно положение, в което я беше поставил тапицерът-декоратор! В края на краищата аз не съм толкова луда, че съм го обикнала.“

Ако в тази минута ѝ се представеше някакъв достоен предлог да възобнови дружбата си, тя с радост би се уловила за него. Жулиен, който беше въртнал два пъти ключа на вратата, седеше в стаята си и се отдаваше на неудържимо отчаяние. През ума му току минаваше безумната мисъл да отиде и се хвърли в краката ѝ. Ако вместо да се крие в своя уединен кът, той отидеше да поскита из градината и в дома и по тоя начин не отбягваше случая, той може би в един миг би превърнал своето ужасно нещастие в най-голямо щастие.

Но ако имаше тая съобразителност, за липсата на която го укоряваме, той би бил неспособен да грабне сабята с оня величав устрем, който сега го правеше толкова привлекателен в очите на госпожица дьо Ла Мол. Тази благоприятна за Жулиен прищявка трая целия Ден; на Матилд сега се струваха прекрасни късите мигове, през които го беше обичала, и тя съжеляваше за тях.

„Наистина — казваше си тя, — моята страст към това клето момче, ако погледнем с неговите очи, трая само от един часа след

полунощ, когато се покатери по стълбата с всичките си пистолети в страничния джоб на своето сако, до осем часа сутринта. А след четвърт час, когато слушах литургията в черквата «Света Валерия», аз започнах да се питам няма ли да се помисли той за мой господар и да се опита да ме накара със заплахи да му се покорявам.“

След обедата госпожица дьо Ла Мол, вместо да избегне Жулиен, сама заприказва с него и по някакъв начин го задължи да дойде с нея в градината; той се подчини. Само това изпитание още не му достигаше. Матилд, без да съзнава, отстъпваше на любовта, която отново я влечеше към него. Доставяше ѝ безкрайно удоволствие да се разхожда рамо до рамо с него; тя с любопитство разглеждаше ръцете, които тази заран бяха грабнали сабята, за да я убият.

След тази постъпка, след всичко, станало помежду им, не можеше и дума да става за предишните разговори.

Малко по малко Матилд с приятелска откровеност започна да му разказва за сърдечните си преживявания. Тя намираще особена наслада в този род разговор; и се увлече дотам, че му разказа за мимолетните си увлечения към господин дьо Кроазноа, към господин дьо Кайлюс...

— Как, и към господин дьо Кайлюс ли също! — възкликна Жулиен; и в този възклик прозвуча цялата горчива ревност на изоставения любовник. Така го схвана и Матилд, затова съвсем не се обиди.

Тя продължи да измъчва Жулиен, като му описваше подробно някогашните си чувства тъй картинно, като че всичко бе съкровена истина. Той виждаше, че тя рисува нещо, което е пред очите ѝ. С болка на душата забеляза, че докато говори, тя сама прави открития в собственото си сърце.

Той преживя най-ужасните мъки на ревността.

Да подозираш, че съперникът ти е обичан, е само по себе си вече много жестоко, но да слушаш подробно от устата на обожаваната жена за любовта ѝ към него — това е безспорно върхът на страданието.

О, колко наказан беше Жулиен сега за гордите пориви, които го бяха накарали да си въобрази, че стои над всички тези Кайлюс и Кроазноа. С каква изстрадана душевна болка той превъзнасяше сега и най-малките им предимства! Колко пламенно и искрено се презираше сам!

Матилд му се струваше безподобна, всяка дума бе безсилна да изрази безпределния му възторг. Като се разхождаше до нея, той крадешком поглеждаше ръцете и, раменете ѝ, царствената ѝ осанка. Той беше готов да падне в краката и, сломен от любов и мъка, и да извика: „Смили се!“

„И тази несравнима, така издигната над всичко хубавица, която веднъж се влюби в мене, сега сигурно ще обикне господин дьо Кайлюс!“

Жулиен не можеше да се съмнява в искреността на госпожица дьо Ла Мол: тъй очевидно правдиво звучеше всичко, което тя казваше. И сякаш за да бъде пълна злочестината му, имаше минути, когато, вдълбочавайки се в чувствата, които беше изпитала веднъж към господин дьо Кайлюс, Матилд разказваше за него тъй, като да го обичаше и сега. В нейния глас безспорно прозираше обич, Жулиен виждаше ясно това.

Ако в гърдите му бяха налели стопено олово, той би страдал по-малко. Как можеше нещастният момък, изпаднал в такова отчаяние, да се досети, че само защото говори с него, госпожица дьо Ла Мол си спомня с такава наслада за беглите любовни възжеления, които е изпитала някога към господин дьо Кайлюс или господин дьо Люз?

Невъзможно е да се опишат мъките на Жулиен. Той слушаше пространните изповеди за любовта ѝ към други в същата тази липова алея, дето преди няколко дни чакаше да удари един часът, за да проникне в стаята ѝ. Немислимо е човек да изпита по-голямо страдание от това.

Тази безжалостна откровеност продължи цяла седмица. Матилд сякаш ту търсеше, ту само се възползуваше от случаите да заговори с него; и темата на разговорите, към които те, изглежда, и двамата се връщаха с някакво свирепо сладострастие, беше описанието на чувствата, които тя бе изпитала към другите; тя му предаваше съдържанието на писмата, които е писала, припомняше му дори думите в тях, привеждаше му цели изречения. В последните дни тя сякаш гледаше Жулиен с някаква лукава радост. Мъките му ѝ доставяха силна наслада.

Както виждаме, Жулиен нямаше никакъв житейски опит, дори не беше чел романи; да беше малко по-досетлив, да можеше да прояви някакво хладнокръвие, той би казал на това младо момиче, което така

боготвореше и което му правеше такива странни изповеди: „Признайте си, че макар и да не струвам колкото всичките тези господа, все пак мене обичате вие...“

Може би тя щеше да се зарадва, че са я отгатнали; поне неговият успех би зависел изцяло от това доколко изящно би изразил той тази мисъл и би избрал подходящата минута. Във всеки случай той би извлякъл от това положение изгода за себе си, защото то захващаше да омръзва на Матилд.

— И вие не ме обичате вече, а аз ви обожавам! — каза ѝ един ден Жулиен, обезумял от любов и страдание. По-голяма глупост от тази, кажи-речи, не можеше да се измисли.

Тези думи разрушиха в един миг цялата наслада, която госпожица дьо Ла Мол изпитваше, когато му разправяше сърдечните си тайни. Тя започваше да се учудва, че той след всичко станало не се обижда от разказите ѝ, и тъкмо тогава, когато той се обърна към нея с тази глупава приказка, тя дори си въобразяваше, че вече не я обича. „Навярно гордостта е угасила любовта му — казваше си тя. — Не е той такъв човек да гледа безнаказано как предпочитат пред него такива същества като Кайлюс, дьо Люз, Кроазноа, макар и да заявява, че те стоели далеч по-високо от него. Не, аз няма да го видя вече в краката си!“

Последните дни в чистосърдечното си отчаяние Жулиен неведнъж искрено хвалеше пред нея блестящите качества на тези господа; той дори бе склонен да ги преувеличава. Тази склонност не се изплъзна от вниманието на госпожица дьо Ла Мол, тя се чудеше, но не разбираше причината. Като хвалеше съперника си, когото смяташе за обичан, Жулиен с необузданата си душа изпитваше заедно с него неговото щастие.

Но тези толкова искрени и толкова необмислени думи промениха мигом всичко; Матилд, убедена, че е обичана, го презря от цялата си душа.

Те се разхождаха заедно, когато той ѝ каза тези нелепи думи; тя тозчас го напусна и нейният последен поглед бе изпълнен с унищожително презрение. Когато се върна в гостната, цялата вечер тя не го погледна нито веднъж. През следващия ден това презрение изпълваше сърцето ѝ; не бе останал нито помен от тази склонност, която седмица подред ѝ доставяше такава радост в сърдечното ѝ

дружеско отнасяне към Жулиен; дори да го гледа, ѝ бе неприятно. Това усещане на Матилд дори премина в отвращение; ние не можем да предадем какво безпределно презрение изпитваше тя, когато той ѝ се изпречваше пред очите.

Жулиен не беше разбрал нищо от това, което ставаше от една седмица в сърцето на Матилд, но веднага усети презрението ѝ. Той има достатъчно здрав смисъл да се мярка пред нея колкото се може по-рядко и съвсем престана да я гледа.

Но за него бе смъртна мъка да се лиши от нейното общество; той сякаш се почувствува още по-нещастен. „Човешкото сърце не може да понесе по-голямо страдание от това“ — мислеше си той. По цели дни той прекарваше до един малък прозорец под покрива; капакът му беше грижливо притворен и оттам поне той можеше да вижда госпожица дьо Ла Мол, когато тя се появяваше в градината.

Какво ставаше с него, когато следобед я виждаше да се разхожда с господин дьо Кайюс, господин дьо Люз и някой друг от тези, към които тя му беше изповядала, че е изпитала някога любовно увлечение?

Жулиен никога не можеше да си представи, че човек може да страда толкова силно; той беше готов да вика; тази твърда душа беше най-подир раздрусана отгоре додолу.

Всяка мисъл, несвързана с госпожица дьо Ла Мол, му стана противна; той беше неспособен да напише и най-простите писма.

— Вие сте полудели — каза му веднъж маркизът.

Жулиен, уплашен да не отгатнат причината за състоянието му, каза, че е болен, и му повярваха. За негово щастие на обедата маркизът го закачи за близкото му заминаване; Матилд разбра, че то може да бъде много дълго. От няколко дни вече Жулиен я избягваше, а блестящите млади хора, които обладаваха всичко, що липсваше на това толкова бледо и толкова мрачно, някога любимо от нея създание, не бяха в състояние да я отвлекат от нейната замисленост.

„Една обикновена девойка — размишляваше тя — би потърсила своя избраник между тези млади хора, които привличат всички погледи в гостната: но изключителната личност се отличава тъкмо с това, че мисълта ѝ не следва пътя, утъпкан от посредствеността.

Другарка на такъв човек като Жулиен, комуто липсва само богатството, което имам, аз ще привличам постоянно вниманието

върху себе си, животът ми няма да мине незабелязано. Вместо да се страхувам непрекъснато от революция, както моите братовчедки, които от страх пред народа не смеят да се скарат на кочияша, който ги вози зле, аз сигурно ще играя някаква роля, и то голяма роля, защото избраният от мене мъж е човек с характер и безгранично самолюбие. Какво му липсва? Приятели, пари? Аз ще му ги дам!“ Но в размишленията си тя си представяше Жулиен като низше същество, което тя може да накара да я обича, когато ѝ се поиска.

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА ОПЕРА „БУФ“

*O how this spring of love resembleth
The uncertain glory of an April day;
Which now shows all the beauty of the sun
And by and by a cloud takes all away!*^[1]

Шекспир

Погълната от мисълта за бъдещето и необикновената роля, която се надяваше да играе, Матилд скоро започна да съжالياва за сухите и метафизични спорове, които беше водила често с Жулиен. Понякога, уморена от тези възвишени размишления, тя дори със съжаление си спомняше за щастливите минути, прекарани заедно с него; тези спомени будеха у нея разкаяние и в някои мигове я измъчваха силно.

„Но ако трябва да имат някакво увлечение — казваше си тя, — на такава девойка като мен приляга да забрави задълженията си само заради някой достоен човек; никой не може да каже за мен, че са ме съблазнили неговите красиви мустачки или умението му да язди на кон, а — дълбоките му разсъждения за бъдещето на Франция, неговите мисли за приликата, която надвисналите над нас събития могат да имат с английската революция от 1688 година. Аз се оставих да бъда съблазнена — отговаряше тя на угризенията си, — аз съм слаба жена, но поне на мене не ми замаяха главата, както на някоя кукла, външните качества.

Ако стане революция, защо Жулиен да не играе в нея ролята на дьо Ролан, а аз — ролята на госпожа Ролан? Предпочитам тази роля пред онази на госпожа дьо Стал: безнравственото положение би било пречка в наше време. Мен несъмнено няма да ме укорят в слабост още веднъж; бих умряла инак от срам.“

Трябва да се признае, че всички мечти на Матилд не бяха тъй сериозни, колкото приведените от нас по-горе размишления.

Тя поглеждаше Жулиен ѝ във всяка негова постъпка намираще мила прелест.

„Сигурно — казваше си тя, — аз съм успяла да разруша у него и най-малката мисъл, че той има права над мен.

Злочестото и дълбоко страстно лице, с което клетото момче ми призна своята любов преди една седмица, доказва явно това; съзнавам, че от моя страна беше съвсем неуместно да се сърдя на тези думи, в които имаше толкова уважение, толкова страст. Не съм ли негова жена? Думите му бяха напълно естествени и той, трябва да призная, бе много мил. Жулиен ме обичаше дори и след тези вечни разговори, в които аз непрекъснато и с голямо безсърдечие, съгласна съм, му разказвах за любовните ми, навейани от досадата на моя живот, увлечения към тези великосветски младежи, към които е така ревнив. Ах, ако той знаеше колко малко опасни са те за мен! Колко безцветни и еднакви един на друг като някакви копия ми се струват те в сравнение с него.“

Разсъждавайки така, Матилд дращеше с молива си наслуки върху един лист от своя албум. Един от профилите, които беше нахвърлила, я учуди, възхити: той приличаше поразително на Жулиен. „Това е гласът на небето! Ето едно от чудесата на любовта! — с възторг се провикна тя. — Без да мисля за него, нарисувала съм портрета му.“

Тя изтича в стаята си, заключи се и с голямо усърдие се залови сериозно да нарисова портрета на Жулиен, но не можа да сполучи; профилът, който беше нахвърлила наслуки, имаше все пак най-голяма прилика; Матилд остана очарована, тя видя в това неоспоримо доказателство за голяма обич.

Тя остави албума си чак на мръкване, когато маркизата я повика да отидат в Италианската опера. Тя търсеше Жулиен с очи и мислеше само как да склони майка си да го поканят да ги придружи.

Жулиен не се яви и в ложата си дамите имаха само обикновени личности. През цялото първо действие на операта Матилд мечтаеше за любимия си с истинска страст; но през второто действие една любовна максима, изпята, трябва да се признае, по една мелодия, достойна за Чимароза, прониза сърцето ѝ. Героинята на операта казваше: „Аз трябва да се накажа за безкрайната любов, която чувствавам към него, обичам го безмерно!“

От минутата, когато чу този дивен напев, всичко в света изчезна за Матилд. Говореха ѝ, тя не отговаряше; майка ѝ я мъмреше, тя

трябваше да прави усилие, за да я погледне. Унесът ѝ достигна до толкова изстъпление и страст, че чувствата ѝ можеха да се сравнят само с най-силните пристъпи на любов, изпитани от Жулиен през последните няколко дни към нея. Напевът, изпълнен с божествена грация, по който беше изпяна максимата, отговаряща, както ѝ се стори, така поразително на нейното положение, я поглъщаше през цялото време, когато тя не мислеше непосредствено за Жулиен. Благодарение на своята обич към музиката тази вечер тя стана такава, каквато беше госпожа дьо Ренал, когато мислеше за Жулиен. Разсъдъчната любов е по-изобретателна безспорно от истинската любов, но тя достига до самозабрава само в редки минути; тя много добре се познава, непрекъснато се наблюдава; и вместо да накара мисълта да блуждае, сама се изгражда със силата на мисълта.

Когато се върна в къщи, въпреки всички увещания на госпожа дьо Ла Мол, Матилд заяви, че я тресе и до късно през нощта свири на пианото си този напев.

Тя пееше думите от прочутата ария, която я беше омаяла:

*Devo punirmi, devo punirmi,
Se troppo amai u т.н.*^[2]

След тази безумна нощ тя повярва, че е съумяла да превъзмогне своята любов. (Тази страница по много причини ще навреди на нещастния автор. Ледените души ще го обвинят в непристойност. Но той съвсем не обижда младите особи, които блестят в парижките салони, защото не допуска, че сред тях ще се намери, па макар и една, способна на такива безумства, които унижават образа на Матилд. Тази героиня е рожба на най-чисто въображение и дори е създадена от въображението извън социалните обичаи, които ще отредят на цивилизацията на XIX век толкова лично място между всички други векове.

Не благоразумие липсва на младите момичета, които красяха баловете през тази зима.

Аз не мисля също, че можем да ги обвиним в излишно пренебрежение към блестящото състояние, конете, хубавите имения и

всичко, което осигурява приятно положение в обществото. Всички тези предимства не само не навяват досада, но са и обикновено предмет на постоянни копнежи и ако някоя страст спохожда сърцата им, тя гори тъкмо по този предмет.

И съвсем не любовта води към успех надарените с някакви способности младежи като Жулиен; те се присламчват здраво към някоя клика и когато на кликата потръгне, всички блага на обществото валят върху тях. Тежко на оня учен, който не принадлежи към никоя клика — най-несигурните му малки успехи ще му навлекат нападки и високата добродетел ще тържествува, като го ограбва. Ех, господине, романът е огледало, с което вървите по широкия път. То ви отразява ту синевата на небето, ту калта от локвите на пътя. Ще обвините ли вие в безнравственост човека, който носи огледалото! Неговото огледало отразява калта, а вие обвинявате огледалото! Обвинете по-скоро широкия друм, дето е локвата, а още по-добре надзирателя на пътищата, който оставя да се застоюва водата и да се събират локви.

Сега, когато се условихме, че характерът на Матилд е невъзможен в нашия тъй благоразумен, колкото и добродетелен век, аз вече не се боя толкова да ядосам читателя, като продължа своя разказ за безумствата на нашата мила девойка.)

През целия следващ ден тя дебнеше случай да се увери в своята победа над безумната си страст. Стремеше се да върши всичко напук на Жулиен; но не изпусна от очи ни едно негово движение.

Жулиен беше твърде нещастен и главно твърде потресен, за да отгатне една такава сложна любовна маневра, а още по-малко да види в нея нещо благоприятно за себе си: той стана нейна жертва; никога той не бе страдал тъй безпределно. Постъпките му се намираха до такава степен извън надзора на ума му, че ако някой нерадостен философ му кажеше: „Гледайте да се възползвате овреме от обстоятелствата, които могат да се окажат благоприятни за вас, защото при тази разсъдъчна любов, която се среща в Париж, едно и също настроение не трае повече от два дни“ — той не би го разбрал. Но в колкото и голямо изстъпление да бе изпаднал, Жулиен имаше съзнание за чест. Неговият пръв дълг беше да мълчи; той разбираше това. Да поиска съвет, да разкаже страданията си на първия срещнат, би било за него толкова велико щастие, каквото изпитва оня нещастник, който сред пламтящата пустиня получава от небето капка студена вода. Той

съзнаваше опасността, страхуваше се да не отговори с порой от сълзи на оня, който непредпазливо би го запитал; затвори се в стаята си.

Той видя как Матилд дълго се разхожда в градината; когато найсетне тя си отиде, той слезе там; приближи се до розовия храст, отдето беше откъснала едно цвете.

Нощта беше тъмна, той можеше да се отдаде на цялата си мъка, без да се страхува, че ще го видят. За него беше ясно, че госпожица дьо Ла Мол обича един от тези млади офицери, с които току-що беше бърбрила тъй весело. Тя беше обичала и него, но беше разбрала, че не е достоен.

„И наистина не съм достоен — каза си Жулиен, напълно убеден в това. — Аз съм изобщо едно същество твърде плоско, твърде обикновено, твърде досадно за другите, непоносимо за себе си.“ Бяха му опротивели до смърт всичките му прекрасни качества, всички неща, които беше обичал и от които беше се възхищавал; и в това състояние, когато *въображението му се беше като че преобърнало наопаки*, той се заемаше да вникне в живота с въображението си. Тази заблуда е присъща на изключителния човек.

На няколко пъти го навестяваше мисълта за самоубийство; това видение беше за него пълно с чар; то му обещаваше блажен покой; беше чашата студена вода, поднесена на окаяника, който умира в пустинята от жажда и пек.

„Моята смърт ще усили само презрението й към мене! — провикна се той. — Какъв спомен ще оставя аз!“

Низвергнат в тая дълбока бездна на отчаянието, човек може да се опре само на смелостта. Жулиен нямаше достатъчно прозорливост да си каже: „Трябва да съм смел“; но както гледаше прозореца на Матилдината стая, изведнъж видя през капците, че тя угаси светлината: той си представи омайната стая, която беше видял, уви, само веднъж в живота си. Въображението му не се решаваше да отиде по-далеч.

Удари един часът; той чу звъна от камбаната и в същия миг си каза: „Ще се кача със стълбата.“

Озари го някакво вдъхновение, а след това дойдоха цял рояк разумни доводи. „Та мога ли — каза си той — да бъда по-нещастен!“ Той се затече да вземе стълбата, градинарят я беше вързал със синджир. Със спусъка на един от малките си пистолети, който строши,

Жулиен, обхванат в тази минута от свръхчовешка сила, изви една от брънките на синджира, който държеше стълбата; само след няколко мига той я понесе и сложи срещу прозореца на Матилд.

„Тя ще се разсърди, ще се нахвърли върху мен с презрение, какво от това? Аз ще я целуна, ще я целуна за последен път, ще се кача в стаята си и ще се застрелям... устните ми ще докоснат бузата ѝ, преди да умра!“

Той полетя нагоре по стълбата, ето, че хлопа по прозоречния капак; след няколко минути Матилд, чула, иска да отвори капака — стълбата пречи; Жулиен се вкопчва в желязната кука, с която се придържа отвореният капак, и с риск хиляди пъти да се сгромоляса долу, тласва силно стълбата и я поотмества. Матилд може сега да отвори капака.

Той скача в стаята ни жив, ни умрял.

— Значи, ти си! — прошепва тя и се хвърля в прегръдките му...

.....

Кой може да опише безмерното щастие на Жулиен? Щастието на Матилд, кажи-речи, не беше по-малко.

Тя му говореше против себе си, обвиняваше се пред него.

— Накажи ме за моята жестока гордост — казваше му тя, като го притискаше в прегръдките си, сякаш искаше да го задуши. — Ти си мой повелител, аз съм твоя робиня, трябва на колене да ти искам прошка, задето се възбунтувах. — Тя се изтръгваше от ръцете му, падаше в краката му. — Да, ти си мой повелител — казваше му тя пак, упоена от щастие и любов. — Властвуй завинаги над мен, наказвай безмилостно робинята си, когато поиска да се бунтува.

След миг тя, изскубнала се от прегръдките му, запалва свещта и Жулиен с голяма мъка я възпира да не отреже грамаден кичур от косите си.

— Аз искам да си спомням — каза му тя, — че съм твоя слугиня: ако някога моята отвратителна гордост ми помрачи ума, посочи ми тези коси и ми кажи: „Работата не е в любовта, нито в чувството, което може в тази минута да владее вашата душа, вие се заклехте да ми се покорявате, покорявайте ми се, както дадохте дума.“

Но ще е по-разумно да съкратим описанието на това толкова невероятно заслепение и блаженство.

Мъжеството на Жулиен не бе по-малко от неговото щастие.

— Трябва да сляза по стълбата — каза той на Матилд, когато съзря да се сипва зората над далечните комини, оттатък градините, на изток. — Жертвата, на която се решавам, е достойна за вас. Аз се лишавам от няколко часа небесно щастие, което може да вкуси човешката душа, и тази жертва принасям заради вашето добро име: ако познавате сърцето ми, ще разберете какво насилие върша над себе си. Ще бъдете ли винаги за мене такава, каквато сте в тази минута? Но стига, аз трябва да слушам гласа на честта. Не забравяйте, че след първото ни свиждане подозренията са се насочили не само срещу крадците. Господин дьо Ла Мол е заповядал да се постави стража в градината. Господин дьо Кроазноа е заобиколен с шпиони, знае се какво прави той всяка нощ...

При тези думи Матилд прихна да се смее. Нейната майка и една прислужница се събудиха; през вратата ненадейно се обадиха. Жулиен я погледна, тя, пребледняла, смъмра камериерката, а на майка си дори не отговори.

— Но ако им хрумне да отворят прозореца, ще видят стълбата! — каза ѝ Жулиен.

Той я стисна още веднъж в прегръдките си, спусна се към стълбата и не слезе, а просто се плъзна по нея; в един миг беше на земята.

Три секунди след това стълбата беше вече под липовата алея и честта на Матилд бе спасена. Осветил се, Жулиен се видя цял в кръв и почти гол: той беше се одрал, когато непредпазливо се плъзгаше по стълбата.

Прекомерното щастие му беше възвърнало цялата енергия и решителност: да излезе сега насреща му двадесет души, той щеше да ги нападне сам в тази минута и това би било удоволствие за него. За добра чест войнствената му смелост не бе поставена на изпитание: той положи стълбата на обикновеното ѝ място, върза я пак със синджира, с който бе закрепена; не забрави дори да заличи следата от стълбата върху лехата с екзотични цветя под Матилдиния прозорец.

Когато прекарваше в тъмното ръката си по рохкавата пръст, за да се увери, че е изтрил напълно отпечатъка от стълбата, той почувствува как нещо падна върху ръцете му — беше цял кичур коси, който Матилд беше си отрязала и му хвърли.

Тя стоеше на прозореца.

— Ето какво ти праща твоята слугиня — каза му тя доста високо, — това е знак за вечно покорство. Аз се отказвам от своя разум, ти бъди мой повелител.

Победен, Жулиен едва не се спусна да вземе пак стълбата и да се качи при нея. Най-сетне разумът излезе по-силен.

Да се влезе от градината в дома, не беше лесна работа. Той успя да издъни вратата на зимника; когато се промъкна в къщата, наложи се да разбие, като вдига колкото се може по-малко шум, вратата на стаята си. В объркаността си той беше оставил в малката стая, която току-що бе напуснал толкова набързо, всичко, дори ключа, който беше в джоба на сакото му. „Дано тя само — помисли си той — се сети да скрие тези тленни останки!“

Най-сетне умората взе връх над щастие то и когато слънцето изгряваше, той се унесе в дълбок сън.

Звънецът за обед едва-едва го събуди, той се яви в трапезарията. Скоро след това влезе и Матилд. Какъв блажен миг бе за гордостта на Жулиен, когато видя сияещите от любов очи на хубавицата, оградена отвред с преклонение; но скоро благоразумието му нададе тревога.

Под предлог, че не е имала достатъчно време да се погрижи за прическата си, Матилд беше сресала косите си така, че още от пръв поглед Жулиен можа да види колко голяма жертва му е принесла тя, като ги е отрязала за него нощес. Ако това тъй прекрасно лице можеше да се загрози с нещо, Матилд бе постигнала това; цели кичури от хубавите ѝ пепелноруси коси бяха отрязани на половин пръст от главата.

На обедата цялото поведение на Матилд съответствуваше на тази първа лудост. Можеше да се помисли, че си е поставила за цел да обяви на цял свят каква безумна страст изпитва към Жулиен. За щастие този ден господин дьо Ла Мол и маркизата бяха заети много със списъка за предстоящото даване на синята лента, в който господин дьо Шон не беше включен. Към края на обедата Матилд, разговаряйки с Жулиен, го нарече изведнъж „мой повелител“. Той се изчерви до корена на косите си.

Случайно ли бе, или за това бе се погрижила госпожа дьо Ла Мол, но този ден Матилд не остана нито минута сама. Вечерта, когато

преминаваше от трапезарията в гостната, тя все пак улучи сгоден миг и каза на Жулиен:

— Да не мислите, че това е предлог от моя страна? Мама реши една от прислужничките ѝ да спи в моята стая.

Този ден мина като светкавица. Жулиен не се помнеше от щастие. На другия ден още в седем часа сутринта той се настани в библиотеката; надяваше се, че госпожица дъо Ла Мол ще благоволи да дойде; той ѝ написа безкрайно писмо.

Видя я едва след няколко часа на обела. Този ден тя се беше сресала извънредно грижливо; с изумително изкуство беше прикрила мястото, дето беше отрязала косите си. Тя погледна веднъж-дваж Жулиен, но с учтив и спокоен поглед, не можеше и да се помисли, че тя ще го нарече пак „мой повелител“.

Жулиен едва не се задъха от учудване... Матилд почти се разкайваше за всичко, което беше сторила за него.

След като размисли зряло, тя дойде до заключение, че ако той не е напълно обикновен човек, поне не изскача толкова от средното равнище, за да заслужава всичките странни безумства, на които тя беше се решила за него. Изобщо тя не мислеше никак за любов; този ден беше ѝ омръзнало да обича.

Що се отнася до Жулиен, сърцето му изживяваше всичко, което изживява едно шестнадесетгодишно момче. Ужасното съмнение, почудата, отчаянието го измъчваха едно след друго през целия обел, който му се стори безкраен.

Веднага щом съзря възможност да стане от трапезата, без да накърни приличието, той се затече стремглаво към конюшнията, оседла сам коня си и полетя в галоп; страхуваше се да не се опозори с някоя слабост. „Трябва да умъртвя сърцето си с умора — казваше си той, като препускаше из Мьодонската гора. — Какво сторих, какво казах, за да заслужа такава немилост?“

Днес нищо не бива да правя, нищо не бива да казвам — мислеше той, когато се прибираще дома, — нека бъда мъртъв телом, както съм мъртъв духом. Жулиен не живее вече, гърчи се още само неговият труп.“

[1] Колко много любовната пролет прилича на непостоянния блясък на априлски ден, сияещ от слънце и неусетно помрачен от

облак! ↑

[2] Трябва да се накажа, трябва да се накажа,
щом толкоз силно обичам. ↑

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА ЯПОНСКАТА ВАЗА

Сърцето му отначало не схваща цялата безпределност на нещастieto си; то е по-смутено, отколкото развълнувано. Но с възвръщането на разума то разбира дълбочината на своята злочестина. Всички радости на живота изчезват за него; то не усеща нищо освен острото жило на отчаянието, което го пронизва. Защо да говорим за телесната болка? Коя болка, усещана само от тялото, може да се сравни с това страдание?

Жан Пол

Удари звънецът за вечеря и Жулиен едва смогна да се облече; той завари в гостната Матилд, когато тя предумваше брат си и господин дьо Кроазноа да не отиват тази вечер в Сюрен у госпожа маршалката дьо Фервак.

Тя беше с тях както никога обаятелна и любезна. След вечерята дойдоха господата дьо Люз, дьо Кайлюс и няколко техни приятели. Човек би помислил, че госпожица дьо Ла Мол едновременно с дружбата към брат си се бе проникнала отново с уважение към най-точните правила на благоприличието. Макар времето да бе прекрасно тази вечер, тя настоя да не отиват в градината; не й се искаше да се отдалечават от широкото кресло, дето седеше госпожа дьо Ла Мол. Синьото канапе стана пак средище на групата както през зимата.

Градината будеше у Матилд неприятно чувство или й се струваше непоносимо досадна: с нея беше свързан споменът за Жулиен.

Нещастieto замъглява ума. Нашият герой има глупостта да спре до малкия плетен стол, който някога беше свидетел на толкова блестящи победи. Днес никой не му продумваше нито дума. Неговото присъствие сякаш не забелязваха, нещо по-лошо: онези от приятелите на госпожица дьо Ла Мол, които седяха до него на края на канапето, се

стараеха по някакъв начин да му обърнат гръб, поне на него така му се струваше.

„Това е кралска немилост“ — помисли той. И му се поиска да изучи, макар за минута, хората, които се стремяха да го смажат със своето презрение.

Чичото на господин дьо Люз заемаше голяма длъжност при краля, затова този хубав офицер, колчем влезеше в разговор с някой събеседник, започваше с тази весела подробност: чичо му бил потеглил в седем часа за Сен-Клу и разчитал да пренощува там. Тази подробност се вмъкваше тъй между другото с най-простодушен вид, но настойчиво винаги и пред всички.

Като наблюдаваше господин дьо Кроазноа с безпощадното око на човек, познал нещастieto, Жулиен забеляза, че този мил и добър младеж отдава безпределно значение на тайнствените причини. Той дори се огорчаваше и се сърдеше, ако пред него се опитаха да обяснят някое що-годе значително събитие с проста и съвсем естествена причина. „Тук има малък дял лудост — каза си Жулиен. — С тоя си характер той прилича поразително на императора Александър, както ми го описа княз Коразов.“ През първата година от престоя си в Париж клетият Жулиен, едва-що излязъл от семинарията, заслепен от толкова непривичните за него любезности на всички тези мили младежи, не можеше да не се възхищава от тях. Истинският им характер едва сега започваше да се очертава пред очите му.

„Аз играя тук недостойна роля“ — помисли той изведнъж. Налагаше се да напусне плетеното си столче, но така, че да не се покаже твърде непохватен. Той се помъчи да измисли някакъв предлог, обърна се към въображението си да му подсказе нещо ново, но то беше насочено другаде. Стана нужда да прибегне до паметта, но неговата памет, трябва да се признае, не бе много богата в това отношение; клетият момък имаше малък житейски опит, затова, когато той стана и излезе от гостната, всички забелязаха неговата непохватност. В цялото му държане личеше ясно неговото нещастие. От три четвърти час той играеше ролята на досаден хрантутник, от когото не си дават труд да скрият какво мислят за него.

Ала критическите наблюдения, които преди малко беше направил над съперниците си, му попречиха все пак да вземе нещастieto си премного трагично; споменът за онова, което беше

станало презденес, поддържаше гордостта му. „Каквито и да са предимствата им над мене — мислеше той, като влизаше сам в градината, — за никого от тях Матилд не е била онова, което благоволи да бъде два пъти за мене.“

Прозорливостта му не отиде по-далеч. Той съвсем не разбираше характера на тази своеобразна жена, която случаят беше направил пълновластна господарка на щастието му.

Целия следващ ден той се мъчи само как да доведе до пълно изнеможение себе си и своя кон. Вечерта той не се опита вече да се приближи до синьото канапе, на което Матилд остана вярна. Той забеляза, че граф Норбер, когато го срещаше в къщи, не го удостояваше с поглед. „Сигурно това му струва страшно много усилия — помисли той, — обикновено той е тъй учтив!“

За Жулиен сънят сега би бил истинско щастие. Но въпреки телесната умора съблазнителни спомени обсаждаха въображението му. Не му идеше на ум, че неговите дълги разходки на кон из горите в околностите на Париж действуват само върху него, но ни най-малко върху сърцето, нито ума на Матилд и по такъв начин той оставя на случая да се разпорежда със съдбата му.

Струваше му се, че само едно би могло да донесе безкрайно облекчение на страданието му: да говори на Матилд. Ала какво би се осмелил да й каже?

Тъкмо за това размишляваше той дълбоко една сутрин в седем часа, когато изведнъж я видя да влиза в библиотеката.

— Знам, господине, вие желаете да ми говорите.

— Велики боже! Кой ви е казал това?

— Знам. Не ви ли е все едно откъде? Ако нямате чест, вие можете да ме погубите или поне да се опитате да направите това; но тази опасност, в която аз не вярвам, няма да ми попречи, разбира се, да бъда искрена с вас. Аз не ви обичам вече, господине, моето лудо въображение ме измами...

При този страшен удар, обезумял от любов и мъка, Жулиен се опита да се оправдае. Нищо по-безсмислено от това. Може ли да се оправдае човек, задето са го разлюбили? Но разумът нямаше вече никаква власт над постъпките му. Един сляп инстинкт го тласкаше да забави присъдата си. Струваше му се, че додето говори, не всичко е

свършено. Матилд не слушаше думите му звукът им я дразнеше, тя не можеше дори да допусне, че той ще има дързост да я прекъсне.

От нравствени угризения и от угризения на гордостта тя се чувствуваше тази сутрин не по-малко нещастна от него. Смазваше я ужасното съзнание, че е дала на някакво попче, син на селянин, права над себе си. „Това е, кажи-речи — мислеше тя в минутите, когато преувеличаваше нещастията си, — както ако се укорявах за увлечението си към някой от лакеите.“

У смелите и горди характери има само една крачка от яда срещу себе си до бесния гняв срещу другите: да си излееш яростта, е в такъв случай истинско удоволствие.

В един миг госпожица дьо Ла Мол стигна дотам, че почна да обсипва Жулиен с най-презрителни нападки. Тя беше безкрайно умна и нейният ум стигаше до свършенство в изкуството да измъчва чуждото честолюбие и да му нанася най-жестоки рани.

За пръв път в живота си Жулиен попадеше под действието на един изключителен ум, въодушевен срещу него от бясна омраза. Той не само не помисли да се защитава в тази минута, но и взе накрай да се презира сам. Като слушаше тези безпощадни презрителни думи, така тънко пресметнати, че да разрушат издъно доброто му мнение за себе си, струваше му се, че Матилд има право и че дори е снизходителна към него.

А тя в своята гордост изпитваше рядка наслада, като наказва така себе си и него за обожанието си към него преди няколко дни.

Не беше нужно тя да изнамира и да обмисля за първи път жестоките подигравки, които му отправяше с такова удовлетворение. Тя просто повтаряше онова, което в продължение на една седмица нашепваше на сърцето ѝ гласът, нагърбил се със защитата на всичко, което се бунтуваше у нея срещу любовта.

Всяка нейна дума усилваше стократно ужасните мъки на Жулиен. Той поиска да избяга, госпожица дьо Ла Мол го задържа властно за ръката.

— Благоволете да забележите — каза ѝ той, — че говорите твърде високо, ще ни чуят в съседната стая.

— Все едно! — подзе гордо госпожица дьо Ла Мол. — Кой ще се осмели да ми каже, че ме чува? Аз искам да излекувам завинаги

вашето дребно самолюбие от всички претенции, които то може да си въобрази за моя сметка.

Когато Жулиен излезе най-сетне от библиотеката, той беше толкова изумен, че не усещаше тъй силно своето нещастие... „И тъй тя не ме обича вече — повтаряше си той на глас, като че искаше сам да си уясни своето положение. — Излиза, че тя ме е обичала осемдесет дни, а аз ще я обичам цял живот.

Възможно ли е това, та само преди няколко дни тя не значеше нищо, нищо за моето сърце!“

Сърцето на Матилд ликуваше, изпълнено от гордост; тя беше намерила сили да скъса всичко навеки! Чувствуваше се безкрайно щастлива, задето е удържала пълна победа над такова могъщо влечение. „Така този господинчо ще разбере един път завинаги, че няма и няма да има никога никаква власт над мене.“ Тя беше тъй щастлива, че в тази минута действително вече не чувствуваше никаква любов.

След такава жестока, такава унижителна сцена за всяко друго същество, не тъй страстно като Жулиен, любовта би била вече немислима. Без да изгуби нито минута самообладанието си, госпожица дьо Ла Мол беше му наговорила такива неприятни, така добре обмислени неща, че не можеха да се сторят верни дори и когато човек си спомня за тях хладнокръвно.

Изводът, който Жулиен извлече на първо време от тази изумителна сцена, беше, че Матилд е безкрайно горда. Той твърдо вярваше, че между тях всичко е свършено завинаги и все пак на другия ден, на обед, той бе непохватен и плах пред нея. Досега не можеше да му се вмени този недостатък. В малкото, както и в голямото той знаеше ясно какво трябва и желае да върши и го извършваше.

Този следобед госпожа дьо Ла Мол го помоли да ѝ подаде някаква бунтарска, но при все това рядка брошура, която заранта беше ѝ донесъл тайно нейният духовник, и Жулиен, като я вземаше от конзолата, събори една старинна ваза син порцелан, необикновено грозна.

Госпожа дьо Ла Мол стана с отчаян вик и се спусна да разгледа отблизо останките на своята любима ваза.

— Това беше стар японски порцелан — каза тя, — получила я бях в наследство от моята стара леля, Шелската игуменка; холандците

я донесли подарък на регента Орлеанския дук, който пък я дал на дъщеря си...

Матилд се беше приближила заедно с майка си, извънредно доволна, че са разбили тази ваза, която ѝ се струваше отвратително грозна.

Жулиен стоеше мълчалив и съвсем не беше смутен; той видя госпожица дьо Ла Мол до себе си.

— Тази ваза — каза ѝ той — е разбита завинаги, тъй както и чувството, което някога владееше сърцето ми; моля ви да приемете извиненията ми за всички безумства, които то ме е карало да правя.

И той излезе.

— Човек наистина може да помисли — каза госпожа дьо Ла Мол, когато той си отиде, — че господин Сорел е горд и доволен от това, което ей сега направи.

Тези думи жегнаха Матилд право в сърцето. „Така е — каза си тя, — майка ми е разбрала вярно, толкова чувство го въодушевява.“ И чак тогава пресекна нейната радост, която досега я вълнуваше след вчерашната сцена. „И тъй, всичко е свършено — каза си тя с привидно спокойствие. — Това ще ми служи за добър урок; моята грешка беше ужасна, унижителна! След нея аз ще имам достатъчно благоразумие за цял живот.“

„Ах, да бе истина това, което казах! — мислеше Жулиен. — Защо любовта, която събуди у мен тази луда жена, ме измъчва още?“

Тази любов вместо да угасне, както той се надяваше, се разгаряше. „Тя е луда наистина — каза си той, — но става ли по-малко обаятелна от това? Мигар има по-красиво същество от нея? Всичко изтънчено и изискано, което буди жива наслада, не е ли в изобилие съчетано у госпожица дьо Ла Мол?“ И спомените за миналото щастие връхлетяха Жулиен и разрушиха отведнъж всичко, изградено от разума.

Напразно разумът се бори с подобен род спомени; настойчивите му опити само засилват техния чар.

Двадесет и четири часа след като бе разбил старата японска ваза, Жулиен беше без преувеличение един от най-злочестите хора на света.

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА ТАЙНОТО ПОСЛАНИЕ

Защото всичко, което разказвам, аз съм го видял и ако е било възможно да се излъжа, когато съм го виждал, несъмнено не ви лъжа, когато ви го разказвам.

Писмо до автора

Маркизът го повика при себе си; господин дьо Ла Мол бе сякаш подмладял, очите му блестяха.

— Да поприказваме за вашата памет — каза той на Жулиен. — Разправят, че била цяло чудо! Ще можете ли да наизустите четири страници, а после да отидете в Лондон и там да ги повторите? Но без да промените нито дума!...

Маркизът сърдито мачкаше последния брой на „Котидиен“ и се мъчеше напразно да скрие голямата си угриженост, каквато Жулиен не беше виждал у него никога, дори когато работата се отнасяше до делото с Фрилер.

Жулиен имаше доста опит и разбираше колко необходимо е да се престори, че напълно е повярвал в шеговития тон, с който му говореха.

— Едва ли този брой от „Котидиен“ е много занимателен; но ако господин маркизът позволи, утре заранта аз ще имам честта да му го повтора наизуст от единия край до другия.

— Как! Дори и обявленията?

— Съвсем точно, без да изпусна нито дума.

— Давате ли ми честна дума? — подзе маркизът с неочаквана сериозност.

— Да, господине, само страхът да не устоя на думата си би могъл да затъмни паметта ми.

— Забравих вчера да ви запитам за това: не искам да ми се кълнете, че никога пред никого няма да повторите онова, което ще чуете; премного ви познавам, за да ви нанесе това оскърбление. Аз

поръчителствувах за вас, ще ви заведе в една къща, дето ще се съберат дванадесет души; вие ще си държите бележки за изказването на всеки.

Не се безпокойте, това съвсем няма да бъде никакъв безразборен разговор, всички ще се изкажат поред, но не искам да кажа, че ще се спазва строг ред — додаде маркизът, като премина отново на шеговития тон, който му беше тъй присъщ. — Докато ние говорим, вие ще изпишете двадесетина страници; после ще се върнете тук с мен и двадесетте страници ние ще сведем до четири. И ето тези четири страници вие ще ми кажете наизуст утре сутринта, вместо целия брой от „Котидиен“. Веднага след това ще тръгнете; ще заминете с пощенската кола като млад човек, който пътешествува за свое собствено удоволствие. Вашата цел ще бъде да не ви забележи никой. Ще отидете при една високопоставена личност. Там ще ви е необходимо по-голямо умение. Работата е в това, че вие ще трябва да измамите всички, които го заобикалят; защото между неговите секретари, между неговите слуги има хора, подкупени от нашите врагове, да дебнат пратениците ни и да ги залавят из пътя.

Вие ще получите препоръчително писмо без никакво особено значение.

Когато негово превъзходителство ви погледне, вие ще извадите моя часовник, ето го, аз ви го давам за вашето пътуване. Вземете го с вас, нека той бъде у вас още сега, а дайте ми вашия.

Дукът сам ще благоволи да запише под ваша диктовка четирите страници, които вие ще научите наизуст.

Когато това бъде сторено, но не по-рано, забележете хубаво, вие ще можете, ако ви запита негово превъзходителство, да му разкажете за заседанието, на което ще присъствувате.

Из пътя не ще ви се случат да се отегчавате, защото между Париж и резиденцията на министъра има хора, които ще искат само да теглят един куршум на господин абат Сорел. Тогава неговата мисия ще е свършена и аз мисля, че нашето дело ще се забави много; защото, драги ми, как ще научим ние за вашата смърт? Колкото и голямо да е вашето усърдие, вие не ще можете да ни съобщите за нея.

Тичайте веднага да си купите костюм — подзе маркизът сериозно. — Облечете се, както изискваше модата преди две години. Тази вечер вие ще трябва да имате небрежна външност. През пътуването, наопаки, ще бъдете такъв, какъвто сте си винаги. Това ви

учудва, с вашата подозрителност вече отгатвате, нали? Да, приятелю мой, едно от достопочтените лица, чието мнение ще чуете, е напълно способно да изпрати за вас сведения, въз основа на които биха могли прекрасно да ви дадат, ако не друго, поне упойка вечерта в някоя добра гостилница, дето ще отседнете да вечеряте.

— По-добре е тогава — каза Жулиен, — да извървя лишни тридесет левги, вместо да поемам прекия път. Става дума за Рим, предполагам...

Маркизът доби такъв надменен и недоволен вид, какъвто Жулиен не беше виждал у него от времето на Брей-льо-О.

— За това, господине, ще узнаете, когато сметна за уместно да ви кажа. Не обичам въпросите.

— Но това не беше въпрос — възрази горещо Жулиен, — кълна ви-се, господине, аз само мислех на глас, търсех в ума си най-сигурния път.

— Да, изглежда, че умът ви е бил много далеч. Не забравяйте никога, че един пратеник, при вашата възраст отгоре на това, не бива да прави впечатление, че иска да посегне върху нечие доверие.

Жулиен се почувствува много потиснат, той беше сбъркал. Самолюбието му търсеше оправдание и не го намираше.

— Разберете, прочее — додаде господин дьо Ла Мол, — когато направи някоя глупост, човек винаги се позовава на сърцето си.

Един час по-късно Жулиен стоеше в преддверието на маркиза с принизен вид във вехти дрехи, с вратовръзка от съмнителна чистота и нещо лакейско в цялата си външност.

Като го видя, маркизът прихна да се смее и едва тогава Жулиен разбра, че са му простили напълно.

„Ако и този млад човек ме предаде — казваше си господин дьо Ла Мол, — кому да се доверя? А когато действуваш, необходимо е все някому да се довериш. Моят син и неговите блестящи приятели, от същата закалка като него, имат храброст, преданост, колкото сто хиляди души заедно; ако дотрябва да се бият, те биха загинали на стъпалата пред трона, те знаят всичко... само не това, което е необходимо в минутата. Да не съм човек, ако между тях виждам поне един способен да научи наизуст четири страници и да извърви стотина левги, без да го подушат. Норбер ще смогне да отиде на смърт, както прадедите си, но на това е годен и всеки новобранец.“

Маркизът се замисли дълбоко: „А да отиде на смърт — каза си той с въздишка, — навярно и този Сорел ще може не по-зле от него...“

— Да се качим в колата — каза маркизът, сякаш искаше да пропъди някаква натрапчива мисъл.

— Господине — каза Жулиен, — докато ми притъкмяваха тази дреха, научих наизуст първата страница от днешния „Котидиен“.

Маркизът взе вестника. Жулиен му повтори всичко, без да сбърка нито една дума. „Хубаво — каза си маркизът, който тази вечер бе истински дипломат. — През това време младежът не забелязва улиците, по които минаваме.“

Те влязоха в голям, доста неугледен салон, отчасти покрит с ламперия, отчасти облечен със зелено кадифе. Насред салона един начумерен лакей нагласяваше една голяма маса за ядене, която покъсно превърна в писалищна с помощта на грамадна зелена покривка, накапана цялата с мастило, домъкната от някое министерство.

Стопанинът на къщата беше огромен човек; името му не бе произнесено нито веднъж; Жулиен намери, че по физиономия и красноречие той напомня човек, погълнат от храносмилането си.

По знак на маркиза Жулиен остана на долния край на масата. За да се покаже спокоен, той се залови да си подостря перата. С крайчеца на окото си преброи седем събеседника, но виждаше само гърбовете им. Двама от тях, както му се стори, заприказваха с господин дьо Ла Мол като равни, другите се държаха с него повече или по-малко почтително.

Някакво ново лице влезе, без да оповестят за него. „Странно — помисли Жулиен, — в тази гостна не обаждат кой дохожда. Дали тази предпазна мярка не е взета в моя чест?“ Всички настанаха от местата си, за да посрещнат новодошлия. Той носеше същия извънредно рядък орден, както и други трима от тези, които бяха вече в гостната. Говореха съвсем тихо. Жулиен бе принуден да съди за новодошлия само по неговите черти и неговата фигура. Той беше къс и набит, червендалест, с блестящи очи, в които не можеше да се прочете нищо друго освен яростта на глиган.

Появилата се почти веднага след него особа от друг вид отвлече изведнъж вниманието на Жулиен. Това беше висок човек, извънредно слаб, навлечен с три-четири жилетки. Погледът му беше гальовен, обноските — учтивви.

„По лице досущ като стария безансонски епископ“ — помисли Жулиен. Този човек беше очевидно духовник, можеше да му се дадат най-много петдесет — петдесет и пет години и видът му беше до немай-къде отчески.

Влезе младият Агдски епископ и на лицето му се изписа силна почуда, когато, огледал присъстващите, спря очи на Жулиен. Той не беше говорил с него от времето на церемонията в Брей-льо-О. Неговият изумен поглед смути и разсърди Жулиен. „Що е това! — каза си той. — Познанството ми с един човек вечно ли ще се превръща за мене в спънка? Всички тези важни велможи, които никога не съм виждал, не ме плашат никак, а погледът на този млад епископ ме вледенява! Трябва да призная, аз съм много странно и много злочебно същество.“

Един дребен човечец, с необикновено черна коса, влезе безшумно и заприказва още от вратата; лицето му беше жълто и той изглеждаше малко налудничав. Щом се появи този неуморим бърбивец, гостите се събраха на групички, види се, за да се избавят от досадата да го слушат.

Отдалечавайки се от камината, всички се поприблжиха до долния край на масата, дето седеше Жулиен. Положението му все повече и повече се объркване, защото, каквито и усилия да правеше, той не можеше да не слуша и колкото и малък да бе неговият опит, разбираше цялата важност на нещата, за които говореха без заобикалки, а колко високопоставените особи, които се намираха пред очите му, държеха сигурно тия неща да останат в тайна!

Макар и да остреше колкото се можеше по-бавно, Жулиен беше подстрил вече дванадесетина пера; скоро нямаше да може да прави и това. Напразно диреше някаква заповед в очите на господин дьо Ла Мол; маркизът беше забравил за него.

„Смешно е това, което правя — мислеше Жулиен, като подстрияше перата, — но хора с такава посредствена физиономия, които защищават по свой почин или натоварени от други такива важни интереси, навярно са много бдителни. В моя нещастен поглед има нещо въпросително и непочтително, което сигурно ще ги раздразни. Ако наведе ниско очи, ще изглежда, че записвам всяка тяхна дума.“

Смущението му достигна до краен предел, той чуваше странни неща.

ДВАДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА РАЗИСКВАНИЯТА

Републиката! Днес на един човек, готов да жертвува всичко за общественото благо, се падат хиляди и милиони, които знаят само своите удоволствия, своето пустословие. В Париж човека тачат по неговата карета, а не по неговите достойнства.

Наполеон, „Спомени“

Лакеят, втурнал се вътре, възвести:

— Господин дук дьо ???.

— Млъкнете, вие сте истински глупак — каза дукът, като влизаше. Той изговори тези думи така хубаво и с такова величие, че неволно Жулиен си помисли: умението да се смъмри един лакей е навярно всичко, което знае тази знатна особа. Жулиен вдигна очи и начаса ги наведе. Той тъй вярно беше отгатнал какво представлява новодошлият, че се уплаши неговият поглед да не издаде догадката му.

Дукът беше човек на около петдесет години, облечен беше като денди и вървеше така, като че бе навит. Имаше тясна глава, с голям нос и пристегнато и издадено напред лице: трудно би било да си представим по-благородна и в същото време по-незначителна физиономия. С неговото пристигане заседанието веднага се откри.

Гласът на господин дьо Ла Мол прекъсна ненадейно физиономичните наблюдения на Жулиен.

— Представям ви господин абата Сорел — каза маркизът, — той е надарен с изумителна памет; само преди един час му съобщих за мисията, с която може да бъде удостоен, и той, за да ми покаже своята памет, научи наизуст първата страница от „Котидиен“.

— Ах, да, чуждестранните новини за оня клетник Н... — каза стопанинът на къщата. Той грабна вестника и изгледал Жулиен със смешно изражение на лицето, като се стараеше да се покаже важен, рече му:

— Почнете, господине.

Настъпи дълбоко мълчание, всички очи се впериха в Жулиен; той казваше наизуст вестника тъй добре, че след двадесет реда дукът каза:

— Достатъчно.

Дребният човечец с глиганския поглед седна. Той беше председател, защото, едва седнал на мястото си, посочи на Жулиен една игрална масичка и със знак му заповяда да я тури до него. Жулиен се настани зад нея с всичко, необходимо за писане. Той наброи двадесет души, насядали около зелената маса.

— Господин Сорел — каза дукът, — идете в съседната стая, ние ще ви извикаме.

Стопанинът на къщата доби изведнъж угрижен вид.

— Капаците не са затворени — каза той полугласно на своя съсед. — Няма защо да гледате през прозореца — викна той глупаво на Жулиен.

„Ето ме въввлечен най-малко в някой заговор — помисли той. — За добра чест той не е от онези заговори, които водят на Гревския площад. Но дори да има такава опасност, аз съм длъжен да се реша на това и дори на нещо още по-страшно заради маркиза. Щастлив ще съм, ако ми се удаде да загладя огорчението, което моите безразсъдства могат да му причинят един ден!“

Замислен за своите безразсъдства и своето нещастие, той оглеждаше местата тъй, че да не ги забрави никога. И чак тогава си спомни, че маркизът не каза на лакея името на улицата, а заповяда да се наеме файтон — което никога не беше му се случвало.

Жулиен бе предоставен дълго време на своите размишления. Той се намираше в един салон, обвит в червено кадифе с широки златни ширити. Върху конзолата имаше голямо разпятие от слонова кост, а на камината — книгата „Папата“ от господин дьо Местр, с позлатени ръбове и великолепна подвързия. Жулиен я разтвори, за да не изглежда, че подслушва. Сегиз-тогиз гласовете в съседната стая се издигаха доста високо. Най-сетне вратата се отвори, повикаха го.

— Помнете, господа — каза председателят, — че от тази минута ние говорим пред дук дьо ????. Господинът — каза той, като посочи Жулиен — е млад свещенослужител, предан на нашето свето дело, и

той с помощта на своята чудесна памет ще предаде до най-малките подробности нашите речи.

Има думата господинът — каза той, като се обърна към лицето с отческия вид, което носеше три-четири жилетки. Жулиен намери, че би било по-естествено да го нарекат господина с жилетките. Той взе листовете и писа много.

(Тук авторът би желал да остави една страница с многоточие.

— Това ще прави неприятно впечатление — казва издателят, — а за такова леко произведение да бъде неприятно е равносилно на проваляне.

— Политиката — възразява авторът — е камък, вързан за шията на литературата. И преди да минат шест месеца, той ще удави произведението. Политиката сред приумиците на въображението прилича на револверен изстрел сред концерт. Оглушителен трясък, но не и изразителен. Той не хармонира със звука на нито един инструмент. Тази политика ще оскърби до смърт едната половина от читателите, а ще отегчи другата, на която се е сторила къде позанимателна и силна в сутрешния вестник.

— Ако вашите герои не говорят за политика — подзема издателят, — значи, не са французи от 1830 година и вашата книга съвсем не е огледало, както заявихте...)

Протоколът на Жулиен съдържаше двадесет и шест страници; ето тук едно извлечение от него, извънредно бледо, защото потрябва, както става винаги, да се изпуснат различните куриози, чието изобилие би предизвикало отвращение или би се сторило неправдоподобно (вж. „Газет де трибуно“).

Човекът с жилетките и отческия вид (навярно той бе епископ) често се усмихваше и тогава очите му, засенени от трепкащи клепки, запламтяваха с необикновен блясък и техният израз не изглеждаше тъй нерешителен, както обикновено. Тази особа, на която бе възложено да говори първа пред дука („Но какъв е този дук?“ — питаше се Жулиен), очевидно за да изложи мненията и да изпълни ролята на всеобщ защитник, прояви, както се стори на Жулиен, някаква неувереност и отсъствие на определени изводи, в които често укоряват адвокатското съсловие. После през време на разискването дукът не пропусна да го укори за това.

След няколко фрази, изпълнени с назидания и снизходителна философия, човекът с жилетките каза:

— Благородната Англия, ръководена от един велик човек, безсмъртния Пит, е изразходвала четиридесет милиарда франка, за да възпре революцията. Ако събранието ми позволи да развия искрено една печална мисъл, ще кажа, че Англия недостатъчно разбира, че с такъв човек като Бонапарт особено когато са могли да му се противопоставят малък сбор от благи намерения, решително е било възможно да се действа само със средства от личен характер...

— А! Пак прослава на убийството! — със спокоен глас каза стопанинът на къщата.

— Избавете ни от вашите сантиментални поучения — провикна се сърдито председателят и неговото глиганско око светна със свиреп блясък. — Продължавайте — каза той на човека с жилетките. Страните и челото на председателя почервеняха.

— Благородната Англия — подзе докладчикът — днес е съсипана, защото всеки англичанин, преди да плати хляба си, е длъжен да изплати лихвата на четиридесетте милиарда франка, похарчени за борбата срещу якобинците. Тя няма вече Пит...

— Тя има дук Уелингтън — каза военният, добил извънредно важен вид.

— Моля, тишина, господа — извика председателят. — Ако почнем пак да спорим, нямаше защо да викаме господин Сорел.

— Известно е, господине, че вие изобилствувате е идеи — каза дукът жегнат, като изгледа бившия Наполеонов генерал, който беше прекъснал докладчика, Жулиен разбра, че тази дума съдържа личен намек, много оскърбителен. Всички се усмигнаха; отстъпникът-генерал явно кипеше от гняв.

— Няма вече Пит, господа — подзе докладчикът с обезсърчения тон на човек, който се е отчаял да вразуми своите слушатели. — Пък и да се намереше един нов Пит в Англия, не се лъже два пъти един народ по един и същ начин.

— Ето защо един победоносен генерал, един втори Бонапарт е занаят пред немислим във Франция — отново го пресече военният.

Този път нито председателят, нито дукът се решиха да се разсърдят, макар Жулиен да видя по очите им, че едва се сдържат. Те

наведоха очи, а дукът се задоволи да въздъхне така, че да го чуят всички. Но докладчикът се ядоса.

— Вие горите от нетърпение да свърша — каза той разпалено, като отхвърли онази усмихната вежливост и оня сдържан език, които Жулиен смяташе, че са отражение на характера му, — вие горите от нетърпение да свърша; никой не взема под внимание усилията, които правя, за да не оскърбя ничии уши, колкото и дълги да са те. Добре тогава, господа, аз ще бъда кратък.

И ще ви кажа съвсем простишко: Англия няма нито едно су, за да помогне за доброто дело. Да се върне самият Пит, и той с всичкия си гений не би могъл да измами дребните английски собственици, защото те знаят, че само кратката война при Ватерлоо им е коствала един милиард франка. Тъй като от мен искате да бъда ясен — додаде докладчикът, все повече и повече въодушевен, — ще ви кажа: *помогнете си сами*, защото Англия няма нито една гвинея за вас, а когато Англия не плаща, Австрия, Русия и Прусия, които имат храброст, но не и пари, не могат да издържат срещу Франция повече от един или два похода.

Можем да се надяваме, че младите войници, които якобинците ще наберат, ще бъдат бити в първия поход, може би във втория; но не в третия — нека мина, ако трябва, за революционер във вашите предубедени очи, — в третия вие ще видите войниците от 1794 година, които не бяха вече повиканите във войската селяни от 1792.

Тук го прекъснаха едновременно от три-четири места.

— Господине — каза председателят на Жулиен, — идете да препишете на чисто в съседната стая началото от протокола, който сте водили.

Жулиен излезе с голямо съжаление. Докладчикът току-що бе засегнал някои възможности, които бяха предмет на постоянните Жулиенови размишления.

„Страхуват се да не им-се смея“ — помисли той. Когато го повикаха пак, господин дьо Ла Мол говореше с една сериозност, която на Жулиен се стори много смешна, защото той го познаваше добре.

— ...Да, господа, тъкмо за този злочест народ може да се каже:

Ще бъде ли той бог, софра или копаня?

— „Ще бъде бог!“ — провикна се баснописецът. — От вас, господа, би трябвало да чуем тези благородни, дълбоки думи. Почнете да действувате сами и велика Франция ще се възроди, кажи-речи, такава, каквата я създадоха нашите прадеди и ние я видяхме още веднъж с очите си преди смъртта на Людовик XVI.

Англия, поне нейните благородни лордове мразят като нас гнусното якобинство: без английското злато Австрия, Русия и Прусия не могат да дадат повече от две-три сражения. Достатъчно ли е това, за да ни доведе до една щастлива окупация като онази, която господин дьо Ришельо провали така глупаво в 1817 година? Аз не вярвам на това.

Тук някой се опита да го прекъсне, но бе заглушен от шътканията на всички. Опитал се бе да го прекъсне пак бившият императорски генерал, който мечтаеше за синята лента и искаше да заеме видно място между редакторите на тайното послание.

— Аз не вярвам на това — подзе господин дьо Ла Мол, щом стихна глъчката. Той натърти на „аз“ с дързост, която очарова Жулиен. „Ето добър ход! — помисли си той и перото му хвърчеше почти тъй бързо, както словото на маркиза. — С една на място казана дума господин дьо Ла Мол унищожил двадесетте похода на този отстъпник.“

— Не само на чужденците — продължи маркизът с по-умерен тон — ние трябва да разчитаме за една нова военна окупация. Цялата тази младеж, която пише подпалвачески статии в „Глоб“, ще ви даде три-четири хиляди млади командири, между които може да се намери някой Клевер, Ош, Журдан или Пишегрю, ала далеч не толкова благонамерен.

— Ние не се погрижихме да му създадем слава — каза председателят. — Трябваше да го обезсмъртим.

— Необходимо е най-сетне във Франция да има две партии — продължи господин дьо Ла Мол, — но две партии не само по име, но и две съвсем отделни, рязко разграничени партии. Да знаем кого ще трябва да смажем. От една страна, журналистите, избирателите, с една дума, общественото мнение; младежта и всичко, което се възхищава от нея. Докато те се опиват от шума на собственото си празнословие, ние ще се възползуваме от едно сигурно преимущество — ще изразходваме бюджета.

Тук пак го прекъснаха.

— Вие, господине — обърна се господин дьо Ла Мол към оня, който го прекъсна, и то с удивително високомерие и спокойствие, — вие не изразходвате, ако тази дума ви дразни, вие лапате четиридесетте хиляди франка от държавния бюджет заедно с осемдесетте хиляди, които получавате по цивилната листа.

Добре тогава, господине, щом ме принуждавате на това, аз, без да се стеснявам, ви вземам за пример. Както вашите благородни прадеди, които са потеглили с Людовик Свети в кръстоносния поход, вие за тези сто и двадесет хиляди франка би трябвало да ни доставите поне един полк, една рота, какво говоря, половин рота, хайде, нека са петдесетина души, готови да се сражават и предани на доброто дело на смърт и на живот. А вие имате само лакеи, от които при един бунт ще се уплашите сами.

Престолът, олтарът и аристокрацията могат да загинат още утре, господа, ако вие не се погрижите да създадете във всеки окръг по един отряд от петстотин предани души; но предани, казвам, не само с цялото френско юначество, но и с цялата испанска непоклатимост.

Половината от този отряд ще трябва да съставят нашите синове, нашите племенници, с една реч, истинските благородници. Всеки един от тях ще има до рамото си не жалък бърбивец-буржоа, готов да си закачи трицветната кокарда, ако 1815 година се повтори, а добър селянин, прост и чистосърдечен като Кателино; нашият благородник ще го просвети, ще стане, ако може, негов млечен брат. Нека всеки от нас пожертвува една пета от своите доходи, за да стегне във всеки окръг по един такъв малък отряд от петстотин души. Тогава ще можете да разчитате на чуждестранна окупация. Никога чуждият войник няма да стигне и до Дижон, ако не е сигурен, че ще намери в кой да е окръг петстотин приятелски войници.

Чуждестранните крале няма да ви слушат дотогава, докато не им обявите, че имате двадесет хиляди благородници, готови да грабнат оръжието, за да им отворят вратите на Франция. Тази повинност, ще кажете вие, е тежка; господа, само на тази цена ние можем да спасим главите си. Между свободата на печата и нашето съществуване като благородници се води война на живот и смърт. Станете фабриканти, селяни или хванете пушките. Бъдете плахи, ако щете, но не бъдете глупави; отворете си очите.

„Стегнете своите дружини!“ — ще ви кажа аз с думите на якобинската песничка; и тогава ще се намери някой великодушен Густав Адолф, който, умилолюбив от неизбежната опасност, заплашваща монархически основи, ще се устреми на триста левги далеч от страната си и ще стори за вас онова, което е сторил Густав за протестантските князе. Искате ли да продължавате да говорите и да стоите със скръстени ръце? След петдесет години в Европа ще има само президенти на републиката и нито един крал. И с тези четири букви К, Р, А, Л ще изчезнат от земята и свещениците, и благородниците. Аз виждам само кандидати, които се подмилкват на омърсени мнозинства.

Можете колкото ви се ще да приказвате, че във Франция сега няма популярен генерал, познат и обичан от всички, че войската е била създадена само за целите на престола и на олтара, че ѝ са отнели всички стари войскари, докато всеки руски и австрийски полк наброява петдесет подофицери, минали през огъня на боя.

Двеста хиляди младежи от дребната буржоазия бълнуват само за война...

— Стига неприятни истини — каза високомерно една важна особа, види се, високо издигната в духовната йерархия, защото господин дьо Ла Мол, вместо да се разсърди, приветливо му се усмихна, а това за Жулиен бе твърде знаменателно.

— Стига неприятни истини, да направим изводите, господа: грешка ще е за един човек, комуто трябва да се отреже гангрениялият крак, да каже на своя хирург: „Този болен крак е съвсем здрав.“ Извинете ме за израза, господа, благородният дук дьо ??? е нашият хирург.

„Ето най-сетне разгадката — помисли Жулиен, — тази нощ ще препусна към...“.

ДВАДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

ДУХОВЕНСТВОТО, ГОРИТЕ, СВОБОДАТА

Основният закон на всичко съществуващо е да се запази, да живее. Вие сеете бучиниш, а искате да израснат житни класове!

Макиавели

Важната особа продължаваше; виждаше се, че е осведомен човек; той излагаше с меко, сдържано красноречие, което допадна извънредно много на Жулиен, следните велики истини:

1. Англия няма нито една гвинея за нас; там на мода са икономиката и Юм. Дори техните „светци“ няма да ни дадат пари, а господин Бругхем ще ни вземе на подбив.

2. Невъзможно е да се издействуват от европейските крале повече от два похода без английското злато; а два похода са малко, за да се смаже дребната буржоазия.

3. Необходимо е да се създаде във Франция въоръжена партия, без нея монархическите елементи в Европа няма да се решат дори и на тези два похода.

Четвъртата точка, която се осмелявам да ви предложа като нещо очевидно, се състои ето в какво:

Невъзможно е да се създаде въоръжена партия във Франция без духовенството. Казвам ви това смело, защото ей сега ще ви го докажа, господа. Трябва всичко да се предостави на духовенството.

1. Защото, занимавайки се със своето дело ден и нощ, ръководено от високо даровити хора, настанени надалеч от всички бури на триста левги от вашите граници...

— Аха, Рим, Рим! — възкликна стопанинът на къщата.

— Да, господине, *Рим!* — повтори кардиналът гордо. — Каквито и да са шегите, които, малко или многоостроумни, са били на мода във вашата младост, аз в 1830 година високо ще заявя, че духовенството,

ръководено от Рим, единствено със словото си достига до сърцето на простия народ.

Петдесет хиляди свещеници повтарят едни и същи думи в деня, посочен от владиците, и народът, който в края на краищата дава войниците, ще слуша с по-голям; трепет гласа на своите свещеници, отколкото всички стихчета на миряните... (Тази лична нападка предизвика ропот.)

Духовенството притежава сила, по-голяма от вашата — подзе кардиналтът, като повиши глас, — всички крачки, които сте правили, за да постигнете тази основна цел — създаване на въоръжена партия във Франция, са направени от нас.

Тук последваха факти... Кой изпрати осемдесет хиляди пушки във Вандея?... и т.н., и т.н....

— Докато духовенството няма своите гори, то не може да направи нищо. Щом захване войната, министърът на финансите ще предприеме на своите подведомствени да изплащат само на енорийските свещеници. Франция всъщност е невярваща страна и обича войната. Който ѝ я даде, той ще стане двойно популярен, защото да воюваш, нека се изразим на просташки език, значи да накараш йезуитите да изпукат от глад; да воюваш, значи да освободиш тези чудовищни горделивци, французите, от заплахата на чуждестранното нашествие.

Всички слушаха кардинала благосклонно.

— Би трябвало — каза той — господин дьо Нервал а напусне министерския кабинет, неговото име и без това дразни.

При тези думи всички наскочаха и заприказваха едновременно. „Ей сега пак ще ме отпратят вън!“ — помисли Жулиен; но дори и благоразумният председател бе забравил за присъствието и съществуването на Жулиен.

Всички погледи потърсиха човека, когото Жулиен веднага позна. Това беше господин дьо Нервал, първият министър, когото той беше виждал на бала у господин дук дьо Рец.

„Безредието достигна своя апогей“, както се изразяват вестниците, когато пишат за камарата. Мина цял четвърт час, додето се възстанови донейде тишина.

Тогава господин дьо Нервал стана и заговори като апостол.

— Аз нямам намерение да твърдя пред вас — каза той с необикновен тон, — че не държа на министерския кабинет.

Доказа ми се, господа, че моето име удвоява силите на якобинците, като настройва против нас мнозина умерени. Аз на драго сърце бих се оттеглил; но господните пътища са открити за очите на малцина; а на мене — додаде той, като изгледа вторачено кардинала — ми е дадено предназначение; небето ми възвести: ти ще сложиш главата си на ешафода или ще възстановиш монархията във Франция и ще туриш камарата на това място, което е заемал парламентът при Людовик XV, и това, господа, *аз ще сторя*.

Той млъкна и седна; настъпи мъртва тишина.

„Ето добър актьор“ — помисли си Жулиен. Той се лъжеше както винаги, защото предполагаше премного ум у хората. Въодушевен от споровете през днешната оживена вечер, а още повече от искреността на изказванията, господин дьо Нервал в тази минута вярваше в своето предназначение. Този човек обладаваше голяма смелост. Но не се отличаваеше със здрав смисъл.

В тишината, последвала гръмкото изявление: „Аз ще сторя това“, удари полунощ. На Жулиен се счу в звъна на часовника нещо величествено и зловещо. Той беше развълнуван.

Разискванията скоро се възобновиха с удвоена сила, главно с невероятна откровеност. „Тия хора накрая ще заповядат да ме отровят — мислеше в някои минути Жулиен. — Как се казват такива неща пред един плебей?“

Удари два часът, а те още говореха. Стопанинът на къщата спеше отдавна; господин дьо Ла Мол се видя принуден да позвъни, за да подменят свещите. Господин дьо Нервал, министърът, беше си отишъл в два часа без четвърт, но преди това не пропусна да разгледа няколко пъти лицето на Жулиен в огледалото, което се намираще от страната му. След неговото заминаване всички се чувствуваха по-свободни.

— Бог знай какво ще говори на краля този човек! — каза шепнешком на своя съсед човекът с жилетките, докато поставяха нови свещи. — Той може да ни припише сума нелепици и да ни провали бъдещето. Право да си кажем, рядка самонадеяност и дори безсрамие от негова страна е, че се показва тук. Той дохожда и по-рано тук, преди да стане министър; министерският портфейл променя всичко, поглъща всички интереси на човека, той би трябвало да разбира това.

Едва излезе министърът и бонапартистският генерал притвори очи. Начаса заговори за здравето и раните си, погледна своя часовник и

си отиде.

— Обзалагам се — каза човекът в жилетките, — че генералът догонва министъра, той ще почне да се оправдава, че е попаднал тук и дори ще каже, че ни държи в ръцете си.

Когато полузадрямалите слуги смениха най-сетне свещите, председателят каза:

— Нека стигнем най-сетне до едно решение, господа, стига сме се мъчили да се убеждаваме един друг. Да помислим за съдържанието на посланието, което след четиридесет и осем часа ще бъде пред очите на нашите чуждестранни приятели. Тук говориха за министрите. Сега, когато господин дьо Нервал ни напусна, ние можем да кажем: какво ни е еня за министрите. Ние ще ги накараме да се съгласят.

Кардиналът изрази одобрението си с тънка усмивка.

— Нищо не е тъй лесно, струва ми се, както да изложим накратко нашето становище — каза младият Агдски епископ с потаения и съдържан жар на най-върл фанатизъм. До тази минута той пазеше мълчание; погледът му, който Жулиен беше наблюдавал, отначало благ и спокоен, запламтя след първия час от разискванията. Сега душата му се изливаше като лавата на Везувий.

— От 1806 до 1814 година — каза той — Англия извърши само една грешка — че не действуваше непосредствено и лично срещу Наполеон. Щом този човек почна да назначава дукове и шамбелани, щом възстанови престола, мисията, възложена му от бога, бе завършена; оставаше само да бъде съкрушен. Светото писание ни учи не на едно място как трябва да се разправяме с тираните. (Тук последваха многобройни латински цитати.)

Днес, господа, трябва да съкроем не един човек, а Париж. Цяла Франция взема пример от Париж. Какъв смисъл има да се въоръжават вашите петстотин души във всеки окръг? Опасен опит, който няма да свърши добре. За какво да месим Франция в това дело, което се отнася само до Париж? Едничък Париж с вестниците и салоните си е виновен за това зло, затова нека загине този Вавилон.

Борбата се води между Париж и олтара, време е да й сложим край. Тази разруха е от полза дори за светските интереси на престола. Защо Париж не смееше да гъкне при Бонапарт? Попитайте за това топа при църквата „Свети Рок“...

.....

Беше вече три часът заранта, когато Жулиен излезе заедно с господин дьо Ла Мол.

Маркизът беше уморен и се срамуваше. Когато заговори на Жулиен за първи път, в гласа му прозвуча молба. Той молеше Жулиен да му даде честна дума, че никога няма да продума дума за прекомерното усърдие — така се изрази той, — на което случаят го е направил преди малко свидетел.

— Не говорете за това на нашия чуждестранен приятел, освен ако настои упорито и поиска да узнае какви са нашите млади безумци. Какво ги е грижа тях, че ще се сгромолясва държавата? Те ще станат кардинали и ще избягат в Рим. Нас в нашите замъци, нас ще изколят селяните.

Тайното послание, което маркизът състави по дългия, от двадесет и шест страници, протокол на Жулиен, бе готово едва в пет часа без четвърт.

— Капнал съм от умора — каза маркизът — и това личи по посланието, дето в края липсва яснота; недоволен съм от него, както никога в живота си не съм бил от никое свое дело. Ето какво, приятелю мой — додаде той, — идете да си починете няколко часа, а аз, понеже ме е страх да не ви задигнат, ще ви заключа във вашата стая.

На другия ден маркизът отведе Жулиен в един усамотен замък, доста далеч от Париж. Там завариха някакви странни домакини, които Жулиен взе за свещеници. Връчиха му паспорт с измислено име, дето обаче бе посочена най-сетне истинската цел на пътуването, която той досега се преструваше, че не знае. Той се качи сам-самичък в една каляска.

Маркизът не се безпокоеше ни най-малко за неговата памет, Жулиен му беше повторил няколко пъти тайното послание, но той се страхуваше много да не го заловят из пътя.

— Най-важното — дръжте се като франт, който пътешествува, за да убива времето си — каза му той приятелски, когато излизаше от салона. — Не е чудно в нашето събрание снощи да се е промъкнал не един мним събрат.

Пътуването беше бързо и тъжно. Щом се скри от очите на маркиза, Жулиен забрави и тайното послание, и мисията си и почна да мисли само за отблъснатата го Матилд.

В едно село на няколко левги оттатък Мец пощенският началник му заяви, че нямали коне. Беше шест часът вечерта; Жулиен, силно разядосан, поиска да вечеря. Той излезе да се поразходи пред вратата и неусетно, без да го види някой, се вмъкна в двора, дето бяха конюшните. Там не видя коне.

„А този човек все пак имаше странен вид — помисли си Жулиен, — той твърде нахално ме разглеждаше.“

Както виждаме, той започваше да не вярва вече на всичко, което му казваха. Решил да се измъкне след вечерята, той, за да разузнае за всеки случай нещичко за тоя край, излезе от стаята си и отиде в кухнята, за да се погрее на огнището. Каква бе неговата радост, когато намери там синьор Джеронимо, знаменития певец!

Изтегнат в едно кресло, което беше наредил да довлечат близо до огъня, неаполитанецът гръмко пъшкаше и бърбеше сам на себе си повече, отколкото всички двадесет немски селяни, които го бяха наобиколили със зяпнали уста.

— Тези хора ще ме опропастят — извика той на Жулиен, — обещах да пея утре в Майнц. Седем владетелни князе са дошли да ме чуят. Но хайде да излезем да се поразходим — додаде той многозначително.

Те извървяха стотина крачки по пътя, нямаше вече никаква опасност да ги чуе някой...

— Знаете ли каква е работата? — каза той на Жулиен. — Този пощенски началник е мошеник. Както се разхождах, попаднах на един хлапак, комуто дадох двадесет су, и той ми каза всичко. Имало двадесетина коня в една конюшня на другия край на селото. Искали да забавят някакъв си куриер.

— Наистина ли? — запита Жулиен най-невинно. Ала да се открие измамата, не беше всичко, трябваше

да се замине оттук: това Джеронимо и приятелят му не сполучиха да направят.

— Да почакаме до утре — каза най-сетне певецът, — в нас нямат доверие. Може би подозират вас или мене. Утре заранта ще поръчаме хубава закуска; и докато я приготвят, ще идем да се разходим, ще се изплъзнем, ще наемем коне и ще стигнем до следната пощенска станция.

— Ами нещата ви? — запита Жулиен, комуто дойде на ум, че самият Джеронимо може да е изпратен да го залови.

Време беше да вечерят и да си легнат. Жулиен спеше още първия си сън, когато изведнъж го събудиха гласовете на двама души, които, без много-много да се стесняват, разговаряха помежду си в стаята му.

Той позна пощенския началник, който държеше в ръката си потаен фенер. Светлината беше насочена върху сандъка му, който Жулиен беше заповядал да качат от каляската в стаята. Един човек до пощенския началник спокойно ровеше в отворения сандък. Жулиен виждаше само ръкавите на дрехата му — черни и извънредно стегнати.

„Та това е расо“ — каза си той и полекичка хвана малките си пистолети, които бе пхнал под възглавницата си.

— Не се страхувайте, ваше преподобие, той няма да се събуди — казваше пощенският началник. — Ние ги нагостихме с онова вино, което вие сам бяхте приготвили.

— Не намирам нито помен от книжа — отговори кюрето. — Много бельо, парфюми, помади, разни дреболии; това ще да е някой вятърничав младеж, който мисли само за удоволствия. Пратеникът е по-скоро другият, който нарочно говори с италиански акцент.

Двамата се приближиха до Жулиен да потършуват из джобовете на пътническата му дреха. На Жулиен му се поиска силно да ги застреля като крадци. Това не влечеше за него никакви опасни последици. Той с мъка се въздържа. „Ще изляза глупак — каза си той, — ще проваля цялата си мисия.“

Претърсиха дрехата му.

— Този не е дипломат — каза свещеникът; той се отдалечи, и добре стори.

„Ако той се допре до мене в леглото ми, горко му! — мислеше си Жулиен. — Той може преспокойно да ме мушне с кинжала си, но това аз няма да позволя.“

Кюрето изви глава към него, Жулиен поотвори очи; какво беше учудването му: пред него стоеше абат Кастанед! И наистина, макар тези двама нехранимайковци да се мъчеха да говорят тихичко, още от началото един от гласовете му се стори познат. Жулиен почувствува неудържимо желание да очисти земята от една измежду най-мръсните й твари...

„Ами моята мисия!“ — каза си той.

Кюрето и неговият съучастник излязоха. След четвърт час Жулиен се престори, че се събужда. Той се развика и събуди цялата къща.

— Отровиха ме — викаше той, — страдам ужасно! Трябваше му предлог, за да помогне на Джеронимо.

Той го намери полузадушен от лауданума, сипан във виното.

Жулиен, като се страхуваше от някаква подобна шега, беше вечерял с шоколада, който си беше донесъл от Париж. Колкото и да се мъчи, той не смогна да събуди Джеронимо и да го склони да заминат.

— Да ми дадат и цялото неаполитанско кралство — мънкаше певецът, — няма да се откажа сега от блаженството да се наспя.

— Ами седемте владетелни князе!

— Нека чакат.

Жулиен замина сам и пристигна без всякакви премеждия при високата особа. Цяла сутрин той напразно се домогваше да получи аудиенция. За щастие към четири часа дукът излезе да се поразходи. Щом го видя да тръгва пеша, Жулиен не се подвоуми да се приближи до него и да му поиска милостиня. Дошъл на две крачки от високата особа, той извади часовника на маркиз дьо Ла Мол и го показа с явна преднамереност.

— Следвайте ме отдалеч — отвърнаха му, без да го погледнат.

На четвърт левга от това място дукът влезе ненадейно в едно малко кафене-къща. И ето в една стая на тази забутана странноприемница Жулиен има честта да каже на дука своите четири наизустени страници.

— Повторете всичко отначало — казаха му — и говорете по-бавно.

Принцът си взе някои бележки.

— Идете пеша до съседната пощенска станция. Нещата и каляската си оставете тук. Доберете се до Страсбург, както можете, а на двадесет и второ число от месеца (това беше десето) бъдете в дванадесет и половина в същото кафене. Излезте оттук след половин час. Мълчание!

Само тия думи чу Жулиен. Те бяха достатъчни, за да се проникне той от истинско възхищение. „Ето как се вършат сериозните работи — мислеше той, — какво би казал този велик държавник, ако чуеше преди три дни нашите подивели бърбивци?“

Жулиен изгуби два дни, дорде стигне в Страсбург, дето, както му се струваше, нямаше какво да прави. Той беше направил една голяма заобиколка. „Ако този дяволски абат Кастанед ме е познал, той току-така лесно няма да изгуби дирите ми... А как би се зарадвал, ако можеше да ми се надсмее и да провали мисията ми!“

Абат Кастанед, възглавяващ полицията на конгрегацията по цялата северна граница, за добра чест не беше го познал. А страсбургските йезуити, макар и много усърдни, не помислиха дори да следят Жулиен, който със своя орден и своя син сюртук имаше вид на млад офицер, зает изключително със своята особа.

ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА СТРАСБУРГ

Какво ослепление! На тебе ти е даден целият жар на любовта, цялата ѝ мощ да изживееш мъките ѝ. Само нейните чародейни наслади, нейните сладки радости са извън твоята сфера. Аз не можех да кажа, като я гледах заспала: тя е цялата моя с ангелската си красота и своите мили слабости! Ето я всецяло в моята власт такава, каквато небето я създаде б своето милосърдие за омая на мъжкото сърце.

Шилер, „Ода“

Принуден да прекара една седмица в Страсбург, Жулиен, дирейки как да се разсее, се отдаваше на мечти за военна слава и всеотдайност към родината. Беше ли той наистина влюбен? Той не знаеше, чувствуваше само, че в изтерзаната му душа Матилд е пълновластна владичица на неговото щастие и неговото въображение. Потребно бе да напруга всичките си душевни сили, за да не се поддаде на отчаяние. Да мисли за каквото и да е било, което няма връзка с госпожица дьо Ла Мол, беше не по силите му. Честолюбие, обикновените успехи на пустославието го отвличаха някога от чувствата, които изпитваше към госпожа дьо Ренал. Матилд беше погълнала всичко; той я намираще във всичките си мечти за бъдещето.

Бъдещето, одето и да го погледнеше, се виждаше на Жулиен безутешно. Това същество, което ние виждахме във Вериер тъй самонадеяно, тъй надменно, сега беше изпаднало в прекомерна, смешна скромност.

Три дни по-рано той с наслада би застрелял абат Кастанед, но ако сега в Страсбург някое дете се спречкаше с него, той би дал право на детето. Спомнеше ли си за съперниците, за враговете, с които беше се сблъскал в живота, дохождаше винаги до заключение, че той, Жулиен, е бил виновен.

Защото сега негов неумолим враг беше същото това могъщо въображение, което някога непрекъснато му рисуваше бъдещето, пълно с бляскави успехи.

Голямата самота, на която е обречен чужденецът, увеличаваше още повече властта на това мрачно въображение. Какво съкровище би бил за него един приятел! „Но — питаше се Жулиен — има ли поне едно сърце, което да бие за мене? И ако дори имах приятел, дългът на честта не ми ли повелява да пазя вечно мълчание?“

Тъжен се разхождаше той на кон из околностите на Кел, едно градче на брега на Рейн, обезсмъртена от Дезе и Гувион Сен-Сир. Един немски селянин му показваше поточетата, пътищата, островчетата на Рейн, които тези велики пълководци бяха прославили с мъжеството си. Жулиен, повел своя кон с лявата си ръка, държеше в дясната разгъната великолепната карта, която украсява „Спомените“ на маршал Сен-Сир. Един весел възглас го накара да вдигне глава.

Беше княз Коразов, неговият лондонски приятел, който преди няколко месеца му беше разкрил основните правила на висшето светско държане. Верен на това велико изкуство, Коразов, пристигнал предния ден в Страсбург и само от един час в Кел, макар и в живота си да не беше прочел нито един ред за обсадата от 1796 година, се залови да обяснява всичко на Жулиен. Немският селянин го гледаше слисан; защото все пак разбираше доста френски и виждаше огромните несъобразности, в които изпадаше князът. Но Жулиен беше много далеч от всичко, което мислеше селянинът, той гледаше с почуда хубавия млад човек, възхищаваше се от стройността му и умението, с което яздеше.

„Ето щастлив характер! — казваше си той. — Колко добре му приляга бричът; как красиво са подрязани косите му! Уви, ако аз бях такъв, може би тя нямаше да ме възненавиди, след като ме беше обичала три дни!“

Когато князът завърши с обсадата на Кел, той каза на Жулиен:

— Вие имате вид на трапист^[1], престарали сте се, следвайки онова правило на сериозност, което ви предадох в Лондон. Тъжният вид не съответствува на добрия тон; вие трябва да имате отегчен вид. Тъжен ли сте, значи, липсва ви нещо, значи, в нещо не сте сполучили.

Това значи да се показвате в неизгодна светлина. Напротив, отегчен ли сте, в неизгодна светлина се намира оня, който се е опитал

напразно да ви се хареса. Разберете, драги ми, колко дълбока е заблудата ви.

Жулиен хвърли едно екую на селянина, който ги слушаше със зинала уста.

— Хубаво — каза князът, — у вас има грация, благородно презрение! Много хубаво!

И той пуска коня си в галоп. Жулиен препусна след него, изпълнен с глупаво възхищение.

„Ах, ако бях такъв, тя нямаше да предпочете пред мене Кроазноа!“ И колкото повече се възмущаваше разумът му от смешните чудачества на княза, толкова по-силно той се презираше, задето не може да се възхищава от тях, и скърбеше, че не ги притежава. Отвращението от себе си не може да отиде по-далече от това.

Князът се убеди, че Жулиен е действително потиснат от нещо.

— Какво е това, драги — каза му той, когато се върнаха в Страсбург, — да не сте загубили всичките си пари или сте се влюбили в някоя малка актриса?

Русите копират френските нрави, само че винаги с петдесет години закъснение. Те сега са във века на Людовик XV.

От тези шеги върху любовта сълзи избликнаха в очите на Жулиен. „Защо да не се посъветвам с този толкова мил човек?“ — мина му през ума изведнъж.

— Ех, да, драги мой — рече той на княза, — вие ме заварвате в Страсбург влюбен до уши и дори изоставен. Една очарователна жена, която живее в един съседен град, ме захвърли, след като ме беше обичала страстно три дни поред. И ето този прелом ме смазва.

И той описа на княза постъпките и характера на Матилд, като скри всичко под измислени имена.

— Спрете дотук — каза Коразов, — за да ви вдъхна доверие във вашия лекар, аз сам ще довърша изповедта ви. Съпругът на тази млада жена разполага с огромно богатство или пък по-скоро тя сама е от висшата аристокрация в този край. Сигурно има с какво да се гордее.

Жулиен му кимна, той не смееше вече да говори.

— Прекрасно — каза князът. — Ето ви три хапчета, доста горчиви; вие ще ги вземете, без да отлагате:

1. Ще се виждате всеки ден с госпожа... как я наричате?

— Госпожа дьо Дюбоа.

— Какво име! — възкликна князът, като се разсмя гръмовито. — Но прощавайте, то е свято за вас. И така вие всеки ден трябва да се виждате с госпожа дьо Дюбоа; ала не бива в никой случай да ѝ показвате, че сте студен и обиден; не забравяйте великото правило на нашия век: бъдете пълна противоположност на това, което очакват от вас. Покажете се точно такъв, какъвто сте били една седмица, преди да се удостоите с благосклонностите ѝ.

— Ах, тогава бях спокоен — провикна се в отчаяние Жулиен. — Мене ми се струваше, че изпитвам жалост към нея.

— Пеперудата изгаря в пламъка на свещта — продължи князът; — сравнение старо като света.

1. Вие ще се виждате с нея всеки ден;

2. Вие ще почнете да ухажвате някоя жена от нейната среда, но без да проявявате никакви признаци на страст, разбирате, нали? Не крия от вас, вашата роля е трудна; вие играете комедия и ако отгатнат това, загубен сте.

— Тя е толкова умна, аз съм такъв глупак! Загубен съм — тъжно каза Жулиен.

— Не, вие сте много повече влюбен, отколкото предполагате. Госпожа дьо Дюбоа е извънредно погълната от собствената си особа, както всички жени, които са надарени от небето или с много знатен род, или с несметно богатство. Тя гледа себе си, вместо да гледа вас, следователно не ви познава. През време на двата или трите порива на любов, която е разпалила сама у себе си с големи усилия на въображението, тя е виждала във вас мечтания герой, а не това, което сте в действителност...

Но по дяволите, това е азбуката, драги ми Сорел, мигар вие наистина сте ученик? ...

Поврага! Я да влезем в този магазин; ето ви една чудесна черна вратовръзка, ще речеш, че е работа на Джон Андерсън от Берлингтън стрийт; направете ми удоволствието да я вземете и да захвърлите това безобразна черно въже, което сте намотали около шията си.

Та ето — продължи князът, когато излязоха от дюкяна на първия пасмантерист в Страсбург — в какво общество се движи госпожа дьо Дюбоа? Господи боже, какво име! Не се сърдете, драги ми Сорел, не мога да се сдържам... Та коя ще ухажвате вие?

— Едно пълно възплъщение на добродетелта, дъщеря на търговец на чорапи, страшен богаташ. Тя има най-хубавите очи на света, които ми харесват безкрайно; тя е безспорно първата особа в тоя край; но въпреки всички тези предимства, изчервява се и се смущава, ако някой ѝ заговори за търговия и за дюкяни. А за зла чест баща ѝ е бил един от най-известните търговци в Страсбург.

— И така, ако заговорят за *измамничество*^[2] — каза князът, като се засмя, — вие можете да бъдете уверен, че вашата хубавица ще отнесе това за себе си, а не за вас. Това чудачество е прекрасно и много полезно, то няма да ви позволи нито за миг да загубите ума си от нейните хубави очи. Успехът ви е осигурен.

Жулиен имаше на ум госпожа маршалката дьо Фервак, която беше честа гостенка в дома на дьо Ла Мол. Тя беше красива чужденка, омъжена за маршала една година преди смъртта му. Целият ѝ живот бе сякаш посветен на една-единствена цел — да накара хората да забравят, че е била дъщеря на *промишленик* и за да бъде нещо в Париж, беше застанала начело на жените, борещи се за добродетелта.

Жулиен се възхищаваше искрено от княза; какво не би дал, за да има неговите чудачества! Разговорът между двамата приятели нямаше край; Коразов беше във възторг: никога нито един французин не беше го слушал толкова дълго. „Ето, най-сетне постигнах своето — разсъждаваше очарованият княз, — накарах учителите си да слушат моите уроци!“

— Значи, разбрахме се — повтаряше той на Жулиен за десети път, — нито сянка от страст, когато говорите с младата хубавица, дъщеря на страсбургския търговец на чорапи, в присъствието на госпожа дьо Дюбоа. Напротив, огнена страст, когато ѝ пишете. Да четете прекрасно написано любовно писмо, е върховна наслада за една престорена благоденствена жена; за нея то е минута на отдых. Тя вече не играе комедия, одързостява се да слуша гласа на сърцето си; и тъй, две писма на ден.

— Никога, никога! — провикна се изплашен Жулиен. — Предпочитам да ме скълцат в хаван, отколкото да съчиня три фрази; аз съм труп, драги мой, не очаквайте вече нищо от мен. Оставете ме да умра тук край пътя.

— Че кой ви казва да съчинявате фрази? В моята пътническа чанта имам шест тома ръкописни любовни писма. Има за всякакви

женски характери, ще се намерят и за висшата добродетел. Та Калински не ухажваше ли в Ричмънд-Терас — знаете, на три левги от Лондон — най-красивата квакерка в цяла Англия.

Когато в два часа сутринта се раздели с приятеля си, Жулиен не се чувствуваше вече тъй нещастен.

На другия ден князът повика при себе си един преписвач, а след два дни Жулиен получи петдесет и три любовни писма, старателно номерирани, предназначени за най-възвишената и най-тъжната добродетел.

— Няма петдесет и четвърто — каза князът, — защото изпъдили най-учтиво Калински. Но не е ли за вас все едно дали дъщерята на търговеца на чорапи ще ви даде пътя, щом искате да въздействувате само върху сърцето на госпожа дьо Дюбоа?

Всеки ден двамата яздеха на кон: князът беше се привързал до полуда към Жулиен. Като не знаеше как да му засвидетелствува своята ненадейна дружба, той накрай му предложи ръката на една от своите братовчедки, богатата московска наследница.

— А ожените ли се веднъж — добави той, — с моето влияние и вашия орден вие за две години ще станете полковник.

— Но този орден не е даден от Наполеон, това не е едно и също.

— Какво от това — отвърна князът, — нали Наполеон го е учредил? Той се смята все още за най-големият орден в Европа.

Жулиен бе склонен да се съгласи. Но дългът му го зовеше да се яви при високата особа; когато се разделяше с Коразов, обеща да му пише. Той получи отговора на тайното послание, което беше донесъл, и полетя към Париж; но останал два дни поред самичък, мисълта да напусне Франция и Матилд му се стори по-страшна от смъртта. „Аз няма да се оженя за милионите, които ми предлага Коразов — каза си той, — но ще последвам съветите му.

В края на краищата изкуството да се съблазнява е негов занаят; той само за това мисли повече от петнадесет години, тъй като сега е на тридесет. Не може да се каже, че му липсва ум; той е ловък и хитър, пламенността и поезията са несъвместими с този характер: той има душата на прокурор; ето едно основание още, че не се лъже.

Така трябва да направя: ще ухажвам госпожа дьо Фервак.

Може би ще бъде досадничко с нея, но аз ще гледам нейните прекрасни очи, те толкова много приличат на очите, които са ме

обичали най-много на света.

Тя е чужденка; с нея аз ще мога да изучавам един нов характер.

Аз полудявам, погубвам се, трябва да следвам приятелските съвети и да не слушам себе си.“

[1] Траписти — монаси, които са се отличавали със своя особено суров живот. ↑

[2] В оригинала игра между двата смисъла на думата *industrie* — промишленост, измамничество. ↑

ДВАДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА НА СЛУЖБА ПРИ ДОБРОДЕТЕЛТА

Но ако аз вкусвам тази наслада с такова благоразумие и такава предпазливост, тя няма да бъде вече наслада за мен.

Лопе де Вега

Едва завърнал се в Париж, щом излезе от кабинета на маркиз дьо Ла Мол, който, изглежда, бе съвсем разочарован от донесените му писма, нашият герой отърча при граф Алтамира. Покрай предимството да е осъден на смърт този хубав чужденец се отличаваше и с голямо дълбокомислие и имаше щастието да бъде набожен; тези две достойнства и най-вече високият произход на графа напълно допадаха на госпожа дьо Фервак и тя се виждаше често с него.

Жулиен сериозно му изповяда, че е влюбен силно в нея.

— Тя е образец на най-чиста и висока добродетел — отговори Алтамира, — само че у нея има малко йезуитство и предвзетост. Случват се дни, когато разбирам всяка дума, която казва, но не разбирам цялото изречение. Тя нередко ме кара да мисля, че съвсем не зная така добре френски, както разправят. Запознанството ви с нея ще накара хората да заприказват за вас, ще ви даде тежест в обществото. Но хайде да отидем при Бустос — каза граф Алтамира, който обичаше да постъпва последователно, — той някога е ухажвал госпожа маршалката.

Дон Диего Бустос ги застави надълго и широко да му обяснят в какво се състои работата, без сам да пророци нито дума, като адвокат в своя кабинет. Той имаше дебело монашеско лице с черни мустаци и се държеше необикновено важно; впрочем той бе добър карбонар^[1].

— Разбрах — каза той най-сетне на Жулиен. — Вие питате: маршалката дьо Фервак имала ли е любовници, или не е имала? И следователно има ли някаква надежда да успеете? Ще ви кажа, че що се отнася до мене, аз пропаднах. Сега, когато това вече не ме засяга, аз

стигам, до това разсъждение: често я спохожда лошо настроение и както ей сега ще ви разкажа, тя е доста отмъстителна.

Аз не намирам у нея оня злъчен темперамент, който е присъщ на надарените хора и хвърля върху всичките им постъпки някакъв отблясък на страстност. Наопаки, на своята холандска флегматичност и невъзмутимост тя дължи рядката си хубост и чудно свежата си руменина.

Жулиен едва понасяше мудността и непоклатимото спокойствие на испанеца; сегиз-тогиз той неволно изтърваваше по някое едносрично възклицание.

— Искате ли да ме слушате? — запита го важно дон Диего Бустос.

— Простете ми моята *furia francese*^[2]; аз съм целият слух — отвърна Жулиен.

— Маршалката дьо Фервак е твърде склонна да се отдава на омраза; тя преследва безмилостно хора, които никога не е видяла, разни адвокати, сиромаси-писатели, които са съчинявали песнички, като Коле. Знаете ли я?

*Аз цял живот
любя Марот и т.н.*

И Жулиен трябваше да изслуша цялата песничка. На испанеца се харесваше много да пее на френски.

Тази божествена песничка никога не са слушали с по-голямо нетърпение.

— Маршалката — каза дон Диего Бустос, след като изпя всичко до край — накара да уволнят от служба автора на песничката:

Любовта във кръчмата веднъж...

Жулиен се уплаши да не изпее и тази песничка. Бустос се задоволи да ѝ направи обстоен разбор. Действително тя беше нечестива и непристойна.

— Когато маршалката почна да се възмущава от тази песничка — каза дон Диего, — аз ѝ обърнах внимание, че жена с нейното обществено положение съвсем не бива да чете всички излизаци в печата глупости. Колкото и успешно да се насаждат благочестието и строгостта на нравите, във Франция винаги ще съществува кабаретна литература. Когато госпожа дьо Фервак издействува да лишат автора, един сиромас, комуто плащаха наполовина от мястото му с хиляда и осемстотин франка заплата, аз ѝ казах: „Пазете се, вие нападнахте този стихоплетец с вашето оръжие, той може да ви отговори със стиховете си: ще напише песничка за добродетелта. Позлатените гостни ще бъдат на ваша страна; но хората, които обичат да се смеят, ще повтарят неговите епиграми.“ Знаете ли господине, какво ми отговори маршалката? „За господнето дело пред очите на цял Париж съм готова да ида на мъченичество; това ще бъде невиджано зрелище за Франция. Народът би се научил да тачи високата добродетел. Този ден ще бъде най-хубавият ден в живота ми.“ Никога очите ѝ не са били тъй хубави.

— Тя има чудни очи — провикна се Жулиен.

— Виждам, че сте влюбен... И тъй — почна пак важно дон Диего Бустос, — тя няма злъчния темперамент, който разполага към отмъстителност. И нейната склонност да пакости иде от това, че е нещастна, аз подозирам у нея тайна мъка. Дали не ѝ е омръзнало да играе ролята на светица?

Испанецът го гледа мълком цяла минута.

— Ето къде е цялата работа — важно додаде той — и оттук вие можете да извлечете някаква надежда. Аз съм размишлявал много върху това през двете години, когато бях неин покорен слуга. Цялото ви бъдеще, влюбени господине, зависи, от тази голяма загадка: не е ли лицемерна светица, уморена от своята роля, и зла, защото е нещастна?

— Или пък — каза Алтамира, като наруши най-сетне своето дълбоко мълчание — ще е това, което съм ти казвал двадесет пъти — чисто и просто френска суетност: споменът за баща ѝ, прочут търговец на сукна, прави нещастен нейния характер, по природа мрачен и сух. Единствено щастие за нея би било да се посели в Толедо и там да я измъчва някой изповедник, който всеки ден ще ѝ сочи зиналия ад.

Когато Жулиен вече излизаше, дон Диего, станал още по-важен, му каза:

— Алтамира ми съобщи, че сте от нашите. Един ден вие ще ни помогнете да си извоюваме свободата, затова и аз искам да ви помогна във вашето мъничко развлечение. Не ще е зле да се запознаете със стила на маршалката: ето четири писма, написани от нейната ръка.

— Аз ще ги препиша — възкликна Жулиен — и ще ви ги донеса.

— И никога никому няма да кажете нито дума от това, което сме приказвали?

— Никога, кълна се в честта си! — извика Жулиен.

— Тогава нека бог ви е на помощ! — додаде испанецът; и изпроводи мълчаливо до стълбите Алтамира и Жулиен.

Тази сцена поразвесели нашия герой; той почти се усмихна. „Ето, благочестивецът Алтамира ми помага в това прелюбодеяние“ — каза си той.

През цялото време, додето траеше този разговор с дон Диего Бустос, Жулиен се вслушваше в биенето на часовника върху дома Алигр.

Наближаваше вече часът на вечерята, той скоро щеше да види пак Матилд! Той се прибра в къщи и се облече много грижливо.

„Ето първата глупост — каза си той, когато слизаше по стълбите. — Трябва да следвам дума по дума предписанието на княза.“

И той се качи пак в стаята си и навлече един най-обикновен пътнически костюм.

„Сега — помисли той — да не се издам с поглед.“ Беше пет и половина, а вечеряха в шест. Поиска му се да слезе в салона, там нямаше никой. Щом видя синьото канапе, едва не се разплака; тутакси бузите му запламтяха. „Трябва да притъпя у себе си тази глупава чувствителност — каза си той с яд, — тя ще ме издаде.“ Той взе за очи един вестник и се разходи три-четири пъти от салона до градината.

Треперейки, едва когато се укри хубаво зад един голям дъб, Жулиен се осмели да вдигне очи към прозореца на госпожица дьо Ла Мол. Прозорецът беше плътно затворен; Жулиен насмалко не падна и дълго стоя облегнат на дъба; после, олюлявайки се, отиде да види стълбата на градинаря.

Брънката, която някога беше извил — уви, как всичко бе различно тогава! — не беше поправена. Обхванат от луд порив, Жулиен я притисна до устните.

След като скита дълго от салона до градината, Жулиен се почувствува ужасно уморен; това беше първата сполука, която силно го зарадва.

„Ето, моят поглед ще помръкне и няма да ме издаде!“ Малко по малко сътрапезниците се събираха в гостната; всеки път, когато се отваряше вратата, смъртен смут нахлуваше в сърцето на Жулиен.

Насядаха около масата. Най-сетне се яви и госпожица дьо Ла Мол, вярна както винаги на своя навик да кара да я чакат. Зърнала Жулиен, тя се изчерви много: не бяха ѝ казали за неговото пристигане. Следвайки съветите на княз Коразов, Жулиен погледна ръцете ѝ; те трепереха. Обхванат от неописуемо вълнение при това откритие, той се зарадва много, че изглежда уморен.

Господин дьо Ла Мол произнесе цяла похвална реч за него. Една минута след това маркизата се обърна към него и му каза нещо любезно по повод неговия уморен вид. Жулиен всеки миг си повтаряше: „Не бива да гледам много госпожица дьо Ла Мол, но и моят поглед също не бива да я избягва. Аз трябва да изглеждам такъв, какъвто бях действително една седмица преди нещастieto си...“ Той основателно бе доволен от успеха си и остана в гостната. Проявил за пръв път внимание към домакинята, той сякаш се стараеше да разприказва нейните гости и да поддържа жив разговора.

Неговата учтивост бе възнаградена: към осем часа доложиха за пристигането на госпожа маршалката дьо Фервак. Жулиен се измъкна и скоро се яви отново, облечен с най-голяма изисканост. Госпожа дьо Ла Мол му беше безкрайно благодарна за тая проява на внимание и поиска да му засвидетелствува своето задоволство, като заприказва с госпожа дьо Фервак за пътуването му. Жулиен седна до маршалката така, че Матилд да не вижда очите му. Наместил се по тоя начин, той според всички правила на изкуството гледаше госпожа дьо Фервак прехласнат, с възхищение. Тъкмо с дълго словоизлияние върху това чувство започваше първото от петдесет и трите писма, които му беше подарил княз Коразов.

Маршалката съобщи, че отива в опера „Буф“. Жулиен отърча там; намери кавалера дьо Бовоази, който го отведе в една ложа на камерюнкерите, точно до ложата на госпожа дьо Фервак. Жулиен я гледаше, без да снее поглед от нея. „Трябва — каза си той, когато се прибра в къщи — да водя дневник на обсадата; инак ще забравя

атаките си!“ Той си наложи да изпише две-три страници на тази досадна тема и успя по тоя начин — удивително нещо! — почти да не мисли за госпожица дьо Ла Мол.

Матилд беше го почти забравила, докато той пътуваше. „В края на краищата той е посредствен човек — мислеше тя, — името му ще ми напомня постоянно най-голямото падение в моя живот. Ще трябва добросъвестно да се върна пак към общоприетите възгледи за благоразумие и чест; забрави ли ги, жената може да изгуби всичко.“ Тя даде да се разбере, че е склонна да се склучи най-сетне нейният брачен договор с маркиз дьо Кроазноа, който се подготвяше от толкова отдавна. Младият маркиз обезумя от радост; той щеше да се учуди много, ако му кажеха, че в основата на това ново отношение на Матилд, с което той така се гордееше, има само примирение пред съдбата.

Но всички намерения на госпожица дьо Ла Мол се промениха от един път, когато видя Жулиен. „Ето кой е моят истински съпруг — каза си тя — и ако аз искам да се върна добросъвестно към възгледите на благоразумието, ясно е, че ще трябва да се омъжа за него.“

Тя очакваше, че Жулиен ще ѝ додъва с оплакванията си и своя нещастен вид, обмисляше какво да му отговори: защото несъмнено, щом станат от трапезата, той ще се опита да ѝ каже няколко думи. Вместо това той си остана спокойно в гостната, дори не погледна към градината — един бог знае с какво усилие! „Най-добре веднага да се обясня с него“ — реши госпожица дьо Ла Мол и отиде сама в градината; Жулиен не дойде. Матилд почна да се разхожда пред стъклените врати на гостната; тя го видя как старателно описва на госпожа дьо Фервак съсипиите от старите замъци, които увенчават хълмистите брегове на Рейн и им придават такъв своеобразен изглед. Той започваше да овладява тази сантиментална и предвзета реч, която наричат *остроумие* в някои салони.

Княз Коразов щеше без друго да се гордее, ако беше в Париж: всичко тази вечер ставаше досущ така, както той го беше предрекъл.

Той щеше да одобри държането на Жулиен и през следните дни.

Интригата, която водеха членовете на тайното правителство, им достави на разположение няколко сини ленти; госпожа маршалката дьо Фервак настояваше един неин дядов брат да стане кавалер на ордена. Маркиз дьо Ла Мол искаше същото за своя тъст; те обединиха

усилията си и маршалката идваше почти всеки ден в дома дьо Ла Мол. От нея тъкмо Жулиен научи, че маркизът скоро ще стане министър: той беше предложил на камарилата извънредно остроумен план за унищожаване на конституцията без сътресения в разстояние на три години.

Ако господин дьо Ла Мол получи министерски пост, Жулиен можеше да се надява, че ще стане епископ; но сега за него всичките тези очаквания бяха сякаш застлани с пелена. Те се открояваха пред въображението му смътно и, така да се каже, далече. Злочестата му любов, която го беше превърнала в маниак, свързваше всичките му жизнени интереси с отношенията му към госпожица дьо Ла Мол. Той разчиташе, че след пет-шест години, изпълнени с такива усилия, ще сполучи най-сетне да спечели пак нейната обич.

Тази толкова трезва глава беше стигнала, както виждаме, до състояние на пълно безразсъдство. От всички качества, с които той се отличаваше някога, беше му останала само известна упоритост. Следвайки в поведението си дословно плана, предначертан от княз Коразов, той седяше всяка вечер досам креслото на госпожа дьо Фервак, но не беше способен да й продума нито дума.

Усилието, което си налагаше, за да изглежда на Матилд излекуван, поглъщаше всичките му душевни сили, той седеше до маршалката, като да бе бездушен труп; очите му дори, както става при прекомерно телесно страдание, бяха изгубили целия си блясък.

Тъй като госпожа дьо Ла Мол в схващанията си винаги повтаряше мненията на мъжа си, който можеше да я направи дукеса, тя от няколко дена превъзнасяше до небесата достойнствата на Жулиен.

[1] Карбонари — тайна политическа организация, възникнала през XIX в. в Италия и минала по-късно във Франция, целта на която била тържеството на либерализма и освобождението на Италия. ↑

[2] Френски бяс. ↑

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА БЛАГОНРА ВНАТА ЛЮБОВ

*There also was of course in Adeline
That calm patrician polish in the address
Which neler can pass the equinoctial line
Of any thing which Nature would express:
Just as a Mandarin finds nothing fine
At least his manner suffers not to guess
That any thing he views can creatly please.^[1]*
Байрон, „Дон Жуан“, т. XIII, ст. 34

„В съжденията на цялото това семейство има нещо налудничаво — мислеше маршалката; — ето те са се халосали сега в това свое абатче, което знае само да слуша, вторачило във вас своите наистина доста хубави очи.“

Жулиен от своя страна намираше в държането на маршалката, кажи-речи, съвършен образец на онова патрицианско спокойствие, което се проявява в безукорна учтивост, но още повече в пълна неспособност към никакви силни преживявания. Някакво неочаквано движение, загубването на самообладание можеха да възмутят госпожа дьо Фервак почти толкова, колкото липсата на величие в отношението ѝ към нейните подчинени. Най-малката проява на чувствителност бе за нея морална нетрезвеност, от която човек трябва да се черви и която уронва достойнството на едно лице от висшето общество. За нея беше голямо щастие да поприказва за последния лов на краля, нейната любима книга беше „Спомените“ на дук Сен-Симон, особено в родословната ѝ част.

Жулиен знаеше мястото, което с разположението на светлината открояваше най-изгодно особената красота на госпожа дьо Фервак. Той идеше там отнапред, но се погрижваше да обърне стола си така, че да не вижда Матилд. Учудена от това упорство, с което той се криеше от нея, един ден тя остави синьото канапе и седна с ръкоделието си на

една малка масичка до креслото на маршалката. Жулиен я виждаше съвсем близо изпод шапката на госпожа дьо Фервак. Тези очи, които се разпореждаха със съдбата му, отначало го уплашиха, после неговата апатия изведнъж изчезна; той заговори и говори много добре.

Той се обръщаше само към маршалката, но единствената му цел беше да въздействува върху душата на Матилд. Той се въодушеви до такава степен, че госпожа дьо Фервак престана да разбира какво ѝ говори.

Това беше първият успех. Ако Жулиен се досетеше да го допълни с няколко изречения, пропити с германска мистика, дълбока религиозност и йезуитство, маршалката веднага щеше да го причисли към изключителните хора, призвани да възродят този век.

„Ако той е тъй непримирчив — каза си госпожица дьо Ла Мол, — че може да говори толкова дълго и с такава жар на госпожа дьо Фервак, аз няма вече да го слушам.“ И до края на вечерята тя съдържа думата си, макар и с мъка.

В полунощ, когато тя отиде да изпроводи майка си с нейния свещник в ръка до стаята ѝ, госпожа дьо Ла Мол, спряла на стълбата; почна да хвали Жулиен. Това ядоса още повече Матилд; и тя не можа да заспи цялата нощ. Една мисъл я успокои: „Оня, когото презирам, може все още да изглежда необикновен човек в очите на маршалката.“

Що се отнася до Жулиен, той беше излязъл от своето бездействие и не се чувствуваше вече тъй нещастен; случайно погледът му падна върху чантата от руска кожа с петдесет и трите любовни писма, които му беше подарил княз Коразов. В края на първото писмо Жулиен видя една забележка: „№ 1 се изпраща една седмица след първата среща.“

„Закъснял съм! — извика Жулиен. — От колко време вече виждам госпожа до Фервак!“ И той се залови начаса да преписва това първо любовно писмо; то беше истинска проповед, препълнена с високопарни фрази за добродетелта — да умре човек от досада; Жулиен има щастието да заспи на втората страница.

След няколко часа яркото слънце го събуди, както се беше облегал върху масата. Една от най-мъчителните минути в живота му беше минутата, когато сутрин, пробудил се, осъзнаваше своето нещастие. Този ден той, свършил преписа на писмото, почти се смееше. „Мигар може — питаше се той — да се намери такъв младеж,

който да пише така!“ Той наброи няколко изречения от по девет реда. В края на оригинала зърна бележка с молив:

„Тези писма се отнасят лично: на кон, с черна вратовръзка, в син сюртук. Писмото се предава на портиера със съкрушен вид; с най-дълбока тъга в погледа. Ако се покаже някоя камериерка, избърсват се крадешком очите. Казват се няколко думи на камериерката.“

Всичко това бе изпълнено строго.

„Аз постъпвам доста дръзко — помисли Жулиен, когато излизаше от дома Фервак, — но толкоз по-зле за Коразов. Да се осмелиш да пишеш на дама, толкова прочута със своята добродетел! Тя ще ме посрещне с убийствено презрение, но нищо няма да ме забавлява, колкото това. Па и най-сетне само тази комедия може да ме съживи. Да, да изложа на присмех това омразно същество, което се нарича «аз» — това може да ме позабавлява. Ако бях уверен в себе си, бих извършил някакво престъпление, за да се разсея.“

От цял месец насам най-голямо щастие в живота на Жулиен беше мигът, когато той отвеждаше коня си в конюшната. Коразов му беше изрично забранил да гледа под каквото и да е предлог изоставилата го любовница. Но познатият тропот от копитата на коня, начинът, по който Жулиен почукваше с камшика си по вратата на конюшната, за да повика коняря, привличаха понякога Матилд зад завесата на прозореца. Муселинът беше толкова лек, че Жулиен виждаше през него. Като гледаше изпод края на шапката си, той съзираше снагата на Матилд, без да вижда очите ѝ. „Следователно — казваше си той — и тя не може да вижда моите, а това не значи, че я гледам.“

Вечерта госпожа дьо Фервак се държа към него досущ като да не беше получила философската, мистична и религиозна дисертация, която той беше връчил заранта с такъв меланхоличен вид на нейния портиер. Предната вечер по една случайност Жулиен беше открил как може да стане красноречив; той и този път се намести така, че да вижда очите на Матилд. А и тя, щом пристигна маршалката, остави синьото канапе: това бе бягство от нейната обикновена среда. Господин дьо Кроазноа изглеждаше сломен от тази нова прищявка;

неговото явно огорчение понамали донейде жестоката мъка на Жулиен.

Този неочакван обрат в неговия живот го дари с ангелско красноречие и тъй като самолюбието се прокрадва дори в сърцата, които служат за храм на най-святата добродетел, маршалката, когато се качваше в каретата, си каза: „Госпожа дьо Ла Мол има право — този млад свещеник е забележителен човек. Изглежда, през първите дни моето присъствие го е стеснявало. Всъщност, когато и да погледнеш, всички в тази къща са лекомислени: аз виждам там само добродетели, поддържани от старостта, нуждаещи се от леда на напредналата възраст. И този млад човек ще да е съумял да види разликата; той пише хубаво; но в молбата му, с която се обръща в писмото си, да го просветя със съветите си, боя се силно, да не се крие някакво чувство, което той още не съзнава сам.

И все пак колко случаи на нравствен прелом са започвали така. Това, което ми вдъхва благи надежди за неговото прераждане, е разликата между неговия стил и стила на другите млади хора, чиито писма ми се е случило да виждам. Не може човек да не забележи умилението, дълбоката сериозност и твърдото убеждение в прозата на този млад свещенослужител; с време той ще достигне кротката добродетел на Масийон.“

[1] Естествено и Аделина притежаваше онази спокойна патрицианска изтънченост, която никога не ни позволява да преминем известни граници в онова, което природата иска да изрази. Така някой мандарин не намира нищо за хубаво или поне видът му не показва, че нещо, което е видял, е могло да му се понрави. ↑

ДВАДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА НАЙ-ДОБРИТЕ ЧЕРКОВНИ ДЛЪЖНОСТИ

Заслуги! Дарби! Достойнства! Празна работа. Трябва да се числите в някоя клика.
„Телемах“

И ето мисълта за епископски сан за пръв път се свърза с мисълта за Жулиен в главата на тази жена, която рано или късно щеше да раздава най-добрите постове на френската черква. Този успех нямаше ни най-малко да трогне Жулиен; сега неговата мисъл не се стремеше към нищо, погълната от нещастиято му: всичко го усилваше; така например видът на собствената му стая беше му станал непоносим. Вечер, когато се прибираше със свещ в ръка, всеки къщен предмет, всяка мъничка джунджурийка вдигаше глас, за да възвести недружелюбно някоя нова подробност от неговата злочестина.

„Днес отбивам принудителна повинност — каза си той, като се прибра с такова оживление, каквото не беше изпитвал от дълго време вече. — Да се надяваме, че второто писмо ще е също тъй отегчително, както и първото.“

То излезе още по-отегчително. Онова, което преписваше, му се струваше тъй безсмислено, че най-сетне почна да преписва ред по ред, без да вниква в смисъла.

„То е по-надуто — мислеше си той — и от официалните документи на Мюнстерския трактат, които моят учител по дипломатия ми даваше да преписвам в Лондон.“

Едва тогава той си спомни за писмата на госпожа дьо Фервак, оригиналите на които беше забравил да върне на важния испанец дон Диего Бустос. Той ги намери; те наистина се оказаха почти такива безсмислици, както и писмата на младия руски дворянин. Пълна мъглявина. В тях искаха да кажат всичко и да не кажат нищо. „Това е Еоловата арфа на стила — помисли си Жулиен. — Зад тези възвишени

размисли за небитието, за смъртта, за безкрая и т.н. аз не виждам нищо действително, освен отвратителен страх да не изглеждаш смешен.“

Монологът, който тук ние съкращаваме, се повтаряше две седмици подред. Да заспива, додето преписва нещо като тълкувание на Апокалипсиса, на другия ден да отнася с меланхоличен вид писмото, да отвежда коня в конюшната с надежда, че ще зърне роклята на Матилд, да работи, вечер да ходи в Операта, ако госпожа дьо Фервак не дойдеше в дома дьо Ла Мол — с такива еднообразни събития бе изпълнен животът на Жулиен. Този живот ставаше по-интересен, когато госпожа дьо Фервак идваше у маркизата; тогава изпод някой край на шапката на маршалката Жулиен можеше да съзре очите на Матилд и изведнъж придобиваше дар слово. Неговата образна, прочувствена реч ставаше по-смела и същевременно по-изящна.

Той прекрасно съзнаваше, че онова, което казваше, изглежда безсмислица за Матилд, но искаше да я смае с изискаността на говора си. „Колкото по-голяма преструвка има в това, което казвам, толкова повече ще ѝ се харесам“ — разсъждаваше Жулиен; и тогава с някаква отвратителна дързост той се впускаше в преувеличени описания на природата. Той много скоро забеляза, че за да не изглежда пошъл в очите на маршалката, трябва преди всичко да избягва простите и разумни мисли. Той продължаваше в този дух или скъсяваше многословието си според това — долавяше ли одобрение или безразличие в очите на двете великосветски дами, на които се старяше да се поправи.

Изобщо животът му не беше тъй ужасен, както по-рано, когато дните му минаваха в бездействие.

„Но — каза си той една вечер — ето, че преписвам вече петнадесетата от тези отвратителни дисертации; предишните четиринадесет аз редовно връчвах на вратаря на маршалката. Паднала ми се е честта да натъпча всички чекмеджета на писалището ѝ. И при все това тя се държи с мене така, като че не съм ѝ писал никога! И до какъв край може да доведе всичко това? Няма ли моето постоянство да ѝ дотегне, както е дотегнало и на мене? Трябва да си призная, че оня русин, приятел на Коразов, който е бил влюбен в хубавата квакерка от Ричмънд, е бил на времето си страшен човек; можеш ли да бъдеш досаден!“

Както всеки посредствен човек, когото случаят сблъсква с маневрите на някой голям пълководец. Жулиен не разбираше нищо от настъплението на младия русин срещу сърцето на хубавата англичанка. Четиридесетте първи писма имаха за цел само да измолят прошка за дързостта да ѝ пише. Трябвало да се накара тази мила душа, която може би се е отегчавала безкрайно, да добие навика да получава писма, може би по-малко блудкави от всекидневното ѝ съществуване.

Една сутрин на Жулиен подадоха писмо; той позна герба на госпожа дьо Фервак и разчупи печата с нетърпение, което би му се сторило съвсем немислимо преди няколко дни: беше проста покана за обед.

Той прибягна до напътствията на княз Коразов. За съжаление младият русин искаше да блесне с лекия слог на Дора там, където би трябвало да бъде по-прост и разбираем; Жулиен не можа да отгатне каква нравствена позиция трябва да заеме на обедата у маршалката.

Гостната на маршалката блестеше с рядко великолепие, позлатена като галерията Диана в Тюйлери, с маслени картини в разкошни рамки. По картините личаха пресни петна. По-късно Жулиен научи, че сюжетите са се сторили не съвсем прилични на домакинята и тя е заповядала да поправят картините. „Какъв нравствен век!“ — помисли той.

В гостната той забеляза три от лицата, които бяха присъствували при стъкмяването на тайното послание. Единият от тях, негово високопреосвещенство епископ ???, чичо на маршалката, се разпореждаше с назначенията по духовното ведомство и, както се говореше, нищо не отказвал на племенницата си. „Каква огромна крачка направих — каза си Жулиен с тъжна усмивка. — И колко ми е безразлично това! Ето на, вечерям със знаменития епископ ???.“

Вечерята беше посредствена, а разговорът — непоносим. „Прилича на «съдържанието» на някоя лоша книга — мислеше Жулиен. — С какво високомерие се залавят тук с всички най-велики въпроси на човешката мисъл. Послушаш ли ги три минути, не знаеш от какво да се възмущаваш повече — от надутостта на говорещия ли, или от неговото безподобно невежество.“

Читателят навярно е забравил нищожния съчинител по име Танбо, племенника на академията и бъдещия професор, който със

своите долни клевети сякаш беше се заел да отрови въздуха в гостната на дома дьо Ла Мол.

А тъкмо това нищожно човече наведе Жулиен за пръв път на мисълта, че госпожа дьо Фервак, макар да не отговаря на писмата му, може би се отнася благосклонно към чувството, което ги диктува. Черната душа на Танбо се разкъсваше от мъка, когато мислеше за успехите на Жулиен; но тъй като, от друга страна, и най-надареният човек, както и всеки глупак, не може едновременно да се намира на две места, „ако Жулиен стане любовник на божествената маршалка — размишляваше бъдещият професор, — тя ще го настани в черквата на някое изгодно място и аз ще се избавя от него в дома на дьо Ла Мол“.

Господин абат Пирар прочете на Жулиен цял ред проповеди по повод успехите му в дома дьо Фервак. Съществуваха *сектантско съперничество* между строгия янсенист и йезуитския салон на добродетелната маршалка, която се стремеше да възроди нравите и укрепи монархията.

ДВАДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА

МАНОН ЛЕСКО

И ето, веднъж твърдо убеден в глупостта и магарешкия инат на игумена, той успяваше редовно, като наричаше черно бялото, а бяло — черното.

Лихтенберг

В руските наставления се предписваше изрично в никой случай да не противоречиш устно на особата, на която пишеш. А също да не се отклоняваш под никакъв предлог от постоянното благоговейно възхищение; всички писма изхождаха от тази предпоставка.

Една вечер в Операта, в ложата на госпожа дьо Фервак, Жулиен превъзнасяше до небето балета „Манон Леско“. Единственото основание за похвалите му бе това, че го намираше посредствен.

Маршалката каза, че този балет стои много по-ниско от романа на абат Прево.

„Я гледай! — помисли Жулиен учуден и заинтересуван. — Такава висока добродетелна особа и хвали един роман!“ Госпожа дьо Фервак смяташе за свое задължение два-три пъти седмично да се нахвърли с пълно презрение върху писателите, които със своите пошли съчинения искат да покварят младежта, винаги много склонна, уви, към заблудите на плътта.

— Сред тези безнравствени и опасни съчинения — продължи маршалката — „Манон Леско“ заема, както казват, едно от първите места. Слабостите и заслужените тревоги на греховното сърце са там, разправят, обрисувани с голяма правдивост и дълбочина; но това не е попречило на вашия Бонапарт да каже в Света Елена, че този роман е написан за лакеи.

Тези думи извадиха Жулиен от неговото душевно вцепенение. „Мене са искали да ме погубят пред маршалката; разправили й са и за моето преклонение пред Наполеон. Това я е ядосало тъй, че тя не е могла да устои пред изкушението да ми даде да го почувствувам.“ Това

откритие го забавляваше през цялата вечер и го накара да бъде сам забавен. Когато си вземаше сбогом от маршалката в преддверието на Операта, тя му каза:

— Помнете, господине-, че не бива да обичат Бонапарт, ако ме обичат; най-много могат да го приемат като необходимост, пратена от провидението. Пък и този човек е нямал душевна гъвкавост, за да разбира великите творения на изкуството.

„Ако ме обичат! — повтаряше Жулиен. — Това или нищо не значи, или значи всичко. Ето тайните на езика, непознати на нашите клетки провинциалисти.“ И той дълго мисли за госпожа дьо Ренал, додето преписваше безкрайното писмо, предназначено за маршалката.

— Как е могло да се случи така — каза му тя на другия ден с равнодушен глас, който му се стори явно престорен, — че вие ми говорите за Лондон и за Ричмънд в писмото, което сте ми писали вчера вечер, след като сте се върнали, струва ми се, от Операта?

Жулиен се обърка съвсем; той беше преписвал ред по ред, без да мисли за това, което пише, и очевидно беше пропуснал да замени думите Лондон и Ричмънд, които се срещаха в оригинала, с Париж и Сен-Клу. Той започна едно, после друго изречение, но не можа да ги довърши; напуши го луд смях. Най-сетне, търсейки думите си, той стигна до това обяснение:

— Увлечена от размишления върху възвишените, непостижими идеали на човешката душа, моята душа, когато ви пишех, леко е могла да изпадне в състояние на разсеяност.

„Аз правя впечатление — каза си той, — значи, тая вечер мога да си спестя досадата.“ И той излезе тичешката от дома дьо Фервак. Вечерта, като прегледа оригинала на писмото, което беше преписал предната вечер, той скоро намери съдбоносното място, дето младият русин споменава за Лондон и Ричмънд. Жулиен страшно се учуди, когато откри, че това писмо е любовно.

Ето тъкмо този контраст между привидната непринуденост на неговия разговор и възвишената, комай апокалиптична дълбочина на писмата беше привлякъл вниманието върху него. Дългите изречения особено се харесваха на маршалката: „Не с това скокливият стил, въведен на мода от Волтер, този безнравствен човек!“ Макар нашият герой да полагаше старание да изгони от разговорите си всички признаци на здравия смисъл, все пак в тях се чувствуваше дъх на

антимонархизъм и безбожие и това не избягваше от очите на госпожа дьо Фервак. Оградена от люде във висша степен нравствени, които често пъти обаче не бяха способни да кажат ни една мисъл през цялата вечер, тази дама дълбоко се впечатляваше от всичко, което изглеждаше ново; но в същото време тя смяташе за свой дълг да се обиди от това. Тя наричаше този порок *отпечатък на лекомисления век...*

Но такива салони можете да посетите само ако искате да изпросите нещо. Цялата досада на този безинтересен живот, който водеше Жулиен, е, разбира се, понятна на читателя. Това са степените на нашето житейско пътешествие.

През цялото време, което епизодът с госпожа дьо Фервак крадеше от живота на Жулиен, госпожица дьо Ла Мол трябваше да прави усилия на волята, за да не мисли за него. В душата ѝ се водеше ожесточена борба: понякога тя се ласкаеше, че презира този тъжен млад човек; но неговият разговор неволно я пленяваше. Най-много я учудваше неговата съвършена престореност; от това, което казваше на маршалката, нямаше нито една дума, което да не е лъжа или най-малко отворително изопачаване на мислите му, които Матилд познаваше прекрасно почти по всеки въпрос. Този макиавелизъм я порази. „Каква дълбочина! — казваше си тя. — Каква разлика в сравнение с тези надуты хапльовци и посредствени мошеници от рода на господин Танбо, които приказват със същия език!“

При все това Жулиен преживяваше ужасни дни. Той изпълняваше сякаш някаква мъчителна тегоба, като се явяваше всеки ден в гостната на маршалката. Усилията, които си налагаше, за да играе своята роля, изчерпваха всички сили на душата му. Често нощем, когато прекосяваше грамадния двор на дома дьо Фервак, той едва смогваше със силата на волята и разсъдъка си да противостои на отчаянието.

„Аз надвих отчаянието в семинарията — казваше си той, — а какво ужасно бъдеще имах тогава пред себе си! Сполучех ли, или се провалях, и в единия, и в другия случай аз знаех, че трябва да прекарам целия си живот в близко общуване с най-презрените и отворителни хора под небето. И ето, на следната пролет, само след някакви си единадесет месеца, аз бях най-щастливият може би измежду моите връстници.“

Но много често всички тези прекрасни разсъждения се оказваха безсилни пред лицето на непоносимата действителност. Всеки ден на обед и на вечеря той виждаше Матилд. От многобройните писма, които му диктуваше господин дьо Ла Мол, той знаеше, че тя се готви да стане жена на господин дьо Кроазноа. Този приятен млад човек се явяваше вече по два пъти на ден в дома дьо Ла Мол: ревнивото око на изоставения любовник не изпускаше нито една негова стъпка.

Когато му се струваше, че госпожица дьо Ла Мол се отнася благосклонно към своя годеник, Жулиен, влязъл в стаята си, не можеше да се въздържа и да не погледне с любов pistolетите си.

„Ах, колко по-разумно би било от моя страна — казваше си той — да махна инициалите от бельото си и да ида в някоя пуста гора на двадесет левги от Париж, да свърша с този мръсен живот! Непознат в този край, смъртта ми не ще узнае никой две седмици, а кой ще си спомни за мене след две седмици!“

Разсъждението беше много умно. Но на другия ден достатъчно беше да зърне ръката на Матилд между ръкава на роклята и нейната ръкавица, за да потъне нашият философ в най-жестоки спомени, които обаче го привързваха към живота. „Хубаво! — казваше си той тогава. — Аз ще следвам докрай руската тактика. Но как ще свърши всичко това?“

Що се отнася до маршалката, аз, след като препиша тези петдесет и три писма, разбира се, няма да пиша други.

Що се отнася до Матилд — тази мъчителна шестседмична комедия или няма да смекчи гнева ѝ, или ще ми донесе един миг на помирение. Велики боже, аз ще умра от щастие!“ И той не можеше да довърши мисълта си.

Когато след дълъг унес успяваше най-сетне да подхване разсъжденията си, той си казваше: „И тъй, аз ще постигна един ден щастие, а после ще почнат, уви, пак подигравките, защото аз не умея да ѝ се харесвам, и тогава вече няма да има на какво да се уповавам, аз ще бъда сломен, изгубен завинаги...“

Каква гаранция може да ми даде тя със своя характер? Уви, аз не мога да се похваля с никакви достойнства. В обноските ми няма изящество, моят разговор е тежък и еднообразен. Велики боже! Защо аз съм аз?“

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА ДОСАДА

*Да се пожертвуваш заради страстите си — иди-
дойди; но заради, страстите, които нямаш! О, жалък XIX
век!*

Жироде

Отначало госпожа дьо Фервак четеше без удоволствие дългите писма на Жулиен, но постепенно те почнаха все повече да я занимават; ала едно нещо я опечаляваше: „Колко жално, че господин Сорел не е действително свещеник! Тогава би могъл човек да допусне с него известна близост, но с този орден и този почти граждански костюм, излагаш се на жестоки въпроси и какво ще отговориш на тях?“ Тя не довършваше мисълта си: „Ето, някоя злобна приятелка може да си помисли и дори да разправи на всички, че това е мой по-нискостоящ братовчед, роднина по баща, някакъв търговец, награден с орден от националната гвардия.“

Преди да се срещне с Жулиен, най-голямо удоволствие за госпожа дьо Фервак беше да напише думата „маршалка“ до своето име. По-късно пустословието на току-що издигнала се жена, болезнено и обиждащо се от всичко, влезе в борба със зародилото се чувство.

„За мене би било толкова лесно — казваше си маршалката — да го направя пръв викарий в някоя съседна на Париж епархия! Но «господин Сорел» без нищо друго и отгоре на това обикновен секретар на господин дьо Ла Мол — това е ужасно!“

За първи път тази душа, която се опасяваше от всичко, беше досегната от някакъв интерес, който нямаше нищо общо с домогванията ѝ за знатност и високо положение в обществото. Нейният стар портиер забеляза, че когато ѝ донасяше писмо от младия хубавец, който имаше толкова тъжен вид, от лицето на маршалката изчезваше разсеянният и недоволен израз, който тя се постараваше винаги да вземе при приближаването на слугите си.

Това досадно съществуване, проникнато от честолюбивия стремеж да прави впечатление в обществото, без сърцето да изпитва действителна радост от подобен род успехи, беше станало за нея тъй непоносимо, откакто мислеше за Жулиен, че достатъчно беше вечерта да е прекарала един час с този необикновен момък, за да не хока нито веднъж камериерките си през целия следващ ден. Породилото се у нея доверие към него устоя срещу анонимните писма, съчинени с голямо умение. Напразно, малкият Танбо достави на господата дьо Люз, дьо Кроазноа, дьо Кайлюс две-три твърде ловко стъкмени клевети, които тези господата се заловиха с голяма радост да разпространят, без много-много да се питат верни ли са, или не обвиненията. Маршалката, която по своя ум не бе способна да противостои на такива долни похвати, поверяваше своите съмнения на Матилд и Матилд винаги я успокояваше.

Едип ден, след като беше питала три пъти дали няма за нея писма, госпожа дьо Фервак реши внезапно да отговори на Жулиен. Тази победа се дължеше на досадата. На второто писмо маршалката се поколеба — стори й се непристойно да напише собственоръчно един такъв просташки адрес: *До господин Сорел, в дома на господин маркиз дьо Ла Мол.*

— Вие трябва да ми донесете пликове с вашия адрес — каза тя вечерта на Жулиен извънредно сухо.

„Ето че станах любовник-лакей“ — помисли Жулиен и се поклони, като злорадо подражаваше Арсен, стария лакей на маркиза.

Същата вечер той донесе пликовете и на другия ден, още съвсем рано, получи трето писмо: той прочете пет-шест реда в началото и два-три към края. Писмото съдържаше четири страници, изписани гъсто със ситен почерк.

Малко по малко маршалката доби сладката привичка да пише почти всеки ден. Жулиен й отговаряше, като преписваше точно руските писма и — такова е предимството на надутия стил — госпожа дьо Фервак не се учудваше от това, че отговорите съответстваха толкова малко на нейните писма.

Колко силно щеше да бъде засегната нейната гордост, ако този нищожен Танбо, който доброволно беше станал шпионин и следеше всяка стъпка на Жулиен, й кажеше, че всички нейни писма лежат неразпечатани и нехайно захвърлени в чекмеджето на Жулиен.

Една заран портиерът му донесе писмо от маршалката в библиотеката; Матилд срещна този човек, видя писмото и адреса с почерка на Жулиен. Тя влезе в библиотеката тъкмо когато портиерът излизаше оттам; писмото лежеше още на края на масата; Жулиен, зает с писане, не беше го турил в чекмеджето си.

— Ето това не мога да понеса — извика Матилд, като грабна писмото. — Вие ме забравяте съвсем, а аз съм ваша съпруга. Вашето поведение е чудовищно, господине!

Но едвам издумала тези думи, гордостта ѝ, сепната от тази страшно непристойна постъпка, я задуши; тя се обля в сълзи и на Жулиен се стори, че тя ей сега ще припадне.

Стреснат, объркан, Жулиен не съвсем ясно виждаше какво възхитително блаженство му носи тази сцена. Той помогна на Матилд да седне; тя почти се отпусна в прегръдките му.

В първия миг, когато откри този порив, той обезумя от радост. В следващия миг си спомни за Коразов: „Само ако кажа една дума, мога да загубя всичко.“

Ръцете му се вкочаниха, толкова мъчително беше усилието, на което го принуждаваше неговата стратегия. „Аз не бива дори да си позволя да притисна до сърцето си тази гъвкава и прекрасна снага. Тя ще ме презре и ще ме натири. Какъв ужасен характер!“

И като проклинаше характера на Матилд, той я обичаше заради него стократно повече; струваше му се, че държи в прегръдките си кралица.

Безстрастната студенина на Жулиен усили мъките на гордостта, които раздираха душата на госпожица дьо Ла Мол. Тя далеч не притежаваше необходимото хладнокръвие, за да подири и прочете в очите му какво чувства той към нея в тази минута; тя не се решаваше дори да го погледне: страх я беше да не срещне презрение на лицето му.

Седнала върху дивана в библиотеката, неподвижна, извърнала от Жулиен глава на срещуположната страна, тя беше жертва на най-острите мъки, на които гордостта и любовта могат да подложат човешката душа. Как бе изпаднала тя до такава чудовищна постъпка!

„Писано ми е било на мене, нещастницата, да видя, изгубила срам, как отблъскват готовността ми да пристана! И кой я отблъсква?

— подсказваше ѝ обезумялата от болка гордост. — Отблъсква я слугата на моя баща.“

— Това няма да понеса — високо каза тя.

И скочила бясно, тя дръпна чекмеджето от масата на Жулиен, намираща се на две крачки от нея. Тя замря, вледенена сякаш от ужас, когато видя там осем или десет неразпечатани писма, досущ прилични на онова, което портиерът току-що бе донесъл. Във всички адреси тя позна повече или по-малко подправения почерк на Жулиен.

— Така, значи — извика тя извън себе си, — не само поддържате добри отношения с нея, но и я презирате още! Вие, някакво нищожество, да презирате госпожа маршалката дьо Фервак! Ах, прости ми, друже мой — сепна се тя, като се хвърли в краката му, — презирай ме, ако искаш, само ме обичай, аз не мога да живея без твоята любов.

И тя падна на пода примряла.

„Ето я горделивката в краката ми!“ — каза си Жулиен.

ТРИДЕСЕТА ГЛАВА ЛОЖА В ОПЕРА „БУФ“

As the blackest sky foretels the heaviest tempest.^[1]

Байрон, „Дон Жуан“, п. I, стр. 73

Пред всички тези бурни вълнения Жулиен изпитваше по-скоро почуда, отколкото радост. Нападките на Матилд го убедиха в мъдростта на руската стратегия. „По-малко приказвай, по-малко действуй — ето единствения спасителен изход за мене.“

Той повдигна Матилд и без да промълви дума, я сложи на дивана. Малко по малко сълзите я овладяха.

За да се покаже спокойна, взе в ръцете си писмата на госпожа дьо Фервак и почна да ги разпечатва бавно. Тя цялата трепна, познала почерка на маршалката. Без да чете, обръщаше листовете на писмата; повечето от тях имаха по шест страници.

— Отговорете ми поне — промълви най-сетне Матилд с умолителен глас, но все още не смееше да погледне Жулиен. — Вие добре знаете моята гордост; виновно за това е, признавам, моето обществено положение и дори моят характер; госпожа дьо Фервак, значи, ми е откраднала вашето сърце... Сторила ли е тя за вас всички жертви, към които ме тласна моята съдбоносна любов?

Жулиен отговори с мрачно мълчание. „С какво право — мислеше си той — иска тя от мене нескромност, недостойна за един честен човек?“

Матилд се опита да прочете писмата; но очите ѝ бяха налени със сълзи и тя не можеше да различи нищо.

От цял месец тя страдаше, но тази горда душа не мислеше и да се съзнае в своите чувства. Едничък случайт беше я довел до това избухване. Ревността и любовта бяха сломили у нея в един миг гордостта. Тя лежеше върху дивана, досами Жулиен. Той виждаше нейните коси и нейната алабастрова шия; и в миг забрави всичко, в

което се беше врекъл; обгърна с ръка снагата ѝ и я притисна до гърдите си.

Тя обърна бавно към него глава: учуди го безмерната мъка в очите ѝ — не можеше да познае техния обикновен израз.

Жулиен почувствува, че силите му го изоставят, тъй нетърпимо мъчително беше усилието, което си налагаше.

„Скоро в тези очи ще остане само студено презрение — каза си Жулиен, — ако се поддам на щастieto да ѝ покажа, че я обичам.“ А в това време тя със задавен глас, като едва смогваше да изговори думите, го уверяваше колко много съжالياва за всички постъпки, към които я е тласкала нейната безмерна гордост.

— Но и аз имам гордост — прошепна Жулиен с едва доловим глас и на лицето му се изписа безкрайно телесно изтощение.

Матилд се възви стремглаво към него. Да чуе гласа му — беше такова щастие, за което беше вече почти загубила надежда. Как проклрнаше тя сега своето високомерие, как ѝ се искаше да извърши нещо необикновено, невероятно, за да му покаже до каква степен го боготвори и ненавижда себе си.

— Навярно заради тази гордост — продължаваше Жулиен — вие ме удостоихте за миг с вашето внимание; несъмнено заради тази непоклратима твърдост, присъща на един мъж, вие и ме уважавате в тази минута. Аз може би обичам маршалката...

Матилд потрепера; очите ѝ добиха странен израз. Ей сега тя ще чуе своята присъда. Това нейно движение не се изплъзна от Жулиен; той почувствува, че мъжеството му се стопява.

„Ах! — мислеше той, заслушан в празните думи, които мълвеше устата му, като че те бяха някакъв чужд шум. — Ако можех да покрия с целувки тези бледи бузи, но ти да не почувствуващ това!“

— Аз може би обичам маршалката — продължи той... и гласът му все повече и повече отслабваше, — но, разбира се, аз нямам никакви определени доказателства, че тя се интересува от мен...

Матилд го изгледа; той издържа този поглед, понесе надяваше, че лицето му не го е издало. Чувствувахе как любовта му прониква до най-потайните гънки на сърцето му. Никога той не беше я боготворил така; в този миг беше почти толкова обезумял, колкото и Матилд. Ако тя намереше у себе си малко хладнокръвие и твърдост, за да обмисля своето държание, той би паднал в краката ѝ и би проклетел цялата тази

празна комедия. Но събрал последните си сили, той продължи да говори. „Ах, Коразов — мислено се провикна, — защо не сте тук! Колко нужно ми е да чуя една дума, за да зная как да постъпвам!“ А през това време гласът му казваше:

— Но и да нямам друго чувство, признателността стига, за да ме привърже към маршалката; тя бе снизходителна към мене, утеша ме, когато ме презираха... Аз имам основание да не вярвам безгранично на някои прояви на чувство, които несъмнено ме ласкаят много, но вероятно са и твърде малотрайни.

— Ах, велики боже! — възкликна Матилд.

— Добре тогава, каква гаранция ще ми дадете вие? — подзе Жулиен настойчиво и твърдо, отхвърлил сякаш за миг цялата си дипломатическа предпазливост. — Каква гаранция може да има, кой бог може да ми поръчителствува, че разположението ви, което сега сте готова да ми върнете, ще продължи повече от два дни?

— Моята безпределна любов и моята безпределна мъка, ако вие не ме обичате вече — каза му тя, като хвана ръцете му и се възви към него.

От това стремително движение наметката ѝ се посвлече: Жулиен видя нейните чаровни рамене. Нейните излеко разчорлени коси възкресиха у него един сладостен спомен...

Той бе готов да отстъпи. „Една непредпазлива дума — каза си той — и за мене пак ще започне този дълъг низ от дни, изпълнени с отчаяние. Госпожа дьо Ренал намираще основание да постъпва така, както диктуваше сърцето ѝ: тази великолепно девойка дава воля на сърцето си само след като си докаже с разумни доводи, че трябва да му даде воля.“

Тази истина го озари в един миг и в същия миг се възвърна мъжеството му.

Той освободи ръцете си, които Матилд стискаше в своите, и с подчертана почителност се поотмести. За това му бе потребна цялата твърдост, на която е способен човек. След това той се залови да събира всички писма на госпожа дьо Фервак, пръснати върху дивана, и с преувеличена учтивост, толкова жестока в тази минута, додаде:

— Госпожица дьо Ла Мол, надявам се, ще ми позволи да помисля върху всичко това.

Той се отдалечи бързо и излезе от библиотеката: тя чуваше как той затваря една след друга всички врати след себе си.

„Чудовището не се разчувствува дори — помисли тя. — Но какво казвам — чудовище! Той е мъдър, предпазлив, добър; а аз съм виновна повече, отколкото човек може да си представи.“

Това настроение не я остави цял ден. Матилд се чувствуваше почти щастлива, защото беше цялата погълната от любовта; можеше да се помисли, че никога тази душа не е познавала страданията на гордостта, и то каква гордост!

Когато вечерта в гостната лакеят доложи за идването на госпожа дьо Фервак, тя потрепера от ужас; гласът му ѝ се стори зловец. Тя нема сили да се види с маршалката и бързо се скри. Жулиен, не твърде горд от мъчно удалата му се победа, се боеше от своите погледи и не вечеря в дома дьо Ла Мол.

Неговата любов и неговото щастие бързо нарастваха, колкото повече се отдалечаваше минутата на двубоя; той беше готов вече да се укори. „Как можах да устоя? — казваше си той. — Ами ако тя ме разлюби! Тази горда душа може да се промени в един миг, а аз, да си призная, се държах с нея ужасно.“

Вечерта той си спомни, че трябва непременно да се покаже в ложата на госпожа дьо Фервак в опера „Буф“. Тя беше го поканила нарочно: Матилд не можеше да не узнае бил ли е той там, или си е позволял такава неучтивост да не отиде. Но колкото и очевидно да беше разсъждението му, той не намираше сили у себе си в началото на вечерта да се гмурне в обществото. Заговореше ли, той щеше да изгуби половината от своето щастие.

Удари десет часът: налагаше се без друго да се яви.

За негово щастие той свари ложата на маршалката препълнена с дами и изтикан, остана до вратата, затулен напълно от шапките. Това обстоятелство го спаси от неловко положение: божествените звуци, с които изливаше отчаянието си Каролина в *Matrimonio segreto*^[2], изтръгнаха от очите му изобилни сълзи; госпожа дьо Фервак забележа тези сълзи; те така не подхождаха на обикновената мъжествена твърдост, която имаше на лицето му, че дори душата на тази великосветска дама, отдавна преситена от всякакви парливи усещания на една новоиздигнала се болезнено самолюбива жена, бе покъртена. Слабата топлинка, останала още у нея от женствената ѝ сърдечност, я

накара да заговори с него. Поиска ѝ се да се наслади от звука на гласа му в тази минута.

— Видяхте ли дамите дьо Ла Мол? — каза му тя. — Те са на третия балкон.

Жулиен мигом се наведе над залата, като се облегна доста неучтиво върху предната преграда на ложата; той видя Матилд; очите ѝ блестяха от сълзи.

„А днес съвсем не е техният ден в операта — помисли Жулиен. — Колко е припряна!“

Матилд беше придумала майка си да отидат в опера „Буф“, макар че ложата, която беше побързала да им предложи една угодлива гостенка на дома, не отговаряше на положението им. Тя искаше да види ще прекара ли тази вечер Жулиен с маршалката, или не.

[1] Така най-черните облаци предвещават най-силна буря. ↑

[2] „Тайният брак“ — опера от Доменико Чимароза ↑

ТРИДЕСЕТ Я ПЪРВА ГЛАВА ДА Я ДЪРЖИ В СТРАХ

Ето го голямото чудо на вашата цивилизация! От любовта вие направихте обикновено занятие.

Барнав

Жулиен отърча в ложата на госпожа дьо Ла Мол. Очите му срещнаха най-напред разплаканите очи на Матилд; тя плачеше и дори не се мъчеше да се сдържа, тъй като в ложата имаше малозначителни лица, приятелката, която беше им дала ложата, и няколко познайници. Матилд сложи ръка върху ръката на Жулиен; тя беше сякаш забравила всякакъв страх от майка си. Задавена почти от сълзи, тя му пришепна само една дума: „Гаранцията!“

„Само да не говоря с нея — казваше си Жулиен, сам страшно развълнуван, като се стараяше да потули очите си стръка, уж за да заслони очи от канделабъра, който озаряваше ослепително третия балкон. — Ако заговоря, тя ще разбере веднага колко много съм развълнуван, гласът ми ще ме издаде, всичко може да се провали отново.“

Борбата му със самия себе си беше още по-мъчителна, отколкото сутринта, душата му през това време бе успяла да се разчувствува. Той се страхуваше да не би пустославието отново да обземе Матилд. Обезумял от любов и страст, той се зарече да не говори с нея.

Според мен това е една от най-чудните черти на неговия характер; човек, способен на такова усилие над себе си, може да отиде далече, *si fata sinant*^[1].

Госпожица дьо Ла Мол настоя Жулиен да се върне заедно с тях у дома. За щастие валеше проливен дъжд. Но маркизата го постави да седне срещу себе си, през цялото време приказваше с него и не му даде да каже нито дума на дъщеря ѝ. Можеше да се помисли, че маркизата се грижи за щастията на Жулиен; и той без страх вече, че ще загуби всичко, като издаде чувствата си, отдаваше им се до полуда.

Ще дръзна ли аз да кажа, че щом влезе в стаята си, Жулиен падна на колене и покри с целувки любовните писма, които беше му дал княз Коразов?

„О, велики човече! Колко много ти дължа!“ — извика тон в безумието си.

Малко по малко възвърна му се хладнокръвието. Той се сравни с пълководец, който току-що е спечелил наполовина едно голямо сражение. „Победата е несъмнена, огромна — каза си той, — но какво ще стане утре? Един миг и всичко може да рухне.“

Той разтвори трескаво „Спомените, диктувани на Света Елена“ от Наполеон и цели два часа се силеше да ги чете; четяха само очите му, но, все едно, той се насилваше. А през време на това странно четене главата и сърцето му, въззети на шеметна височина, дето витае всичко велико, работеха сами, без той да съзнава. „Това сърце съвсем не е сърцето на госпожа дьо Ренал“ — размишляваше той, но не отиваше по-нататък.

„Да я държа в страх! — изведнъж се провикна той, като запокити далеч книгата. — Врагът ще ми се подчинява дотогава, докато му вдъхвам страх, ето тогава той няма да смее да ме презира.“

Той се разхождаше из малката си стая, обезумял от радост. Откровено казано, неговото щастие произтичаше повече от гордост, отколкото от обич.

„Да я държа в страх! — повтаряше си той гордо и имаше право да се гордее. — Дори и в най-щастливите си минути госпожа дьо Ренал се измъчваше винаги от съмнение обичам ли я аз толкова, колкото тя мене. А това тук е истински демон, който сега съм покорил, а, значи, трябва и занапред да покорявам.“

Той знаеше прекрасно, че на другия ден, още в осем часа заранта, Матилд ще бъде в библиотеката, и се яви там едва в девет часа, изгаряйки от любов, но подчинил сърцето си на разума. Нито минута не преставаше да си повтаря: „Трябва да поддържам винаги у нея дълбоко съмнение: обича ли ме той? Нейното блестящо положение, ласкателствата, с които я ограждат отвсякъде, я карат *твърде скоро* да се успокоява.“

Той я завари бледа, спокойна, седнала върху дивана, но явно неспособна да помръдне. Тя му протегна ръка:

— Друже, аз те обидих, вярно е; но можеш ли да ми се сърдит?...

Жулиен не очакваше такъв прост тон. Той насмалко не се издаде.

— Вие искате от мене гаранции, приятелю мой — добави тя, като помълча, с надежда, че той ще наруши мълчанието, — вие сте прав. Отвлечете ме, да заминем за Лондон... Това ще ме погуби завинаги, ще ме опозори... — Тя се осмели да си дръпне ръката от ръцете на Жулиен, за да закрие очите си. Всички чувства на свян и женско целомъдрие отново завладяха тази душа... — Ето, опозорете ме — каза тя най-сетне с въздишка, — това е *гаранция*.

„Вчера аз бях щастлив, защото имах мъжеството да бъда суров със себе си“ — помисли Жулиен. След като помълча малко, той овладя сърцето си дотолкова, че можа да каже с леден глас:

— Веднъж потеглили за Лондон, веднъж опозорена, да си послужи с вашите изрази, кой ще ми гарантира, че вие ще ме обичате, че моето присъствие в пощенската кола няма да ви стане омразно? Аз не съм чудовище; ако ви погубя в общественото мнение, за мене това ще бъде само едно ново нещастие. Пречка не е вашето положение в обществото, а вашият характер. Може ли да гарантирате сами пред себе си, че ще ме обичате една седмица?

(„Ах, ако тя ме обича една седмица, една седмица само — шепнеше си Жулиен, — аз ще умра от щастие. Какво ме е грижа за бъдещето, какво ме е грижа за живота! И това божествено щастие може да почне още тази минута, стига да поискам, това зависи само от мен!“)

Матилд видя, че той се замисли.

— Значи, аз съм съвсем недостойна за вас — каза тя, като го хвана за ръката.

Жулиен я прегърна, но в същия миг желязната ръка на дълга сграбчи сърцето му. „Ако тя види колко я обичам, ще я загубя.“ И преди да се откопчи от прегръдките ѝ, той се постара да си придаде достойнството, подobaващо на един мъж.

Този ден и следващите той умело криеше безмерната си радост; имаше минути, когато дори си отказваше блаженството да я стисне в своите прегръдки.

Но имате и минути, когато, полудял от щастие, забравяше всички доводи на благоразумието.

По-рано той обичаше да се вмъква в гъсталака от орлови нокти, зад който криеха стълбата в градината, и оттам гледаше решетчестия

капак от прозореца на Матилд и оплакваше нейното непостоянство. Наблизо се извисяваше един грамаден дъб и дънерът му скриваше Жулиен от любопитни погледи.

Веднъж, минавайки с Матилд край това място, той си спомни тъй живо тогавашните си страдания, че не можа да понесе контраста между някогашното отчаяние и сегашното блаженство; сълзи задръстиха очите му и като поднесе до устните ръката на възлюблената си, той ѝ каза:

— Тук аз живях в мисли за вас; оттук гледах този прозоречен капак, с часове чаках онази честита минута, когато ще видя как тази ръка го разтваря...

И тук той изгуби всяка власт над себе си. С истински багри, които не се измислят, той описа колко голямо е било тогава отчаянието му. Неговите задавени възклици свидетелствуваха за сегашното му участие, което беше турило край на жестокото мъчение...

„Какво правя, велики боже! — каза си Жулиен, опомнил се отведнъж. — Аз се погубвам.“

Изведнъж го овладя тревога, стори му се, че вижда в очите на госпожица дьо Ла Мол по-малко обич от преди. Това бе самоизмама; но лицето на Жулиен се промени внезапно, покри се с мъртвешка бледност. Очите му в миг помръкнаха и надменният, нелишен от злоба израз смени израза на пламенна и всеотдална любов.

— Какво ви е, друже мой? — каза му Матилд гальовно и неспокойно.

— Аз лъжа — отвърна Жулиен ядовито — и лъжа вас. Натяквам си за това и вижда Бог, аз ви уважавам достатъчно, за да ме ви лъжа. Вие ме обичате, вие ми сте предана и не е нужно да измислям разни фрази, за да ви се понравя.

— Велики боже, мигар фрази е било всичко, което ми говорите с такова очарование от две минути насам?

— И аз страшно се осъждам за това, скъпа ми приятелко. Аз ги съчиних някога за една жена, която ме обичаше и ме отегчаваше... Това е недостатък на моя характер, аз сам се виня пред вас, простете ми.

Горчиви сълзи течаха по бузите на Матилд.

— Засегне ли ме някоя подробност, аз неволно се унасям в блянове — продължаваше Жулиен — и моята отвратителна памет,

която сега проклинам, ме увлича нанякъде и аз ѝ се поддавам.

— Да не съм сторила, без да ща, нещо, което не ви харесва? — запита Матилд с трогателно простодушие.

— Един ден, спомням си, разхождайки се край тези орлови нокти, вие откъснахте едно цвете, господин дьо Люз го взе от вас и вие му го оставихте. Аз бях на две крачки от вас.

— Господин дьо Люз? Не може да бъде — възрази Матилд с присъщото ѝ високомерие, — аз не постъпвам така.

— Уверявам ви — настойчиво отвърна Жулиен.

— Тогава е вярно, мили мой — каза Матилд, навела тъжно очи.

Тя положително знаеше, че от много месеци не беше позволявала на господин дьо Люз подобно нещо.

Жулиен я погледна с неизразима нежност. „Не — каза си той, — тя ме обича не по-малко от преди.“

Вечерта тя го укори на смях за увлечението му към госпожа дьо Фервак:

— Еснаф да се влюби в една новоизлюпена аристократка! Това са единственият вид сърца, които моят Жулиен не може да подлуди. Тя направи от вас истински денди — говореше тя, като си играеше с кичурите от косите му.

През времето, в което мислеше, че Матилд го презира, Жулиен беше станал един от най-изисканите парижки франтове. Но той имаше пред хората от този род едно предимство: веднъж докарал се, не мислеше вече за тоалета си.

Едно нещо дразнеше Матилд: Жулиен продължаваше да преписва руските писма и да ги изпраца на маршалката.

[1] Ако позволи съдбата. ↑

ТРИДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА ТИГЪР

Уви, защо това, а не друго?
Бомарше

Един английски пътешественик разправя за дружбата си с един тигър; той го възпитавал и го милвал, но държал винаги на масата си един зареден пистолет.

Жулиен се отдаваше на безмерното си щастие само в минутите, когато Матилд не можеше да прочете това щастие в очите му. Той се придържаше строго към правилото, което си бе предписал, да ѝ казва сегиз-тогиз по някоя сурова дума.

Когато красотата на Матилд, която той наблюдаваше с почуда, и нейната безкрайна преданост го довеждаха дотам, че насмалко не изгубваше власт над себе си, той намираше мъжество у себе си да я остави веднага.

За първи път Матилд обичаше.

Животът, който винаги беше се влачил за нея като костенурка, сега хвърчеше.

Но тъй като гордостта ѝ трябваше все пак да намери някакъв изход, тя искаше да се излага дръзко на всички опасности, на които можеше да я подхвърли нейната любов. Сега благоразумие проявяваше Жулиен; и тя не отстъпваше на волята му само тогава, когато станеше дума за опасност; ала покорна и почти смирена с него, тя стана още по-надменна с всички, които от къщи се приближеха до нея, роднини или слуги.

Вечер в гостната, сред шестдесет души гости, тя викаше Жулиен при себе си и разговаряше дълго с него насаме.

Когато веднъж нищожният Танбо се намести до тях, тя го помоли да ѝ намери в библиотеката оня том на Смолет, дето се говори за революцията от 1688 година; и тъй като той се колебаеше, тя

добави: „И няма защо да бързате“ с такава оскърбителна надменност, че думите и паднаха като балсам на Жулиеновата душа.

— Забелязахте ли погледа на този малък урод? — запита я той.

— Чичо му слугува десет-дванадесет години в тази гостна, инак бих го изпъдила начаса.

Спрямо господата дьо Кроазноа, дьо Люз и останалите тя се държеше външно напълно вежливо, а всъщност не по-малко предизвикателно. Матилд се разкайваше силно за всичките тия изповеди, които беше направила някога на Жулиен, още повече, че нямаше сега смелост да му признае, че е преувеличавала почти съвсем невинните прояви на внимание, на които са били предмет тези господата.

Въпреки най-добрите намерения нейната женска гордост не ѝ позволяваше да каже на Жулиен: „Само защото говорех с вас, правеше ми удоволствие да разказвам как веднъж не съм се осмелила веднага да отдръпна ръката си, когато господин дьо Кроазноа, сложил своята върху мраморната маса до моята, излеко я бе докоснал.“

Сега, щом някой от тези господата поговореше с нея няколко мига, тя тутакси намираще да попита за нещо Жулиен и това бе предлог да го задържи при себе си.

Тя се почувствува бременна и с радост съобщи това на Жулиен.

— Сега съмнявате ли се в мен? Не е ли това гаранция? Аз съм ваша жена навеки.

Това известие потресе дълбоко Жулиен. Той бе готов да забрави ръководното начало на поведението си. „Как да бъда преднамерено студен и оскърбителен спрямо това клето момиче, което се погубва заради мен?“ Видеше ли, че тя има малко болнав вид, дори в дните, когато благоразумието издигаше своя страшен глас, той не намираще вече твърдост в себе си да ѝ каже някаква жестока дума, която бе необходима, той знаеше това от опит, за да бъде трайна тяхната любов.

— Мисля да пиша на баща си — каза му един ден Матилд. — За мене той е повече от баща — един приятел — и понеже е такъв, аз смятам недостойно за вас и за мене да го мамим повече ни минута.

— Велики боже! Какво искате да правите? — запита Жулиен ужасен.

— Да изпълня своя дълг — отговори тя със светнали от радост очи.

Тя се оказа по-великодушна от своя възлюбен.

— Но той ще ме изпъди позорно!

— Това е негово право, трябва да се преклоним! Аз ще ви хвана под ръка и ние ще излезем заедно през главната врата посред бял ден.

Смаян, Жулиен я помоли да почака една седмица.

— Не мога — отвърна тя, — честта го изисква, аз разбрах, че това е мой дълг, трябва да го изпълня, и то час по-скоро.

— Тогава аз ви заповядвам да почакате — каза най-сетне Жулиен. — Вашата чест е защитена, аз съм ваш съпруг. Тази решителна стъпка ще промени положението и на двамата ни. И аз също имам право. Днес сме вторник; идния вторник е приемният ден на дук дьо Рец; вечерта, когато се върне господин дьо Ла Мол, портиерът ще му предаде съдбоносното писмо... Той, сигурен съм, само за това мисли — как да ви направи дукеса: съдете каква ще бъде неговата мъка!

— Искате да кажете: какво ще бъде неговото отмъщение?

— Аз мога да съжалявам моя благодетел, да скърбя, задето съм му напакостил; но не се боя и няма да се боя никога от никого.

Матилд се подчини. Откакто беше съобщила на Жулиен за своето ново положение, за пръв път той ѝ говореше с такъв повелителен тон; никога не беше я обичал толкова много. Всичко нежно в душата му с радост вземаше като предлог сегашното състояние на Матилд, за да се откаже да говори с нея сурово. Признанието, което тя искаше да направи на господин дьо Ла Мол, го развълнува дълбоко. Ще трябва ли да се раздели с Матилд? И колкото и да скърбеше, когато го видеше да замине, щеше ли да си спомня тя за него месец след заминаването му?

Не по-малко го плашеха и справедливите укори, които маркизът можеше да му отправи.

Вечерта той призна на Матилд тази втора причина за своето огорчение, а после, увлечен от своята любов, изповяда и първата.

Тя побледня.

— Наистина ли — каза му тя — шестмесечната раздяла ще бъде за вас нещастие?

— Огромно, единственото на света, за което не мога да помисля без ужас.

Матилд беше безкрайно щастлива. Жулиен извънредно старателно беше следвал своята роля и беше успял да ѝ внуши, че от двамата тя обича по-силно.

Настъпи съдбоносният вторник. В полунощ, когато се върна в къщи, маркизът намери писмо, на което бе надписано, че трябва да го отвори само той, и то когато е сам.

„Татко,

Всички обществени връзки са скъсани между нас, остават само тези, които ни свързват кръвно. След моя мъж вие сте и ще бъдете винаги най-скъпото ми същество. Очите ми се изпълват със сълзи, аз мисля за мъката, която ви причинявам, но за да не стане моят срам общо достояние, за да ви дам време да обмислите и да действувате, аз не можех да бавя по-дълго това признание, което ви дължа. Ако вашата привързаност, която е, знам, безкрайна към мене, ви позволи да ми отделите малка издръжка, аз ще ида да живея, където пожелаете, например в Швейцария, заедно с моя мъж. Името му е толкова неизвестно, че никой няма да познае дъщеря ви под името на госпожа Сорел, снаха на вериерски дърводелец. Ето това е името, което ми е толкова трудно да напиша. Аз се страхувам да не се излее върху Жулиен вашият гняв, колкото и справедлив да е наглед. Аз няма да бъда дукеса, татко; но аз знаех това още когато го обикнах; защото аз го обикнах първа, аз го съблазних. Аз съм наследила от вас такава възвишена душа, че не мога да спра вниманието си на това, което е или ми се струва просташко. Напразно в желанието си да ви угодя аз мислех за господин дьо Кроазноа. Защо турихте вие пред очите ми истински достойния човек? Вие сам ми казахте, когато се върнахме от Иер: «Този младеж Сорел е единственото същество, с което не се отегчавам.» Клетото момче, ако можете да повярвате, скърби също като мен за мъката, която ще ви донесе това писмо. Аз не мога да предотвратя вашия бащински гняв; но не ме лишавайте от вашата дружба.

Жулиен се отнасяше към мене с уважение. Ако разговаряше с мен понякога, то беше само от дълбока признателност към вас: защото присъщата на характера му гордост го кара да се държи само официално с тези, които стоят над него. Той има остро и вродено чувство за различията в общественото положение. И аз — признавам това със срам пред вас, моя най-добър приятел, и никога никой друг не ще чуе от мен подобно признание, — аз сама един ден в градината го стиснах за лакътя.

Защо след двадесет и четири часа вие ще се гневите още на него? Моята грешка е непоправима. Ако поискате това, той чрез мене ще ви поднесе уверенията си за своето дълбоко уважение и своята безпределна скръб, че ви е огорчил. Вие няма да го видите вече; но аз ще го последвам, където той поиска. Това е негово право, това е мой дълг, той е баща на детето ми. Ако с вашата доброта вие пожелаете да ни дадете шест хиляди франка за живеене, аз ще ги приема с благодарност: в противен случай Жулиен ще разчита да се установи в Безансон, дето ще започне да преподава пак латински и литература. От каквото и ниско стъпало да тръгне, аз съм уверена, че той ще се издигне. С него аз не се боя от неизвестността. Ако стане революция, уверена съм, че той ще играе първа роля. Бихте ли могли да кажете нещо подобно за когото и да е от онези, които са поискали ръката ми? Те имат богати земи! Но това единствено обстоятелство не може да ме накара да се възхищавам от тях. Моят Жулиен би достигнал до високо положение, дори при днешния режим, стига да имаше милион и покровителството на баща ми...“

Матилд знаеше, че маркизът е избухлив човек, на когото гневът минава бързо, и затова беше изписала осем страници.

„Какво да правя? — питаше се Жулиен през това време, докато господин дьо Ла Мол четеше писмото. — Къде е, първо, моят дълг, второ, моята изгода? Онова, което му дължа, е неизмеримо: без него аз щях да бъда някакъв жалък мошеник и недостатъчно мошеник, за да

не си навлека омразата и гоненията на другите. Той ме направи светски човек. Моите неизбежни мошеничества ще бъдат занапред, първо, по-редки, второ, не тъй гнусни. А това е повече, отколкото ако ми беше дал милион. Аз му дължа и този орден, и моите мними дипломатически заслуги, които ме издигат над мене подобните.

Ако той държи перо в ръка и възнамерява да ми предпише как да се държа, какво би написал?...“

Жулиен бе прекъснат ненадейно от стария камердинер на господин дьо Ла Мол:

— Маркизът ви вика веднага, все едно облечен или необлечен.

И като съпровождаше Жулиен, слугата добави шепнешком.

— Той не е на себе си, пазете се.

ТРИДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА АДЪТ НА БЕЗСИЛИЕТО

Когато е изсичал този диамант, несръчният майстор му е отнел няколко от най-ярките искри. В Средновековието — какво казвам, при Ришельо още французинът е имал сили да желае.

Мирабо

Жулиен свари маркиза побеснял: за първи път в живота си може би този велможа се държеше непристойно; той обсипа Жулиен с всички ругатни, които му дойдоха на езика. Нашият герой се смая, докачи се, но признателността му остана непокътната. „Колко хубави планове, отдавна лелеяни в душата, вижда клетият човек да рухват в един миг! Но аз трябва да му отговоря нещо, мълчанието ми само ще засили гнева му.“ Отговорът му хрумна от ролята на Тартюф:

— *Аз не съм ангел... Аз ви служих вярно, вие щедро ме възнаграждавахте... Бях признателен, но аз съм на двадесет и две години... В този дом мислите ми разбирахте само вие и това мило същество...*

— Изверг! — изкрещя маркизът. — Мило, мило! В деня, когато намерихте, че е мила, трябваше да бягате.

— Аз се опитах; тогава ви молих да замина за Лангедок.

Маркизът сновеше с ярост из стаята и най-сетне, уморен, смазан от скръбта, се тръшна на едно кресло; Жулиен чу как пошепна на себе си:

— А той съвсем не е зъл човек.

— Не; не съм мислил зло за вас — провикна се Жулиен и падна на колене пред него. Но тозчас го досрамя страшно много от тази постъпка и мигом се изправи.

Маркизът беше действително като замаян. Като видя Жулиен на колене, той отново почна да го обсипва с безжалостни ругатни, достойни за файтонджия. Негли новотата на псувните го развличаше.

— Как! Дъщеря ми да се нарича госпожа Сорел! Как! Дъщеря ми няма да бъде дукеса!

Всеки път, когато възникваха ясно в съзнанието му тези две мисли, господин дьо Ла Мол се сгърчваше от болка и преставаше да се владее. Жулиен се уплаши да не го бият.

В минутите на просветление маркизът като че започваше да свиква с постигналото го нещастие и отправяше на Жулиен доста разумни укори.

— Трябваше да избягате, господине — казваше му той. — Ваш дълг е било да бягате... Вие сте най-последният негодник...

Жулиен се приближи до масата и написа:

„Отдавна животът ми е станал непоносим, аз му турям край. Моля господин маркиза да приеме заедно с моята безгранична признателност извиненията ми за безпокойството, което моята смърт в неговия дом може да му причини.“

— Нека господин маркизът благоволи да хвърли поглед върху това листче... Убийте ме — каза Жулиен — или заповядайте на вашия камердинер да ме убие. Сега е един часът през нощта, аз ще ида да се разхождам в градината до стената в дъното.

— Идете по дяволите — извика маркизът подире му.

„Разбирам — помисли Жулиен. — Той не би имал нищо против, ако спестя на камердинера му труда да свърши с мене... Нека ме убие, чудесно, това е удовлетворение, което му предлагам... Но аз, дявол да го вземе, обичам живота... Аз трябва да живея за моя син.“

Тази мисъл, която за пръв път предстана пред въображението му, го погълна изцяло, след като се поразходи няколко минути, обзет от чувството за опасността.

Тази толкова нова за него грижа го направи предпазлив. „Трябва да се посъветвам с някого как да се държа с този необуздан човек... Той е изгубил всякакъв разум, способен е на всичко. Фуке е твърде далеч, пък и не би разбрал какво става в сърцето на такъв човек като маркиза.

Граф Алтамира... Сигурен ли съм, че ще мълчи до гроб? Не бива моят опит да се посъветвам с някого да доведе до последици и да усложни положението ми. Уви, не ми остава никой освен мрачния абат

Пирар... с неговия ум, скован от янсенистките възгледи... Някакъв си нехранимайко йезуит познава по-добре света и би ми бил полезен... Господин Пирар е способен да ме набие, щом му обадя само за моето престъпление.“

Духът на Тартюф дойде на помощ на Жулиен: „Хубаво, ще ида да му се изповядам.“ На това решение той се спря най-сетне, след като се разхожда цели два часа в градината. Той вече не мислеше, че ще го настигне куршум изневиделица; сънят го обори.

На другия ден още заранта Жулиен чукаше на вратата на суровия янсенист, няколко левги далеч от Париж. За свое голямо учудване той откри, че абатът съвсем не е изненадан от неговата изповед.

„Аз трябва може би да обвиня себе си“ — казваше си абатът не толкова ядосан, колкото угрижен.

— Аз почти се досещах за тази любов. Но дружеските ми чувства към вас, нещастни момко, не ми дадоха да предупредя бащата...

— Какво ще направи той? — запита го живо Жулиен.

(Той обичаше в тази минута абата и една свада с него щеше да му бъде извънредно мъчителна.)

— Аз виждам три възможности — продължи Жулиен. — Първо, господин дьо Ла Мол може да заповяда да ме очистят — и той разказа за писмото, оставено на маркиза, в което споменаваше за самоубийство; — второ, може да предостави тази работа на граф Норбер, който ще ме повика на дуел.

— И вие ще приемете? — попита побеснял абатът, като скочи.

— Вие не ме оставяте да довърша. Разбира се, аз никога не бих стрелял срещу сина на моя благодетел.

Трето, той може да ме отдалечи. Ако ми каже: „Идете в Единбург, в Ню Йорк“, аз ще се подчиня. Тогавя могат да скрият положението на госпожица дьо Ла Мол; но аз няма да допусна да затрият сина ми.

— Това ще г, не се съмнявайте, първото нещо, което ще си помисли този покварен човек...

В Париж Матилд лудееше от отчаяние. Тя беше се видяла с баща си към седем часа. Той беше й показал писмото на Жулиен и тя трепереше от страх да не би Жулиен да реши, че е благородно за него

да тури край на живота си. „И без мое позволение?“ — казваше си тя с болка от гняв.

— Ако той е умрял, ще умра и аз — каза тя на баща си. — Вие ще бъдете виновен за смъртта му... Вие може би ще се радвате на това... Но кълна се в паметта му, аз най-напред ще облека жалейка и ще обявя пред цял свят, че съм *вдовицата Сорел*, и ще разпратя покани от мое име за погребението, да знаете това... Аз няма да проявя, ще видите, нито малодушие, нито страх.

Нейната любов стигаше до лудост. Сега вече сам господин дьо Ла Мол се обърка.

Той започна да гледа на събитията малко по-трезво. На обеду Матилд не се яви никак. Грамадна тежест падна от сърцето на маркиза, особено бе поласкан той, когато разбра, че тя не е казала нищо на майка си.

Жулиен едва скочи от коня. Матилд прати да го повикат и се хвърли в прегръдките му, кажи-речи, пред очите на своята камериерка. Жулиен не й бе много благодарен за този порив; от дългото си съвещание с абат Пирар той се настрои дипломатично и пресметливо. Пресмятането на възможностите беше охладило въображението му. Матилд със сълзи на очи му съобщи, че е прочела писмото, дето той говори за самоубийство.

— Баща ми може да промени решението си: моля ви, заминете веднага за Вилкие. Възседнете отново коня си, излезте от дома, докато нашите не са станали от трапезата.

И тъй като Жулиен не преставаше да я гледа зачуден и студен, тя избухна в плач.

— Остави ме да водя нашите работи — извика тя в самозабрава, като го стисна в прегръдките си. — Ти знаеш прекрасно, че аз не по своя воля се разделям с тебе. Пиши ми на името на моята камериерка, само адресът да е надписан с чужда ръка, а аз ще ти пиша цели томове. Сбогом! Бягай!

Тази последна дума докачи Жулиен, при все това той се подчини. „Неизбежно тъй се случва — размишляваше той, — че дори и в най-добрите минути тия хора съумяват да ме обидят с нещо.“

Матилд отхвърли твърдо всички благоразумни планове на баща си. Тя не поиска никога да встъпи в споразумение освен на следните условия: тя ще бъде госпожа Сорел и ще живее скромно с мъжа си в

Швейцария или при баща си в Париж. Тя не искаше и да чуе за тайно раждане.

— Тъкмо тогава ще започнат да ме клеветят и позорят. Два месеца след женитбата си аз и мъжът ми ще заминем на пътешествие и тогава ще ни бъде лесно да представим, че моят син се е родил в подходящото време.

Посрещнато отначало с припадъци на гняв, това упорство накрай накара маркиза да се поколебае. Веднъж той се разнежи.

— Вземи! — каза той на дъщеря си. — Ето ти едно дарение от десет хиляди франка рента, изпрати го на твоя Жулиен и нека той бързо вземе мерки да не мога да си го прибера назад.

Само за да *послуша* Матилд, чиято страст да командува познаваше, Жулиен измина излишни четиридесет левги: той беше във Вилкие, дето уреждаше сметките на чифликчиите-наематели; благодарението на маркиза му даде повод да се върне. Той поиска убежище от абат Пирар, който през време на неговото отсъствие беше станал Най-полезният съюзник на Матилд. Колчем маркизът се посъветваше с него, той му доказваше, че друг изход освен законен брак би бил грях пред бога.

— И за добра чест — добавяше абатът — мирската мъдрост е тук съгласна с религията. Можем ли да разчитаме, че госпожица дьо Ла Мол със своя необуздан характер ще пази и една минута в тайна онова, което сама не иска да крие? Ако не се съгласите сватбата да стане открито, обществото ще се занимава много по-дълго с този странен неравен брак. Трябва да се обяви всичко отведнъж, за да няма действително, нито да остане сянка от тайна.

— Вярно е — каза замислен маркизът. — При нашия живот разговорите за тази женитба след три дни ще се превърнат в празен брътвеж на хора, които нямат какво друго да мислят. Трябва да се възползуваме от някоя голяма мярка на правителството срещу якобинците, за да минем незабелязано.

Двама-трима приятели на господин дьо Ла Мол мислеха също като абат Пирар. Според тях голяма пречка беше, решителният характер на Матилд. Но след всички тези прекрасни разсъждения маркизът в душата си не можеше да свикне никак с мисълта, че трябва да се прости с надеждата да получи *столче* при двора за дъщеря си.

Неговата памет и неговото въображение бяха изпълнени с всевъзможни лукавства и подправки, възможни още в младините му. Да отстъпи пред необходимостта, да се бои от закона, му се струваше нелепо и унижително за човек с неговото положение. Той се разплащаше сега скъпо за всички омайни блянове за бъдещето на любимата си дъщеря, които хранеше от десет години.

„Кой е могъл да предвиди? — казваше си той. — Девойка с толкова надменен характер, с такъв издигнат ум, по-горда от мене с името, което носи, чиято ръка са ми искали отнапред всички именити хора във Франция.

Трябва да се откажа от всяко благоразумие. Този век обърка всичко! Ние вървим към хаос.“

ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА ЧОВЕК С УМ

Префектът, яздейки на своя кон, разсъждаваше сам със себе си: „Защо да не стана министър, председател на съвета, дук? Ето как ще вода войната... По този начин аз ще хвърля в окови всички любители на преобразования.“

„Глобус“

Никакъв довод не е в състояние да разруши властта на десет години сладостни блянове. Маркизът не намираше за разумно да се сърди, не можеше да се реши и да прости. „Ех, да можеше този Жулиен да загине случайно“ — казваше си той понякога... Така неговото съкрушено въображение се опитваше да се утеши с най-безсмислени мечти. Те сковаваха влиянието на мъдрите Пирарови доводи. Мина месец, без преговорите да се придвижат нито крачка напред.

В това семейно дело, също както и в политическите дела, на маркиза дохождаха блестящи хрумвания, от които се въодушевяваше за три дни. И тогава всеки друг план за действие му се струваше лош, защото изхождаше от здрави разсъждения; а разсъжденията добиваха сила за него само доколкото подкрепяха любимия му план. В продължение на три дни той работеше с пламенността и въодушевлението на поет, докато доведе нещата до някое положение; на следния ден не мислеше вече за това.

Отначало Жулиен се отчая от мудността на маркиза; но след няколко седмици започна да разбира, че господин дьо Ла Мол нямаше в това дело никакъв определен план.

Госпожа дьо Ла Мол и всички в къщи мислеха, че Жулиен пътува из провинцията във връзка с управлението на земите; той беше се укрил в дома на абат Пирар и виждаше Матилд почти всеки ден; тя всяка сутрин прекарваше по един час с баща си, но понякога те по

цели седмици не проронваха дума за делото, от което бяха погълнати всичките им мисли.

— Не искам да знам къде е този човек — каза ѝ един ден маркизът. — Изпратете му това писмо.

Матилд прочете:

„Земите на Лангедок донасят двадесет хиляди и шестстотин франка приход. Давам десет хиляди и шестстотин франка на дъщеря си и десет хиляди франка на господин Сорел. Давам, разбира се, също и земите. Кажете на нотариуса да състави два отделни акта за дарение и да ми ги донесе утре; след това всички отношения се прекъсват помежду ни. Ах, господине, трябваше ли да очаквам от вас всичко това?

Маркиз дьо Ла Мол“

— Благодаря ви от сърце — весело каза Матилд. — Ние ще се настаним в замъка д’Егион, между Ажан и Марманд. Разправят, че този край бил хубав като Италия.

Това дарение учуди извънредно много Жулиен. Той не беше вече оня суров, студен човек, който ние познаваме. Съдбата на сина му поглъщаше отнапред всичките му мисли. Това неочаквано и доста значително за такъв беден човек състояние го направи честолюбец. Сега той и жена му имаха тридесет и шест хиляди франка рента. Що се отнася до Матилд, всичките ѝ чувства бяха погълнати от нейното обожание към мъжа ѝ, както тя сега наричаше от гордост винаги Жулиен. Нейното дълбоко, единствено възжеление беше да получи признание за своя брак. Тя непрекъснато превъзнасяше високото благоразумие, което беше проявила, като беше свързала съдбата си със съдбата на такъв бележит мъж. Личното достойнство беше сега любимият ѝ довод.

Почти постоянната раздяла, многобройните дела, малкото време, което имаха да си поприказват за своята любов, спомагаха до немай-къде за плодотворното въздействие на мъдрата политика, изнамерена едно време от Жулиен.

Накрай Матилд се възмути, че вижда тъй рядко човека, когото истински беше обикнала.

В минута на такова възмущение тя писа на баща си и започна писмото си, както Отело:

„Че предпочетох Жулиен пред удоволствията, които обществото предлагаше на дъщерята на господин маркиз дьо Ла Мол, моят избор доказа предостатъчно. Всички тези радости на самолюбие и дребнаво пустославие не съществуват за мене. Ето скоро шест седмици, откак живея разделена от моя мъж. Това е достатъчно, за да ви засвидетелствувам моето уважение. Идната седмица преди четвъртък аз ще напусна бащиния си дом. Вашите благодеяния ни обогатиха. Моята тайна не знае никой освен почтения абат Пирар. Аз ще ида при него; той ще ни венчае, а един час след сватбата ние ще се отправим на път за Лангедок и няма да се явим в Париж преди вашето разрешение. Но за едно нещо ме боли сърцето — че всичко това ще даде повод за парливи клюки по мой и по ваш адрес. Остротите на разни глупци няма ли да накарат нашия доблестен Норбер да потърси свада с Жулиен? А при такива обстоятелства — аз добре го познавам — ще бъда безсилна да му повлияя. Ние ще имаме пред себе си душата на разбунтуван плебей. Умолявам ви на колене, о татко мой, елате на моята венчавка в черквата на господин Пирар идния четвъртък. Това ще притъпи жилото на злословието, а животът на вашия единствен син, животът на моя мъж ще бъде вън от опасност“ и т.н., и т.н.

Това писмо хвърли душата на маркиза в необикновена тревога. И тъй, значи, потребно беше в края на краищата да *вземе някакво решение.*

Всичките му малки навици, всичките му обичайни приятелски връзки бяха изгубили своето влияние над него.

В тези изключителни обстоятелства у него отново властно заговориха всички дълбоки черти на характера му, отпечатани от преживелиците му на младини. Несгодите на емиграцията бяха направили от него човек с въображение. След като беше в продължение на две години собственик на огромно състояние и беше се радвал на всички отличия при двора, 1790 година го запокити в чудовищната сиромашия на емиграцията. Това сурово училище преобрази душата на двадесет и две годишния момък. Всъщност той по-скоро живееше като на лагер сред всичките си сегашни богатства, отколкото да е техен роб. Но същото това въображение, което беше

опазило душата му от гангрената на златото, беше го направило плячка на лудата страст да получи за дъщеря си гръмка титла.

През изтеклите шест седмици маркизът, тласкан понякога от някаква прищявка, искаше да обогати Жулиен; бедността му се струваше отвратителна, позорна за него, господин дьо Ла Мол, немислима за съпруга на дъщеря му; и той пилееше парите. На другия ден въображението му поемаше друга посока и тогава му се струваше, че Жулиен ще разбере немия език на тази щедрост, ще промени името си, ще се укрие в Америка, отдето ще пише на Матилд, че е мъртъв за нея. Господин дьо Ла Мол си представяше това писмо вече написано и следеше какво въздействие има то върху дъщеря му...

В деня, когато действителното писмо на Матилд го изтръгна от неговите младежки блянове, той, след като беше мислил дълго как да убие Жулиен или да го принуди да изчезне, изведнъж замечта да му създаде блестящо състояние. Той ще му даде името на едно от своите имения; а защо да не му прехвърли и своята титла? Неговият тъст Шопският дук на няколко пъти, след като единственият му син бе убит в Испания, беше му заговорвал за желанието си да предаде своята титла на Норбер...

„Не могат да се отрекат на Жулиен изключителни делови способности, смелост, може би дори блясък — размишляваше маркизът. — Но в дъното на този характер аз виждам нещо ужасно. Такова впечатление той прави на всички, значи, действително тук има нещо (и колкото по-мъчно бе да се долови това нещо, толкова повече плашеше то горещото въображение на стария маркиз).

Моята дъщеря много умело ми каза това оня ден (в едно писмо, което ние не привеждаме): «Жулиен не се е свързал с никакъв салон, с никаква клика. Той не си е осигурил никаква подкрепа срещу мене, ни най-малка издръжка, ако го оставя... Но това показва ли непознаване днешното състояние на обществото? ... Два или три пъти му казах: „Човек може да се издигне действително само с помощта на салоните...“

Не, той няма ловкия и лукав ум на някой мазник, който няма да изгуби ни една благоприятна минута, ни един сгоден случай... Този характер съвсем не прилича на Людовик XI. От друга страна, виждам, че той се води съвсем не от великодушни правила... Аз не проумявам

нищо... Дали не си е внушил тези правила, за да тури *преграда* срещу страстите си?

Едно е ясно: той не понася презрението и с това аз го държа.

У него няма преклонение пред знатността, право да си кажа, той няма вродено уважение към нас... Това е недостатък; но в края на краищата душата на един семинарист би трябвало да недоволствува само от липсата на блага и на пари, а той, обратното, за нищо на света не понася да го презират.»“

Притиснат до стената от писмото на дъщеря си, господин дьо Ла Мол разбра, че трябва да се реши на нещо: „И така, ето кое трябва да се уясни: дали не се е одързостил Жулиен да ухажва дъщеря ми само защото знае, че я обичам повече от всичко и че имам сто хиляди екюта годишен доход?

Матилд ме уверява в противното... Не, господин Жулиен, ето въпрос, по който не искам да се заблуждавам ни най-малко.

Имало ли е истинска, непреднамерена любов, или пък низък помисъл да се издигне до едно блестящо положение? Матилд е прозорлива, тя е почувствувала веднага, че това подозрение може да го погуби в очите ми и оттук нейното признание: тя, видите ли, първа го обикнала...

Девойка с такъв горд характер да се забрави дотам, че да му пристане!... Да му стисне ръката в градината една вечер — какъв ужас! Като че не е имала стотици други, по-малко непристойни начини да му покаже своето внимание.

Който се оправдава, се обвинява: аз не вярвам на Матилд...“ Този ден разсъжденията на маркиза бяха по-убедителни от друг път. При все това навикът взе връх, той реши да спечели време и да пише на дъщеря си. Защото те си пишеха от единия край на дома в другия. Господин дьо Ла Мол не се решаваше да се препира с Матилд и да ѝ се противопоставя. Страхуваше се да не би да свърши всичко с някаква внезапна отстъпка от негова страна.

писмо

„Въздържайте се да вършите нови лудости; ето един указ за хусарски поручик на името на господина кавалера

Жулиен Сорел дьо Ла Верней. Виждате какво само не правя за него. Не ми противоречете, не ме питайте. Нека в двадесет и четири часа се яви в Страсбург, дето е неговият полк. Ето чек до моя банкер; нека ми се покорява.“

Любовта и радостта на Матилд нямаха граници; тя поиска да се възползува от победата и отговори начаса:

„Господин дьо Ла Верней ще падне в краката ви, извън себе си от благодарност, ако знаеше всичко, което вие благоволявате да правите за него. Но при цялото си великодушие баща ми забравя за мене: честта на вашата дъщеря е в опасност. Една непредпазливо изтървана дума може да я очерни навеки и тогава двадесетте хиляди екюта рента няма да я очистят. Ще пратя указа на господин дьо Ла Верней, само ако вие ми дадете честна дума, че през следния месец моята сватба ще се отпразнува публично във Вилкие. Скоро след този срок, който ви моля да не превишите, вашата дъщеря не ще може да се явява пред хората освен под името на госпожа дьо Ла Верней. Колко ви благодаря, мили татко, че ме избавихте от това име Сорел“, и т.н., и т.н.

Отговорът бе неочакван.

„Слушайте ме или ще се откажа от всичко. Треперете, неразумна девойко. Аз не знам още какъв е вашият Жулиен, пък и вие самата го знаете по-малко от мене. Нека замине за Страсбург и да слуша. Аз ще съобщя волята си след две седмици.“

Този твърд отговор зачуди Матилд. „Аз не познавам Жулиен“; тези думи я унесоха в мечти и я доведоха скоро до най-съблазнителни

догадки; но тя ги вземаше за истина. „Умът на моя Жулиен никога не се е приспособявал към жалкия салонен образец и моят баща не вярва в неговата изключителност тъкмо заради това, което я потвърждава...

Ала ако аз не се подчиня на неговата прищявка, работата може да стигне до публична свада; а един скандал ще се отрази върху положението ми в обществото и може да охлади любовта на Жулиен към мене. След скандала... сиромашия десетина години; а безумието да си избереш съпруг заради личните му достойнства може да те спаси от посмешице само тогава, когато разполагаш с грамадно богатство. Ако аз живея далеч от баща си, той в тая възраст може и да ме забрави... Норбер ще се ожени за някоя прелестна хитра жена: та нали Бургундската дукеса е съблазнила стария Людовик XIV..."

Тя се реши да се подчини, но не показва бащиното си писмо на Жулиен; неговият див характер можеше да го тласне към някоя безумна постъпка.

Когато тя вечерта съобщи на Жулиен, че е хусарски поручик, неговата радост беше безгранична. Можем да си я представим, като знаем честолюбивите блянове през целия му живот и неговата нова страст към сина му. Промяната на името съвсем го зашемети.

„И така — мислеше си той, — моят роман свърши и всичко това дължа само на себе си. Аз съумях да накарам да ме обикне това чудовище от гордост — додаде той, като гледаше Матилд. — Нейният баща не може да живее без нея, тя — без мене.“

ТРИДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

БУРЯ

Дай ми, Господи, посредственост!
Мирабо

Душата му се беше унесла в мисли; той едва отговаряше на буйната нежност, с която го гледаше Матилд. Стоеше мълчалив и мрачен. Никога той не беше се струвал на Матилд тъй велик, никога тя не беше го боготворила така. Тя се страхуваше да не би неговата прекомерно чувствителна гордост да развали цялата работа.

Почти всяка заран тя виждаше абат Пирар да дохожда у тях. Не е ли разбрал Жулиен чрез него нещо от намеренията на баща ѝ? Не му ли е писал сам маркизът, отстъпил на някоя своя минутна прищявка? Как да се обясни суровостта на Жулиен след това толкова голямо щастие? Тя не се осмеляваше да го пита.

Тя *не се осмеляваше* — тя, Матилд! И от този миг в нейното чувство към Жулиен се прокрадна нещо смътно, неопределимо, прилично на ужас. Тази суха душа позна в своята любов всичко, което е достъпно на едно същество, възпитано сред излишествата на цивилизацията, от които се възхищава Париж.

На другия ден още призори Жулиен отиде в дома на абат Пирар. В двора едновременно с него пристигнаха пощенските коне с една разнебитена кола, наета в съседната пощенска станция.

— Такъв екипаж сега вече не е за вас — каза му начумерено суровият абат. — Ето ви двадесет хиляди франка подарък от господин дьо Ла Мол; той ви препоръчва да ги изхарчите в една година, но да се постараете, колкото е възможно, да не давате повод за насмешки. (Да хвърлиш такава голяма сума на един млад човек — това за свещеника означаваше да го тласнеш към прегрешения.)

Маркизът добавя към това: господин Жулиен дьо Ла Верней трябва да знае, че е получил тези пари от своя баща, който не е нужно да се назовава. Господин дьо Ла Верней може би ще сметне за уместно

да надари господин Сорел, дърводелеца от Верьер, който се е грижил през детинството му за него... Аз ще мога да се нагърбя с тази част от поръчката — додаде абатът, — най-сетне склоних господин дьо Ла Мол да се помири с този голям йезуит абат дьо Фрилер. Неговото влияние решително надвиваше нашето. Безусловното признание на вашия висок произход от този човек, който управлява Безансон, ще е една от мълчаливите предпоставки на спогодбата.

Жулиен не можеше вече да сдържа чувствата си, той прегърна абата, струваше му се, че са го признали.

— Пфу! — каза господин Пирар, като го отблъсна. — Какво означава това светско пустославие? ... А що се отнася до Сорел и синовете му, аз ще им предложа от мое име годишна издръжка от петстотин франка, която ще им се изплаща, додето съм доволен от тях.

Жулиен стана отново студен и високомерен. Той поблагодари, но с извънредно неясни изрази, които не го задължаваха с нищо. „Много е възможно — казваше си той — да съм извънбрачен син на някой голям велможа, заточен в нашите планини от страшния Наполеон.“ Тази мисъл от минута на минута му се струваше по-вероятна. „Моята омраза към баща ми би била доказателство... Аз няма да бъда вече чудовище.“

Няколко дни след този монолог петнадесетият хусарски полк, един от най-блестящите във войската, стоеше в бойна готовност на плаца в Страсбург. Господин кавалерът дьо Ла Верней яздеше превъзходен елзаски кон, за който беше платил шест хиляди франка. Той бе зачислен поручик, без никога да е бил подпоручик освен върху списъците на един полк, за който не беше и чувал.

Безстрастният му вид, суровият му и почти зъл поглед, неговата бледност и неизменно хладнокръвие му създадоха име още от първия ден. Скоро след това безукорната му и сдържана вежливост, ловкостта в стрелбата с пистолет и във фехтовката, проявени без много самохвалство, убиха всяка охота у другарите му да се шегуват гласно над него. След пет-шест дни колебание общественото мнение на полка се изказа в негова полза. „У този млад човек има всичко — приказваха старите офицери-присмехулници, — само не младост.“

От Страсбург Жулиен писа на господин Шелан, някогашния верьерски свещеник, който приближаваше сега преклонна старост:

„Вие сте научили, не се съмняваме, с радост за събитията, които накараха близките ми да ме обогатят. Изпращам ви петстотин франка и ви моля да ги раздадете негласно, без да споменавате името ми, на нещастниците, които сега са бедни, както бях аз някога, и на които сигурно помагате, както помагахте и на мене някога.“

Жулиен беше замаян от честолюбието, но не от суетност; при все това отделяше голямо внимание на своята външност. Конете му, мундирът му, ливреите на слугите му се поддържаха с усърдие и точност, които биха правили чест на някой голям английски велможа. Поручик едва от вчера по протекция, той вече пресмяташе, че за да командува полк най-късно на тридесет години, както всички велики пълководци, ще трябва на двадесет и три години да бъде повече от поручик. Той мислеше само за славата и за своя син.

И ето в тоя изблик на необуздано честолюбие го свари младият лакей от дома дьо Ла Мол, който идеше с бързо известие до него.

„Всичко е изгубено — пишеше му Матилд, — елате, колкото се може по-скоро, пожертвувайте всичко, избягайте, ако трябва. Щом пристигнете, чакайте ме във фаятон до градинската вратичка на номер... улица... Аз ще дойда да поприказвам с вас; може би ще мога да ви въведа в градинката. Всичко е изгубено и, боя се, безвъзвратно; осланяйте се па мене, ще ме намерите предана и твърда в бедата. Аз ви обичам.“

След няколко минути Жулиен, получил разрешение от полковника, препусна в галоп от Страсбург, но ужасното безпокойство, което го разкъсваше, не му позволи да продължи на кон пътуването си отвъд Мец. Той се метна в една пощенска кола; и с почти невероятна бързина пристигна на посоченото място пред градинската вратичка на дома дьо Ла Мол. Вратичката се отвори и в същия миг Матилд, забравила всякакъв човешки срам, се хвърли в прегръдките му. За добра чест едва беше пет часът сутринта и на улицата нямаше жива душа.

— Всичко е изгубено; баща ми, страхувайки се от сълзите ми, замина в четвъртък през нощта. Закъде — никой не знае. Ето писмото му; четете.

И тя се качи във файтона при Жулиен.

„Аз мога всичко да простя, но не и намерението да ви съблазнят, защото сте богата. Ето, нещастнице, ужасната истина. Давам ви честната си дума, че никога няма да се съглася на вашия брак с този човек. Аз му осигурявам десет хиляди франка рента, ако се махне нейде по-далеч, извън границите на Франция, а още по-добре в Америка. Прочетете писмото, което получих в отговор на поисканите от мен сведения. Безсрамникът сам ме насочи да пиша на госпожа дьо Ренал. Никога няма да прочета нито ред от вас относно този човек. Опротивяхте ми и Париж, и вие. Настоявам пред вас да пазите в най-голяма тайна това, което ще се случи. Откажете се откровено от този подъл човек и вие ще намерите отново баща си.“

— Къде е писмото на госпожа дьо Ренал? — студено запитва Жулиен.

— Ето го. Аз не исках да ти го показвам, преди да съм те подготвила.

Писмо

„Моят дълг към свещения завет на религията и на нравствеността ме принуждава, господине, да изпълня тази мъчителна обязаност спрямо вас; един ненарушим закон ми повелява в тази минута да наврежда на моя близен, но само за да предотвратя още по-голяма съблазън. Скръбта, която изпитвам, трябва да бъде преодоляна от чувството за дълг. Няма съмнение, господине, че поведението на лицето, относно което вие искате да узнаете от мен цялата истина, може да изглежда необяснимо, дори честно. От вас са сметнали за необходимо да скрият или да изопачат част от действителността, това се е налагало от изискванията на предпазливостта, а също и на религията. Но поведението, което вие желаете да разберете, заслужава действително най-голямо осъждане и повече, отколкото бих могла да изразя това. Беден и алчен, с помощта на съвършено лицемерие, съблазнявайки една слаба и нещастна жена, този човек се е стремил да си създаде известно положение и да стане нещо. Моят тягостен дълг ме кара при това да добавя, че съм принудена да вярвам, че господин

Ж. не признава никакви закони на религията. По съвест съм принудена да мисля, че един от начините да постигне успех в един дом е съблазняването на жената, която има там най-голямо влияние. Като се представя за най-безкористен и се прикрива зад фрази, взети от романите, той си поставя за главна и единствена цел да вземе в ръцете си домакина на дома и неговото състояние. След себе си той оставя само нещастие и вечни съжаления“ и т.н., и т.н.

Това писмо, извънредно дълго и полузаличено от сълзите, беше наистина от ръката на госпожа дьо Ренал; то беше дори написано по-грижливо, отколкото обикновено.

— Аз не мога да осъждам господин дьо Ла Мол — каза Жулиен, когато го прочете докрай, — той е справедлив и разумен. Кой баща би се съгласил да даде любимата си дъщеря па такъв човек? Сбогом!

Жулиен скочи от файтона и изтича към пощенската кола, спряла в края на улицата. Матилд, която той беше сякаш забравил, пристъпи няколко крачки подире му; но погледите на търговците, които се подадоха на вратите на магазините си и които я познаваха добре, я накараха да се мушне бързо назад в градината.

Жулиен замина за Верьер. През това главоломно пътуване той не можа да пише на Матилд, както възнамеряваше, ръката му дращеше по листа само някакви нечетливи знаци.

Той пристигна във Верьер в неделя заранта. Влезе у градския оръжеен майстор, който почна да му честитява наскоро постигналото го щастие. Тази новина занимаваше сега града.

Жулиен с голяма мъка му даде да разбере, че иска да купи чифт пистолети. По негова молба оръжейният майстор напълни пистолетите.

Камбаната удари *три пъти*; във френските села този добре познат звън след различното утринно биене на камбаните възвестява, че веднага след него начева богослужението.

Жулиен влезе в новата верьерска черква. Всички високи прозорци на храма бяха затулени с тъмночервени завеси. Жулиен се озова на няколко крачки зад стола на госпожа дьо Ренал. Стори му се, че тя ревностно се моли. Когато Жулиен видя тази жена, която толкова беше го обичала, ръката му потрепера така, че той не можа да изпълни

намерението си. „Не мога — каза той сам на себе си, — физически не мога.“

В тази минута младият свещеник, който отслужваше литургия, прозвъни със звънчето си за пренос. Госпожа дьо Ренал се наведе, главата ѝ за миг се скри почти съвсем зад гънките на нейния шал. Жулиен не я различаваше вече така ясно; той стреля върху нея веднъж и не я улучил стреля втори път, тя падна.

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА НЕРАДОСТНИ ПОДРОБНОСТИ

*Не чакайте от мене малодушие. Аз си отмъстих.
Заслужих смъртта и ето ме. Молете се за моята душа.*

Шилер

Жулиен стоеше неподвижен, не виждаше нищо. Когато дойде малко на себе си, той забеляза, че всички богомолци бягат от черквата; свещеникът беше напуснал олтара. Жулиен тръгна с бавни крачки подир няколко жени, които тичаха и викаха. Една жена, която искаше да изпревари другите, го блъсна силно, той падна. Краката му бяха се заплели в един катурнат от тълпата стол; когато се изправи, почувствува, че го стисват за врата: хванал го беше един стражар в пълна униформа. Жулиен неволно посегна към своите пистолети, но друг стражар го преграбчи през ръцете.

Поведоха го към затвора. Влязоха в една стая, сложиха му белезници на ръцете, оставиха го сам; затвориха вратата, като завъртяха ключа два пъти; всичко това стана извънредно бързо и той не чувствуваше нищо.

— Бога ми, всичко е свършено — каза си той гласно, когато се опомни... — Да, след две седмици очаква ме гилотината... или трябва да се убия дотогава.

Разсъжденията му не отиваха по-далеч; главата го, болеше, като че я стискаха с всичка сила. Той се огледа, за да види дали не го държи някой. След няколко минути заспа дълбоко.

Госпожа дьо Ренал не беше ранена смъртоносно Първият куршум прониза шапката; когато тя се обърна, екна вторият изстрел. Куршумът я улучи в рамото и странно нещо, отскочи от раменната кост, която все пак счупи, и се удари в един готически стълб, отдето откърти грамадно парче.

Когато след дългата и мъчителна превръзка хирургът, един сериозен човек, каза на госпожа дьо Ренал: „Отговарям за живота ви,

както за своя“, тя дълбоко се огорчи.

Отдавна тя желаше искрено да умре. Писмото до господин дьо Ла Мол, което я беше заставил да напише нейният сегашен изповедник, беше нанесло последния удар върху това съсипано от постоянна скръб създание. Тази скръб беше разлътката с Жулиен; тя я наричаше угризения на *съвестта*. Но нейният духовен наставник, добродетелен и усърден млад свещенослужител, наскоро дошъл от Дижон, не се лъжеше.

„Да умра така, не от своята ръка, съвсем не е грях — мислеше госпожа дьо Ренал. — Бог може би ще ми прости, задето се радвам на смъртта си.“ Тя не смееше да добави: „А да умра от ръката на Жулиен — какво по-голямо блаженство!“

Щом се избави от хирурга и всички вкупом стекли се около нея приятелки, тя повика Елиза, камериерката си.

— Тъмничарят — каза ѝ тя, като се изчерви силно — е жесток човек. Сигурно той ще го измъчва, смятайки, че с това ми угажда... Тази мисъл не мога да понеса. Не бихте ли могли вие да идете при тъмничаря уж от себе си и да му предадете този плик, в който има няколко луидора. Вие ще му кажете, че религията не позволява да се отнася той с него жестоко. Трябва главно да не казва никому, че са му давали пари.

Тъкмо на това обстоятелство, за което споменахме, Жулиен дължеше човечното отношение на вериерския тъмничар; той беше все същият господин Ноару, сляп пазител на реда, у когото, както някога видяхме, появяването на господин Апер беше всяло такъв голям страх.

В затвора дойде един съдия.

— Аз извърших предумишлено убийство — каза му Жулиен, — купих и заръчах да ми зареди пистолетите еди-кой си оръжеен майстор. Член 1342 от Наказателния кодекс е ясен, аз заслужавам смърт и я очаквам.

Съдията, смаян от такъв отговор, го отрупа с въпроси, за да накара обвиняемия да се оплете в отговорите си.

— Ами не виждате ли — каза му Жулиен усмихнат, — аз сам се изкарвам толкова виновен, че повече вие не можете и да искате? Хайде, господине, вие няма да изпуснете плячката си. Вие ще имате удоволствието да ме осъдите. Избавете ме от вашето присъствие.

„Остава ми да изпълня един достоен дълг — помисли Жулиен, — трябва да пиша на госпожица дьо Ла Мол.“

„Аз си отмъстих — пишеше ѝ той. — За нещастие името ми ще се яви във вестниците и аз не мога да се измъкна от този свят инкогнито. Аз ще умря след два месеца. Моето отмъщение беше жестоко, както мъката от раздялата с вас. От тази минута аз си забранявам да пиша и да произнасям името ви. Не говорете никога за мене, дори на сина ми: мълчанието е единственият начин да почетете паметта ми. За мнозинството от хората аз ще бъда най-обикновен убиец... Позволете ми да ви кажа в този последен миг истината: вие ще ме забравите. Тази страшна катастрофа, за която ви съветвам никога да не отваряте уста пред нито едно живо същество, ще изчерпи за дълги години романтизма и прекомерната обич към риска, които виждах във вашия характер. Вие сте създадена да живеете сред героите от средновековието; покажете и сега тяхната твърдост. Нека онова, което трябва да стане, се извърши тайно, без да ви очерни. Ще вземете някое измислено име и няма да се доверявате никому. Ако ви трябва непременно помощта на някой приятел, завещавам ви абат Пирар.

Не говорете никому другиму особено на хора от вашия кръг; господата дьо Люз, дьо Кайлюс.

Една година след смъртта ми омъжете се за господин дьо Кроазноа; аз ви моля за това, аз заповядвам като ваш съпруг. Не ми пишете никога, няма да отговоря. Макар и по-малко зъл, струва ми се, от Яго, ще кажа като него: *From this time forth I never will speak word.*^[1]

Никой няма да ме види вече ни да говоря, ни да пиша; към вас са обърнати моите последни думи, както последните ми горещи чувства.

Ж. С.“

След като изпрати това писмо, Жулиен, посъвзел се, за първи път почувствува колко е нещастен. Честолюбивите му надежди трябваше да бъдат една след друга изтръгнати от сърцето му от тези велики думи: „Аз ще умра.“ Смъртта сама по себе си не му се струваше ужасна. Целият му живот бе всъщност дълга подготовка към нещастията и той никога не забравяше онова, което минава за най-голямо от всичките.

„Че какво пък? — казваше си той. — Ако след два месеца трябваше да се бия на дуел с човек, който владее отлично шпагата, щях ли да проявя малодушие да мисля за това непрекъснато и с ужас в душата?“

Той повече от час се мъчи да се опознае в това отношение.

Когато можа да вижда ясно душата си и истината се откри пред очите му тъй ясно, както един от стълбовете на тъмницата, той помисли за разкаяние.

„Защо ще трябва да се разкайвам? Мене ме оскърбиха жестоко; аз убих, заслужавам смърт, ето всичко. Умирам, след като съм си разчистил сметките с човечеството. Не оставям неизпълнено нито едно задължение, не дължа никому нищо; в моята смърт няма нищо срамно, ако не се смята оръдието: то само наистина е предостатъчно да ме опозори в очите на вериерските еснафи; но от познавателно гледище какво е по-нищожно от това? Аз имам впрочем едно средство да остана достоен пред тях: да хвърлям на народа жълтици, когато отивам на лобното място. Споменът за мене, свързан с мисълта за *златото*, за тях ще остане лъчезарен.“

След това разсъждение, което подир една минута му се стори очевидно, Жулиен си каза: „Няма какво друго да правя на земята“ и заспа дълбок сън.

Към девет часа вечерта тъмничарят, донесъл му вечеря, го събуди.

— Какво говорят във Верииер?

— Господин Жулиен, аз съм се клел пред разпятието в кралския съд в тоя ден, когато ми дадоха тази служба, и съм длъжен да пазя мълчание.

Той мълчеше, но не си отиваше. Гледката на това просташко лицемерие поразвлече Жулиен. „Трябва да го накарам — помисли си

той — да почака по-дълго тези пет франка, срещу които желае да ми продаде съвестта си.“

Когато видя, че свършва вечерята, а него дори не се опитват да го подкупят, тъмничарят каза с престорено кротък глас:

— Приятелството ми към вас, господин Жулиен, ме кара да ви кажа, макар и да разправят, че това е в ущърб на правосъдието, защото може да се възползвате от това за своята защита... Вие, господин Жулиен, сте добро момче и ще бъдете много доволен, ако ви кажа, че госпожа дьо Ренал оздравява.

— Как, не е ли умряла? — извика Жулиен вълн от себе си.

— Че вие не знаете ли нищо! — каза тъмничарят с глупаво учудване, което скоро се превърна в блаженствуваща алчност. — Заслужава, господине, да дадете нещо на хирурга, тъй като по закон и справедливост той би трябвало да мълчи. Но за да ви угодя, господине, аз отидох при него и той ми разказа всичко...

— И така, раната не е смъртоносна? — излязъл от търпение, го запита Жулиен. — Отговаряш ли за това с живота си?

Тъмничарят, исполин, висок шест стъпки, се уплаши и се стъписа към вратата. Жулиен видя, че така няма да се добере до истината, седна пак и хвърли една жълтица на господин Ноару.

Колкото повече Жулиен се убеждаваше от разказа на този човек, че раната на госпожа дьо Ренал не е смъртоносна, толкова по-неудържимо чувствуваше, че ще заплаче.

— Излезте — каза той сопнато.

Тъмничарят се подчини.

— Велики боже, тя не е умряла! — провикна се Жулиен веднага щом вратата се затвори; и падна на колене, проливайки горещи сълзи.

В тази върховна минута той беше вярващ. Какво значение имат лицемерията на поповете? Могат ли те да отнемат нещо от истината и величието на мисълта за бога?

И ето чак тогава Жулиен започна да се разкайва за извършеното от него престъпление. По някакво съвпадение, което го спаси от отчаяние, едва в този миг той излезе от това състояние на физическо раздражение и това полубезумие, в което беше изпаднал още когато тръгна от Париж за Вериер.

Това бяха чисти, благородни сълзи, той не се съмняваше нито за минута, че ще бъде осъден.

„Значи, тя ще живее! — казваше си той. — Тя ще живее, за да ми прости и да ме обича...“

На другата заран много късно го събуди тъмничарят.

— Трябва да имате знаменито хладнокръвие, господин Жулиен — каза му този човек. — На два пъти идвах, но не ми даде сърце да ви събудя. Ето ви две бутилки превъзходно вино, изпраща ви го господин Маслон, нашето кюре.

— Как? Този негодник още ли е тук? — запита Жулиен.

— Да, господине — отговори тъмничарят, снишил глас, — но не говорете толкова високо, това може да ви навреди.

Жулиен се разсмя от все сърце.

— В това положение, в което се намирам, вие едничък, приятелю мой, може да ми навредите, ако престанете да бъдете добър и човечен... Ще ви заплатя добре — като се стресна, каза Жулиен отново властно. И своята властност потвърди тутакси, като му подхвърли една монета.

Господин Ноару разказа отново, тоя път с най-големи подробности, всичко, което беше научил за госпожа дьо Ренал, но не спомена нито дума за посещението на госпожица Елиза.

Този човек беше низък и до немай-къде раболепен. През ума на Жулиен мина една мисъл: „Този безобразен великан може да спечели тук триста-четирисотин франка, защото не попада много народ в затвора му; аз мога да му обещаю десет хиляди франка, ако се съгласи да избяга с мене в Швейцария... Мъчно ще бъде само да го уверя, че няма да го излъжа.“ Но когато си представи, че ще трябва дълго да се обяснява с такава подла твар, Жулиен почувствува отвращение и се залови да мисли за друго нещо.

Вечерта нямаше вече време за това. Една пощенска кола дойде да го вземе в полунощ. Той остана много доволен от своите спътници — стражарите. На заранта пристигна в Безансонския затвор, дето любезно го настаниха в горния етаж на една готическа куличка. Архитектурата ѝ той отнесе към началото на XIV век и се възхити от нейното изящество и дивна лекота. През една тясна пролука между две стени се откриваше, отвъд един дълбок двор, великолепна гледка.

На следния ден го повикаха на разпит, след който няколко дни не го закачаше никой. На душата му бе спокойно. Неговото дело му се струваше съвсем просто:

„Аз исках да убия, ще трябва да бъда убит.“

Мисълта му не се спря повече на това разсъждение. Съдът, неприятността да се яви публично, защитата му се струваха някакви неприятни дреболии, досадни церемонии, за които ще има време да мисли, когато ще настъпят. И мигът на смъртта също съвсем не спираше вниманието му: „Ще мисля за нея след съда.“ Животът му се струваше досаден, той гледаше на всичко сега с други очи. Той нямаше вече никакво честолюбие. Рядко си спомняше за госпожица дьо Ла Мол. Разкаянието го поглъщаше и пред него често възкръсваше образът на госпожа дьо Ренал особено в тишината на нощите, смущавана в тази висока кула само от клекота на морския орел.

Той благодареше на небето, че не я е ранил на смърт. „Страшно нещо! — казваше си той. — На мене ми се струваше, че с писмото си до господин дьо Ла Мол тя е разрушила завинаги моето току-що започнало щастие, а ето няма и две седмици от датата на това писмо и аз не си спомням вече за всичко онова, което ме занимаваше тогава... Две-три хиляди франка доход, за да живея спокойно в някое планинско кътче като Вержи... Аз бях щастлив тогава... Не съзнавах своето щастие!“

В други минути той скачаше сепнат от стола си. „Ако бях ранил смъртоносно госпожа дьо Ренал, щях да се самоубия... Нужна ми е тази увереност, за да не изпитвам отвращение от себе си.

Да се самоубия! Ето за какво трябва да помисля — казваше си той. — Тези формалисти-съдии, които с такова настървение преследват нещастния подсъдим и са готови да обесят и най-добрия гражданин, само и само да докачат някой орден... Аз бих се избавил от тяхната власт, от техните оскърбления на лош френски език, които областният вестник ще нарече красноречие...

Аз мога да живея горе-долу още пет-шест седмици... Да се самоубия! Бога ми, не — каза си той след няколко минути, — Наполеон е живял...

Пък и сладко ми е да живея; тук е спокойно, никой не ми досажда“ — додаде той през смях и се зае да съставя списъка на книгите, които искаше да изпише от Париж.

[1] Отсега нататък няма да продумам нито дума. ↑

ТРИДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА КУЛАТА

Гробът на приятел.
Стърн

Той чу силен шум в коридора; по това време никой не се качваше в неговата килия; орелът отлетя с крясък, вратата се отвори и почтеният свещеник Шелан, целият разтреперан, с патерица в ръка, се хвърли в прегръдките му.

— Ах, боже Господи, възможно ли е това, чадо мое... чудовище, би трябвало да кажа.

И добрият старец не можа да промълви нито дума повече. Жулиен се уплаши да не падне. Той трябваше да го доведе до един стол. Ръката на времето беше се стоварила тежко върху този толкова енергичен някога човек. На Жулиен се струваше, че вижда само сянката му.

— Едва завчера — каза старецът, когато най-сетне си пое дъх, — получих вашето писмо от Страсбург с вашите петстотин франка за вериерските сиромаси; донесоха ми го в планината в Ливерю, където съм се прибрал при моя племенник Жан. И изведнъж вчера научавам за катастрофата... О, небе! Възможно ли е! — И старецът престана да плаче, сякаш беше се лишил от всяка мисъл, и додаде машинално: — На вас ще ви трябват вашите петстотин франка, аз ви ги нося.

— На мене ми трябва да ви видя, отче! — извика Жулиен в умиление. — Пък и аз имам пари.

Но той не можа да получи смислен отговор. Сегиз-тогиз от очите на Шелан се отронваше по някоя сълза, която плъзваше безмълвно по бузата му; после той гледаше Жулиен и сякаш не можеше да дойде на себе си, когато го виждаше, че му взема ръцете и ги поднася към устните си. Това лице, толкова живо някога, което гореше така силно от най-благородни чувства, сега беше застинало, безчувствено. Скоро някакъв селянин дойде да потърси стареца.

— Не бива да го изморяваме — каза той на Жулиен, който разбра, че това е племенникът.

Това посещение потопа Жулиен в жестока мъка, пресуши сълзите му. Всичко му стана тъжно и безутешно; сърцето му се беше сякаш вледенило в гърдите.

Този миг беше най-жестокият от всички, които беше изпитал след престъплението. Той видя смъртта в цялата ѝ грозота. Всички блянове за душевно величие и благородство се пръснаха като облак пред буря.

Това ужасно състояние продължи няколко часа. Душевното отравяне лекуват с физически лекарства и шампанско. Жулиен би се сметнал за подлец, ако прибегнеше до тях. „Колко глупав съм! — провикна се той към края на този ужасен ден, през който непрекъснато се щуреше напред-назад из своята тясна кула. — Ако ми предстоеше да умра като всички, тогава наистина видът на този нещастен старец би трябвало да ми навее такава ужасна тъга; но мигновената смърт, и то в разцвета на годините, ме избавя тъкмо от това жалко рушение.“

Но въпреки всичките си разсъждения Жулиен почувствува, че се е размекнал, обхванат от малодушие, и ето защо толкова го натъжи това посещение.

У него вече нямаше нищо сурово и величаво, никакви римски добродетели; смъртта му се яви на още по-голяма висота и не изглеждаше вече лесна работа.

„Ето това ще е моят термометър — каза си той. — Тази вечер аз съм на десет градуса под онова мъжество, с което мога да отида на гилотината. Тази сутрин аз имах това мъжество. Ала не е ли все едно, стига да ми се върне то в потребната минута.“ Мисълта за термометъра го поразвлече и в края на краищата го разсея.

На другата заран, когато се събуди, досрамя го за предишния ден. „Моето щастие, моето спокойствие са в опасност.“ Той почти реши да пише на главния прокурор да не допускат никого при него. „Ами Фуке? — спомни си той. — Ако той рече да дойде в Безансон, колко мъчно ще му стане.“

Може би вече два месеца той не беше помислял за Фуке. „Голям глупак бях аз в Страсбург, мисълта ми не се издигаше по-високо от яката на мундира ми.“ Споменът за Фуке го занимава дълго и той се

разчувствува още повече. Той се щуреше във вълнение. „Ето ме безусловно двадесет градуса под равнището на смъртта...

Ако тази слабост нараства, по-добре ще е да се самоубия. Колко ще ликуват всички тези абати Маслон и господата Вадено, ако умра като страхливец.“

Пристигна Фуке; този простиък и добър човек беше обезумял от мъка. Той мислеше, ако изобщо мислеше, само за едно: да продаде цялото си имущество, за да подкупи тъмничаря и да помогне на Жулиен да избяга. Той му говори дълго за бягството на господин дьо Лавалет.

— Ти ме наскърбяваш — каза му Жулиен, — господин дьо Лавалет е бил невинен, а аз съм виновен. Без да щещ, ме караш да мисля за разликата между нас... Но истина ли е? Как? Мигар ще продадеш цялото си имущество? — учуди се Жулиен и изведнъж придоби пак своята наблюдателност и недоверчивост.

Фуке, зарадван, че най-сетне приятелят му се отзова на обсебилата го мисъл, започна да му изброява надълго и нашироко, с една приблизителност от стотина франка, колко ще получи от всеки свой имот.

„Каква възвишена самоотверженост у един селски собственик! — помисли Жулиен. — Колко спестявания, колко отделяни от залька грошове, които ме караха да се червя страшно, когато виждах у него това, жертвува той сега заради мене! Нито един от тези блестящи младежи, които срещам в дома дьо Ла Мол и които четат «Рене», няма тези смешни недостатъци; но като се изключат съвсем младите, забогатели при това от някое наследство, които не знаят цената на парите, кой от тези блестящи парижани би бил способен на такава жертва?“

Всички грешки във френския език, всички недодялани обноски на Фуке изчезнаха и Жулиен се хвърли в прегръдките му. Никога провинцията, сравнена с Париж, не е получавала по-хубаво свидетелство за почит. Фуке, зарадван от този изблик на възторг, който виждаше в очите на приятеля си, взе това за негово съгласие да бяга.

Тази проява на *величие* върна на Жулиен цялата твърдост, която дохождането на Шелан му бе отнело. Той беше още много млад, но според мене в него имаше много добри заложи. Вместо да върви от чувствителност към хитрост, както повечето хора, той с възрастта

щеше да придобие отзивчива доброта и да се излекува от своята безумна подозрителност... Но защо са всички тези празни предсказания?

Разпитите зачестиха въпреки усилията на Жулиен, който със своите отговори се стремеше да скъси делото:

— Аз убих или поне исках да убия умишлено — повтаряше той всеки ден.

Но съдията беше преди всичко формалист. Показанията на Жулиен съвсем не скъсяваха разпитите; те засягаха честолюбието на съдията. Жулиен не знаеше, че искаха да го преместят в един ужасен зандан и че само благодарение на постъпките на Фуке той беше оставен в хубавата килия, намираща се на сто и осемдесет стъпки височина.

Господин абат дьо Фрилер принадлежеше към числото на влиятелните хора, на които Фуке доставяше дърва за огрев. Добрият търговец сполучи да проникне до всесилния викарий. Радостта му бе неописуема, когато господин дьо Фрилер му съобщи, че, трогнат от добрите качества на Жулиен и от някогашните му заслуги в семинарията, той смята да говори на съдиите в негова полза. У Фуке се появи надежда да спаси своя приятел и на излизане, като се кланяше доземи, той помоли господин главния викарий да раздаде за литургии една сума от десет луидора, за да се измоли оправданието на подсъдимия.

Фуке се заблуждаваше, кой знае защо! Господин дьо Фрилер съвсем не приличаше на Валено. Той отказа и дори се помъчи да внуши на добрия селянин, че е по-добре да запази парите си. Като видя, че не може да бъде ясен, без да изпадне в някаква непредпазливост, той посъветва Фуке да раздаде тази сума на бедните затворници, които действително бяха лишени от всичко. „Странно същество е този Жулиен, постъпката му е необяснима — мислеше си господин дьо Фрилер, — а нищо неясно не бива да има за мен... Може би ще може да се направи от него мъченик... Във всеки случай аз ще издиря тая работа и ще намеря може би случай да сплаша госпожа дьо Ренал, която няма никакво уважение към нас и дълбоко в душата си дори ме мрази... Може би във всичко това ще мога да намеря начин да се предобря бляскаво с господин дьо Ла Мол, който има слабост към този семинарист.“

Спогодбата по делото беше подписана преди няколко седмици и абат Пирар, заминавайки си от Безансон, не бе изпуснал случая да спомене за тайнствения произход на Жулиен тъкмо в същия ден, когато нещастникът стреля по госпожа дьо Ренал във Вериерската черква.

Жулиен се страхуваше само от една неприятност преди смъртта си — от посещението на баща си. Той се посъветва с Фуке дали да пише на главния прокурор да го избавят от всякакви посетители. Този ужас от срещата с баща му, и то в такава минута, възмути дълбоко честното и еснафско сърце на търговеца на дърва.

Стори му се дори, че сега разбира защо толкова хора мразят страстно неговия приятел. Но от уважение към нещастиято му той скри своите чувства.

— Във всеки случай — отговори му той студено — тази заповед за недопускане на свиждания няма да бъде приложена към баща ти.

ТРИДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА ЕДИН ВСЕСИЛЕН ЧОВЕК

*Но има толкова загадъчност в нейното държание и
толкова изящество в снагата ѝ! Коя може да бъде тя?*

Шилер

На другия ден вратите на кулата се отвориха още рано сутринта. Жулиен бе събуден внезапно.

„Ах, боже милостиви! — помисли той. — Ето баща ми. Каква неприятна среща!“

В същия миг една жена, в облекло на селянка, се хвърли в прегръдките му. Той с мъка я позна: беше госпожица дьо Ла Мол.

— Зли човече, аз от твоето писмо само узнах къде си. Това, което наричаш твое престъпление, а всъщност е само благородно отмъщение, и показва какво възвишено сърце бие в тази гръд, аз научих едва във Вериер...

Въпреки предубеждението си против госпожица дьо Ла Мол, което впрочем сам не съзнаваше много ясно, Жулиен я намери извънредно красива. Как можеше да не вижда във всичките ѝ постъпки и думи благородно, безкористно чувство, превъзхождащо всичко, на което би се одързостила една дребна, обикновена душичка? Стори му се отново, че обича кралица и след няколко минути ѝ каза с рядко благородство в израза и мисълта:

— Бъдещето се рисуваше пред очите ми съвсем ясно. Аз ви венчавах след смъртта си с господин дьо Кроазноа, който е готов да се ожени за една вдовица. Благородната, макар и малко романтична душа на тази чаровна вдовица, потресена и вкарана в пътя на житейското благоразумие от едно необикновено събитие, трагично и велико за нея, благоволява да разбере безспорните достойнства на младия маркиз. Вие се примирявате да станете щастлива с онова, което всички смятат за щастие: уважението, богатството, високото положение... Но, мила Матилд, вашето пристигане в Безансон, ако го подозрат, ще-бъде

смъртоносен удар за господин дьо Ла Мол, а това аз никога няма да си простя. Аз и без това вече съм му причинил толкова огорчения! Академикът ще каже, че е топлил змия в пазвата си.

— Признавам, съвсем не очаквах такава студена разсъдливост и такива грижи за бъдещето — каза полуразсърдена госпожица дьо Ла Мол. — Моята камериерка, почти тъй предпазлива, както вие, взе паспорт за себе си и под името на госпожа Мишле аз дойдох с пощенската кола.

— И госпожа Мишле е успяла да стигне тъй лесно до мен?

— Ах, ти си винаги оня изключителен човек, когото предпочетох пред всички! Аз най-напред предложих сто франка на секретаря на съда, който разправяше, че било невъзможно да вляза в тази кула. Но Получил парите, този честен човек ме накара да чакам, изтъкна ми разни пречки, аз помислих, че иска да ме окраде... — Тя се спря.

— И после? — запита Жулиен.

— Не се сърди, мили ми Жулиен — каза му тя, като го целуна. — Принудих се да кажа името си на този секретар, който ме взе за млада парижка работничка, влюбена в хубавеца Жулиен... Той действително така се изрази. Аз му се заклях, че съм твоя жена и сега ще получа позволение да те виждам всеки ден.

„Истинско безумие! — помисли Жулиен. — Аз не можах да ѝ попреча. В края на краищата господин дьо Ла Мол е такъв важен сановник, че общественото мнение ще съумее да намери оправдание за младия полковник, който ще се ожени за тази прекрасна вдовица. Близката ми смърт ще покрие всичко.“ И той с упоение се отдаде на Матилдината любов; това беше безумие, душевно величие, всичко най-необикновено, което можем да си представим. Тя сериозно му предложи да се самоубие заедно с него.

След тези първи възторзи, когато тя се наслади до насита на щастието да вижда Жулиен, остро любопитство овладя отведнъж душата ѝ. Тя се взираше в любимия си и намираше, че той стои неизмеримо високо над всичко, което си беше въобразила. Струваше ѝ се, че Бонифас дьо Ла Мол е възкръснал, но още по-героичен.

Матилд се видя с най-добрите тукашни адвокати и ги оскърби, като направо, без заобикалки им предложи злато; но в края на краищата те приеха.

Тя много бързо разбра, че в съмнителните и много важни работи в Безансон всичко зависи от господин абата дьо Фрилер.

Под никому неизвестното име на госпожа Мишле тя отначало срещна непреодолими мъчнотии, за да проникне до могъщия йезуит. Но из града се пръсна мълвата за красотата на младата модистка, която, полудяла от любов, е дошла от Париж в Безансон да утеша младия абат Жулиен Сорел.

Матилд тичаше сама и пеша из улиците на Безансон; тя се надяваше, че никой няма да я познае. Във всеки случай тя не смяташе, че ще е безполезно за нейното дело, ако произведе силно впечатление върху народа. В своето безумие тя мечтаеше дори да го разбунтува, за да спаси Жулиен, когато отива на смърт. На госпожица дьо Ла Мол ѝ се струваше, че е облечена просто, както подобава на постигната от скръб жена; а тя беше облечена така, че привличаше погледите на всички.

Тя беше станала в Безансон предмет на всеобщо внимание, когато най-подир, след цяла седмица ходатайства, издействува да бъде приета от господин дьо Фрилер.

Колкото и голяма да беше нейната смелост, мисълта за влиятелния йезуит се беше толкова тясно свързала в нейното съзнание с мисълта за дълбокото и предвидливо злодейство, че тя потрепера, когато позвъни на вратата на епископството. Тя едва се изкачваше по стълбите, които водеха към покоите на главния викарий. Пустотата на епископския дворец я смразяваше. „Ето аз ще седна на някое кресло и това кресло ще ми хване ръцете и аз ще изчезна. Кого ще може да попита моята камериерка за мене? Капитанът на жандармерията няма да иска да си мръдне пръста... Аз съм сам-сама в този голям град!“

Още с първия поглед върху жилището на главния викарий госпожица дьо Ла Мол се успокои. Най-напред ѝ отвори един лакей в изящна ливрея. Приемната, дето я помолиха да почака, беше наредена с такъв тънък и изискан разкош, чужд на грубото показно великолепие, какъвто може да се види само в най-добрите парижки къщи. Щом зърна господин дьо Фрилер, който идеше към нея с бащински вид, всичките ѝ мисли за чудовищно престъпление из един път изчезнаха. Тя не откри на хубавото му лице дори отпечатък от оная енергична и малко дива твърдост, която така ненавиждаше в парижкото общество. Полуусмивката, оживила чертите на свещенослужителя, който се разпореждаше с целия Безансон, издаваше човек от доброто общество,

образован прелат, умел администратор. Матилд се почувствува в Париж.

На господин дьо Фрилер бяха потребни само няколко минути, за да накара Матилд да му признае, че е дъщеря на неговия могъщ противник маркиз дьо Ла Мол.

— Аз наистина съвсем не съм госпожа Мишле — каза тя, като си възвърна цялото високомерие на своето държание — и не се боя да ви призная това, защото идвам да се посъветвам с вас, господине, дали е възможно да устроим бягството на господин дьо Ла Верней. Първо, той е виновен само в необмислена постъпка; жената, срещу която е стрелял, е здрава. Второ, що се отнася до подкуп на служителите, аз мога да дам веднага петдесет хиляди франка и обещавам още двойно толкоз. Най-сетне аз и моето семейство няма да се спрем пред нищо, за да се отблагодарим на оня, който ще спаси господин дьо Ла Верней.

Господин дьо Фрилер очевидно се зачуди на това име. Матилд му показа няколко писма на военния министър, адресирани до господин Жулиен Сорел дьо Ла Верней.

— Вие виждате, господине, че баща ми се е заел с неговата участ. Аз се венчах с него тайно, тъй като баща ми желаше той да стане висш офицер, преди да обяви този брак, който е донейде странен за една дьо Ла Мол.

Матилд забеляза, че додето Фрилер правеше тези важни открития, изразът на доброта и мека приветливост бързо чезнеше. Хитрост и дълбоко вероломство се изписаха на лицето му.

Абатът се съмняваше, той препрочиташе бавно официалните документи.

„Каква полза мога да извлека от тези странни признания? — питаше се той. — Ето че завързвам отведнъж тесни връзки с една приятелка на знаменитата маршалка дьо Фервак, всемогъщата племенница на негово високопреосвещенство епископа ???, който назначава епископите във Франция.

Онова, което виждах в далечното бъдеще, неочаквано израства пред мен. То може да ме доведе до целта на всичките ми възжеления.“

Отначало Матилд се уплаши от бързата промяна върху лицето на този толкова могъщ човек, с когото се намираше сама в един отдалечен апартамент. „Но какво пък — каза си тя начаса, — нямаше ли да бъде

още по-лошо тъкмо ако не правех никакво впечатление на този студен, себелюбив поп, преситен от власт и наслада?“

Заслепен от тази бърза и неочаквано открила се възможност да получи епископски сан, учуден от ума на Матилд, господин дьо Фрилер забрави за миг всяка предпазливост. Госпожица дьо Ла Мол го виждаше как пълзи почти в краката ѝ, честолюбив и треперещ от нервна възбуда.

„Всичко става ясно — реши тя. — Тук няма да има нищо невъзможно за приятелката на госпожа дьо Фервак.“ И сподавила чувството на ревност, което още я измъчваше много, тя намери сила да обясни, че Жулиен е близък приятел на маршалката и се е срещал едва ли не всеки ден у нея с негово високопреосвещенство епископа ???...

— Дори списъкът от тридесет и шестте съдебни заседатели да се съставя по жребий четири-пет пъти поред измежду първенците на нашия окръг — промълви главният викарий с пламнал от честолюбие поглед, като натъртваше думите си, — аз ще смятам, че съм имал много малък късмет, ако във всеки списък не наброя осем или десет приятели, при това най-умните от избраните. Почти винаги ще имам мнозинство и дори повече, отколкото трябва за произнасяне на присъдата; виждате ли, госпожице, колко лесно ще ми бъде да постигна оправданието. — Абатът се спря отведнъж, сякаш смаян от звука на собствените си думи; той признаваше неща, които никога не се казват на непосветените.

Но и той на свой ред порази Матилд, когато ѝ съобщи, че в странното премеждие на Жулиен безансонското общество най-много се учудвало и интересувало от това, че той някога вдъхвал силна страст у госпожа дьо Ренал и дълго време сам изпитвал такава страст към нея. За господин дьо Фрилер не бе трудно да забележи, че неговият разказ предизвика прекомерно смущение.

„И аз не ѝ останах длъжен! — помисли той. — Във всеки случай ето едно средство да вода за носа тази решителна особа; страхувах се, че няма да ми се удаде.“ Величественият и непокорен вид на Матилд усилваше още повече в очите му чара на тази рядка хубавица, която стоеше пред него едва ли не с молба. Той си възвърна пак цялото хладнокръвие и без да се поколебае, заби още веднъж кинжала в сърцето ѝ.

— След всичко аз няма да се учудя — каза й той шеговито, — ако ние чуем, че господин Сорел от ревност е стрелял два пъти с пистолет в тази жена, която някога е обичал толкова много. Тя навярно съвсем не е лишена от привлекателност, а отскоро често се е виждала с някой си абат Маркино от Дижон, някакъв безнравствен янсенист, каквито са те всички.

Господин дьо Фрилер измъчи сладострастно и до насита сърцето на красивата девойка, чиято слаба страна беше доловил.

— Защо е дотрябвало на господин Сорел — питаше той, впил пламнал поглед в Матилд — да избере черквата, ако не затова, че тъкмо по него време съперникът му е служил там литургия? Всички приписват извънредно голям ум, а още по-голяма предпазливост на този щастливец, когото вие покровителствувате. Какво по-просто от това да се скрие в градините на господин дьо Ренал, които познава тъй добре? Там, почти сигурен, че няма да го видят, нито да го заловят, нито да го заподозрат, той е могъл да убие жената, която ревнувал.

Това разсъждение, наглед толкова основателно, съвсем разстрои Матилд. На тази горда душа, пропита обаче от цялото онова сухо благоразумие, което според висшето общество дава вярна картина на човешкото сърце, не беше леко да разбере каква радост е да се надсмееш над всяко благоразумие и колко силно е това чувство за една пламенна душа. Във висшите слоеве на парижкото общество, дето беше живяла Матилд, страстта не е способна да се освободи от благоразумието освен в редки изключения и там се хвърлят през прозореца само от петия етаж.

Най-сетне абат дьо Фрилер се увери, че държи в ръцете си Матилд. Той й даде да разбере (не ще и дума, той лъжеше), че може да води, както си иска, прокурора, натоварен да изнесе обвинението срещу Жулиен.

След като бъдат избрани с жребие тридесет и шестте заседатели на съдебната сесия, той ще поприказва лично поне с тридесетина от тях.

Ако Матилд не беше се сторила да господин дьо Фрилер толкова хубава, той щеше да й говори с такава откровеност едва на петото или шестото свиждане.

ТРИДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА КОЗНИТЕ

Кастр, 1676 година. В съседната къща един брат уби сестра си; този благородник е бил обвиняван и по-рано в убийство. Но баща му раздал тайно петстотин екюта на съдиите и му спасил живота.

Лок, „Пътуване из Франция“

Когато излезе от епископството, Матилд, без да се двоуми, изпрати нарочен куриер до госпожа дьо Фервак; страхът да не се изложи не я спря нито за миг. Тя заклинаше съперницата си да изкопчи едно писмо за господин дьо Фрилер, написано изцяло от ръката на негово високопреосвещенство епископ ????. Тя стигна дотам, че я молеше да дойде сама в Безансон. Тази постъпка беше героична от страна на една ревнива и горда душа.

По съвета на Фуке тя се пазеше да не говори пред Жулиен за ходатайствата си. Нейното присъствие го тревожеше не малко и без това. Станал при приближаването на смъртта по-нравствен, отколкото е бил през целия си живот, сега го бореше съвест не само за госпожа дьо Ла Мол, но и за Матилд.

„Какво пък — казваше си той, — аз виждам, че съм понякога невнимателен към нея и дори се отегчавам, когато тя е тук. Тя се погубва заради мен, а ето как ѝ се отплащам аз. Не съм ли зъл човек?“ Този въпрос щеше да го занимава по-малко, когато бе честолубец; тогава неуспехът беше единственият срам в очите му.

Тягостната неловкост, която чувствуваше в присъствието на Матилд, се изостряше и от това, че тя гореше сега от необикновена и луда страст към него. Тя говореше непрестанно за някакви странни жертви, които жадувала да направи, за да го спаси.

Въодушевена от това чувство, което я изпълваше с гордост и сподавяше цялото ѝ високомерие, тя копнееше да изпълни всяка минута от живота си с някакъв необикновен подвиг. Нейните дълги

разговори с Жулиен бяха посветени изцяло на най-невероятни и опасни за нея планове. Тъмничарите, на които тя плащаше щедро, я оставяха да се разпорежда в затвора. В мислите си Матилд не се ограничаваше само с това, че жертвуваше доброто си име; все едно ѝ беше дали цялото общество ще узнае нейното положение. Да измоли милост за Жулиен, като се хвърли на колене пред препускащата каляска на краля, да привлече вниманието на владетеля с риск да бъде смазана — това бе една от най-малко безумните мечти, които се рояха в нейното разпалено и смело въображение. Тя решаваше, че с помощта на своите приятели, на служба при краля, ще проникне и в най-недостъпните части от парка Сен-Клу.

Жулиен се чувствуваше недостоен за такава голяма саможертва, казано откровено, беше се уморил от героизъм. Ако това беше проста, наивна и почти боязлива нежност, тя би намерила отзвук в сърцето му, ала на високомерната Матилдина душа, наопаки, беше необходима винаги публика, *външни хора*.

Сред всичките си безпокойства, всичките си страхове за живота на своя любим, когото не искаше да преживее, тя чувствуваше тайна потребност да зачуди света с безкрайната си любов и величието на подвизите си.

Жулиен се сърдеше на себе си, че съвсем не се трогва от този героизъм. Какво би било, ако узнаеше за всички безумства, с които Матилд додяваше на предания, но крайно разсъдлив и ограничен ум на добрия Фуке?

Фуке сам не разбираше ясно какво го дразни в саможертвата на Матилд, защото и той бе готов да пожертвува цялото си богатство и да изложи живота си на всякакви опасности, само да спаси Жулиен. Той бе слиян от количеството злато, което пилееше Матилд. На първо време тези прахосани суми внушаваха неволно уважение на Фуке, който благоговееше пред парите като всеки провинциалист.

Най-сетне той откри; че плановете на госпожица дьо Ла Мол се меняха всеки ден и за свое голямо облекчение намери една дума, за да порицае този тягостен за него характер: тя беше *непостоянна*. От този епитет до прозвището *виюглава*, най-голямата анатема в провинцията, има само една крачка.

„Странно е — казваше си Жулиен един ден, когато Матилд излезе от затвора, — че тази толкова силна страст, предмет на която

съм аз, ме оставя до такава степен безчувствен! А само преди два месеца аз я боготворях! Чел съм неведнъж, че при приближаването на смъртта човек става равнодушен към всичко; но ужасно е да се чувствуваш неблагодарен и да не можеш да се промениш. Значи, аз съм себелюбец?“ И той се обсипваше с най-унизителни укори.

Честолюбието беше умряло в сърцето му, от неговата пепел бе изникнало друго чувство; той го наричаше разкаяние, че е искал да убие госпожа дьо Ренал.

В действителност той бе безумно влюбен в нея. За него бе необикновено щастие, когато, останал съвсем сам, без да се страхува, че ще го прекъснат, можеше да се отдава всецяло на спомена за честитите дни, които беше прекарал някога във Вериер и във Вержи. И най-малките случки от тези тъй бързо отлетели дни го облъхваха с непреодолима свежест и чаровност. Той никога не си спомняше своите успехи в Париж; досадно му беше да мисли за тях.

Тези настроения, които се засилваха с всеки ден, отчасти долови ревнивата Матилд. Тя забеляза много добре, че ще трябва да се бори срещу любовта и самотата. Понякога тя изговаряше с ужас името на госпожа дьо Ренал. Виждаше как трепва Жулиен. И за нейното чувство към него отсега нататък нямаше ни граници, ни мярка.

„Ако той умре, ще умра и аз след него — казваше си тя, напълно убедена. — Какво биха казали парижките салони, ако видеха една девойка с моето положение да боготвори до такава степен един възлюбен, обречен на смърт? Само в героичните времена човек може да намери подобни чувства; от такава любов са тръпнели сърцата във века на Шарл IX и Анри III.“

И в най-силните изблици на обич, когато притискаше до сърцето си главата на Жулиен, тя си казваше с ужас: „Как, мигар тази прекрасна глава е осъдена да падне! Щом е тъй — добавяше тя, възпламенена от своя героизъм, в който се примесваше и някаква радост, — няма да минат и двадесет й четири часа и моите устни, които се притискат до тези красиви къдри, ще се вледенят също.“

Спомените за тези минути на героизъм и страхотна страст още по-непреодолимо я свързваха с него. Мисълта за самоубийство, тъй примамлива сама по себе си, непозната дотогава на тази горда душа, проникна в нея и скоро зацари там пълновластно. „Не, кръвта на моите прадеди не се е изстудила в мене“ — с гордост си казваше Матилд.

— Имам голяма молба към вас — каза и един ден нейният любим: — дайте вашето дете на някоя дойка във Вериер, госпожа дьо Ренал ще наглежда дойката.

— Колко жестоко е това, което ми казвате... — и Матилд побледня.

— Вярно е, и аз те моля хиляди пъти да ми простиш — извика Жулиен, освестил се от своите блянове, като я притисна в прегръдките си.

След като изсуши сълзите ѝ, той отново се върна на мисълта си, но този път по-умело. Той ѝ заговори с отсянка на философска тъга. Приказваше за бъдещето, което скоро щеше да се затвори за него.

— Трябва да признаем, любима моя, че любовта е случайност в живота, но тази случайност е възможна само за изключителните души... Смъртта на сина ми би била всъщност щастие за вашето гордо семейство и това ще усетят вашите слуги. Пренебрежение очаква това дете на нещастieto и срама... Надявам се, че някой ден, който аз не искам да определям, но който все пак моето мъжество предвижда, вие ще изпълните моята последна воля: ще се ожените за господин маркиз дьо Кроазноа.

— Как, опозорена!

— Позорът не може да полепне по едно такова име като вашето. Вие ще бъдете вдовица, и то вдовица на луд човек — ето всичко. Ще отида по-далеч: моето престъпление, което няма за двигател парите, не ще бъде позорно. Може би по това време някой философ-законодател ще издействува, въпреки предразсъдъците на съвременниците си, премахването на смъртното наказание. Тогава някой приятелски глас ще каже при случай: „Помните ли, първият съпруг на госпожица дьо Ла Мол беше луд, но не и зъл човек, не и злодеец. Безсмислица е било да му се отсича главата...“ Тогава споменът за мен съвсем не ще е позорен; поне след известно време... Вашето положение в света, вашето богатство и, позволете ми да кажа, вашият ум ще помогнат на господин дьо Кроазноа, станал ваш съпруг, да играе такава роля, до каквато сам не би могъл да достигне. Той не се отличава с нищо освен със знатен произход и храброст, а тези качества, с които само можеше човек да се издигне в 1792 година, сега, един век по-късно, са станали отживелица и пораждат само претенции. Потребни са още други неща, за да застанеш начело на френската младеж.

Със своя твърд и предприемчив характер вие ще дадете голяма подкрепа на политическата партия, в която ще накарате да влезе вашият съпруг. Вие можете да станете достойна наследница на Шеврьоз и Лонгвил от Фрондата... Но тогава, скъпа моя, небесният огън, който сега ви въодушевява, ще поизстине...

Позволете ми да ви кажа — добави той след редица други подготвителни фрази, — ще минат петнадесет години и тази любов, която храните сега към мене, ще ви се струва лудост, извинителна, но все пак лудост...

Той замълча отведнъж и се замисли. Пак изникна пред него онази мисъл, която възмути Матилд: „Ще минат петнадесет години и госпожа дьо Ренал ще обожава сина ми, а вие ще го забравите.“

ЧЕТИРИДЕСЕТА ГЛАВА СПОКОЙСТВИЕТО

Ето, защото бях тогава безумен, аз съм мъдър днес. О, философе, който виждаш само мимолетното, колко тесен е твоят кръгзор. Твоето око не е способно да следи подземната работа на страстите.

Госпожа **Гьоте**

Разговорът бе прекъснат от разпят и веднага след това от беседата с адвоката, натоварен със защитата. Тези минути бяха единствените неприятни в сегашния му живот, изпълнен с безгрижие и нежни спомени.

— Убийство и убийство с предумисъл — каза Жулиен както на съдията, тъй и на адвоката. — Съжалявам, господа — додаде той с въздишка, но това опростява много работата ви.

„В края на краищата — каза си Жулиен, когато сполучи да се отърве и от двамата, — аз, трябва да се предположи, съм храбър и очевидно по-храбър, отколкото тези приятели. За тях това е връх на злините, цар на страхотиите, този дуел със злополучен изход, с който аз ще се занимавам сериозно само в деня, когато той се състои.

Работата е там, че аз зная и по-голямо нещастие — продължи да философствува Жулиен. — Аз страдах много по-силно през първото си отиване в Страсбург, когато бях уверен, че Матилд ме е изоставила... И като си помисля как страстно се стремях да постигна тази пълна близост, към която днес съм тъй безразличен! ... Да си кажа истината, аз съм по-щастлив сам, отколкото когато тази хубавица споделя с мен самотата ми...“

Адвокатът, законник и формалист, го смяташе за луд и мислеше като всички, че е грабнал пистолета в припадък на ревност. Веднъж той дръзна да подметне на Жулиен, че това показание, вярно или лъжливо, би било превъзходен коз в ръцете на защитата. Но тук подсъдимият в един миг показва своя огнен и рязък нрав.

— Ако скъпите живота си, господине — извика Жулиен извън себе си, — помнете, че не бива друг път да повтаряте тази отвратителна лъжа.

Предпазливият адвокат за миг се уплаши да не го убият.

Гой готвеше защитата си, защото решителната минута бързо приближаваше. В Безансон и целия окръг се приказваше само за това прословуто дело. Жулиен не знаеше тази подробност, той беше замолил никой никога да не му говори за подобни неща.

Този ден Фуке и Матилд се опитаха да му съобщят някои слухове, по тяхно мнение обнадеждаващи, но Жулиен ги спря още при първите им думи:

— Не смущавайте моя идеален живот. Вашите жалки грижи, вашите подробности из действителния живот, повече или по-малко оскърбителни за мен, ще ме свлекат от небето на земята. Всеки умира, както може; аз искам да мисля за смъртта, както аз си знам. Какво ме е еня за *другите*? Моите отношения с другите скоро ще се пресекат отведнъж. За бога, не ми говорете вече за тия хора; доста е, че виждам съдията и адвоката.

„Изглежда наистина — казваше си той, — съдено ми е да умра, унесен в мечти. Защо, нека си призная, едно такова неизвестно същество като мене, уверено, че само в две седмици ще го забравят, ще се самоизлъгва и ще играе комедия...

Странно е все пак, че аз усвоих изкуството да се радвам на живота едва сега, когато виждам края му тъй близо до мен.“

Той прекарваше тези последни дни, като се разхождаше по тясната тераса на върха на кулата, пушейки прекрасните цигари, за които Матилд пращаше нарочен човек в Холандия, и съвсем не подозираше, че всички далекогледни в града чакат всеки ден появянето му. Мислите му бяха във Вержи. Той не говореше никога на Фуке за госпожа дьо Ренал, но на два-три пъти приятелят му събщи, че тя бързо се поправя, и тези думи се отекваха силно в сърцето му.

През това време, додето душата на Жулиен витаеше едва ли не постоянно в страната на мечтите, Матилд, заета с действителни неща, както подобава на аристократична душа, съумя да придвижи толкова пряката и дружеска преписка между госпожа дьо Фервак и господин дьо Фрилер, че вече голямата дума епископ беше произнесена.

Достопочтеният прелат, който се разпореждаше с църковните длъжности, добави под едно писмо на своята племенница: „Този клетник Сорел е само един лудетина, надявам се, ле ще ни го върнат.“

Когато видя тези редове, господин дьо Фрилер сякаш полудя от радост. Той не се съмняваше, че ще спаси Жулиен.

— Ако не е този якобински закон, който повелява да се съставя безкраен списък от съдебни заседатели и в действителност цели, само да лиши знатните от всяко влияние — говореше той на Матилд един ден преди да се тегли жребият за тридесет и шестте заседатели на съдебната секция, — аз мога да гарантирам за присъдата. Та нали издействувах да се оправдае кюрето Н.

На другия ден господин дьо Фрилер с радост откри между имената, изтеглени от урната, пет члена на безансонската конгрегация, а между липата, избрани от другаде, имената на господата Валено, дьо Моаро, дьо Шолен.

— Още сега гарантирам за тези осем съдебни заседатели — каза той на Матилд. — Първите петима са мои покорни *оръдия*. Валено е мой агент, Моаро ми дължи, всичко, дьо Шолен е глупак, който се страхува от всичко.

Окръжният вестник разгласи имената на заседателите и госпожа дьо Ренал; за неописуем ужас на мъжа си, поиска да отиде в Безансон. Едничкото, което господин дьо Ренал успя да постигне от нея, бе обещанието да не напуска леглото, за да няма неприятността да бъде призована като свидетелка.

— Вие не разбирате положението ми — каза предишният кмет на Вериер. — Аз сега съм либерал от *отстъпниците*, както се изразяват; дума; да няма този нехранимайко Валено и господин дьо Фрилер лесно ще накарат главния прокурор и съдиите да направят всичко, което може да ми бъде неприятно.

Госпожа дьо Ренал послуша драговошно заповедите на мъжа си. „Ако се явя в съда — казваше си тя, — ще помислят, че искам отмъщение.“

Въпреки всички обещания, които даде и пред изповедника, и пред съпруга си да се държи благоразумно, тя, още щом пристигна в Безансон, писа собственоръчно на всеки един от тридесет и шестте съдебни заседатели:

„Аз няма да се явя в деня на съда, господине, защото моето присъствие може да повлияе неблагоприятно върху делото на господин Сорел. Единственото нещо, което желая горещо от все сърце, е да бъде спасен. Вярвайте, ужасната мисъл, че един невинен човек заради мене ще бъде отведен на смърт, ще отрови остатъка от моя живот и без друго ще го съкрати. Как можете вие да го осъдите на смърт, щом аз съм жива? Не, без съмнение обществото няма никакво право да отнема живота, особено пък на такова същество като Жулиен Сорел. Всички във Верриер знаят, че в някои минути го налита помрачение. Този клет момък има могъщи врагове; но дори и сред враговете му (а колко много има той!) кой може да се усъмни в изумителните му дарби и дълбоките му знания? Вие ще съдите не едно обикновено същество, господине. В продължение на почти година и половина ние го знаехме благочестив, разумен, прилежен младеж; но два-три пъти в годината го овладяваха пристъпи на тъга, които стигаха до умопомрачение. Целият град Верриер, всичките ни съседи във Вержи, дето прекарваме лятото, цялото ми семейство, сам господин помощник-префектът могат да засвидетелствуват за неговото безпримерно благочестие той знае наизуст цялото Свето писание. Един нечестивец би ли залягал години наред да изучава светата книга? Моите синове ще имат честта да ви предадат това писмо: те са деца. Благоволете да ги разпитате, господине, те ще ви разкажат за този нещастен момък всички подробности, които са необходими още, за да се убедите какво варварство бихте извършили, ако го осъдите. Вместо до отмъстите за мен, вие ще ме убиете.

Какво могат враговете му да противопоставят на този факт? Раната, нанесена в един такъв миг на безумие, каквито и децата ми дори са забелязвали у своя възпитател, е толкова дребна, че още не минали два месеца, аз мога да дойда с пощенската кола от Верриер в Безансон Ако узная, господине, че вие макар и мъничко се колебаете да избавите от варварството на законите едно: толкова малко виновенно същество, аз ще стана от леглото си, дето ме задържа единствено само заповедта на моя съпруг, и ще дойда да се хвърля в краката ви.

Заявете, господине, че предумисълът не е бил доказан и вие няма да се обвинявате, че сте пролели кръвта на един невинен“ и т.н. и т.н.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА СЪДЪТ

Страната дълго ще помни това нашумяло дело. Интересът към подсъдимия стигна до смут, защото, колкото и удивително да беше неговото престъпление, то не изглеждаше страшно. Дори и да беше такова, момъкът беше тъй хубав! Неговото блестящо поприще, пресечено тъй рано, усилваше съчувствието към него. „Ще го осъдят ли?“ — питаха жените своите познайници и чакаха, пребледнели, отговор.

Сент-Бъов

Най-сетне настъпи оня ден, от който толкова много се плашеха госпожа дьо Ренал и Матилд.

Странният изглед на града усилваше техния страх и хвърляше дори мъжествената душа на Фуке във вълнение. Цялата провинция се беше стекла в Безансон, за да чуе това романтично дело.

От няколко дни нямаше вече места в странноприемниците. Господин председателят на съда бе обсаждан непрекъснато от молби за пропуски; всички дами от града, искаха да присъствуват на процеса; из улиците продаваха портрета на Жулиен и т.н. и т.н.

Матилд пазеше за тази решителна минута собственоръчно писмо на негово високопреосвещенство епископ ????. Този прелат, който ръководеше френската черква и ръкополагаше епископите, беше благоволил да иска оправданието на Жулиен. Един ден преди съда Матилд занесе писмото на всемогъщия главен викарий.

В края на свиждането, когато тя си тръгна, потопена в сълзи, господин дьо Фрилер, излязъл най-после от дипломатическата си съдържаност и едва ли не покъртен, ѝ каза:

— Аз отговарям за присъдата на съдебните заседатели. Между дванадесетте души, на които е възложено да разследват доказано ли е престъплението на покровителствуваното от вас лице и главно имало

ли е предмисъл, аз наброявам шест души, заинтересувани от моето повишение, и им дадох да разберат, че от тях зависи дали те получа епископски сан. Барон Валено, когото направих кмет на Верьер, разполага изцяло с гласовете на двама от своите подчинени — господата дьо Моаро и дьо Шолен. Да си кажем истината, жребият ни докара за това дело двама неблагоприятни заседатели; но макар и да са върли либерали, те ми се подчиняват в сериозните случаи, а аз ги помолих да гласуват, както господин Валено. Научих, че друг, шести заседател, индустриалец, безмерно богат и бърбав либерал, се домогва тайно до някаква доставка за Министерството на войната и, разбира се, не ще поиска да ме огорчи. Аз поръчах да му кажат, че господин Валено знае моята последна дума.

— А кой е този господин Валено? — запита неспокойна Матилд.

— Ако го познавахте, не бихте се съмнявали в успеха. Той е един бърборко, дързък, безсрамен, груб, роден да води глупците. 1814 година го измъкна от калта, а аз ще го направя префект, Той е способен да набие другите заседатели, ако не пожелаят да гласуват по волята му.

Матилд се поуспокои.

Вечерта я очакваше друг разговор. Жулиен беше решил да не взема думата, за да не удължава неприятната сцена, чийто изход беше според него очевиден.

— Достатъчно е, че моят адвокат ще говори — каза той на Матилд. — И без това дълго ще представям зрелище за всичките си врагове. Тези провинциалисти са ядосани от бързата ми кариера, която дължа на вас, и вярвайте ми, между тях няма нито един, който да не желае моето осъждане, макар че това няма да му попречи да плаче като глупак, когато ме поведат на смърт.

— Те искат да ви видят унизен, това е вярно — отговори Матилд, — но аз съвсем не мисля, че са жестоки. Моето дохождане в Безансон и видът на моите страдания заинтересуваха всички жени; вашето хубаво лице ще довърши останалото. Ако се обърнете с няколко думи към вашите съдии, цялата зала ще бъде за вас и т.н. и т.н.

На другия ден в девет часа, когато Жулиен излизаше от затвора, за да отиде в голямата зала на съдебната палата, стражарите с голяма мъка сполучиха да разгонят огромната тълпа, струпана в двора. Жулиен беше се наспал добре, чувствуваше се много спокоен и изпитваше само философско състрадание към тази тълпа от

завистници, които без всякаква жестокост щяха да ръкопляскаат на смъртната му присъда. Той много се зачуди, когато, задържан цял четвърт час сред тази навалица, се видя принуден да признае, че вдъхва на народа нежна жалост. Той не чу нито една недоброжелателна дума. „Тези провинциалисти съвсем не са толкова зли, колкото предполагах“ — каза си той.

Когато влезе в съдебната зала, порази го изящството на архитектурата ѝ. Това беше чиста готика с цяла гора от красиви малки колони, с голямо старание издялани от камък. Стори му се, че се намира в Англия.

Но скоро цялото му внимание беше погълнато от дванадесет-петнадесет красиви жени, които точно срещу подсъдимата скамейка бяха насядали в трите ложи над местата, определени за съдиите и съдебните заседатели. Извил лице към публиката, той видя, че кръглата галерия, която се издига над амфитеатъра, е пълна с жени: повечето бяха млади и му се сториха много хубави, очите им блестяха, изпълнени с любопитство. В останалата част от залата се тълпеше огромна навалица; блъскаха се на вратите и часовете не можеха да въдворят тишина.

Когато всички очи, които диреха Жулиен, откриха присъствието му и го видяха да заема малко поиздигнатото място, отредено за подсъдимия, до ушите му стигна шепот на учудване и сърдечно съчувствие.

Този ден човек не можеше да му даде и двадесет години; облечен беше много просто, но с необикновено изящество; косите и челото му бяха очарователни; Матилд сама бе взела участие при неговия тоалет. Лицето на Жулиен беше извънредно бледо. Едва седнал на скамейката, той чу да шушукат отвсякъде: „Боже, колко е млад! ... Но той е дете... Та той е по-хубав, отколкото на портрета.“

— Подсъдимий — каза му стражарят, който седеше вдясно от него, — виждате ли онези шест дами в ложата? — И стражарят му посочи една малка трибуна, издадена над амфитеатъра, дето седяха съдебните заседатели. — Тази е съпругата на господин префекта — продължи стражарят, — до нея е госпожа маркиза дьо М..., тя ви обича много; чух я, когато говореше на съдебния следовател. След нея пък е госпожа Дервил...

— Госпожа Дервил! — възкликна Жулиен и буйна червенина заля челото му.

„Когато излезе оттук — помисли той, — тя веднага ще пише на госпожа дьо Ренал.“ Той не знаеше, че госпожа дьо Ренал беше дошла в Безансон.

Изслушаха набързо свидетелите. Още при първите думи от обвинителната реч на главния прокурор две от тези дами, седнали в малката ложа точно срещу Жулиен, се обляха в сълзи. „Госпожа Дервил не се разчувствува така лесно“ — помисли Жулиен. Но той забеляза, че е много зачервена.

Главният прокурор говореше с голям патос на лош френски език за варварството на извършеното престъпление: Жулиен забеляза, че съседките на госпожа Дервил го слушаха с явно неодобрение. Неколцина от заседателите, види се, познайници на тези дами, приказваха с тях и, изглежда, ги успокояваха. „Ето това не е лошо предзнаменование“ — помисли Жулиен.

До тази минута той изпитваше Дълбоко презрение към всички хора, дошли да слушат процеса. Просташкото красноречие на прокурора засили още повече това чувство на отвращение. Но малко по малко душевната сухота на Жулиен изчезна пред явното съчувствие, което виждаше от всички страни.

Той със задоволство видя решителния израз върху лицето на своя защитник.

— Само без фрази — пришепна му той, когато адвокатът се приготвяше да вземе думата.

— Цялото това надуто, задигнато от Босюе красноречие, което разгънаха срещу вас, е във ваша полза — каза защитникът.

И наистина, не минаха и пет минути, откакто той почна своята реч, и почти всички жени извадиха кърпичките си. Насърчен, адвокатът се обърна към заседателите с извънредно силни думи. Жулиен потрепера. Почувствува, че ха-ха, че зарони сълзи. „Велики боже, какво ще кажат враговете ми?“

Той беше готов вече да се разчувствува, когато за свое щастие улови нахалния поглед на господин барон дьо Валено.

„Очите на този блюдолизец просто горят — каза си той. — Какво тържество за тази долна душа! Дори ако престъплението ми имаше

само тази последица, аз би трябвало да го прокълна. Бог-знае какво ще наговори той на госпожа дьо Ренал за мене!“

Тази мисъл затъмни всички останали. Но скоро одобрителните възгласи изтръгнаха Жулиен от неговия унес. Адвокатът току-що беше завършил своята защита. Жулиен си спомни, че е редно да му стисне ръката. Времето бе изминало бързо.

На адвоката и подсъдимия донесоха разхладителни напитки. Чак тогава Жулиен с учудване откри едно обстоятелство: никоя жена не беше напуснала съдебната зала, за да отиде на вечеря.

— Бога ми, умирам от глад — каза адвокатът, — а вие?

— И аз — отвърна Жулиен.

— Ето, вижте, и на съпругата на префекта донесоха да вечеря — каза адвокатът, като му посочи малката ложа. — Кураж, всичко върви добре.

Заседанието се възобнови.

Когато председателят произнасяше своята заключителна реч, удари полунощ. Председателят бе принуден да прекъсне; в мълчанието, сред общото мъчително очакване, звънът от камбаната на часовника прокълна в залата.

„Ето, започна последният ми ден“ — помисли Жулиен. Скоро той почувствува как неудържимо го овладява мисълта за дълг. Дотогава той превъзможваше чувствата си и удържаше решението си да не говори; но когато председателят на съдебните заседатели го запита желае ли да добави нещо, той стана. Пред себе си видя очите на госпожа Дервил, които при светлината на канделабрите му се сториха особено блестящи. „Дали пък не плаче тя?“ — помисли той.

„Господа съдебни заседатели,

Ужасът от презрението, което мислех, че ще мога да надмогна в предсмъртния си час, ме кара да взема думата. Господа, аз съвсем нямам честта да принадлежа на вашето съсловие, вие виждате в мене селянин, който се е възбунтувал против низката си участ.

Аз не моля от вас никаква милост — продължи Жулиен с укрепнал глас. — Не храня никакви надежди, мене ме очаква смъртта; тя ще е заслужена. Аз се осмелих да посегна върху живота на жена, достойна за всяко уважение, за всяка почит. Госпожа дьо Ренал беше за мене като майка. Моето престъпление е ужасно и то беше *предумишлено*. И тъй, аз заслужавам смърт, господа съдебни

заседатели. Но дори и да бях по-малко виновен, аз виждам тук хора, които, без да се спрат върху това, че моята младост заслужава известно състрадание, ще поискат в мое лице да накажат и обезсърчат веднъж завинаги този род млади хора, които, родени в по-низко съсловие и тъй или инак потиснати от бедността, имат щастието да получат добро възпитание и дръзват да се промъкнат в това, което гордостта на богатите хора нарича общество.

Ето моето престъпление, господа, и то ще бъде наказано с още по-голяма суровост за това, защото в действителност мене ме съдят съвсем не равни на мене хора. Аз не виждам на скамейката на заседателите нито един забогатял селянин, а единствено рамо възмутени буржоа...“

В продължение на двадесет минути Жулиен говори все в този тон; той каза всичко, което му тежеше на сърцето; прокурорът, който искаше да спечели благоволения на аристокрацията, подскочаше в креслото си; и все пак, въпреки малко отвлечения обрат, който Жулиен даде на речта си, всички жени плачеха. И госпожа Дервил също не сваляше кърпичката си от очите. Преди да свърши, Жулиен се върна отново върху предумисъла, върху разкаянието си, върху уважението и безграничната синовна преданост, които в своите най-честити дни той е хранел към госпожа дьо Ренал... Госпожа Дервил извика и припадна.

Удари един часът, когато съдебните заседатели се оттеглиха в своята стая. Нито една жена не напусна мястото си; в очите на много мъже блестяха сълзи. Отначало се водеха оживени разговори; но тъй като решението на съда се бавеше, полека-лека настъпи всеобща умора и в залата се въдвори тишина. Този момент беше тържествен; канделабрите не светеха тъй ярко; Жулиен, страшно уморен, чуваше как наоколо му се препираха дали е добър или лош предвестник това закъснение. Приятно му беше, че всички са за него. Заседателите все още не се връщаха, но при все това ни една жена не напущаше залата.

Удари два часът и в залата изведнъж се чу шумно движение. Мъничката врата от стаята на заседателите се разтвори. Господин барон дьо Валено тържествено и театрално шествуваше, последван от всички съдебни заседатели. Той се прокашля, после обяви, че съдебните заседатели по душа и по съвест са взели единодушно решение, според което Жулиен Сорел е виновен в убийство, и то в убийство с предумисъл: това решение влечеше смъртно наказание; то

бе произнесено миг след това. Жулиен погледна своя часовник и си спомни за господин дьо Лавалет; беше два часът и четвърт.

„Днес е петък — рече си той. — Да, но този ден е щастлив за Валено, който ме осъжда... Мене твърде старателно ме вардят, за да може да ме спаси Матилд, както госпожа дьо Лавалет... И така, след три дни, в същия този час, аз ще знам вече какво трябва да мисля за великото *МОЖЕ БИ*.“

В този миг той чу вик и това го върна в тукашния свят. Жените около него ридаеха; той видя, че всички обърнаха лице към малката трибуна, съградена във венеца на един готически стълб. По-късно научи, че там се била скрила Матилд. Тъй като викът вече не се повтори, всички отново се вгледаха в Жулиен, комуто стражарите се мъчеха да проправят път през навалищата.

„Да се постарая да не даваме повод на този мошеник Валено да се смее — помисли Жулиен. — С каква опечалена и мазна физиономия обяви той решението, което влече смъртно наказание! Докато в очите дори на нещастния председател на съда, макар и толкова години съдия, се показаха сълзи, когато произнасяше присъдата. Каква радост за Валено, че може да си отмъсти за нашето някогашно съперничество заради госпожа дьо Ренал!... Така, значи, аз няма да я видя вече! Свършено е... Едно последно сбогом е невъзможно между нас, чувствавам това... Колко бих бил щастлив, ако можех да ѝ кажа какъв ужас изпитвам от своето престъпление!

Само тези думи да ѝ кажа: аз съм осъден справедливо.“

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

Когато върнаха Жулиен в затвора, въведоха го в една килия, предназначена за осъдените на смърт. Той, който обикновено виждаше и най-малките дреболии, сега не забеляза, че не го водят горе в кулата. Той мислеше какво би казал на госпожа дьо Ренал, ако преди неговия сетен час му се усмихне щастие то да я види. Страхуваше се, че тя ще го прекъсне и му се искаше още с първата дума да може да ѝ обрисова цялото си разкажание... „След такава постъпка, как да я убедя, че единствено нея съм обичал? Защото все пак аз поисках да я убия от честолюбие или от любов към Матилд.“

Когато лягаше на леглото, той напипа завивките от грубо платно. Очите му се разтвориха. „Ах, аз съм в подземната килия — каза си той, — нали съм осъден на смърт. Правилно...“

Граф Алтамира ми разказваше, че един ден преди смъртта си Дантон казал с дебелия си глас: «Странно, глаголът „гилотинирам“ не може да се спряга във всички времена; можеш да кажеш: аз ще бъда гилотиниран, ти ще бъдеш гилотиниран, но не се казва: бях гилотиниран.»“

— Защо пък не — подзе Жулиен, — ако има отвъден живот?... Да си кажа право, ако там намеря християнския Бог, загубен съм: той е деспот и като всеки деспот е изпълнен с мисли за отмъщение; в неговата библия се разказва само за жестоки наказания. Аз не съм го обичал никога; дори никога не съм бил склонен да повярвам, че го обичат искрено. Той е безжалостен (и Жулиен си спомни някои места от Библията), той ще ме накаже по най-ужасен начин...

Но ако срещна там бога на Фенелон! Той може би ще ми каже: „Ще ти бъде простено много, защото много си обичал...“

А обичах ли много? Ах, аз обичах госпожа дьо Ренал, но постъпих чудовищно. И тук, както и всякъде, аз захвърлих простото нескромното заради това, което блестеше...

Но какви изгледи пък се откриваха пред мен! ... Хусарски полковник, ако избухнеше война; легационен секретар в мирно време;

после посланик... защото аз скоро щях да изуча работите... а и да бях същински

тъпак, може ли зетят на маркиз дьо Ла Мол да се страхува от някакво съперничество? Всички глупости щяха да ми бъдат простени или по-скоро приписани в заслуга. И ето аз съм заслужил човек и ще се радвам на най-охолен живот във Виена или в Лондон...

„Не тъкмо тъй, господине, след три дни ще ви отсекат главата.“

Жулиен от все сърце се смя на това неочаквано остроумие. „Наистина човек има в себе си две същества — помисли той. — Че откъде, дявол го взел, дойде това злобно възражение?

Така е, вярно, приятелю, след три дни ще ти отсекат главата — отговори той на оня, който беше го прекъснал. — Господин дьо Шолен ще наеме някой прозорец па половината с абата Маслон. И ето, когато ще платят за този прозорец, кой кого ще окраде от тези двама достойни мъже?“

Изведнъж му дойде на ум един пасаж от „Венцеслав“ на Ротру:

ВЛАДИСЛАВ

...Готова е душата.

КРАЛЯТ (баща на Владислав)

И пънът е готов; сложете си главата!

„Чудесен отговор!“ — помисли си той и заспа. На заранта някой го събуди, като го прегръщаше силно.

— Как, вече! — каза Жулиен и отвори очи в уплаха. Помисли, че е в ръцете на палача.

Беше Матилд. „За щастие тя не ме разбра.“ Тази мисъл му върна цялото хладнокръвие. Матилд му се стори съвсем променена, сякаш бе боледувала от шест месеца: просто не можеше човек да я познае.

— Този безчестник Фрилер ме излъга — каза му тя, като кършеше ръце; от ярост не можеше да плаче.

— Не бях ли хубав вчера, когато взех думата? — отвърна Жулиен. — Аз говорих, без да съм се приготвил, и то за първи път в живота си! Наистина, можем да се страхуваме, че е и за последен.

В тази минута Жулиен си играеше с характера на Матилд тъй хладнокръвно, както един сърчен пианист свири на пиано...

— На мене наистина ми липсва знатен произход — додаде той, — но великата душа на Матилд възвиси своя възлюбен до себе си. Мислите ли, че Бонифас дьо Ла Мол се е държал по-добре пред съдиите си?

Този ден Матилд беше нежна без всякаква преструвка, като някое бедно момиче, живеещо нейде на петия етаж; но тя не можа да изтръгне от него нито една обикновена сърдечна дума. Без да съзнава, той ѝ се отплащаше за мъченията, на които го беше подлагала толкова често.

„Никой не знае изворите на Нил — казваше си Жулиен; — не е било дадено на човешкото око да види царя на реките като малко ручейче; също тъй ничие човешко око не ще види Жулиен слаб, преди всичко за това, че той не е такъв. Но моето сърце лесно се трогва; и най-обикновената дума, ако е искрена, може да накара гласа ми да трепне и дори да ме доведе до сълзи. Колко пъти сухите души са ме презирали за този недостатък! Те мислеха, че аз моля за милост: ето това не бива да се допуска.

Разправят, че Дантон се разчувствувал в подножието на ешафода, когато си спомнил за жена си; но Дантон вдъхна сила в този народ от шушумиговци и не даде на врага да влезе в Париж... А аз едничък знам какво бих могъл да направя... За другите аз съм най-много едно може би.

Ако тук в килията ми беше не Матилд, а госпожа дьо Ренал, бих ли могъл да отговарям за себе си? Моето безкрайно отчаяние, моето безгранично разкаяние биха се сторили на Валено и на всички тукашни патриции за подъл страх от смъртта; че те са тъй горди, тези слаби душички, защото доходните им служби ги поставят над всякакви изкушения! «Виждате ли какво значи да се родиш син на дърводелец! — биха казали господата дьо Маоро и дьо Шолен, които ей сега ме осъдиха на смърт. — Можеш да станеш учен, ловък, но мъжество! ... На мъжество не се учи. Дори с тази нещастница Матилд, която плаче сега или по-вярно не може вече да плаче» — каза той, като погледна зачервените ѝ очи... и я стисна в прегръдките си: видът на тази истинска скръб го отвлече от умозаклучението му... Тя е плакала може би през цялата нощ — каза си той, — но един ден как ли ще се

срамува от този спомен! Тогава ще ѝ се стори, че в младостта ѝ са я объркали низките схващания на един плебей... Кроазноа е доста слаб човек, той ще се ожени за нея и, бога ми, ще направи добре. Тя ще го накара да играе някаква роля

*с властта, що има ум всевластен и крилат
над малките души във тоя земен свят.*

Ах, да, ето кое е забавно: откакто съм обречен да умра, всички стихове, които някога съм знаел в живота си, току ми се навират в ума. Това ще да е признак на упадък...“

Матилд му повтаряше с притихнал глас:

— Той е в съседната стая.

Най-сетне думите ѝ стигнаха до съзнанието му. „Гласът ѝ е отслабнал — помисли той, — но целият ѝ властен характер личи в нейния тон. Тя говори тихо, за да не кипне.“

— Та кой е там? — запита я той гальовно.

— Адвокатът, дошъл е да подпишете жалбата.

— Аз няма да обжалвам.

— Как така! Няма да обжалвате — каза тя и очите ѝ се разискриха от гняв, — а защо, моля ви се?

— Защото сега чувствавам достатъчно мъжество да умра, без да ставам посмешище на хората. А кой може да ми каже след два месеца ще бъда ли в такова състояние подир дългия престой в тази влажна килия? Мене ще ме навестяват попове, ще дойде баща ми... Нищо на света не може да бъде по-противно за мен от това. Нека умра.

Тази неочаквана съпротива събуди цялата надменност на Матилд. Тя не беше успяла да се види с абат дьо Фрилер, преди да отворят Безансонския затвор; нейният гняв се изля върху Жулиен. Тя го боготвореше и все пак в продължение на четвърт час, докато го проклинаше заради неговия характер и се окайваше, че го е обикнала, той виждаше пред себе си същата високомерна душа, която едно време беше го хулила и унижавала в библиотеката на дома дьо Ла Мол.

— За прослава на твоя род небето е трябвало да ти даде да се родиш мъж — каза ѝ той.

„А що се отнася до мен — мислеше той, — аз ще бъда най-големият глупак, ако се съглася да живея още два месеца в тази отвратителна дупка и да се подлагам на всички безчестия и унижения, които може да измисли патрицианската клика, а единствената ми утеха да бъдат проклятията на тази побъркана жена... И така, в други ден заранта аз ще се бия на дуел с човек, известен със своето хладнокръвие и забележителна ловкост... твърде забележителна — додаде мефистофелският глас: — той никога не пропуска удар.

Ех, така да е, на добър час (красноречието на Матилд не секваше), не, дявол да го вземе — каза си той, — аз няма да обжалвам.“

Взел това решение, той потъна в мисли... „Раздавачът пътем ще донесе вестника както винаги в шест часа; в осем часа, след като го прочете господин дьо Ренал, Елиза на пръсти ще влезе и ще го сложи на леглото ѝ. По-късно тя ще се пробуди; изведнъж, както го чете, ще извика; нейната прелестна ръка ще потрепери; тя ще стигне до тези думи: *в десет часа и пет минути той престана да съществува*.

Тя ще заплаче с горещи сълзи, познавам я; нищо, че съм искал да я убия, всичко ще бъде забравено. И жената, на която исках да отнема живота, единствена ще оплаче искрено моята смърт.“

„Ах, това е антитеза“ — помисли той и през всичките тези петнайсет минути, додето Матилд продължаваше да го напада, той мислеше само за госпожа дьо Ренал. И макар да отговаряше често на това, което му казваше Матилд, той нямаше сили да откъсне душата си от спомена за спалнята във Верьер. Той виждаше безансонския вестник върху покривката от оранжева тафта; виждаше как белоснежната ръка я мачка конвулсивно; виждаше как плаче госпожа дьо Ренал... Той следеше с поглед пътя на всяка сълза, която се плъзваше по чаровното ѝ лице.

Като не можа да постигне нищо от Жулиен, госпожица дьо Ла Мол повика адвоката. За добра, чест той излезе бивш капитан от италианската армия през 1796 година, другар на Мануел.

За да спази реда само, той се опита да обори решението на осъдения. От уважение към него Жулиен му изложи всичките си доводи.

— Ей богу, човек може да се съгласи с вас — каза му най-сетне господин Феликс Ваню; така се наричаше: адвокатът, — Но вие имате

цели три дни за обжалване и мой дълг е да идвам при вас всеки ден. Ако за тия два месеца под затвора изригне вулкан, вие ще се спасите. Можете да умрете от болест — каза той, като гледаше Жулиен.

Жулиен му стисна ръката.

— Благодаря ви, вие сте добър човек. Върху това ще помисля.

И когато най-сетне Матилд излезе с адвоката, той изпитваше много по-приятелско чувство към адвоката, отколкото към нея.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

След един час, когато спеше дълбоко, той се събуди, усетил сълзи да капят по ръката му. „Ах, пак е Матилд — помисли той в просъница. — Тя дохожда, вярна на тактиката си, да ме отклони с нежни чувства от решението ми.“ Отегчен, предвиждайки нова сцена в патетичен стил, той не отваряше очи. Дойдоха му на ум стиховете за Белфегор, който бягал от жена си.

Изведнъж той чу някаква странна въздишка; отвори очи: беше госпожа дьо Ренал.

— Ах, аз те виждам пак, преди да умра, не е ли сън? — извика той, като се хвърли в краката ѝ. — Но простете ми, госпожо, във вашите очи аз съм убиец — каза ѝ той, опомнил се завчас.

— Господине... аз ида да ви помоля да обжалвате; знам, че вие не искате...

Ридания я задушаваша, тя не можеше да говори:

— Моля ви да ми простите.

— Ако искаш да ти простя — каза му тя, като стана и се хвърли в прегръдките му, — обжалвай веднага смъртната присъда.

Жулиен я обсипа с целувки.

— А ти ще дохождаш ли при мене всеки ден през тези два месеца?

— Заклевам ти се. Всеки ден, стига моят мъж да не ми забрани.

— Ще подпиша жалбата! — провикна се Жулиен. — Как! Ти ми прощаваш! Възможно ли е?

Той я притискаше в прегръдките си; беше като обезумял. Тя леко изохка.

— Рамото ти — извика Жулиен и се обля в сълзи. Той се поотдръпна и покри ръката ѝ с огнени целувки. — Кой би могъл да ми каже това последния път, когато те видях в стаята ти във Верьер?

— Кой би могъл да ми каже тогава, че аз ще напиша на господин дьо Ла Мол това гнусно писмо?

— Знай, че съм те обичал винаги, че само тебе съм обичал.

— Възможно ли е това? — извика госпожа дьо Ренал, сега вече и тя упоена от радост. Тя се облегна на Жулиен, който беше паднал в коленете ѝ, и те двамата дълго плакаха мълчаливо.

Никога в живота си Жулиен не беше преживявал подобен миг.

Мина много време, докато те придобият отново способност да говорят.

— Ами тази млада госпожа Мишле — каза госпожа дьо Ренал — или по-точно тази госпожица дьо Ла Мол; защото аз наистина започвам да вярвам в този необикновен роман.

— Той е истински само привидно — отвърна Жулиен. — Тя е моя жена, но не и моя любима...

И като се прекъсваха един друг по сто пъти, те успяха най-сетне с голяма Мъка да си разкажат онова, което не знаеха. Писмото до господин дьо Ла Мол съчинил младият свещеник, който изповядвал госпожа дьо Ренал; а после го преписала.

— Ето какво ужасно нещо ме накара да извърша религията! — каза му тя. — А при това аз смекчих най-страшните места от това писмо...

Възторжените изблици и радостта на Жулиен ѝ показваха, че той ѝ прощава всичко. Никога той не беше обичал така безумно.

— А аз се смятам за вярваща — каза му госпожа дьо Ренал, като продължи разказа си. — Аз вярвам чистосърдечно в бога; вярвам също и зная, защото това ми е доказано, че грехът, извършен от мен, е чудовищен, но видя ли те, дори след като ти стреля срещу мен два пъти с пистолет...

И тук, макар тя да се бранеше, Жулиен я обсипа с целувки.

— Пуснете ме — продължи тя, — аз искам да разбера всичко заедно с тебе, защото ме е страх да не забравя... Видя ли те, всичките ми чувства за дълг изчезват, аз цялата съм само любов към тебе и дори думата любов е много бледа. Аз чувствавам към тебе онова, което би трябвало да чувствавам единствено към бога: една смесица от уважение, от любов, от послушание... Наистина аз не знам какво чувство ми вдъхваш ти. Ето, да ми кажеш да убия с нож тъмничаря, и аз ще извърша това престъпление, преди да съм помислила за него. Обясни ми това хубаво, додето още не съм си отишла, аз искам да виждам ясно какво става в сърцето ми; защото след два месеца ние ще се разделим... Кажи, ще се разделим ли? — каза му тя усмихнато.

— Аз оттеглям думата си — извика Жулиен, като стана; — аз няма да обжалвам смъртната присъда, ако ти с отрова, нож, пистолет, въглища или някакъв друг начин се опиташ да туриш край на живота си.

Лицето на госпожа дьо Ренал се промени изведнъж; трепетната нежност отстъпи място на дълбока замисленост.

— А ако умрем още сега? — прошепна тя най-сетне.

— Кой знае какво ни чака в оня живот! — отговори Жулиен. — Може би мъчения, а може би и нищо-нищичко. Не можем ли ние да прекараме два месеца заедно в блаженство? Два месеца не са малко дни. Никога аз не съм бил тъй щастлив.

— Никога ли не си бил тъй щастлив?

— Никога — възторжено повтори Жулиен. — И аз говоря с тебе така, както бих говорил със себе си. Не преувеличавам, вижда Бог.

— Щом говориш така, твоята дума е повеля за мен — каза тя със свенлива и тъжна усмивка.

— Тогава ти се заклеваш в името на своята любов към мене да не посягаш на живота си ни пряко, ни косвено... Помни — додаде той, — че трябва да живееш за моя син, когото Матилд ще остави на лакеите, щом стане маркиза дьо Кроазноа.

— Заклевам се — подзе тя хладно, — но искам да отнеса оттук твоята жалба, написана и подписана от твоята ръка. Сама ще ида при господин главния прокурор.

— Пази се, ти се излагаш.

— След като дойдох при тебе в затвора, аз съм станала завинаги героиня на приказки и в Безансон, и в целия Франш-Конте — каза тя с дълбока горчивина. — Аз вече прекрачих границата на строгото приличие... Аз съм паднала жена; наистина, че заради тебе...

Тя говореше така тъжно, че Жулиен я прегърна с някакво ново за него сладостно чувство. Това не беше вече опиянението на любовта, а безпределна признателност. Той за първи път сега разбра колко голяма жертва е принесла тя за него.

Някоя милосърдна душа беше обадила вероятно на господин дьо Ренал за продължителните посещения на жена му в затвора при Жулиен, защото не минаха три дни и той й изпрати колата си с изрична заповед да се завърне веднага във Верриер.

Денят започнал с тази жестока раздяла, излезе нещастен за Жулиен. Два-три часа след това му съобщиха, че някакъв си шмекер свещеник, който при все това не могъл да си пробие път между безансонските йезуити, се насадил още от сутринта на улицата пред вратата на затвора. Валеше непрестанен дъжд и този човек, изглежда, беше си поставил за цел да се представи за мъченик. Жулиен беше в лошо настроение и това палячовство го възмути дълбоко.

Още сутринта той отказа да приеме свещеника, но свещеникът си беше турил в главата да изповяда Жулиен, та после, с помощта на разни изповеди, които уж е получил от него, да си създаде име между младите жени в Безансон.

Той гръмогласно заявяваше, че ще прекара деня и нощта пред вратата на затвора:

— Бог ме изпраща да досегна сърцето на този вероотстъпник...

И простият народ, винаги жаден за зрелища, почна да се трупа около него.

— Да, братя мои — разправяше им той, — аз ще прекарам тук деня и нощта, както и всички следващи дни, и всички следващи нощи. Светият дух говори с мене, аз имам повеление свише; на мене е възложено да спася душата на младия Сорел. Присъединете се към молитвите ми и т.н. и т.н.

Жулиен се отвращаваше от всякакъв скандал и от всичко, което можеше да привлече вниманието върху него. Той помисли дали не е дошъл сега часът да изчезне незабелязано от света; но у него все още оставаше някаква надежда да види още веднъж госпожа дьо Ревал и той беше влюбен до полуда.

Вратата на затвора се намираще на една от най-многолюдните улици. Мисълта за този окалян поп, който събира тълпата и прави скандал, измъчваше душата му. „И сигурно всеки миг повтаря името ми!“ Това за него бе по-мъчително от смъртта.

В разстояние на един час той на два-три пъти вика предания му ключар и го праща да види стои ли свещеникът още пред вратата на затвора.

— Господине, той е коленичил в калта — обаждаше му всеки път ключарят. — Моли се високо и реди молебствия за душата ви...

„Нахалник!“ — помисли Жулиен. В тази минута той наистина чу глухо мърморене — народът отвръщаше на молебствията.

Раздразнението на Жулиен стигна до краен предел, когато видя как ключарят сам мърдаше устни, като повтаряше латинските думи.

— Започват вече да приказват — добави ключарят, — че имате сигурно много закоравяло сърце, щом се отказвате от помощта на този свят човек.

— „О, мое отечество, колко си още варварско!“ — извика Жулиен, побеснял от гняв. И продължи да разсъждава гласно, забравил съвсем за ключаря: — Този човек иска да пишат за него във вестника и без друго ще постигне това.

Ах, проклети провинциалисти! В Париж аз не бих бил подложен да търпя всички тези унижения. Там са по-изпечени в шарлатанството.

— Пуснете този свят свещеник — каза той най-сетне на ключаря и пот на браздулици течеше от челото му.

Ключарят се прекръсти и излезе, целият светнал от радост.

Светият пастир се оказа невъобразимо грозен, а още по-невъобразимо окалян. Валеше студен дъжд и от това в подземната килия беше станало по-тъмно и по-влажно. Свещеникът поиска да целуне Жулиен и додето му говореше, взе да се разчувствува. Съвсем явно беше долното му лицемерие; никога в живота си Жулиен не беше изпитвал такъв гняв.

Не мина четвърт час, откакто влезе свещеникът, и Жулиен се почувствува жалък страхливец. За първи път смъртта му се стори ужасна. Той си представяше как ще гние тялото му два дни след смъртното му наказание и т.н. и т.н.

Той чувствуваше, че ще се издаде с някаква слабост или ще се хвърли върху попа и ще го задуши с веригите си, но изведнъж му хрумна да помоли този светец да отслужи още този ден дълга литургия за четиридесет франка.

И тъй като приближаваше пладне, попът си обра парцалите.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Щом той излезе, Жулиен плака дълго и плака за това, че трябва да умре. После малко по малко почна да мисли, че ако госпожа дьо Ренал беше в Безансон, той би й признал своето малодушие...

Тъкмо когато съжеляваше най-много, че при него не е любимата му жена, зачу стъпките на Матилд.

„Най-голямото мъчение в затвора — помисли той — е, че не можеш да затвориш вратата.“ Всичко, което му каза Матилд, само го ядоса.

Тя му разказа, че в деня на съда господин Валено, който имал вече назначението си за префект в джоба, се одързостил да се подиграе с господин дьо Фрилер и да си достави удоволствието да осъди Жулиен на смърт.

— „Какво е хрумнало на вашия приятел — ей сега ми каза господин дьо Фрилер — да събужда и дразни дребното пустославие на тази буржоазна аристокрация! Защо му е трябвало да говори за *касти*? По този начин той им е подсказал какво им диктува техният политически интерес: тези простаци не са и помислили за това и са били готови да плачат. Този кастов интерес е дошъл тъкмо да закрие от очите им ужаса на смъртното наказание. Трябва да се признае, че господин Сорел е съвсем новак в тези работи. Ако не сполучим да измолим неговото помилване, смъртта му ще бъде своето рода *самоубийство*...“

Матилд не можеше да каже на Жулиен онова, което сама не подозираше още: че абат дьо Фрилер, виждайки в Жулиен един изгубен човек, смяташе полезно за своето честолюбие да стане негов наследник.

Жулиен едва се владееше от раздражение и безсилна ярост.

— Идете да чуете една литургия за мене — каза той на Матилд — и оставете ме минута на мира.

Матилд, която и без това се измъчваше от силна ревност заради посещенията на госпожа дьо Ренал и току-що бе научила за нейното

заминаване, разбра коя е причината за лошото настроение на Жулиен и се разплака.

Мъката ѝ беше искрена, Жулиен виждаше това и още повече се дразнеше. Той чувствуваше неудържима нужда да бъде сам, но как да направи това?

Матилд след напразни опити да го предума и разчувствува, най-сетне го остави сам, но почти в същия миг дойде Фуке.

— Потребно ми е да бъда сам — каза той на верния си приятел... И като го видя, че се колебае, додаде: — Съчинявам молба за помилване... ето какво... бъди така добър да не ми говориш никога за смъртта... Ако в оня ден ми потрябват някакви особени услуги, остави ме аз да ти кажа за тях.

Когато Жулиен най-сетне сполучи да остане сам, той се почувствува по-потиснат и по-страхлив, отколкото преди. Малкото сили, останали още в тази отслабнала душа, бяха изчерпани от усилието да скрие състоянието си от госпожица дьо Ла Мол и Фуке.

Утеши го привечер една мисъл:

„Ако тази заран в минутата, когато смъртта ми се видя толкова отвратителна, ме поведяха на смърт, *очите на тълпата щяха да бъдат остени за славолубието ми*; може би в походката ми щеше да има нещо напрегнато, както у някой срамежлив франт, който влиза в гостна. Някои и други проницателни хора, ако такива има между провинциалистите, можеха да се досетят за моето малодушие... но никой нямаше да го види.“

И той почувствува, че от сърцето му падна една част от мъката му. „Сега аз съм страхливец — повтаряше си той, като си тананикаше, — но никой няма да узнае това.“

Но още по-неприятно преживяване го очакваше на другия ден. Баща му отдавна бе съобщил, че се готви да го посети; и ето този ден, когато Жулиен още спеше, старият беловлас дърводелец дойде в килията му,

Жулиен се почувствува слаб, той очакваше върху него да се посипят най-тежки укори. Свръх всички тези мъчителни усещания тази сутрин го измъчваше силно и съзнанието, че не обича баща си.

„Случаят ни е поставил един до друг на земята — казваше си той, докато ключарят разтребваше килията му — и ние си причинихме

толкова зло, че едва ли може повече. И ето той иде сега в моя предсмъртен час да ми нанесе последния удар.“

Суровите укори на стареца заваляха върху него веднага щом останаха сами.

Жулиен не можа да се сдържи и заплака. „Какво срамно малодушие! — каза си той побеснял от ярост. — Сега той ще тръгне да разправя навсякъде колко ме е било страх; какво тържество за Валено и за всички жалки лицемери, които царуват във Вериер! Та те са важни големци във Франция, всички обществени блага са в ръцете им. Досега поне аз можех да кажа: «Те получават пари, това е вярно, всички почести се сипят върху тях, но аз пък имам благородството на сърцето.»

А ето сега един свидетел, на когото ще повярват всички и който ще раздрънка из целия Вериер, че съм се уплашил пред смъртта, и дори ще попритури нещо от себе си! И аз ще се окажа страхливец в това понятно за всички изпитание!“

Жулиен едва не беше в отчаяние. Той не знаеше как да се отърве от баща си. А да се преструва, така че да измами прозорливия старец, не бе по силите му в тази минута.

Той прекара бързо през ума си всички възможности.

— Аз имам спестени пари! — ненадейно извика той.

Тези гениални думи промениха мигом лицето на стареца и положението на Жулиен.

— Как да се разпоредя с тези пари? — продължи Жулиен вече по-спокойно: въздействието на думите му го освободи от всяко чувство за малоценност.

Старият дърводелец гореше от алчност да не изпусне тези пари, част от които Жулиен явно искаше да остави на братята си. Той говори дълго с жар, Жулиен можа от сърце да се посмее.

— Ето на, Господ ме научи как да направя завещанието. Ще дам по хиляда франка на братята си, а остатъка — на вас.

— Много добре — каза старецът, — този остатък ми се пада по право; но тъй като Бог се е смилил да смекчи сърцето ви, ако искате да умрете като добър християнин, ще трябва да си платите дълговете. Колко съм похарчил за вашата прехрана и вашето образование — вие не сте и помисляли...

„Ето я бащинската обич!“ — повтаряше си с горчивина Жулиен, когато най-сетне остана сам. Скоро влезе тъмничарят.

— Господине, след свиждане със старите родители, аз винаги донасям на квартирантите си бутилка хубаво шампанско. То е малко скъпичко, шест франка бутилка, затова пък развеселява сърцето.

— Донесете три чаши — нетърпелив като дете, каза му Жулиен — и повикайте двамата затворници, които, чувам, се разхождат в коридора.

Тъмничарят доведе при него двамата каторжници, които, заловени повторно, се готвеха да се върнат отново в каторгата. Това бяха злодеи, извънредно весели и наистина забележителни със своята хитрост, смелост и хладнокръвие.

— Ако ми дадете двадесет франка — каза единият от тях на Жулиен, — ще ви разкажа живота си от край до край. Това е *екстра работа*.

— Но няма ли да ме лъжете? — каза Жулиен.

— Съвсем не — отговори каторжникът, — ето тук е приятелят ми, той ми завижда за двадесетте франка и ще ме изобличи, ако лъжа.

Историята му беше отвратителна! Тя разкриваше едно безстрашно сърце, вълнувано само от една страст — парите.

Когато те си отидоха, Жулиен беше вече друг човек. Целият му гняв срещу себе си изчезна. Жестоката мъка, подлютена от малодушието, на което беше се поддал след заминаването на госпожа дьо Ренал, се превърна в тиха тъга.

„Ако не бях заслепен до такава степен от блестящата външност — каза си той, — бих видял, че парижките гостни са пълни с такива честни хора, както моя баща, или ловки нехранимайковци, както тези каторжници. Те са прави, никога светските хора не стават сутрин с тази мъчителна мисъл: как да обядвам днес? И те се хвалят отгоре на това със своята честност! И избрани за съдебни заседатели, с гордост осъждат човека, задето, чувствувайки, че премалява от глад, е откраднал някоя сребърна лъжица.

Но има ли кралски двор, стане ли дума да се загуби или да се спечели някой министерски портфейл, моите честни хора от светските гостни са готови на точно такива престъпления, каквито са престъпленията, на които гладът е тласнал тези двама каторжници...

Не съществува никакво *естествено право*; тези думи са остаряла глупост, напълно достойна за прокурора, който оня ден искаше моята смърт и чийто прадыдо се е обогатил от някоя конфискация на Людовик XIV. *Право* има само тогава, когато има закон, който забранява да вършиш това или онова под страх на наказание. Преди закона *естествена* е била само силата на лъва или нуждата на живото същество, което е изпитвало глад, студ, с една реч — *нужда*... не, хората, постигнали почести, са само мошеници, които са имали късмет да не бъдат хванати на местопрестъплението. Обвинителят, когото обществото насъсква срещу мене, се е обогатил с безчестие... Аз извърших убийство и съм справедливо осъден, но ако не се смята това мое единствено деяние, Валено, който ме осъди, е сто пъти по-вреден за обществото.

Така е! — тъжно, но без гняв, додаде Жулиен. — Баща ми, въпреки скъперничеството си, е все пак по-добър от всички тези хора. Той никога не ме е обичал. Аз прелях чашата на търпението му, защото с моята позорна смърт хвърлих петно върху него. Този страх от липса на пари, това преувеличено схващане за хорските злини, наречено *скъперничество*, го кара по някакъв чудесен начин да се утешава и да дири сигурност в тези триста-четирисотин луидора, които мога да му оставя. Някоя неделя следобед той ще покаже своето злато на всичките си вериерски завистници. За такава цена — ще им каже неговият поглед — кой измежду вас не би се съгласил с радост синът му да бъде посечен на гилотината?“

Тази философия може би не беше далеч от истината, но тя беше от такова естество, че можеше да те накара да пожелаеш смъртта. Така минаха пет дълги дни. Той беше внимателен и ласкав с Матилд, защото виждаше, че я терзае люта ревност. Една вечер Жулиен помисли сериозно да се самоубие. Душата му беше сломена от дълбокото отчаяние, в което го беше хвърлило преди заминаването на госпожа дьо Ренол. Нищо не го блазнеше вече и в действителния живот, и във въображението. Отсъствието на телесни упражнения започваше да подкопава здравето му и в характера му се появи някаква екзалтираност и неустойчивост, както у млад немски студент. Той губеше оная мъжествена гордост, която с една здрава псувня отхвърля известни недостойни мисли, връхлитащи душата на нещастниците.

„Аз обичах истината. Къде е тя? Навсякъде лицемерие или най-малко шарлатанство, дори у най-добродетелните, дори у най-великите — и устните му се изкривиха от погнуса... Не, човек не може да се довери на човека.

Госпожа дьо ???, която събира милостиня за бедните сираци, ми казваше, че еди-кой си принц бил дал десет луидора; лъжа. Но какво говоря? Ами Наполеон в Света Елена! ... Чисто шарлатанство е възванието в полза на римския крал.

Велики боже! Ако такъв човек, и то тогава, когато нещастieto е трябвало да го призове строго към дълга, се унижава до шарлатанство, какво може да се очаква от останалия човешки род? ...

Къде е истината? В религията ли? ...

Да — добави той с горчива усмивка на безпределно презрение, — в устата на маслановци, на фрилеровци, на кастанедовци... Може би в истинското християнство, на чиито пастири не бива да плаща, както не са плащали на апостолите? ... Но възнаграждение за свети Павел е била насладата да повелява, да проповядва, да кара хората да приказват за него...

Ах, ако съществуваше истинска религия... Глупец съм аз! Пред очите ми изниква готическа катедрала, дивни стъклописи; моето слабо сърце си представя свещенослужителя на тези стъклописи... Моята душа би го опознала, моята душа жадува за него... А вместо него аз виждам нагизден глупак с омаслени коси... някакъв кавалер дьо Бовоази, само че без неговите привлекателни черти...

Но ако съществува истински духовен пастир като Масион, като Фенелон... Масион миропомаза Дюбоа. «Спомените» на Сен-Симон ми развалиха мнението за Фенелон; но все пак, ако съществуваше един истински пастир... Тогава кротките души биха имали един стожер, около който да се обединят в света... Ние не бихме били самотни... Този добър пастир би ни говорил за бога. Но какъв бог? Не библейския Бог, дребнав, жесток деспот, изпълнен с жажда за мъст... а богът на Волтер, справедлив, благ, безконечен...“

Отведнъж го връхлетяха всички спомени от тази Библия, която той знаеше наизуст... „Но как, щом се съберем *трима заедно*, да повярваме в това голямо име БОГ, след като тъй чудовищно са злоупотребявали с него нашите свещеници?

Да живееш самотен! ... Какво мъчение!...

Аз полудявам и ставам несправедлив — каза си Жулиен, като се удари по челото. — Аз съм самотен тук в тази килия; но аз не *живях самотен* на земята; могъщата идея за *дълг ме крепеше*. И този дълг, който сам, право или криво, си предписах... беше за мене като дънера на някое яко дърво, на което се облягах през време на буря; аз се люшках, мятах се насам-натам, нали в края на краищата съм човек... но не бях отнесен.

Влажният въздух на тази килия ми навява мислите за самота...

Но защо да лицемеря още, като проклинам лицемерието? Не смъртта, не килията, не влагата, а отсъствието на госпожа дьо Ренал ме смазва. Ако във Вериер, за да мога да я виждам, аз бях принуден да живея цели седмици, скрит в зимника на дома ѝ, щях ли да се оплаквам?

Ето как се налага влиянието на моите съвременници — каза той високо и с горчив смях. — Говоря сам със себе си, на две крачки от смъртта, и все пак лицемеря... О, деветнадесети век!

...Един ловец гръмва в гората, жертвата му пада, той се спуща да я хване. Обувката му бутва един мравуняк, две стъпки висок, разрушава жилището на мравките, пръсва надалеч мравките, яйцата им... И най-мъдрите философи от мравешкия род никога няма да разберат какво е било това черно, огромно, страхотно тяло: ботушът на ловеца, който изведнъж е проникнал със светкавична бързина в тяхната обител, предшествуван от ужасен грохот, придружен от снопове червеникав огън.

...Така е ѝ със смъртта, живота, вечността, неща съвсем прости за оня, който има достатъчно развити органи, за да ги схване...

Мушицата-еднодневка се ражда в девет часа сутринта през дългите летни дни, а умира в пет часа вечерта; как би могла да разбере тя думата «нощ»?

Дайте ѝ още пет часа съществуване и тя ще види и разбере какво е нощ.

Така и аз ще умра на двадесет и три години. Дайте ми още пет години живот, за да живея с госпожа дьо Ренал.“

И той се закиска като Мефистофел. „Какво безумие да се разсъждава върху тези велики загадки!

1. Лицемеря, като че тук има някой, който ме слуша.

2. Забравям да живея и да обичам, когато ми остават толкова малко дни да живея... Уви, госпожа дьо Ренал я няма; може би нейният мъж не ще я пусне вече в Безансон, за да продължава да се позори.

Ето откъде иде моята самота, а не от това, че в света няма справедлив, благ, всемогъщ, чужд на злобата и отмъщението Бог.

Ах, ако той съществуваше... Бих паднал в нозете му. «Заслужих смъртта — бих му казал; — но, велики боже, добри боже, милостиви боже, върни ми онази, която обичам!»“

Беше късно след полунощ. Подир един-два часа спокоен сън събуди го Фуке.

Жулиен се чувствуваше силен и твърд като човек, който ясно вижда в душата си.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

— Не ми се ще да изиграя на този нещастен абат Ша-Бернар тази лоша шега — да го повикам тук — каза Жулиен на Фуке, — той след това няма да яде три дни. Но ти се погрижи да ми намериш някой янсенист, приятел на господин Пирар, дето не се поддава на интриги.

Фуке с нетърпение очакваше да му заговорят за това. Жулиен, спазвайки приличието, направи всичко, което изисква общественото мнение в провинцията. Благодарение на абат дьо Фрилер, въпреки несполучливия избор на изповедник, Жулиен се намираше в затвора под покровителството на конгрегацията; да беше по-умен, той би могъл да избяга. Но лошият въздух на подземната килия оказваше своето въздействие, разумът му слабееше. Затова пък щастието му бе още по-голямо, когато при него се върна госпожа дьо Ренал.

— Моят най-голям дълг е дългът ми към тебе — каза му тя, като го прегръщаше, — аз избягах от Верьер...

Жулиен нямаше никакво дребно самолюбие спрямо нея, той й разказа за всичките си слабости. Тя бе добра и ласкава с него.

Вечерта, едва излязла от затвора, тя поръча да извикат при леля й същия оня свещеник, който беше се вкопчил за Жулиен, както в своя плячка; тъй като той се стремеше само да разположи към себе си младите жени от висшето общество в Безансон, госпожа дьо Ренал лесно го склони да отиде в манастира Брей-льо-О да отслужи деветини.

Никакви думи не биха могли да предадат упоението и любовното безумие на Жулиен.

Като раздаваше злато наляво и надясно, като използваше, а понякога и злоупотребяваше с влиянието на леля си, известна и богата черковница, госпожа дьо Ренал издействува да го вижда два пъти на ден.

Когато Матилд научи това, ревността едва не помрачи ума й. Господин дьо Фрилер й беше признал, че при всичкото си влияние не се решава да пренебрегне приличието до такава степен, че да й измоли позволение да се вижда с приятеля си повече от един път дневно.

Матилд нареди да следят госпожа дьо Ренал, за да узнае и най-малките ѝ постъпки. Господин дьо Фрилер напругаше всички способности на своя ловък ум, за да ѝ докаже, че Жулиен е недостоеен за нея.

Колкото повече се измъчваше тя, толкова повече го обикваше и почти не минаваше ден, без да му устрои някоя ужасна сцена.

Жулиен се стараше с всички сили да остане докрай] честен спрямо тази злочеста девойка, която беше тъй нелепо изложил; но необузданата му любов към госпожа дьо Ренал го завличаше всеки път. Когато с несъстоятелните си доводи не смогваше да убеди Матилд, че посещенията на съперницата ѝ са съвсем невинни, той си! казваше: „Сега вече краят не драмата трябва да е много близък, в това е моето оправдание, ако не умея да се преструвам по-добре.“

Госпожица дьо Ла Мол получи известие за смъртта на маркиз дьо Кроазноа. Господин дьо Талер, големият богаташ, си позволил да изкаже някои неприятни догадки относно изчезването на Матилд; господин дьо Кроазноа го помолил да ги опровергае: господин дьо Талер му показал получените от него анонимни писма, изобилстващи с тъй изкусно съпоставени подробности, че клетият маркиз не могъл да не види истината.

Господин дьо Талер си позволил няколко доста грубички шеги. Побеснял от гняв и от мъка, господин дьо Кроазноа поискал толкова неприемливи извинения, че милионерът предпочел дуела. Глупостта възтържествувала; и един от най-достойните за обич хора в Париж намери смъртта си едва на двадесет и четири години.

Тази смърт направи странно и болезнено впечатление върху отслабналата душа на Жулиен.

— Клетият Кроазноа — каза той на Матилд — се държа към нас наистина много внимателно и честно; той би трябвало да ме мрази след вашите неблагоприятния постъпки в гостната на майка ви и да търси свада с мене; защото омразата, когато дохожда след презрението, е обикновено бясна...

Смъртта на господин дьо Кроазноа промени всички кроежи на Жулиен за бъдещето на Матилд; няколко дни той непрекъснато ѝ доказваше, че трябва да приеме ръката на господин дьо Люз.

— Той е срамежлив човек, не е чак такъв йезуит — казваше ѝ той — и без друго ще достигне високо положение. Надарен с по-мрачно и по-упорито честолюбие, отколкото нещастния Кроазноа, той,

макар и да няма дукове в рода си, не ще се подвоуми да се ожени за вдовицата на Жулиен Сорел,

— За вдовица, която презира силните чувства — отвърна студено Матилд, — защото тя достатъчно живя, за да види как любимият ѝ след шест месеца предпочита друга жена, виновница при това за всичките им нещастия,

— Вие сте несправедлива; посещенията на госпожа дьо Ренал ще дадат най-блестящите фрази на парижкия адвокат, който ходатайствува за моето помилване; той ще изобрази убиеца, заобиколен от грижите на своята жертва. Това може да произведе впечатление и може би един ден вие ще ме видите герой на някаква мелодрама и т.н., и т.н.

Дива ревност при пълна невъзможност да си отмъсти, непрестанна скръб без надежда занаяпред (защото дори да допуснеш, че Жулиен ще се спаси, как да спечели отново сърцето му?), срам и болка от съзнанието, че обича повече от всякога този неверен любовник — всичко това хвърляше госпожица дьо Ла Мол в мрачно мълчание, от което не можеха да я изтръгнат нито ревностните грижи на господин дьо Фрилер, нито грубата откровеност на Фуке.

Що се отнася до Жулиен, той, като не се смята времето, което му отнемаше Матилд, живееше само с любовта си и почти не мислеше за бъдещето. И такава е чудното действие на тази страст, когато тя надхвърля обикновеното и в нея няма никаква преструвка, че госпожа дьо Ренал почти споделяше неговото безгрижие и неговата тиха радост.

— Някога — казваше ѝ Жулиен, — когато през време на нашите скитания около горите на Вержи аз можех да бъда така щастлив, бясно честолюбие увличаше душата ми в неznайни страни. Вместо да притисна до сърцето си тази прелестна ръка, която беше толкова близо до устните ми, аз оставях бъдещето да ме отнесе далече от тебе; аз бях погълнат от мисълта за многобройните битки, от които трябваше да изляза победител, за да съградя грамадното си състояние... Не, аз щях да умра, без да позная щастието, ако вие не бяхте Дошли при мене в тази тъмница.

Две събития нарушиха този спокоен живот. Изповедникът на Жулиен, макар и да бе янсенист, не можа да се опази от козните на йезуитите и без да съзнава, стана тяхно оръдие.

Един ден той дойде и му каза, че ако не иска да изпадне в страшния грях на самоубийството, трябва да направи всичко възможно, за да получи помилване. А тъй като духовенството има голямо влияние в Министерството на правосъдието в Париж, сега му се представя лесен начин: да се върне в лоното на черквата, като се даде на това голяма гласност.

— Голяма гласност! — повтори Жулиен. — Ах, значи, и вие, отче, разигравате комедия, както всеки мисионер...

— Вашата възраст — подзе важно янсенистът, — интересната външност, с която ви е надарило провидението, подбудата на престъплението ви, останала и досега необяснима, героичните постъпки на госпожица дьо Ла Мол във ваша полза, с една реч, всичко, дори странната дружба, която показва към вас вашата жертва, всичко ви прави герой на младите жени в Безансон, заради вас те са забравили всичко, дори политиката...

Вашето прераждане ще отекне в сърцата им и ще остави в тях дълбок отпечатък. Вие можете да принесете голяма полза на религията, та ще се колебае ли аз от някакво глупаво съображение, че и йезуитите щели в подобен случай да постъпят също така! Излиза, че дори в този особен случай, който се изплъзва от тяхната хищна алчност, те пак ще ни напакостват! Нека не бъде така... Сълзите, предизвикани от вашето прераждане, ще унищожат пагубното действие, което имат десет издания на нечестивите Волтерови съчинения.

— А какво ще ми остане на мене тогава — отвърна студено Жулиен, — ако сам почна да се презирам? Аз бях честолюбив, съвсем не искам да се разкайвам за това; тогава постъпвах, както изискваше нашето време. Сега живея из ден в ден. Но тук, до родния си край, бих се почувствувал безкрайно нещастен, ако се реша на някаква подлост...

Другото премеждие, което подеждува още по-тежко на Жулиен, дойде от госпожа дьо Ренал. Не знам коя приятелка-ключарка беше успяла да убеди тази чистосърдечна и свенлива душа, че неин дълг е да замине за Сен-Клу и да падне на колене пред крал Шарл X.

Тя беше принесла жертвата, като реши да се раздели с Жулиен, и след това нечовешко усилие неприятността да стане зрелище, която в

друго време би била за нея по-лоша от смъртта, не беше сега нищо в очите ѝ.

— Ще ида при краля, ще му заявя високо, че ти си ми любовник: животът на човек, и то на такъв човек като Жулиен, трябва да стои над всички съображения. Аз ще кажа, че ти от ревност си посегнал на живота ми. Малко ли са случаите, когато нещастни младежи при подобни обстоятелства са бивали спасявани с човеколюбивото застъпничество на съдебните заседатели или на краля...

— Аз ще престана да се виждам с теб, ще кажа да не те пуцат в затвора — извика Жулиен — и, разбира се, на другия ден ще се самоубия от отчаяние, ако не ми се закълнеш, че няма да направиш никаква стъпка, която би изложила двама ни на показ пред света. Мисълта да отидеш в Париж не е твоя. Кажи ми коя интригантка ти я внуши...

Нека се насладим на щастието, докато ни остават още малко дни от нашия къс живот. Да скрием нашето съществуване от всички; престъплението ми е съвсем очевидно. Госпожица дьо Ла Мол има големи връзки с Париж, бъди уверена, че тя прави всичко, което е по силите на човека. Тук в провинцията против мене са всички богати и уважавани люде. Твоята постъпка ще озлоби още повече тези богаташи и особено умерените хорица, за които животът е толкова лесен... Нека не даваме повод за смях на маслоновци, валеновци и хиляди други, които са по-добри от тях.

Жулиен не можеше вече да понася лошия въздух на подземната килия. За щастие в деня, когато му съобщиха, че ще трябва да умре, ярко слънце радваше природата и Жулиен се чувствуваше бодър и смел. Да повърви на чист въздух, беше за него такава сладостно усещане, каквото е разходката на суша за мореплавателя, който дълго е пътувал по море. „Хайде, всичко е наред — каза си той, — съвсем не ми липсва мъжество.“

Никога тази глава не е била настроена тъй поетично, както в минутата, когато трябваше да падне. Най-сладостните мигове, преживени някога в горите около Вержи, се тълпяха в ума му с непреодолима сила.

Всичко стана просто, благопристойно и без никаква престореност от страна на Жулиен.

Два дни преди това той каза на Фуке:

— За душевното си състояние аз не мога да отговарям: от тази влажна и отвратителна килия навремени ме тресе и аз се чувствавам не свой; но страх — не, няма да ме видят да побледнея.

Той отнапред се разпореди — в последния ден още заранта Фуке да отвлече Матилд и госпожа дьо Ренал.

— Отведи ги в една и съща карета — каза му той. — Нареди така, че пощенските коне да препускат непрекъснато в галоп. Те ще паднат в прегръдките една на друга или ще се изправят една срещу друга в смъртна омраза. И в двата случая клетите жени ще забравят за малко ужасната си скръб.

Жулиен поиска от госпожа дьо Ренал да му се закълне, че ще живее, за да се грижи за сина на Матилд.

— Кой знае? Може би ние и след смъртта си още усещаме — каза той веднъж на Фуке. — Аз бих желал много да почивам — тук „почивам“ е подходяща дума — в онази малка пещера на голямата планина, която се извисява над Верьер. Много пъти, разправял съм ти това, когато се изкачвах нощем в тази пещера и погледът ми се зарейваше в далечината над най-богатите области на Франция, сърцето ми пламваше от честолубие: тогава това беше моята страст... Та тази пещера ми е скъпа и, не може да се отрече, тя е така разположена, че тегли към себе си душата на философа... И ето, нашите хубостници, безансонските йезуити, печелят пари от всичко; ако ти съумееш да ги подхванеш, те ще ти продадат тленните ми останки...

Фуке сполучи в това печално спазаряване. Нея нощ той седеше сам в стаята си до тялото на своя приятел, когато изведнъж-, за своя голяма почуда, видя да влиза Матилд. Няколко часа преди това той я беше оставил на десет левги от Безансон. Погледът и очите й блуждаеха.

— Искам да го видя — каза му тя.

Фуке нема смелост да ѝ отговори, нито да стане. Той ѝ посочи с пръст големия син плащ върху пода; в него беше загърнато онова, което беше останало от Жулиен.

Тя падна на колене. Споменът за Бонифас дьо Ла Моли Маргьорит дьо Навар ѝ даде безспорно свръхчовешко мъжество. С треперещи ръце тя отви плаща. Фуке извърна очи.

Той чу как Матилд се движеше бързо-бързо из стаята. Тя запали една след друга няколко свещи. Когато Фуке най-сетне събра сили да я

погледне, тя беше турила на малка мраморна масичка пред себе си главата на Жулиен и я целуваше по челото...

Матилд изпроводи своя възлюбен до гроба, който си беше избрал. Голям брой свещеници придружаваха ковчега и тайно от всички, сама в плътно завесената карета, тя носеше върху коленете си главата на човека, когото толкова много беше обичала.

Те стигнаха така до най-издигнатата точка на една от високите планини на Юра и тук посред нощта, в малката пещера, великолепно озарена от безброй свещи, двадесетте свещеници отслужиха упокойна молитва. Всички жители на малките планински селца, през където беше минало шествието, бяха тръгнали след него, привлечени от необикновения вид на това странно погребение.

Матилд се яви сред тях в дълго траурно облекло, а след службата по нейна заповед им хвърлиха много хиляди петфранкови монети.

Останала сама с Фуке, тя пожела да погребее със собствените си ръце главата на своя любим. Фуке насмалко щеше да полудее от мъка.

Благодарение грижите на Матилд дивата пещера бе украсена с мраморни изваяния, изсечени срещу много пари в Италия.

Госпожа дьо Ренал спази обещанието си. Тя не се опита с нищо да посегне на живота си; но три дни след Жулиен умря, прегръщайки децата си.

Неудобството, свързано с господството на общественото мнение, което инак ни опазва *свободата*, е там, че то се меси и в това, което не е негова работа; например в частния живот. Оттук иде тъгата, която царува в Америка и Англия. За да не закача частния живот, авторът е измислил едно градче Вериер, а когато му е потрябвал епископ, съдебни заседатели или съд, той е поставял всичко това в Безансон, където никога не е ходил.

Издание:

Издателство „Народна култура“, 1978

Le Rouge et le Noir, Chronique de 1830, 1830

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.